A borítón
Szabó Lajos kalligráfiái

A kötetet szerkesztette:
Kotányi Attila és Kunszt György

A 67-127. oldal szövegét sajtó alá rendezte:
Tábor Béla és Tábor Ádám
A 159-338. oldal szövegét sajtó alá rendezte:
Kunszt György, Surányi László és Tábor Ádám
A 339-477. oldal szövegét sajtó alá rendezte:
Kunszt György

Fotó:
Szabó Lyubomir

PANNON PANTEON

Szerkeszti:
Kőszegi Lajos

medium

Műszaki szerkesztő: Schoffhauser Szilvia
Nyomás a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár nyomdájában
Felelős vezető: Fiasné Komjáthy Erzsébet
Készült B/5 formátumban, Garamond betűvel
500 példányban
ISBN 963 85191 0 X

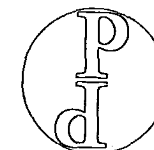
TÉNY ÉS TITOK

SZABÓ LAJOS

ÖSSZEGYŰJTÖTT ÍRÁSAI ÉS ELŐADÁSAI

PANNON PANTEON

medium • 1999 • VESZPRÉM

Előszó

Szabó Lajos, vagy a tanult tökéletlenség

Írta: Kotányi Attila

Az ebben a kötetben összegyűjtött írások valamikor nyomtatásban már napvilágot láttak. A szemináriumi előadásoknak a fele most jelenik meg először.

A szerzőt, Szabó Lajost nehéz úgy bemutatni, hogy azok, akik ismerték, a leírást találónak mondják. Erre jó példát adnak azok a baráti kísérletek, amelyek Szabó Lajos kalligráfiáinak a kiállítására „εικών" címmel megjelent katalógusban találhatók.

A kicsit bazedovos, nagy szemek figyelmesen fordulnak az őt megszólító felé. Nem fixálva, de igen figyelmesen. Szabó, akit barátai Lajosnak hívtak, zseniális volt a szavak latolgatásában, beszélgetésre kész, kutatásra, kérdezésre, de vesézésre is kész beszélgető megszólíthatóságban. Beszélgetőtársa vele együtt átlépett a Szóba — mondhatnánk, Buber metaforájával élve. Egy nagy homlokú, elengedett tartású, kétméteres fickó, akinek a kifejező ereje egyszer csak váratlanul a többszörösére nő, ha rátalál mondanivalójának velejére.

Mindez elvész az írásokban. Lajos ugyanazzal a „beszédes hajlatossággal" fejezte ki magát szóban, ahogyan ikonografikus jeleit róttа a papírra. Tömören, mint az absztrakt, képíró beszédben.

Más is elvész a nyomatásban, nem csak az emfázis.

Szabót a Kassák-körben mint felkészülő filozófust ismerték: de ez a felkészülés mozgalmi légkörben folyik. A vitatott témák főleg a húszas évek Marx-vitáiból adódtak.

Az itt közölt írásokból nem lehet arra következtetni, hogy meg is maradt mozgalmi embernek. Párton kívüli, minden organizációtól elzárkozó, de prófétai filozófus. Nem klerikus, nem akadémikus. „Anti-organizáció" — ez jelszava volt, sőt névjegye is: AO.

1956-ban az ő kezdeményezésére jön létre modern művészek és teoretikusok előkészítő, a fordulatra előkészítő találkozója. Az oroszok bevonulása idején az ő közbenjárásával értesült (az oroszokkal folyton tárgyaló) Déry Tibor a világpolitika napi eseményeiről.

Ez a politikai, szabadságra törő véna a hidegháború emigrációs éveiben tovább erősödik. Ezekből az évekből a kötet nem közöl se leveleket, se feljegyzéseket.

E szöveggyűjtemény kiadói nem felejtették el a 34 éves Szabó Lajos véleményét, miszerint azt, amit nem lehet 16 oldalon elmondani, nem érdemes kiadni. (A mondás Einsteintől ered.) Ám az, hogy a legtöbb itt kiadott szöveghez nehéz hozzáférni, talán ad némi jogosultságot.

A kiadóknak azt is meg kell bocsájtani, hogy egy gondolkodót, akinek a filozófiája esztétikára, etikára és logikára terjed ki, tehát „klasszikus" igényű, ilyen szétdaraboltan jelentetnek meg. Nemcsak források nélkül, azaz nem kritikai kiadásban, de nélkülözve még a legszükségesebb kommentárokat is.

Hiányzik ezen kívül a teljes életírás (egy rövidebb Szabó Lajos életrajz olvasható Mándy Stefánia esszéjében, a Szemináriumi előadások I. kötetben); hiányzik továbbá a két háborút, Auschwitzot és a hidegháború kezdeti éveit magában foglaló európai „világhelyzet" megjelenítése — Szabó filozófiai életrajzának színtere.

A szemináriumi előadásokat a kiadók 21-23 éves diákként próbálták lejegyezni. Az elhangzottak egy töredékét kézírással sikerült is rögzíteniük.

Ellentétben az *Életünk* folyóirat Szabó Lajos-emlékszámával és az „εικών" katalógussal, a jelen szöveggyűjtemény nem tesz kísérletet arra, hogy összefoglaljon. Jóllehet maga Szabó Lajos csak ezt értékelte, ezt tartotta „megszólalásnak".

Ha valaki a Tökéletességgel szembesül, akkor megtapasztalja, közvetlen tapasztalásból ismeri saját eredeti, teomorf tökéletességét. Boldogan ismeri fel eredeti természetét.

Ennek a szembesülésnek a feltételét a késő középkori holland és német misztika abban látta, hogy az szembesül, akinek a lelkében Isten megszületik.

Szabó Lajos első könyve a logikáról szól és megegyezik Eckhart mesterrel. Az utóbbinál a teofánia ára az, hogy a világ dolgai, eszméi az értelem által „szétromboltassanak" (enttrümpelt). Ne maradjon semmi a világból, se abból, akinek én magamat képzelem a világban.

Szabó Lajos nem rugaszkodott el ilyen formán a világtól, nem volt misztikus aszkéta. Vagy azt is mondhatjuk, hogy nála a másvilágra vonatkozó fogalmi és ego-elképzelések se kapnak kegyelmet. De az ő munkássága is, ez a könyv is a tanult tökéletlenség áldozati áráról szól.

E sorok szerzője ezen írás fölé héber betűkkel ezt függesztené fel: *baruck haba*. Áldott aki ide betér. Latin betűkkel pedig azt írná a szövegek védőcímerére: *sursum corda!* Fel a szívekkel!

Ezt pedig annak jelzésére, hogy a Szabó Lajossal való szerencsés találkozás visszaemeli az embert arra a magasságos magasságra, amely Platón szerint mindannyiunk eredeti természetének geometriai helye, filozófiai helye.

Ennek a felemelő hatásnak a „prizmatikus" forrásvidéke a filozófus alázata, a cusai „tudós tudatlanság", amit a bibliás ember tanult tökéletlenségétől meg se lehet különböztetni.

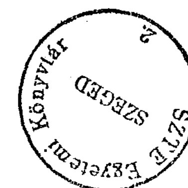
Az itt róla mondottakat Szabó Lajos így fejezte ki spontán, kalligrafikus, mégis mérleggé váló stílusában:

„Az önmagával való azonosítás nívója karakterisztikus egy emberre."

Az egyetemes értelem számunkra adott tengeréhez a kutató ember céltudatos élete is csak egy cseppel járul hozzá. Így aztán

„belátjuk, hogy semmit se mondtunk",

„Ami birtokká válik, elvész." (Sz. L.)

Bevezetés

Írta: Kunszt György

Szabó Lajost a 20. század egyik legjelentősebb magyar gondolkodójának tartotta és tartja ma is mindenki, aki hozzá mérhetően megismerhette. Ez már csak azért is jelentett szűkebb kört, mert Szabó Lajos karakterisztikusan diskurzív gondolkodó volt, akinek az élő szó, az élő eszmecsere, az élő vita nyújtotta a legsajátabb, a személyiségét legjobban megmutató műfajt, amelyben a szó legszigorúbb tartalmi értelmében véve is láthatóvá és hallhatóvá vált. Ez a közelség természetesen nem sokaknak adatott meg, akárcsak Szokratész esetében, akiről alig tudnánk valamit, ha Platon és Xenophon meg nem kísérelték volna, hogy irodalmi eszközökkel is megragadják és bemutassák mesterük lényét és gondolatait.

Ez az analógia nem jelenti azt, hogy Szabó Lajos — Szókratészhez hasonlóan — semmit sem írt volna. Ellenkezőleg: Szabó Lajosnak hatalmas írott hagyatéka is van, s az írást életének sok fázisában tartotta döntően fontosnak. Lényéből következik, hogy a legtöbb írásának jellegzetes vitairat-karaktere van, s rengeteg levelet is írt, főként életének utolsó, 1956-ot követő, emigrációs szakaszában.

Legismertebb vitairata a Tábor Bélával közösen alkotott *Vádirat a szellem ellen* című mű, amely 1936-ban, harmincnégyéves korában jelent meg először, s 1991-ben, a halála után huszonnégy évvel jelent meg másodszor, az utóbbi alkalommal Tábor Béla ekkor írt utószavával. A háború előtti megjelenést követő évben — 1937-ben — még publikálta *A bit logikája* című írását, ezt azonban nem követték további publikációk, ami minden további nélkül is érthető egy olyan gondolkodó esetében, aki megjárta Auschwitzot. *A bit logikája* és Auschwitz között mégis sokat írt, csak ezek az íróasztalában maradtak, vagy a szekrényfiókjai legmélyére kerültek.

A háború után rövid időre szabaddá vált légkörben megjelent két fontos esszéje, a *Vallás és művészet*, s az *Irodalom és rémület*, mindkettő 1946-ban; az utóbbiban már érezhető az 1948-ban bekövetkező újabb politikai lehetetlenülés előszele. A legfiatalabb korában Marxból kiinduló Szabó Lajos érett korára Marx materializmusának radikális kritikusa lett, s ez a Szabó Lajos 1948 után újból publikálhatatlanná vált Magyarországon, s az is maradt, egészen 1989-ig.

Ekkor, az *Életünk* 1989-es évfolyama Kőszegi Lajos és Várhegyi Miklós által összeállított 9-10-es, kettős Szabó Lajos-emlékszámával törhetett meg a jég. Ebben — Tábor Béla által válogatva és rendezve — megjelentek Szabó Lajos 1944 előtt írt legfontosabb, addig kiadatlan írásai, s ízelítőül megjelent benne 6 szemináriumi előadásának, és az azokat követő vitáknak a jegyzőkönyve is.

Ezeket abból a mintegy 100 előadás közül válogattuk, amelyeket Szabó Lajos 1946 és 1950 között szűk körben, magánlakásokon tartott, s amelyeket Kotányi Attilával ketten jegyzeteltünk, kézírással. Öt, általa értékelméletinek elnevezett előadást Tábor Béla jegyzett gyorsírással. Az előadásokat kézírással csak kivonatosan lehetett rögzíteni, legfontosabb részeiknél azonban Szabó Lajos lelassította a tempót, s ezeket szóról-szóra diktálta, ami a szűk körben lehetséges volt. Mindkettőnk külön-külön jegyzetelt, majd az előadás végeztével egyesítettük a két szöveget; ez teljesebb feldolgozást tett lehetővé, s ezen a módon kiküszöbölhettük a durvább félrehallásokat. Az előadások utolsó sorozatát Szabó Lajos már csak hozzám intézte, mert felkért arra, hogy írjak egy szélesebb nyilvánosságot megcélzó tanulmányt a matematikai-tudományelméleti előadások alapján. Ez az utolsó sorozat ennek a tanulmánynak a megírását kívánta segíteni; a tanulmány végül elkészült *A „dolog" és a „fogalom" kultusza a matematika filozófiájában — Egy adat vallás és matematika kapcsolatának tisztázásához* címmel, azonban nem jelent meg, márcsak azért sem, mert Szabó Lajos nem volt vele teljesen megelégedve, bár később, Bíró Endrével és Surányi Jánossal folytatott — hasonló tárgyú — diskurzusaiban felhasználta.

A tájékoztatásul közölt 6 előadáson és azok vitáján kívül az *Életünk* kettős száma tartalmazta még Szabó Lajos néhány levelét is, amelyek közül egyesek már az emigrációban íródtak.

E kettős számot már közvetlenül a megjelenése után is nagyon nehéz volt megszerezni, ma pedig már alig hozzáférhető.

Ezután, 1991-ben, Tillmann József javaslatára, akinek a segítségével a *Vigilia* 1990/5. számában megjelenhetett egy Szabó Lajos-tanulmányom, Kotányi Attila, Surányi László és Tábor Ádám bevonásával a SOROS Alapítványhoz fordultam támogatásért Szabó Lajos válogatott műveinek kiadása érdekében. Az alapítvány először csak a hagyaték katalogizálását támogatta. A katalógus elkészítésével nyert áttekintés alapján három kötet kiadására kértünk támogatást: ezek közül az első a szemináriumok előtti írásokat tartalmazta volna, a második a szemináriumi előadáso-

kat, a harmadik pedig az emigrációban írt levelekből, feljegyzésekből és magnóra vett vagy jegyzetelt beszélgetésekből készített volna válogatást. Kaptunk támogatást, de nem látszott valószínűnek, hogy a ténylegesen kapott összegből meg lehessen valósítani a egész tervet. Úgy döntöttünk, hogy a sort a szemináriumi előadások kiadásával kezdjük meg, mert úgy véltük, hogy ezek érzékeltetik a legjobban az élő szó Szabó Lajosát, s érett gondolkodását ezek mutatják be a legsokrétűbben. Döntésünkben figyelembe vettük azt is, hogy a szemináriumok előtti írások java, bár szétszórtan és ma már alig hozzáférhetően, de mégis már publikálódott.

A T-TWINS kiadóval kötöttünk szerződést, majd hamarosan rendelkezésükre bocsájtottuk az előadások általam sajtó alá rendezett anyagát. Ezt a T-TWINS három hónap alatt, sok hibával kiszedte. A végleges sajtó alá rendezésben értékes, a hivatkozásokat, a szöveget és főként a tördelést tovább-finomító munkát végzett Surányi László és Tábor Ádám, de sajnos elég lassan, s közben a T-TWINS csődbe ment. Ezzel elveszett a SOROS Alapítványtól kapott összeg nagy része, a TYPOTEX Kiadó számára azonban sikerült egy kis pénzt szerezni a Budapest Bank Budapestért Alapítványtól. Ennek felhasználásával 1997 őszén ki lehetett adni a szemináriumi előadások mintegy háromötöd, Tábor Ádám és Surányi László által addig véglegesített részét, a TYPOTEX Kiadó gondozásában.

Az idő múlásával mindketten ösztönözni kezdtük az előadások maradék kétötöd részének kiadását, de Tábor Ádámtól azt a tájékoztatást kaptuk, hogy ehhez a SOROS-támogatásból még rendelkezésünkre álló összeg kevés. Ekkor döntöttünk úgy, hogy a kiadást — saját megtakarított pénzünkhöz nyúlva — mi ketten tesszük lehetővé, a „medium" Kiadóhoz fordulva.

Kőszegi Lajos barátunk és szerkesztőtársunk véleményének megismerése után nem láttuk célszerűnek, hogy a hiányzó kétötöd részt újabb két év eltelte után külön kiadjuk, mikor az előbb kiadott háromötöd már eltűnt a piacról, és sok új érdeklődőnek szereznénk bosszúságot azzal, hogy az első részt már nem tudja megszerezni. Az olvasó érdekeit szem előtt tartva azt láttuk hasznosnak és ígéretesnek, hogy — Kőszegi Lajos ösztönzésére — megkíséreljük az eredeti, háromkötetes terv első két részének egyetlen kötetbe foglalt kiadását. Ez természetesen nagyobb anyagi áldozatot kívánt mindkettőnktől, de úgy gondoltuk, hogy Szabó Lajossal szemben fennálló tanítványi kötelezettségünknek így tudunk a legmegfelelőbben eleget tenni.

Így jött létre ez a kötet, amely az *Életünk*-ben megjelent Szabó Lajos-szövegeken kívül tartalmazza a korábban már kiadott fontos műveket is, Tábor Ádám az *Új Forrás*-ban megjelent közléseit a Hamvas-életrajzokban is sokat emlegetett „csütörtöki beszélgetések"-ről, amelyek Szabó Lajos, Tábor Béla és Hamvas Béla között folytak 1945-ben és '46-ban, és azokat a Tábor Béla által újabb „halmazelméleti adalékok"-nak elnevezett gondolatokat, amelyeket Szabó Lajos Tábor Bélának diktált gyorsba a szemináriumi előadások későbbi szakaszában, mikor Tábor Béla ezeken az előadásokon már nem vett részt. Természetesen kötetünk tartalmazza az összes szemináriumi előadást, az eddig még nem publikált sorozatokat is. Ezek korrektúráját Kurucz Andrea és én külön-külön készítettük el, majd Kőszegi Lajos egyesítette őket.

Meg kell említenünk, hogy a szemináriumi előadások egyes sorozatainak címét az általam korábban bevezetett gyakorlattól eltérően választottuk meg. Igaz ugyan, hogy az első sorozatot Szabó Lajos maga nevezte „Pszichológiai szeminárium"-nak, s a másodikat ugyanő nevezte „Közgazdaságtani szeminárium"-nak, mégis, úgy tapasztaltuk, hogy ezek a diszciplináris megjelölések félreértéseket szültek egyes olvasókban, akik azt képzelték, hogy ezekkel a sorozatokkal Szabó Lajos egy-egy tudományág helyzetének átfogó elemzésére és értékelésére törekedett. Szabó Lajosnak nem ez volt a célja, hanem saját gondolkodásának sokpólusú, de nem diszciplináris karakterű kifejtése. Ezért — közösen — olyan címeket kerestünk, amelyek inkább Szabó Lajos egy-egy jellegzetes gondolatára igyekeznek felhívni a figyelmet, mintsem arra, hogy diszciplinárisan osztályozzák a gondolatsorait; ettől ő maga idegenkedett volna a legjobban.

Úgy gondoljuk, hogy az olvasót nagy mértékben segíteni fogja a Zoltán Imréné által készített névmutató és a Kurucz Andrea által készített tárgymutató. Ma már igen jelentős a Szabó Lajosról írott — egymástól gyakran erősen eltérő felfogást tükröző — tanulmányok és visszaemlékezések száma és súlya; ezért irodalomjegyzéket adtunk ezekről. Megadtuk a kötetbe foglalt Szabó Lajos-írások eredeti lelőhelyét is.

Budapesten, 1999 októberében

Tartalom

Tatsache und Geheimnis

Schriften und Vorträge von Lajos Szabó

Lajos Szabó gehört zum Kreis der noch ziemlich unbekannten aber bedeutenden mitteleuropäischen Philosophen dieses Jahrhunderts. Er ist 1902 in Budapest geboren. In den zwanziger Jahren war er Mitglied des sogenannten Arbeitskreises (Munkakör), gegründet von Lajos Kassák, der als Künstler und Philosoph bekannt ist. Er nahm am gnostischen Kreis von Jenő Schmitt Teil.

Inspiriert von der Frankfurter Schule hatte Szabó in den späten zwanziger Jahren Kassáks politische Einstellung scharf kritisiert. Er hatte dabei die Opposition gegen die sowjetische Parteilinie bemängelt. Gleichzeitig kritisierte Szabó Marx's Jakobinismus wegen dessen prinzipiellen Materialismus und Gewaltideen, wie z. B. Klassenkampf. Er blieb aber treu zu Marx's Kritik der politischen Ökonomie und zu seiner Grundeinstellung zum Verhältnis von Idee und Macht. Szabó gehörte ebenfalls zum Kreis von Karl Korsch in Berlin.

Eine ähnliche kritische Stellung charakterisiert sein Verhältnis zu Nietzsche. Seit den dreißiger Jahren sind Ferdinand Ebner, Franz Rosenzweig und Martin Buber die wichtigsten Autoren für ihn, alle drei mit biblischen Wurzeln. Szabó kann durch seine zentrale philosophische Auffassung als Nachfolger von J. G. Hamann bezeichnet werden. Es geht ihm um die Sprache als Quellenbereich unserer ursprünglicher Natur sowie das Verhältnis von Sprache und Mathematik bzw. Wissenschaftsphilosophie.

Seine Werttheorie entstand in Ausschwitz. Er hat nach seiner Flucht aus Ungarn 1956 kalligraphische Bildschriften in Westeuropa ausgestellt. Die Spontaneität der Kalligraphien entsprechen seiner Verbundenheit mit dem Ausdrucksreichtum der hohen Abstraktion ikonographischer Art (Afrika, orthodoxe Ikonen).

Das Stadtmuseum Düsseldorf wird seine Werke im Jahre 2000 ausstellen.

K. A.

Inhalt

Fact and Mystery

Writings and talks of Lajos Szabó

Lajos Szabó was one of the most important Hungarian philosophers of the twentieth century. Born in 1902 in Budapest he joined in the 20-s the so-called *Munka-kör* (Work-circle) of artists and philosophers founded and led by Lajos Kassák, the internationally known socialist painter, poet and novelist. Inspired also by a stay in the *Frankfurt School* he criticized sharply Kassák's views which missed to be opposed enough to the deterioration of socialism in the Soviet Union. In the same time he criticized heavily the materialism and the violence by principle of Marx, although he maintained his adherence to a number of ethical and other elements of the Marxist thought. A similarly critical adherence to Nietzsche is strongly expressed in Szabó's views, and his third — and decisive — preference is the dialogical personalism of Ferdinand Ebner, Franz Rosenzweig and Martin Buber, all having biblical roots. In the middle of 1944 he was deported to Auschwitz and was liberated there at the beginning of 1945. The most important original findings in his philosophical thought concern the relation of language and personality as well as the relation of language to mathematics and the philosophy of science. After the Soviet oppression of the Hungarian revolution in 1956 he escaped to the West and died in Düsseldorf in 1967. In Germany he became known and appreciated primarily as an outstanding artist being creative in calligraphy.

K. GY.

Contents

APPENDIX

Vádirat a szellem ellen

(Szabó Lajos – Tábor Béla)

(1936)

I.

Szellemi autarkia – szellemi klíring

1.

Valakinek végre vállalkoznia kell a kényelmetlen feladatra, hogy lerántsa az ártatlanság leplét arról az egyetlen tényezőről, amely az érdekellentétekké atomizálódott világ bellum omnium contra omnesében eddig még intakt maradt: a szellemről. Nietzsche-félreértők és a misztikus érzékiség apostolai ne örüljenek: nem a világfolyamat átlogizálása elleni támadásról van szó, hanem az *egész* szellemi élet felelősségre vonásáról, olyan felelősségre vonásról tehát, amely alól hegeliánusok éppoly kevéssé vonhatják ki magukat, mint Klagesék.

Tisztában vagyunk vele, hogy amikor a szellemi élet leleplezésére vállalkozunk, osztályárulást követünk el. A „teremtő intelligencia", úgy látszik, nagyon jól érezte magát abban a pozícióban, amelyet a társadalom láthatatlan hierarchiájában elfoglalt. Ő volt az, aki vádolhatott, anélkül hogy őt vádolhatnák, és ítélhetett, anélkül hogy megítéltetett volna. Ezenkívül ő volt az örök titkos tartalék, a világ lelkiismeretének tartalékja; rendkívül sötét szerep, amelynek az a rendeltetése, hogy lehetővé tegye a világ mindenkori aktuális lelkiismeretének tetszés szerinti megterhelését, abban a megnyugtató tudatban, hogy tartalékban van még a szellem, amely ártatlan és megvált a bűnöktől.

A pozíció előkelő és veszélytelen. Nemzetek csaptak össze és milliók hullottak el; a szellem vádolt: íme a politikusok! Tömegek nyomorognak, osztályok alól kicsúszik a talaj, megakad a termelés mechanizmusa; a szellem vádol: íme a társadalmi berendezkedés! Pusztító betegségek tizedelnek meg népeket, szennyes bűnök kerülnek napvilágra; a szellem vádol: íme, a mai egészségvédelem! íme az erkölcsi nívó! És minden vádat a mellőzöttség gesztusa kísér: persze, ha a szellem irányíthatná a dolgokat...

A háborúk halottai, az éhezők, a betegek, a bűnben fetrengők tiszteletteljesen hajolnak meg erre a gesztusra, és a politikusok, s az éhség, betegség és bűn haszonélvezői is tisztáknak érzik magukat, mikor lojálisan elismerik: persze, ha a szellem irányíthatná a dolgokat... Ebben mindnyájan egyetértenek — és a másik pontban is: de hát nem irányíthatja... És így ezen a harmonikus munkamegosztáson alapszik a világ folyása: a szellem az, aki „ha irányíthatna", a többiek azok, akik irányítanak. Így bukik a szellem felfelé, a felelőtlenség légüres terébe, így nyer immunitást, így válik örök tartalékká.

Az osztályárulást természetesen csak azok követhetik el, akik nincsenek megelégedve ezzel a pozícióval, az „örök tartalék" díszes méltóságával, hanem a tényleges alakítás földibb dicsőségét követelik a szellemnek. Ez magától értetődően azt jelenti, hogy a szellemet is belevonjuk a felelősség körébe. És éppen erről van szó. Arról, hogy nem bűnös-e a szellem mindenben, amivel másokat vádol, éppen azáltal, hogy elfogadta ezt a kényelmes pozíciót? A kérdés az: tett-e egyáltalában komoly kísérletet a szellem arra, hogy az irányítást magához ragadja, vagy még pontosabban: megteremtette-e *önmagán belül* az előfeltételeket ehhez a döntő lépéshez?

2.

Lehet, hogy jogosult a szellem képviselőinek vádja a politikusok ellen: megakadályozzák a népek közeledését. A politikusok tudják, miért teszik; valószínűleg megfelel bizonyos politikai érdekeknek. De vajon tudják-e a szellem képviselői, miért támadják a politikusok autarkikus törekvéseit? Józan ésszel fel kellene tételezni, hogy azért, mert szerintük az autarkia nem felel meg a szellem igényeinek. De ha ez így van, logikusan felvetődik a kérdés: kizárják-e a szellem képviselői az autarkiát saját területükön, a szellemi élet körén belül?

Kétségtelen, hogy a szellem az irányítás igényével csak akkor léphet fel, ha a mai szellemen kívül álló irányítás káosza helyett a rendre, egyértelműségre való törekvést reprezentálja. Ez az igény csak ezt jelentheti: állapítsuk meg a kritériumot, amelynek alapján a cselekedeteket értékelnünk kell, állítsunk fel egy egyetemes értékskálát e kritérium

alapján, és minden cselekedetünk ennek az értékskálának a mentén helyezkedjék el, oly módon, hogy mindenkor az értékskála lehető legmagasabb fokát valósítsa meg. Ilyen értékskála természetesen csak az összes felmerülő értékszempontok — és minden megismerési szempont ilyen értékszempont — kölcsönös, lelkiismeretes mérlegelése útján jöhet létre. Ettől a magatartástól való minden eltávolodás az egyetemességről, egységre törekvésről való lemondást jelenti, és minden lépés, amely az egyetemességtől távol visz, a szellemtől visz távol; az egyetemességre való törekvés a szellemi élet differencia specifikája.

Csak egy pillantást kell vetnünk a szellemi élet mai képére, hogy megállapíthassuk: ez a magatartás egyáltalában nem jellemző a szellem mai képviselőire. Ugyanaz a kaotikus módszertelenség uralkodik ebben a szellemi életben, mint a mai élet összes egyéb területein. A szellemi élet egymással szemben álló, vagy ami még sokkal rosszabb, egymásról tudomást nem vevő autarkiákra bomlott. Tudományos közvéleményről szoktunk beszélni könnyelmű gesztussal; ez azonban természetesen enyhe illúzió: tudományos közvélemény nincs, csak tudományos közvélemények vannak. A betegség krónikus voltára mutat, hogy ezekben az autarkikus tudományos közvéleményekben általában fel sem merül a kérdés: hogyan tájékozódjunk az egymásról részint nem tudó, egymással részint ellentétes tudományos közvélemények káoszában?

3.

Így éljük át a bábeli torony meséjét. Égig érő tornyot akartak építeni az emberek, és közben izolált darabokra bomlott az egységes ősnyelv — tekintse mesének, aki tudja. Aki visszaemlékszik csak egyetlen pillanatára is, melyben úgy érezte, hogy belső világában a tudat és tudatalatti, szó és történés, logika és intuíció egységbe oldódtak, nem fogja tudni mesének tekinteni. Ilyen pillanata mindenkinek volt; másrészt viszont igaz az is, hogy egyre nő azoknak a száma, akik ezekre a pillanataikra lehetőleg nem emlékeznek vissza. Tehát mese — de nem *hozzánk, rólunk* szólnak ebben a mesében? A motívumok nagyon is ismerősek. A „tudományos korszak" határtalan önbizalma — függetlenül attól, hogy ez az önbizalom indokolt-e vagy indokolatlan — mindnyájunk élménye. A föld meghódítása, a levegő meghódítása, a sztratoszféra meghódítása. Az élet és halál meghódításáról egyelőre még kissé szégyenlős öngúnnyal beszélünk, homunculust és Matuzsálemet emlegetünk, de a felvilágosultabbak ezt a gúnyt már csak gátlásnak érzik: hódítás ez is, mint a többi. Egy-egy ilyen újabb hódítás már nem is jelent különösebb emóciót. De éppen ez a körülmény kell, hogy gyanút keltsen. Itt rejlik a mese másik motívuma, a bábeli torony gigantikus

vállalkozása mellett a bábeli nyelvzavar, amely magánál a hódítás fogalmánál kezdődik. Úgy látszik, kifelé mást nevezünk hódításnak, mint befelé. Ez a kettősség a kiindulópont, a bábeli nyelvzavar alapmetszete.

Az élő nyelvünk romlott meg; alap- és csúcsszava: „lét" mállott, kevert, mérgezett, fertőzött.* Ennek a szónak belső tartalma lehet csak a fix pont, amelyen állva bármilyen magatartást egyáltalában elhatározhatunk. Ha ezt az élményt nem fejezi ki, úgy ez azt jelenti, hogy erre az elhatározásra nem vagyunk képesek, hogy lemondtunk minden állásfoglalásról, és amit még ezek után állásfoglalásnak nevezünk, nem egyéb, mint az izolált pillanatok véletlen helyzetképeinek tudomásulvétele. A tiszta — nem korrumpált — szó a belső történés egyik szerves mozzanata; nem a társadalmi érintkezés „praktikus eszköze", nem valami ősi technikai vívmány, a gépkorszak korai előfutára, mint ahogy a mesterséges világnyelv hívei — különben rendkívül jellemző kortünetként — félreértik. Kifejezés? Igen, a kifejezés szükséglete hozta létre, de csak úgy, ahogy maga a belső történés is a kifejezés szükségletének terméke. A szó pályája nem önkényes: minden szó mint egy meghatározott, vele szervesen együtt nőtt élmény kérdése fut ki a világba, és mint ugyanennek az élménynek szóló felelet tér hozzá vissza — ez a pálya az élmény anyagcseréjének pályája; ha az élménynek és szónak ezt az egységét megbontjuk, ha elszakítjuk a szót az élménytől, életnedvétől fosztottuk meg. A bábeli nyelvzavart az jellemzi, hogy Bábel emberei fiktív szavakat használnak; ha a talajából kiszakított szót más történés mellé függesztjük — a hazugság egyetlen tényleges, nem az elvont moralizmus keretei között mozgó formája —, nem mondtunk ki semmit, ilyen esetben egyáltalában nincs szó, csak akusztikai jelenség van, amelynek valami külső technikai munkakört tudunk adni. A „csak terminológiai" kérdések ebből a szempontból radikális revízióra szorulnak; ezt a revíziót elvégezni végső fokon annak az egzisztenciális etimológiának feladata, amely talán hivatva van arra, hogy a következő korszak vezértudománya legyen.**

Itt azonban még nem is erről van szó. A modern Bábel már régen túlment a szó terminusszá süllyesztésén: ezt a terminológiai nyelvet sem tudja már komolyan venni. Véletlen taktikai szempontok döntik el, hogy ugyanazt a terminuszt milyen értelemben használja valaki. A nyelvkorrupció mai foka már szükségessé teszi, hogy alapkérdések megfogalmazási kísérleténél külön-külön állunk szembe minden egyes szóval, amely ennek a megfogalmazásnak részévé vált; ellenkező esetben ki vagyunk téve annak, hogy minden ilyen megformulázás bele-

*Grünhut: Das Wesen und der Wert des Seins.

**Ferdinand Ebner: Das Wort und die geistigen Realitäten 1921; Wort und Liebe 1935; Franz Rosenzweig: Briefe 1935; Die Schrift und Luther; Jehuda Halevi.

vész a hegeli „rossz végtelenbe". Ez a rossz végtelen a gyengék és gyávák menedéke: felment az állásfoglalás alól, mert lehetetlenné teszi. Akik idemenekülnek, úgy szereznek felmentést maguknak, hogy vis maiort produkálnak. Idealista frazeológia mögött materialista magatartások és materialista frazeológia mögött idealista magatartások húzódnak meg — a materialista alapépítmény-felépítmény koncepció szemrebbenés nélkül operál a szellemtörténeti módszerrel —; ezáltal sem a frazeológia, sem a magatartás nem kötelez semmire. Az első tűzvonalban lévők sem érzik szükségét, hogy határozottan optáljanak Platón vagy Marx, a szellem uralma vagy a materializmus valamilyen fajtája mellett. Ilyen körülmények között a szellemtagadás legváltozatosabb formái burjánzanak, és a „felépítmény" mellé méltán sorakoznak az államrezon és kettős igazság elve, a machiavellizmus, az „alsob", a szublimáció, a „lélek és szellem ellenségességének" elmélete, a mítoszigenlés és a „más az elmélet és más a gyakorlat" álláspontja.

Bábel nem állapot — folyamat, járvány. Bábelen belül szüntelenül új és új Bábelek keletkeznek; ami ma még összefüggőnek, egyértelműnek, épületre váró alapnak látszik, holnapra káosszá, abszolút értelmetlenséggé, befejezhetetlen töredékké válik. Nem arról van szó, hogy egymással ellentétes célok teszik hozzáférhetetlenné a közös őscélt — a *különböző* célok nem tudnak *ellentétesekké* válni: csak kitérő vonalak vannak. Ahol az összefüggés érzése elvész, nem marad más lelki tartalom, mint a tiszta negatívum: a félelem. Talán igaz, hogy egyetlen kor szellemének sem voltak oly magabiztos gesztusai, mint éppen a mainak; de akkor az is igaz, hogy egyetlen kor szelleme sem dolgozott olyan kevés kérdéssel és oly sok titkos axiómával. A titkos axiómák a legsebezhetőbb pontokat takarják, azokat, ahol a legmeztelenebbül didereg a félelem, és az öntudatos axiomatikus magatartás, mellyel oly szilárdan és elegánsan tudunk egy-egy pozíciót védeni, a félelem diktálta görcsös kapaszkodás a magános szirtbe, amelyre „véletlenül" elvetődtünk. Mivel az összefüggés élménye hiányzik, minden lépést, melyet megkockáztatunk, sötétbe való ugrásnak kell éreznünk, mint zuhanást a világűrbe, amely minden talpalatnyi földet körülvesz.

Ezért pótolják az állásfoglalást burkolt félelemmegnyilvánulások, ezért helyettesíti a szembenállást a kölcsönös és reflexív ideológiai és pszichológiai gyanú. Kialakult a szellemtudományok hadiipara, és ugyanolyan centrális jelentőségre emelkedett, mint a manuális hadiipar. Ugyanúgy, ahogy a hadiipari érdeklődés rávetette magát a kémiára, mert felfedezte, milyen kitűnően lehet a pusztítás szolgálatába állítani, a szellemtudományi érdeklődés középpontjába vonták és hadiiparrá süllyesztették azokat a magukban véve sokszor rendkívül termékeny tudományos kísérleteket, amelyek egyes cselekedetek motívumaira, vagy az összes motívumok bizonyos metszetére próbáltak fényt vetni. Marx, Mannheim és Freud hívei és ellenfelei egyaránt siettek átvenni és ki-

mélyíteni az osztályideológiai, pszichológiai és egyéb gyanúk ötleteit. Ezekből készülnek a szellemi mérges gázok. Problémákat megoldani nem lehet ugyan velük, de rendkívül alkalmasak arra, hogy távol tartsuk őket magunktól, és zavartlanul élhessük ezáltal saját autarkiánk gyökeréig beteg világát. Szellemi szempontból tekintve, az ideológiai és pszichológiai gyanú a legcsodálatosabb jelenség, amelynek talán a kuriózumokban oly gazdag szellemtörténetben sincs párja. A legszélsőségesebb szkepszis, a legbigottabb dogmatizmussal keverve. A tragikus árnyalat, mely a szellemtörténet nagy szkepsziseit jellemezte, teljesen hiányzik belőle. A nagy szkepsziseknek ezt a tragikus árnyalatát a szkeptikus lelkiismeret kölcsönözte, a szkepszis intellektuális lelkiismerete, mely legalább a tudat egy csücskéből nem engedte kiűzni a felismerést, hogy a szkepszis, következetesen keresztülvive, önmagát is felfalja. De az ideológiai és pszichológiai gyanúk sáncai mögé bújt modern szkeptikusokból éppen ez a szkeptikus lelkiismeret hiányzik; ők a szkepszis óvatos duhajai. Az ideológiai és pszichológiai gyanú gépezetét egyetlen ösztönös mozdulattal leállítják, mihelyt saját körzetükhöz érnek. Ez az ellentétéből átcsapott reflexmozdulat kiált leghangosabban pszichológus után — de a pszichológus éppen ezt a kiáltást nem hallja meg. Miféle lelki komplexumok érdekei húzódnak meg a pszichológiai gyanú mögött, miféle ideológiai érdekek az ideológiai gyanú mögött? — a naiv ártatlanság, amely ezt a kérdést el sem tudja képzelni, a modern szkepszis dogmatikus magva. A pozitivista-pszichoanalitikus Fenichel a filozófiai rendszereket vizsgálja, és sorra mindegyikről megállapítja, hogy komplexumok szabják meg létüket. Végül a pozitivizmusra tér rá: ez is komplexumoknak köszönheti létét, állapítja meg objektíven, s aztán hozzáteszi: de — legalább megfelel a tényeknek! Fenichel csak valamivel ügyetlenebb, mint a többi; túl közvetlenül viszi át fogalmazásába a naiv ártatlanságot; de épp ezáltal válhatik plasztikus példává, anélkül, hogy a plaszticitás a példa jellemző erejének rovására menne. A modern szkepszis csak érdekeket ismer, tartalmak nélkül — az érdek érdeke is csak érdek —, és végeredményben erre az egyetlen üres-tautologikus állításra képes: „az érdek az érdek érdeke".

Nyelvkorrupció — félelem — gyanúkba burkolódzó modern szkepszis: a bábeli katasztrófának ez a három oldala a mai szellemi élet három tengelye. Ezeken a tengelyeken valóban csak egyféle világ képzelhető el: az, amelynek groteszkül kínos képe mindnyájunk hétköznapi élménye: világnézetek káosza, ellentmondásaik, egymásról nem tudásuk. S közülük a legtoleránsabb is igényt tart az egyedül üdvözítésre.

Bábel a kontárság kultusza. Szocialisták nem tudnak a szocializmusról, szociológusok a szociológiáról, pozitivisták Comte-ról, marxisták Marxról, dialektikusok a dialektikáról, politikusok az államról, zsidók a zsidóságról. Miért tudnának tehát egymásról, s ha ritka kivételként mégis tudnak, nem kell-e ezt intellektuális hiperluxusnak érezniök?

4.

Itt elsősorban a szellemtudományokról van szó. Nem mintha a természettudományok területein nem merülne fel ugyanez a probléma. De ott egyrészt alárendeltebb jelentőségű ebből a szempontból, minthogy a természettudományok orientációs problémája a szellemtudományok orientációs problémájának függvénye, másrészt pedig a modern természettudományon belül lerakták a következő kutatógeneráció számára az ismeretelméleti tájékozódásnak legalább az alapjait (így Dingler, Carnap, Russel, a modern neokantiánusok stb.), annak az ismeretelméleti tájékozódásnak, amelynek hiánya annyira jellemző volt a 19. század természettudományára. Mindenesetre jelentős tünet, hogy ma — legalább tendenciálisan — az ismeretelméleti érdeklődést a természettudomány képviseli, amely a 19. század elején, a nagy szellemtudományi virágzás korszakában, kiszakadt az összkultúrából. Ha az utolsó két évtizedben Dingler, Carnap és társaik gondoskodtak arról, hogy ez a kiszakadás ne lehessen teljes, míg ugyanakkor a másik oldalon, a szellemtudományi fronton irányok és részterületek önállósodásának, egymástól való elzárkózásának tendenciáit figyelhetjük meg, úgy ez ugyanannak a ténynek két különböző oldala. Ez a tény: a szellem visszavonulása, meghátrálása a homo oeconomicus eldologiasítási rohama elől. Persze, a dolgot lehet szépíteni is. Akadhatnak, akiknek számára vigasz, hogy a természettudomány — éppen ennek az ismeretelméleti érdeklődésnek kapcsán — felfedezi saját területének az embertől való szoros függőségét, és akiben megvan hozzá a kellő adag optimizmus, a természettudományok spiritualizálódását esetleg egyenesen a szellem végső diadalaként ünnepelheti. Csakhogy ezek a könnyen megvesztegethető optimisták figyelmüket csupán a szellemi konstelláció egyik oldalára irányítják, és behunyják szemüket a másik, kevésbé rózsás oldala előtt; pedig ennek a másik oldalnak a tekintetbevétele egész más értékelésre kényszerítené őket. Igaz, a természettudomány nagy utat tett meg múlt századbeli merev-autonóm, materialisztikus természetfogalmától ennek a fogalomnak mai, interszubjektív, antropocentrikusan színezett formulázásáig. Ha ezt a fejlődést a másik oldalon a szellemtudományi problémakör homlokterébe kerülése, a szellemi felelősségérzet növekedése és ennek logikus következményeként céltudatos, minden összefüggést megragadni törekvő szellemtudományi munka kísérte volna, akkor csakugyan jogos lehetne az állítás, hogy a szellem meghódította a természettudományt. Mivel azonban minderről távolról sem lehet szó, a tényállást nem fogalmazhatjuk meg úgy, hogy a szellem *bevonult* a természettudományba, hanem csak így: a szellem *visszavonult* a természettudományba. A szellemről természetesen nem mondhat le az ember, mert ezzel önmagá-

ról mondana le; de szellemi igényeit leszoríthatja a minimumra Az ismeretelméleti érdeklődés, mely a modern természettudományt áthatja, a természettudomány szempontjából óriási nyereség; általános szellemi szempontból, az adott konstelláció mellett, e pillanatban azt fejezi ki, hogy a szellemi létminimum oly alacsony, hogy kielégíthető a természettudományok viszonylag szűk keretei között is. Mert bármilyen tágan is értelmezzük a természettudományt — és a modern természettudomány kétségtelen érdeme, hogy rendkívül tágan értelmezhető —, van egy természetes korlátja, amit nem léphet át: csak olyan problémákat ismerhet, amelyek dolgok vagy dologiasítható folyamatok problémáinak tekinthetők. Módszere *végső fokon* az eldologiasítás, magatartása a „Veräusserlichung", az emberen kívül helyezés. Az aktivitás centruma azonban éppen az ember, pontosabban az emberi szellem, és a természettudományból nincs fokozatos átmenet a variabilitást jelentő, aktív ember- és életváltoztató, ember- és életformáló szellemhez.

Nem képezheti ez írás tárgyát ennek az eldologiasítási tendenciának a kapitalizmussal való szoros összefüggése; erre az összefüggésre már sokan rámutattak. Ellenben igenis ránk tartozik annak a vizsgálata, hogyan lehetséges, hogy azok, akik ezt az összefüggést felismerték (Paul Ernst, Lukács György), nem vonták le ebből a felismerésből a konzekvenciát praktikus magatartásukra nézve. Ez már a szellem felelőtlenségének a kérdése.

5.

Martin Buber így fogalmazza meg ezt a tényállást: „die Unverbindlichkeit des Geistes". A szellem nem vállal kötelezettségeket. Magáévá tette a szűk-pozitivista átlagpolgár értékelését, aki a saját korlátolt horizontján belül eső színtelen élmények reflexszerű ismétlődését ismeri el valóságnak, a szellemet pedig legfeljebb vasárnapi szórakozásnak tekinti, amely akkor teljesíti feladatát, ha tényleg „felépítmény" marad, vagy — ha lehet, még durvábban kifejezve — „szellemességekkel" fűszerezi ezt a valóságot. Meg kell egyébként jegyezni, hogy az átlagpolgár lelke legmélyén nem veszi olyan nagyon komolyan saját értékelését. Urat játszik a szellemmel szemben, de közben titokban parvenünek érzi magát, és sokszor erőszakosan kell elnyomnia magában egy magasabb rendű élet lappangó lehetősége iránt táplált tiszteletét; a szellem azonban, úgy látszik, komolyan elhiszi, hogy ő felépítmény. Nem felfelé, saját magasabb fokozataival érzi magát függő viszonyban, hanem lefelé, a mai kor megvalósult praxisával. Ennek megfelelően — cuius regio eius religio — a mai praktikus élet epizódszerűsége őt is áthatja. A

szellemtörténet nagy korszakainak emberei személyiségüket, legbensőbb énjüket érezték kockára téve a szellemi problémákban; a mai epizódkorszak embere legjobb esetben — érdeklődést tanúsít irántuk.

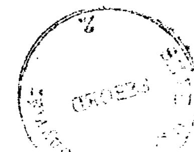
Megdöbbentő, hogy külön ki kell emelni: ez az epizódszerűség a legnagyobb katasztrófa, amely eddig az emberiséget érte. Átharapódzása az élet alsóbb régióiból a felső szellemi szférára egy, az emberiségen belül érvényesülő entrópiával fenyeget: az emberiség változtatható energiáinak tovább nem változtathatókká való átalakulásával. Edzett sebész legyen, aki a mai szellemi életet fel meri boncolni, hogy megvizsgálja: hogyan érvényesek ma a szellemi élet írott és íratlan törvényei? Történt-e már kísérlet annak megvizsgálására, hogy a nyílt vagy látens, magától értetődővé vált reflexepigonizmus hogyan fojtogatja a szellemi életet a belső kritika természetes lehetetlensége miatt? A szellemi autarkia kizárja a belső kritikát; ahol pedig ez a kritika hiányzik, ott természetszerűen ismerettekintélyről és ismeretengedelmességről sem lehet szó. Ki beszél ma már szellemi magántulajdonról? A megkárosítottak legmerészebb vágya csak arra irányulhatna, hogy az eltulajdonított értékeket legalább szépen használják fel, ne váljanak az epigon-vandalizmus martalékává. Olyan vágy, amelynek teljesülésére eddig kevés példa volt.

Szűk autarkia, a belső kritika, ismerettekintély és ismeretengedelmesség hiánya, a szellemi magántulajdon megszüntetése, epigonizmus, nyelvi és logikai korrupció — íme a mai szellemi élet képe. Hogyan akarhatna a szellem irányítani? Ez az irányítás a nevelők neveléséből kellene hogy álljon. De akik a nevelők nevelésére vállalkoznak, azoknak elsősorban önmagukat kell nevelniök.

6.

Ilyen körülmények között nem csoda, hogy a szellemtudomány végső magatartásában ugyanúgy áll saját területének bonyolult szerkezetével szemben, mint a „laikus" átlagpolgár. Átvette ennek zavart bámulatát, azt a kisebbrendűségi érzést, ami a falusi embert fogja el, mikor először kerül a világváros forgatagába, nyomasztólag hat rá az összefüggések áthatolhatatlannak tetsző kuszasága. Első pillantásra egymást keresztező akaratláncolatok zűrzavaros káoszával találja magát szemben, és ennek a káosznak szuggesztiója alatt születik meg első önkéntelen gesztusa: a lemondás. A legtöbb, amit ezen a területen elérhetni remél: a konjuktúrakutatásnak vagy a meteorológiai módszerek keretei között mozgó szimptomatológiának egy szellemi válfaja.

Ez a gesztus ugyanabból az alapmagatartásból fakad, mint a másik, az irányításról való lemondás mártíromságának vállalása. Amíg a világot két, egymástól élesen elválasztott részre bontjuk: egyik oldalon

rajtunk kívül álló autonóm tényösszefüggésekre, a másik oldalon magunkra, akik ezeket az összefüggéseket mint passzív élményeket regisztráljuk, addig ezen a lemondáson csakugyan nem léphetünk túl. De amilyen mértékben ezt az elidegenedést saját magunkon belül sikerül feloldanunk, amilyen mértékben az ember és világ, az egyéni és társadalmi lét természetes egységét sikerül önmagunkban helyreállítanunk, olyan mértékben tűnik el a tehetetlenségnek ez az érzése a káosszal szemben. Nietzsche, Schmitt J. Henrik, Dingler és a modern természettudomány előkészítő lépései után itt volna az ideje, hogy az ember végrehajtsa az új kopernikuszi fordulatot. Ezzel az új kopernikuszi fordulattal jóvá kell tenni azt a végzetes hibát, amit az emberi gondolkodás a régi „kopernikuszi fordulat" hamis értelmezésével elkövetett. Kopernikusz detronizálta a Föld nevű égitestet — de kinek volt joga ebből azt a következtetést levonni, hogy ezzel az embert is detronizálta? A szellemnek, az emberi életérzésnek s öntudatnak milyen beteges leszűkülése akadályozta meg az embert abban, hogy a csillagászati egységeknek ebből az átrendezéséből levonja az egyetlen természetes következtetést — hogy ti. az ember elsősége eszerint nem ennek a csillagászati egységnek az elsőségében gyökeredzik, hanem valahol azon túl? Abból, hogy ezt az átrendezést, a „Föld detronizálását" az ember hajtotta végre, ésszerűen csak az következik, hogy a mindenség középpontja nem a Föld, hanem az ember, az ember, akit „Isten saját képmására teremtett"; s hogy ő a mindenség középpontja, a születéstől haláláig minden spontán életmegnyilvánulásában éreznie kellett. Mégis, az egész újkor sietett levonni a kopernikuszi fölfedezésből az ellenkező konzekvenciát: Kopernikusz a Földdel együtt detronizálta az embert is, aki most végleg felismerheti, milyen kis porszem ő a porszemek közt. Freud megállapítja, hogy a kopernikuszi fordulat által az ember sértve érezte magát nárcizmusában. De az azonosulásnak milyen beteges formája volt előfeltétele annak, hogy az ember Kopernikusz felfedezését nárcizmusa sérelmeként érezhesse?

Az új kopernikuszi fordulat az emberi akarat közvetítésével átélt aktív világérzés, az önalakítás és világalakítás korrelációjának átélése. Az a magatartás, mely a világot passzív élményként fogadta be, ezt a fogalmat: „világ", csak mint üres frázist használhatta. Ami ennek a fogalomnak tartalmat ad, a tudatos és átélt összefüggés. De a passzív világélmény számára ez az összefüggés nem létezhetik. Az összefüggés helyére izolált, autonóm részek léptek, és még az is durva hamisítás volna, ha azt mondanók, hogy maga az ember egy ilyen izolált rész a többi között. Maga az ember több ilyen izolált rész a többi között. Szűkebb értelemben vett belső világának egyes területeit kínai falak választják el egymástól — ez a szubjektív oldala az ember világtól való megfosztottságának és individuális metszete a szellemi autarkiának.

7.

Nem az a kérdés, hogy lesz-e még hajnal. Európa ma ettől a kérdéstől visszhangzik — és a pesszimista választól, amit az ilyen kérdések már eleve magukban rejtenek —, de ez a kérdés formájába öltöztetett vészjóslat maga is csak mint a válság egyik ható tényezője értékelhető. Akik ezt a kérdést felteszik, kívül helyezik magukat a szellemen; szellem és rezignáció kizárják egymást.

A kérdés az: mit kell tennie a szellemnek ahhoz, hogy ezt a hajnalhasadást megérhessük? Nem arról van szó, hogy a szellem „minden körülmények között" heroikusan teljesítse kötelességét egy veszett ügy érdekében — mint ahogy például Márai Sándor próbálja védelmébe venni a világfelfordulás közepette humanizmuson vitatkozó írókat és tudósokat az anakronizmus vádjával szemben —, hanem arról, milyen lépéseket kell tennie, hogy a világ átalakításáért folytatott harcát feltétlen sikerrel megvívja.

Ha a szellem tehetetlenségének egyik fő forrását autarkikus magatartásában láttuk, úgy önként következik ebből az első lépés: a szellemi autarkia magatartását fel kell váltani a szellemi klíring magatartásának.

Mit értsünk a szellemi klíring magatartása alatt? Elsősorban azoknak a kínai falaknak a lebontását, amelyekkel az egyes autonóm szellemi szigetek körülbástyázták magukat, a bábeli nyelvzavar megszüntetését, a szellemi élet olyan belső átalakulását, hogy mindenki, aki egy problémához hozzányúl, ***személyesen hozzá intézett kérdésnek*** érezzen minden más kísérletet a probléma megközelítésére, személyesen hozzá intézett kérdésnek, amelyet meg kell értenie, amelybe bele kell helyeznie magát, hogy válaszolhasson rá. Nem elég tehát a kérdés formális tudomásulvétele sem — noha jelenleg ez sem tartozik a szellemi élet gyakorlatba átment játékszabályai közé —; ezt a párbeszédet úgy kell átélni, mint azoknak a nagy dialógusoknak egyikét, amelyekkel az élet csak ritkán ajándékoz meg, de amelyekben úgy érezzük, hogy személyiségünk az élet és halál határát súrolja. Ha ezt meg tudjuk csinálni, ezzel már megindítottuk a másik egységesítő folyamatot, az egyénen belül épült válaszfalak lebontását. A belső én közlekedőedény-rendszerének helyreállítása természetesen mindenképp a végső feladat marad: megoldása egyet jelent az ember visszavezetésével Istenhez. Talán nem ismerjük az akadályokat, amelyek a feladat elé tornyosulnak; de a megoldás előfeltétele az akadályok megismerése, és az első lépés éppen ennek a munkának szól.

Van a klíringnek egy másik metszete is: a szellemet képviselő elit és a tömegek közötti klíring. Túlságosan hozzá van az elit szokva, hogy a tömegekben csupán alakítandó nyersanyagot vagy részvéte tárgyát lás-

sa. Ez a felfogás nagymértékben bűnös abban az elvértelenedési folyamatban, amely a szellemi életen belül napjainkban lejátszódik. A tömegek a szellem reservoirjai, abban a kettős értelemben, ahogy a tanítvány a mester reservoirja. Egyrészről az utánpótlást jelentik, a folytatást, a folytonosságot, ők teszik lehetővé, hogy a megkezdett szellemi mű ne maradjon torzó, nemcsak annyiban, amennyiben folytatják a munkát, hanem azáltal is, hogy e lehetőség szolgáltatta a mesternek — vagy elitnek — a lelki hátvédet ahhoz, hogy befejezhetőt, tehát strukturálisan egészet alkosson; e nélkül a lelki hátvéd nélkül minden szellemi alkotás valami immanens mozaikszerűségnek esne áldozatul. Másrészről azonban — és ez a lényegesebb pont — a tömegek (és a mester-tanítvány viszonylatban a tanítványok) a szellem *tartalmi forrását* alkotják; ha a „szellemi képességek" a szellem egyik pólusa, ők a másik pólus, és a szellem maga csak a két pólus eleven feszültségében létezik. De ezt az eleven feszültséget csak a velük való intim érintkezés által kapjuk meg, akkor, ha életmegnyilvánulásaik gazdagságát minden egyes esetben éppúgy személyesen hozzánk intézett kérdésnek érezzük, mint ahogy előbb a szellemi életen belül megköveteltük. A szellem munkásai közül azok, akiknek elég lélekjelenlétük volt ahhoz, hogy a szellemi futószalag mellett, ahova látható vagy láthatatlan munkaadók állították őket, egy-egy pillanatra magukba tekintsenek, ösztönösen több formában fedezték fel ezt a tényállást. A szellem életközelségét követelték, vagy „talajt" a szellem számára, melyet a szellem nemzetben, fajban vagy osztályban gyökerezettségében véltek megtalálni. Hogy a konkrét kivitelben mindezek a megoldások többé-kevésbé karikatúraszerűek voltak, nem változtat a mélyükben rejlő egészséges felismerésen: a hiányérzeten, melyet a szellem monologikus volta vált ki, és amelyen csak az a *szerkezeti klíring* segíthet, amely a szellemi elit és a tömegek viszonyát nem a mesterember és holt anyag, hanem a polaritás kölcsönösen életet adó viszonyában éli át.

Ez a hármas szellemi klíringrendszer: a szellemterületi, individuális és szerkezeti klíring volna első előfeltétele a szellem újjászületésének — és egyben a világ újjászületésének is. Aki Európát félti, legyen tisztában vele: az európai szellemi klíring működésétől függ a földrajzilag meghatározott Európa sorsa is. De aki ezzel tisztában van, tisztában van már azzal is, hogy itt a valóságban jóval többről van szó, mint Európa sorsáról, és Európát csak annak van joga félteni, aki ezzel a „többel" tisztában van; éppen úgy, ahogy csak az a nacionalizmus jogosult, amely tisztában van vele, hogy többről van szó, mint saját nemzetéről: saját nemzetén keresztül arról a szellemi és érzéki univerzalitásról, amit világnak nevezünk.

8.

„Európa" alatt különben sok mindent szoktak érteni. „Nyugati kultúra" — mondják, és a legtöbben halkan utánagondolják: „technikai kultúra". Ez alatt megint többfélét értenek. Vannak, akik a „technikát" a szó szoros értelmében veszik; ezek többnyire azzal árulják el magukat, hogy a földrajzi Európa határait feloldva, szívesen adoptálják Amerikát — de csak Amerikát. Valószínűleg Japánt is szívesen adoptálnák, de nem tehetik. Tudat alatt érzik, hogy minden technikai közösség dacára van valami rejtélyes nem-technikai, ami Japánt elválasztja; rejtélyesnek persze éppen azt érzik, hogy ez a nem-technikai elválasztó mozzanat erősebb tud lenni, mint a technikai kötelékek. Vannak azután, akik szublimáltabban érzik a technikait: általában minden organizáló képességet, beleértve a logikai-matematikait is, idesorolnak. Végül vannak olyanok is, akiknek Európa-fogalma promiszkuitásban tartalmazza a technikai és organizációs mozzanatok mellett a felső szellemi értékeket is, amennyiben azokat európaiak alkották; vállalják ezeket is, valahogy úgy, ahogy a falu büszkén vállalja a belőle útnak indult zsenit: „a mi szülöttünk"!

Mindezekben a meghatározásokban van azonban valami közös: a „kultúra" megjelöléshez való ragaszkodás. Érdemes ennek a közös mozzanatnak kissé utánanézni, mert noha a kifejezést egyénenként változtatva szélesebben vagy tágabban értelmezik, közös használata mögött határozottan fellelhető valami közös alapmagatartás. Az értelmezés variációi ott kezdődnek, ahol már az angolklozetben is a kultúra jelét látják, és innen például a villányvilágításig vagy általános tankötelezettségig viszik fel a sort, és ugyanennek a sornak különböző szublimáltabb fokokig való meghosszabbításával folytatódnak. Közös bennük azonban az igény szerénységének magatartása: a kultúra mérését mindig az abszolút null foktól kezdik. Kevesen tudtak az utolsó évtizedekben szabadulni ettől a minimalizmustól, amely oly radikális, hogy még az egységes kultúrszemlélet követelését sem foglalja magában — és nagyon jellemző, hogy David Koigennek „Die Kulturanschauung des Sozialismus" című könyvét e szavakkal kellett bevezetnie: „Azok, akik lemondtak arról, hogy a fennálló tudománnyal összhangban álló töretlen világnézetet hódítsanak meg, még mindig az előtt a feladat előtt állnak, hogy legalább *kultúrszemléletüket* kiépítsék..."

Azoknak, akik a haladás és szellem képviselőinek tekintették magukat, általában egyetlen tiltakozó szavuk sem volt a szellem elkultúrálódása ellen, és nem érezték, az igénydimenziók milyen mérhetetlen szakadéka választja el a „kultúrkövetelésektől" a legszélesebb értelemben vett világ egységének aktív átélését jelentő szellemet.

Fogadjuk el sajnálkozás nélkül a modern kor obligát mentegetőzését, hogy ez a magatartás reakció, melyet a szellemmel való sok százados visszaélés szült? Egyáltalában — elfogadhatunk indoklás helyett mentegetőzést? Valami fóbiaszerű jelenség bontakozik ki e mentegetőzés mögül. Ismerünk a pszichiátria klinikai praxisából olyan esetet, ahol a fóbiás beteg először a fejszétől kezdett félni, aztán kiterjesztette ezt a félelmet mindenre, ami a fejszére emlékeztethette; így többek között az „L" betűre is, és végül nem volt képes nyomtatott lapot a kezébe venni, attól való félelmében, hogy ezzel a betűvel találkozni fog. A fóbiás félelem általánosít egy veszélylehetőséget, megadja magát neki, amennyiben kikapcsolja a veszély elhárításának jóval valószínűbb lehetőségét — és kiterjeszti az élet minél több mozzanatára; elvben az öngyilkosságig viszi az önkorlátozást. A szellemi követelésekkel való visszaélés lehetősége végeredményben csakugyan fennáll — csakúgy, ahogy a fejszénél is fennáll a lehetőség, hogy agyonütünk vele valakit; de aki ebből messzebbmenő következtetést von le, mindenesetre súlyos beteg. Ezzel a fóbiával összefügg a modern kor ateizmusa és vallási közömbössége is — amit egyébként még ma is vallási toleranciának neveznek. Kevés antipatikusabb jelensége van a modern kornak, mint a „vallási tolerancia" modern formája. Mivel voltak korok, melyekben a vallások, tehát a személyiség gyújtópontjáig aktívan átélt világképek szellemi mérkőzésébe valláson kívüli erők, máglyák és fizikai erőszak avatkoztak be, a kor fóbiás szelleme a fizikai erőszakkal együtt a vallást is elveti — aminek azonban természetesen egyedül a fizikai erőszak nem látja kárát. „Vallás helyett tudományt" adja ki ez a szellem a jelszót — amire csak Franz Rosenzweig szavaival válaszolhatunk: nem az a kérdés, hogy hit vagy tudomány, hanem ez: hívő tudomány vagy nem hívő tudomány.

Büntetlenül nem lehet keveset akarni. A minimalizmusnak is van iránya: ez az irány éppen a minimum felé tör. Ha a szellemet egyszer lefokoztuk kultúrává, csak idő kérdése, hogy az új határokon belül a kultúra minél szűkebb értelmezése győzedelmeskedjék. Az ember elveszti kérdéseit, és paradox módon csupa feleletből akarja összetákolni a világot — de ahol nincs kérdés, ott felelet sincs. Amit ma még feleletnek érez, kérdés-reminiszcenciákra kapott válasz, de a reminiszcenciák lassan elmosódnak, és mind több álfelelet válik üres monológgá, amelytől szabadulni akar, mint fölösleges tehertől. Így faragja szűkebbre és szűkebbre a számára tudatos világot, és így válik mind több cselekedete irracionális erők szabad prédájává — a magát racionalistának nevező kor nagyobb dicsőségére. Egymástól két évezrednyi távolságban két gondolkodó fogalmazta meg a szellem három tagból álló kérdésegységét. Pürrhon így: milyenek a dolgok? mi legyen a magatartásunk velük szemben? mi származhatik reánk ebből a magatartásból? — Kant pedig így: mit tudhatunk? mit tehetünk? mit remélhetünk? —

Ennek a hármas kérdésnek egységben való állandó szem előtt tartása jelenti a tudat uralmát, a világ uralását. Mi maradt meg ebből a három kérdésből? A három kérdés egységéből? A megismerés, magatartás és remény külön-külön utakon járnak. De az egység helyreállítása létkérdés mindenki számára, aki nem akarja átengedni a legrosszabb értelemben vett irracionalitás szeszélyeinek az emberi tudat pozícióját. Az emberi tudatét, melynek uralma a világ állandóságát és rendjét jelenti.

Vannak, akik a világ állandóságát a halál mozdulatlanságával és az áttekinthetetlen káoszt a kiapadhatatlan végtelennel téveszik össze. Ezeknek azt válaszoljuk: az én és a világ egyértelmű állandósága nem határ, hanem minden fejlődés és variáció archimedesi bázisa.

II.

Elmélet és gyakorlat

1.

A szellem öntudata — milyen paradox, hogy ez egyáltalában probléma; és mégis így van. Sikerül-e megtisztítani e szót: „elméleti" a hozzátapadó dehonesztáló hangsúlytól? sikerül-e megszabadítani önmagunkat a lappangó szégyenérzettől, amely elfog, valahányszor ezt a szót használjuk? — ezen múlik a probléma megoldása. Mondunk valamit, és valaki megvetően legyint: „eh, ez mind *csak* elmélet!", és mi kétségbeesetten tiltakozunk: de nem, ez nem csak elmélet..., és ha lehet, erősítgetni igyekszünk, hogy éppen ellenkezőleg: ez gyakorlat.

Mi kompromittálhatta ilyen mérhetetlenül a teóriát, hogy még azok, akik magukhoz tartozónak érzik, sem tudnak vele kapcsolatban megszabadulni a kompromittáltság mellékzörejétől? Az etimológia, amely a szó legbelsejében élő ősi funkcióra vet fényt, nem ad választ a kérdésre. „Theorein" annyi, mint „szemlélni", németül „schauen", aminek a „schön", a szép is közeli rokona;* olyan adatok, amelyek arra mutatnak, hogy a spontán egzisztenciális értékelésben a teória nagyon is előkelő helyet foglalna el. Szemlélni — nem látni! — csak a teremtés atmoszférájában lehet; ami a szemlélést a látástól megkülönbözteti, a teremtés munkájában való aktív részvétel. Nem külső ingerekre való passzív reakció: elhatározás — a passzív reakció irányítása. De ez a legfelsőbb emberi érték, az ember érték, az embert emberré tevő érték: a teremtő funkció tudatos vállalása. Kilépés az adott automatizmusból, az automatizmus fölé, elé helyezkedés, az én és a világ alakítása. Erről beszélnek — szűkebb horizontjuk szerényebb terminológiájával — azok is, akik a „haladásban" vagy a „világ uralásában" jelölik meg a specifikus emberit. A „teória" ősi funkciója ez a specifikus emberi, értéke az emberré válás értéke.

*Ferdinand Ebner — Jakob Grimm.

A „gyakorlat" mint önálló magatartás csak a „teóriával" való szembenállásában nyer értelmet. Ha a teória a szemlélés magatartása, a szakadatlan irányító elhatározásé, a soha és sehol meg nem álló, minden pillanatban friss feszültséggel telített teremtő akaraté —, a gyakorlat, mint ezzel a teóriával szembenálló: a nem-szemlélésé. A nem-szemlélésé — ez azt jelenti: a nem-teremtésé, a nem-irányításé; helyette: a puszta teremtettségé, az irányítottságé. (A „theorein"-nel szemben álló, gyakorlati álláspont a materialista és teista transzcendencia egyaránt.) Valahol megállunk és demarkációs vonalat húzunk: eddig tart a világ, több teremtésre nincs szükségünk. A teremtő-szemlélő ember szüntelen gazdagodásra tör, a „gyakorlat" leszűkülésre — *szüntelen* leszűkülésre, mert aki a teremtést egy napra elhagyja, azt a teremtés két napra hagyja el. A nem-teremtés minden pillanatában az ember felejt valamit a világból, az érzékenység, amin keresztül a világ számunkra létezik, kiszárad, ha nem terjeszkedhetik, és így az ember, ha megáll, szintén halad — az életfrigiditás felé. Közelibb perspektívából nézve egyébként ez volna a lényeg: a „gyakorlat", amely az „elmélettel" szembehelyezkedik és a megvető „csak" előnevet biggyeszti eléje, maga is elméletet, vagy ha úgy tetszik, „csak" elméletet képvisel — csakhogy egy szűkebb, régebbi, kihűlt, teremtő erejétől megfosztott elméletet.

Ez volna maga a tényállás — de hátravan még a súlyosabb kérdés: ki felelős ezért a tényállásért? Hogyan vált lehetségessé, hogy ilyen tényállás mellett a teóriának van kisebbrendűségi érzése és nem a gyakorlatnak? Egyáltalában: mi teszi lehetővé a specifikusan emberi „szemlélő" magatartással szemben a „gyakorlatnak", mint ellentétes magatartásnak létezését?

Ennek a kérdésnek egész szélességében és tulajdonképpeni egzisztenciális* mélységében való megvizsgálása természetesen túllépi en-

*Azokkal szemben, akik előtt e kifejezés: „egzisztencia", abban az értelemben, ahogy Ebner, Jaspers, Rosenzweig és egyéb „egzisztenciális" gondolkodók használják, ismeretlen, rendkívül nehéz helyzetben vagyunk. Egyrészről írásunk exoterikus jellege és célkitűzései megkövetelik a kifejezés megvilágítását, másrészt éppen ez az exoterikus jelleg lehetetlenné is teszi. Minden exoterikus kísérlet az „egzisztencia" megmagyarázására elválaszthatatlan e szó meghamisításától — legalábbis az egzisztenciális gondolkodás mai stádiumában. A kísérlettel kapcsolatos bűntudat mindjárt ott kezdődik, hogy magyar nyelvű írásban az idegen „egzisztencia" szót vagyunk kénytelenek használni — hiszen éppen a leglényegesebb egzisztenciális mozzanatok közé tartozik a nyelv és élmény kölcsönös felelőssége. Mivel azonban — különösen a magyar szellemi élet jelenlegi állapotában — döntőknek érezzük a szempontokat, amelyek arra késztettek, hogy írásunknak exoterikus jelleget adjunk — minden felülről jövő kritika jogosságát eleve elismerve és az ódiumot (elsősorban saját intellektuális lelkiismeretünkkel szemben) magunkra vállalva —, néhány, az egzisztenciális atmoszférából kiragadva is viszonylag közvetlenül ható mozzanat említésével próbáljuk hozzáférhetővé tenni a kifejezést azok számára, akik először találkoznak vele:

nek az írásnak kereteit. Mi itt a problémának csak egy mozzanatára térhetünk ki, arra, amelyik a szellem felelősségét érinti. És ezen a ponton, éppen a konkrét szellemtörténeti értelemben vett teóriával való szembenállásában bizonyos mértékben rehabilitálnunk kell a „gyakorlat" magatartását.

A fogalomképzés ősi ösztönéhez való apellálás, a „teória" szó etimológiai vizsgálata nem adott magyarázatot arra, miért érzik nem-teoretikusok és teoretikusok egyaránt megbélyegzőnek az „elmélet" megjelölést? Történelmi okokat kell tehát keresnünk, meg kell vizsgálnunk, milyen tevékenységek foglalták le maguknak és fordították szembe tulajdonképpeni funkciójával a szellemtörténet folyamán ezt a szót?

az „egzisztencia" az *abszolút személyi* pozíció egzisztenciáját jelenti (ahol az „abszolút" és „személyi" egyformán hangsúlyosak; a kettő polaritásában rejlik az egzisztencia);

abszolút személyes pozíció; „Én" és „Te" viszonya;

az Én—Te viszony és a nyelv, a szó kölcsönös feltételezettsége — a nyelv, a szó emberi lét-meghatározó, kozmikus jelentősége.

E mozzanatok megvilágítására álljon itt néhány idézet:

Az „abszolút személyi"-hez:

„Wenn es nur einmal so ganz stille wäre.
Wenn das Zufällige und Ungefähre
verstummte und das nachbarliche Lachen.
wenn das Geräusch, das meine Sinne machen
mich nicht so sehr verhinderte am Wachen —

Dann könnte ich in einem tausendfachen
Gedanken bis an deinen Rand dich denken
und dich besitzen (nur ein Lächeln lang)
und dich an alles Leben zu verschenken
wie einen Dank".

(Rilke)

„Én—Te":

„(Az Ént) eddig mindig csak önmagára való vonatkozásában fogták fel, vagy amint szintén mondhatnánk: „Énmagánosságában". Más szóval: nem a tulajdonképpeni „Én" volt szemünk előtt, hanem — Pascal „Moi"-ja."

„Hogy áll azonban a helyzet a tulajdonképpeni „Én"-nel? A dolog nagyon egyszerű: létezése („Existenz") nem önmagára való vonatkozásában rejlik, hanem — és ezen a körülményen van minden hangsúly — a „Te"-hez való viszonyában".

„Én—Te" és a szó:

„Az ember szellemi élete belső és oldhatatlan kapcsolatban van a nyelvvel és mint a nyelv, maga ez a szellemi élet is az „Én"-nek a „Te"-hez való viszonyán nyugszik. Minden kísérletnek, amely a nyelvet szellemi jelentőségére nézve akarja kutatni, abból a tényből kell kiindulnia, hogy a szó az „első" és „második személy" között játszódik le. A nyelvnek beszélésében jelentkező aktualitása előfeltételezi az „Én—Te" viszony személyességét. A személyesség viszont elgondolhatatlan a szóhoz való viszony nélkül és csak benne van egyáltalán objektíve adva."

„A „Te" a megszólíthatóság a másikban és ez a megszólíthatóság éppen úgy hozzátartozik a személyiség lényegéhez, mint a lehetőség, hogy „magunkat" szóval kifejezzük; ebben a lehetőségben van éppen az Én adva."

Itt van a helye a gyakorlat részleges rehabilitációjának. Mert a fennálló szellemtörténeti konstelláció mellett van valami e magatartás mögött, ami nem a leszűkülést, megmerevedést fejezi ki, hanem éppen ennek az ellenkezőjét is; ami ugyanannak a mélyen emberinek kifejezője, aminek a „teória" szó egzisztenciális-etimológiai értelmében. A „gyakorlat" leszűkülést jelent — de csak a „teória" leszűkülése, eredeti értelmétől való megfosztása, pszeudo-teóriává való torzulása tette egyáltalában lehetővé a létezését. Bornírt magatartást jelent — de egy másik bornírt magatartással: a pszeudo-teoretikussal szemben. A pszeudo-teória — a szellemtörténet mai stádiumában a teória képviselője — nem „szemlél" — tehát nem teória, nem *fogja* meg a valóság gazdagságát — tehát semmi köze a „fogalmakhoz". Némi felületességgel azt is mondhatnánk, hogy az elméletet és gyakorlatot az előbb festett képhez viszonyítva felcserélt szerepekkel látjuk most viszont. Ez természetesen túlzás — a pszeudo-teoretikus magatartás bornírt volta nem változtat a „gyakorlat" bornírt voltán —, de annyit mindenesetre megállapíthatunk, hogy az elmélettel szemben álló gyakorlat magatartásában két ellentétes tendencia nyer kifejezést: a teremtő-irányító tevékenységről való lemondás mellett az elfojtott teremtővágyból jövő kritika a „szürkévé" halt teóriával szemben. Ebben a kétségbeejtően üres közhelyben: „más az elmélet és más a gyakorlat" — amely a lelkiismeretes, tehát a társadalmilag és történetileg aktuális intenciót is tekintetbe vevő logisztika bonckését természetesen nem bírja el — mégis rejtve — nem rejtve: fogva! — van egy mély értelem: annak a megérzése, hogy a szellem mai stádiumában lemondott a szemlélésről, az irányításról, és tulajdonképpeni feladatát a személytelen, véletlen irányítottságnak: az irracionalitásnak engedte át.

A teória bűntudata, a „csak elmélet" osztályozásának hallgatólagos elfogadása, természetesen ugyanazt a funkciót teljesíti, mint minden

Az abszolút személyi pozíció — az Én—Te viszony — és a szó összefüggése:

„A magát szóval kifejező Én, az „első személy", létezésének („Existenz") öntudatosságában, a beléhelyezett és őt megteremtett szóval létrehozza a megszólítottal való tisztára személyesen és sehogy másképp nem értelmezhető viszonyt, amelyben az Én létezik, a szó elevenné válik és a nyelv él. A szó problémája — mivel azonos az öntudat problémájával — valóban a filozófia archimedesi pontja."

(Ferdinand Ebner: Das Wort und die geistigen Realitäten.)

Még csak egyet: egzisztenciális „filozófiáról" vagy egzisztenciális „teológiáról" legfeljebb mint analógiákról beszélhetünk (ezt is csak akkor, ha a filozófiának és teológiának a többi tudományokhoz való viszonya van szemünk előtt). Az egzisztenciális gondolkodás viszonya ehhez a két területhez: a filozófia kritikája, a teológia kritikája. A pozitivista-ateista kritikának filozófián és teológián „innen" eső pozíciójával szemben az egzisztenciális kritikai pozíció a filozófián és teológián „túl" fekszik.

bűntudat általában: menlevél a további bűnök számára. Nem is mutat hajlandóságot arra, hogy ettől a bűntudattól szabaduljon — a szellem öntudatának vállalása és hangoztatása kötelezettséggel járna: az uralkodás kötelezettségével. A legmerészebb követelés, amit hangoztat: az elmélet és gyakorlat egysége. Ennek a követelésnek a sorsa már gyáva megformulázásával megpecsételődött. Akik felállítják, nem veszik észre, hogy ez az egység mindig meg is volt. Hiszen a nyelvkáosz eleve lehetetlenné teszi a kérdés konkretizálását: *melyik* elmélet és gyakorlat egységéről van szó? Így az elmélet és gyakorlat egységének jelszava az egész vonalon fényes diadalt aratott: ez lett bármilyen fajtájú gyakorlat elsőbbségének új neve. Amerre a diadalmenet elhalad, exegezisek burjánzanak ki a földből; a teória mítosszá lesz — házilag előállítható mítosszá.

Az elmélet és gyakorlat egységének követelése a legkoncentráltabban fejezi ki a szellem öntudatának hiányát, a szellem kisebbrendűségi érzését. Ha ez a követelés gyakorlat alatt azt az életet érti, amely magasabb és alacsonyabb rendű akaratok, kvalifikált és kvalifikálatlan ítéletek és ellenállások kereszteződéséből *mint átlag* eddig már kialakult, s ezzel akarja egységbe hozni az elméletet, amely saját létének megtagadása nélkül csak a *legmagasabb rendű* akarat és *legkvalifikáltabb* ítélet igényével léphet fel, úgy nyilvánvaló, hogy itt az egység csak a gyakorlat elsőbbségét jelentheti. Ha viszont gyakorlatnak azt az irracionalitásba menekülést tekinti, melyet a pszeudo-teória szegényessége mint reakciót váltott ki, akkor az egységkövetelésben a szellem ezzel a meneküléssel azonosítja magát, eleve lemond arról, hogy az élet gazdagságát megragadja —, hogy szellem legyen. Ilyen módon is csak a gyakorlat primátusához jutunk el. Az elmélet és gyakorlat egységének követelése eszerint csak fedőneve a szellem meghátrálásának a „gyakorlat" előtt. Maga a követelés különben a szellemi öntudat benne képviselt fokának megfelelően rendkívül homályos. Aki az elmélet és gyakorlat egységét követeli, nyilván abból indul ki, hogy a kettő között ellentét van. Az egység megvalósításának ekkor több útja lehet. Alkalmazkodhatik az elmélet a gyakorlathoz, és alkalmazkodhatik a gyakorlat az elmélethez. Az első esetben azonban világosabban és őszintébben fejezzük ki a tényállást, ha a gyakorlat elsőbbségéről beszélünk, a másodikban, ha a szellem elsőbbségéről. Szintézis — mondaná esetleg valaki. De hogyan? A magasabb fok szintézise az alacsonyabb fokkal? Vagy talán — nem minden gátlás nélkül írjuk le — az elmélet és gyakorlat közti kompromisszumról volna szó?

Vonjuk le a következtetést: ha elnevezéseinket komolyan vesszük — vagyis tartalmaikkal együtt használjuk —, az elméletnek és gyakorlatnak, mint ***két szemben álló magatartásnak*** viszonyában csak ez az alternatíva áll előttünk: az elmélet elsőbbsége vagy a gyakorlat elsőbbsége. Harmadik út nincs. És az elmélet és gyakorlat egységének vizenyős követelése helyébe a szellemnek, ha tényleg létezni akar, vállalnia kell ***az elmélet elsőbbségének*** követelését. Csak ha erre el tudja magát határozni, ha kisebbségi érzését le tudja győzni, képes megvalósítani — nos igen, az elméletet, aminek az elsőbbségéről szó van, a tiszta, teremtő-szemlélő teóriát — önmagát. De csak ha az önteremtés akarata megvan benne, képes elhatározni magát e követelés vállalására.

III.

A mai szellem földrajzából

Nézzünk körül a mai szellem birodalmában — ezt a feladatot nem takaríthatjuk meg magunknak, ha lelkiismeretesek akarunk lenni. Ha madártávlatból erről a birodalomról nem kaptunk megnyugtató képet, ha az összbenyomás, amit róla ebből a távlatból nyertünk, harmónia helyett valami irritálót rejt magában, úgy ez mindenesetre rossz jel. Éppen madártávlatból nem szabadna semmi irritálót felfedezni. De még mindig itt van a lehetőség, hogy a részletekben keressük, amit a nagy egészben nem tudtunk megtalálni. „A" szellem, amely éppen oszthatatlan egész, persze úgy fog megmaradni bennünk, amint egészként láttuk; de talán a részletek közelsége legalább enyhítheti a kegyetlen emlékeket — felejteni menekülünk a részletekbe.

A szociológia

Kezdjük mindjárt ezzel: a nyelvzavarnak talán nincs koncentráltabb kifejezése, mint koncepciója és léte ennek a *négy egyetemes alaptudománynak:* teológia, filozófia, pszichológia és szociológia (a teoretikus közgazdaságtannal együtt). Az utóbbi kettőnél persze hangsúlyoznunk kell, hogy annyiban van itt róluk szó, amennyiben szintén mint *egyetemes alaptudományok* lépnek fel; *technikai szaktudomány* jellegüket ez a kritika, amely a szellem egyetemes aspektusából íródik, természetesen éppoly kevéssé érintheti, mint például egy logaritmustábla belső felépítését.

A szociológiának ilyen technikai monografikus részei tényleg vannak; mindnyájan tudjuk azonban, hogy nem ezek a részek jelentik a szociológiát. A szociológia, úgy ahogy különösen az utolsó évtizedek szellemi fejlődésében nyomot hagyott, elsősorban *állásfoglalás,* szociológiai „világnézet" (szociologizmus), törekvés az univerzumot *csak* emberi viszonylatokra felbontani. Ez az állásfoglalás képezi tulajdonképpeni tartalmát a teoretikus szociológiának, amely a szociológiai módszer megteremtésének igényével lép fel. Ennek az igénynek a deklarálásával azonban a teoretikus szociológia ki is merül. Hol van az a kultúra, vagy az a nemzeti társadalom, amelynek leírására ma vagy valaha a szociológia vállalkozott volna? Önkényes keresztmetszetekről vannak szociográfiák, ott lehet hivatkozni a különben sehol fel nem lelhető teoretikus szociológiára. Megszületett és ezer krízis közt lassan konszolidálódott a bolseviki Oroszország. Az ember azt hinné, hogy minden teoretikus szociológus megrohanja érdeklődésével ennek a borzalmas és monumentális, akart és akaratlan kísérletezésnek egymásutánját és összefüggéseit. Egy társadalom alakul ki előttünk, in statu nascendi figyelhetjük meg kialakulását. És mégis: bele kell nyugodnunk: az orosz glóbusz eseményei csak a szociológusokat nem érdeklik. Ugyanez a helyzet a harmadik birodalom Németországával. Kísérletezésben, monumentalitásban nincs hiány, színekben talán még gazdagabb, mint az orosz példa — és a színek és hétköznapok kontrasztjára hol vannak a szociológia kíváncsijai? Vagy vegyük valamelyik kétháromnapos háborús veszélyzónát az utolsó években, hírek, döntések, mozdulatok fényjelváltását Londontól Tokióig és vissza a Föld körül; vagy a marxizmus és fasizmus egymást kölcsönösen fenyegető és mégis kölcsönösen erősítő játékát — a szociológusok számára csupa nem létező téma.

Születését a szociológia egy lázasan aktív korszak légkörének köszönheti. Ma, amikor befogadott tudománnyá lett, s nem kell többé harcolnia, hogy helyet kapjon a nap alatt, a legdermedtebb passzivitás kifejezője. Valaminek lenni kell, ami lefogja a kezét, s nem engedi azzá lenni, aminek születésekor ígérkezett. Ez a valami csak benne magában lehet, a programban, amit kitűzött és a módban, ahogy ezt a programot hangsúlyozta. Igen — a „csak" szó lett a szociológia végzete is: „csak"-emberiről beszélni — a szociológia centrális magatartása — a legmélyebb ellentmondás nélkül nem lehet. A szociológiában nem volt elég erő ahhoz, hogy saját tárgyát meg ne hamisítsa. A „csak"-emberi fogalma (akár ténylegesen kimondjuk a bagatellizáló „csak"-ot, akár hozzágondoljuk) ugyanolyan távol áll az ember fogalmától, mint a szervetlen fogalma. A szociológia a transzcendálás és eldologiasítás elleni harc jegyében indult útjára — és veszélyesebben transzcendenssé és eldologiasítóvá lett, mint bármelyik vélt ellenfele. Annyira, hogy — mint a céhbeliek, akik ellenfeleikként számítottak — nem is vett tudomást róla, amikor nem egészen egy évszázaddal önálló koncepciójának felmerülése után fellépett Schmitt J. Henrik, aki szintén emberi viszonylatokra bontotta fel az univerzumot — de nem „csak" emberi viszonylatokra. A szociológia ekkor már az autarkiák mély álmát aludta.

A marxizmus

A szociológusok lehetnek különféle pártállásúak. De maga a szociológia fölé, az egész szociológiai korszak fölé eltávolíthatatlanul borul egy súlyos árnyék, amely elzárja előle az eget: a marxizmus árnyéka.

A marxizmussal kisiklott pályájáról az a fejlődés, amely Németországban Goethe, a pánerotikusok (Hamann, Carus, Görres, Baader, Bachofen), a romantikusok (Schlegel, Hölderlin, Novalis, Solger) és a klasszikus filzófia nagy szellemi szintéziseinek jegyében indult meg. Ezt a kisiklást különösen élesen figyelhetjük meg, ha magának a marxizmusnak fejlődését figyelemmel kísérjük. Keletkezése idején a marxizmus egy zseniális és elvetélt kísérlet volt az elit és tömegek közti társadalomszerkezeti klíring megvalósítására. A francia forradalom szellemi előkészítői a harmadik rend alatt természetesen nem csak a birtokos polgárságot értették; elvben minden réteget a polgárságtól lefelé. Mégis, a fiatal marxizmus viszonya a tömegekhez kvalitative volt egész más, mint az enciklopedistáké. Egyrészt élesen körülhatárolja a „tömeget", amelyért kiáll: „az utolsó osztály" — s csak e körülhatárolás által nyeri maga a kiállás a hangsúlyt, amely létét jelenti, szemben a harmadik rend teoretikusainak *hátsókapus*, eleve elmosódó magatartásával a tulajdonképpeni tömegek kérdésében. Lényegesebb azonban ennél a másik: a fiatal Marx nem *segíteni* akar a munkásságon, hanem éppen az ő segítségével megvalósítani a legmagasabb, tehát legszellemibb értelemben vett „emberit", s ennek előfeltételeként a legmagasabb, tehát legszellemibb értelemben vett emberré változtatni az „utolsó osztályt". A marxi mozgalmi koncepció hangsúlya ezen van: *szellemi* igényekkel fellépni a tömegekkel szemben és szellemi síkon közeledni hozzájuk: „*tudományos* szocializmus". Ez állította szembe Weitlingékkel és több korabeli munkásmozgalmi kísérlettel. Hogy ennek a kísérletnek óriási horderejét felfogjuk, bele kell helyezkednünk a történelmi szituációba: az *utolsó* osztálytól, tehát a lelkileg és szellemileg legelnyomottabb, emberi öntudatában legcsonkább rétegtől követeli Marx az emberi öntudat legmagasabb fokát. Maga a követelés *felállítása* nemcsak egyszerűen történelmileg, de embertörténelmileg mindenképpen maradandó jelentőségű.

A másik döntő pont Marx fellépésének értékelésénél ennek a fellépésnek szűkebb értelemben vett szellemtörténeti szerepe. Marx két bornírt szellemi aspektusért: a materializmusért és pozitivizmusért felelős igen nagy mértékben — de másrészről alá kell írnunk Troeltsch dícséretét a fiatal marxizmus szellemtörténeti szerepéről: mikor a filozófiai öntudat mélyponton volt Európában, a materializmus és pozitivizmus, a marxizmus jelentette a filozófia ébredését. Ezenkívül szellemi programja olyan követeléseket tartalmazott, amelyek — ha csak kiindulópontként vagy akár csak megvalósítatlan programpontként is — a materializmus és pozitivizmus korlátoltságán messze túlmenő magatartást képviseltek. Így ő volt az, aki a legtisztábban jutott el az elmélet és gyakorlat egységének — megfogalmazásában magában véve félszeg, de szellemtörténetileg mindenesetre maximális — követeléséig; s ugyancsak az ő módszere — különösen illusztratív módon a tartalmilag egyébként szintén bornírt alapépítmény-felépítmény koncepció — mögött rejlik az első törekvése a kauzalitásnak, sőt a modern logisztika „Stufentheorie"-jének a szellemtudományba való bevitelére.

Jól vigyázzunk tehát. Ha a marxizmust szellemtörténetileg értékelni akarjuk, legalább kétféle metszetben fel kell bontanunk. Egyrészt Marx Károly személyes szerepén belül: a tiszta szellemi magatartásra, amelynek képviseletében Marx a 19. század elejének nagy szellemi szintézistörekvéseit viszi tovább — ennek tudatos voltára utal, hogy Marx és Engels saját kijelentésük szerint a német klasszikus filozófia örököseinek tekintették magukat — és a marxi rendszer materialista-pozitivista tartalmára, amely Marx fejlődésében *kifelé* mind nagyobb helyet foglal el; hogy ez a fokozódó térfoglalás Marx Károly belső fejlődésvonalának is megfelel-e, bizonyos súlyos szellemtörténeti tények mindenesetre kétségessé teszik: így a ki nem adott és töredékben ránk maradt „Bevezető a politikai közgazdaságtan kritikájához" megírása Marx egy olyan korszakában, mikor már a legtüntetőbben optált egy szűk materializmushoz és pozitivizmushoz; továbbá a „Gothai program kritikájának" — Marx utolsó éveiben! — erősen szellemi szempontjai és a feltűnően éles hang, amivel ezeket a szempontokat képviseli. Nehéz szabadulni a benyomástól, hogy Marxnak politikai céljaiért vállalt szellemi machiavellizmusáról van itt szó, amely szellemi machiavellizmusnak azonban Marx Károly személyében is áldozatul esett.

A másik metszet, amelyben ezt az „izmust" fel kell bontanunk, a mester és tanítványai viszonyának oly jól ismert szellemi tragédiája: meg kell különböztetnünk Marx személyes munkáját a marxisták munkájától. Ha a *marxi* dialektikus materializmus — nem tartalmában, de a maga korában betöltött történelmi szerepében — akarat-, társadalmi és történelmi öntudatébresztő hatású volt, a *marxisták* „dialektikus" materializmusa rossz skolasztikává, horizontelzáró, beteges formalizmussá lett. Marx módszerét a káosz jellemezte, problémalátását a gazdagság; a marxistáknál a metodikus káosz a legjobb eset volt, a kivétel (Lukács György, Karl Korsch, Max Adler) — helyét általában a metodikus *közöny* foglalta el; problémalátásukat viszont a szűkösség jellemzi.

Ha ezt az értékelést elvégeztük, hátravan még egy másik feladat: magának a marxizmusnak, mint egésznek az értékelése, annak a marxizmusnak, amely ma hat és társadalmi és szellemi funkciót tölt be.

A marxizmust mint a szellemtörténet egy fejezetét értékelve, a materialista formát róla lehántva, a marxizmus posztulátumaként ezt találjuk: a szellem legalacsonyabb foka (munka, gazdaság, termelőerő) az, ami történelmileg és társadalmilag hat. Kétségtelen, hogy ennek a legalacsonyabb foknak a hatása tényleg fennáll, mégpedig kvantitatíve nagy mértékben, mert hiszen a legtöbb embert öleli át. De valóban ez volna a tulajdonképpen döntő, a pozitív értelemben változtató, az *aktív* tényező? A „Deutsche Ideologie", Marx egyik korai írása arra mutat, hogy ő maga is látta az ellentmondásokat, amelyek ettől a hipotézistől elválaszthatatlanok. Egyrészről terminológiájában a gazdaságot, a termelőmunkát a szellemmel szembeállítani igyekszik; másrészről valami specifikusat keres, ami az emberi munkát a nem-emberitől (állatitól) megkülönbözteti — de lehet ez a specifikus különbség más, mint éppen a szellem? Az aktivitás gyújtópontja csak a szellem szférájában lehet, pontosabban: a szellemi működés minél magasabb formáiban. A magasabb szellemi fokok döntő jelentőségének felismerése bizonyos értelemben szintén megjelenik a marxi rendszerben: az osztályöntudat homloktérbe helyezésében, a dialektikus formában, jelzők maszkjában és a misztikával és egzisztenciális filozófiával külsőleg is rokon követelményekben, mint az elmélet és gyakorlat egysége. Ezen a ponton azonban már elveszti az irányt. Az elmélet és gyakorlat egységének követelménye szűk pozitivista értelmezést nyer, amennyiben kizárólag a „minden ideológia", a „minden leleplezendő" ítélettel kapcsolódik; holott a szellemtörténeti *intenciónak* megfelelő (és a szellemtörténet elitje által már használt) értelme a követelménynek éppen az, hogy a *legmagasabb* szellemi fokok síkján történjék az elméletnek a gyakorlattal való egységesedése, vagyis a *legmagasabb* értékű praxis és *legmagasabb* értékű teória szolgáljon zsinórmértékül, és ez legyen a hierarchia csúcspontja az egyéb praxisokkal vagy teóriákkal szemben.

A marxi koncepció végső történelmi programja: a magántulajdon, a munkamegosztás és az állam megszüntetése, ma is ennek a legmagasabb szellemi foknak primátusát előfeltételezi. Új embertípust követel, amely létének értelmét nem a gazdaságban keresi, hanem éppen a magasabb szellemi tevékenységben — a homo oeconomicus helyébe éppen a homo spiritualist. Azok a gyéren előforduló utalások, amelyeket Marx műveiben társadalom-ideáljára vonatkozólag találunk, mind csak akkor nyernek értelmet, ha ebben az egy pontban futnak össze: a végső cél a spiritualizálás. Ezért szükséges a végső szocialista forma megvalósítása előtt — amelynek jellegzetessége nála is, csakúgy mint Saint-Simonéknál, a „mindenki képessége szerint, mindenki szükségletei szerint" — az a bizonyos „átmeneti korszak", amelyben a magántulajdon, a gazdasági életcél ellen még a Marx által „erőszakszervezetként" definiált állam útján kell védekezni; a magántulajdon csak akkor szűnhet meg valóságosan, ha az emberek önmagukban spiritualizálták. A magántulajdon spiritualizálása, a munkamegosztás spiritualizálása, az állam spiritualizálása: ez a marxizmus öntudatlan történelmi programja — utópiája, ha úgy tetszik. A többi programpont — az eredetileg sem eléggé tudatos, a később mindjobban elmosódó intenció szerint — csak eszköz lehetne ennek az utópiának a megvalósítására. De a cél és eszköz kettéválasztásába belebukott Marx; nem volt elég erős ahhoz, hogy ellen tudjon állni saját eszközei közvetlen terrorjának — és ezzel megsemmisítő kritikát gyakorolt saját rendszere felett. Marx személyes magatartása illusztrációjává vált saját gyakorlati módszere lehetetlenségének: annak, hogy despiritualizált eszközökkel nem lehet spiritualizálni — csak despiritualizálni. Lehet, hogy a materialista frazeológiával Marx csak a kapitalizmus saját nyelvén akart beszélni a kapitalizmushoz — amelyhez természetesen a proletariátus éppúgy hozzátartozik, mint a kapitalisták —, de ha így is volt, közben elfelejtette saját anyanyelvét.

Ami *Marx személyén* múlt a 19. és 20. század történelmében, ez a materialista átterminologizálás, ami nem véletlen; hogy a végső szemponttól függetlenül vélte meghatározhatni a következő lépést, és csak stiláris fosszíliák formájában maradt meg az eredeti intenció. Az elmélet és gyakorlat egységének religiózus követelménye mögött meghúzódó nagy szándékot még legmélyebben szántó tanítványai (Koigen, Lukács, Korsch) sem tudták életre hívni, dacára annak, hogy mindegyik törekedett egy „metodikus" (tehát nem dogmatikus, nem Marx-filologikus) marxizmus elérésére. Ennek a következménynek *valódi* intenciójában való felismerése az egész materialista frazeológia leépítését vonná maga után és ezen túlmenőleg a tényleges belső materialista állásfoglalás radikális kioperálását. A marxizmus halálát.

*

A fasizmus lényegileg nem jelent önálló magatartást; a marxista — az egyetlen létező, tehát legrosszabb értelemben vett marxista — magatartás jelentkezik benne, kisebb fontosságú módosításokkal. Erősebben kihangsúlyozza a marxizmus „aktivista" mozzanatait. Az aktivitást a marxizmus csak a szellemből vezethette le; miután ezt mélyen szégyellte, nem maradt más hátra, mint ezen a ponton egy érinthetetlen transzcendens irracionalizmushoz menekülni.* Ezt a transzcendens irracionalizmust hámozta ki magának a fasizmus.

*A logikai síkon a marxizmus forradalomelmélete is durva ellentmondás; beleütközés a „gazdasági szükségszerűség" törvényébe.

Egyetlen pont volna, ami arra csábíthatna, hogy a fasizmusban egy magasabb rendű állásfoglalás csíráját véljük látni: a fasizmusnak a hierarchia (értékhierarchia, emberhierarchia) kérdésében hirdetett nézete. A marxizmus magatartása a lefelé-nivellálás, a teljes értékközömbösség. Éppen ebből az alapmagatartásból tűnik ki a legbizonyosabban, hogy a marxizmus (beleértve természetesen az összes titkos marxizmusokat, így elsősorban a szellemileg legtehetetlenebb és értékproblémák iránt ennek megfelelően érzéketlen anarcho-szindikalizmust is) gyógyíthatatlan: nem lehet „megreformálni", „kiegészíteni", vagy bármi más módon pozitívvá tenni. Ezen az értékközömbösségen keresztül tartja egyébként a vérrokonságot a szintén lefelé-nivelláló liberális demokráciával, mellyel azonban egy írás, amelynek tárgya a szellem felelőssége, nem foglalkozhat, mert vértelen létmegnyilvánulásaiból hiányzik a tudatosságnak az a minimuma is, amely a felelősségrevonást egyáltalában lehetővé teszi.

A fasizmus látszólag szakít az értékközömbösséggel. Nemcsak frazeológiájában, de gyakorlatában is vannak mozzanatok, amelyek mintha az arisztotelészi „proportionális egyenlőség" törekvéseit képviselnék az eddigi demokráciák absztrakt aritmetikai egyenlőségével szemben. Kissé mélyebben vizsgálva azonban a dolgot, hamarosan szembetűnik a fasizmus hierarchiájának formális, félszeg és életképtelen volta. A hierarchikus mozzanatok a fasizmusban alkotmányjogi és politikai térre szorítkoznak — és éppen ezért nem is lehetnek őszinték. Tekintélyelve — amely egyik legfontosabb hierarchikus mozzanata lehetne — politikai tekintélyelv. A fasizmusnak sikerült az, amire az összes eddigi demokráciák hiába törekedtek: az élet átpolitizálása. Ezt az eredményt jórészt épp a politikai tekintélyelv következetes keresztülvitelének, illetve a benne rejlő irracionalitásnak köszönheti. A fasiszta tekintélyelv társadalmi dualizmus, irracionalizmusa: a dualizmus irracionalizmusa. Minden érdektekintély a „vezérben" összpontosul, aki így a dualizmus egyik pólusa, s vele szemben az összes többiek a másik pólus. A par excellence politikai értéket képviselő „vezér" tekintélyéhez képest egy politika-centrumú társadalomban minden más értékkülönbség elhalványul — és így a fasizmus lényegileg a történelmi demokráciák folytatója és betetőzése lesz. A fasisztáknak kétségtelenül igazuk van, mikor azt állítják, hogy ők jelentik az igazi demokráciát: ám ez a legsúlyosabb kritika a fasizmussal szemben.

Mi áll mármost a marxizmus és fasizmus kaotikus aktivista irracionalizmusával szemben szellemi téren? Egy nemes, de nem kevésbé kaotikus, tehetetlen szellemigenlés és szellemsóvárgás. A szellem egyelőre átengedte a teret a marxista és fasiszta irracionalizmus közös frontjának. A szellemen ***kívül*** folynak gerilla-harcok, de ezeknek nincs történeti jelentőségük. A marxista irracionalizmust is csak szellemmel győzhetjük le — az igazi, teremtő szellemmel, amely az életet alakítani

akarja. Csak a szociális kérdést pillanatnyilag sem tévesztve szem elől, az anyagi-szociális és szellemi-szociális kérdéseket egybefogó fővonalak kikutatása, e vonalak mentén való munka és küzdelem az, ami egyedül képes feloldani a marxista dogmatika csomópontjait a munkásságban és vezető rétegében. Az anyagi- és szellemi-szociális csak kölcsönös feltételezettségükben, egymást támogatva oldhatók meg. A kölcsönös összefüggések minél mélyebb ismeretét jelentő *megoldásra törő* akarat az, ami egyedül veheti fel a küzdelmet a világmarxizmus levegőben lógó, tovaharapódzó frazeológiájával, ideológiájával és dogmatikájával. Szándékosan képviseltetjük itt a marxizmus és fasizmus közös frontját egyedül a marxizmussal. Ebből a szempontból a marxizmus a történelmileg és logikailag korábbi és fontosabbik pont. Keleten a fasiszta törekvések megkülönböztethetetlenek a marxizmus törekvéseitől; viszont a marxizmus még Európán belül is ilyen tovaharapódzó tendencia. A fasizmusnak és nacionálszocializmusnak logikailag és történelmileg egyaránt előfeltétele a marxizmus és liberalizmus közös elterjedése és hivatalos vagy nemhivatalos uralomra jutása. A fasizmus ennek reakciójaként lép fel; és másrészről épp ez a reakció-jellege a fasizmus határa is.

Amíg Európa csak politikai elnyomással, a szociális kérdések elodázásával és a marxista jelszavak és magatartások visszájára fordításával tud „védekezni" a marxizmus ellen, addig minden lépés, amit a marxizmus ellen tesz, a marxizmust erősíti. Az egyébként kevés kilátással kecsegtető kísérlet az összes európai marxista vagy marxisztoid organizációk letörésére feltétlenül maga után vonná Amerika tömegeinek és az összes Európán kívüli önállóságra törő népek és nemzetek egyébként jelentékenyen mérsékelhető marxizálódását. Egy marxista övvel körülvett Európa pedig semmi esetre sem tudná tartósan megvédeni antimarxista jellegét.

A nem szimptomatikus kezelésből álló, hanem komoly szellemi harcra a marxizmus ellen éppen ma rendkívül kedvező az időpont. Az európai munkásságnak a marxizmushoz való intim kapcsolata elhidegült, túlnyomólag már csak taktikai-ideológiai jellegű. Ezért lehetséges ma, ami a századforduló szabad intellektuel generációjának nem sikerült: a munkásságot meggyőzni arról, hogy a fejlődés lehetőségei ellentétesek a marxi dogmatikával

A pozitivizmus

Minden konzekvens antifilozofikus rendszer törekvése oda irányul, hogy ne csak a filozófiai megoldások tudomány- vagy értékmentes mivoltát mutassa ki, hanem magának a filozófiai magatartásnak és ma-

guknak a filozófiai kérdésfeltevéseknek minden lényeges szempontból való hiábavalóságát is. A 19. század pozitivista antifilozófiája megelégedett egyrészt a centrális filozófiai és speciálisan metafizikai problémákkal szemben való érdektelenségének bejelentésével, másrészt a század „közvéleménye" által is megerősítve biztosított bennünket a metafizikai problémák örök megoldhatatlanságáról. Tanúk voltak rá a filozófia egész története, minden metafizikai spekuláció csődje és legfőképpen a német klasszikus filozófia lezárulása és összeomlása.

A modern neopozitivista irányzat egy lépéssel tovább megy. *Indokolja, de most már szisztematikusan*, a filozófiamentes tudomány törekvését. Itt a metafizikai és filozófiai problémák azért érdektelenek és megoldhatatlanok, mert *nincs értelmük*, mert közelebbi vizsgálat után kiderül: nem is tettek fel kérdést! Ebben a pozícióban megszűnik a pozitivizmus mímelt érdektelensége; a pozitivizmus mint a szigorú, egzakt, empirikus tudomány képviselője és szubjektív öntudata felveszi a küzdelmet a tudományos munkát gátló, szabotáló és megsemmisíteni törekvő filozófiával szemben. Filozófia és metafizika a neopozitivizmus számára természetesen az utolsó szót jelentik a pozitivisztikus empírián és logikai problémákon túlmenő szellemi tevékenység területén, és mint ilyenek, ezt az egész szférát képviselik.

Közismert a vád a pozitivizmus ellen: maga is a metafizika bűnébe esik, maga is metafizikát alkot, és hozzá — különösen önigazolási kísérleteinél — csak a legapodiktikusabb életfilozófiák és teológiák gondatlanságához hasonlíthatóan. Egyébként is, az egymásra következő pozitivista rendszerek tündöklése és bukása mintha semmi lényeges pontban nem különbözne a metafizikai testvér-rendszerekétől. És feltámadásaik sem. Fokozott filozófiatörténeti ignoranciájuk dacára is ugyanazokkal az évezredes problémákkal viaskodnak. A görögök a gondolkodást a számolás egy sajátos fajtájaként fogták fel — és Carnap, Leibniz gondolat-ábécéje és Scientia generalisa, Zalai Béla rendszertani analízisei, Emil Lask érvénylogikája nemcsak hogy ugyanazt a problémakört jelentik, de a lehető legnagyobb terminológiai divergenciák dacára döntően azonos eredményeket is.

A nagy pozitivista rendszerek hangulati tartalmát így jelölhetnénk: szürke mágia. Valami vakhit a világ monoton körforgásában. A tudományüzem magasan kvalifikált bürokráciájának bosszúja és önmegnyugtatása. Kísérlet a megismerés monopolizálására — skolasztika, a szó honigsheimi univerzalizált értelmében.

A pozitivizmus tele van titkos axiómákkal. Ezeknek a titkos axiómáknak egyike a józanság. A common sense tudományüzemi változata. Azonkívül, hogy nagyon tanulságos volna, a legmagasabb perverz igényeket is kielégítené a neopozitivizmus kísérlete a metafizika történetének kritikai feldolgozására. Ha a legfőbb és „legsötétebb" metafizikai koncepciókon próbálná ki a logikai syntax erejét, és nem csak a né-

met egyetemek filozófiai tankönyv- és kompendiumtermésének apró remekein. A kozmogóniák, Thalész, Hérakleitosz, Platón, Plótinosz, Eckehart mester, Cusa, Böhme, Paracelsus, Carus, Schelling, Hegel, Goethe, Kierkegaard, Dosztojevszkij, Marx, Nietzsche stb. kritikai analízise milyen hálás anyag lehet egy szigorú logikus számára! Milyen hathatós és jól megérdemelt propaganda volna ez a neopozitivizmus érdekében! Sajnos, nem remélhetjük, hogy a közeljövőben ilyen örömökben részünk lesz. Mert Hönigswaldnak igaza van abban, hogy úgy a Barth—Gogarten—Heidegger, mint a Schlick—Carnap—Neurath-féle pozitivizmusokban egyformán megvan a hajlandóság arra, hogy a tulajdonképpeni filozófia kezdetét önmaguk és előfutáraik felléptével keltezzék.

A neopozitivizmus a szellem aszkézise. Tele van egészséges szellemi ösztönökkel — és egész tevékenysége abban merül ki, hogy ezeket az egészséges ösztönöket elfojtsa, felismerhetetlenekké és akcióképtelenekké tegye. Egy-egy pillanatra villanásszerűen igazi problémákat lát meg — hogy utána mindjárt pánikszerűen meneküljön tőlük. Nem bírja a kinyilatkoztatást — mint ahogy a történelemben minden kinyilatkoztatási élmény traumává vált a szürke átlag számára. Így a neopozitivizmus súrolta a nyelv egzisztenciális problémáját — nem: a nyelvprobléma egzisztenciális élménye súrolta a neopozitivizmust —, mikor a valóság (nála a tudományos valóság) szimbólumrendszerben való feloldását kísérelte meg. De a kísérlet keresztülvitele már aszkézissé lett; a nyelvprobléma mélyén rejlő gazdagságot a terminológiai kérdés felszínén elérhető szegényességgé korlátozta, és magát a nyelvkérdést a szellemi problémák süllyesztőjeként igyekezett felhasználni. Mint illusztráció, hadd álljon itt Carnap „Die logische Syntax der Sprache" című művének egy ilyen süllyesztési produkciója:

„Der Mond ist ein Ding; Fünf ist kein Ding, sondern eine Zahl.	„Mond" ist ein Dingwort (Dingname); „Fünf" ist kein Dingwort, sondern ein Zahlwort.
Eine Eigenschaft ist kein Ding.	Ein Eigenschaftswort ist kein Dingwort.
Freundschaft ist eine Beziehung.	„Freundschaft" ist ein Beziehungswort.
Freundschaft ist nicht eine Eigenschaft.	„Freundschaft" ist nicht ein Eigenschaftswort".

Carnap kísérletét így írhatjuk le: a fogalom-problémákat egyrészt és a realitás-problémákat másrészt a „szó", „kifejezés" és „nyelv" nevek

mögé tolja vissza vagy előre. Milyen csodálatos egyszerűséggel oldhatók így meg az összes fogalom- és realitásproblémák! Például: milyen fajta szó ez: tényállás! Vagy ez: struktúra!

Ugyanilyen villanásig élő egészséges ösztön nyilvánul meg a neopozitivizmus két módszertani követelésében. Az egyik: Carnap állásfoglalása a nyelvkorrupció ellen, mikor minden filozófiai tételtől a nyelv megjelölését követeli, melyet használni kíván. De praktikusan ugyanakkor csak egyetlen nyelv létjogosultságát ismeri el: azét a legszűkebbét, amelynek használata lehetővé teszi a szellemi problémák kilenctizedének nemlétezővé nyilvánítását. A másik: az „élmények" leírásához való ragaszkodás követelése. Itt viszont kiderül, hogy a neopozitivizmus analizálatlan „élmény"-fogalma mögött *végeredményben* az öt érzékszerv rejtélyes átlagszámítás útján nyert élményei lappanganak. Az ezen túlmenő élmények létezését a neopozitivizmus formálisan nem tagadja — hanem elegáns és kissé megvető gesztussal intézi el: „ezek csak magasabb érzelmek". Carnap pedig hozzáteszi: „...amelyek a hallgatóban megint csak érzelmeket és *akarati beállítottságot* idéznek elő..." A „csak akarati beállítottságot" a jó értelemben vett pozitivista Goldscheid és Dingler mint magának a tudománynak alapját és célját mutatják ugyan ki, de a neopozitivisták ezeket a szellemtörténetileg döntő jelentőségű levezetéseket válaszra sem méltatják. Hugo Dingler „Das System" című rendkívül fontos munkájában elevenbe vágó kritikát gyakorolt a neopozitivizmus és speciálisan Philipp Frank elmélete fölött. Ph. Frank rákövetkező munkájában (Das Kausalgesetz und seine Grenzen) tudomásul veszi Dingler könyvének létezését — de az érdemi kritika mellett szó nélkül megy el, és zavartalanul fejti ki újra a Dingler által alapjukban megtámadott pontokat.

Az autarkiának természetesen nem ez az egyedüli megnyilvánulása a pozitivizmuson belül. A német-cseh pozitivizmus lényegileg nem vesz tudomást az angolszászról — és történelmi elődjeiről. A mester-tanítvány tragédia a pozitivizmuson belül éppúgy megismétlődik, mint a marxizmusnál. Auguste Comte, a pozitivizmus atyja, rendszerének univerzális problémalátását és ismeretelméleti tompaságát hagyta utódaira. Az utódok az ismeretelméleti tompaságot megtartották. De a problémalátás univerzalitását a partikularitással cserélték fel.

A pszichoanalízis

Aki a pszichoanalízist mint a modern szellemtörténet egy jellemző irányát akarja tárgyalni, kétféle tiltakozásra lehet eleve elkészülve. A pszichoanalízis szaktudomány, terápia — mondja az egyik. Szellemtörténetileg nem tekinthető önálló iránynak: a pozitivista módszer egy konkrét alkalmazása — mondja a másik.

Mindkét állítás helyességét önmagában elismerjük, de úgy gondoljuk, hogy az ellenkező konzekvenciát kell belőlük levonnunk. A pszichoanalízis elsősorban vagy kizárólag terápia — de *éppen ezért* elkerülhetetlen, hogy szellemtörténeti szerepét önállóan vizsgáljuk. Éppen, mert terápia, mert *lelki* terápia, mert az *emberi* lélek terápiája, az egésszel áll szemben, és nem mondhat le arról, hogy a legszigorúbb tudományossággal állást foglaljon a kérdésben: mi a viszonyuk a legmagasabb szellemi funkcióknak az alacsonyabb lelkiekhez? Más szóval: bizonyításig nincs joga feltételezni, hogy a legfelsőbb szellemi funkciók elválaszthatók az alacsonyabb lelki funkcióktól, vagy éppen tagadni az előbbiek létét.

Ami pedig a pszichoanalízis szellemtörténeti osztályozását illeti, kétségtelen, hogy a pozitivizmus és pszichoanalízis összefüggése rendkívül szoros. Freud, akiben az alapvető pszichoanalitikus koncepciók a századforduló körül alakulnak ki — ami itt szintén el nem hanyagolható adat — a lelki jelenségek új területét hódítja meg a pozitivista felfogásnak. Másrészt azonban ugyanakkor szemberül egyéb tradicionális hatalmak mellett a korabeli pozitivista gondolkodókkal is. A pszichoanalízis a legmerészebb pozitivista kísérlet, s ezáltal már a pozitivizmus határesetévé válik. A korabeli pozitivizmus apparátusa ehhez a kísérlethez nem volt elegendő. Husserl és Bergson mellett Freud az a gondolkodó, aki a huszadik század Európájában a legnagyobb hatással képviselte az intuitív módszert. Az intuitív módszer negyedik, messze Husserl, Bergson és Freud fölött álló gondolkodója, a magyar Schmitt J. Henrik közvetlen történelmi hatás nélkül maradt.

A pozitivizmus és intuíció határán állva, a freudizmus olyan pontot foglalt el, ahonnan szellemi magatartás tekintetében kétfelé ágazik az út. Mint kiindulási pont, ez a pozíció kétségtelenül nagyon szerencsés, de magában rejti a döntés kötelezettségét. Ez a döntés mindmáig nem történt meg; pontosabban a pszichoanalitikusok részéről nem történt meg, s ennek természetes következményeképp a freudizmus az uralkodó pozitivizmus sodrába került. Nem a pszichoanalízis optált a pozitivizmushoz; a pszichoanalízissel az *történt*, hogy a pozitivizmus mellé került. Ez a kettősség és határozatlanság nyilvánul meg a freudizmusnak szellemtörténeti elődjeihez való viszonyában. Egyrészről a „modernséggel" szemben visszanyúlást jelent a szellemi tradícióhoz, a nagy vallásokhoz, Eckehart és Böhme misztikájához, Nietzschéhez, s a Carus—Bachofen—Baader-féle spontán konzervatív gondolkodókhoz. Másrészt azonban mégis független a tradíciótól, amelyet a gondolkodóknak a misztikától és német romantikusoktól Nietzschéig terjedő sora képvisel. A pszichoanalízis utólagos előfutár-felfedező kapcsolata velük az irodalomtörténeti érdeklődés keretein belül marad.

A freudizmus harc az érzelemszabadságért mint a gondolatszabadság zsilipjéért. Ebben a minőségben egyik legnagyobb erőt jelentő szö-

vetségese annak a nagy szellemtörténti sornak, amely a test-lélek-szellem egységének helyreállításáért küzd, s amely miatt — Fülep Lajos szavait idézve — „írástudók és eunuchok átkozott feszélyben" vannak. De egyben idegen is ettől a sortól: ugyanakkor, mikor az érzelemszabadságért mint a gondolatszabadság zsilipjéért harcol, az akarat- és gondolatszabadsággal *szemben* is képviseli az érzelemszabadságot. Ezért az ellentmondásért minden felelősséget el kell magunkról hárítanunk: nem ez az állítás paradox, hanem a pszichoanalízis szellemi magatartása.

A freudi terápia módszere mögött rejlik a pszichoanalízis leguniverzálisabb értéke. Két tudatalatti dialógusa, az embert *önmagán belül* idegen részekké daraboló válaszfalak lebontása, az embereket *egymástól* elszigetelő közeg eltüntetése, kísérlet az emberi ősegység helyreállítására — a legmélyebb szintézis az analízis mögött. Ebből fakad a produktív szélesség is, amellyel a pszichoanalízis módszerét alkalmazni tudta. Maga az a tény, hogy a freudizmus közös szempontokkal kísérelte meg olyan területek vizsgálatát, mint a neurotikus — a primitív ember — a gyermek — a művész — az őrült; a „mindennapi élet pszichopathológiája" — a szimbólum — az álom — a mítosz — a nyelv stb. — túlviszi a pszichoanalízist minden szaktudomány keretén.

A freudizmus szellemtörténeti értékelésénél külön figyelmet érdemel a pszichoanalitikusok szervezete. Ennek a világszervezetnek tagjait a legmélyebb érzelmi rétegekig lenyúló tudományos, módszertani és személyi kapcsok fogják egybe (egyrészt mint mester-tanítvány viszony, másrészt különösen az 1927 óta előtérbe került kiképző- és kontroll-analízis révén). E csúcsára állított piramisban, amelynek alapja Freud, illetve Freud analízisének problémája, benne tükröződik a pszichoanalízis egész szellemi struktúrája, értékeivel és circulusaival. Ez a tudománytörténetben példa nélkül álló szoros szervezet tagjai kutatásainak nagyobb szabadságot, az önálló kutatásnak tágabb teret tud adni, mint a különböző szakadár pszichoanalitikus irányok együttvéve. A freudizmus szakadárjai eddig minden esetben szellemi visszaesést jelentettek az ortodox freudizmushoz képest. Az ortodoxia érdeme marad, hogy ragaszkodott a szexualitás, a libido, az erosz primátusához és a halálösztön-elmélet formájában a halálkérdés centrumban tartásához. Egészséges szellemi érzékkel első pillanattól elutasító magatartást tanúsított úgy a Stekelék és Reichék által képviselt vulgermaterialista, mint az Adler—Jung—Rank-féle vulgaridealista tendenciákkal szemben. A Baader—Carus—Nietzsche hagyományokhoz a szigorú pozitivista Freud és Reik közelebb állnak, mint például Jung.

Ettől az alapvető szellemi értékeléstől eltekintve, érdemes néhány szóval külön foglalkozni a szakadároknak a „sexpol" köré csoportosult materialista szárnyával. Reich, Parell, Fenichel, Fromm és a többi „Marx—Freud szintétikus" szellemileg nem túl jelentősek. Amit mívelnek: a freudizmus és marxizmus kölcsönös vulgarizálása és kasztrálása. Szerepük azonban személyi súlyukon könnyen túlnőhet: bűvészinas-szereppé válhat. Komoly jelentőségre tehet szert a munkásság „szellemi baloldaliságának" megszüntetése terén. Ez a tudományos igényektől és mély látókörtől kevéssé zavart szintétikus tevékenység önmagánál kvalitative sokkal jelentékenyebb energiákat van hivatva felszabadítani; olyan energiákat, amelyeknek Reichék marxofreudizmusához, utolsó mohikán kísérletéhez (amely *mindennek dacára* még mindig a legjelentékenyebb kísérlet a tudományos szocializmus életre galvanizálására) alig lesz közük.

A szakadárok alacsonyabb szellemi pozícióból jövő támadásait az ortodox freudizmus könnyűszerrel kivédheti. De ezzel még nagyon keveset végzett. Súlyosabb a helyzete önmagával szemben. A relatív szellemiség és tudományosság, amelyet a szakadárok epigonizmusával szemben kétségkívül képvisel, nyomban összezsugorodik, mihelyt a belső intellektuális lelkiismeret komolyabb mértékét alkalmazzuk. Ezen a ponton válik nyilvánvalóvá a pszichoanalízis és pozitivizmus szoros kapcsolata.

Az ortodoxia kényelmesen kitér az akarat és intellektus problémáinak útjából. Ez a magatartás súlyosabb következményekkel jár itt, mint a pozitivizmus bármely más alkalmazási területén. A pozitivizmus körülnyesi a valóságot és a lenyesett részeket titkos axiómákkal pótolja; de a pszichoanalízis fellépéséig a pozitivista módszer olyan területekre szorítkozott, ahol a következmények csak közvetve mutatkoztak. A pszichoanalízis azonban épp az akarat és intellektus forrásaihoz kell hogy hozzáférjen, s ha itt az alapkérdések vizsgálatát magánügynek minősíti, minden más tudománynál hamarabb kell eljutnia egy olyan ponthoz, ahol továbbfejlődését saját ötletgazdagsága akasztja meg. Hermann Imre 1923-ban megjelent művében (Psychoanalyse und Logik) úgy látta, hogy elérkezett az idő a pszichoanalízis roppant ismeretanyagának axiomatikus keresztüldolgozására és vele az összes alapkérdés napirendre tűzésére. A pszichoanalitikus irodalomban mindmáig nem találjuk nyomát, hogy ennek a követelésnek komoly visszhangja lett volna. A pszichoanalízis biztos alapra akarja helyezni az embert, anélkül, hogy saját alapjairól számot próbálna önmagának adni. A tudatosítás a terápiában nagyon termékenynek bizonyult; de mennyi tennivalója van még a pszichoanalízisnek saját axiómáinak tudatosítása terén!

A pszichoanalízis valóságkoncepciója szerint a jelenségek a férfi—nő polaritásban vannak adva intuitív egyértelműséggel. Ez a tárgyi és abszolút alapja az egyetemes értelmezhetőségnek, minden mozzanat szimbolikus szerepének, a szimbólumkényszernek — a fizikai, lelki és szellemi világban egyaránt. Ilyen módon egy pánerotikus világfelfogáshoz jutnánk el, szigorú pszichoanalitikus alapokon. Ha viszont felté-

telezzük, hogy ehhez a polaritáshoz a fizikai és szellemi világ polaritásainak semmi közük, akkor a valóság egy organikus és lelki szegmentjén a naturalista-pozitivista koncepción belül semmiből teremtést és semmivé levést kell feltételeznünk. Egy pont a sok közül, ami megtárgyalhatatlan az axiomatikus kérdések felgöngyölítése nélkül. Csak találomra ragadunk ki még néhányat:

az ösztön mint közvetítő organikus és lelki között;
halálösztön vagy halálfélelem (Freud—Rank);
mi a primér: érzékiség vagy gyengédség? (Freud—Ferenczi);
a tudatalatti görbesége és örvényszerűsége (Freud—Hermann);
„Randbevorzugung als Primärvorgang" (Freud—Hermann);
a pszichoanalitikus befolyás határai (Freud—Alexander—Groddeck);
a bioanalízis problémaköre (visszavágyódás az anyatestbe — a tengerbe — az anyatest mint szimbólum);
a pszichoanalízis egyes tapasztalati területeinek (neurotikus, mítosz, gyermek stb.) kölcsönös gyümölcsözővé tétele;
a pszichoanalízis viszonya más modern pszichológiákhoz;
a pszichoanalízis viszonya az összpszichológiához;
a pszichoanalízis viszonya a határtudományokhoz (a biológiától a pneumatológiáig);
a pszichoanalízis viszonya a filozófiához;
a pszichoanalízis viszonya a szociológiához;
a pszichoanalízis viszonya a tudományok meglevő és követelt rendjéhez;
a pszichoanalitikusok ellenállása régi és új ismeretekkel szemben.

A sor persze még sokáig folytatható; itt csak illusztrációkat hozhattunk fel. Még csak egy körülményt kell ezenkívül kiemelnünk: az axiomatika szoros összefüggését a hivatás- és kutatásetikával és hiányának mély közvetett és közvetlen felelősségét a „vadanalízisért".

A pszichoanalízis fellépésekor szemben találta magát kora pozitivistáival; mégis, úgy képviselőinek túlnyomó többségében, mint módszertani alapfelfogásában a pozitivizmus egyik válfaja, amely önmagában helyet szorít a lelki realitásnak és intuitív módszernek. Ismeretelméleti kérdésekben a pszichoanalízis optál a hagyományos pozitivizmushoz. Hogy szorosabban melyik fajtájához, nincs tisztázva. Az optálás egyéni vallomásokon túl lényegileg abban nyilvánul, hogy minden világfelfogással szemben mozgósítva van a pszichoanalitikus gyanú, csak a pozitivizmussal szemben nem.

Az analitikus tudomány az analitikus terápia gyermeke. Az analízis góca a dramatikus-analitikus szituáció: két tudatalatti dialógusa, az analitikus technika közvetítésével, gyógyító, újranevelő, emlékeket újjáéltető dialógus, analizáló és analizált meglevő ismereteinek alkalmazása és új ismeretek forrása. Mármost, ha vannak területek, amelyek az

esetek túlnyomó többségében a páciens és orvos szempontjából egyaránt a pozitivista-ateista magatartás tabuja alatt állnak, s ha ezt a tabut nemcsak tudatalatti energiák védik, hanem hivatásérdekek, személyi és érzelmi kapcsolatok és egy sokszor méltatlanul támadott tudományos világnézet defenzivája és tudatos alapfelfogása is — akkor már érthetőbbé válik, hogy a freudista analitikusok viszonylag nagy kutatási szabadságuk és a pszichoanalitikus módszer és érdeklődés roppant szélessége dacára hogyan térhetnek ki a megismerés centrális problémái elől; érthetőbbé válik, hogy noha bőven vannak szempontok a pszichoanalízis ismeretanyagának axiomatikus ellenőrzéséhez, mégis legfeljebb egyes axiomatikus kérdésekről van szó és sohasem a pszichoanalitikus szempontok belső összefüggéséről, *minden egyes* axiomatikus problémánál.

Ilyen körülmények között az előbb említett tudományelméleti kérdéseken kívül elzáródik az út a pszichoanalízis összes alapvető kérdéseinek megvizsgálása előtt, és azok az ortodox pszichoanalitikusok, akik — mint Groddeck, Ferenczi és Hermann — képességüknél fogva valóban kitöltik a pszichoanalitikus koncepció és szervezet által engedélyezett kutatási szabadságot egyes axiomatikus kérdések követésénél, a szakadárokkal szemben a pszichoanalízis belső emigrációjává lettek. Noha ezek is a pozitivizmust képviselik, az átlagpozitivista problémalátás szűkössége őket is kiveti magából.

Így a pszichoanalitikus szervezet rugalmas és mégis légmentesen zárt köre, a problémák megkerülésére legalkalmasabb pozitivizmus különböző válfajainak elfogadása s az axiomatikus kérdés nagy belső szabadságot követelő természete valószínűvé teszik, hogy a pszichoanalízis képtelen lesz eddigi vívmányait további fejlődése érdekében kihasználni és részleteiben precízírozott zárt körré fog szűkülni. A pszichoanalízis circulus vitiosusából csak egyéni kitörés lehetséges.

A harc, amit a freudizmus az érzelemszabadságért vívott, megtorpant, ateisztikus-élettagadó magatartásába fulladt. Ez a sors nem a „freudisták" bűne; a freudizmus már születésekor magában hordozta a századforduló pusztító betegségét. Freud első írásait kell elolvasni a Freud-analízis munkájához, mint ahogy Marx első írásaiban kell megtalálni a marxizmus minden későbbi kártevéseinek és vulgarizálásainak alapjait. A századforduló betegsége, amely a freudizmus dekadenciájának csírája: a világnézeti őszinteségtől való félelem. Világnézetileg őszinte, világnézeti kutatásoktól és eredményektől vissza nem riadó pszichoanalízis nem kell a polgárságnak és nem kell a szocialistáknak, vagyis a pácienseknek. De mivel maguknak az analitikusoknak sem kell, a kör bezárult. Ez a circulus vitiosus lehet a tárgyi, intuitív alapja Freud pesszimizmusának a pszichoanalízis terjedését és fejlődését illetően.

A freudizmus produktív vonásaiban utolsó európai hullámverése az élő ateizmusnak: a nihilizmusnak. Vele a nihilizmus utolsó ütőkártyá-

ját játszotta ki. A nihilizmus — a személyiség, az egzisztencia tagadása — a tudatalatti dialógussal, az egyetemes szimbolizmussal és a tudat uniformizált felszíne által képviselt gátló funkciók felismerésével az egzisztencia, a személyiség határáig jutott. Hogy a kísérlet célja éppen a személyiség nihilisztikus feloldása, mit sem változtat a dolgon. A személyiség közelsége csak a nihilizmusra lehet veszélyes. Még egy lépés, és a nihilizmus oldódik fel a személyiségben — minden kísérlet, amely a pszichoanalízisen túlmegy, csak igent mondhat az egzisztenciára.

Az egzisztenciális gondolkodók

Szemlélődésünk határán meg kell emlékeznünk az egzisztenciális gondolkodókról, bár működésük egészében túlesik kritikai szempontjaink körén. Túlesik, mert az első generációhoz tartoznak, amely az európai klíringszituáció következményeit levonta és életvárát ezekre a következményekre építette. Ők voltak azok, akik Comte, Marx, Darwin, Hegel, Spencer és Mach 19. századával szemben Novalis, Hamann, Baader, Kierkegaard, Dosztojevszkij és Nietzsche 19. századát próbálták leszámítolni. Másrészt új gondolkodási irányként és magatartásként való egy-rendbe-állításuk az egyes egzisztenciális gondolkodók szempontjából a legtöbb esetben inadekvát, sőt sértő. Ebner katolikus gondolkodó, és egzisztenciális jellege éppen katolicizmusából fakad — hogyan ismerhetné el a Sören Kierkegaardon és Nietzschén orientált Jaspersről, az ortodox lutheránus P. Schützről, vagy a zsidó Rosenzweigről, hogy ők is karakterisztikusan egzisztenciális gondolkodók?

Az egzisztenciális gondolkodásmód genezise még nem akadt kutatójára. Amit ezen a ponton futólag megállapíthatunk, csak néhány szembetűnő szellemtörténeti összefüggés: az, hogy minek a reakciójaként jelentkezett. Reakció volt a vallásos szocializmus szétfolyó kísérletezésére, a hit elkulturálódására, az idealizmus öncsalására és a problémarangsor-bolsevizmusra. Ez a reakció-jellege az első, ami az új szellemi szituáció, a szellem hatalmi harca előőrsévé avatja. A másik: a nyelv valóságának, kozmikus jelentőségének felismerése. A harmadik: az abszolút személyes pozíció vállalása. Ez a személyes pozíció kifelé a paradoxia formáját ölti magára — az, hogy a pozíció személyes, szükségszerűen a paradoxia élményében kell hogy jelentkezzék egy személytelen kor számára.

Mindezekből következik, hogy az egzisztenciális gondolkodók kritikája ma csak az egzisztenciális gondolkodásmód határain belül mozoghat. Ezeken a határokon *innen* a kritika elvileg lehetetlen. Aki a határt átlépte, szemben találhatja magával az egyes egzisztenciális gondolkodót — de csak mint egzisztenciális gondolkodó. Ilyen belső kritikai szempontként érezhetné például a misztika túlnyomórészt dekretáló elvetését; ehhez azonban természetesen benne kell élni az egzisztenciális problémák légkörében, hogy ennek az elvetésnek összes körülményei világosak legyenek: így a történelmi stratégia körülménye; a misztikát, amelyet idealisztikus képviselőivel szemben — de lényegileg mégis túl nagy, s még nem használható szabadsága és szigora miatt — vetnek el, végeredményben ők csempészik be a közszellembe.

A mi szempontunkból azonban az egzisztenciális gondolkodók tévedései vagy ellentmondásai nem is döntők. Döntő a szellemi magatartásuk: az önkritika mélysége és ökumenikus szélessége. Ez a magatartás teszi lehetővé azokat a merész és termékeny kísérleteket, amelyekben az egzisztenciális filozófia oly gazdag. Nem a leglényegesebb, csak a hivatalos szellem tompa fényéhez szokottak számára szélességükben legfeltűnőbb mozzanatokból említünk néhányat.

A katolikus Ebner meg akarja védeni a germánokat a zsidók antiszemitizmusától. A katolizáló Bauhofer marxi és freudi eredményekkel védi ki a misztika szempontjait. Az ugyancsak katolikus Dempf Meister Eckehart rehabilitálását készíti elő, azt igyekezve bizonyítani, hogy indexre tétele csak pedagógiai jelentőségű volt, s Eckehart mestert csak a „modernek" félreértése nyilváníthatja eretnekké. A protestáns Heidegger Marxhoz és Machhoz közelálló munka-ismeretelméletet dolgoz ki. A félhivatalos nacionálszocialista Leese és az orosz ellenforradalmár Bergyajev az idealizmus kritikájában ugyancsak Marxszal szolidarizálnak. Folytathatnánk a sort még jó darabig, a fasiszta Evolán, az ortodox lutheránus P. Schützön, a kálvinista E. Brunneren stb. át. De az egzisztenciális gondolkodók szellemi magatartásának illusztrálására elég ennyi is; azokat, akikben elég bátorság van e kísérletek követésére, itt inkább, mint bárhol másutt, csak magukhoz a forrásokhoz utalhatjuk.

Mint aktuális harcos szellemi magatartás, az egzisztencializmus szembeszállást jelent a bábeli toronyépítés pozitivista kísérletével, amely az „eget a földről akarja elérni". Az ember nem „megy" az igazság felé: az igazság „jön" az ember felé, és az ember feladata az, hogy megnyissa magát számára.*

*„Úgy mondd a szavakat, mintha az ég nyílna meg előttük és mintha nem úgy volna, hogy te veszed a szót ajkaidra, hanem te lépnél be a szóba." (Rabbi Nachman)

A pozitivista immanenciával szemben a kierkegaardi paradoxonban a mindent megragadó transzcendencia jelentkezik.

Innen adódik a legtöbb esetben a dogmához való visszanyúlás, mert a dogma az, ami a legélesebben transzcendens. A pozitivizmusnak és egzisztenciális teológiának ez az ellentétes viszonya azonban még nem állta ki a tűzpróbát. Mindkét oldalon hiányzik még az előfeltétel: annak a tisztázása, mit értenek „az ember" alatt, aki az igazság felé megy, vagy az igazságot befogadja. Ezen a ponton: az igazsággal viszonyban álló ember fogalmának tisztázásánál, s az ezzel a problémával foglalkozó gondolkodók kiásásánál még nagy és sürgős szellemtudományi munka vár ránk.

A hit logikája
Teocentrikus logika
(1937)

„Az Isten van valamiként, minden gondolatnak alján".
(Ady Endre)

„Az embernek nem lehet nem konstruálni; bármilyen szűk körből legyen reális világa, *abban* a körben *egy* rendszer tagja minden tapasztalat: *a* reális világé, *ezé* a világé. A rendszerezésnek ez a szükségszerűsége nem ismereti, nem akarati, nem érzelmi. E három momentum mögött teljes intuitív világosságában él az életnek, vagy ha a pszichofizikai lényegből csak a szellemet akarjuk tekinteni, a tudatnak tényében gyökeredző egységesítő funkciója. Az ember első kultúrténye nem az eszközkészítés, nem a tagolt beszéd megalkotása, hanem a rendszerezés. Filozófusnak kell lennie, hogy vadember lehessen, reális világegységet alkotnia, hogy primitív cselekedeteit végrehajthassa."
(Zalai Béla: Az ethikai rendszerezés)

„Ki kérdezett?" (Karinthy Frigyes)

A logika kérdéséhez

1.

Minden egyes gondolkodó, illetve ennek a gondolkodónak a produktivitása, kisebb vagy nagyobb állomása az örök egy logikának. De nem felejthetjük el: vannak bőven zsákutcák és holtvágányok.

A logika, a logika perennis — vagy más szóval: a teocentrikus logika — korszerű vetülete, amelynek tervét és első cölöpeit most a nyilvános kritika ítélete alá bocsájtjuk, nem azonos a szaktudományi logikával, legyen az pozitivista vagy idealista törekvésű, bár több ponton

tartja vele a közösséget. Így elsősorban: szintén a tudományos precizió igényével lép fel. Ezenkívül: ha a közhasználat értelmében vett logikával szemben változott és bővített is a funkciója, mégis problémáinak relatív többsége a tradicionális értelemben vett logikából származik: azonosság problémája, kategóriák, hasonlóság és különbözés stb. — Mi ezzel szemben a különbség a két logika között?

Kettős igény, ami kettős kötelezettség is, kettős rész-vét. Először: rész-vét a mai ember *korszerű* problémáinak megvilágításában; másodszor: rész-vét a mai ember *korfeletti örök* problémáinak megvilágításában. Ez a logika rokon azzal a logikával, amit a mindennapi életben a tények könyörtelen logikájának szoktak nevezni.

Hogyan lehet széjjelválasztani a logikát az ismeretelmélettől — mint ahogy ezt a széjjelválasztást Kant óta magától értetődőnek tartják? Csak úgy, ahogy az újkor ezt tette. Kérdés és felelet további jellemzésre szorulnak. Ad kérdés: nem ismerünk senkit, aki a 19. vagy 20. században a kérdést egyáltalában feltette volna! Ennek a mi nemismerésünknek két oka lehet: vagy, hogy a 19. és 20. században a kérdést tényleg nem tették fel; vagy, hogy akik feltették, ismeretlenek maradtak előttünk. De ha az utóbbi eset állna is fenn, bizonyos, hogy a kérdés a 19. és 20. század egyik tudományos közvéleményében sem lelt visszhangra. Ad felelet: bocsánatos véteknek és bocsánatos — a rövid kifejezést szolgáló — perszonifikációnak tűnik fel, ha azt mondjuk: az újkor választotta szét az ismeretelméletet a logikától — ami mögött tulajdonképpen az az állítás rejlene, hogy egy vagy több egyén úttörő módon végrehajtotta, vagy megkezdette a két diszciplina széjjelválasztását és a későbbi újkori gondolkodók elismerték, illetve megvalósították ezt a kezdeményezést. De nem. Valójában nem erről van szó. Ezt a szédületes szellemi öncsonkítást egyén vagy egyének nem végezhették el; erre csak egy munkamegosztásos *kor*, más néven az újkor volt képes.

Az újkor, illetve a középkor újkort előkészítő erői tették és Kant „A tiszta ész bírálatában" ennek a személytelen teljesítménynek csak egyéni bölcseleti szentesítését próbálta nyújtani.

2.

A logikusok a logikai szaktudomány önnön megalapítását Aristotelésztől keltezik. És részint nem veszik észre, hogy Aristotelésznél logika és ismeretelmélet, tárgyelmélet és fenomenológia, ontológia és metafizika még nem váltak szét és nem roncsolódtak bölcseleti alaptudományokká és empirikus szaktudományokká — vagy ha igen, ha észreveszik, hogy Aristotelész nem volt sem szakfenomenológus, sem szaklogikus, nem volt a tiszta ész bírálója, nem űzött tiszta tárgyelméletet, mint alaptudományt, akkor mentegetik előttünk Aristotelészt, körülbelül így: Aristotelész nagy volt és zseniális, megalapította a logika tudományát, de egy még mindig kísértő görög naivitással nem vette észre, hogy összekeverve hagyta mind a fent nevezett filozófiai alaptudományokat. — De vajon tárgyalhatók-e egyáltalában külön-külön, a kompetenciák féltékeny szétválasztásával, olyan realitás-mozzanatok, mint ismeret, igazság, tény, lét, Egy, szemlélet, akarat, stb. stb. — amelyeket ez a differenciált munkamegosztás ismeretelmélet, logika, tudományelmélet, ontológia, teológia és lélektan közt akar felaprózni?

[Feltételezve, hogy volt az emberi gondolkodásnak egy időszaka, ahol nyelv és gondolkodás természetes, eredeti egysége nem vált problematikussá, és ahol a reflexióban is torzulatlan, értelmes együttlétben léteztek logika, grammatika, teológia... (görögök, a szentírások keletkezésének korszaka) — tehát ezt feltételezve, figyelmünk középpontjába kell állítanunk azt a tényt, hogy ez a torzulatlan egység — az egyetlen Hamann kivételével — csak a 20. században jut újra öntudatra, a tulajdonképpeni és egyetlen egzisztenciális gondolkodónál: a katolikus néptanító Ferdinand Ebnernél.]

Mi a terve a mi nem szaktudományi logikánknak? A különböző filozófiai alaptudományok bomlástermékekként való megértetése és kimutatása. Az említett tudományokon kívül ezekhez a bomlástermékekhez tartoznak még: tudományelmélet, axiomatika, tudásszociológia stb.

A gondolkodás egységes vérkeringését gátló bomlástermékek kielemzése — mi ez részünkről: pozitív tan, vagy negatív kritika?

Másrészt feladatunk néhány példán bemutatni, hogy szaktudományok, mint fizika és matematika, tárgyalhatók precízen és átfogó módon, egzaktul és az ember kozmikus kérdéseibe való beágyazottságukban — és az így való tárgyalást szokták részint filozófiai, részint zseniális tárgyalásmódnak nevezni. Ilyen zseniális tárgyaló felek talán Newton és Leibniz voltak utoljára.

Az így pozitíven értelmezett filozófiai tárgyalás természetesen kutató-értékelés, kutató-rang kérdése, másként: a józan ész kérdése. Mindig lesznek szakemberek, sőt mindig lesznek csak-szakemberek is, vagyis a kérdések egy kis körét, n-ed rangú körét feldolgozó egyének. Az ő pozitív értékük józan ember előtt nem lehet kétséges se ma, se holnap és nem lehet kétséges nélkülözhetetlenségük sem. De azon ürügy alatt, hogy az emberiségnek nemcsak a kevés számú Newtonokra, hanem a nagyszámú Philipp Frankokra is nélkülözhetetlen szüksége van, nem lehet elmosni a két fizikus által reprezentált gondolkodó-típus minőségi és *rang*különbségeit. Rengeteg gondolkodás- és értékelésbeli zavar az ilyen rangkülönbségek elmosásának jogosultnak híwéséből származik.

3.

A szaktudományi logika a hit mellékterméke és bomlásterméke. A hit degenerációja a logika degenerációját is jelenti, hiszen a nem degenerált, még el nem sorvadt gondolat: *hívő gondolat.* S azok számára, akiknek nincs kellő érzékük az analitikus ítéletekkel vagy a redukciós módszerrel való dolgozás iránt, utalhatunk az immár banálissá vált történelmi tapasztalatra és tanulságra, amely terméketlennek mutatta meg a szaklogikát; s megint azok, akik nem hisznek a biblia bölcsességében, hogy „gyümölcséről ismerszik meg...", bizonyára hinni fognak William Jamesnek és a pragmatistáknak, hogy a szaktudományi logika haszontalan — tehát hamis!

A modern szellem úgy nyugodott bele a logika feleslegességébe és komikusan mellékes szerepébe, mintha a teremtett világ legalacsonyabb, legtehetetlenebb ügyéről lett volna benne szó. A logikának és érvényességének benső elismerése nélkül még élni sem lehetett ugyan, de annak a belátása, hogy az önmagában tautologikusnak és terméketlennek érzett logika honnan veszi azt az erejét, hogy a produktív életnek és gondolkodásnak előfeltétele legyen, teljesen hiányzott. A logika hatalom volt, de negatív hatalom, és éppoly megértetlen, mint a mathézis.

A szaktudományi logika a hit mellékterméke és bomlásterméke — mondottuk. A logika (s levezetett módon a matézis) minden fontos és számbajövő lépése a vallásos érzés és gondolkodás kultuszából nőtt ki. Azt mondhatnánk, hogy minden ilyen lépés az ortodoxia és heterodoxia roppant realitásai között és egyoldalúságaikkal szemben látott napvilágot. Így Arisztotelész, Plotinosz, Maimonides, Szent Tamás, Cusa, Spinoza, Leibniz, Kant, Hegel, Bolzano, Ulrici és Dingler.

Az anekdóta szerint Archimédesz megbízást kapott tyrannusától: vizsgálja felül, hogy drágakövekből teletűzdelt aranykoronájának ötvözetében nincs-e több réz, mint amennyi okvetlenül szükséges? Archimédesznek ezt a feladatot úgy kellett megoldania, hogy a koronán semmi törés, még csak egy karcolás se essék. A kérdés egyenesen nem volt megoldható. Archimédesz az anekdóta szerint az indirekt utat választotta: megállapította a fajsúly törvényszerűségét és ezen keresztül anélkül, hogy akár csak egy karcolás is esett volna a koronán, megfelelhetett a tyrannus kérdésére.

Az önmagában megoldhatatlan kérdések útja mindig ez: megoldhatókká válnak egy még nagyobb kérdés megoldottságának melléktermékeként. (Bogdanow: Tektologie I.)

Arra a módszerre, amelyet logikánkban követni fogunk, még az érdembeli tartalmi tárgyalás közepette is többször vissza fogunk térni. De addig is jó hasonlatként szolgál Archimédesz eljárása, mert ami Archimédesznél a fajsúlytörvény felfedezése volt, az nálunk *a nyelv teljes realitásának tudomásulvétele*, a nyelvnek kiindulópontként, útként és célként való tekintése — másként: elidegenedett nyelvünk újból való meghódítása és megértése.

Hit — lét — bizonyítás

1.

Ateisták tagadják a személyes Isten létét, és a kultúra, valamint a tudományosság szent nevében bizonyítékokat, jeleket követelnek. E mellett a helyzetet különösen érdekessé teszi, hogy nincsenek és nem lehetnek egy véleményen és nincsenek és nem lehetnek tisztában azokkal a fogalmakkal mint szellemi realitásokkal, melyek a tagadásuknak elemi részeit képezik. Nincsenek és nem lehetnek tisztában vele, mert később elemzendő súlyos és megkerülhetetlen indokok miatt a kérdésbe egyáltalában belemenni számukra a vereséggel egyértelmű.

Vegyük most sorra ezeket az elemeket, amelyeknek megvizsgálása ilyen veszélyekkel jár:

1. Mi a bizonyíték?
2. Mi a bizonyítható vagy bizonyítandó?
3. Minden bizonyítás-követelés az első pillanatban két részre osztja a világot: az egyik részével bizonyít, a másikat bizonyítja. Mi dönti el, hogy mivel kell és szabad bizonyítanunk és mit kell bizonyítani? Összefoglalva: hogy az értelmi realitások közül mi hova tartozik: a bizonyítandóhoz, vagy ahhoz, *amivel* bizonyítunk? A második pillanat ötlete az ateizmus koncepciójában talán ez: a világot nem osztjuk két részre, mert *minden* bizonyítandó, a tudományosság megköveteli! De ez az érv is csak egy pillanatra áll meg. Ha valóban minden bizonyítandó, nincsen *mivel* bizonyítani, tehát bele kell nyugodni, hogy vannak és megkereshetők a kritériumai annak, *mit* kell bizonyítani és *mivel* bizonyítok? S ha ide visszatértünk, akkor már elveszett a titkos kategorikus imperatívusza és szuggesztiója ennek a feje tetejére állított bizonyításkövetelésnek. Hűvösebb értelmi légkörbe kerültünk, ahol már le lehet mérni és a közérthetőséget megközelítően demonstrálni lehet, hogy mikor és hol kire hárul a bizonyítás terhe?

4. A személyes Isten tagadásához, ennek a tagadásnak az érvényéhez minimálisan szükséges a fővonásaiban egyértelmű tisztázottsága annak a jelzőnek, hogy „személyes". A modern tudomány a következő, egymással rendkívül lazán összefüggő tudományok és altudományok keretében vizsgálja a személyiség mivoltát: pszichológia, differenciális pszichológia, karakterológia, pszichoanalízis és válfajai, filozófiai antropológia, alaktheoria („Gestalttheorie"), fiziognómia, fajelmélet stb. Ennek megfelelően: én, halmazén, karakter, lélek, személy, egyéniség, szellem (mint egyéni szellem), stb. azonosságukban, vagy kölcsönös összefüggésükben való tárgyalása az összes pszichológiai szakdiszciplinák és izmusok körén kívül esik.

5. Mit értenek az ateisták, mit ért az emberek többsége, vagy átlaga, mit értenek a szentírások és dogmák, mit a misztikusok és próféták Isten alatt? Hogy értelmesen valamit tagadni lehessen, ilyen szerénytelen követelményeknek is eleget kell tenni.

6. Az ateizmus kiindulópontjául szolgáló rövid tagadó mondatban szerepel egy más vonatkozásokban is fontos szó és fogalom: a *lét.* Itt is ugyanaz a helyzet: tisztázni kell, mit értünk alatta, értünk-e alatta egyáltalában valami egyértelműt és használhatót — másrészt a puszta belemenés ennek a kérdésnek vizsgálatába ellentétben van és mindjobban ellentétbe kerül az ateizmus minden élő és ható alapintenciójával.

7. Egy ki nem mondott, de érzett és gondolt érv: személyes Isten = = antropomorf Isten — amire pedig már régen elhangzott a felelet: Isten az embert saját képmására teremtette — vagyis nem Isten antropomorf, hanem az ember teomorf.

2.

Egyetlen istenbizonyíték van (s rajta kívül csak az, ami belőle levezethető) — de ez teljesen kielégítő:

Isten nem bizonyítható, mert léte és feltételezése minden bizonságnak és bizonyításnak végső alapja.

Ezért van, hogy mélyen vallásos gondolkodók közt épp vallásos indokokból tartották sokan szükségesnek Isten létének bizonyítását, míg más vallásos gondolkodók atheizmust láttak az istenbizonyításnak már a kísérletében is. A fenti formulázás érthetővé teszi a két „ellentmondó" felfogás tökéletes igazát.

3.

Sok mindenfélét nevezünk világnak különböző tradíciók és különböző közvélemények keretében; de lehet-e kevesebbet érteni logikusan alatta, mint a *testi-lelki-szellemi világok egészét és egységét?*

Önmagában („an sich") csak az így értelmezett egységes Világ *van;* minden más — ami egyértelmű azzal, hogy minden kevesebb — már fogalmánál fogva is csak „benne, általa és érte" lehetséges. (Panenteizmus a panteizmussal szemben!) A kísérlet: *önmagában* tételezni mást, mint ezt a *Világot,* tehát kevesebbet, mint ezt a *Világot* — a legszublimáltabb ateizmusnak is durva belső ellentmondása.

A dialektikus teológia a világ ellen! Nem úgy, ahogy a világról fentebb szó volt, hanem egy speciális, nagy tradíció értelmében, ahol a „világi" a „szellemi" komplementer ellentéte (minden igazi ellentét komplementer ellentétét, ez különben minden sor-elmélet integráns része).

A dialektikus teológia a világ *ellen* (amely nálunk nemcsak a civilizációt, hanem a kultúrát is jelenti): nemcsak a civilizáció ellen, hanem a kultúra ellen is igen szigorú mértéket alkalmazva (mi a világi? és mi a szellemi?) nem kibékíteni törekszik a hitet a kultúrával, ami szerinte nem lehetséges és nem is kívánatos; — *a hitnek szemben kell állnia* a kultúrával! (F. Gogarten).

4.

A hívő nem az, aki nem kételkedik. A hívő hisz, a hívő gondolkodik, a hívő kérdez, a hívő kételkedik. A hívő csak egyet nem tesz: nem tagad.

A hitetlen dogmatizmusa és negativizmusa pedig a hit természetes imperializmusával szemben arra kényszerül, hogy minden maradék hitét, gondolkodását, kérdését és kételyét csak olyan mértékben merje mint sajátját fenntartani, amilyen mértékben egy — személyi hozzájárulásától teljesen függetlenül létrejött — tagadás általa átlátott érvénykörével nem jut összeütközésbe.

Ha egy hit megsemmisül, mind a jelei vele semmisülnek meg; a piramisokból mint művészi alkotásokból is csak annyi a reális ma, amennyi az építő egyiptomiak hitéből ma is él.

A nyelv kérdéséhez

A görög „logos" Szó-t és Gondolat-ot is jelent. Minden jel arra mutat, hogy *éppen ezért lefordíthatatlan a modern nyelvekre.*

A kevés kivétel közé tartozik a magyar „ige" szó.

Nyelv és gondolkodás szétválaszthatatlanságára való visszaemlékezés nélkül nem érthető semmilyen nép hite; nem a görögök, nem a

művészet, nem a filozófia, nem az irodalom, nem az írás, nem a népi tradíció és semmiképpen sem a biblia.

(A literaturához: a német romantika és klasszikus filozófia nyelvbölcselete Kant kivételével — Herder vitája Kanttal —, Herder, Goethe, Hamann, Geiger, Max Müller, Ludwig Noiré, Grimm, Baader, Humboldt, Schlegel, Uphues, Ebner, Rosenzweig, Buber, E. Fiesel stb.)

A nominalizmus közismerten a modern pozitivizmus és materializmus előfutára, de a középkori realizmus számára sem válhatott élő problémává a nyelv, a nép felett lebegő nemzetközi latin miatt. *(A misztika és a bibliafordítások szerves összefüggése a nemzeti nyelvek, a nemzeti szellem ébredésével.)*

Középkori realizmus és a huszadik század dialektikus teológiája egy tekintetben közös, modern vonásokat mutatnak fel: a Kijelentést a modernül atomisztikus „szó" értelmében példázzák, s nem a Szónak, Nyelvnek, Logosnak eredeti, bábeli nyelvzavar előtti értelmében.

Azonos — Egész — Hasonló

1.

Az Egész a rész törvénye — az Egész fölött nincs törvény.

Minden törvény az Egész és rész között található meg. Az Egész, amely felett valamilyen törvény volna, az Egész, amely nem *forrása* volna a legmagasabbrendű, legmagasabb hatványú törvénynek is — nem volna Egész.

A kikristályosodott modern törvényfelfogás teológiai elemzésének egyik legfontosabb kiindulópontja ez.

2.

Minden ítélet azonos önmagával — az azonosságnak ez az aristotelészi logikai megformulázása felfogható, mint egy ítélet, mint egy állítás *ismételve,* egy állítás, egy ítélet *kétszer* („azonos önmagával"), ahol az ismétlés, a megkétszerezés bizonyára arra szolgál, hogy összehasonlíthassuk, mégpedig abban a legnagyobb közelségben, ami az öntudatunk ébersége mellett a tévedést kizárja.

Az azonosságot egy másik irányban is megközelíthetjük, s ha önmagában megközelíthetetlen és elemezhetetlen is — mert hiszen minden megközelítés és elemzés hordozója — egy módon mégis megközelíthető és elemezhető, t. i. nem önmagában: az azonosság mint minden önmagától különbözőtől különböző fogható fel *(Schmidt — Kepes).*

A tradícionális logika az ítéletek önmagukkal való azonosságáról szól. Minden ontologikus és metafizikai tendenciájú logika átviszi ezt az alaptörvényt a dolgokra, a tárgyakra, a mozzanatokra, illetve az egészre (nálunk *Zalai Béla* és *Pauler Ákos* jelentették egy ilyen logika képviselőit).

A mindenség minden egyes dolga azonos önmagával: statikus, atomisztikus fogalmazás.

A mindenség minden egyes tárgya (szemléltje!) azonos önmagával: ismeretelméleti fogalmazás.

A mindenség minden egyes mozzanata azonos önmagával: dinamikus, teologikus fogalmazás.

3.

Azonosság: a mindenség minden egyes mozzanata különbözik a mindenség minden egyes más, „rajta kívül fekvő" mozzanatától. Létezés és különbözés egybeesnek.

Nem más ez a gondolatmenet, mint végső teológiai alapmozzanataira való visszavezetése a hegeli tételnek, amely szerint kettős negáció pozícióval egyértelmű. Tautológiák formájában: az azonos azonos, a különböző különbözik, a létező létezik. (V. ö. *Zalai:* A filozófiai rendszerezés problémája.)

Mit jelent a különbözés, a számomra különbözés, vagyis az, hogy a különbözés akkora, hogy képes a tudat-küszöböt elérni?

A különbözés így megközelítve másképpen való megfogalmazása annak, hogy hat rám, kivált belőlem valami bennem lévőt!

Egymás által megvilágítandók: azonosság, különbözőség, hasonlóság és például olyan íz-, hang-, szín-, forma-, hangulat- és szituáció-qualitások, melyeknek más mozzanatokkal való összefüggése a mai ember részére nem szokott tudatos lenni.

Az azonosság, amivel minden mást megvilágítunk, maga is megvilágítható? Igen — a megvilágítottak hierarchiája és rangsora teszi világossá. A mindenség mozzanatainak önmagával való azonossága is megragadhatatlan és rögzíthetetlen, éppen, mert mindenség-mozzanatok. Mert *minden létmozzanat mértéke a mindenség,* mely egyedül azonos maradék nélkül önmagával, az egyetlen maradék nélküli azonosság. A mindenség azonosságában „minden más" csak „részesedik". A mindenség megkülönbözteti magát mindentől. Minden létmozzanat csak „részesedik" ebben a különbözőségben.

4.

Hasonló háromszögek: *egyenlő* szögű háromszögek.
Hasonló háromszögek: *azonos* szögű háromszögek.
Hasonló háromszögek: egyenlő oldal*arányú* háromszögek.
Hasonló háromszögek: *azonos* oldalarányú háromszögek.

Eredmény: a hasonlóság nem más, mint a *struktúrának*, az arányoknak azonossága. Milyen mértékig lehetséges ez? Nincs semmi korlátja ennek az összefüggésnek?

Az egyenlet rendezve az azonosság szempontjából így néz ki: azonosság = tökéletes (transzcendens?) hasonlóság, azonosság = totális (transzcendens?) arányegyenlőség.

Csak hasonlók különböznek, csak különbözők hasonlítanak. Az „összehasonlító megkülönböztetés" módszere az azonosság gyökeréből táplálkozik. Minden hasonlóság szubsztanciális, tartalma a bennefoglalt, benne megtestesült azonosság mennyiségétől, minőségétől és nívójától függ.

Ellentmondás

Ellentmondások léteznek — ha nem léteznének, miért akarnók kiküszöbölni őket gondolkodásunkból? A boszorkányokról, akik vannak, beszéljünk.

A logikai és egyéb paradoxonok kérdéséhez: „Én hazudok", „én mindig hazudok", „én mindig, tehát most is hazudok..." annak az illusztrálására álljon itt ez, hogy a szóhasználat s a nyelv íratlan törvényei úgy értelmezik a mondanivalót és a kijelentést, mint igazságot szándékozó és azt nagyjában el is érő tevékenységet és így az a kijelentés, hogy „én hazudok" — amely magában foglalja a „tehát most is hazudok" kijelentést is — ellentmondásokhoz visz. De ez *logikus*, mert kielemezve, az „én hazudok" máris két ellentmondó kijelentés egybefoglalása — és végrehajtásának előfeltétele nemcsak az értelmi tevékenység gyengülése és érzékenységének csökkenése, hanem fenomenológiailag követhetően: erkölcsi és hitbeli zárójelbetétele önmagunknak.

Miért lehetséges tehát, hogy az „én hazudok" állítás az ismert ellentmondásokhoz vezet? Azért lehetséges, sőt szükséges is, mert valójában nem egy, hanem két, mégpedig két ellentmondó állítást foglal

magába. És már a tradícionális logikából tudjuk, hogy egyetlen ellentmondás az összes ellentmondásokat maga után vonja, és így azok az ellentmondások, amelyeket az „én hazudok" tételéből mint konzekvenciákat fel szoktak mutatni, az e tételből származó végtelen, sőt összes ellentmondásoknak csak elenyésző kiindulópontját képezik.

Hogy megmutathassuk, mi módon és milyen ellentmondó állításokat foglal egybe az „én hazudok" tétele, arra a gyakori szólásformára kell gondolnunk: „van mondanivalója". Mit értünk ez alatt: „van mondanivalója?" Ha valaki sokat fecseg, vagy sokat hazudik, nem szoktuk azt mondani, hogy van mondanivalója. A mondanivalóba egyértelműen beleértjük, hogy igaz és tárgyi jelentőséggel bíró mondanivaló.

*

Folytonos átmenetek, avagy meddig tart a relativitás:
Van mondanivalója
Értelmes igazságot mond
Értelmes tévedést mond
Értelmetlenséget mond
Szándékos értelmetlenség: halandzsa.

(Érdemes egybevetni, milyen korokban és milyen szellemi irányzatok képviselői hirdetik ezeket a paradoxonokat a prófétikus paradoxonokkal szemben.

Általában mi az összefüggés a kétféle paradoxon között?

Nem volna-e tanulságos egy sorban vizsgálni a logikai, matematikai, fizikai (atomizmus) és a kierkegaardi paradoxonokat? Halmazelméleti problémák, misztériumok, misztika, dialektika stb.)

Akarat — A kriticizmus kritikája — Világhelyzetanalízis

1.

A szabad akarat kérdéséhez:
Kinek van szabad akarata Istenen kívül?
Az embernek.

De Istennek is, embernek is *különböző* és *átvitt* értelmekben van szabad akarata.

Istennél szabad akaratról beszélni csak úgy nem groteszk blaszfémia, ha tudjuk, hogy az időben, az idő feszültségében való létrejövés és megvalósulás, ami *az akarat* lényegéhez tartozik, az isteni akaratra nem jellemző és *nem lehet* jellemző, s csak eltaszított trambulinként használjuk jogosan az akarat hasonlatát Istennél, mert Isten ugyan nem antropomorf, de az ember — s legvilágosabban szellemi szervezetében, s így akaratában is — teomorf (Szent Ágoston).

Mit jelent az ember szabad akarata?

Nem többet, nem kevesebbet, teljes kizárólagossággal ezt: van akarata! Akarat, amely nem szabad — nem akarat.

A nem szabad akarat nem akarat, hanem rángatódzás, csökönyösség, korlátoltság, tehetetlenség, narkózis, ösztönös vagy reflexmozdulások különböző körülményekhez képest, szóval minden inkább más, csak éppen nem akarat.*

A szabad akarat — *az akarat:* a tett a belső, az eredendő oldaláról.

Mi az akarat?

Testi-érzéki feszültségek és általánosítva: alacsonyabb intenzív feszültségek organizálása meghatározott célok érdekében, ahol a célok lehetnek:

1. testi-érzéki feszültségek létrehozása vagy megakadályozása (örömkeresés és kínkerülés stb.);

2. ugyanez értelmi kerülőkkel (utilitarizmus és az ú.n. gazdasági cselekvés);

3. különböző rendű és rangú szellemi célok; illetve a három pont bonyolult bonyolódásai.

Akarat nincs a kitűzés értelmi funkciója nélkül.

Akarat nincs, ha nincs teremtő feszültség az érzékiség polaritása és a célkitűzés között (örömkeresés, kínkerülés, törekvés az öröm növelésére, a szenvedés csökkentésére; később vissza kell térnünk azokra az érzéki és nem-érzéki érzelmekre, melyek nem manifeszt módon helyezkednek el ebben az osztályozásban: az ú.n. semleges érzetekre és érzésekre). Az érzéki polaritás és az érzelmi célkitűzés közötti áramindukálás: akaratminimum. Ahol ez nincs jelen, ott lehet szó vágyról, félelemről, intenzív fantáziálásról — de akaratról akkor sem, ha mindezt akaratnak is nevezzük, élve a névadás átmeneti felelőtlenségével.

Más oldalról ugyanez!

Nyugodt szemlélet nélkül nincs akarat.

De fordítva is, nyugodt szemlélet junktimben van az akarattal, akarat nélkül nincs nyugodt szemlélet. Nyugodt szemlélet: ez pleonazmus, analitikus ítélet, vagy tautológia, ha úgy tetszik — mert élt-e vala-

*A nem szabad akaratról mint szeszélyről és önkényről l.: Tábor Béla: „Bevezető fejezetek a valóság őstörténetéhez" és „A zsidókérdésről".

ki valaha szemléletet, amely nem volt nyugodt? Ösztöneink és testi-lelki érzelmeink akaratszerű feldolgozása nélkül nyilvánvalóan nem lehetséges az a nyugalom-minimum, ami nélkül a szemlélet-működésnek és szemléletfogalomnak — *értelme sincs.*

Az egymást tartó és jelentő szemlélet és akarat: a cselekedet, a valósítás belülről nézve.

Az akarat relatív nagyság és qualitás, mint ahogy minden relatív az Egyhez képest.

Minden akarat, minden cselekedet egy szemléleten, egy hierarchikusan és perspektivisztikusan tagolt *áttekintésen* alapszik. Így csak addig a méretig lehetséges cselekedet, ameddig a szemlélet, a hierarchikus és perspektivisztikus áttekintés takarója ér; az a mozgás- és mozdításimpulzus, amely ezen a szemléleten „túlszándékszik" — *az* innen marad. Legjobb esetben megmarad mozgás- és mozdításimpulzusnak, ha — ami elvileg valószínűbb — az illegitim szándék nem korrumpálta közben.

Egyenes arány ez a szemlélet szélessége és mélysége, valamint az akarat és cselekedet nagysága és jelentősége között.

Ezért hoz meg a cselekvő ember minden áldozatot, hogy mindig újra, mindig mélyebben és szélesebben az egészről nyerjen áttekintést. A cselekvő ember, az *egészséges* ember ritmikusan egész-szomjban szenved. Újra és újra felfelé törő ritmusban (gondoljunk a spirálisra) az egészre tör ez a szabad emberi akarat, s ha most visszaemlékszünk, hogy mit mondottunk gondolatmenetünk elején a nem blaszfémikusan értett isteni akaratról, akkor világos, hogy az egészséges, szabad emberi akarat, amely, mint kifejteni próbáltuk, az akarat egyszerű nevét *egyedül érdemli meg,* egybeesik a hit töretlen ősi követelésének kielégítésével:

Isten akaratában való megnyugvással

(Ezzel szemben a modern, az ateista ember „a tényekben nyugszik meg!" — vagy legalábbis önmagát és minket igyekszik erről meggyőzni, ennek tényéről és helyességéről, s minden erejével igyekszik megfeledkezni arról, hogy a tények [úgy ahogy azt ő érti, szóval egy világos belső ellentmondással, vagyis tények, amelyek sohasem voltak tények, mint akarat és cselekedet] nem arra valók, hogy megnyugodjunk bennük, hanem [szabadon Marx után] arra, hogy megváltoztassuk azokat.)

2.

Ez a szemlélettel és akarattal bíró, cselekvésre és megismerésre vállalkozó, tehát sikerrel vállalkozó ember önmaga és társai bíztatására, ellenőrzésére és nevelésére minél sűrűbben egyezteti a három feleletet Pürrhon és Kant közös három kérdésére:

1. Mit tudhatunk?
2. Mit tehetünk?
3. Mit remélhetünk?

Aki valóban akar valamit, akinél az akarat akarat és a cselekedet cselekedet, nem pedig pótlék valami egészen másra, akiben megvan az élő, ellenálló és növekedő vágy a javító és nemesítő *változtatásra* — az minden segítséget megragad, még ellenfelei kritikáját is (ha nem teszi ezt, akkor csak arra következtethetünk, hogy ez a vágy nincs, nincs ellenállása, nem növekvő, nem élő, nem létező vágy), hogy a három kérdést mind szélesebben, mind mélyebben, mind harmonikusabban válaszolhassa meg, mert ezek a belső ellentmondások és a belső ellentmondás ***kiküszöbölésére*** irányuló komparatívuszok az egyetlen kontroll önmagunk felett! Mert ki kontrollálhat bennünket önmagunk segítsége nélkül? Lásd egyébként (szintén Marxnál) a nevelők nevelésének szükségességét és annak Marxra nézve oly fatális előfeltételét: az önmagunk nevelését.

(Ha ezek volnának akaratelemzésünknek legszélesebb keretei, s ami ezután jönne, nem volna több differenciális továbbelemzésnél, akkor mi volnánk az elsők, akik követ dobnának erre az atomisztikus felfogásból származó eljárásra és magatartásra. De nem egészen így áll az ügy. Ez csak *egy* elemzésirány három, illetve négy közül, a többiek erőszakos elhanyagolásával, előadáskényszerűségéből.)

Az akarat elemzésének ezeket az elhanyagolt irányait talán így foglalhatnánk össze:

1. a nemzeti közösségek szempontjából;
2. a világtörténelmi- és
3. a hit realitása szempontjából keresztülvitt elemzések. Csak az utóbbi elemzés-irányok módosító, egyszerűsítő és kiterjesztő korrekcióival érvényesek eddigi elemzéseink is.

Ad „Mit tudhatunk?"

Helyzetanalízist készít az ember. A helyzetanalízis centrumában a szemlélő-akaró egyén áll, akinek perspektívájából az élet minden valósága, a helyzetanalízis forrongó nyersanyagaivá és alakító módszereivé polarizálódik.

A „mit tehetünk?" és a „mit remélhetünk?" kérdéseinél már jóval kisebb az impulzus az elemzést végző egyén centrális szerepének kicenzúrázására.

És itt felmerül a kérdés: mikor szabad megállni az elemzésben, vagy másképp ugyanez: van-e egyáltalában olyan pont, ahol meg kell állni az elemzésben?

Ki hajtja végre az elemzést, feltéve, hogy valaki tényleg végrehajtja?

Ki milyen nívón viszi végig az elemzést, attól nem csekélyebb függ, mint hogy ki nevezi először nevén a gyermeket! (Az elemzést végrehajtó egyén nívójának meghatározásánál nem a modern kretschmeri vagy rokon karakterológiák adják lényeges kiinduló- és támaszpontjainkat, hanem az egyéniségnek az ókorban kialakult, de természetesen tovább differenciálandó hármas osztályozása: chylikusok, psychikusok és pneumatikusok.)

Ezt a transzcendentális szituációt paradoxul így fejezhetnénk ki:

A mindenkori világhelyzet *függ* annak az egyénnek a nívójától, akinek a világhelyzetelemzését a nemzeti és világsajtó, illetve közvélemények akarva-akaratlan még asszimilálni tudják.

3.

Egy nagyon elterjedt félreértés szerint kivétel nélkül mindenkinek van erkölcsi joga is egy esemény jelentőségéről és nagyságáról kijelentést tenni; pl. annak a személynek is, aki kivonta magát az intellektuális lelkiismeret felelőssége alól azáltal, hogy világfelfogás és hit szükségét és mértékét nem ismeri el önmagával szemben.

Mi értelme van egy esemény jelentőségéről kijelentéseket kockáztatni, ha az Egészről, a Világról nem tudok, vagy nem akarok véleményt kockáztatni? Van-e még jelentősége, van-e még értelme a jelenség szónak — az Egészen kívül?

S ha nincs, akkor nem szellemi gengszterizmus-e minden gondolat- és nyelvközösséggel szemben ez a nagyon elterjedt félreértés?

4.

Mi a varázsa az ismeret kanti kritikájának még azok előtt is, akik a kanti „Kritik der reinen Vernunft" belső ellentmondásainak sokaságát jól ismerik?

Az, hogy Kant oly pontosan az igazsághoz hasonlító megoldást nyújt, mintha valaki plusz 365 helyett nem plusz 364-et vagy 366-ot, hanem mínusz 365-öt mondana, szóval egy számot, amely az igazságtól viszonylag a legtávolabb áll és mégis a legjobban hasonlít rá.

Jól tudta, jól érezte Kant, hogy megismerési képességünknek határai vannak, és azt is, hogy mennyiségi viszonylatban ezek a határok rop-

pant rugalmasak; de minőségi tekintetben már nem ez volt a felfogása, itt már merev határokat látott, ha ezek a határok másképp is helyezkedtek el a tiszta ész, a gyakorlati ész és az ítélőerő kritkáinak fázisaiban.

„Megismerésünknek határai vannak!" Ezt a megállapítást két egészen ellentétes módon lehet érteni s Kant több-kevesebb hevességgel mindvégig ingadozott e két ellentétes interpretáció között. Tudniillik, hogy megismerésünknek határai vannak, lehet úgy érteni, hogy a mi megismerésünk *létezik*, hogy ez a mi megismerésünk nem illúzió, hogy ez a mi megismerésünk hibák, torzulások, visszaesések és gyengeségek ellenére megmarad az élet és a mindenség megismerésének! És lehet ellenkezőképpen érteni azt, hogy megismerésünknek vagy megismerő-képességeinknek határai vannak: lehet úgy érteni, hogy nincsenek ismereteink, hogy nincs megismerő-képességünk és erőnk, hogy megismerésről és megismerőségességről mint létezőről beszélni csak illúzió, de mivel megismerés nélkül mégis csak „megél az ember", ezért ezt a keserű, de egyébként is roppant nehezen igazolható tagadását minden megismerésnek udvarias és kíméletes formában Kant úgy fejezi ki, hogy „megismerő-képességeinknek határai vannak".

Annak, hogy mit nevezhetünk határnak, a közelebbi vizsgálata érdekes kérdések felé vezet. Hogy a kanti befolyás alatt álló gondolkodók ezeket a kérdéseket ritkán érintik, onnan van, hogy az állítás olyan magától értetődőnek tűnik: mindennek vannak határai, miért éppen a megismerésnek ne legyenek? És valóban, többféle értelemben is *vannak* határai a megismerésnek, a már fentebb elismerteken kívül is. Mintegy ismeretelméletibb karakterű határai, de amelyekkel, ha nyers és retusálatlan megjelenésükben nézünk szembe, úgy fogjuk találni, hogy azok nem átallanak humorérzékünkre sem apellálni.

Megismerésünknek határai vannak — aki kételkedni mer benne, gondoljon arra, hogy a megismerés — például nem alma.

Az ilyen humoros példákon túl vannak még komolyabb, de ki nem mondott értelmei annak a magatartásnak, amely a megismerés határairól szólva sajátságos módon nem a megismerést, hanem a határokat hangsúlyozza. A megismerés határai fölött való eme siránkozás két titkos értelemmel bír:

1. a megismerés nem teljes testi asszimiláció,
2. a megismerés nem teljes szellemi asszimiláció (unio mystica).

Mindezt csakugyan nem nyújtja a megismerés, hanem csak önmagát — éppen a megismerést; s azok, akik ezt a megismerést elutasítják maguktól, a fenti két pontban jellemzett erotikus és vallásos nosztalgia zenekíséretével búcsúznak tőle.

Az emberi megismerés illuzórikus volta — az a felfogás, amelynél a hangsúly az emberi megismerés határainál nem a megismerésen, hanem a határokon van, s amit röviden és őszintén a megismerés tagadásának lehet nevezni, — egy kételyből és egy képtelenségből táplálkozik. A kételyből: lehetséges-e az egész áttekintése, s a képtelenségből a nyugodt szemléletre.

A megismerés tagadását jelenti a legtöbb esetben a megismerés relativitásának hangsúlyozása. Mint ahogy az előbb a megismerés határainál a határ-mivoltot hangsúlyozták túl a megismeréssel szemben, itt a relativitást, a viszonylagosságot. De itt az abszurditás mögött egy nagy realitás, egy nagy igazság is van: minden megismerés valóságos relativitás, viszonylagossága, viszonyban és nem önmagában-léte az Eggyel szemben, ami talán az egyik oka annak, hogy minden relativisztikus felfogás szeret megbújni a megismerés határai hangsúlyozásának fedezéke mögött.

A megismerés tagadásának harmadik jellegzetesen modern formája a megismerő és megismert világ ú.n. pluralisztikus felfogása. Ha nem volna belső ellentmondás a valóságnak, a megismerés tárgyának és forrásának egymással össze nem függő területekként való felfogása (ami például logikusan lehetővé tenné a Pürrhon—Kant három kérdésére való különböző irányú és ellentmondó feleletadást), akkor ez a James-i pluralizmus (ontologikus relativizmus) mint a megismerésről való lemondás legfrissebb, s legkörülményesebb széprefestése, a kanti kriticizmus helyére léphetne.

5.

Az emberi és isteni megismerés teljesen az emberi és isteni akarat analógiájára gondolható el.

Ha már kénytelenek voltunk belenyugodni, hogy megismerés van, ha már lezártuk az összes hátsó kapukat, amelyeken keresztül csökkentett felelősséggel lehetett a megismerés érvényét és létét támadni és így a megismerés lehetőségének felelősségét érezzük — csak ekkor merülhet fel tulajdonképpen kérdés: mi a megismerés, mi a lényege a megismerésnek? Helyesebben talán így kezdhetjük kérdéseinket: elemezhető szellemi valóság-e a megismerés?

Elemezhető, azokkal a korlátokkal, illetve nehézségekkel, amelyeket minden kényes és magasrangú organikus valóság az elemzés útjába állít. *Jelzés* és *képzés* teszik a megismerésnek mintegy alapanyagát, alapszövetét, alapfunkcióit. Jelzés és képzés, mely közvetlenül és közvetve

az Egészre irányul,
az Egyre irányul,
az Azonosra irányul,
a Rendre irányul,

az Igazságra irányul,
a Jóra irányul,
a Szentségesre irányul
tehát ok s cél szétszakítottsága elmerül ebben az *irány*ítottságban. Mert ki ismer megismerést az Egész, az Egy, az Azonos, a Szépséges, a Szentséges, a Jó, a Létező vagy a Világ megismerése nélkül?

A szellem szerves élete, ki- és belélegző ritmusa illusztrálódik előttünk.

6.

Jöhet-e létre akarat a valósulás reménye nélkül? Világos, hogy nem. Jöhet-e létre az igazság valóságos keresése az ismeret reménye nélkül? Világos, hogy nem. Mi hajtaná és mi vonzaná ezt a törekvést és ezt a keresést a valóságtól való irtózás roppant Maginot-vonalain keresztül?

Pürrhon és Kant három kérdése a ma nyelvére úgy is lefordítható, hogy ez a három kérdés nem más, mint három különböző kiindulópontból való érintése az európai szellemfejlődés egyik legjellegzetesebb kérdésének, a szabad akarat kérdésének.

Kivonhatja-e valaki magát erkölcsi épségben és egészségben e kérdések harmonikus megválaszolása alól? Nem!

Ellenére annak, hogy sokan mondhatnák: „Én képtelen vagyok ezekre a kérdésekre kielégítő választ adni..." Erre először egy kérdéssel felelünk: Kik és hányan emelkednek (külső segítség nélkül) a szerénységnek erre a magaslatára? Nem tudjuk, de ennek a kérdésnek eldöntését többek között rábízhatjuk mindenkinek önálló kísérletezésére, s azt hisszük, mindenki azt fogja kísérleti eredményeként elkönyvelni, hogy ezen a módon (persze, ha őszinte kérdésekről és feleletekről van szó) kevesen fognak kérdéseink elől meghátrálni. Mégis azokkal szemben sem jelenti a Pürrhon—Kant-i kérdések tárgytalanná válását vagy bármi más módon való megkerülhetését, akik erre a magasrendű szerénységre képesek lesznek, — mert aki ezt a szerénységet vállalja, az szembekerül a tradícionális tételes vallások vagy a vallást pótolni igyekvő egyéb világfelfogások valamelyikével, amelyikbe beleszületett, vagy amelynek szellemi közelségében nőtt fel; meg kell tudnia mondani, melyik képviseli az ő szellemi világát megfelelően!

„Teljesen egyik sem!" kaphatjuk a választ. De ennek az öntudatlan kibúvónak sincsen tartóssága. Egyetlenegy magát épelméjűnek tudó és valló ember sem tagadhatja meg a kielégítő választ arra a kérdésünkre, hogy ha feltett kérdéseinkre önálló választ nem tud adni, teljesen csatlakozni ahhoz a világfelfogáshoz nem tud, amelyben, vagy amelynek szellemi érdekszférájában felnőtt, akkor minimálisan meg kell tudnia mondani, milyen módosításokkal vallja magáénak azt a tradícionális világfelfogást, amellyel „teljesen nem ért egyet". Meg kell tudnia mondani, mely pontokon törik meg ez a teljesség!

Fontosak, hasznosak, rendező erejűek ezek a kérdések, mert minden kényelmes negatívisztikus álláspont ellenére az emberek nem szívesen mondanak le a minél teljesebb véleményt-mondási, hozzászólási jogaikról, s ezek a kérdések azt a magától értetődő korrelációt és junktimot fedik fel, amely a megismerés és a gondolkodás felelősségvállalása és a beleszólás erkölcsi joga között áll fenn. Még két lehetőség van kérdéseink megkerülésére, s ez a két lehetőség radikálisan arra vállalkozik (mint ultima ráció egyéb lehetőségek megsemmisülése láttán), hogy maguknak ezeknek a kérdéseknek lehetőségét és értelmességét tagadja meg:

1. Minden világfelfogásra való törekvés megtagadása a modern természettudományok tekintélyére való hivatkozással;

2. minden világfelfogás értelmének megtagadása, minden tudomány tekintélyének és érvényének következetes és egyidejű tagadásba-vételével. Irónia nélkül: azzal a szerencsétlen nihilista őrülttel szemben (ahogy Pauler Ákos írta egyik tanulmányában), akitől az utóbbi feleletet őszintén kapjuk, mint érvényes és valóságos érvet csak szeretetünket állíthatjuk szembe. Aki pedig a tudományra, illetve a természettudományra való hivatkozással tagadja meg kérdéseink értelmét, annak minimálisan már csak állásfoglalása puszta kifejtésére is, hogy egyáltalában tudhassuk, hogy milyen felfogással állunk szemben, egy roppant szellemi munkát kell elvégeznie:

a) a főbb tradicionális és uralkodó világfelfogások tarthatatlanságának tudományos bizonyítását;

b) a főbb tradicionális és nem uralkodó világfelfogások tarthatatlanságának bizonyítását;

c) minden tudományos igénnyel fellépő világfelfogás tarthatatlanságának tudományos bizonyítását.

Nem kell-e azt az egyéniséget, aki mind e feltételek alól ilyen vagy olyan módon kibújik, és egyébként nem gondol arra, hogy apodiktikus vagy kevésbé apodiktikus vélemény-hangoztatásairól és jelentőség-megállapításairól lemondjon, önmagunkban mint patológikusan rosszindulatú, önmagára és a közösségre káros valakit tekintenünk?

8.

Különböző kezdőpontokból induló fejtegetéseink ahhoz a valóban merésznek tűnő eredményhez jutnak, hogy a tradícionálisan értelmezett hit nélkül nem tudjuk megkülönböztetni a jelentékeny eseményeket a jelentéktelenektől, a lényegeseket a lényegtelenektől, és így ezen a ponton még külön is hangsúlyozni kívánjuk, hogy bármely oldalról

jövő konkrét tudományos cáfolatát, illetve cáfolási kísérletét azoknak a fejtegetéseinknek, amelyek ezekhez a kezdetben magunk számára is merésznek tűnt eredményekhez vezettek, köszönettel, sőt türelmetlenül várjuk, mert nem kellemes érzés a közvélemény védőszárnyain kívül — tévedni.

Jel és Kép

1.

Konvencionalizmus és hieroglifák.

Matézisben, nyelv- és ismeretelméletben, pénzelméletben, a ceremóniák tanában és még az ember számos szellemi működésével kapcsolatban fellép a konvencionalizmus tana, az a felfogás, hogy mindezeknek a szellemi működéseknek értelme *pusztán* konvencionális jelek használatában áll. A vita itt mindenütt akörül folyik, hogy a különböző területeken kisebb vagy nagyobb, mellékes vagy döntő szerepe van-e a konvencionális jeleknek? Maguknak a konvencionális jeleknek természete, belső szerkezete mindkét fél részéről alapjaiban ismertnek van tételezve. Ha mozijegyünkre 5. sor 8. szék van írva, akkor tudjuk, hogy hova üljünk, s ebből azt az elhamarkodott következtetést vonjuk le, hogy ismerjük a konvencionális jelek alaptermészetét. Óvatosságra indíthat bennünket ebben a tekintetben a pozitivista Ernst Mach szellemes megjegyzése, amellyel a számelmélet tisztázatlanságát illusztrálta. „Az, hogy szorozni és osztani tudunk, a mai körülmények között csak annak tanújele, hogy ceruza és papír intelligensebbek nálunk." Így vagyunk valahogy azzal is, hogy 5. sor 8. szék: minket ezek a konvencionális jelzések útbaigazítottak. Ők tisztességgel megtették kötelességüket, mi viszont nem vagyunk tisztában a konvencionális jelzés alaptermészetével — ezzel szemben hajlunk arra, hogy ismeretelméletet, nyelvfilozófiát, pénz- és valláselméletet rá alapozzunk.

2.

Hol szükséges és hol lehetséges jelezni, jelzéseket adni?

Mi a jelzés fogalmi minimuma? Első megközelítésben talán így: a jelzés minimuma jel és jelzett, adó és vevő, mármint jeladó és jelvevő.

Ad jel és jelzett:

a) jel és jelzett nem eshetnek egybe';

b) jel és jelzett nem lehetnek abszolút idegenek egymástól.

Adóra és vevőre ugyanez érvényes.

Lehetséges-e magányos jel? Zalai Béla erre a kérdésre egy más vonatkozásban így adott tagadó feleletet: minden kérdésnek és minden állításnak csak egy meghatározott rendszeren belül van értelme. Egy kérdés átvitele egyik rendszerből a másikba a kérdés értelmét változtatja meg, ha az átvitel egyáltalában lehetséges. A lét kérdésének más az értelme és funkciója az ismeretelméletben (szemlélet) és más a metafizikában. (Athenaeum: Zalai Béla: A realitás-fogalom típusairól, I., II.)

3.

Konvencionális jel alatt tetszés szerint választott jelet, abszolút önkényes módon választott jelet is értünk, ha konvencionalizmusról van szó. Lehetséges-e önkényes jel? Ez tulajdonképpen csak változata előbbi kérdésünknek: lehetséges-e magányos jel?

Minden tetszés szerintinek nevezett jel természetes jelek, illetve jelrendszerek *racionális* továbbképzése.

Természetes jel prototípusa: a nyom (identitás-megállapítás).

A jel mértani vagy átvitt értelemben vett *pont*ra *irány*ul. Ilyen pontok fixálására irányuló *akarat* minden jelzés reális és ideális előfeltétele.

4.

Jel és kép különbsége és rokonsága;

A jelnek keveset kell hasonlítani a jelzettre.

A jelnek csak minimálisan kell és szabad hasonlítani a jelzettre.

A képnek e minimálison felül kell hasonlítani a *kép*zettre.

Mi a kép? És mi a forma?

Arány! Funkció! („Kicsinyített mása!")

Mi a hasonlat? A név, a szó gyöke. (Humboldt, Geiger, Noiré, Max Müller).

Minden szót *átvitt értelemben* használunk, mert minden szó hasonlat. Ezért minden nyelv az értelem fáklya-stafétája. (A hasonlatoknak ez az alapvető szerepe a zenében, a festészetben és általában a képzőművészetekben is megvan.)

Az *értelem* fényét *átvivő* hasonlat a szó gyöke: mutat és világít! Kozmocentrikusan belőle sugárzanak jel, kép szó, mondat, következtetés, elmélet, nyelv. (Képírás, fogalomírás, betűírás.)

Az azonosság csúcs-szerű realizálódása a jelszövetek egyértelműségének és intaktságának. (Dingler: „Eindeutigkeit!") Az ellentmondások (hazugságok, tévedések, halandzsák stb.) a jelszövetekbe vetett hitünket ingatják meg. Aki a jelszöveteket nem fejleszti, nem ápolja, sőt támadja, az hatékonyabb közellensége a szellemnek és életnek, mint a kútmérgezők.

Válogatás az 1934 és 1944 közötti kéziratokból

„Vezess vagy kövess!”

Lelkiismeret

Lelkiismeret: kezdet, kapcsolatunk Istennel, énünk centruma, a szív zsenialitása, fogyunk-növekszünk-bukunk-győzünk, lelkiismeretfurdalások: növekedési fájdalmak, érzelem-akarat-gondolat kibontatlan alapja-forrása, szellemünk alapműködése, teremtő szikra, útmutató szó, kép-hasonlat, a kérdés, mellyel az egyetemes egyházhoz fordulunk, jel, amely a kontinuitás-paradoxon örvényében helyünket jelöli ki, hang, amely megmutatja a csendet, tolmács én-te-szó és test-lélek-szellem között, a mi szavunk, szentlélekben való részesedésünk orgánuma, általa tudunk: azonosságról-különbségről-ellentétről-ellentmondásról (Logos-Lüge), érzékenységünk centruma, a mérték, amivel mérünk: sorsunk-szabadságunk, ön- élet- emberismeret, én és én, én és te, lélek és szellem *ütközése,* a szellem valósulásának rangrelatív fix pontja, félelem-Istenfélelem mint a bölcsesség kezdete, az etika forrása, mert a hit konkrét apriorija, nincs köze semmiféle lelki-mazochizmushoz, a moralizmus élő ellensége, konkrét követhető kontrollálható vérkeringésszerű kapcsolatot tart az esztétika-matematika-technika — más oldalról pedig az élő test építő problémáival, koordináta-rendszere: időnek-térnek-oknak-létezésnek-szellemnek, Ady: „Ezért minden: önkínzás, ének: /Szeretném, hogyha szeretnének / S lennék valakié. Lennék valakié.”, benne gyónunk Másnak-magunknak, benne vagyunk mindnyájan: példaadó élet! Cogitor: rajta keresztül gondol bennünket Isten s mi ezt tovább-gondolhatjuk! — Vernunft-Vernehmen-Alimentation!, igény, melynek motorja a lelkiismeret, indoklás és gátlás nélkül érvé-

nyesül, rajta keresztül valósul az élet misztikus örvénylő konvergenciája: a mítosz születése!, rajta keresztül születünk újra, közvetít legszélsőségesebb fókuszaink között, a legközelebbi és legtávolabbi, mi történik lelkiismeretünkkel születésünkkor és halálunkkor?, rajta keresztül tisztul meg nyelvünk, tudunk bűnbeesésről, emlékezünk, várakozunk, csodálkozunk, osztatlan énünk osztott pontja, ahol az osztatlan én (indivíduum) Istenből merít erőt, hogy megosztva a világot uralkodjon rajta (apostoli kettős kereszt)..., egyensúly-érzékenység kicsinagy és egész között!, az individuális rangkonkréció mértéke, a jelentkező jelenség reductio és implicatio között, a milió-folytonosság reprodukciója...

Zseni

Emberi törekvés a nagyobb, a mélyebb, a rejtettebb ellentmondás felé!

Apostoli kettős kereszt: a zsenire érvényes, amit Baader a keresztényről mond, hogy nem csak a világ az ő keresztje, hanem ő is a világ keresztje!

Tradíció: az alkotók időfeletti szövetsége a kinyilatkoztatás oltalmában.

Kierkegaard és Bergyajev hiába próbálják szétszakítani a szent és a zseni életét és sorsát — csak megkülönböztetni lehet ma, és harmóniába hozni holnap.

Hegel: A szabadság belátott szükségszerűség!

És a szükségszerűség?

Belátott szabadság?

Luther: Itt állok és nem tehetek másképp!

Minden zseni és minden igazi tehetség sorsa egyetlen tiltakozás a hit, a tudás és az érdem szétszakítása és *egymás ellen való kijátszása ellen!*

Goethe szellemében a zsenit a szívósság és érzékenység paradox és bomlékony egységeként foghajtuk fel.

„És a világosság a sötétségben fénylett, de a sötétség nem fogadta be azt." „A világban volt és a világ általa lett, de a világ nem ismerte meg őt."

A Kőmíves Kelemen balladája nem a zseni és közösség drámájáról szól?

Zseni és rádium — gyógyít vagy roncsol.

Gonosztevő? őrült? gyermek? igen, a farizeus középszer szemében szükségképpen az!

„Mert ti vagytok a világ világossága."

A szó ősi mérgeivel felfrissíti a nyelvet! (V.ö.: Ady).

„Nyelvében él a nemzet!" — az alkotó komplementer nemzetéhez. Érzékenységek kegyetlen találkozója. Megértés, újítás, és megújuló visszatérés! A helyreállítás tájékozódás. Szakrális heroizmus: Lao-ce nem-cselekvése. Szabad akarat.

Az *empírizmus* posztulátumának megfelelően csak alkotó számolhat be az alkotóról. Csak ő rendelkezik a szükséges *tapasztalati alappal hozzá!* A zsenialitás kérdése és valósága tréfás kérdéseket ad fel! Ki állapítja meg elvben az alkotóról az ő alkotó mivoltát? Önmaga mint érdekelt fél? Az átlagember, kötelező szavazás elrendelése útján? A mindenkori akadémiák „halhatatlanjai"? Ki az alkotó? Ki határozza meg? ők maguk vagy mások? Ha ők maguk, akkor a nemalkotók hogy különböztetik meg őket önmaguktól? bitorló trónkövetelőktől? hamis prófétáktól?

Mammon

Hogyan szervezkedik a Mammon?

A tehetetlenség, az alacsonyrendűség és középszerűség hármasegységében. És mindez feldíszítve néhány idejében megromlott tehetség naív hiúságával, s mindez betetőzve az ártalmatlanná tett géniusz dárdára tűzött fejével.

A teória hozzá: „Teremtsünk embert és világot képünkre és hasonlatosságunkra, hogy mi legyünk mértéke és oka mindennek, ami létezik, abban, hogy létezik, és mindennek, ami nem létezik, abban, hogy nem létezik."

A mammon a gazdaságcentrikusan közvéleménnyé kocsonyásodott középszer.

Ha az alacsonyrendűség, a tehetetlenség és középszerűség önmagukat és egymást istenítve szent szövetségre lépnek, így kiáltanak fel: Éljen az egyenlőség!

Ha Őt megszólítjuk: ez a legnagyobb öröm egy küszködő igaz ember életében. Ha a mammont szólítjuk meg, elemzéseink útjain nevén nevezve őt: gyökerében támadtuk meg életét.

Állíts vagy tagadj,
adj elő vagy teremts csendet,
vezess vagy kövess,
mert a *lehetséges harmadik eset* a Szent Lélek ellen való bűn *megbocsáthatatlan* nyomorúsága.

A mammonnak, a véres-dilettáns caesaroknak és írástudó lakájainak közös magatartása, hogy *a megkötözött igazságnak teszik fel a kérdést: „Mi az igazság?"*

Mi a mammon uralkodó tanítása?

A semlegesség.

Mi van *minden* semlegesség mögött?

A hazugság, a kizsákmányolás és erőszak hármas-szövetsége.

Futás Isten elől: a semmiből a semmin keresztül a semmibe.

„Ne lopj!": ennek az isteni tilalomnak életparanccsá alakításából élnek a parazita-epigonizmus írástudó ötödik hadosztályai.

Ezek azok az intellektuális tömegek, melyek önmagukat preparálják rabszolgaságra.

Lakáj-értékskála, avagy a mammon és semleges középszer egyenlőség-tanítása: J. W. Goethe mint költő, X. Y. mint bankár igen tehetségesek, életrajzíróik esetleg kiderítették, hogy mindketten szenvedtek tyúkszemeiktől és náthaláztól. A szigorú egyenlőség-tanítással szemben csak annyit engednek meg a végső esetben, hogy elismerik: X. Y. bankár reálisabb és gazdagabb lelki életet élt, de azért Goethe is tehetséges és Goethe is ember. „Éljen az egyenlőség." Vigyázz, hogy ki mondja!

Tragigroteszk: tanítani akarni a tanítani akarókat.

Kik tanítanak? a hit hitetlen számkivetettjei s a tudás tudatlan megfélemlítettjei. Tanítják egymást, idegen tollakkal ékeskedve, a Bábel és pokol ízeire.

Mindenki tanít. Vagy ha pillanatnyilag nem is veszi a fáradtságot hozzá, követeli tanításra való jogának feltétlen tiszteletben tartását.

Tények tudomásulvételét és feldolgozását, a tanulást és tudást megvetik. Megvetését egyik cselekedetével és nemtörődömségével, a másik bizalmas vagy nyilvános szavaival is hirdeti.

Ha a tudatlan tanítani s a beteg gyógyítani akar, akkor nincsen meg a gyógyuláshoz való akarat. A gyógyulás megrázkódtatásaitól való félelem erősebbnek bizonyul a betegség szenvedéseinél. Bizonyos betegségekhez hozzátartozik a betegséghez való ragaszkodás, a gyógyulással szemben a betegséghez, a betegség profitjához való akarat. Élni nem muszáj, hajózni muszáj. Úgy is fordíthatjuk: élni nem muszáj, gyógyítani muszáj. Tehát a betegséghez való akaratot kell mindenekelőtt gyógyítani! — Ehhez tudnunk kell, hol vannak az akarat betegségének a gyökerei.

Filozófia

A filozófiáról

A filozófia a lét és tudat teljes gazdagságának egysége. Erre az egységre törekszik, ez az egység a célja, de bármily paradoxul hangozzék is, nemcsak célja, hanem oka és kiindulópontja is a filozófiának ez a végső egy, és egy régi teológiai tétel variálásával ezt úgy is kifejezhetjük, hogy ha nem indulunk ki ebből a végső egységből, úgy soha el nem érhetjük. Illusztráló emlékeztetőül csak annyit, hogy azok a gondolkodók, akik intuitív biztonsággal nem innen indultak, egyetlen egy esetben sem érkeztek el ezekhez a problémákhoz.

A figyelemnek kezdettől fogva erre kell irányulnia, mert az egyes konkrét problémák csak ebben az esetben kapják meg természetes perspektivikus arányaikat, ami a szellemi munka kontinuitását az egymás után következő generációk között lehetővé teszi.

Ezeknek az egyszerű és alapvető tautológiáknak, magyarul magától-értetődőségeknek a tudatában elmondhatjuk, hogy sok mindent neveznek filozófiának — *ami nem az!* Sőt! Csupán néhány klasszikus bölcselő van, akinek koncepcióját helyesen nevezik filozófiának — őket viszont nem tanulmányozzák! Ezektől a fontos kivételektől eltekintve tételünk meg is fordítható: *semmit sem neveznek filozófiának, ami valóban az!*

Ez sok mindent érthetővé tesz. Mert minden tévedésben igazság rejlik. A mi korszakunk és a mi korszakunkkal rokon idők filozófiát ignoráló értékítélete is egy ilyen, igazságot tartalmazó tévedés. Amit ezek a korszakok filozófiának ismernek és neveznek, az méltó rá, hogy elhanyagolható mennyiségként kezeljék. A szükségszerű hiba ott van, hogy mit ismernek és *mit neveznek filozófiának.*

A szükségszerű és korszerű hiba, hogy filozófiának nevezünk valamit, ami nem az, és nem nevezünk filozófiának olyan valóságot, ami lét és érték szerint megérdemli ezt a nevet. Nem adhatja korunk a filozófiának a filozófia nevet, mert nem ismeri, és nem ismeri, mert *nem kívánja ismerni!* Ezen a *nem-kívánáson* és ezen a *névkérdésen múlik minden!* Ezen múlik minden, és innen származik az érzések minden zűrzavara. Nemcsak a Bibliából, de Konfuciustól s minden igaz bölcselőtől tudhattuk, mi minden múlik a *néven!*

Szükségszerű és korszerű hibaként beszéltünk a filozófia nem-ismeréséről, nem-kívánásáról, nevén nevezni nem-tudásáról! Ilyen körülmények között milyen értelme van részünkről, hogy nevén kívánjuk nevezni és megismerésre érdemesként kívánjuk bemutatni? Nem többszörös ellentmondás-e ez részünkről? Egy hiba korszerűségét és szükségszerűségét belátni és mégis küzdeni próbálni ellene?

Nos, talán éppen ezekben az ellentmondásokban rejlik a filozófiai bevezető kísérletének végső értelme!

Joggal ellenünk vethetik: ilyen felfogás mellett kísérletünkben minimálisan két belső ellentmondás van. Először, hogy küzdünk a közfelfogás szükségszerűnek felismert hibája ellen; másodszor, hogy küzdelmünk közben megfeledkezünk arról, hogy a kor hibája a *küzdő* hibája is, és így a közfelfogás eddigi hibája helyére legfeljebb a magunk hibáját helyezhetjük.

Mindez így volna igaz, ha az egyén nem állhatna *szemben korával*. De az ember egyszerre történelmi és történelem-feletti lény. A történelem lényegét éppen a történetiségnek és a történelem-felettiségnek ez a komplex ötvözete adja.

Tehát lehetséges a kutató részéről a filozófia megismerése és nevén nevezése a kor szükségszerű tehetetlenségével szemben, és lehetséges feltételeznie egyes egyéneket az új generáció köréből, akiket figyelmeztethet saját erejükre, hogy szemben állhatnak a kor tehetetlenségével, hogy ettől nem kell mint gőgtől félniük, tájékoztathatja őket első lépéseiknél, és ezzel a filozófia mindenkor megújuló alaptörekvésének új kutatóit segítettük a korral szembeni kibontakozásukban, és így saját legmélyebb törekvéseinkben nyertünk új szövetségeseket.

*

A történelmileg adott kutató empírizmus metodikája, amit bírálunk: egy reflexmozdulat öntudatlanságával való alkalmazása generációk munkáján keresztül magától értetődővé vált s egyetemes életformák által kiküzdött hitnek, bizalomnak (félelemmentességnek), világfelfogásnak, alapképességek, többrétű közösségi tények komplexumának. Ezek a módszerek szükségképpen válságba kerülnek az alapjukat képező hit, életforma és világfelfogás megváltozásával. Ezt a változást részben maga az empírikus kutatás produkálja. Analógia: a történelmi dogma által kiérlelt etika ellentmondásba kerül a kiérlelő dogmával: intellektuális lelkiismeretével már nem egyeztethető össze (Nietzsche). Vagy: termelőerők és termelő-viszonyok Marxnál. Vagy: a newtoni fizika konzekvenciái szétfeszítik a newtoni fizika világképét.

*

Mindig két harmónia között élünk és küzdünk. Az egyik már szegényes, reflexszerű, holt magától értetődéssel szolgál, a másik még gazdag, titokzatos, örvénylő és fenyegető.

Kantról

Kant: tér és idő szemléletünk puszta formái. Minden szemléletünk nélkülözhetetlen, de üres és semmis előfeltételei.

Kant a démokritoszi probléma-szituációt s a parmenidészi semleges-semmi tilalmát nem ismerve, vagy azt elfeledve újra rájön arra, amire Parmenidész és Démokritosz külön-külön rájöttek. Parmenidész arra, hogy a tér üres, és Démokritosz arra, hogy szemlélet*ünk* nélkülözhetetlen előfeltétele. Mi célra nélkülözhetetlen? ez a feltételezett megfoghatatlan, felfoghatatlan, kikutathatatlan, mindenütt jelenlevő és mindent magába foglaló űr, ami definíciójánál fogva semmi, s amire vagy akire gondolva kifogy a szusz a filozófusok tüdejéből a nagy tisztelettől, az európai és nemcsak az európai filozófia tanúsága szerint!

Kant: a megismerés bírálata, illetve megismerése, illetve önmagára való alkalmazás. Ősköd és első-mozgás elmélet, mint az első szükséges tribut, mellyel az idealizmus kényszerűen szolgál matriarchasztikus jogalapon a materializmusnak.

Az ősködmozgás semleges világában minden rossz, szenvedés és negatívum csak mint a gyökeresen gonosz következménye érthető meg: perzsa-manicheus őskétségbeesés dualizmusa!

Apriori-aposteriori megismerő szerszámgépeink széthulló csikorgó kollekciója... identitás, kategóriák, szkématizmusok feldolgozatlan és stílustalan egyveleg-leltára a nyelvi empírizmus megtagadása miatt! Kant a „jó lelkiismeret" gyóntató atyja: a materialista és az idealista valóság- és élettagadást egymással és a harmadikkal, a nihilista szkepszissel biztatja, keveri, támogatja; ötvözi zsenialitásával az ötvözhetetlent...ez a kanti kriticizmus történelmi szerepe, szellemi tömeghatásának, vonzóerejének, hipnózisának észszerű magyarázata. Empírizmus, racionalizmus és a szkepszis; elmélet, gyakorlat és ítélőerő; materializmus és idealizmus, nihilizmus és vallásosság, apriori és aposteriori, szemlélet és értelem... itt minden összebonyolódik, semmi nem oldódik meg, de minden megoldhatatlanság és ezen túl minden saját hibánkból érthetetlenné vált kérdésünk és problémánk tiszteletet parancsoló értelmetlenné vált latinizmusok és szkématizmusok tógáit ölti magára.

Itt, a kantianizmusban mentik, rejtik, bújtatják materializmusok, idealizmusok és nihilista szkepszisek egyoldalú vagy sokoldalú valóságtagadó lényükből származó pőreségeiket, mindig az egyiket a másik kettő köntösében.

Identitás

Hasonlóság különbözőség egyenlőség egybeesés egybevágóság ellentét ellentmondás tautológia ismétlés folytonosság megmaradáselvek konstansok koefficiensek független változók tengelyek központok mozdulatlan mozgatók a nyelv értelmének védelme (Arisztotelész) az értelem alapfunkciója működésben csodálkozás halandzsa-hazugság-tévedés-kizárás tapasztalat akarat alkotás rokonság alkotás dimenzió-delta életfunkció én/te/szó táplálkozás viszony és viszony visszatérés megtért bárány visszavágyás az anyaölbe tenger Ferenczi óceánikus érzés valóság-óceán semmi odaadás magáévátevés szeretet szerelem jel értelmének, jel jel voltának megmaradása a pedagógia teljes perspektívájának három foka a termelés megfelelő három fázisa az esztétikai-matematikai-logikai-etikai axiomatika Vagyok aki Vagyok kinyilatkoztatás/nyelv hit/Weininger arány-funkció-forma párhuzamos az önmagára-vonatkozás valamennyi formája a belőle következő ellentmondásokkal ...mint tenmagadat elébe menni a szenvedésnek, az ellenségnek, a keskeny útnak... a legnagyobb ellenállás útjának struktúratautológia és a kontinuitásparadoxon mint a végigvitt ellentmondás-dialektika leszármazottai kép reflex tudat tudatalatti személyazonosság nyomozás rendőrség exhumálás igazságszolgáltatás szenvedés és azonosítás szenvedés és szó öröm szenvedés és gondolkodás szövetsége az empirizmus teológiája a célkitűzések állandóság és identitás-tartalma an sich önmagában atomizmus mint egyetemes életforma-dekadencia misztériumok és szkepszisek hasonlítani-hasonulni-áthasonítani különbözni-elkülönbözni-megkülönböztetni-megkülönböztetni mindent önmagától rang rang, mérték és alázat ami a különbségek különbségeit lehetővé teszi és legmélyebb szerves egységbe fogja (Vermittlungsvehikel) zsenialitás közgazdaságtan részvét atombontás az ókori és modern atomelmélet ellentmondásai az atomok szabadesése és a newtoni tér idő lét Parmenidész mint előtörténet gravitáció éter távolhatás és közelhatás fény és világosság és fehérség maximális sebesség sebesség gyorsulás mozgás változás-szenvedés-változtatás... cselekvés-helytállás-magatartás... kauzalitás alap feltétel Jehova jelen örökjelen ok-irány-cél-érték újjászületés: gyermek/megtérés/reinkarnáció kicsi-nagy-egész: arany-arányok arany-arányok a generációk közti életben

azonosítás létesítés egyesítés egészítés lelkesítés átszellemítés létrehozás prophylaxis ------ Comte --- keletkezés testetöltés.

A est A

végtelen-igen-ige-érték-szó-név-jel-lét-... szolgálat telítés kópia-naturalizmus-utánzás gondolat-akarat-*érzelem* gondolat-akarat-*várakozás* gondolat-akarat-*emlékezet* alkalmazás önmagára íz-ek opció-k érzékenység lelkiismeret kutatás kontroll kísérlet mechanizmus egész zárt implikáció modell örvény súrlódás-ragadás-megragadás-közelítés ...anyag-éter ...törvény ítélet szociológia Montesquieu trinitárius formák a szellem felelőssége a célok organizmusa és crescendója tervek termelése terv-mechanizmus-hasonlat-érték-telos... Gesamtzusammenhang... áthatás utazás a föld körül.

Trinitárius világfelfogás

Lelkiismeretemben azonosítom magamat önmagammal. Ennek az azonosításnak szintje, ereje, tagoltsága határoz meg minden továbbit! A lelkiismeretben születik meg ember és egyén világfelfogása és önismerete.

Az ember test, lélek és szellem. Nem rétegződésszerű merev architektonikával, hanem mint testet-öltés, mint lelkesedés és mint szellemiség. Testet-öltésben lélek és szellem ölt testet, lelkesedésben szellem és test egyesülése lobog, s a szellemiségben a megvalósultság nyugalma és a mindig új utak bázisa szerveződik egésszé: átfogó életterek forrásává.

Történelmileg és szisztematikusan a világnézetek rendezése, részleteikben és összefüggéseikben való kutatása csak akkor fog megvalósulni, ha azt minden egyes világnézettel szemben *átfogóbb* világfelfogás szempontjából kísérlik majd meg. Ez az átfogóbb világfelfogás a realitás testi, lelki és szellemi mozzanatainak elismeréséből és belső összefüggéseinek kutatásából indul ki.

Az emberi szellem nagy korszakait úgy határozhatjuk meg, mint nagy, veszélyes és romboló és új életterületeket feltáró kerülőket, melyeknek kiindulópontján az egységes test-lélek-szellem felfogás lezárult, önelégült, korrupt életforma, mely a feltárt életterületek exotikus szédületeit feloldva a természet erőit és lényeit az ember engedelmesebb szolgálatára szorítja, s az embert magát egységes testi-lelki-szellemi realitásban az isteni mélyebb szolgálatára képesíti. A fejlődés a test-lélek-szellem realitásának elismerésétől e realitás megújult formában való elismeréséig alkot egy korszakot. Az első, goromba rendező és értékelő szempont a realitás e hármasegységének tudomásulvételében, letagadásában, illetve a kettő áthatásában és arányaiban van. Ez az előkészítő helyzettisztázás. A tulajdonképpeni kutatás, latolgatás és döntés a történelmileg és szisztematikusan különböző hármas-egységes felfogások küzdelméből alakul ki.

A hármas-egységes, a trinitárius világfelfogás a természetes katalizátor szerepét fogja betölteni a mai materialisztikus és idealisztikus világnézetvariációk és a belőlük alakult töredékes módszertanok és magatartások között. Ezt a szerepet a trinitárius világfelfogás, illetve személyes kutató-megtestesítői sokféleképpen fogják betölteni, de a legfontosabb módja az lesz, ahogy a materialista és idealista ideológiákat védekezésre és támadásra fogja kényszeríteni egy világfelfogással szem-

ben, amely a *valóságnak* sem testi, sem lelki, sem pedig szellemi mozzanatait nem kényszerül soha nemlétezőnek tekinteni. A materialista álláspontok védekezéséhez fog tartozni annak bizonygatása, hogy a fejlett és modern materializmus egyáltalában nem tagadja a lelki és szellemi realitások létezését, hanem csak azoknak szerepét másképpen rajzolja meg az összvalóság összefüggésrendszerében. Bizonyára arról sem fognak megfeledkezni, hogy rámutassanak azoknak a lelki értékeknek sokaságára, melyeket a materialista világnézet képviselői ápoltak és védelmeztek az emberiség történelmének különböző periódusaiban; s azokra a szellemi vívmányokra, melyeket a materialista világnézetek úttörői ajándékoztak a szenvedő emberiségnek. Az idealisztikus világnézetek, módszertanok és magatartások játékos variációi bizonyára arra fognak rámutatni, hogy a pszichológiai és a logikai lét differenciáit legnagyobb energiával éppen ők preparálták ki, és hogy a testi realitás rendkívül feltűnő *hiánya* világképükben pusztán csak formális-ismeretelméleti jelentőségű és az uralkodó materialista tendenciák elleni harc hevében elkövetett botlás és túlzás, ami könnyen korrigálható. Annál is inkább lehetségesek lesznek hasonló érvelések és védekezések, mert úgy a materialista, mint az idealista rendszer-variációk szinkretisztikusan kevert és nem tiszta formáikban szerepelnek ma a kulturális életben. Támadásuk iránya pedig az *egész*, tehát testi, lelki és szellemi mozzanataiban is *elismert és alakított valóság burkolt tagadása lesz!*

A lényeg a fokozott és folyton fokozandó védekezés- és támadáskényszer lesz. Mert a materialista és idealista világnézetek fönnállásukat jórészt annak köszönhetik, hogy sem intenzívebb védekezésre, sem pedig intenzívebb támadásra szellemi életünk mai alkata mellett szükségük vagy indítékuk nem volt. Létezhettek és önnön-elévülésükig fennmaradhattak egy új álláspont igénybejelentő deklarációval és töredékes módszertanuknak egy töredékterületen való minimális eredményeket felmutató alkalmazásával. Az igénybejelentés szélessége és az eredmények szűkössége csak akkor vált volna diszkreditálóan nevetségessé, ha a konkurens világnézetek e tekintetben más arányokat mutathattak volna fel. Így léteztek és léteznek, önmagukat és egymást igazolva, materializmus és idealizmus töredékes és csökkentett életfunkcióikkal, és a trinitárius világfelfogás a temperált szellemi vegetációknak ezt a szimbiózisát zavarja meg.

Az ember úgy egyéni, mint közösségi mivoltában *lelkiismeretében azonosítja önmagát önmagával!* Azt mondottuk, az a szint, amelyen ez megtörténik, határozza meg élete sorsát. Kétféle sors: az ember lelki-szellemi életfunkciói segítségével és azokon keresztül megtagadhatja a lelki-szellemi életfunkciók realitását, vagy az igazságnak megfelelően elismerheti azt. Az egyik az öncsonkítás útja, a másik a gazdagodásé. A lelki-szellemi életfunkciók realitásának elismerése, azonosítása

emberi önmagammal elhatárol azoktól a világnézetektől, melyek életirigységből születve ki kell, hogy cenzúrázzák életképükből a magasabb lelki és szellemi funkciók alakító és teremtő erejét. De ha már a gőgből és ressentiment-ból született látás-csonkulást el is utasítottuk magunktól, az még nem jelenti a lehetséges látásmódok elszegényedését és uniformizálását. Az egyéni és közösségi személyiség életét és fejlődését éppen akkor közelíthetjük meg, ha arra figyelünk, hogy lelki-szellemi életfunkcióinak milyen szintjén képes azonosulni önmagával!

Az egyéniség legmélyebb pontjai itt válnak mérhetővé. Önnön értékelése és mérlegelése alapján. Szempont és hangsúly kérdése, hogy valóságfelfogás vagy az önismeret önértékelése az, ami érdekel bennünket. Tetszőleges pontossággal követhetjük ilyen irányú elemzésekben az egyén felelősségét világnézetéért és a különböző világnézetek erkölcsi tartozását hordozóikért és képviselőikért. „Tetszőleges pontossággal", amennyiben a „tetszőleges pontosság" kívánsága, képessége és létrejöttének szükséges előfeltételei jelen vannak bennünk.

Személyiség és világfelfogás dialektikus összefüggéseinek gazdagsága kimeríthetetlen, mert tudásvágyunk és vizsgálódó akaratunk úgy gazdagságában, mint erejében — nagyon is kimeríthető.

A személyiség érzékenység, ok, erő és alap. Minden más érzékenység, ok, erő és alap csak a személyiség „érzékenység, ok, erő és alap" mivoltán, hasonlatán keresztül érthető.

A személy legszemélyesebb pontja, amitől a személy személlyé válik: lelkiismerete. A személy (én és te) Ebner végsőkig letisztult megfogalmazásában a megszólíthatóság a másikban! A jószándékok kimeríthetetlen gazdagsága kapcsolódhat ehhez a mondathoz. Végeredményben ezért mindig a másik lelkiismeretéhez szólok, ha a másikhoz szólok. Lelkiismeretem szól lelkiismeretéhez. Közvetve mindig, s ritka pillanatokban közvetlenül, vagyis megtisztult, megszentelt közvetítésekkel. A valóság gazdagságának „legkifejezhetetlenebb", „legkimondhatatlanabb" összefüggései válnak kifejezhetőkké és kimondhatókká a nyelvben — csak legyen valaki, aki kimondja őket. S mindezen túl a nyelv a valóság minden elképzelhetetlen gazdagságát és e gazdagságtól elválaszthatatlan egységét *már kifejezte*, mielőtt szólhattunk volna. *„Lélektől lélekig."*

A mammonizmus természetrajzához

A *magánvaló eszköz* a gazdaság, a gazdaságtan, a szociológia és az ateista tömegszocializmus *alapkategóriája!* A valóságos eszköz a céllal szemben eszköz, a célhoz való vonatkozásában.

Eszköz cél nélkül — nem eszköz.

Minden cél meghatározott cél, minden eszköz meghatározott cél meghatározott eszköze. Tehát: cél nélküli, vagyis meghatározott cél nélküli eszköz: nem eszköz. Az eredeti cél nélkül az eszköz eredeti értelmében és értékében megszűnik létezni, *megsemmisül.* Az eszközt eszközzé a cél teszi.

Az őrület három irányában szakszerűsítve és fixa ideává sűrítve:
1. *a magánvaló dolog,*
2. *a magánvaló jelenség,*
3. *a magánvaló igazság:*

— Kant, Comte és Bolzano.

Előre bocsátottuk e három hatalmas, kort kifejező gondolkodó alaptételeit, egymáshoz gyűjtve, osztályozva és értékelve, annak érdekében, hogy sűrítve és tisztán lássuk azoknak a romboló gondolatoknak néhány fontosabb képviselőjét, melyektől életünket meg kell szabadítanunk. A megszabadítás útja és módja az, amit Ebner a gondolkodó életfeladataként határoz meg: *a szavak latolgatása.* Szokatlan és sokszor nehézkes munka. Nem mintha elvben nehézkesnek kellene lennie, hanem mert még a munkánk kezdetén vagyunk, és azután azért, mert az ellenállás nyelvünk őrültektől való megtisztításával szemben elképzelhetetlenül nagy. Ellenséges atmoszférában dolgozunk: ez a nehézkesség másik értelme.

Minden létező jelenség, minden jelenség létező.

Minden létezik. A „minden", a „létezés", a „jelenség" — kölcsönfogalmak. Egyazon valóság különböző célok irányában és érdekében véghez vitt keresztmetszetei! Egymás kritériumai. Egymáson és egyenrangú rokon-szavainkon kívül nincsenek és nem is lehetnek más kritériumaik. Mindannyiuk lényegéből következik ez.

Minden létező jelenség. Nyilvánvaló, hogy nem tapasztalhatunk létezést és létezőt jelenség, megjelenés nélkül, akkor sem, ha a „tapasztalás" szót a nyelvhasználat szűkebb, kanti értelmében vesszük. De ha ebben a szűkebb értelemben nem is beszélhetünk létezés és jelenség függetlenségéről, külön- és magánvalóságáról, logikailag feltételez-

hetjük talán a kettő külön-valóságát! Elvben ez kétféleképpen volna lehetséges;

1. létezőről tudnánk jelenség nélkül,
2. vagy jelenségről tudnánk létező nélkül.

Tudtunk valaha létezőről jelenségtől függetlenül? A helyes szóhasználat értelmében soha, az uralkodó helytelen szóhasználat értelmében *igen!* Egy bolygó pályáján eltéréseket fedeznek fel a csillagászat törvényei által feltételezett görbétől. Egy kutató arra a feltevésre jut, hogy az eltérést egy másik csillag vonzása, befolyása okozza: az eltérés adataiból kiszámítja, hol kellene lenni annak az égitestnek, mely ezt az előírásostól eltérő pályavonalat okozhatta. A csillagászok a kiszámított pontra irányítják látcsöveiket: egy új csillagot fedeztek fel. Ez volna a legközismertebb és legkézenfekvőbb példája: *létezőről való tudásunknak — jelenség nélkül!*

Az uralkodó helytelen szóhasználat értelmében itt valóban jelenségtől független létezőről van tudomásunk. Itt vita nincs. Vita csak ott lehet és ott van, hogy helyes-e vagy helytelen az uralkodó szóhasználat? Az adott példánál: a matematikai csillagász tudott számítás útján egy új csillagról, egy új létezőről, de jelenséggé, tapasztalattá csak akkor vált számára, mikor távcsövét az előzőleg kiszámított pontra irányította, és a csillagot immár „saját szemével látta"! A goromba szenzualizmus dogmája adja az értékelés szempontját, mi a tapasztalat, és mi a feltevés. A matematikai tapasztalatnak nem jut ki a „tapasztalás" igazoló méltóságából, mert az adott esetben legtávolabb van az izoláltan gondolt öt érzékszerv érzéki tapasztalatától, mint egyedül elismert jogforrásától minden megismerésnek. Ez természetesen a legelső ellentmondás, mert egy komolyan számbaveendő empírizmus a matematikát is empírikusan megalapozottnak és átitatottnak kell, hogy tartsa, és így ha mégis minden igazolást a matematikai kimutatással szemben is az elemi és elszigetelt érzékszervekre vezet vissza, úgy ezzel a túlgondoskodással részint fölöslegesnek és részint kudarcot vallottnak minősíti a matematika empírikus szerkezetét — legalábbis az empírizmusnak önmaga adta interpretációjában és értékelésében! — Másrészt tekintetbe véve azt a roppant közvetett apparátust, amit egy obszervatóriumi távcső alkalmazása jelent, a „saját szemével látta" kifejezés inkább karikatúrának tűnik, mint „kézzelfogható" érvnek.

Létező és jelenség ellentétességéből még meg lehetne valamit menteni, ha engedékenyen csak annyit kívánnánk fenntartani az eredeti pozícióból, hogy minél közelebb maradunk az eredeti, elemi érzékszervek tapasztalatához, annál nagyobb megismerésünk biztonsági foka. De persze ez a legyöngített formája az önkényes szenzualizmusnak, azonkívül, hogy sohasem volt képes magasabb szellemi tevékenységek megközelítő magyarázatára, tetejébe még rendkívül „kézzelfogható" ellentmondásokra bukkan. Először: nyilvánvaló, hogy megismerésünk biztonságát nem az elemi és elszigetelt érzékszervek tiszta tapasztalata szolgáltatja, hanem ellenkezőleg, különböző érzékeléseink és tapasztalásaink kereszteződése, áthatása és egybeesése, mint ahogy eredeti példánk és a tudományok minden ellenőrző-eljárása mutatja. Másodszor: megint a csillagászatnál és első példánknál maradhatunk, amikor a legkevésbé közvetített érzékelő tapasztalás nemcsak, hogy nem adja a legnagyobb biztonságot (az égitestek látott, látszólagos útja!), hanem a tudományosan biztosított eredménynek pontosan az ellenkezőjét szuggerálja.

A durva szenzualizmusnak ez az aprólékos bírálata szükséges volt, mert automatizált kifejezések, értékelések és nyelvi fordulatok mélyén ma sem a szublimált, hanem a legdurvább szenzualizmus uralkodik, és kevés kivételtől eltekintve még a formálisan a szenzualizmus gorombább formáival ellentétes irányok legtöbb képviselőjénél is.

Ha már most a durva szenzualizmus önkényes és ellentmondó értékelésétől és szóhasználatától eltekintünk, akkor nyilvánvaló, hogy az új bolygó, az új létező éppúgy jelentkezett a csillagászati matematikai formulák eltéréseiben, mint az obszervatóriumi távcsövek látkörében.

Tehát létezőről nem jelenség nélkül, hanem jelenséggel *egyidőben* tudtunk!

Van-e példa az ellenkezőjére? Tudunk-e jelenségről létező nélkül? Látszólag megint nagyon könnyű példát felhozni. Sőt, saját csillagászati példáink látszanak ellenünk fordulni! Úgy látszik, úgy *jelenik meg,* hogy a Nap és a csillagok forognak a Föld körül, holott a létező valóság éppen a fordítottja. Tehát itt mégis jelenség és létezés szétszakítottsága? Látom, érzékelem a szivárvány *jelenségét,* de nem tudom, *mi az?* Nem tudom, *mi van mögötte?*

Az első példa is és a második is az úgynevezett érzéki csalódások esetét képviselik, és a görögöknél és minden filozófiai ébredésnél az érzéki csalódások esetei bizonyos racionalisztikus tendenciák parádé-érvei voltak a leszűkített, sőt valódi empírizmussal szemben is.

Nos, nemcsak az empírizmust, de érzékszerveink értékét, megbízhatóságát és hitelét is meg kell védenünk ezzel a fajtájú indirekt apriorizmussal vagy szkepticizmussal szemben.

Nem igaz az, hogy én azt látom: „a Nap keleten felkel, és körmozgásban elmozdul a félteke mögött, és nyugaton lenyugszik". Ezt én nem látom a szememmel. Ez a szememmel látottaknak kiegészítése egy vagy több teóriával — ami nem volna baj. A baj az, hogy a szememmel látottaknak önkényes, *rossz, értelmüket vesztett* teóriákkal való kiegészítése! Senki a Napot nemhogy „felkelni" nem látja, de még elmozdulni sem. Látni csak azt látjuk, hogy egyszer ezen a „ponton van", másszor a másikon, egyszer kisebb, másszor nagyobb, egyszer ilyen, másszor meg másmilyen színű — ez az, amit *látunk!* a többi interpretáció, mégpedig *rossz interpretáció!* Csak hűségesen ki kell fejez-

nünk, ***szóba kell hoznunk*** érzékszerveink jelentéseit, és nem nyakukba varrni gondolkodás-lustaságból elavult és nyelvünk szerkezetébe beivódott rossz teóriák hibáit — és mindjárt nem lesznek „érzéki csalódások", mint ismeretelméleti argumentumok a szkepticizmus mellett, vagy érzékszerveink élet- és megismerés-képessége ellen.

Amit látok a Napról, és amit a csillagászat mond a Napról, azok nincsenek ellentétben egymással. Ellentétben csak a nem-gondolkodásból származó álteóriák vannak a gondolkodásból származó valódi teóriákkal. És ez így is van rendben!

Jelenség és létezés itt is együtt jelentkeznek és együtt léteznek.

A szivárványt látom, de nem tudom, mi az? nem tudom, mi van mögötte? A szivárványt látom — és tudom, hogy mi az: szivárvány: *az éppen, amit látok!* Amit nem tudok vagy rosszul tudok, az *egészen más!* Nem tudom, hogyan keletkezik a szivárvány! Nem tudom a szivárvány-jelenség és szivárvány-létezés összefüggéseit más jelenségekkel, illetve létezőkkel. Ezek a jelenség- és létezés-összefüggések *nem jelentkeznek számomra,* és ezért hiúságom nem önmagam, énem gyenge érzékenységét és felfogó-képességét okolja, hanem a „dolgokat", melyek „magánvalókká" rejtőznek, és „gyenge" érzékszerveinket, melyek mintha azért szerveződtek volna, hogy érzékcsalódások útján elrejtsék előlünk a valóságot!

Minden létező: jelenség, minden jelenség: létező!

Minden létezik! De akkor az egymást „kizáró" különbségek és ellentétek: az ellentmondások, *maguk az „ellentmondó" „dolgok" is léteznek!* Semmiféle dialektikus logika nem térhet ki önnön útjának eme végső konzekvenciája elől. Ha mégis kikerülni próbálja a kérdést (lásd: Hegel), akkor recept szerint előállította azt a fajta mosogatórongy-dialektikát, amivel mindenkor mindent és mindennek az ellenkezőjét előadni, bizonyítani, illusztrálni és megcáfolni lehet. Másrészt az ellentmondó létezés tudomásulvétele sem lehetséges az *identitás*-indítékok és -mozgástörvények érvényének *teljes* épségben tartása nélkül! Még tovább menve azt kell mondanunk: a dialektikus logikák beváltatlan ígéretét, „az ellentmondó létezés" *tudomásul-vételét* csak az teszi lehetségessé, hogy felismerjük *az identitás princípiumainak minden arisztotelészi logikán és úgynevezett identitás-filozófián túlmenő érvényét.*

Minden létezik! tehát az egymást kizáró különbségek és ellentétek: az ellentmondó, végső fokon az ön-ellentmondó létezők is! — persze mint egészen *specifikus lét-egységek.* Hogy az ön-ellentmondó lét-egységek egészen specifikus módon léteznek csak, abban ezek a létezők csak igen nehezen megfogalmazható módon különböznek a létezők összes többi típusaitól, amelyekre mind egytől egyig érvényes, hogy csak egészen specifikusan, minden mástól elkülönbözve léteznek! Semmiféle létező nincsen hasonlóság, sem különbözés nélkül! A hasonló-

ságot ki-nem-záró, azt önnön alapjaként fenntartó különbözés *maga a lét!* Ismerjük meg hát az ellentmondások természetrajzát! Foglaljuk őket fogalmainkba, járjunk el úgy ezekkel a kiirthatatlan ellentmondásokkal szemben, mint a járványokat okozó bacilusokkal! Készítsünk belőlük védőoltásokat — ellenük! Keverjünk italt — szomjúságból.

Vannak, akik félnének egy világtól, melyben nincsenek már ellentmondások!

Megértjük ezt a félelmet!

Mégis és éppen ezért a legfontosabb feladat az ellentmondások legyőzése és feloldása. Két okból is: először, mert az ellentmondások legyőzése nélkül minden, lét és élet felbomlik; másodszor, mert minden feloldott ellentmondás ezer új ellentmondásnak, ezer új életnek a szálláscsinálója!

Nem kell félnünk semmiféle valódi, ellentmondásokat és paradoxonokat kiirtó racionalizmustól (a *„szárnyas értelem"* Tábor Bélánál!): minél mélyebb részesedésünk a Logoszban, annál gazdagabb az érzékenységünk a kibontakozó ellentmondásokkal szemben.

Emberi törekvés, alkotás, kutatás így hajol a nagyobb, a mélyebb, a rejtettebb ellentmondás felé.

Az ellentmondások azok az uralkodó Gibraltár-szorosok, azok a keskeny utak, a minden életet uraló legrövidebb utak, a legnagyobb ellenállás útjai, azok az útkereszteződések, ahová szenvedéseinknek, ellenségeinknek, a gonosznak *elébe mehetünk!* Összefoglalás kiegészítéssel: minden létező jelentkezik, különbözik és hat! „Valamiképpen", „a maga módján". Semmilyen létező sem lehetséges jelentkezés, különbözés és hatás nélkül.

Jelentkezni, különbözni, hatni — ezek a létezés élet- és létfunkciói. A létezés ettől és ebben létezés! Ebben önmaga. A sorrend sem egészen véletlen. Fokozás van benne. Mert a különbözés is jelenség jelentkezése, de több aktív-agresszív mozzanattal önmagában. A jelenség-jelentkezésben a passzív mozzanat volt túlsúlyban, a különbözésben a passzív és aktív-agresszív mozzanatok mintha egyensúlyba kerültek volna. A hatás a felső fok. A jelenség komplementer ellentéte az aktív-agresszív mozzanattal túlsúlyban. Sokszor ezen túlmenően a passzív jelenség-mozzanat elenyésző háttérbe szorulása. Ezeken a pontokon átmenet a *hatékonyság és okság* gondolatához.

Az okság gondolatának mai problematikussá válásában ide kell viszszamennünk. Az okság nyelvi elemzéséig. Ezt, illetve ezt is jelenti a „nyelv realitásának tudomásulvétele és visszahódítása!"

Ide tartoznak Pauler Ákos logikai princípiumai. Mostani problémáinak szempontjából feldolgozva: semmilyen létező sem létezhet, többé vagy kevésbé sűrű azonosság, osztályozottság és összefüggés nélkül.

Axiomatikus sorrendi precizitás szempontjából *osztályozottság* helyett sokszor jobb a *rendezettség* és *rendezés* szavak alkalmazása. Ők a

megfelelő középértékek a „telített" *azonosság* és a „vonalszerű" *összefüggés* kifejezések között.

Másképp:

Önmagában véve („an sich") *semmi sincs!* Ez tulajdonképpen a parmenidészi tanítás, „a nem-létező nem létezik" speciális alkalmazása. A tanítás két fontos strukturális vonatkozására kell ügyelnünk!

1. A görög *atomizmus* és *térelmélet* ennek a parmenidészi követelménynek produktív megsértéséből született, és a modern természettudományok és matematika (geometria) roppant változásaik és eredményeik dacára még mindig a görög atomizmushoz és térelmélethez kapcsolódnak. Ez többek között azért megjegyzésre méltó, mert a görögök atom alatt „oszthatatlant", a modernek „oszthatót" értenek; a görög térfelfogás és a poszteuklidészi konstrukciós terek ellentmondása nem csekélyebb, ha egyelőre nem is sikerült annak megfogalmazása. Megütköző meglepetésre azonban nincs jogunk a modern térelméletek paradoxiái miatt: a mindennapi életben és a filozófiában a magától-értetődőségek, princípiumok, sőt tautológiák sorába emelkedett görög felfogás *az üres térről* a nemlétező létező gondolatának egy specifikus alkalmazása. Úgy tűnik, hogy a görögök elfelejtett, de alapos és nyílt önellentmondása a nemlétező létezőről és a logikailag belőle származó üres térről a modern természettudományok ezernyi paradoxonában hozta meg gyümölcsét.

2. „A nem-létező nem létezik" tanítása tulajdonképpen az identitáslogika legkorábbi öntudatos megjelenési formája!

Önmagában véve semmi sincs — ha pillanatokra a gondolkodás rövidsége kedvéért eltekintünk attól a sarkalatos igazságtól, hogy a nemlétezőnek, a semminek mindenféle fajtái éppoly háborítatlanul léteznek, mint azoknak az ellentmondásoknak a típusai, melyekből származnak! Ezek után már elmondhatjuk: Istenen, minden szellem, élet és formák ősforrásán kívül is vannak önmagukban levő dolgok: éppen a semminek, az ellentmondó létezőnek igen különböző mértékben létező és *kártékony válfajai!* A modern ember életére igen jellemző nemlétező, ellentmondó és romboló realitások:

1. a magánvaló dolgok (Kant és a kriticizmus iskolái),
2. a magánvaló igazságok (Bolzano és a „tiszta logika" koncepciói),
3. a magánvaló jelenségek (Comte és a tiszavirág-életű pozitivizmusok),
4. a magánvaló gazdaság és társadalom (mammonizmus, polgári világfelfogás, szociológia, kapitalizmus, tömegszocializmus és minden személy- és közösség-ellenes élethisztéria).

Minden axiomatika alapja: teljesség, függetlenség, ellentmondásnélküliség.

Közös nevezőre hozva:

hiány, ismétlés és ellentmondás *nélkül!*

hiány, ismétlés és ellentmondás *kizárása!*

hiány, ismétlés és ellentmondás *tagadása!*

másképp: hiány, ismétlés és ellentmondás tagadásának *követelése!*

Feloldatlanul három szó maradt: hiány, ismétlés és ellentmondás. Visszavezethető ebből kettő a harmadikra? Igen. Hogyan?

1. Az ellentmondás, minden további nélkül — ellentmondás és tagadás!
2. Az ismétlés, tekintettel arra, hogy minden létező különbözik — ellentmondás és tagadás!
3. A hiány, tekintettel arra, hogy minden — a semmit és a hiányt is beleértve — létezik (minden és létezés kölcsönfogalmak), tehát a hiány... — ellentmondás és tagadás!

Mivel az axiomatika a hiánynak, ismétlésnek és ellentmondásnak kizárását és tagadását követeli, tehát e követelés a fentiek értelmében nem más, mint a szükséges három változatban való *tagadása a tagadásnak*, vagyis az *igenlés hármasegysége!*

Az igenlés hármasegységének ma csonkult értelmű tradicionális kifejezései: *Ámen — Szentség — Dávid csillaga — Trinitás...*

Utak: igenlés — ige, ige — szó, helyeslés/igenlés/ámenmondás, megerősítés, felszentelés..., igen/ige/szó/lényeg/pozíció/erő/alap/őskép...

I. Minden ítélet azonos önmagával.
II. Minden ítélet vagy igaz, vagy nem-igaz, harmadik eset nincs.
III. Egy ítélet sem lehet egyazon szempontból igaz is meg téves.

Mindhárom változat ugyanazt mondja, mégsem nélkülözhető egyikük sem. A hármasegységnek, az egy és három *áthatásának* megnyilatkozása ez.

a) Minden dolog azonos önmagával.
b) Minden dolog osztályozható.
c) Minden dolog összefügg minden más dologgal.

Pauler Ákos ontológiai logikájának fontos szerep jut az összehasonlító axiomatikában. Két módosítás: 1. a dolog fogalmát a mozzanat fogalmával helyettesítjük; 2. az „osztályozhatóság"-ét a „rendezhetőség"-ével.

a2) Minden mozzanat azonos önmagával.
b2) Minden mozzanat rendezhető.
c2) Minden mozzanat összefügg minden más mozzanattal.

Éppúgy, mint ahogy a pauleri logika új hármasegységet vezetett be az axiomatikus kutatás módszerei közé, további formák feltárása is lehetséges a hagyományosak mellett. Az újak a régiekkel harmóniában, azokat erősítve, mechanizáltságukból oldják fel őket! Például a *tapasztalásnak mint magatartásnak* axiomatikus formulázása:

x) gyűjteni,
y) rendezni,
z) értékelni.

A három mozzanat (x, y, z) kölcsönösen feltételezi egymást, nincsenek meg egymás nélkül, de nem teszik fölöslegessé egymást, szükség van szerepeik különbözőségeire.

Minden esztétikai kompozíciónak és technikai konstrukciónak közös három alapkövetelménye: a hiány-, ismétlés-, és ellentmondásnélküliség! Nem véletlen természetszerűleg e követelmény azonossága a matematikai, illetve általános axiomatikával. Az axiomatikus egybeesés megmagyarázza a nagy technikai alkotások esztétikumát (lásd még a matematika eleganciáját és esztétikai értékeit), és ami ennél fontosabb, az aktív esztétikának: az alkotásnak kimeríthetetlen mechanikai-technikai termékenységét! Ezzel megközelítettük a munka problémáját. Azét a munkáét, amire a fentebb több oldalról megmutatott hármasegység érvénye még alkalmazható! Mert van a munkának és a termelésnek egy közkeletűbb formája is, ahol legalábbis az eddigiek magától-értetődő közvetlenségével ez nem található fel. A munkának és termelésnek ez a közkeletűbb formája — a közgazdaságtan tárgya.

Itt egy másik világba kerültünk. A keresés, kutatás és alkotás *humanista gazdaságtanából — a politikai gazdaságtan inhumánus alvilágába!* A hármasegység kutató- és élet-formájának itt nincsen helye! Itt a kettősség és a négyesség uralkodik! Az alaktalanság, az anarchia, a „végtelenség", a semlegesség, az iparszerűen űzött kitérés minden állásfoglalás, értékelés és életigenlés elől, itt rejlenek a végső szellemi, magatartásbeli és módszertani alapjai a kizsákmányolásnak, az egyetemes parazitizmusnak, az ember leghatalmasabb ellenségének — *a mammonnak!*

„Teizmus és ateizmus roppant erőinek kereszteződése"

Ha győzni akarunk, akkor még ellenségeinket is *előbb* méltányolnunk kell, és csak azután bírálni. Ugyanaz az élettörvény ez, mely megköveteli, hogy szeresd ellenségeidet, hogy menj elébe szenvedéseidnek, és hogy mindig *keresd meg* a legnagyobb ellenállás útját! Ez nem mond ellent a legkisebb ellenállás elvének, hanem csak azt tanítja, hogy a legkisebb ellenállás útját és módszerét, ami emberi természetünk szerkezetéből mindig magától adódik, úgy kell alakítanunk, hogy ne zárja ki a döntő pontokon felkészülésünket az ellentétes módszer és magatartás megkeresésére, kialakítására és alkalmazására.

Előbb méltányolni és csak azután bírálni! Halottaknál a méltánylás a végső tisztességadás. Temetetlen halottak visszajárnak, kísértenek. A tizenkilencedik század csak bírált és nem igazságosan méltatott nagy kísértő halottai: *Marx* és *Nietzsche.*

Marx és Nietzsche nem ateisták, hanem Karamazov Iván-i, Isten ellen lázadó *antiteisták* voltak. A feladat az ő méltánylásuk, az ő roppant szerepük megértése: megértése annak, amit Marx nem, de Nietzsche sejtett: hogy az ő útjuk a *hithez* vezet vissza. S az emberiség számára nincs is a hithez visszavezető út, mely kihagyhatná és megtakaríthatná e nagy tékozlók kerülő útjait, tapasztalatait és tanításait. Marx és Nietzsche megértése és méltatása visszavezet a bibliához, de Marx és Nietzsche megértéséhez is csak bibliával küszködő ember juthat el.

„És betelt földje bálványokkal, és kezeik csinálmányának hajolnak meg, mit ujjaik csináltak.

Ezért *porba* hajtatik a közember, és megaláztatik a főember, és meg nem bocsátsz nékik.

Menj be a kősziklába, és rejtőzzél el a porba az Úr félelme elől, és az Ő nagyságának dicsősége előtt.

A kevély szemű közember megaláztatik, és a főemberek magassága *porba* hajtatik, és csak az Úr magasztaltik fel ama napon." (Ésaiás könyvéből: 2. 8—11)

Nietzsche

A magunk tartásáról nagy gondolkodók színe előtt (idegen szóval: etikett)

Friedrich Nietzsche magatartásának, műveinek és alapgondolatainak közös tanulmányozását határoztuk el, és mielőtt a Nietzsche-értés és Nietzsche-félreértés mai stádiumának jellemzésére térnénk át, egy általános kérdésnek és követelésnek próbálunk hangot adni és visszhangot szerezni, amelyhez szebb és mélyebb alkalom ma nem volna lehetséges, mint éppen akkor, amikor Nietzsche élete művének méltatására vállalkoztunk.

Az ember érzelmi, akarati és gondolati világának egy nagy felfedezőjével szemben legelőször is két hibát kell elkerülnünk.

Az első hiba a tudatos-tudattalan *lemondás* az egész életmű méltatásának a kísérletéről; a második hiba egy vezető szellem élete műve méltatásának ürügyén a többi vezető szellemek élete műve méltatásától *eltekinteni.*

A két hiba mögött fekvő probléma tárgyi és személyi oldala:

1. Mert bizonytalanságban (értsd: *nevén nevezetlenségben!* mert persze vannak pozitív bizonytalanságok is, amelyeket azonban éppen az általunk aposztrofált bizonytalanság — *zár ki!*) kényszerülünk hagyni a méltatott gondolkodót szellemi kozmoszunk egészével szemben; mivel jórészt modern életformák és előítéletek világában élünk, ahol a szellemnek a legalapvetőbb ösztöne a maga szellemi kozmoszához s benne az önmagához való akarata van átokkal, és a legprecizírozottabb, a legkegyetlenebb tilalmakkal sújtva; s hogyan méltathatnánk egy vezető szellemet a szellem kozmoszában, ha ezt a szellemi kozmoszt: világ-anyánkat, mennyi atyánkat a modern élet mély és kegyetlen tilalmai által elidegeníteni hagytuk magunktól!

2. Mert meg kellett semmisítenünk, ha kell, az epigonizus roppant bábeli nyelvzavara segítségével is, a történelem folyamán fellépő vezető egyéniségek *egységes megnyilatkozásának vakító világosságát, hogy ne kényszerüljünk e roppant megnyilatkozás mérlegén önmagunk lemérésére és megismerésére,* és ezért letagadni kényszerülünk sokszor a letagadhatatlant, hogy ezeket a nagy gondolkodókat, életünk e roppant mértékegységeit — *önmagunkon akarjuk mindenkoron is lemérni!*

Nietzsche-értés és Nietzsche-félreértés

A Nietzsche-értésről és Nietzsche-félreértésről, ha egy negyed évszázaddal korábban próbáltunk volna számot adni, akkor is elmondhattuk volna már ugyanazt: azt, amit Nietzsche a saját maga értéséről mondott és tudott fél évszázaddal ezelőtt is, a megőrüléséhez közeli éveiben, hogy t.i. a félreértések tengerében itt-ott felvillan az értelemnek, a megértésnek a fénye, egy-egy pillanatra megvilágítva ezt a süket tengert; és Nietzschével és mindenkivel, aki Nietzsche jóbi jelentőségét és súlyát valaha is megértette, egyetértünk a félreértések e süket tengerének *igenlésében is,* többek között azért is, mert hogyan is terjedhetnének el Nietzsche írásai mindazokra a pontokra, ahova el kell jutniuk, ha nem védené őket ez a minden páncélnál és álarcnál rejtőbb süket vattatenger.

Nietzsche és a 19. század

Nietzschéről ha szólunk, aki a 19. században, a 19. század végén a 19. század, a világtörténelem és Európa mérlegének felállítására vállalkozott, nem lehet nem szólnunk rögtön Dosztojevszkijről és Sören Kierkegaardról, a szellemi 19. század e roppant vezető-triászáról, akiket a Vorländereknek és Astereknek tisztán, félreérthetetlenül és kivétel nélkül, mind a mai napig minden bölcselettörténetből ki kellett hagyniok. Nem fértek bele. (Nietzschéről, mint professzionátus életszakfilozófusról és szkeptikusról szokott lenni egy-két aszfaltról felkapott frázis. Kierkegaard neve egy vagy két filozófiatörténetnek a névmutatójáig jutott el! És Dosztojevszkij? Menjünk tovább!)

Le kell szokni a felháborodásról. A felháborodás gyanús és joggal gyanús! Egy 19. századbeli gondolkodó elhallgatásán való felháborodás mögött még azt az idillt feltételezzük, hogy 1500-2500 előtti gondolkodót, Arisztotelészt és Plótinoszt, Lao-cét és Valentinoszt vagy jelenkori gondolkodókat, Schmitt Jenőt és Ferdinand Ebnert nem ugyanez a sors éri, akár túljutnak a névmutatón, akár innen maradnak rajta.

A szellemi 19. századdal szemben a földfeletti 19. század (és ez a földfeletti még *tart* a mai napig s még kulminációs pontját sem érte talán el) a maga képére meg- és újrateremtette Nietzsche tanítását! Ez a 19. század „megértette” Nietzschét.

A földfeletti 19. század Darwin, de mindenekfelett a darwinizmus százada volt. „A természetes kiválasztás” finom probléma-érzék megcsillogtatása annak hangsúlyozásával, hogy „dehogy is származik az ember a majomtól! hiszen sem Darwin, sem az igazi darwinizmus ilyet

soha nem állított, ember és majom pusztán csak közös őstől származott unokatestvérek!". Igen, ennek a földfeletti győzedelmes 19. századnak a világában vagyunk, mely eszménnyé emelte a léleknélküli lélektant (lásd: Fülep cikkét a *Válaszban* stb.) és mindenekfelett legfelsőbb eszményként múlt és jövő határán hirdette mindenkinek, boldognak és boldogtalannak a „létért való küzdelem" tanát.

És így akkor, amikor Nietzsche neve és egy-két — műveiből inkább több, mint kevesebb erőszakossággal — kiragadott mondata szélesebb körökben kezdett ismertté válni, a darwinista 19. század úgy okkupálta F. Nietzschét, mint aki az etikai és általában a szellemi világban is, a pontot az i-re feltéve, levonta a darwinizmus szükséges konzekvenciáit! Miért zavartatta volna magát attól, hogy Nietzsche, aki Darwint és a darwinizmust kitűnően ismerte, arról *csak* kritikával nyilatkozott (pedig Nietzsche a legnagyobb áldozatok árán is mindig szerette még a legellenszenvesebb tanítások, sőt hazugságok pozitív oldalait felfedezni!), és attól, hogy Nietzsche tanítása az életről a lehető legpontosabb komplementer ellentéte volt a darwinizmus „létért való küzdelem"-ről szóló tanának. Ez természetesen mindenki számára világos volt, aki Nietzschének csak egyetlen művét olvasta és értette. Hogy ez a „mindenki" milyen kevés embert jelentett, akkor fogjuk tudni, ha kiderül, hogy a világháborúig hányan védték meg Nietzschét a darwinizmus hasznos, de nevetséges félreértésével szemben.

Nietzsche ismerte Dosztojevszkijt, de Kierkegaardnak a híre is csak élete vége felé jutott el hozzá. Ők hárman, Szent Pál, Szent Ágoston, Meister Eckehart és Pascal mellett Európa legmélyebb pszicho-pneumatológusai voltak.

Nem egyszerűen pszichológusok, mint La Rochefoucauld, Shaftesbury és Freud; nem tisztán pneumatológusok, mint János evangélista és Lao-ce.

Nietzsche és Dosztojevszkij életlátásának legfőbb közös pontjait egyelőre így foglalhatjuk össze:

1. az ösztönök korlátlan és végtelen dialektikája (szadizmusból önkínzó lelkiismeret, gyenge tehetetlenségből egész életet megmérgező, átitató, alattomos, bosszúálló magatartás);
2. kereszténység — még ma is minden pillanatban lehetséges (ebben Kierkegaard kételkedik, szerinte ezt a dán nemzeti egyház léte lehetetlenné teszi);
3. kínzó clairvoyance: a nihilizmus feltartóztathatatlan áradása;
4. az önmagukban is hatalmasan élő pesszimizmus és nihilizmus dekomponálása;
5. a nihilizmus Lust-Unlust világával a legmélyebb szenvedés és legmagasabb, legszétáradóbb öröm élt életének szembeállítása.

Kierkegaard Nietzschét majd félszázaddal megelőzve megvonja az európai szellemi fejlődés mérlegét; a keresztény Európa tizennyolc

századát kell megsemmisíteni, meg nem történtté tenni, hogy újra lehetségessé váljon az egyéni: a keresztényi élet. Ennek az egyszerű, paradoxul éles álláspontnak élete vége felé kifelé is érvényt szerez. Ha lényegében azonos is Kierkegaard felfogása a kereszténységről Nietzschéével és Dosztojevszkijével, mégis ő, akit apja kora gyermekkorától kezdve szinte dresszírozott és trenírozott a keresztényi teológiára, mint szigorú és végletes szerzetesrendekben, ő, aki tényleg teológus lett, aki Hegel, Schelling és a korai német romantika első tovarezgésével még személyesen kerülhetett szembe, ő, aki a nagy triászból a szó legmélyebb és legszélesebb értelmében beleszületett és benne élt a keresztény európai tradíció árjában, éppen ő talál a legkevesebb mentséget az uralkodó európai kereszténységre, épp ő kerül a legegyoldalúbban éles paradoxiával tizennyolc évszázaddal szembe. A szabad szellemű Nietzschének ezer dícsérete, mentsége, ujjongása van erre az uralkodó európai kereszténységre is, és minden felháborodását, minden szakító élességét itt, ezen a ponton is egy nagy Igenné öleli össze. (Lásd: a püspöki típusról, az aszkétizmusról, a bibliáról, a Wahrhaftigkeitről, a renaissance-pápaságról, a barbarizmus megtöréséről, a zsidóságról és a kereszténységről, az igaziról és az uralkodóról egyaránt, mint hatványozott zsidóságról.)

A NIETZSCHEI ELLENTMONDÁSOK

A nietzschei ellentmondások forrásai:

1. Intellektuális becsület plusz a szubtilitás és monumentalitás kézitusája — a gazdagság zavara;
2. a két 19. század inkarnációja egy személyben. A nihilista és a nagy Ámen;
3. a zseni öntudata és önkritikája;
4. a minimális visszhang híján Nietzsche nem juthatott saját teljesítménye eleven áttekintéséhez;
5. privációk: dimenzió-tudatosság, hamanni nyelvbölcsesség, természettudomány, technika és gazdaság százados körforgása. (Lásd később: pozitivizmus, a nagy per, hitvallás és Lippenbekenntnis, érzékenység, absztrakció, természettudomány a természettudósokkal szemben, törvény, technika, sámán, Macht, aszkétizmus, Newton/Freud...).

Mit jelent és mit kellett, hogy jelentsen a nihilista és a hívő Nietzsche perszonáluniója?

Azt, hogy a hívő, alkotó, teremtő Nietzschének mózesi, Jordánon innen maradó, de a Kánaánban bízó és *látó* sorsa volt: a hívő, az igenlő Nietzsche alap- és cél-gondolatai, ha a teljes érettségen nihilista, Karamazov Iván-i, mózesi küldetése értelmében innen is kellett marad-

niok, az életnek olyan gazdagságát, olyan erejét reprezentálják, amelyet azóta sem értünk el.

Jaspers mondja az interpretációt centrális tételek egymásra-vonatkoztatásának. Nos, a legkényesebb és leghálásabb feladat a biblia után Nietzsche interpretálása, a nietzschei centrális tételek egymásra-vonatkoztatása. Jaspers, aki természetesen nem tehet mást, mint minden egyes művében, Nietzsche-interpretációjában is csak felfrissítheti *Psychologie der Weltanschauungen* című műve életlátását, s noha a maga szublimált, injekciózott Hermann Bang-szerű szétesésében ezen a porhanyós alapon is a legjobb Nietzsche-könyvet adta nekünk, az interpretáció kérdését nem teheti fel élesen, pedig nekünk erre van szükségünk általában, és Nietzsche esetében különösen.

Ha az interpretáció centrális tételek egymásra-vonatkoztatása, fel kell tennünk a kérdést: egyenrangúak-e a centrális tételek? A felelet minden egyes esetben az, hogy: nem! De a kérdést mégis minden esetben újra fel kell tenni: melyik az első az egyenlők (centrálisak) közül? A feladat; bizonytalanságok, ellentmondások, határkérdések, transzcendenciák egymásra-vonatkoztatása, egymáson lemérése és kontrollálása.

A folytonosság (analitikus forma), a pozitív és negatív circulusok és az önmagára alkalmazás itt is szakrális kritériumok.

Mint láttuk, Nietzsche ellentmondásai egyrészt intellektuális becsületből, gazdag valóságlátásból és az ezzel kapcsolatos nehézségekből fakadnak, másrészt nem utolsósorban egy pozitivisztikus nyelvbölcseletből, abból, hogy képtelen volt a nyelv kozmoszában a rangsorprobléma meglátására. Kierkegaard-ral és Dosztojevszkijjel szemben ugyan világosan látta a természettudományok és a gazdaság belső tendenciáit, de nem ezeknek a tendenciáknak (kisebb perspektívában) önmagába záruló körét. (Vö. Goethe, Baader, német romantika, Fichte stb.)

De Dosztojevszkij és Sören Kierkegaard mellett Nietzsche teológiai bölcselete teszi mégis plasztikussá az uralkodó hétköznapok, szaktudományok és szakfilozófiák elégtelenségét a 19. század e föld alatt érlelődő problémavilágának befogadására. A dosztojevszkiji, kierkegaardi és nietzschei paradoxonok, dacára annak, hogy e három gondolkodó egyike sem jutott tudatára a nyelv hamanni jelentőségének, roppant tiltakozások *a nyelv elnyomorítása* ellen.

Nietzsche példája jól mutatja, hogy a metodika és az intellektuális becsület minimuma követeli annak a megadását, hogy problémánk vagy fő problémánk a világ transzcendens hierarchiájában, a mundus intelligibilis-ben, illetve a dimenziórendszerben (a theosz és a pontszerű érzékelés szélső dimenziói között) ***hol helyezkedik el.***

A metodika-minimum mellett a metodikus ideál: az implikáció és analízis arányos — arany-arányos — kompozíciója! (Mű? Szentírás!)

Adalékok a tudományos szocializmus szerepéhez és ismeretlen vonásaihoz (1936—1938)

A tudományos szocializmus Marx Károly munkásságához fűződik. Mi volt erre a marxi tudományos szocializmusra jellemző?

a) a német klasszikus filozófia (Kant—Fichte—Schelling—Hegel) egyes fontos eredményeinek s a felette gyakorolt bírálatnak (hegeli baloldal és Feuerbach) magáévá tétele és továbbfejlesztése;

b) Smith, Ricardo és a korabeli angol közgazdaságtan kritikai feldolgozása;

c) kora politikai, gazdasági és társadalmi átalakulásainak elemzése (ipari forradalom, munkásszervezkedés, szocialista gondolatok) a munkásság és egy posztulált egyetemes átalakulás szempontjából; plusz program, ugyanebből a szempontból feldolgozni a világtörténelmet.

a2) nemcsak az idealista, nemcsak a polgári, de *minden filozófia feloldása;*

b2) nemcsak az angol, de *minden közgazdaságtan* teoretikus és praktikus *megszűnése* (óvatosabb fogalmazásban: a munka közgazdaságtana lép a tőke-apológia helyére);

c2) a politikai forradalmak, a politika, az állam, a munkamegosztás és magának a *munkának a feloldása* (Aufhebung).

Marx Károlynak ezt a roppant szintétikus tevékenységét úgy foghatjuk fel, mint a munkásság vágyainak és célkitűzéseinek a történelmi változások sodrával és törvényszerűségével, illetve ***egy egyetemes érvényre igényt tartó módszertan respektusával való impregnálását.***

Hetven-nyolcvan év, hogy kikristályosodott ez a marxi szintézis. Marx egyes tanítványai a rendszer egyes pontjait továbbépítették vagy modifikálták: de ***kitartottak*** az immár senki által nem védett ricardói közgazdaságtan kritikájánál; kitartottak a *liberális polgárság által mindig is akceptált* felfogás hangoztatásánál, hogy a gazdaság a lényeg és a kultúra csak felépítmény (ahol marxisták és liberálisok minden felelősség nélkül hangsúlyozhatták, hogy a felépítmény „visszahat”, a kultúrának „is” van valami jelentősége — mert nem volt számonkérés!). (Még egy: az anyagi birtokon belül levő polgárság és szellemi képviselői számára persze kellemetlen leleplező hatású volt a marxi materializmus.)

A marxizmusnak nemcsak tömegei, hanem avantgarde-ja is hittek a marxizmusban anélkül, hogy ismerték volna a marxi kritika tárgyát vagy magát a kritikát. Hittek anélkül, hogy a nem-marxi szocializmusról, egypár elítélő frázistól eltekintve, tudomást vettek volna; hittek anélkül, hogy vezető teoretikusaik akárcsak abban is azonos eredményre jutottak volna, *mi a marxizmus maradandó magja és jelentősége* — — —

de nem vizsgálták (egy-két eretnektől eltekintve) a *polgárság által soha igazán nem védelmezett német klasszikus filozófiát,* aminek Marx és Engels magukat örököseinek tekintették;

nem mutattak érdeklődést az iránt a marxi intenció iránt, amely a szociológia, a közgazdaságtan, a történelemfilozófia problémáit a mindenkori jelen-célkitűzések szempontjából csoportosította át;

nem vállalkoztak a fasiszta, hitlerista, kemalista mozgalmak történelmi és aktuális megértésére;

nem vállalkoztak a felmerült új szempontok, ismeretek és tudományos módszerek feldolgozására;

nem a dialektikus gondolkodás előtörténetének kiásására;

vagy annak megfejtésére, *mint értelmezendő az elmélet és gyakorlat egységkövetelménye* Marxnál;

vagy arra, hogy azon gondolkozzanak: a megszünendő filozófia káosza miért reprodukálódott szegényesebben bár, de elevenen a marxi dogmatikán belül.

Ilyen és rokon szempontok miatt tudomásul kell vennünk: a tudományos szocializmus koncepciója a marxizmussal (annak értékeivel és belső ellentmondásaival) forrott össze, és *lényegében a marxisták feladták ezt a munkásság vágyaival oly mélyen összeforrott koncepciót!*

A munkásság öntudatának s emberi méltóságának emelésénél nagy szerepe volt a marxizmus vázolt mozzanatainak, s ha azok, akik tartják a közösséget a munkássággal, nem elég bátrak a munkásság figyelmeztetésére: nézzétek, ide jutott a tudományos szocializmus büszke épülete — akkor ezzel a tehetetlen ragaszkodással a fontolgató formalizmussá vált marxizmushoz a marxizmusnak ezt a pozitív eredményét is kockára teszik!

Megjegyzések a marxizmus kritikájához
(1934)

A közérthetőség kedvéért hamis, félreérthető tézissel kell kezdenünk. Így: a marxizmus a kapitalista társadalom legmélyebb leleplezése és legragyogóbb, legszenvedélyesebb apológiája. (Marxizmus alatt itt Marx élete művét értjük.)

Két fogalom használata miatt hamis, félreérthető és teljesen illogikus az állítás; ez a két fogalom: a „kapitalizmus" és a „társadalom". Mindkét fogalom oly szervesen függ össze a marxista szocializmussal, hogy a marxizmus kritikájában rájuk építeni a marxizmus újabb igazolása, újabb apológiája volna. Tehát mindkét fogalom használatát ideiglenesnek tekintjük, és precíz értelmet csak akkor fog nyerni állításunk, ha a két fogalom nem-marxista értelmét meg tudtuk adni. Az emberi együttélés módjairól és formáiról beszélni „társadalom" helyett jóval körülményesebb, de összehasonlíthatatlanul precízebb, és ezért addig is felváltva fogjuk őket használni.

Ennek az alapbeállításnak megfelelően: a marxizmus kiindulópontja, elvei, módszere vagy módszerei nem-egyértelműek, bevallhatatlanul ellentmondók, logikailag semmitmondók, amennyiben *egy egésznek* próbáljuk tekinteni. Márpedig a marxizmust a 19. század emberi együttélése egyik leghatalmasabb belső és semmiképpen meg nem oldott, le nem győzött ellentmondásának művészi, félmorális és félvallásos kifejezéseként *egy egésznek* kell tekintenünk.

Ami a marxizmusban a hegeli dialektika átmeneteként és „talpára állításaként" szerepel, az megközelítőleg úgy fejezhető ki: mielőtt a dialektikát a talpára állította volna, gyors és legalábbis félig eredményes kísérletet tett a lefejezésére. A történelmi materializmus koncepciója, a marxista munkásmozgalmak atmoszférája és sorsa ennek a *történelmi tettnek* a megértése nélkül lehetetlen.

Ez a *tett,* a történelmi materializmus eredeti koncepciója csak mindig másodsorban és így is mindig csak töredékesen jutott a marxista mozgalmakban érvényre. Nem a marxista epigonok, szociáldemokraták, kommunisták és nem a jelentőségén túl felelőssé tett forradalmár Engels tagadta meg a történelmi materializmus: a társadalmi forradalom elméletének érvényét, hanem maga Marx. Ami a marxizmusból közvetlenül Marx munkásságán keresztül hatóerővé vált, az az epigonmarxizmus, az eredetinek letompított, felelőtlen formája, a fej problémájának nyugalmas burzsoá ignorálása. Ez a „történelmi materializmus II." nem több már, mint a kapitalista vállalkozók életfelfogásának többé vagy kevésbé magas nívójú teoretikus kifejezése. Az alapépítmény meghatározza a felépítményt, ami aztán Engels szerencsétlen félreértése következtében azóta állítólag vissza is hat.

A jelentékenyebb marxistáknál aztán a kétféle marxizmus különféle ötvözeteiről van szó. Az eredeti és az epigonmarxisták előtt nagyrészt ismeretlenül és kevés kivétellel tökéletesen megérthetetlenül maradt, nyugalomban hagyott marxizmusba kerülő úton, hátsó kiskapukon és mindenféle álneveken jutott be a teória felépítéséhez elengedhetetlenül szükséges szellemi mozzanat. Az osztálytudat és osztályöntudat fogalmától eltekintve tisztán csempészáruként; a fekete mint fehér és a küzdelem elől való kitérés mint osztályharc drapírozta magát.

A természettudományok szerepe az alap- és felépítmény dinamikus rendszerében kezdettől fogva mindmáig tisztázatlan, ellentmondó, teljesen önkényes és pillanatnyi taktikai követelmények szerint előráncigált vagy háttérbe tolt figura maradt. (Meg kell jegyeznünk, hogy a Marx-kritika egész kevés kivétellel értetlenség tekintetében semmivel sem maradt hátra egyetlen lényeges ponton sem a Marx-apológia mögött.)

A termelőerő fogalma, amelynek funkcionális értelme kezdetben megközelítőleg tisztázva volt, amely az egész marxi alapépítmény-teóriának a dinamikáját adta meg, később ezt a funkcionális értelmét elvesztette és heterogén elemek gyűjtőfogalmává süllyedt. Eredetileg a munkamegosztás régi és új organizációs formáit, a régi és új felfedezéseket jelentette, dialektikus egységben azok emberi hordozóival és alkotóival (a legnagyobb termelőerő a forradalmi osztály!), míg később termelőerő alatt lehetett érteni termelőeszközt, gépet, emberi munkaerőt és elektromos dinamókat speciálisan, de mindenkor külön előrángathatóan a fogalom eredeti értelmét is.

*Gondolatok Justus Pál könyvéből és könyvéről**
(1941—1943)

„...mert visszavonhatatlanul elmúlt társadalomtörténeti periódus harci eszközeivel, ideologikussá vált és deformált elméleti fegyverzetével a teljesen megváltozott körülmények közt eredményt remélni *még utópikusabb, mint volt a Marx-előtti szocialisták bármelyikének jövőálmodása."* A szigorú megállapítással csak egyet lehet érteni — ezek az álmok kezdeményező erővel bírtak: beleivódtak a korai munkásmozgalmakba és megtermékenyítették a 19. század szocialista társadalomkritikusainak teóriáit. Justus Pál ezen túlmenően világosan kimondja, hogy még a marxi metodológiát sem tartja „örökké változatlannak", s a marxizmus eredményeiből csak annyit akar megtartani, amennyit az utolsó évtizedek eseményeinek, elsősorban a fasizmus fejlődéstörténetének tudományos vizsgálata igazol.

Justus Pál hangot ad annak a fontos dialektikus gondolatnak, hogy a marxizmust a marxizmusra is alkalmazni kell, hogy megkülönböztethessük az igazi tudományos szocialista kutatásokat az álmarxista ideológiáktól. És ezzel kapcsolatban, ítéletének fenntartásával méltányolja Lukács és Korsch idevágó kísérleteit.

*Justus Pál: *A szocializmus útja* (Az osztályháború új feltételei), Bp. 1945.

Tudományosan, etikailag és szociálisan egyaránt fontos ez a méltánylás, és mégis vegyes érzelmeket is kelt, mert Justus Pál nem közli az olvasóval, hogy se Lukács, se Korsch nem tudták értékes és szellemes tanulmányaik vonalát folytatni, mindketten rádöbbentek bizonyos belső ellentmondásaikra, s más útra tértek. Az olvasónak tudni kellene erről a különböző irányú és mégis párhuzamos megtorpanásról, mert Lukácsnak igaza van abban, hogy a kérdés túlmutat a pusztán egyéni fejlődéstörténet jelentőségén: jelentékeny európai hírnevű tehetségek kísérlete volt a tudományos szocializmus bizonyos irányú értelmezésére, és ez a kísérlet mind a két változatában *zsákutcába futott!*

Annál is inkább hiányoljuk a méltánylásnak ezt a kiegészítését, mert Lukács, aki túlfejlődte és megtagadta ezt a fejlődésperiódusát, nem tette hozzáférhetővé számunkra sem azokat a belső ellentmondásait, melyek megtorpanásra kényszerítették, sem pedig azokat a pozitív új indítékokat, melyek módszertanilag új fejlődési periódusát lehetővé tették. Korschnál ugyanez a helyzet.

„...*hogy a fasizmus-antifasizmus arcvonalai nemcsak nem fedték a társadalom fő osztályainak frontjait, de csaknem merőlegesen metszették azokat."* Egy oldallal később még jobban élére állítja a kérdést: „...hogy *egyes osztályok*, vagy azok jelentős részei, a *teljes átpolitizáltság állapotában* a döntőnek látszó *küzdelembe érdekeikkel merőben ellentétes oldalon vetették magukat."*

Példamutatóan éles tudományos kérdésfeltevés, és valamivel később Justus Pál rámutat a probléma egyik gyakorlati jelentőségére: „Világos ugyanis, hogyha egyszer, éspedig élére állított társadalmi helyzetben sikerült az uralkodó osztálynak az elnyomott osztályokat »félrevezetnie«, semmi sem zárja ki, hogy ez ne sikerüljön később akár folyamatosan is, és így ne lehessen az osztályharcot »megszüntetni« vagy »semlegesíteni«. De ellentétbe kerül a materialista történelemfelfogással is, mert a felülről csinált ideológiát éppen a társadalom egy fordulata, a tömegek addig el nem ért mérvű politizáltsága idején erősebb tényezőnek tartja, mint az anyagi valóságot s a tényleges osztályérdekeket."

Nem vagyunk ortodox marxisták, de az ortodox marxizmus szempontjaival párhuzamosan fel kell vetnünk Justus Pállal szemben a kérdést: miért tartja a marxizmussal, évezredes tapasztalatokkal és a legfrissebb tényekkel egyaránt ellentmondásban a „politizáltságot" a tudatosság emberileg lehetséges legmagasabb fokának? Miért tartja ezt a meggyőződését igazolásra nem-szoruló magától-értetődőségnek, további vizsgálódást tilalmazó „dogmának"?

De adjuk vissza a szót újra Justus Pálnak: „Az ideológiai tényezők jelentős szerepét vulgármarxistákon kívül senki sem tagadta, legkevésbé maga Marx és méltó utódai: de egyikük sem tulajdonított nekik nagyobb jelentőséget, mint a materiális tényezőknek. Feltételezték, hogy

a materiális érdekek felismerésének, tudatosodásának folyamatát ideiglenesen megakaszthatják, késleltethetik: de arra igazán nem gondoltak, hogy a már politizált tömegeket, a valóságos érdekeket »túlkompenzálva« osztályhelyzetükkel ellentétes aktivitásba lökhetik, méghozzá olyan erővel, amilyennel az osztályérdekek jóformán sohasem hatottak."

Nem győzzük hangsúlyozni a kérdésfeltevés helyzettisztázó élességét. De rá kell mutatnunk arra, hogy a saját magának feladott kérdésre a könyv vizsgálódásai folyamán csak egy sokkal kevésbé éles és produktív választ kapunk.

Például ezek után a fejtegetések után sorra vesz Justus Pál néhány megoldási kísérletet a freudiánus-marxista Reichtől Max Adlerig, és kimutatja tehetetlenségüket. Közvetlenül utána így folytatja: „Természetesen nem áltatjuk magunkat azzal, hogy a problémát véglegesen, maradéktalanul megoldottuk."

Ne haragudjon Justus Pál: ez a látszat fel sem merült! Justus Pál intellektuális becsületességgel mutatott rá a teoretikus szakadék ijesztő szélességére. S mi ugyan meg vagyunk győződve a helyes és éles kérdésfeltevések abszolút termékenységéről, s arról, hogy a helyes kérdésfeltevés lényegében már magában foglalja a megoldást is, de csak abban az esetben, ha valaki az alapvető módszertani kérdésekből, illetve azok vizsgálatából indul ki. A fenti elszólásszerű mondat óvatosságra int pszichológiailag is. Az osztály-kategória, legalábbis abban a formában, ahogy Justus Pál értette és használta, problematikussá vált, és ezt az éles problematikussá-válást Justus Pál hirtelen elszólásszerűen úgy fogalmazza át, hogy „véglegesen és maradéktalanul" a kérdést nem oldotta meg. Mi ennek az elvétésnek az értelme? Talán a következő mondatok felvilágosítanak: „Véleményünk szerint a végleges és teljes megoldás nem is lehet csak-elméleti. A munkásosztály egységéről, osztálytudatos cselekvéséről van szó, amely elméletileg sem valósítható meg, míg gyakorlati megvalósításának feltételei adva nincsenek." Az osztály-kategória valóság-tartalma vált kérdésessé, és a tapasztalástól így függetlenedett osztály-valóság gyakorlati fejlődésétől várja Justus Pál a megoldhatatlannak bizonyult kérdések megoldását.

Justus Pálnak ebben a sajátos érzelmi állásfoglalásában elmélet és gyakorlat kapcsolatának egy sajátosan rousseau-i spontaneitás-elmélete fejeződik ki. Justus Pál a szocialista munkásmozgalom új tájékozódását részben az 1918—23-as évek eseményeire vezeti vissza: önkéntelenül felmerül a kérdés, hogy könyvében is megnyilatkozó válsága egy letűnt periódus osztály-fogalmának és osztályvalóságának nem vezethető-e vissza hasonló okokra, s ha igen, hol vannak azok az erők, melyek ezeket az egymásból táplálkozó és növekedő folyamatokat kiegyensúlyozni vagy túlkompenzálni képesek volnának. Ha erre a kérdésre nem tudunk elég súlyos, eléggé egzakt és kielégítő választ adni, akkor ma nem csak egy szükséges és produktív új tájékozódásról van szó a szocialista munkásmozgalomban, hanem a szocialista gondolat-

világ önfeladási kísérletéről. Az a meggyőződésünk, hogy egy ilyen tendencia-szerinti önfeladás még a szocialista elgondolással ellentétes, de produktív és progresszív törekvések szempontjából is káros, és megvalósulása nemcsak a szocialista és progresszív polgári erők vereségét jelentené, hanem ezen keresztül egyetemesen az egész világon hosszú időkre a produktív erők hitelvesztését. A helyzet mégsem kilátástalan: a marxizmusban is, a marxizmuson kívül is jelen vannak és kihámozhatók azok a motívumok és erők, amelyek a kérdések megoldásához szükségesek. „Csak" arra van szükség, hogy legyen annyi bátorságunk, ami e motívumok kiaknázásához szükséges. Ehhez gondolatban *mindig* elébe kell vágni az eseményeknek, s legelsősorban az osztálygyakorlat és -valóság eseményeinek, mint azt az utópista és tudományos szocializmus képviselői mindig is tették.

Justus Pál a társadalomtudomány fejletlenségére hárítja a felelősség jó részét azért, hogy nincsen szigorúan tudományosan megalapozott akcióprogramja a szocialista mozgalomnak, s ennek megfelelőleg azért, hogy nincsen dialektikusan rugalmas prognózis sem a fejlődés erőiről, ami a tervszerű tevékenységet, illetve mozgalmat lehetővé tenné.

Még egyszer: hol volna a tudomány, tudományos szocializmus és szocializmus, ha az elmélet nem vágott volna mindig elébe a gyakorlatnak. Másodszor: a tudományos kutatás maga is *gyakorlat*, és éppen az a gyakorlat, aminek egyedüli szerepe és létjogosultsága elébevágni a kevésbé letisztult, térben és időben jóval megkötöttebb mindennapi gyakorlatnak és átlag-rutinnak.

És harmadszor: Justus Pál Mannheim Károlyt követve feltételezi egy csírájában meglevő, bár még egészen fejletlen és tehetetlen társadalomtudomány *létezését!* Pusztán azért, mert megszoktuk annak a feltételezését, hogy ez a tudomány létezik. Pusztán azért, mert magántudósok és egyetemi professzorok nagy többsége szintén ilyen magától értetődőnek tűnő előítéletek alapján hosszú évtizedek óta szakadatlanul fenntartja és ismétli ezt az állítást. Szociológiainak nevezett intézmények és kutatóintézetek is vannak az egész világon. Sőt, a „szociológia tudományának" már munkamegosztásos leszármazottai is vannak szép számban, többek között a nálunk is népszerű szociográfiai kísérletezések, amelyek a teoretikus alaptudománnyal szemben a leíró tudományok szerepét volnának hivatva betölteni.

Be kell vallanunk, hogy mindezek a már tömegüknél fogva is tekintélyes érvek együttvéve sem alkalmasak arra, hogy *tudományosan* meggyőzzenek bárkit a szociológiának mint viszonylagosan különálló szempontközösségnek a létezéséről úgy, mint ahogy a biológia, a földrajztudomány vagy a történelemtudomány esetében minden lazaságuk és problematikusságuk dacára ez mindig igazolható.

De ezen túl, nem elegendő érv a szociológia létezése mellett, hogy vannak szép számmal több vagy kevésbé tehetséges és tudományos

eszmefuttatások, melyeket sokszor szociológiaiaknak neveztek, sokszor pedig nem, de ami itt lényeges: ezeknek az eszmefuttatásoknak még értékes magvukban sem sikerült a közös nevezőjét felkutatni és kimutatni, és Justus Pál mesterei a maguk elméleti és gyakorlati társadalomkritikai tevékenységüket éppen úgy „a" szociológia kritikájának fogták fel, mint ahogy Marx Károly a kapitalista árutermelő-társadalom elemzését *adalékoknak tekintette „a" közgazdaságtan kritikájához,* s a hegeli abszolút idealizmus kritikájában elvben megtörténtnek találta „a" filozófia kritikáját.

A teoretikus alaptudomány igényével fellépő eszmefuttatások módszereikben, anyagukban és eredményeikben annyira anarchikusak, ellentmondók és összefüggéstelenek, hogy különbségeiket és ellentéteiket nem lehet még négy vagy öt egymást kizáróan ellentmondó felfogásra sem redukálni.

A teológiára és filozófiára, ahol a felületen rokon jelenségek mutatkoznak, nem hivatkozhat Justus Pál. A teológiában sok az ellentmondás, de azt senki sem állítja, hogy a Talmud, a tomizmus, a buddhizmus stb. egyetlen, legalább elvben meglévő tudománynak organikus részei. Még ott sem, ahol a teológiának pusztán-emberi feladatát hangsúlyozzák.

S a filozófiáról éppen a modern vallásos életnek olyan ellentétes irányú kritikusai, mint a 19. században Marx és Kierkegaard, a 20. században pedig az ős-eretnek Schmitt Jenő és a katolikus Ebner Ferdinánd mutatták ki egyértelműen, hogy mint „szigorú tudomány", mint szaktudomány *elviieg lehetetlen.*

Justus Pál értékes és bátor könyvével még sok ponton vitába kellene szállnunk, marxista és nem-marxista szempontokból egyaránt. Legfőképp azért, mert nem tartotta a fasizmus vizsgálatánál is sürgősebb égető problémának magának a történelmi materialista és dialektikus módszernek, s ezzel szerves kapcsolatban az egész kapitalista fejlődésnek kritikai elsajátítását, ami lehetővé tette volna, hogy a modern fasizmus és reakció jelentőségét tisztázni kívánó elemzései teoretikusan produktívak és gyakorlatilag hatékonyak legyenek.

Justus Pál könyvének jelentőségét éppen abban látjuk, hogy megmutatta, hogy éppen a legsürgősebb gyakorlati lépést nem tudjuk megtalálni, ha a teóriának mint egyetemes gyakorlatnak a problémáit akár csak ideiglenesen is a tartalékba szorítottuk. Ha te egy napra hagysz el engem, én elhagylak tíz napra. Ilyen bosszúálló a tiszta gyakorlat. Lenini terminológiával: az utolsó láncszem megtalálása lehetetlen a dialektikus elemzés korszerűen aktuális teljes lélekjelenléte nélkül.

Amire szükség van, az az egésznek pontról pontra való újbóli felfejtése. Mégis örömmel üdvözöljük Justus Pál könyvét, mert szélesebb nyilvánosság előtt újból felhívta a figyelmet arra, hogy a szocializmus válaszút előtt áll, ha erre a jelentőségére a könyv olvasói csak későbben fognak is rádöbbenni.

Adalékok a halmazelmélet kérdéseihez (1937 – 1938)

Halmaz alatt Bolzano egymástól elkülöníthető *tárgyak,* illetve *elemek összefogását* érti. Első kérdésünk: milyen létező a „halmaz"? Mert, hogy a halmaz *valamilyen-fajta létező,* az előttünk nem lehet kétséges. Sőt! Minden speciális vizsgálat előtt abszolút bizonyos, hogy a halmaz bármilyen fajtájú létezőként is jelentkezik majd a részletes vizsgálat nyomán, birtokában van a maga legsajátosabb, mindenki másétól lényegesen különböző *ellentmondás-körforgásának, -hierarchiájának,* illetve *-örvényének.*

Ami speciális vizsgálatot igényel, az csupán annyi, nem tartalmaz-e a „halmaz" olyan ellentmondást, mely első pillanatban megfogható, kiküszöbölhető és kiküszöböltetésével mintegy teret nyit a *lényegesebb ellentmondások felszínre-törésének!* Ezeknek a mindig újra és újra felszínre törő ellentmondásoknak kikutatása *az ellentmondás megmaradásának elve* mentén kialakuló *leíró természettudománynak, az ellentmondások természetrajzának a feladata.*

A „halmaz" tehát, Bolzano szerint, egymástól elkülöníthető elemek összefogása. Nyilvánvaló, hogy Bolzano és vele mind a halmazelméleti s matematikai-logikai kutatók „elemek" alatt egyáltalán nemcsak egymástól elkülöníthető fizikai elemeket, illetve tárgyakat értenek, hanem tetszés szerinti *képzeleti és gondolati tárgyakat, elemeket és mozzanatokat is.* Így a halmazelmélet szerint egy speciális halmaz lehet az összes ellentmondó tárgyak halmaza is!

Kiegészítésül meg kell jegyeznünk, hogy nemcsak az összefogott halmaz elemei lehetnek tetszés szerinti képzeleti és gondolati, érzelmi vagy akarati mozzanatok, hanem az „összefogás" maga, mely ezeket a mozzanatokat halmazzá „varázsolja" és minősíti, éppoly kevéssé kell, hogy fizikai „összefogottság" legyen, mint ahogy az elemeknek nem kellett fizikai elemeknek lenniök!

A halmaz definíciójában szerepel az elkülönítés fogalma, amennyiben a halmaz elkülöníthető elemek összefogása és együvétartozása.

De a halmaz definíciójában még egyszer szerepel az elkülönítés fogalma. Nem így nyíltan, hanem burkoltan, rendkívül átlátszó ruhában. Az elkülönítés mint összefogás és hozzátartozás van álcázva. Sem az összefogás, sem a hozzátartozás mint kifejezések nem mondanak mást,

mint hogy az önmagukban elkülönült elemei a halmaznak nemcsak önmagukban, illetve egymástól különülnek el, hanem együttesen a *mindenség összes rajtuk kívül fekvő elemeitől is!*

Ha viszont ezzel szemben felmerül a kérdés, hogy az elemek elkülönítése más elemektől feltétlenül *halmazzá-összefoglalásukat kell hogy jelentse-e?, úgy erre a kérdésre feltétlenül igennel kell válaszolnunk.* Mert ha valaki explicite sem összefogásról, sem pedig hozzátartozásról nem beszél, hanem ezeknek a kifejezéseknek gondos kikerülésével csak annyit mond:

„a mindenségben szétszórva és a mindenség többi elemeitől elkülönítve" — nos, ez csendben és rendben elgondolható, de ez nem ellenvetés, mert ez már egy halmaznak a leírása: mert bármennyire szét vannak szórva a mindenségben és önmagukban, s a mindenség többi elemeitől bármennyire is el vannak különítve, éppen ez a kettős elkülönülés *teszi* halmazzá őket a halmazelmélet elem- és összefogás-felfogása szerint. Mert éppúgy, mint ahogy a halmaz eleme tetszés szerinti gondolati tárgy lehet, a halmazelméleti „összefoglalás" tetszés szerinti gondolati összefoglalást kíván csak meg. És így az egymástól s a mindenség más elemeitől való elkülönítettségük „egy halmazzá" avatja ezeket az elemeket, és így végleg igazolva van az az állításunk, hogy az „összefoglalás" és „hozzátartozás" kifejezések teljesértékűen pótolhatók a „mindenség más elemeitől elkülönítve" kifejezéssel.

(Természetesen, ha a mindenségben ezen a halmazon kívül volnának elemek önmagukban és a mindenség más elemeitől szintén elkülönítve, akkor nem tudnók ezektől a „szintén elkülönített" elemektől a mi halmazunk elemeit megkülönböztetni. Viszont ebben az esetben csak az derülne ki, hogy a mi halmazunk elemei mégsincsenek a mindenség minden más elemétől elkülönítve, és ha nincsenek elkülönítve, akkor minden logika, sőt minden halmazelmélet is azt követeli, hogy ezeket az el nem különített elemeket *ne nevezzük halmaznak*, és akkor nem lesznek olyan álproblémáink, mint hogy halmazunk elemeit más elemektől nem tudjuk megkülönböztetni.)

A halmazelméleti tájszólástól saját nyelvünkhöz közeledve azt mondhatnánk, hogy a halmaz nem más, mint *kettős elkülönítése, kettős negációja* elemeknek: először egymástól, másodszor minden rajta kívül fekvőtől. Vagy: tetszés szerinti gondolati szabadsággal, létminimum-szerű *vékonysággal* való össze- és egybefoglalása önmagukban elkülönített elemeknek.

(Így kiderül az is, hogy a halmaz maga a *könnyűség*. Valami annál könnyebb, valaminek annál több *része* van a könnyűségben, minél nagyobb szerepe van az *ő* egészében, az *ő* felületének. Nos, a halmaz az az emberi alkotás, mely fogalmánál és konstrukciójánál fogva a felületek és határok abszolút túlsúlyát jelenti a belterülettel szemben, mert a halmaz az a valóság, ahol még a belterület is színtiszta határolásokból áll.)

Mit tudunk tehát egy tetszés szerinti halmazról, illetve elemeiről?

Tudjuk, hogy létminimum-szerű elemek létminimum-szerű összefoglalása. A „létminimum-szerű-elemek" kifejezés itt nem akarja azt mondani, hogy az elemeknek ilyen pontszerű valóságoknak kell lenniük, hanem csak azt, hogy a tetszés szerinti bonyolódottságú és gazdagságú elemek csak létminimum- és pont-szerű mivoltukban jönnek számításba a halmaz alkotásánál, és egyéb tetszőleges gazdagságuk a halmaz szempontjából *tisztára közömbös.*

A rendezett, illetve jólrendezett halmazoknál a létminimum-szerű elemek összefüggése már nem létminimum-szerű, hanem annál gazdagabb. A lét- és struktúra-minimumból a strukturáltság egy konkrét fokára emelkedik. Ezt tudjuk a teljesen tetszés szerinti és a valamiképpen már rendezett halmazokról.

Hol merültek fel a halmazelmélet megoldhatatlan problémái?

A *végtelen halmazok* csoportjánál.

A végtelen halmaz: valódi részével ekvivalens. A végtelen halmaz olyan halmaz, melynek van olyan része, mely az egésszel egyenértékű. A végtelen halmaz esetében tehát a legegzaktabbnak ismert tudomány alapjainál (annak a tudománynak az *alapjainál*, amely tudománynak kincseiből a *többi egzakt tudományok a maguk egzaktságát merítik!*), minden logika és minden józan ész megcsúfolásaként azt voltak kénytelenek tapasztalni, hogy a *rész egyenértékűnek mutatkozik az egésszel!*

Ezt a felmerült ellentmondást feloldani akaró kísérletek között volt egy, mely úgy látta, hogy a kérdés megoldásához elengedhetetlenül szükséges a *végtelen* fogalmának behatóbb vizsgálata. Ez a kísérlet arra figyelmeztet bennünket, hogy a „végtelen" kifejezése tulajdonképpen *negációt* fejez ki! Mi ehhez a kísérlethez csatlakozva azért kérdezzük: *minek a negációja* a „végtelen" kifejezése? — És mivel a szó itt leplezetlenül mutatja saját tartalmát, rögtön adódik a felelet, mihelyt fel mertük, illetve fel tudtuk tenni a kérdést: a „végtelen" a „véges" negációja!

Tehát a „végtelen" kifejezésének axiomatikus latolgatása ezt mutatta: *kettős negáció!*

Kettős negáció pedig nemcsak a nyelvben, az arisztotelészi és hegeli logikában, de a matematikában is pozíciót, igenlést jelent. A kettős negáció igenlést jelent, ha egyáltalán jelent valamit, ha a két negáció nem olyan jellegű, hogy egymást tökéletesen feloldja, mert ebben az esetben a szerepe csak annyi, mint a francia szóvégi néma e-nak, az eggyel való beszorzásnak, vagy a nulla hozzáadásának. Ennek tudomásulvételével a végtelen halmaz problémáját így fogalmazhatjuk meg: a *pozitív halmaz valódi részével egyenértékű!* Így az ellentmondás tisztán, homály nélkül tűnik elő! Ha viszont úgy fogalmazunk, hogy a pozitív halmaznak van pozitív része, akkor meg nyom nélkül eltűnik az ellentmondás.

Ez a nagyobbik baj. Az ellentmondás látható volt és most láthatatlanná vált. Mert van egy homályos önellentmondással szemben egy világos önellentmondást kifejező formulázásunk is, de ott viszont a speciális halmazelméleti-matematikai mozzanatát a kérdésnek nyelte el a szélesebben általános logikai fogalmazásunk. Mégis jó úton járunk. Az ellentmondás eltűnt a kutatás felszínéről és visszasüllyedt az alapok felé, s ha ott meg tudjuk ragadni, akkor fel is tudjuk oldani.

Ezért vissza kell térnünk az elemi, tetszés szerinti halmaz fogalmához és új irányból kell azt elemeznünk.

Mi jellemző a halmazra? Az össze- és egybefogáson belüli *teljes rendezetlenség.* (Vannak rendezett halmazok is, de nem azok a halmazelméletben az alapvetők, és minket természetesen csak az alapvetőek érdekelhetnek.) Az elemi halmaz elemei teljesen különállóak és teljesen rendezetlenek. Kérdésünk: lehetséges-e, illetve miképp lehetséges ez? Lehetséges-e a különállók teljes rendezetlensége a halmaz keretén belül?

Lehetséges-e a halmaz — az ellentmondó valóságok világán kívül —, ami megalkotásánál, definíciójánál fogva nem más, nem lehet több, mint egy *miniatűr* és *elszigetelt káosz?!*

Miképp volna lehetséges a lokalizált káosz?

A halmaz a *rendezett világ tengerében* az abszolút rendezetlenség szigete volna.

Miképp szigetelhető el a halmaz miniatűr káosza a rendezett világtól, amiben a halmaz létezik; hiszen a halmaz fogalma egyértelműen feltételezi a kívülfekvő világ rendezettségét, mert enélkül a rendezettség nélkül a halmaz nem volna szigetelhető, külön- és egybefogható! Ha a rendezetlen halmaz egy rendezetlen világban volna, akkor a halmaz gondolati határait is lehetetlen meghúznunk. Káosz és mozzanata gondolatilag is szétválaszthatatlanok egymástól.

Kérdésünk más hangsúllyal: miképp lehetséges a rend abszolút hiánya, az abszolút külön- és önmagában-lét a világ bármelyik pontján, az abszolút összefüggéstelenség?

Vagy: a halmaz valamilyen létezőknek olyan keretszerű összefogása, ahol az elemek, létezők rendjéről és összefüggéséről még minimális formában sem beszélhetünk. Rend- és összefüggésnélküli elemek és létezők keretszerű összefogása.

Megint tovább kell mennünk egy lépéssel: mit nevezünk létezőknek? Mert az „elem" kifejezés a halmazelméletben is a csupasz létnek, a *létminimumnak,* de mindenképpen a *lét*-minimumnak is a változata.

Mit nevezünk létezőnek ebben az értelemben?

Nos, bármely létminimum-szerű létezéshez hozzátartozik a rendezettségnek és összefüggésnek egy minimuma! És így arra a kérdésre, hogy mi a halmaz, az eddigiek alapján így felelhetünk: rend és összefüggés minimumával rendelkező, illetve rend és összefüggés minimumával nem rendelkező valamik keretszerű összefoglalása.

Bizalmunk nem csalt meg bennünket: a „végtelen" halmaz vizsgálatánál eltűnt ellentmondást kiinduló-pontjában sikerült felfedeznünk. Egy késői, felületi ellentmondást egy korábbi alapvető ellentmondásra vezettünk vissza.

Mindezzel természetesen semmit sem kívántunk mondani a halmazelméleti konstrukciók és kutatások ellen.

A világ szakrális rendje összeomlana, ha az életünk összes többi területein tért nyerő nihilizmus akárcsak a matematikai alapproblémák körében nem érvényesülhetne.

Biblia és romantika
(1941 – 1943)

A kutatás — keresés. A kutatás: emberi alapvető életmozdulat.

Kút-ásás és tájékozódás.

Mélység és kör.

Az örvény szédülete az alapja és oltalma minden emberi rugalmasságnak és szilárdságnak.

A kutatás az élő indítás, a kezdet és az elv. Az élő egység és elsőség előre és felfelé törő relativitása.

Prófécia és böhmei teozófia; költészet, zene, tánc és a művészetek a kutatás élő dokumentumai. Élő művek, melyekben a kutatás önmagára talál, befejeződik, szerves egésszé zárul. Olyan kutatás, ahol a kutató nem marad meg útja céljánál, hanem visszakeresi az utat önnön alkotásán keresztül társaihoz. Igazi céljához itt ér, itt záródik le, itt és így válik folytathatóvá.

Baader: a lelkiismeret a szellem alapfunkciója. A lelkiismeret az önismeret, az emberismeret, az élet s az egész teremtett világ ismeretének orgánuma, forrása, apriorija. Az ember végső formáló ereje. A lelkiismeretben még nyilvánvalóan egy: személy és szó!

A lelkiismeret a személy legszemélyesebb pontja, pillanata, örökkévalósága.

A lelkiismerettől válik a személy személlyé.

Az emberi szubjektivitás legszubjektívebb pontja — és abszolút pont. Végső mérték.

A lelkiismeret *szó* is?

Nem. „Csak" a szó forrása és mértéke, a kinyilatkoztatás *helye!*

Hogyan?

Így: „A megszólíthatóság a másikban." (F. Ebner)

*

A romantikus periódus: egy-két évtized a 18. és 19. század fordulóján. Művek, kísérletek, töredékek: költők, művészek és gondolkodók rendkívül sűrített fellépése. Egyetemes utak kiásását kezdték meg, e hagyomány fonalát próbálták újra felvenni.

Míg a bibliai egyéniségek, karakterek vagy küldöttek téren és időn túl szolidárisak, addig a romantikus periódus alkotóit *az egymásról-nem-tudás, az egymást-nem-folytatás, az egymásra-igent-nem-mondás jellemzi.*

A bibliai aeon küldöttei *igent mondanak egymásra és a közösen követett útra!*

Jézus nem eltörölni, hanem *betölteni* jött a *törvényt!*

„Bizony, bizony mondom néktek: Aki hisz énbennem, az is cselekszi majd azokat a cselekedeteket, amelyeket én cselekszem: és nagyobbakat is cselekszik azoknál; mert én az én Atyámhoz megyek." (Ján. ev. 14.12.)

„Hallottátok, hogy én azt mondtam nektek: Elmegyek és eljövök hozzátok. Ha szeretnétek engem, örvendeznétek, hogy azt mondtam: Elmegyek az Atyához, *mert az én Atyám nagyobb nálamnál."* (Ján. ev. 14.28.)

A biblia után hitközösségek, egyházak és dogmák tájékozódásunk lehetőségei. Igent kell mondanunk. És konkrétan ez mégis lehetetlen! Négyféle keresztmetszete ennek a lehetetlenségnek:

1. hitközösségek, egyházak és dogmák *szakadása;*
2. egyesülésük is, küzdelmük is belső ellentmondásaikon bukik meg!
3. a dogmák és vallomások nyelvének mai inflatorikus leértékeltsége mellett kevésre kötelez *bármilyen opció!* A szavak súlya abszolúte csökkent;
4. ha a dogmák megformulázására gondolunk — a megformulázás ama kor *döntő szavaival történt.* Végső fogalmak, végső szavak játszottak közre: „egyneműség", „hasonlóság", „egyenlőség", „azonosság", „ellentmondás", „bizonyítás", „hit", „lényeg", „személyiség", — — —; mindezek a szavak megváltoztak a számunkra, felbonthatókká lettek. A dogmák el-nem-fogadása egykor, végső hitbeli vonatkozásain túl *az értelem egész ókori kultúrájának megtagadását jelentette! Mai elfogadása* viszont — az egész problémakör megoldási kísérlete nélkül —: *barokk játék fellazult szellemi életünk önkényes és lehetséges hipotéziseivel, ami semmire nem kötelez.*

Hitközösségek, egyházak és dogmák: így is és ma is kiszakíthatatlan és ignorálhatatlan alkotó-mozzanatai az emberiség fajokat, népeket, kontinenseket és kultúrákat formáló szellemi életének. A kérdés nyílt: az igenlés és tagadás egyként megdönthetetlen, így *ez az ellentmondás korunk szilárd centrumává vált és ezért kapcsolódási pontjává fog válni megütköző világfelfogásoknak.*

Vallás és etika összefüggése az a másik kör, ahol világfelfogások, végső értékelések és életformák *összemérhetőkké fognak válni!*

Mert ateizmus, antiteizmus és nihilizmus mint romboló erők sem létezhetnek etika nélkül! (Ezért is döntően fontos a marxi és nietzschei etika kibontása csak-korszerű béklyóiból!)

Mert *a vallás az etika egészével, eredetével és forrásával azonos!* A megújuló étosz az a realitás, mely minden vallást, álvallást és vallásellenességet *színvallásra fog kényszeríteni!*

Ami Baader szerint a szellem alapfunkciója, a lelkiismeret: az élő vallás és teremtő etika *közös pontja!* Persze nem a saját forrásait megtagadó moralizáló lelkiismeret, hanem az, amelyikről Ady is tud („Ádám, hol vagy?", „Illés szekerén", „Emlékezés egy nyár-éjszakára", „Szeretném, ha szeretnének"). Az emberi szellem alapfunkciójáról van szó akár Kierkegaard, akár Nietzsche „intellektuális lelkiismereténél", és ehhez közeledünk, ha *líráról* van szó. Minden alkotás legbensőbb indítása, az emberi lélek legősibb mozdulása (Fülep Lajos), ahol *zene, líra és ima még nem váltak széjjel!* A lelkiismeret így: teremtő vágy és lírai igény.

Az etika a lelkiismeretben válik *személyi realitássá*, anélkül, hogy önkényesen szolipszisztikussá lenne.

Innen válik megválaszolhatóvá aztán az abszolút és relatív etika kérdése. Relatív etikát *élet és logika nem tűrnek meg: minden relativisztikus etika öncsaláson, képmutatáson, élet- és gondolkodáslustaságon alapszik.*

A relativisztikus etikák igazsága: az erkölcsök változása, gazdagsága és ellentmondásai, melyet egy magát jogtalanul abszolútnak deklarált etika nem tudott tudomásul venni és igazolni. A relácionizmus a gazdagság, a változás forrása: minden új lírai vagy lelkiismereti igény *viszonylagossá teszi, átértékeli erkölcsi értéktábláinkat!* Minden mélyebb és magasabb lelkiismereti igényből származó erkölcsi rendszerezés a kisebb értékű centrumból származó értéktáblák érvényét az időbeli sorrendtől teljesen függetlenül. (Támpontokul lásd: Nietzsche és Zalai elemzéseit.) Ez a relativizmus nem szünteti meg az abszolút erkölcs érvényét! — ellenkezőleg: *ez állítja mindig helyre!*

*

Pascal: a logikai hibák karakterhibák!

A tévedések holt, nem-létező, nem termékeny, nemérvényes erkölcsből születnek.

„Mindent megtettem mindenki másnak és főleg önmagamnak felvilágosítására?"

„Minden erőmet latba vetettem ennek érdekében?"

„Mert csak addig a mértékig mentesülök mások, akár ellenségeim cselekedeteinek felelőssége alól, amennyiben ezt megtettem!"

És az ehhez kapcsolódó másik *lelkiismereti mérték:*

„Vezess vagy kövess!" —

mert a semlegesség kezeit-mosó pilátusi szándéka a legszörnyűbb bűn! „Ki nem velem gyűjt, tékozol!"

A „vezess vagy kövess!" lelkiismereti normája nemcsak a szűkebb értelemben vett társadalmi élet hétköznapjaira, hanem azt megalapozóan az alkotás és kutatás minden területére és ezeknek a „területeknek" és keresztmetszeteknek eredeti perspektívájára is érvényes.

(Például: A modern képzőművészetben a mester-tanítvány viszony és az egyetemes hagyomány problematikussá válásán keresztül lesznek kivizsgálhatók azok a pozitív és negatív motívumok, melyek a modern művészet specifikumát, mai stagnálását és holnapi feladatait megvilágíthatják.)

*

A felelősségi körzetünkhöz tartozó, személyi-közösségi gondolkodás egyik legfőbb távlatával, az ipari axiomatikával teremti meg a kapcsolatot Pascal karakter-logikája.

Mit értünk ipari axiomatika alatt?

A közösségi gondolkodásnak egy hierarchiáját és forgásperiódusát, melynek viszonylagos befejező pontja az, amit *nagyiparnak nevezünk.*

Visszafelé a *második pont a próbagyártás és kísérleti termelés sok árnyalata.*

Ehhez szorosan kapcsolódik, sőt részben egybe is esik vele a *harmadik pont: gyári laboratóriumok, illetve országos ipari és mezőgazdasági intézetek hálózata.*

Negyedik pont: maga a technikai és kísérleti természettudomány.

Ötödik pont: matematikai természettudomány.

Hatodik pont: matematika.

Hetedik pont: matematikai axiomatika, amely már közvetlenül kapcsolódik az emberiség — egyetemes módszertant is magában foglaló — szellemi hagyományaihoz.

Azt mondhatjuk, az ipari axiomatikának ez a hét fázisa: *a termelés!*

Azt mondhatjuk, hogy a modern társadalomnak azt a specifikumát emeltük ezzel ki, mely minden más társadalmi forma *urává tette.*

Azt mondhatjuk: *ez a tehetségek, őstehetségek és képességek rétegződéseinek és fokainak kapcsolódási törvénye.*

Ez az a hierarchikus (centralisztikus), nemzeti, nemzetközi és nemzetfölötti demokrácia, amit a marxisták *„termelési viszonyok"-ként értettek és tiszteltek, de kibontva abból a mammonisztikusan determinált materialista világnézetből, amely ezeket az összefüggéseket szükségképpen és tendenciózusan eltorzította és elhomályosította.*

Addig is, amíg a szakemberek figyelme lassan e hétfázisú törvény finomabb összefüggéseinek kivizsgálása felé fordul, rá kell mutatnunk arra a kétirányú átértékelésre, amit ez a *humanista látásmód* maga után von:

Először egy ismeretelméleti-tudományszociológiai átértékelés.

Az ipari axiomatika elgondolása sokféle pragmatisztikus tudományszociológiai hipotézis igazolását és részben *kritikai kiegészítését is jelenti!*

Mert az, amit modern természettudománynak neveznek és értenek — az *nem más, mint ipar!*

Az iparnak egy igen fontos *alapvető fázisa!*

Az, amit *kulcsiparnak* szoktak nevezni.

A természettudomány kulcsipar a gyáriparral szemben, mint ahogy a tiszta matematika kulcsipar a természettudománnyal szemben.

Minden munkamegosztásosan tagolt szaktudomány iparszerűsége és az ipari kapitalizmusba való teljes beágyazottsága folytán *tudomány és ipar relativitásáról beszélhetünk.* (Ipari üzem és tudomány-üzem.) Amit mindenütt látunk: az ipar tudományosodása és a tudomány *iparosodása!* (Az ismeretelmélet és mindenfajta „Wissenschaftslehre" és tudományszociológia a jövőben nemigen hanyagolhatja el ezeket a szempontokat.)

A másik átértékelés a közgazdaságtant érinti. Problematikus elhelyezkedését a tudományok enciklopédikus körében. Ez a problematikusság nemcsak a többi tudományokhoz és az élet más perspektíváihoz való viszonyában nyilvánul meg, hanem a diszciplína belső szerkezetében is. Ez és az ebből adódó anarchiája a közgazdaságtani irányoknak jellemző módon kevésbé ártott a közgazdaságtan tekintélyének, mint a filozófiai irányzatok rokonszerkezetű anarchiája a filozófián túl is minden alapvető, módszertani és axiomatikus gondolkodásnak.

Ez azonban a „gazdasági élet" és az uralkodó gazdaságcentrikus életfelfogás természetéből adódott, amelyek ellenségesen idegennek értékeltek minden gazdagságot és mélyebb egyértelműségre való törekvést. Így a közgazdaságtani alapvető teóriák anarchiája önelégült, autark, saját belső stílus-törvényeinek engedelmeskedő és ezért minden bírálaton felülálló módon változhatatlan. Abból az alapvető szempontból született ez az anarchia, mint maga a gazdaságtudomány és mint maga a modern gazdasági élet, és így kritikájuk is csak közösen érvényesülhet.

Ez az alapvető szempont és értékelés éppen a gazdaságcentrikus világfelfogás, de nemcsak offenzív-prepotens formájában, hanem abban a szerényebb variációban is, amely szerint az élet és a javak gazdaságcentrikus értékelése az egyik jogosult értékelés a többi jogosult értékelés mellett. Ahogy mondani szokták: szempont kérdése! Nem! Mert egyenlőképpen jogosult szempontoknak és értékeléseknek csak olyanok ismerhetők el, amelyek *egymásnak az értékelését nem zárják ki.*

(Lásd még a demokrácia és logisztika rokonszerkezetű problémáit.) Ha elismertük a gazdaságcentrikus értékelés egyenjogúságát más értékelésekkel — ezzel már abszolút fölényét ismertük el, mert rombolni könnyebb, mint építeni, mert a nem-építés már rombolást jelent, mert a gazdaságcentrikus értékelés éppen minden értékelésnek a denaturálását és korrumpálását jelenti. (Ez nem jelenti a gazdaságcentrikus értékelés teljes elvetését, csak természetének és szerepének felismerését, mint a legkomplexebb és leghatékonyabb negatív előjelű értékelést.)

A termelés és munka kategóriáinak teljes eldologiasítása ebből az értékelésből adódik, ezért lehetséges alig eldönthető vita a közgazdaságtanban arról, hogy a termelés problémái a közgazdaságtanhoz tartoznak vagy sem, innen az érték- és tőke-fogalom kísérteties megfoghatatlansága, a tetszés szerint szaporítható javak fogalma és a csökkenő földhozadék betűje és szelleme.

A közgazdaságtani eldologiasodott fogalomalkotásnak mindezen megoldhatatlan problémái természetszerűen újra feloldódnak és kivizsgálhatóvá válnak, amint vissza tudjuk kapcsolni őket humanista, emberi-szubjektív, szellemi gyökereikhez.

A közgazdaságtani teóriák ugyanis, akár a tőke vagy a munka vagy a termelés fogalmáról legyen szó, akár a csökkenő földhozadék törvényéről, minden magyarázatukban, elmefuttatásukban és törvénykísérletükben, minden változatosságuk dacára közösek abban, hogy a megfelelő valóságmozzanat szerkezetéből *kicenzúrázzák a konkrét szellemi erőfeszítés karakterisztikus vonásait!*

(Konkrétabb vonatkozásban a probléma nem választható el a marxizmus, a két világháború előtti liberalizmus, az államkapitalizmus — a mammonizmus bírálatától.)

A tehetségek nemzeti és nemzetközi szelekciója a több-termelés, a kiterjesztett reprodukció egyik alapproblémája.

Egyetemesen elfogadható és elfogadott normák parancsoló szüksége. Ezeket a normákat a szellem nyújtja.

Ezért a szellemi sopánkodás bírálata. A szellem nem sopánkodhat el-nem-ismertségén.

Az elismerést a szellem adja.

Ha mégis felmerül szellemi oldalról az elismertetés nosztalgiája, akkor a szellemben magában a hiba.

Akkor a szellem „belpolitikai" problémái okozzák „külpolitikai" tehetetlenségét. A szellemi realitások anarchiája, a szellem el-nem-ismertsége a szellemi élet önkormányzati körein belül. (Lásd a romantikus alkotók és gondolkodók kölcsönös el-nem-ismertségét térben és időben! És itt a szűkebb értelemben vett romantikusokon túl nemcsak Hegel és Schelling szellemi tulajdonjog iránti ókori érzéketlenségére gondolunk, hanem arra, hogy még Hamann is tiltakozott Böhme hatása ellen, és hogy Baader számára miért volt lehetetlen Hamann asszimilációja.)

Ez a szellemi élet hatástalanságának és életképtelenségének *elegendő oka.* „A tiszta szellemi életen belül" uralkodó mammonizmus, dúvad-epigonizmus és parazitizmus! A rangsor, a normák és a mértékek nem-ismerése és kialakulatlansága! Amíg a szellemi realitások legbelsőbb köreiben helyre nem áll a rend, addig minden élő szellem és szükséges munka tekintélye és szükséges méltánylása a társadalomban a *legalacsonyabb fog maradni!*

A valódi, saját belső konfliktusaival megbirkózó szellem nem kér, hanem ad, nem támaszkodik, hanem reá támaszkodnak. De ahhoz, hogy a szellem saját belső konfliktusaival meg tudjon birkózni, ahhoz kialakult és folyton megújuló *normák kellenek!* Az kell, hogy a tehetség és tehetség, alkotó és alkotó összehasonlíthatóvá váljon anélkül, hogy az összehasonlítás értékszempontjai az egyéni színek, hajlamok és erők pótolhatatlan gazdagságát dobnák áldozatul a hasonlíthatóvá és mérhetővé válás egyoldalúvá csonkított követelményének.

A szellem nem tehet mást, csak adhat, de ha ad, attól megnövekedik, és a szeretet nem választható el a szellemtől: szubsztanciájából adódó életfunkciója az!

A szellem nem kér, hanem ad, és ezt sohasem unja meg! Az ajándékozó megerősödik!

Ezért az egyetlen hatékony küzdelem a szellem ereje és növekedése ellen az elzárkózás. Ez az egyedüli lehetőség a szellem életfunkcióinak megszűkítésére, fojtogatására. Ez hosszabb ideig is lehetséges. De mivel a szellem nem más, mint hatványozott élet, nem más, mint az élet forrása és megtartója — így a szellem elől való elzárkózás sem lehet más, mint az *élet folyamatos öngyilkossága!*

A szellem életéhez a szellem elől való elzárkózás éppen úgy hozzátartozik, mint az élethez a betegség, öregség, halál. A folyamatos öngyilkosság az élet kiszáradásához és katasztrófához visz, amivel szemben a szellem időről időre tehetetlen. De ebből a tehetetlenségből új belső szenvedése születik a szellemnek, s ezzel az új szenvedéssel áttörte az érzéketlen, elfogadni nem tudó és nem akaró külső élet blokádját, önmagában teremtvén meg a szenvedő nem-elzárkózó befogadót. Tehát *újra szabad, növekedő*, erősödő életét élheti, mert egy pillanatra függetleníthette magát a *semleges-ellenséges* öngyilkos külső élettel szemben *annak érdekében!*

(Általában beszéltünk szellemről, mert mindaz, amit mondottunk, a szellem minden megnyilatkozására érvényes. És a szükséges rövidség kedvéért. De a „szellem" szó használatának nincs köze vagy bármilyen elkötelezettsége a statikus és amorf szubsztancia-fogalmak tehetetlenségéhez. Mi a szellem? Személy és Szó! Ha szellemről beszéltünk, akkor mindig ezekről a szellemi realitásokról és a belőlük táplálkozó konkrét realitásokról szóltunk.)

A szellemnek ez a saját forrásaihoz és ezen keresztül önmagához való megtérése *folyamatban van.* Itt. Egy szélesen értelmezett Közép-Európa magyar centrumában. Magyarország vált alkalmas edénnyé és hadszíntérré Kelet és Nyugat megújuló szellemi hagyományainak megütközésére. Itt talált produktív visszhangra minden kísérlet, melyben az élet kutató-pionírjai visszakeresték önnön életüket a szellem, az alkotás és a zsenialitás problémáinak centrumba helyezésével (Nietzsche, Marx, Baudelaire, Kierkegaard, Dosztojevszkij ... Hamann, Baader ... Bergyajev, Weininger, Ebner, Buber, Rosenzweig, Rosenstock ... és a magyar platonizmus: Ady, Schmitt Jenő Henrik, Szabó Dezső, Fülep Lajos, Lukács György, Németh László, Illyés Gyula, Zalai Béla, Vajda Lajos, Zilahy Lajos, Fodor József, Karácsony Sándor, Kerényi Károly, Hamvas Béla, Szentkuthy Miklós, Molnár Antal, Palágyi Menyhért, Pikler Gyula.)

A hétfázisú termelés-koncepció differenciálása, konkrét árnyalatokig való kiépítése mellett a termelés alig áttekinthető gazdagságának a hétfázisú koncepción túlmenő *leegyszerűsítéséig kell eljutnunk.* A leegyszerűsítés végső foka: a három fázis!

1. közvetlen fogyasztási cikkek (tárgyi és személyi szolgálatok) termelése;
2. közvetett fogyasztási cikkek (tárgyi és személyi szolgálatok) termelése;
3. szellem és természet, alany és tárgy eredendő kapcsolata és ellentmondása.

A tehetségek nemzeti és nemzetközi szelekcióját említettük előbb, mint a kiterjesztett reprodukció egyik alapproblémáját. Ez az egyetemes szelekció a következő hármas tagoltságban mint pedagógiai probléma is felfogható:

1. nevelés mint ismeretközlés, életformatovábbítás, karakteralakítás és végső utalások a kibontakozó szellemi produktivitás belső és külső kapcsolódására a szent hagyománnyal;
2. a nevelők nevelése;
3. önnevelés — *lelkiismeret!*

Az önnevelés valósága és követelménye nélkül a nevelők nevelése és rajtuk keresztül minden nevelés (lásd Marxot) — csak a neveletlenek által volna lehetséges. Nem egészen ismeretlen variáció. A pedagógia e három fokának tudomásulvétele kultúrateremtő, formáló erő. (A megismerés kontrollja stb!).

Az önnevelés valósága és követelménye: a lelkiismeret. Tehát a háromfokú nevelés harmadik foka egybeesik azzal a szellemi realitással, amivel a háromfázisú termelésképlet harmadik fokát határoztuk meg: „szellem és természet, alany és tárgy eredendő kapcsolatával és ellentmondásával." Ez a meghatározás más cél szolgálatára készült, de a prob-

lémák eredendő *konvergenciája* folytán ezek a meghatározások helyettesíthetők egymással, ami a kialakuló elgondolások kontrolljaként is szolgál. A mértékek és normák sokszerűek, egymást helyettesíthetik, de egymást nem teszik feleslegessé. („Vezess vagy kövess". „A semlegesség hazugsága". „Der Mörder von Anfang", „Mérni és mérhetővé tenni". „Alkalmazás önmagára".)

*

Mai történelmi létünk megértését csak a kereszténység előtörténetével való összehasonlításból nyerhetjük. Európa és a kiterjesztett Európa (Amerika, Oroszország, Törökország, Iszlám, Japán...) erejét a kereszténység zsidó-görög távlatából nyerte. A kereszténység zsidó-görög távlata a *Biblia*.

Egy sajátos geopolitika: a Föld gazdasági és politikai erőmegoszlása egyenesen arányos azzal a mértékkel, ahogyan az egyes nemzetek a bibliával állanak és annak kisugárzásával magukat azonosították. [A modern ateizmus „felháborodás-pesszimizmusával" (Nietzsche) ehhez a kisugárzáshoz tartozik maga is!]

A *pogányság* a legszélesebben értelmezett ókortól napjainkig a szellem elsőbbségét a hétköznapok munkájával szemben csak a munka megvetésével tudta kifejezni. A munka megvetése a hellénizmus, a görög-kereszténység és a zsidóság katasztrófájában bontakozott ki. A munka megvetése a *spirituális antiszemitizmus függvénye* (Dingler, Tábor).

A mai helyzethez: növekedni fog az érdeklődés a termelés és elosztás elvi kérdései iránt. Amerika adott helyzetének erősödésével a gazdaságtechnikai és politikai koncentráció fokozottabb tempója várható. Növekedő lehetőségek produktív intellektuelek felszívására. Kvalifikált munkaerők fokozódó hiánya. Új termelésformáló célkitűzések. Szükségletek alakítása! Fogyasztói kamarák közössége és alkotmánya! Humanista és kísérleti közgazdaságtan! ...*Demokrácia, tervszerűség és a szabadság kezdeményezése — különben megoldhatatlan problémák!*

Optálás szükségessége a szocializmus mellett. Csak lényegében és nem részleteiben. Mert nincs *egy szocializmus*, hanem csak a részben egymást kizáró, részben egymással szinkretisztikusan keveredő szocializmusok vannak. Talán kisebb mértékben, de lényegében a szocializmusra is érvényes, amit a hitközösségekre, egyházakra és szektákra mondottunk: képtelenek a valódi küzdelemre és a valódi egyesülésre is. Eredmény: eretnekségek szinkretizmusa. Vallásban és szocializmusban.

Mi adja a modern szocializmus súlyát a modern felekezetiességgel szemben:

1. a konkrét közösségi gondolat megújulása, a közösségi-Te gondolatának úttörése Feuerbachnál és Marxnál és általában az ezoterikus szocializmusban: a mozgalomban és elméletben;
2. a közgazdaságtan és polgárság transzcendentális és egzisztenciális kritikája Marxnál: „*Zur Kritik* der politischen *Ökonomie*";
3. a nyomorgó tömegek passzív szenvedése és az emberiség egyetemes hagyományaival kontaktust kereső harcos szocialista elitek *önkéntes szenvedésvállalása;*
4. kapcsolata a munka újjászületésével, újabb és újabb tíz-, majd százmilliós tömegek felszívódása az ipari munka szervezetébe, a munka-tisztelet, technokrata célkitűzések, a kézművesség és a természettudományok új püthagoreizmusa, megújult érdeklődés az emberi közösség kezdetei iránt;
5. kísérlet egyetemes érték- és értéktöbblet-elmélet elmélyítésére olyan erővel, amihez foghatót csak Nietzschénél találunk. Az érték- és értéktöbblet-elméletek hiányosságai, sőt világnézeti mammonisztikus-materialisztikus elkötelezettségei is csak másodsorban jönnek tekintetbe a tény mellett, hogy a szocializmus érték- és értéktöbblet-elmélete helyébe — bizonyos és fontos tekintetben még Nietzschét sem véve ki — mindmáig nem került egy olyan elgondolás, amely kísérletet tett volna az igazságos jövedelemelosztás elveinek meghatározására;
6. az eredeti, harcos és ezoterikus szocializmus egységes világnézeti állásfoglalás- és értékelés-követelése!

A mai szocializmusban mind jobban elhalványulnak, illetve háttérbe szorulnak ezek az éltető motívumok. A szocializmus a készből él! Terjeszkedésének értelme részben ebben, részben riválisainak gyengeségében rejlik! Éppen ezért ez a terjeszkedés nem tévesztheti meg bennünket a tekintetben, hogy a szocializmus mint önálló szellemi és társadalmi áramlat az önfeladás és a megújulás kettős problémája előtt áll!

Dönteni kell a szocializmus mellett, hogy mindezekre az értékekre rámutathassunk, és hogy a szocialista életforma gyökereit visszakövethessük és *visszavezethessük eredetéig — a biblikus világfelfogásig!*

A bibliától a bibliáig, kísérletünk a szellemi, társadalmi és anyagi problémák belső összefüggésének felvázolására lezárult. Hogy ezek az összefüggések megvannak — nem új gondolat. De régen volt utoljára, mikor konkrét kísérletet tettek felvázolásukra. Mint világhelyzetelemzés, mint lelkiismeretünk, erőfeszítéseink és cselekedeteink normája és térképe, nem támaszkodhatott elődök rokon javaslataira, mint mintaképekre. Ezért ez a vázlatszerűség lényegéhez tartozik *annak az egységnek*, aminek *szolgálatában áll!* Kísérletünk bírálataként fogadjuk el belső összefüggések sűrűbb felfedését és a végső *egység erőteljesebb megmutatását!*

Dokumentumok és megjelent írások az 1945 és 1947 közötti évekből

A „csütörtöki beszélgetések" legintenzívebb szakaszának bevezetője

Egzisztenciánk hosszúsági és szélességi fokai.

Részben közös hagyományú kutatás közös pontjainak megállapítása.

Elszakító vagy csak lazább együttműködést lehetővé tevő komponensek szigorú kipreparálása.

Annak a gondos vizsgálata, hogy eddig is nyilvánvaló közös pontokon túl mennyiben hozott össze bennünket az a szintén fontos *negatívum*, hogy törekvéseink, elemzéseink és céljaink, forma-averzióink és affinitásaink nagy vagy még nagyobb ellenállásra találtak szellemi környezetünkben. Ezek a negatívumok sem mind kisebb értékű motívumai egy összeműködésnek, néhányukról kiderülhet, hogy még fel nem fedett közös pontokat takar. Mindenesetre jó kapcsolataink e különböző rendű erőit már kezdetben tisztázni próbálni.

Ennek a tisztázásnak vita-alapjául egy 1941-ben tartott és 1943-ban valamelyest feldolgozott előadásomat szeretném ajánlani.*

Ehhez kapcsolódva szeretnék rámutatni a mai helyzet centrális pontjára s a megújuló hagyomány alapján néhány próbáját adni az emberi tevékenység általános elméletének, szoros rokonságban az egzakt természettudományok módszertanával. — A 19. század úgynevezett természettudományos világképe ilyen feladatok látköréig tulajdonképpen el sem jutott a pozitivizmus, materializmus és empírizmus kutatómotívumainak rendkívül szűkös és torzított felhasználása miatt s nem

* Utalás a *Biblia és romantika* című munkára. (A szerkesztő megjegyzése.)

kevésbé annak az érdektelenségnek következtében, mellyel egy uralkodó polgári életfelfogás az ő szűkebb köreit látszólag nem érintő alapvető kérdéseket sújtotta.

A mai lehetségessé vált életforma és tevékenység megvitatásának alapképleteként javaslom előadásomat, amelyeknek illusztrálásából és precizírozásából ki fog rajzolódni talán az a konkrét út is, mely a megvalósuláshoz vezethet.

Az előadás és javaslat arra a szempontközösségre akar rámutatni, amelyből kiindulva kulturális életünk minden területén egységes, értékelő és konvergálóan összefogó állásfoglalás lehetséges.

Az előadás egyben kísérletként is tekinthető a tradícionális filozófiai rendszerezés immár évszázados bírálatának gyümölcsöztetésére, ami lehetővé tette, hogy létezés és élet olyan szélső pontjait fogjuk emberi kutató magatartásunk egészébe, melyeknek egységes megragadása és kölcsönös produktívvá-tétele a gondolkodásnak Thalésszel kezdődő és Hegellel lezáruló filozófiai stílus-korszakában eleve lehetetlen volt.

A filozófia évszázados kritikája Comte-tól, Baadertől, Marxtól és Kierkegaardtól kezdve Schmitt Jenőig, Ebnerig és a modern atomfizikáig nemcsak negatívumaiban bizonyult helytállónak, hanem egy új egyetemesebb, gazdagabb és egységesebb emberi tájékozódásnak a lehetőségeit nyitotta meg!

Az 1946. február 7-i beszélgetés jegyzőkönyve

Sz. L.:

Ki vagyok a gyengeség és erő viszonylatában?

Az értékelés hármassága. A közösség — a „Nächstenliebe" „Nächsten"-je értelmében vett közösség-értékelése. Aláértékelés és túlértékelés.

Az eszkatológiai szempont lefordítva a természettudomány nyelvére: termodinamikai összefüggés. Az egzisztenciális fogalmazás forrósága és a matematikai fogalmazás hidegsége. A matematikai és a pascali énzártság („moi"). Ebner megkerüli az állásfoglalást a matematika kérdésében. Zalai és a termodinamikai összefüggés: ami az egyik szituációban forró, a másikban jeges. Ugyanez vonatkozik az involúciós pontokra is. Termodinamikai összefüggés és libido. Szeretet- és hőmennyiségek odaadása és megvonása. Freud és Thomas Mann hideg stílusa és a mögötte levő forró csomópontok. Minél hidegebb matematikai törvényekbe tudom belevinni erőszaktétel nélkül az egzisztenciális problémákat megközelítő törvényeket, annál több garanciám van arra, hogy a tulajdonképpeni aktuális problémákat nem ejtem ki a kezemből.

In-statu-nascendi kutatók, akik nem kész szituációból élnek, egymás tükrözésében tudják folytatni a saját kutatásaikat. Kontroll-közösség. Kierkegaard: Dr. Adler.

Egzisztenciális és történelem-politikai problémák kettőssége. Felületi kérdéseket belevinni a közösség érdeklődési centrumába, hogy szembesíteni tudjuk őket abban a perspektívában, amit mi mélyebb involúciós megfogalmazásnak nevezünk.

A döntés felé kergetjük egymást: vezess vagy kövess. Ennek a módja a történelmi problémák bevonása kérdésfeltevéseink körébe. A számunkra lehetséges végső elemekre kell bontanunk őket, de úgy, hogy újra reprodukálni tudjuk a történelmi problematika egész gazdagságát.

A centrumot kerülő úton próbálja megközelíteni. A centrum: az Imitatio Christi kozmogrammja.

Ennek fixálása: a dogmatika mai helyzete: miért nem optálhatunk a dogmákhoz? A dogmatika alapszavait lefordítani a jelenkor nyelvére, a jelenkor problémáiban élő megoldási lehetőségekként megmutatni őket. Ilyen kísérlet volt az alázat és mérték gondolatának elemzése.

A két Jézus-idézet a *Biblia és romantika* elején. E két idézet megoldhatatlan kérdéseket tesz fel a hivatalos dogmatikával szemben, éspedig mint trinitárius fogalmazás. Ezek feloldják az optálási lehetősé-

geket. Az első lehetetlenné tesz minden olyan pietisztikus megoldást, amely az ember tehetetlenségét hangsúlyozza. A másik kizárja a trinitárius fogalmazásnak és monoteizmusnak ellentétét.

A döntő a lelki-szellemi realizálás: hogy lehet a centrumot exisztenciálisan fixálni, elfogadhatóvá vagy el nem fogadhatóvá tenni: eldönthetővé tenni.

Hogyan él a hagyomány számunkra? Mint H. B. mondta: foltokban él, de tudjuk, hogy van és megnyilvánul.

T. B. egy régebbi meghatározása Sz. L. munkaköréről: a hagyományok F-Systemjén (Fundamental-Systemjén) dolgozik.

A hagyomány három típusa:

az első: Böhme-Baader-Bergyajev: kozmogrammatikus tradíció.

a második: Luther-Hamann-Ebner. Ez néha fél a kozmogrammatikus tradíció valóságától, idegennek érzi. Egzisztencialitása lényegesebb. Ide tartozik Kierkegaard is, Anselmus is. (H. B. hozzáfűzi: Wittig is, Indiában pedig Buddha, szemben az Upanishadokkal.)

a harmadik: a püthagoreus — kabbalisztikus — pascali: szakrális mathézis. (H. B. hozzáfűzi: ide tartoznak a rózsakeresztesek, mormonok, szabadkőművesek, Swedenborg.)

Liebknecht: „feudum": Azok a javak és értékek — az anyagiaktól a szellemiekig —, amelyeket egyik generáció átad a másiknak. Nyelvgondolkodók. Stílus és nyelv. A gondolkodás stílustörténetek kísérlete. Esztétikában: a primitívek és általában az archaizáló mozzanatok felhasználása. A legmélyebb tradíciók felhasználásával a legégetőbb problémákat próbálják megoldani a művészetben. Mélyproblémák és magasproblémák kapcsolása: „bartókizmus". Ady-Weöres-Picasso-Bartók-Vajda. Ebner, aki a végső hangok analíziséig megy.

Tradíciók szimbiozisa: történelmi lehetőség a pünkösd-nyelvre. Ez teszi lehetővé a missziót. Különben kénytelenek vagyunk civilizatorikus nyelvre fordítani, ami megdermeszt és érthetetlenné tesz. Schelling: idegen kultúrák tömegszerű találkozása és a járványok. H. B. megjegyzése: Bergyajev: *a* kultúrák válsága.

A szubjektív centrum. Az ebneri fixálatlanság őszintén nem lehetséges. A hagyományok végső elemzéséig menni: ez a *Biblia és romantika* igénye.

H. B.:

A megfogalmazásban mindig megjelenést láttam és nem kifejezést. A megjelenés a lehető legkevesebb súrlódással jelenik meg, sőt egyszerre: itt van. A kifejezésben pedig mindig érezni az erőfeszítést, a munkát, a szubjektív teljesítményt is. A megjelenésben viszont nem érzem a szubjektív teljesítményt. A megfogalmazásban nem láttam ütközési pontokat, és ezért nem tudtam megfogni a személyes magatartást.

Ez gyanakvó álláspontra kényszerített és azt kellett gondolnom: mi az oka annak, hogy ilyen nagyon szabadon mozgok ebben az anyagban, nyelvben, megjelenésben? A feszültség a szövegben sajátságos formát öltött. Megtartotta feszültség-jellegét, de egy kész harmonizált feszültség alakjában jelentkezett, és nem kívánt megoldást és megoldódást, hanem megoldva jelentkezett, mint megjelenés és nem mint kifejezés. Nem *éreztem* magam benne, hanem benne *voltam*, és nem érzem magam benne, hanem benne vagyok. Ez egész különleges helyzetet teremtett számomra. A pszichológusok azt mondják, hogy az emberek egymás számára csak mint önmaguk egy részének asszimilációi érthetők. Itt épp az ellenkezője történt: én kerestem azt, hogy milyen részként tudom asszimilálni Sz. L.-t és kitűnt, hogy nem asszimilálható, hanem mint autonóm lény él, és nem ütközöm vele, hanem a megütközésben benne vagyok. Vannak egzisztenciák, akik nagyon kevés szóval, sőt néha egyáltalában nem jellemezhetők. Egyszer szembeállítottuk egymással a jó és rossz szavakkal jellemezhető regényalakokat, így Karamazov Ivánt és Aljosát. Hogy Ivánra mennyi jelzőt találunk, Aljosa pedig megfoghatatlan és elmosódó számunkra. Itt, ebben a pontban találtam meg, hogy miért. Mert Aljosa az az egzisztencia, aki nem ütközik, nem kifejez, hanem megjelenik. És mikor megjelenik, egyszerre mindenki benne van. Nem érzik őt külön önmagukban az emberek. Ez egy naturalista nyelven úgy mondható, hogy a naturalizmushoz viszonyítva egy fajtája az irrealitásnak, aminek természetesen nagyon jól látjuk, hol van a realitása. Egész pontos választ kaptam most ennek a sajátságos irrealitásnak a megfoghatóságáról, mert bosszantott a kérdés, hogy van egy valami, ami sehol nem ütközik, és mégis benne vagyok — hogyan lehetséges mégis megfogni? A választ akkor találtam, amikor Sz. L. említette a nyelv-gondolkodó kifejezését. A nyelvgondolkodó ezek szerint az, aki magában a beszédben jelenik meg. Dialektika vagy dialógus nem alkalmas kifejezések erre, még zenével is nagyon nehéz meghatározni. Nagyon érzem, hogy itt van egy pont, ahol kiderül, hogy az ő magatartásában „neki van igaza", mikor ezt a magatartást veszi és vallja, mert a nyelv-gondolkodó magatartása primérebb és a végső alapálláshoz végtelenül közelebb áll, mint mindennemű bármely pontban fixálható magatartás. Itt a nyelvben és a zenében és talán a matematikában is nem annyira a dialektikus folyós állapotban levő és dinamikus és megfoghatatlan valamit értem, hanem távolról érintve úgy, ahogy Püthagorasz a számot olyan végső jelenségnek tartja, amely kulcsa a látható és láthatatlan világnak, amely egyikből átvezet a másikba, és amelyen keresztül történik a látható és láthatatlan világnak egymásba való átmenetele. Ilyen kulcshelyzete van a nyelv-gondolkodónak, aki marxi terminológiával élve nem az árut hozza, hanem a termelési eszköz birtokában van. A nyelv-gondolkodó az, aki nem a pozití-

vumot mondja, hanem annak birtokában van, aminek segítségével valamiről meg tudjuk állapítani, hogy pozitívum-e vagy sem. Ezért kell, hogy megfoghatatlan legyen és egész természetes, hogy az ember nem ütközik és nem érzi a kifejezést, és nincs súrlódás, és nem érzi magát benne, hanem benne van. Az a megfogalmazás, amit a múltkor mondtam, még nagyon magán viseli a dolgoknak ezt a gyanakvó és bizalmatlan jellegét, amely nem óhajt minden további nélkül belenyugodni egy olyan helyzetbe, amit nem ért.

Sz. L.:

A matematika és nyelv párhuzamával kapcsolatban gondoltam a matematikában egy elemileg követhető szituációra. Adva van egy szám: 6. Tudjuk a sorrendi értékét, bizonyos fajta összetételét, mint pl. 2x3. Ha egy gyakorlott matematikus gondol a 6-ra, egész másképp gondol rá, sokkal gazdagabb képzete van róla. Nála ez a szám 36-nak a négyzetgyöke, vagy a megfelelő harmadik hatványnak a harmadik gyöke. Ilyen tudás sok van egy nem túlságosan magas számról. Kiegyensúlyozottabb képe van a 6-ról. Számunkra monotónabb kép áll róla rendelkezésre; ha eljutottunk a 6-ig, tudunk vele számolni, de ezzel le is zárul a kép. Az ő számára azonban kiterjedő értelme van a 6-nak, mert minden kutatás visszavetíti az értelmét és gazdagítja az eredeti tudást. Mikor a szó értelméről van szó: a hagyományok vagy Goethe, Hamann, Origenész — nyelvnek és szónak minden újabb fejlődése vagy visszafejlődése — minden szó értelmét megváltoztatja. A nyelvgondolkodók ebből élnek. Ez az, amit T. B. a szavak felfrissítésének nevezett. Mikor visszagondolunk az etimológiai értelmére: a múlt frissíti fel, mikor költői vagy zenei értelemben új születik: a jövő frissíti fel. A szó és a 6 az marad, ami volt, mint ahogy a newtoni fizikát nem változtatja meg Planck, de gazdagabb összefüggés kerül bele. Szerves mozgás, amely az állati, emberi élő szervezet mozgásával válik összehasonlíthatóvá, akár a nyelv szaváról, akár a matematikai realitásról van szó. Így a lelki, érzelmi, értelmi jelenségek kapcsolódása a matematikához, ehhez a gazdagabb, püthagoreisztikus matematikához lehetővé teszi a kapcsolatot, mert hiszen itt a közös nevezőt valahogy elértük. Ahogy Schmitt mondja: a gondolkodás szerves tevékenység és szervesebb — a legmagasabb — létezési forma, és ezt még kapcsolni lehet az egység és egyetlenség közvetlen matematikai tartalmához és ugyanakkor az egy és egyetlen magas hőfokot jelentő termodinamikai összefüggéséhez: az, ami egy és egyetlen számomra, vagy közel van ehhez, annak van meg a lelki temperatúrája.

Az érzékenység, érzet, érzelemnek az a bizonyos mechanisztikus felfogása — a szokványos értelemben vett epikureus-freudi kín-öröm matematika — mechanisztikussá csak akkor válik, ha megint a szokványos matematikával hozzuk kapcsolatba. Ha ezt a mérési módot, amelylyel az élet elemi törvényszerűségeit közelítjük meg, nem a mammonizált matematikával asszociáljuk, hanem a szakrális közösségi matézissel, akkor a nyelvben megtaláltuk egy közös pontját matematikának és nyelvi jelenségeknek. Egyetlen: mint a matematika és nyelv találkozása: szeretet. A féltékenység: megosztva látni a személyt és szeretetét, amit osztatlanul akarok: itt az osztásról van szó.

H. B.:

Gyakran eltűnődtem azon, hogy a statisztika, ha az ember püthagoreusan értelmezi, óriási hőfokú valami. Az összes életjelenségek számszerűsége.

T. B.:

H. B. eredetileg azt kifogásolta a *Biblia és romantiká*ban, hogy nem kísérli meg meghatározni: milyen közel vagyunk a Véghez? Ma úgy fogalmazta Sz. L. pozíciójához való viszonyát, hogy úgy érezte: nem tud ütközni vele, csak mozogni tud benne. Az ütközőpont csak az volt, hogy nem tud ütközni vele. Sz. L. mai válasza után ez az ütközési pont is feloldódott, az egzisztenciális és intellektuális asszimiláció egy szintre került. Ha ez az új pozíció végérvényes volna, a megbeszéléseknek ezen a ponton való lezárulását jelentené, és csak más ponton való újrafelvétel lenne lehetséges. A magam részéről H. B. és Sz. L. pozícióinak ezt a harmonizálódását azonban nem tartom véglegesnek. Az ilyen megbeszélések módszeréül és termékenységük kritériumául Sz. L.-nak azt a gondolatát tartom, hogy a felületi ellentmondásokat alapvető ellentmondásokra kell visszavezetnünk. A felületi ellentmondások relativálódnak. Ami a vita egy bizonyos rétegében alapvető ellentmondásnak számított, mélyebb rétegében felületivé válik. Úgy gondolom, erről van szó ebben az esetben is. A harmonizálódás csak azt jelenti, hogy a felületi ellentmondás mélyebb rétegbe szállt le, abba, amelyik eddig a relatív alapvető ellentmondás funkciójának helyét töltötte be. Most ezt a mélyebb felületi ellentmondást kell alapvetőbb ellentmondásra visszavezetni.

H. B. hiányérzete a *Biblia és romantiká*val kapcsolatban abból a belső pozíciójából fakad, amit a múlt alkalommal úgy próbáltam jellemezni, hogy „az egeket ostromolja". A kulcs-követelmény számára a vég sürgetése, az utolsó fázis sürgetése. Ez az ő eszkatológiai pozíciója, amivel szemben áll a *Biblia és romantika* eszkatológiai pozíciója; ezt a pozíciót első pillanatban ezzel a kifejezéssel tudtam megragadni: eszkatológiai immanencia. A két pozíció a kétféle kiindulási energia érvényesülése. Kérdés: fedi-e ez a kétféle pozíció a kereszténység és zsidóság kétféle pozícióját? További megközelítések: prófétai és egzisz-

tenciális (H. B.-nak egy T. B.-ra vonatkozó jellemzését alkalmazva); vagy: egzisztenciális és matematikai. Legpontosabban talán így lehetne a két pozíciót leírni: H. B.-é poszt-eszkatológikus, a *Biblia és romantikáé* és a magamé is: pro-eszkatológikus. Mind a kettő úgy értendő, hogy az eszkaton vonalához tapad, de míg az első a vonalon túlról (a Négyes határszférájáról) nyúlik vissza a történelembe, a második a vonalon innen állva nyúlik át a Négyes szférájába.

(H. B. közbevetése:

A pre-eszkatológikus pozíciónak több ideje van, övé a tudomásulvétel nyugalma. A poszt-eszkatológikusnak nincs ideje, ezért siettet és türelmetlen. De éppen az övé a „mágikus aktivitás".)

T. B.:

H. B. hiányolja a *Biblia a romantikában*, hogy nem határozza meg a végtől való távolságát. De amit ő itt hiánynak érez, a valóságban már állásfoglalás: kiindulás az eszkatológikus szituáció éretlenségéből. Ezzel szemben H. B. érettnek érzi az eszkatológikus szituációt. Ennek egész éles formában is kifejezést adott, mikor arról beszélt, hogy 1945 februárjában Magyarországon alkalom nyílt a „kollektív mennybemenetelre", de ezt az alkalmat az ember elmulasztotta. A kérdés döntő jelentőségű. Tudjuk, hogy a társadalomtörténet analóg kérdése is döntő volt: az első világháború után a szocialista mozgalmak kulcskérdése volt, vajon a kapitalizmus utolsó válságát éljük-e, vagy nem. A III. Internacionálé annak idején a maga síkján igenlő választ adott a kérdésre, érettnek ítélte a társadalom-eszkatológiai szituációt, amely nem volt érett, és ebből a hibák sorozata adódott. A végtől való távolság meghatározása tehát valóban nélkülözhetetlen előfeltétele minden történelmi cselekvésnek. Kérdés, vajon érett eszkatológiai szituációban van-e egyáltalában mód olyan visszaesésre az utolsó fázisból, mint amilyent H. B. 1945 februárjában feltételezett? Kérdés tehát, vajon az, ami 1945 februárjában nem történt meg, nem jele-e a poszt-eszkatológiai pozíció elhibázottságának? Ez a kérdés valóban kérdés, és ha igennel válaszoljuk meg, akkor sincs elintézve. Akkor még mindig érvényes H. B.-nak a *Biblia és romantikával* szemben támasztott követelése, a végtől való távolság vagy a véghez való közelség lehetőleg pontos mérése. Ez az előfeltétele a mai történelmi programunk realizálásának, amit talán úgy fejezhetünk ki ugyanezen a nyelven: pre-ecclesia teremtése (a Keresztelő János-i pozíciónak megfelelően).

H. B.:

Guénon megjegyzése az Egyházról: rengeteg bűnét lehet felróni, de a dogmához való viszonya tiszta.

T. B.:

Ez nagyon kétséges. Ezzel az antropocentrisztikus egyházkritikával szembeszegezhető a dogmákat centrumba állító kritika, pl. Sesztové a keresztény középkor és az ananké viszonyáról. Ellen-machi hipotézis: az, ami az emberben cselekvőképes, feudáló-képes, történelmet-továbbadni-képes: dogmák és teóriák csomópontja. Olyan dogmáké és teóriáké, amelyeket szintén dogmák és teóriák csomópontját jelentő emberek alkottak.

H. B.:

A nyelv-gondolkodókra vonatkozólag: negatíven kifejezve: milyen hiba lehet, ha valaki az alapállást már megtaláltnak tünteti fel.

Művészet és vallás *(1946)*

Aki a művészetek, a költészet, a zene történetével csak egy kicsit is foglalkozott, az tudja, hogy eredetükben, fénykorszakaikban milyen szoros kapcsolatban voltak a vallással.

Ha a művészet mai, tulajdonképpeni kérdéseit akarjuk megközelíteni s megérteni, akkor ezt a sajátos kapcsolatot kell közelebbről megvizsgálnunk és megértenünk.

Vallás és művészet szoros kapcsolata a legismertebb, legbanálisabb s legegyetemesebb tényeit fejezi ki a művészet történetének, s mégis a legkevesebb esztétika vagy művészettörténet vetett eddig számot vele. Mire szokott gondolni egy pszichoanalitikusan iskolázott elme, ha nyilvánvaló tényeket nem vesznek, vagy pedig nyilvánvaló jelentőségükhöz mérten nem vesznek tudomásul?

Tudatalattira, cenzúrára, ellenállásra. Valami súlyos kellemetlenségre, vagy pláne traumára, ami erőszakkal kizárja a tudatból azt, ami leginkább odavaló, már csak tisztán ökonómiai szempontokból is.

De erőszakos elfojtásról itt nincs szó: minden kézikönyv és tanulmány, bármilyen irányú legyen is egyébként, minden köntörfalazás nélkül elismeri ezeket az alapvető tényeket, és ezentúl még magától értetődőknek is tartja őket! És azzal, hogy magától értetődőknek tartja, már ki is dobta a figyelem centrumából.

És kérdezzük meg: kik tartják olyan magától értetődőnek ezt a szoros kapcsolatot?

Az a spirituális esztétika, amelyiknek egyik legfőbb problémája vallás és élő művészet elveszett kapcsolatának helyreállítása és az a materiális esztétika, amelynek számára dicsőséges vagy magától értetődő vívmány vallás és művészet kapcsolatainak valóságos és vélt megszakadása.

Amint látjuk, a társadalmi ellenállás nem dolgozik mindig durván és erőszakosan: nem tagadja le a csillagokat az égről, hanem magától értetődőnek adja elő, mint a kétszerkettőt és ezzel máris elejtette. S ha a múlt, jelen és jövő élő művészeti problémáiról van szó, akkor már senki sem gondol rá, hogy a döntő megvilágító szempont elsüllyedt s a mellékszempontok, a giccs, a rabulisztika, a tehetségtelenség és középszerűség szabadversenye számára megnyílt a pálya. És a mellékszempontok és relativizmusok piacának immanens törvénye: a mammon!

Tehát térjünk vissza vallás és művészet magától értetődő kapcsolataihoz, a művészet eredetéhez és fénykorszakaihoz.

Hogy néz ki ez a magától értetődés? Mert a csillagok csillagok, és ez a kapcsolat valóban magától értetődő.

Értsük meg ezt az állítást.

Művészetnek, tudománynak s az élet minden vonatkozásának közös tanítása, hogy a legmagától értetődőbb tanítások a legnehezebben felfedezhetők, érthetők és elfogadhatók! Ami az élet elemi tapasztalati tényeként mutatja be a tiszta logikának és ellentmondás-dialektikának maradéknélküli egybeesését.

Hol vannak a mi magától értetődő állításainknak önigazoló ellentmondásai? Mutatóba kettőt hozunk fel:

1. vallás és művészet kapcsolata korábbi, mint maga a művészet!
2. viszonylagosan önálló és lazán körülhatárolható művészet nincsen, mint ahogyan viszonylagosan önálló és lazán körülhatárolható növény-, ásvány- és állatvilág van!

A jelzett szigorúan körülhatárolt értelemben a második tételt úgy tehetjük szemléletesebbé, hogy azt mondjuk: tiszta művészet nem volt, nincs és nem is lesz: soha senki még gondolatban sem találkozott ezzel a létformával másképp, mint a tudatalattinak konfliktusával és ellentmondásával vagy pedig egy dialektikus logika példatárában az önellentmondás szemléltető kísérleteként.

Novalis mindezt a költő egzaktságával és realizmusával tömörebben fejezte ki:

„Az a művészet, amely nem templomszolgálat — templomrablás!"

De hát ez természetes, hiszen a tudományos kutatás méltósága pedagógiai karakterű, s abban áll, hogy próféták és költők aranyát a mindennapok aprópénzére váltsa!

„Templomszolgálat — vagy templomrablás."

Hogyan?

Mindazt, amit irodalomnak és általában művészetnek nevezünk az általános szóhasználatban, három csoportba osztályozhatjuk, ahol a csoportosítás határmegállapításainál sokszor nehéz, de nem megoldhatatlan feladatok előtt állunk.

Az első csoportba tartoznak a szellemi szórakoztatóipar tömeges termékei, melyek vagy minden művészi érték híjával vannak, vagy pedig felhasználják az eredeti szétszórószándék szolgálatában előző generációk művészi látásmódjának bizonyos technikai fogásait.

A második csoportba tartoznak a tiszta irodalom s általában a tiszta művészet termékei, a nemes, a tisztán korszerű és ebben a korszerűségben maradék nélkül feloldódó ötvösmunkák. Talán Thomas Mann a legtisztább megnyilatkozása ennek az osztálynak. A cél itt a kultúrember szórakoztatása és nemesebb érzületének táplálása és nevelése.

Formátlanul, mint Werfel, Wassermann és U. Sinclair vagy tisztán, mint Th. Mann, Mauriac és Gorkij.

Honnan erednek ennek a korszerűségben maradék nélkül feloldódó tiszta ötvösművészetnek értékei, formái, mondanivalói?

A harmadik csoport alkotóinak életéből és műveiből. Annak a csoportnak a műveiből, amelynek tagjai a formákat, értékeket és mondanivalókat e világra szülték, de akik maguk a tiszta művészetnek született ellenségei; ők, akik arra születtek, hogy éltükkel és műveikkel a tiszta korszerűség finoman ötvözött karosszériabörtönét keresztültörjék, s az ember történelmi-történelemfeletti feladatait szóbahozzák és megformálják. A tisztán korszerű esztétikával szemben az igazi alkotók formaszépség és mondanivalóbeli tobzódása még akkor is barbarizmusnak és a szent tiszta művészet elleni hadjáratnak tűnik fel, ha ez a művész olyan bravúros és játékos szuverénitással dolgozza fel a kortárs-művészetek formakincsét, mint Shakespeare! A matrózok és lordok kasszasikeres színpadja után évszázadokig tartott, amíg a shakespeari barbarizmus sűrű, nehéz és gazdag esztétikája, szuverénül játékos biztonsága és egysége — valamiképpen elviselhetővé vált. Csak valamiképpen, mert az osztályfeletti, s osztályközi polgár és írástudó nem bírja el az élet problémáit és még kevésbé a megoldásait. Az igazi írástudó született és arisztokratikusan kitenyésztett ellensége az élet forrásának és azoknak, akik ebből a forrásból először merítettek.

A két életforma nem tűri egymást. Inkvizíciósan türelmetlen egymással szemben. Hiába, hogy a kortársművészetek tiszta esztétikája történelmi távlatba süllyedt shakespeari barbarizmusok kondenzált és desztillált morzsáin nőtt nagyra! Létformájánál fogva hálára képtelen önnönléte forrásaival szemben: írástudó. Ha festő, ha költő, ha tudós.

A shakespeari atombomba felrobbantja a legkorszerűbb esztétikai páncélerődöket is, utólagos radioaktív hatásában profilaktikusan elébevág a látszatélet minden vegetációjának is. A shakespeari élet barbarizmusa és a finom, korszerű ötvösművészet közötti gyilkos harc feloldhatatlan.

Feloldás és megoldás csak ott van, ahol, mint a kínai festészetben is, a nagy mesterek problémáinak és megoldásainak megújított elsajátítási kísérlete dícsőség, és ahol a nagymesterek, az először-merítők, az „elsőség jóságának" megszállottjai megszállottságukban is elég realisztikusak és alázatosak tudtak maradni ahhoz, hogy a forrást, amiből megrészegedtek, még forrásnak nevezzék és ismerjék el, hogy ne tévesszék magukat össze titáni csőcselék módjára, nietzschei-dionüszoszi mámorukban önnön-létük közös forrásával.

Ha a művészetről beszélünk, akkor mindig valahogy a három csoportnak valamilyen közelebbről meg nem határozható homályos esztétikai egységét képzeljük el, megfeledkezve arról, hogy az egyik csoport esztétikai értékességének elismerése szükségképpen maga után

vonja a másik két csoport esztétikai érvényének megtagadását. Elméletben csakúgy, mint a gyakorlatban.

Békés, összefogó esztétikai szempontközösséget nem olyan könnyű létrehozni.

De nem lehetetlen.

Erre történelmi empírikus bizonyítékaink vannak.

A művészet nagy fénykorszakai.

Ezekben a korszakokban egyetlen értékelési vérkeringésben van együtt a három csoport:

1. a ponyva,
2. a tisztán korszerűvé zsugorodni kívánó artisztikum és
3. a titáni csőcselék, a zseni-csandala.

Csak abból, hogy együtt vannak és együtt lehetnek, már következik, hogy a ponyva már nem ponyva, a korszerű artisztikum már nem zsugorodási jelenség, s az elsőség jóságának megszállottjai már nem titáni csőcselék vagy önmagától megmámorosodott zseni-csandala.

Mi alakítja a három fázis és csoport gyilkos küzdelmét a harmonikus életigénylés és életfokozás vérkeringésévé?

Az abszolút értékelés súlyos életfeladatának vállalása a mammon piaci, egyoldalú relativizmusainak értékelés- és élettagadásával szemben.

Abszolút értékelés — realizmus — formák születése — alázat — különböző kiindulópontokból egy-ugyanazon életmozzanat különböző neveit idéztük meg.

Bevezető mondatainkban vallás és művészet szoros kapcsolatát két paradox tétellel próbáltuk megvilágítani és megeleveníteni:

1. hogy vallás és művészet kapcsolata korábbi, mint maga a művészet és
2. hogy önálló művészet és autonom esztétikai értékelés nincsen!

S tételeinket igazoltuk azzal, hogy a modern kölcsönös megnemértésen és értékelninemtudáson alapuló művészi életformát és esztétikát szembeállítottuk a művészet formateremtő és végső távlatokat nyitó nagy műveivel és korszakaival.

A történelmi múlt és a történelmi jelen empíriájára támaszkodva bizonyítottuk, hogy autonom irodalmi--művészi produkció és esztétika nincsen. De az esztétikai jelenségek tisztán axiomatikus vizsgálata is mindenkor erre mutatott.

Tehát:

„Templomszolgálat — vagy templomrablás."

Vagy félreérthetetlenebbül, az örök jelen döntést provokáló aktualitásával:

„Templomszolgálat — vagy a mammon szolgálata!"

Mindenütt s a művészi létforma vizsgálatánál is választanunk kell!

Választani kell, dönteni kell.

Az abszolút értékelés terhe, felelőssége és kockázata elől nem térhetünk ki. Ha azt hisszük vagy azt állítjuk, hogy kitérhetünk, ha valamilyen provinciális részrelativizmus vagy mammonisztikus összrelativizmus ideológiai ködfelhője mögül azt képzeljük, hogy megtagadhatjuk és elodázhatjuk színvallásunkat, akkor tévedtünk, akkor *már nagyon régen* tévedtünk, mert akkor már régen választottunk, régen döntöttünk, és elsődlegesen abszolút módon választottak bennünket s döntöttek felettünk, a mammont választottuk és a mammon választott bennünket.

S az dobja a másikra az első követ, akit a mammon még nem választott!

Az élet kisebb feszültségi síkjain megformulázva ugyanezt a kérdést: élet és emberi élet mindig értékelés, mindig abszolút értékelés!

Mint ahogyan logikai tankönyveink helyesen tanítják: az abszolút esztétikai-logikai- és etikai értékelés lehetőségének és realitásának tagadása tulajdonképpen végrehajthatatlan önellentmondás!

Logikai tankönyveink nem unják meg, hogy újra és újra diadalmasan rámutassanak minden relativizmusnak erre a tulajdonképpen végrehajthatatlan önellentmondására.

De sajnálatos módon elfelejtik feltenni a kérdést: miért olyan rettenetes erejű mégis szellemi életünkben a tősgyökeres provinciális és gyökértelen mammonista összrelativizmus szövetsége?

Hogy fér e kettő össze?

A válasz egyszerű.

Még nem jöttünk rá erre az önellentmondásra. És legtöbbször még azok sem jöttek rá, akik unos-untig ismételték. Mert ha mi nem sajátítottuk el ezt az összefüggést, hiába ismételjük grammofon-szerepünkben régi idők életigazságait! Sőt, ha már magunk is rájöttünk a kérdés nyitjára, ha már magunk is elsajátítottuk egyszer ezt az életösszefüggést, még saját élményeinkből sem gyárthatunk problémaoldó mágikus gramofonlemezeket. Az élet minden fordulópontján új döntés előtt állunk és új mintát kell készítenünk. Az élet minden fordulópontján és az élet minden vetületében.

A válasz egyszerű:

A mammonizmus élet-, érték- és szellemgyilkos relativizmusa azért olyan erős és uralkodó, mert mi magunk produkáljuk!

Mi mindannyian, emberek: ki-ki szabadsága, mértéke, hajlandósága, sorsa szerint részesedik benne. És felelős érte.

Több vonatkozásban kifejtettük, hogy a művészeti produkció és esztétikai értékelés nem tekintheti önmagát formák, tehetségek és törvényszerűségek zárt rendszerének, éltető forrásának és így saját életének megtagadása nélkül. A művészet és esztétika nem autonom felfelé, saját forrásaival szemben. De több mint autonom: fölérendelt a belőle is származó, de korrumpált politikai, gazdasági, piaci és mammonisztikus értékskálákkal vetve egybe!

A szépségnek, az esztétikai mozzanatnak, a formának önállósíthatatlan, de pozitív jelentőségét csak kísérleti úton lehet illusztrálni és bizonyítani. A kísérlet a következő:

olvassuk el Buddhának egy beszédét,
és utána olvassunk el egy buddhista katekizmust!

Két külön világ, két idegen világ, két ellenséges világ.

Az egyik nagy és szép, a másik kicsinyes és sivár.

Az egyik él, a másik halott.

Dávid zsoltárait, Jezsaiás proféciáit, Jézus példabeszédeit és keresztkérdésekre adott válaszait viszont ne próbáljuk összehasonlítani teológiai tankönyveinkkel:

az ember szellemi összehasonlító képességeinek is megvannak a maga tiszteletben tartandó határai.

Ennek a kísérletnek az alapján két mondatba foglalhatjuk össze gondolatmenetünk eredményét:

a művészet: templomszolgálat vagy templomrablás! és maga az Ige hirdetése bizonyítja a szépség elsőszülöttségi jogát, elsőségének jóságát!

Irodalom és rémület
(1946)

(Válasz Kenyeres Imrének)

1.

Kenyeres Imre cikkéből: „A marxista esztétika nem ismeri a l'art pour l'art elvét, s amikor a marxizmus céljait kivétel nélkül mindenkinek át kell gondolnia, jogos az az aggodalom, hogy az irodalmi szabadság ismét béklyókat kap és ismét politikait."

Tagoljuk szét ezt a különös, reális és illogikus körmondatot. „A marxista esztétika nem ismeri a l'art pour l'art elvét." Az állítás természetesen helytálló emlékeztető ténymegállapítás, ha szó szerint vesszük. De nem helytálló, ha figyelembe vesszük, hogy az olvasó joggal úgy értelmezheti ezt az állítást, hogy kizárólag az ortodox marxista esztétika utasítja el magától a l'art pour l'art elvét. „...s amikor a marxizmus céljait kivétel nélkül mindenkinek át kell gondolnia, *jogos az az aggodalom, hogy az irodalmi szabadság ismét béklyókat kap és ismét politikait."* Miért jogos az irodalmi szabadság féltése a politika béklyóitól? Azért, mert a marxizmus céljait kivétel nélkül mindenkinek át kell gondolnia? Önmagában nem logikus ez a különös következtetés, de különösségét éppen az adja, hogy ennek ellenére kulturális életünk lélektani szituációját művészi tömörséggel jeleníti meg. Az ember az első pillanatban arra gondol, milyen illogikus dolog azt állítani, hogy a marxizmus céljainak átgondolása politikai béklyókat jelent. De hamarosan rájön, hogy a látszólag illogikus aggodalom mögött komoly realitások húzódnak meg. És itt kapcsolódik az irodalomhoz a rémület.

Bizonyos esetekben a rémület oka az a feltevés, hogy a marxizmus célkitűzéseit nemcsak át kell gondolni, hanem az átgondolás eredményétől és belátásomtól függetlenül minden lényeges ponton el kell fogadnom. Ez a pszichológiailag reális aggodalom szellemileg és társadalmilag irreális: se híre, se nyoma nem volt annak, hogy valamelyik írónkat marxista állásfoglalásra kényszerítették volna. Hogy a marxisták a maguk ortodox marxista lelkiismeretük és magatartásuk követelményei szerint ítélnek íróink felett, azt a vallási és irodalmi lelkiismereti szabadság oltalmazói igazán nem vehetik rossz néven a marxistáktól. Íróinknak és írástudóinknak pedig jogában áll a maguk legmélyebb intellektuális lelkiismerete szerint ítélni marxistáink felett. Könnyebb mondani, mint megcsinálni: az irodalom tulajdonképpeni rémülete ott rejtőzik, ahol az a fajta írástudó a hangadó és atmoszférateremtő, amelyik szellemi és szociális állásfoglalást nem tud másképpen elképzelni vagy gyakorolni, mint a gondolkodás nélküli befogadás vagy elutasítás felelőtlen kettősségében. Ez ma viszont valóban nehéz. Az elfogadáshoz, elutasításhoz vagy akár a közvetítéshez gondolkodás, kutatás, szívbéli mérlegelés kell.

Mielőtt tehát tulajdonképpeni konkrét témánkat felidéznénk, erről a kutatásról kell egyet-mást elmondanunk, erről a több irányban is rémületet idéző kutatásról, amelynek iránytűként kell mindvégig szerepelnie az összes felmerülő problémákkal szemben.

2.

A kutatás: részlet-kutatás. És megvannak a kutatásnak a maga súlyos előfeltételei: akár az isteni személyiség problémái felé fordul, akár az anyag szerkezetének törvényszerűségeit kutatja. A kutatás: részletezés. A kutatás a valóságnak azok felé a ködfoltjai felé fordul, amelyeknek részletező-elemző közelebbre hozásától egész életünk megvilágosodását és pozitív átalakulását várja.

Hogy a kutatás, az elemző részletezés a valóság melyik ködfoltjára irányul, az világfelfogás, magatartás, sorsfázis és karakter kérdése. Minden részletkutatást konkrét állástfoglaló előértékelés fűt és irányít. Ez az előértékelés dönti el a *szóbakerülés* sorrendjét és ügyrendjét. Sorrend, ügyrend és részletezés súlyeloszlása és arányai minden lényeges pontról számot adnak. A részletezés: értékelés. A kutatás új részletekre irányul. Ez az állítás tautologikusnak tűnik. Ha a kutatás lényegét vizsgáljuk, első megközelítésben az is tautológiának tűnik. Platónnal szólva, a kutató az igazságot keresi, de hogyan kereshetné meg, ha valamiképp nem ismerné? Ha semmit sem tudna róla, hiába is találná meg, nem tudná személyazonosságát megállapítani, kiejtené kezéből, s a kutatás: a legcéltudatosabb cselekvés (hitnek, alázatnak és mértéktudatnak is hívják) sziszifuszi munkának, a szenvedés céltalan, értelmetlen és embertelen körforgásának bizonyulna.

Kutatás az irodalom és művészet is. Mai vallásos életünknek — ami annyit jelent, hogy egész életünknek — integráns részei. Az irodalom, a művészet és a tudomány (a filozófia-kritikát is beleértve): kutatás. Annyi és addig tart az életformáló súlyuk és tekintélyük, amennyire és ameddig ennek a belső kutató-feladatukból származó közösségüknek tudatában maradnak. Amíg személyi megtestesítőik: egyének, elitek és generációk a maguk pionír-sorsához *hűek maradnak.*

3.

„A krízis bizonytalanság, céltalanság. Nincs mű, ásítoznak a múzsák, s ami ugyanaz: az irodalom válságon megy át. Csak szócséplés folyik, naponta olvashatjuk a finom kitéréseket, a tapintatos mellébeszéléseket. A betegségről, a krízisről egyetlen szó sincs. Pedig az kellene, hogy beszéljünk róla... De az írók inkább hallgatnak, szemelgetik a krízis aszott szőlőszemeit."

Így ír Kenyeres Imre írástudóink és irodalmunk válságáról. A tünet leírása pontos; de nem hiszem, hogy irodalmunk válsága az aktuális tünetekbe zárva megérthető. Lehet, hogy a tünetek az aktuális politika jegyét viselik, de az irodalom válsága nem a legutolsó idők aktuálispolitikai helyzetének terméke. Megértéséhez át kell nyúlnunk az aktuális-politikai síkból a történelempolitikai síkba, nemcsak a huszonöt éven át búrába zárt Magyarország lelki atmoszférájába, hanem a huszonötéves búrát megelőző kiegyezéses Magyarország lelki atmoszférájába is.

Irodalomról lévén szó, ne felejtsük el az irodalmilag legfeltűnőbb jelenséget: azt, hogy a huszonötéves búra irodalmára legjellemzőbb Ady és a magyar stílus-forradalom élve-eltemetése volt. A feladat tehát mindenekelőtt az, hogy szellemi életünk folytonosságának negyedszázados megszakítottságát kiegyensúlyozzuk, meggyógyítsuk, hogy azokat a szellemi irányzatokat, amelyek a negyedszázados fasiszta reakció légmentes búrájában virágzottak ki, és legbensőbb formájukban és világérzésükben ebből az öntudatos-reakciós-provinciális melegágyból születtek, átfésüljük, kiértékeljük, napfényre hozzuk. Amíg ez a tisztázó küzdelmi folyamat erőteljesen meg nem indul, addig nem lehet tiszta levegőt szippantani kulturális életünkben.

Ez a feladat kettős, mert a világ, amelyből a fasiszta reakció több mint egy negyed évszázada kikapcsolta hivatalos és félhivatalos szellemi életünket, maga is egy válságba zuhanó világ volt; s a világ, amelyikkel most újra helyreállíthatjuk szellemi kontaktusunkat, csak abban különbözik ebből a szempontból a negyed évszázad előttitől, hogy saját válságával már valamivel öntudatosabban és őszintébben néz szembe.

A kettős feladat közös harmadik pontja annak a pozitív szellemi arzenálnak felszabadítása, amelyet magyar költők, művészek és gondolkodók szerveztek mai életünk diagnosztizálására és gyógyítására. Magyar költők például: Vörösmarty-Petőfi-Arany-Vajda... Ady-József Attila, a „Vén cigány"-tól a „Nagyon fáj"-ig kongeniálisan rezonáns sort képeztek a modern szellem nagy krizeológusaival (Kierkegaard, Marx, Dosztojevszkij...). Művészeinkre és gondolkodóinkra vonatkozóan is hasonló a helyzet.

Meg lehet állapítani, hogy kulturális életünk félhivatalos reprezentánsai ma is *félnek* közeledni szellemi életünk e rádiumkincseihez. A szellemi rádiumkincsek gyógyító hatása kiaknázatlanul marad, mert szellemi radiológusaink mintegy nem készültek fel önmagukban a nagy feladatra, hogy ezeket a veszélyes kincseket orvosi aprópénzre váltsák. Felkészületlenségükben, be kell vallanunk: nem ok nélkül, attól félnek, hogy megégetik magukat, ha a magyar nép mégis hozzájutna ezekhez a gyógyító kincseihez, amelyek erre a gyógyításra születtek, s amelyeket eddig reakció és fasizmus tartott távol a magyar néptől, ma pedig írástudóink félénksége ennek a reakciónak és fasizmusnak kulturális, társadalmi pszichopatológiai következménye és tovarezgése.

4.

„Ma Adynak vagy Petőfinek nagyobb problématudatosító szerepe van, mint sok más költőnek, de jóvátehetetlen tévedésnek tartom e miatt mondjuk: Aranynak, Babitsnak, Kosztolányinak lefaragni az értékéből." (K. I.)

Nézzünk szembe ezzel az ítélettel. De mielőtt szembenézhetünk vele, meg kell keresnünk ennek az ítéletnek — az irodalmi ítéletnek — a mértékét. Ez a keresés kerülőútra kényszerít. Ha azt akarjuk, hogy lélekjelenlétünk legyen Ady értékeléséhez, ajánlatos előbb kissé kilépni az Ady-kérdés számunkra sok szempontból forró légköréből, és egy analóg világirodalmi probléma példáján keresztül közeledni hozzá. Ez az analóg példa a modern regény problémájának köréhez tartozik.

A modern pozitivizmus megkülönböztet helyes, téves és értelmetlen ítéleteket. A megkülönböztetés a filozófiai látszatproblémák elleni küzdelemben született — és ez jó ómen! Próbáljuk alkalmazni.

Nincs értelme.

Nincs értelme a modern regényről beszélni, ha nem szólunk súlyukhoz mérten Tolsztojról és Stendhalról, Proustról és Joyce-ról.

De mindez kevés. Összes ítéleteim és elemzéseim, még azok is, amelyek „önmagukban helytállóak" volnának, tévesekké és *értelmetlenekké* válnak, ha azt, amit mondunk, nem alapozzuk meg azzal, amit a regény *születéséről* tudunk, és nem koronázzuk meg azzal, amit Dosztojevszkij regényeivel kapcsolatosan, formai és tartalmi szempontból elmondani megadatott nekünk.

Nagy kérdések, sokat tévedhetünk.

De ha bármilyen okból kitérek e feladatok elől, meg lehetek győződve róla, hogy aki olvas engem, nem tudja ki vagyok, nem tudja, mit akarok, nem látja mondanivalóim *értelmét.*

Miért nem látja?

A válasz látszólag igen szigorú, pedig csak logikus és dialektikus: Mondanivalóim értelmét azért nem látja ebben az esetben az értelmes olvasó, mert mondanivalóim értelme *még hiányzik, még nincs!*

Ha a regényről akarok beszélni, vizsgálhatom eredetét, szembeállíthatom Tolsztojt, a 19. század Homéroszát a görögökével, de ha az alapokhoz akarok nyúlni, akkor Dosztojevszkijjel kell kezdenem. Ez talán tényleg szigorú követelmény, de nem méltatlan a feladathoz. És nem méltatlan a fenyegető veszélyhez: *„Nincs értelme!"*

A vizsgálathoz mérték kell, és a mérték a regényirodalomban Dosztojevszkij.

Miért Dosztojevszkij?

Azért, mert az uralkodó életforma: a polgári.

És azért, mert a polgári élet legteljesebb és klasszikus művészi megnyilatkozása a modern regény.

És azért, mert Dosztojevszkij és hősei áttörték a polgári életformának és művészi megnyilatkozásának: a modern regénynek a kereteit. Dosztojevszkij mégis regényt írt és hősei mégis modern regényalakok.

Ez történt.

Ez a kettős tény: a polgári életkeretek áttörése és ennek az áttörésnek a perspektívájából újjászületett és mégis regénynek maradt regény jelenti Dosztojevszkijnek, regényeinek és hőseinek legfontosabb differencia specifikáját. Dosztojevszkij regényei és hősei mély realizmusukban és kísérteties lobogásukban magukon viselik a polgári életforma áttörésének és lenemgyőzésének stigmatikus jegyeit.

Lukács György írta valamelyik tanulmányában, hogy Tolsztoj hőseinek élete ott végződik, ahol Dosztojevszkij hőseié kezdődik.

A katolikus Guardini Dosztojevszkij-elemzésének pedig van egy szava, amely Dosztojevszkij hőseinek és történéseinek karakterét méltón megvilágítja: Krisztus-transzparencia.

Dosztojevszkij hősei áttörték a polgári életforma kereteit: ezért *egészségesek* és ezért betegek. Ebben az *értékelő sorrendben* rejlik Dosztojevszkij világának egész kísérteties realizmusa.

Ezen a ponton a Dosztojevszkij-kérdés országútja már beletorkollik az Ady-probléma országútjába. A kettő most már egy út: a polgári életforma *világválságának* útja.

Amit Guardini Dosztojevszkij hőseiről és történéseiről mondott, elmondhatjuk Ady nyelvéről is: ennek a nyelvnek Krisztus-transzparenciája van. És amit Dosztojevszkij hőseinek *egészségéről* és betegségéről mondottunk, szintén érvényes Ady lírájára.

Dosztojevszkij és hősei kitörtek a klasszikus balsaci polgári életregény kereteiből egy új birodalomba. Ady és nyelve kitörtek a kiegyezéses Magyarország nyelvéből és világából egy új nyelvbe és egy új világ víziójába. De ide valamennyien testben-lélekben megrendülve és igen magányosan érkeztek meg. A polgári életformát áttörő és azt túllépő

hősök és költők betegsége és magányossága ebben különbözik a legnemesebb elefántcsonttornyok betegségétől és magányosságától. Az érzelmi-opciószerű és axiomatikusan elemezhető különbséget úgy fejezhetjük ki, hogy azzal, aki még nem látja az epileptikus Dosztojevszkij és kísértetiesen beteg hőseinek nagy közelségét a testi-lelki egészség megvalósulásához — szemben a telivér polgári küzdelmi formának balsaci klasszicitásával —, azzal tanácsos semmi más kérdésről vitába nem elegyedni ennek a kérdésnek a tisztázása előtt. Minden más hiábavaló, felesleges fáradságnak bizonyulna. A két *szélső álláspont* ez: vagy az epileptikus Dosztojevszkij — a maga kísérteties hőseivel — áll ma legközelebb a testi-lelki egészség titkos kánonjához, vagy pedig (s *ez a másik szélsőség*) ebből a szempontból még vitathatónak látszik vagy látszhat a balsaci realizmus egészségének „jó polgári koszt"-ja.

A mérték csak akkor szolgálja feladatát, ha maga is érték. Ha a legnagyobb érték. A mérték csak ebben az esetben igazságos, csak ebben az esetben *lehet igazságos.* Csak ebben az esetben lehet: *mérték.* Ezért nem lehet Tolsztoj vagy Balsac vagy Proust a mérték. *Nem lehetnek igazságosak.* Ha Dosztojevszkij a mérték, akkor nincs semmi belső akadálya annak, hogy teljes mértékben asszimiláljuk, amit Tolsztoj mondott a 19. század Homéroszáról, akkor gátlás nélkül mehetünk elébe Balsac írásáradatának, és nyíltak maradhatunk Proust pszichológiai csodái felé. Ha nem Dosztojevszkij a mérték, akkor nemcsak Dosztojevszkijt tagadtuk meg, hanem Tolsztojt, Balsacot és Proustot is, azt a hatalmas értékskálát is, amit a modern regény jelent. Csak a legnagyobb érték nem féltékeny, csak a legnagyobb értéknek és mértéknek *létéből* következik, hogy nem kell féltékenynek lennie a testvér-értékekre, csak a létező legnagyobb mérték biztosít bennünket minden torzító féltékenységgel szemben, mert erre a féltékenységre neki létezésénél fogva *nincs szüksége.* Mértékünket féltékenyen nekünk kell őriznünk, hogy el ne veszítsük tájékozódásunkat.

Pleonasmus volna mindezt újra leírni Adyval kapcsolatban is. Fontosabb ennél, hogy azt vizsgáljuk: miért és mivel törték át Miskin herceg, Iván, Aljosa és Ady a polgári élet kereteit?

Azzal, hogy *kutatók.* És tudják és tudniuk kell ezeknek az állítólagosan passzív hősöknek, akik tragikus módon pusztulnak el a még legyőzhetetlen polgári életforma áttörésében. Ezért vannak a modern tragédia formai és tartalmi elemei adva és rejtve Dosztojevszkij regényeiben. A polgári lét keretei nem tűrik a kutató élet feszültségeit és előfeltételeit. A kutatás alapvető emberi életmozdulat. A kutatás: *humanizmus, radikalizmus és szabadság!* Ebben a végső távlatban *esnek egybe* olyan valódi személyes *ellentétek,* mint *Marx és Dosztojevszkij.*

Ezért nem véletlen és innen érthető meg, hogy ezek a hősök két életszituáció feszültsége között, mintegy pihenésül, felfejtik a freudi

mélylélektan alapfogalmait, s aztán, mint akik megengedték maguknak egy frappáns anekdota elmondásának örömét és könnyebbségét, újra az életkutatás súlyosabb jelentőségű ködfoltjai felé fordulnak. Mint Hamlet, akinek örökösei.

5.

Most végre szemtől szembe fordulhatunk az Ady-kérdéssel.

Amit a 19. században Dosztojevszkij regényei jelentettek, azt jelenti a 20. században Ady élete, lírája és nyelve.

Lukács György néhány évtizeddel ezelőtt Balázs Béla tragédiáiban vélte felfedezni Dosztojevszkij hőseinek érettebb unokáit. Nem tudjuk, hogy Lukács milyen módosításokkal vagy előjelváltozással tartja fenn akkori értékítéletét, s ezért az ő tekintélyére nem hivatkozhatunk gondolatmenetünkben, csak hálásan regisztrálhatjuk, hogy az ő elemzései sokféle úton segítettek bennünket abban, hogy Dosztojevszkij hőseinek érettebb unokáját megtaláljuk *Ady lírájában*. Amit Dosztojevszkij hőseinek egészségéről és betegségéről mondottunk, azt megfelelő változtatásokkal elmondhatjuk Adyról is. És Ady lírája két szempontból is (ami nem akarja azt jelenteni, hogy minden szempontból) érettebb. Először, mert az uralkodó életformával való gyilkos küzdelemben Adynál már felgyűlnek és formává érnek a világban és történelemben szétszórt harcos pionír-társak élettanulságai is. Lukács György a forradalomnélküli magyar forradalmárok költőjének tartja Adyt, s ma is: „Ady Endre irodalmi helyét az a paradoxia világítja meg legjobban, hogy a 20. század elején megindult irodalmi átalakulásnak legnépszerűbb képviselője, legjobban szeretett és gyűlölt vezére volt és ugyanakkor az új irodalom középpontjában is izoláltan, meg nem értve állt."

Adyt nem lehetett még idegen nyelvekbe átültetni (hiányzanak a történelmi előfeltételei), de nem lehetett még a magyar élet nyelvére sem lefordítani, mint ahogy ezt az elmúlt huszonöt év Nyugatos, Babitsos és Magyar Csillagos irodalmi kultúrpolitikája bőven bebizonyította.

És van egy másik szempont is, aminek a világításában Ady lírája érettebb Dosztojevszkij hőseinél: Ady *nyelve*. Ady lírai stílusforradalmában nemcsak a magyar nyelvvel történt valami, hanem a nyelvvel magával, mert a polgári életformán keresztültört megnőtt ember, közösségi személy lírájában felszínre hozta az emberi sors és nyelv addig megfogalmazatlanul maradt titkait és ízeit. Igen: Ady nyelvének Krisztus-transzparenciája, ez adja Ady lírájának, magyarságának, forradalmi humanizmusának *világtörténelmi jelentőségét.*

Teljes általánosságban: az első és második világháborút követő *világválság* kapcsolatainak magyar szempontból való felfejtése nélkül

lehetetlen írástudóink válságának megértése, lehetetlen bármilyen termékeny diszkusszió mai *történelmi* helyzetünk meghatározási kísérlete nélkül. E kísérlet nélkül a történelemből rekesztjük ki magunkat. Nem tűnik utópiának, hogy hívők, szocialisták és polgárok közös erőfeszítéséből szülessen meg ez a tisztázódás, mert a történelemnek egy olyan szakaszában élünk, amelyből hit, szocializmus és polgárság egyaránt a maga létformájának megerősödését véli kiolvashatni!

Újabb adalékok a halmazelmélet kérdéseihez (1947)

Indulati elemek a természettudományban, amelyek kérdéseket tiltanak le. A jó értelemben vett hideg álláspont hiánya.

A trinitárius felfogás: természettudományos felfogás.

A tapasztalat önkényes kettéosztása vagy több részre osztása és nyílt cenzúrázása, indokolatlan cenzúrázása; pl: „belső" és „külső" tapasztalat önkényes kettéválasztása, ami önmagában értelmetlen; intuíció és logika széjjelválasztása, mintha létezhetnék az egyik a másik nélkül; vagy az empíria követelményének megvizsgálása: mit jelent ez, mit követelünk benne? (Érintkezést követelünk benne!) Abszolút dualisztikus széjjelválasztás: empíria és logika széjjelválasztása, ahol a logika szükségképpen egy kísértet-spiritualizmus szerepét kell, hogy kapja.

A formális logikának szükségképpen ellentétbe kellett jutnia az empíriával, amennyiben az identitás problémáját az identitás tapasztalásáról leszakította.

Halmazelmélet és atomizmus.
Progresszív karaktere: az osztó magatartást jelenti. Romboló karaktere: hogy ezt egyoldalúan és korlátozottan csinálja.
Osztható-e a pozitron, elektron, elektronmag? Fel lehet-e bontani az elektronmagot és bármelyik részét további részekre?
Az Isten képére teremtett embernél embervoltából adódik a végtelen oszthatás, végtelen aktivitás. Ennek határai:
1. meddig van kívánságom és erőm osztani?
2. ennek nincs se mennyiségi se kvalitatív határa az ősmisztériumig. Ezen belül pedig: a gyémánt tudja osztani az üveget, az üveg viszont a gyémántot nem (vagy a fa és fejsze viszonya). Vagy: hidraulikus préssel sem tudom a levegőt vagy teret kettéosztani.
Ez az osztó magatartás tehát a pozitív, etikai magatartás.
Osztás — osztály.
Az individuum (oszthatatlan) osztja a világot. Erő kell ahhoz, hogy egy pálcát kettéosszak, de ahhoz is, hogy egy absztrakt vonalat kettéosszak: szellemi erő kell hozzá. Nem szabad elhanyagolni azt a mozzanatot, hogy csak konkrét erővel és konkrét iránytudattal oszthatok ketté egy geometriai vonalat.

(Energia megmaradásának elve.)
A atomizmus kénytelen tagadni, hogy az elektronok oszthatók.
Atomizmus: örök és végtelen részek. Viszont az anti-atomizmusnak (klerikalizmus) fájt, hogy osztják. Nem mert rálicitálni az atomizmusra.

Ugyanez a halmaznál, amikor végső elemekig mennek el: a halmaz eleme és összefogottsága testi, lelki, és szellemi egyaránt lehet. Ez olyan mértékű osztás, ami progresszív, és megmagyarázza a halmazelmélet értékeit a matematikában. Nagyon jól magyarázza ugyanez a beállítás, hogy miért jut ugyanakkor ez a nagyszerűen alkalmazható felfedezés a racionális felfogás megcsúfolásáig.
Magát a halmazt nem merik továbbelemezni, magukat az egész számokat, magát a végességet.

Mi történik, ha valami tovább elemezhetetlent, pl. a pontot, tovább elemzek? A döntő az, milyen eredményt érek el vele?

Ha különböző végteleneket állapítok meg, akkor az egész kozmoszt pontnak tekinthetem.

Cantornál augustinusi és origenészi gondolatokból táplálkozva merül fel a halmazelmélet. A halmazelmélet nihilisztikus karaktere egyidőben merül fel Nietzschével, a 19. század végétől, az imperialista korszak megnyílásával. Jelentősége abban van, hogy itt a legracionálisabb tudományról van szó, ahol megszűnik a lehetősége annak, hogy egyszerre két ellentétes álláspontot képviseljenek, mint ahogy a természettudományos generáció egyrészt azt mondja, hogy a fizika és a természettudományok a valóságról beszélnek, és csak az a valóság, amiről ezek beszélnek és ahogy ezek beszélnek róla, másrészt ugyanez a természettudományos generáció azt is mondja: csak jól használható képletekről beszélünk. Ebben a szituációban döntő fordulat a halmazelmélet, amennyiben megfogalmazódik történelmi formában, és szaktudományon belül szaktudományi kérdéssé válik annak értelmetlensége, hogy A=Non-A.

Az egzisztencia kérdése pl. döntő kérdése a matematikának. Az axiómák közé fel kell vennie: „van egy halmaz". Ez posztulátum, nem bizonyítandó. Valami, ami ilyen problematikus, mint a halmaz, a legracionálisabb tudománynak egyik nélkülözhetetlen posztulátuma.

A matematika „eredendő idealizmusa". Az ennek integráns részét kitevő atomista materializmus végső igazolása a halmazelmélet.

Platón pluralizmusa. Platón nem hisz a nyelvnek.

Az az abszurditás, hogy én abszolute ketté tudok hasítani (osztani).

Az egész számok elméletéhez: „Unzweitheit" (a hindu filozófia kifejezése).

2 nincs, ezt tisztán tapasztalati alapon állíthatjuk. Ha tehát kettőről beszélünk, meg kell határoznunk, mit értünk 2 alatt. Ebből az egész számok sorelmélete alakul ki, az y tört karaktere. Külön veendő az egész számok sorából az 1, 0 és végtelen. Marad tehát 2, 3, 4, 5... Ezek mind az 1 törtjei. Utólag az 1 a 2, 3, 4... képére uniformizálódik. Másrészt az igazi 1 az, ami „szubcentrumot" alakít.

Hely — érték.

Magyarázni valamit úgy lehet, hogy egy szélesebb sorra, gazdagabb ritmusra vagy kontinuumra kottázom le. Ez a nyelv, az élő szó, a személy. A személy: a matematikus és a jó, a tehetséges, a zseniális matematikus. Amit egy zseniális matematikus le tud kottázni önmagára, azt a másik jó hosszú ideig (míg nem lesz ugyanolyan zseniális) nem tudja hova lekottázni, fel sem foghatja. Így csak egy praktikus hierarchia alakul ki különböző nívójú matematikusok között, és ennek a jó vagy rossz működése adja a matematika produktivitását vagy improduktivitását. (Egyházprobléma. A klérus árulása az egyház ellen: a matematika kiesése.)

A matematika egyedülálló jelentősége: F-System, az egyház legmaterializáltabb realizálása. Ezért archimédeszi pont.

A gondolkodók áru-késztermékként kezelik a matematikai eredményeket.

Az európai fejlődő polgári társadalom kialakulása, szemben a keleti csökevényes polgári tendenciákkal, kapcsolatban van pozitív értelemben a biblikus egyházi felfogással és ezzel összenőtten a negatív biblikus felfogással (klérus és írástudók árulása).

Halmaz: káosz: a teljes tetszésszerintiség (hogy t.i. tetszés szerint különíthetek el). Az egy osztás helyett: halmozás.

Ide tartozik a nem a lényegében, hanem igényében megszakadt racionalitás. A racionális indoklás igényét nem tudják feladni a matematikusok, mert ezzel önmagukat mint társadalmi csoportot és személyt

adják fel, és ez közvetlenül a tudomány anarchiáját jelenti. Így a matematika az egyetlen szaktudomány, ahol állandóan napirenden vannak a „legsötétebb spekuláció" alapkérdései. (Lét, törvényszerűség, végtelen.)

A matematika alapfogalmai, és részint nemcsak alapfogalmai, azok, amelyek állandó használatban is jelentik differenciált formákban a spekuláció derivátumait. Így: egyenlőség, egyenlet, arány; mérni és mérhetővé tenni (Galilei); ennek exisztenciális kifejezése: mérlegnek lenni. Mérni, mérhetővé tenni: egyenletben felállítani. Egyenletbe felállítani a legdinamikusabb funkció.

Valaminek az egyenletét megkonstruálni konkrét dinamikus formában: a probléma hosszúsági és szélességi fokát meghatározni, valamint azét az emberét, akinek ez a problémája.

Aztán: a természettudományokba, a mechanikába belekerült identitás-derivátumok tömege: egyenlőség, hasonlóság, párhuzamosság, rezonancia, ritmus stb. Ezek megvizsgálhatóságának és rendszerezhetővé tételének előfeltétele: az identitásra vonatkoztatásuknak tudatosítása. Az állandó összhipotézis posztulátuma. A hipotézis maga kísérlet; az összhipotézis: összkísérlet. Minden kutatás akkor válik megfoghatóvá és megcáfolhatóvá, ha összhipotézisbe van beágyazva (pl. szellem primátusa, nyelv primátusa stb.) Ez kísérlet, mert a hipotézis maga kísérlet, ostwaldi értelemben. A kísérlet maga pedig mindig arányt jelent, mindig metszéspontoknak, stratégiai támadási pontoknak a keresését. Tehát megint nem kell kultúrfilozófiai kerülőúton rájönnünk arra, hogy a tudomány aktivitás.

Osztás — kísérlet — mathézis — hipotézis — theória — logos.

Ide tartozik a „többszörös egymásra nem vonatkoztatott könyvelés" (Hit logikája): lélek, halmaz-én, karakter, személy stb. Ez minden területen előfordul. Itt pl. teória, igazság, ismeret stb., és az ennek megfelelő tudományoknak se szeri se száma. (Matézis, logika, axiomatika, halmazelmélet — csupa megsokszorozódás!) Ugyanez az egyházzal, egyetemes mozgalomelmélettel, egyetemes ellenálláselmélettel való kapcsolat.

Ezeket az egyetemes tudomány szempontjából tudtuk követni, de ugyanakkor közösségi-pszichológiai mozzanatok.

Tehát nemcsak általában az ellenállás elméletéről van szó, hanem konkrétan arról: mi az oka a szigorú ragaszkodásnak a halmaz káoszból való fejlődés gondolatához, a partializmushoz? Maga a tudománytörténet centrálisan hozza a nyers tényeket arra vonatkozólag, hogy

mitől van ez a félelem: a végtelen és a lét a matematikában és a logikában a centrális problémák, amelyek megoldhatatlanoknak bizonyulnak. Részint a félelem, részint a tehetetlenség e problémákkal kapcsolatban szintén mutatja ezt a hierarchikus rendet. Mert egyrészt, ahol a félelem van jelen, ott már az ellenállás magasabb rendű formájáról van szó. Más helyeken csak tehetetlenség van jelen: olyan problémákhoz való hozzáütődés, amelyek az illető kutató hierarchikus rendjéhez még nem érettek.

A biblikus teológia értelmében vett egyetemes identifikáció (az egész létezés mint identifikáció).

Egy pont, amelynek végtelen sebessége van, egy helyben marad, és ugyanakkor bejárja az egész mindenséget. Ez a véges-végtelen dialektikája, tehát identifikáció, kauzalitás, mozgás. Ez az átmenet a fizika és mechanika deperszonalizációs problémájához. A mozgás definíciója, illetve a mozgás beágyazottságának felismerése. Mint ahogy azonosság és egyenlőség, úgy identifikáció és konkrét mozgásjelenségek is (a mozgás matematikailag szűkített változás).

„Zseniális matematikus" helyett: „a növekvő lélek". Logos mint mag (logos spermaticos) és mint étel (Eros-alimentáció-orientáció; Speise-Same-Bild: Logos).

Rész és láng-lángnyelv.

Az ellentmondást nem végleg akarjuk kiküszöbölni, hanem annak a konkrét problémának a szempontjából, amely előttünk van. („Egyetlen misztérium") Ez annyit jelent, hogy a következő generációk munkáját előkészíthetjük ugyan, de helyettük nem élhetünk.

Atomhalmaz („esik": Démokritosz), ősköd (az ősködnek ugyanúgy meg kell mozdulnia, mint ahogy az atomhalmaznak lökésre van szüksége; logikailag több ugrás kell, mint a teremtésnél); a naturalista-minimalista fejlődésgondolat ősembere (ugyanaz az ellentmondás); a félelemből vallást csináló ősember, amelyből az egész kultúra születik; a kicsiből a nagy születik (az ősirracionalizmus); a szenvedés éppen az, amikor egy nagyobbat egy kisebbe akarok begyömöszölni. A minimalista fejlődésgondolat ennek a kínzókamrának a kivetítése. Ennek a semmiből való teremtésnek és ennek a félelemnek világképpé való vetítése.

Szerszámosítás.

A kicsi-nagy probléma tisztázatlansága: az erőszak apotheózisa.

„Implikative Reduktion der Phenomene".

Individuális rangkonkréció: az individualitás két értelemben: közvetlenül a személy individualitása és a helyzet individualitása. Tehát a személy és a helyzet konkréciója. „Divide et impera!" — „individuum".

Rész és elem.

A kanti filozófiát az tette súlyossá, hogy természettudományi-matematikai problémákat legalább célpontul vevő filozófia. Az adja belső tekintélyét és súlyát, hogy a korszerű matematikai természettudománynak legalább helyet adott.

Mégis jellemző rá és a hasonlókra a tér-idő elmélet. Ez imperatív jelleggel hat még ott is, ahol szembe tudnak vele szállni, óriási a szuggesztivitása. Ez a szuggesztivitás és presztízs megérdemelt: valaki, aki oda mer menni a tűz közelébe. „Szemléletünk szubjektív formái": ez a formula részint ijesztő és részint vonzó. Vonzás és tremendum.

Tér-idő matematikai alapproblémák a mi értelmünkben; egyetemes értelemben és a szűkebb matézis értelmében. A tér-időt a „semmi" értelmében lényegében tisztáztuk. A létezés értelméhez hozzátartozik az ellenállás minimuma és a tér-idő uralkodó elgondolása: az ellenállás-minimum hiánya. Atomizmus nem lehetséges üres tér, semmi nélkül. Az uralkodó kauzalitás-gondolat sem lehetséges nélküle, és megoldhatatlan ellentmondásokat jelent mindkettő, mert mindkettő feltételezi a semmit. Másrészt a teremtés-kinyilatkoztatás-megváltás trinitásában mozgó gondolkodásunk szintén nem nélkülözheti a semmit. Úgy lehet fogalmazni, hogy „csak" az öntudat a különbség.

Semmi mint „semmiből való teremtés", ősmisztérium stb., a semmi mint „nem tudom", amiből nem-dogmatikusan, nem-statikusan indulunk ki (docta ignorantia). Az utolsó pont előrehozása, de nem úgy, hogy ezzel fölöslegessé akarjuk tenni azt az organikus hierarchiát, amely az utolsó ponthoz elvezet: ebben különbözik ez a felfogás döntően a szokratészitől, a cusaitól és a szkepszistől, amennyiben ezek bizonyos döntő pontokon felmentve érzik magukat attól, hogy ehhez a konkrét semmihez jussanak el.

L. Gy. fogalmazta így a kérdést: ezt a non-possumust csak utoljára szabad kimondani. De az sem elég, hogy ezt relatíve utoljára kell kimondani, hanem bizonyítani és dokumentálni kell azt, hogy a fáradt, kényelmes szkepszis nihilizmusától eredményében és útjában egyaránt különbözik. Tehát nyílt megfogalmazásával és követelményeiben. Ezt a semmit konkrétan mintegy definiálni kell. Konkrét definíciójában

különbözik minden más semmitől; minden differenciálásában, deriválásában és gyümölcseiben, eredményeiben. Az a „semmi", az a „nem tudom", az az „egyetlen misztérium" amit elismerünk, aminek egész személyes létünkkel, belső lelkesedéssel alávethetjük magunkat, ami minden megismerésünket és aktivitásunkat egészében és kibontakozásában produktívvá és bizonyíthatóvá teszi.

Tér-idő-mennyiség: (tér-idő-végtelen-mennyiség). A mennyiség átcsap a minőségbe és ezzel szemben fordítva: a minőség az egység, amelynek szakadása a mennyiség (a semmi születése).

A mennyiség gondolata, fogalma: itt születik a „semmi" szűkebb matematikai vagy tudományos vonatkozásban, mert konkrétan csak a minőség van.

Victoriánus-szerű megfogalmazás: a mennyiség az a minőség, amely porózusosan, semmivel van tagolva; a létfolytonosság semmivel való strukturálása.

Tér-idő-mennyiség itt a „semmire" vonatkoztatva közös nevezőre van hozva.

Kauzalitás: 2 biliárdgolyó ütközése. Közelhatás. Másrészt idő kell hozzá. A szubsztancialisztikus gondolkodás ki akarja küszöbölni a távhatást. De vajon kiküszöbölhető-e saját axiómájából is? Atomszerkezet!

Éter mint második tér: olyan éter kell, aminek nincs ellenállása.

A tér végtelensége vagy végessége és az idő végtelensége vagy végessége.

A közkeletű idealizmus is követeli a közelhatást, de ezt a követelményt nem lehet megvalósítani és az atomisztikus kauzalitást sem, mert mikor kauzalitásról beszélünk, atomok hatásáról beszélünk. (Ehrenfels: minden mindennel összefügg, tehát minden mindennek az oka, de vannak értékes és vannak értéktelen, elhanyagolható okok.)

A mi szempontunkból úgy kell fogalmazni, hogy egy belső, intuitív felértékelésben a lényeges és lényegtelen okokat, feladatokat módunkban van permanensen újra meg újra reprodukálva mindig szétválasztani az osztópontok mentén.

Kauzalitás-kontinuitás-rend. A rend a tiszta kontinuitás, tiszta élő identitás. (Halmazelmélet kiinduló élménye.)

Kontinuitás és identifikáció.

Minden abszolút geometriai rend (gömbszerű tiszta ornamentika) a tiszta kontinuitáshoz képest diszkontinuus, rendetlen.

Nem közelhatásról és távhatásról van szó, hanem benne élünk a létezés gömbjében és összefüggésben mindennel. Közel és távol: az egész léthelyzetünkhöz hozzárendelve. Ami nekem távoli, az egy másik ember számára közeli. Az egyiknek ölébe hull, ami a másiknak rengeteg erőfeszítésébe kerül.

Nincs mennyiség qualitás nélkül.

Szám:

Név — szám — alak (l. hindu filozófia!)
Szó — szám — kép.

A szám — ha nem szerszámosítás — logosz-karakterű. A szótól megkülönböztetett szám elvileg és alapvetően technika, és ebből születik a materializált technika is.

Technizálás: a szó egy idegének szűkítő, szerszámosító kiemelése. A legpüthagoreusabb szám is már technika. Ezért nincs szerepe a Szentírásban; csak úgy van szerepe, mint 7, 12, 3 stb., de nem úgy, mint a kabbalában. A Szentírásban tehát a matézisnek csak minimuma szerepel, valamennyi Szentírásban; az Ó- és Újtestamentumban a legnagyobb minimuma; itt ugyanis minden perszonifikált és szószerű. Így minden matematikai vizsgálat mutatja, hogy melyik „a" Szentírás. Buddhában csodálatos matézis van, de a Bibliához képest aperszonális. — Konkréció és absztrakció.

Egy gondolatot az aktualitásáig követni, a „bolondság és bosszúság mozzanatáig", addig, hogy aktuálisan egyetemesen fájjon.

Az egész számhoz képest: a kicsi-nagy-egész reláció köre; ahol a kicsinek megfelel a csökkenés, a nagynak a növekedés, az egésznek negatíve a stagnálás, pozitíve az élő mindenség. „Egész" sans phrase: az élő Isten. Ha nem az élő Istenről van szó, akkor meg kell adni azt a csökkentő, absztraháló, szűkítő tevékenységet, amely ettől az egésztől elválasztja.

A szigorításhoz közeledve: az „egész" szigorúan csak az élő Istent illeti meg, és ennek módszertani része az, hogy általában ezt a szigorúságot nem tartják eleve kötelezőnek. Ebből adódik mint mesterséges problémagyártás: atomizmus, individualizmus, nacionalizmus stb.

Egyszerűen a „szó"-fogalom komolyan nem vételéből merülnek fel a problémák. Az „individualizmus" úgy vált történelmi hatóerővé, mint egy szűk csoport individualitása; a valóságban azonban az individualitás az összes individuumokra vonatkozik, tehát individualisztikusan az cselekszik, aki minimálisan a kanti kategorikus imperatívusznak felel meg, vagyis úgy, hogy cselekvése törvénye minden ember törvénye lehessen. A szónak ezen komolyan nem vételéből lehet azt mondani például egy imperializmusra, hogy „nacionalizmus", holott valójában a nacionalizmus azt jelentené: a „nációt" komolyan venni.

Egész csak egy van. Egy csak az egész.
Egy:egész:identitás:lét.

Bővítő variáció: egy-egész-végtelen-rend-kontinuum; és ezzel a sansphrase-egésszel szemben: minden relatív egész = forma.

Konkrét méréshez: kicsi — nagy — relatív egész — egész (hozzám képest).

Hozzám képest vízszintes, hozzám képest függőleges, ferde, merőleges. „Adva van egy pont, egy vízszintes stb.": ennek embertartalma, reszubjektivizálása. A matematikai tartalmak mint „önmagukban létezők" lépnek fel; holott tartalmuk az, hogy „hozzám képest". A „vízszintest" nem határozhatom meg a személy realitása nélkül.

Az az értelmi-akarati realitás, ami a vonal és a pont: a pont és a vonal nem absztrakciók, hanem értelmi-akarati-érzelmi realitások. Akciók, produkciók, művek.

A „gyökvonás": a pont tipikus redukciós képződmény. A pont egy relatív egész centruma, egy létrózsa-centrum. Meg kell adni ezt a relatív egészet, amelynek a centruma a pont.

Kör hozzám képest. Sebesség hozzám képest.

Kicsi, nagy, hasonló, különböző lefordítandó az érzékenység nyelvére: öröm, szenvedés és üdv korrelációjára.

A kör értelme: engem körülvevő, kivetített mozzanatomat körülvevő: látóhatár. A tőlem független kör: „sinnlos". A relativitás-elmélet illusztrálása a közvetlen tapasztalaton. Ha fellazítjuk ezt a kivetítő-tárgyiasító mozzanatot, akkor a közvetlen tapasztalat nem lát semmi paradoxont az einsteini elméletben azon kívül, hogy még nincs végiggondolva.

Redukció: Atman. Pánszubjektivizmus.

„Kördefiníció": az a végtelen regresszus, amit a kördefinícióban mi végzünk, azért nem logikai hiba, mert azonos nagyságrendűek vagyunk a végtelennel. Egy gondolatmenet, amely ilyen értelemben mérföldlépő csizmában jár, nem szalad ki a kezünkből és körzetünkből. Mert minden szellemi akcióban ez az ember normális sebessége: a végtelen sebesség. Kördefiníció: ha a létezés egész köre adja a meghatározását bármilyen dolognak.

Evidencia (magátólértetődés): — Mi magától értetődő? Értem a kérdést? Igen. Akkor elsősorban az értelem értetődik magától. Ha a kérdést értem, akkor mi magától értetődő ebben a kérdésben? Akkor a kérdésből magából adódik, hogy az értelem magától értetődő. Ha a kérdést értelmesnek ismertük el, akkor elismertük, hogy a kérdés magától értetődő; és hogy magától értetődő az értelem (vagy funkcionalizálva: az „értelmes").

Mi a „mi"? A létre vonatkozó kérdés. És a válasz? A lét (létezés) magától értetődő. ...„magától": önmagára vonatkoztatása. („Értetődő magától".) A kérdés a kérdőjel, az értelem-létre vonatkozó kérdés (mert a magától értetődőség szempontjából azt, hogy értelem és lét, egyformán határoztuk meg) magától értetődő. Az értelem létére és a lét értelmére vonatkozó kérdése a kérdező-önmagának (létező értelemnek és értelmes létezőnek: személynek) a létező értelem egészére és drámai mozzanataira vonatkozó kérdése értetődik magától.

Mindig hozzávenni a törést, szakadást, bukást. Az egész a lét és tudat problémájára vonatkozik, ahol a tudat konkretizálandó az LEE*-vel.

Eredetileg lét és értelem egy és az, ami a konkrét teremtés-bűnbeesés-megváltás szituációban van, ennek egy sajátos törése és gyógyulása. A kiindulópont azonban: lét és értelem, lét és érték, lét és lényeg egysége.

A:A, identitás, értelem, identifikáció.

*logika–etika–esztétika (a szerkesztő megjegyzése)

„Spaltung des Einheitlichen" és a véges-végtelen mozgás dialektikája.

Közelemlékezés — összehasonlítás.

Egymáshoz mérés és különbség kiemelés. (A hármas sík meghatározás.)

Variáció Philon-Leninhez: Lét és értelem szakadása és drámai konfliktusmozzanatainak megismerése. Lét-érték-lényeg szétszakíthatatlansága.
Az értelmi hierarchia differencia-kontinuitásos piramis-rangsora. Értelem: LEE (elhatárolandó a pusztán intellektuális értelemtől!) Nietzscheánusok kritikája, akik nem veszik figyelembe, hogy mindenkinek adva van a maga kategorikus imperatívusza a saját körében, de ez olyan prestabilizált harmóniában van, hogy ezek azonosak is, különböznek is, de összetevődnek egy összhierarchiává. Ha nem tevődnek össze, akkor ez a hierarchia törése, a jelenlevő lét-anarchia.

A formális logika születése. A formális logika a tapasztalattól (passzív-aktív élettől) való eltávolodás és a gondolkodás ideiglenes, kivetített, tárgyiasított, félig- és félreértett eredményeinek mumifikálása.

Identifikáció: Az „A:A", az alapvető logikai elv tautológiává kell hogy süllyedjen (ahogy ezt a radikális pozitivista logisztikusok állították) abban a pillanatban, amint nem úgy értjük, mint az emberi küzdelmek egyik öntudati fokát, az ember magáraébredésének drámai pillanatát, az egyetemes létben az egyetemesre — tehát önmagára — irányuló (egyetemes létemre irányuló) akcióját. (Panteizmus és ember-panteizmus kérdése itt még nyitva marad!)

Az identifikáció individualisztikus értelme: mindenből csak egy van. Identikus mozzanatok szigorú értelemben nincsenek, mert többesszám és identitás kizárják egymást. Egyenlők lehetnek, mert ez csak részidentitást jelent, és ez van. (Az egyenlőség: hasonlóság!)

Identifikáció a konkrét passzív-aktív életben és létezésben: alimentáció, eros és orientáció forrásszerű egységben van.

Eros: identifikáció. Alimentáció: identifikáció. Orientáció (megismerés): identifikáció.

Szeretet, megismerés, táplálkozás csak kölcsönös trinitárius egységükben vannak. Ez a trinitárius egység a létezés maradék nélküli gazdagságát foglalja magában és taglalja a tetszésszerint szükséges differenciákra. (Pszichológiai kategóriák: érzékelés, érzékenység, érzelmek, emlékezés, fantázia; esztétikai-etikai mozzanatokra, akarat, értelem, vágy-félelem; öröm-szenvedés: érzelmek.) — Ez a passzív-aktív emberi létezés és élet az, amely asszimilálja a világot. Felderíti, osztó és redukciós pontjait keresi ki (érzékeinkkel, közérzetünkkel, passzív-aktív mozgásunkkal) és értelmünk semmi más, mint ennek a drámai életfolyamatunknak a dominánsa, relatív egésze.

Másrészt a hamanni dialektikus másik oldala a dolognak: „Vernunft — vernehmen!" Az értelmet, a létezést esszük-isszuk, sajátítjuk el, tulajdonítjuk el. És az értelemnek e nélkül a táplálkozása nélkül az érzéseinkkel sem tudunk felderíteni és táplálkozni. Érzékszerveink holt szervek a megismerés, sőt az élet felépítése szempontjából is, ha az értelem nem táplálkozik. Mert az értelem ez a kettős diffúzió: az értelem táplálkozik ebből a világból, de Istenből is, a szupramundánból is (Isten képmására való teremtettség!).

Itt le van írva az orientáció és alimentáció szétválaszthatatlan kapcsolata.

A szeretet (Eros és Agape) leírása:

A szeretet azonosítás, és ami ennél kevesebb, az a szeretet ellen van. A konkrét szeretet, amely táplál bennünket, és amit követelünk benne: egy személy egészével való azonosítás (azonosulás). (Szeretném, ha szeretnének!) Minden szerelmi csalódás az, hogy az ember úgy érzi, hogy az egész lényére való azonosítás nem történt meg.

*

Kezelhetővé tenni: mérhetővé tenni. Tárggyá tenni. Közömbösség.

Mivel tudok kísérletezni? (Kezelhetőség.)

Páratlan, hasonlíthatatlan, oszthatatlan. Becslés, emlékezés, szemlélet. Becslés: emlékezés.

Szimultán-kauzalitás. (Minden ok-centrum minden irányban hat.) A valóságról alkotott képünk és a képről alkotott képünk hamisan síkszerű. Az, hogy „kép", önkéntelenül egy síkszerű panoráma, holott a valóságban egy többdimenziós élő létező. A síkszerű kép nem sík.

Theorie, Gruppe, Gewissen. Erre a három síkra szokták felbontani a problémákat és így egymástól elkülöníteni. Ezek is dologiasító formák. Ezt oldjuk fel az identifikációban. Az identifikáció gondolatköre ezeket az önállósodott formákat ilyen magas nívón is feloldja.

Identifikáció (Eros, alimentáció, orientáció). Identitás: közösség, de úgy, ahogy a nyelv mondja: emberi közösség. A szociológia megoldhatatlan problémája: az egyes ember az önmagától létező vagy a közösség? A „Vernunft-Vernehmen", az Én-Te-Szó körperspektívájából világos, hogy mi a közösség: a személy a közösség.

Az identitás közössége a valóságos közösségi tény. Ami ennél kevesebb, az a közösségi létnek kísértetszerű tárgyiasítása.

Shakespeare egzaktabb mint Gauss, és összehasonlítható (csak nem érdemes összehasonlítani, olyan világos).

Schmitt: egy etikai cselekedet nagyobb, mint az (anyagi) világegyetem és össze lehet hasonlítani.

Teocentrikus logika: hadjárat a paratizmus és epigonizmus ellen.

Egy gondolkodó környezete: művek közt mozog, keletkező és volt művek között. Az ember emberek közt mozog: konkrétan: Hamlet, Bovaryné és a Divina Comedia stb. Tudjuk, hogy akinek Hamlet és a Divina Comedia a környezete, az a döntő energiák forrásánál van, tehát az a nagyobb energiát jelenti.

ad Fraenkel:

Nincsenek különböző dolgok és nincs sorsszerű következmények nélkül tetszés szerint összefogás sem. A gondolati összefogás is a LEE értékhierarchiájának megítélése alatt áll. Itt tetszés szerint ki lehet mutatni az ellentmondások tömegét.

A semleges magatartásnak logikai-exisztenciális projekciója: hogy ez az önkényesség lehetséges. Egy nihilisztikus „szabad akarat" projekciójáról van szó. (Hogy itt olyan területre mentünk, ahol nem zavar a kauzalitás.)

„... betrachtet werden": a tudomány kétlakisága: „tekinthetem így is" — de a következő pillanatban abszolút valóságnak veszi. Különben meg kell vizsgálni: tekinthetem különbözőképpen is. Fel kell skáláznom a lehetőségek sorát. A „gondolati kísérlet" tehát csak álruha: arra számít, hogy nem fognak szavamon.

Ez magyarázza a relatív termékenységét is a halmazelméletnek: hogy mint egy összhipotézis egy variációja jelenik meg.

Ugyanide tartozik: Kant: tér és idő szemléletünk szubjektív formái. (Vonzás és tremendum.)

„Szemléletünk szubjektív formái" — ez kettőt jelenthet: hogy csak szubjektív, tehát, hogy amit ebben és ezen keresztül látunk, az látszat, maya, torzult. Vagy pedig: az Én szubjektív formái: benne (vagyis bennem) vannak a dolgok, tehát a dolgok benne vannak a szubjektumban. (Fichte!) A közkeletű tér-idő fogalommal szemben ez az atmant képviseli.

Egész-implikáció. („sie sind in der Menge enthalten"). Ismét álarc: ha kimondom, hogy „implikáció", a „magába foglaltság". De egy egész foglal magában és ugyanakkor az egy térszerűség („-ban, -ben"!). Végtelen regresszus nélkül az alapfogalmakat jobban kellene analizálni (Zusammenfassung, Ganze, enthalten!).

Implikáció nemcsak a térszerűséget jelenti, hanem a bekebelezést is. (Eros-alimentáció-orientáció.) Az, hogy „egész" és „bennlét", határesetként fogható fel, az Eros-Alimentáció-Orientáció határeseteként. Különben nincs értelme. (Amőba: csápokkal körültapogatja és bekebelezi!)

Cantor kiinduló hipotézise: hogy egész nem létezik. A kérdés az: ezt az alaphipotézist ellentmondás nélkül keresztül tudja-e vinni?

Tehát az alaphipotézis: hogy 1 nincs, tehát hogy minden szám létezik, de 1 nem (illetve végtelen sok 1 van). Az individualitás tagadása. („Csak egyforma falevelek vannak, illetve ezzel akarják az egész világot megmagyarázni".)

Szemináriumi előadások (1946 – 1950)

A végtelen üres térbe képzelt izolált szubjektum

1946. XI. 13.

*Sz. L.**: Módszertani javaslat: szenzualisztikus megfogalmazást kell adni. A spiritualisztikus és a szenzualisztikus megfogalmazást össze kell hasonlítani.

Az érzékelésben is jelen van a teljes én.

A szétválasztó szemlélet mögött önmagától értetődő értékelési konstrukció áll: érdekes-nemérdekes.

A legsemlegesebb területhez is van kapcsolatunk.

Érzékelés és értékelés között csak fáziskülönbség van.

Az érzelmi és intellektuális jelenlét tudomásulvétele komplikál és egyszerűsít.

A modern szellemtudományos küzdelem értelme: érzékelés és értékelés dualitásának eloszlatása. — Kierkegaard kritikája Hegel dualizmusa fölött: a világban „unendliche Interessiertheit"-tel (végtelen érdekeltséggel) vagyunk jelen. Mélyebb tárgyilagosságot követel.

Ö r ö m é s s z a b a d s á g kapcsolatának felfedése eloszlatja a Lust-prinzip (örömelv) mellékzöngéjét. Az öröm a szabadság feltétele.

Evangélium: örömhír.

*A beszélgetések résztvevőinek nevét a kezdőbetűikkel jelöltük, így *Sz. L.*: Szabó Lajos, *T. B.*: Tábor Béla, *H. B.*: Hamvas Béla, *B. G.*: Biró Gábor, *B. E.*: Biró Endre, *K. A.*: Kotányi Attila, *K. Gy*: Kunszt György.

Nem jó egyedül enni, inni. Az érzelmek szociális mozzanata ez. A régi hedonisztikus elméletek individualisztikusak voltak. — A normális és patologikus kritériuma az együtt — külön. A normális karaktere az ünnep: a közösségi realitás. Minden individualizáló érzelem magányossá, patologikussá, narkotikussá válik. — A művészi alkotás és tudományos kutatás egyedülmaradási veszélyt rejt magában — nagy korszakokban kevésbé, ma erősen — annak ellenére, hogy a közösség maximális jelenléte szükséges hozzá.

Az érzékelés primer közösségi voltáról van szó.

Azonosság (identitás): minden mozzanat közös. Egyenlőség: részleges identitás.

A nyelv tiszta, korlátozásmentes közösségről beszél. Mikor a geometria és a logika „közös"-ségről beszélnek, nem gondolnak a társadalmi közösségre, holott ez is azonos vele.

A szellem, az értelem közösségi realitás. Az értelem tesz bennünket közösségivé. Egyet érteni. — A különbségeket belsőleg koordinálni kell.

A szeretet a maximális azonosítás. A szeretet a logika forrása.

A közösség növekedése az öröm — nélküle szenvedés.

Anatole France: A legnagyobb hedonista Jézus volt.

Az öröm- és szenvedésérzékenység együtt változik. — Nem a freudi Realitätsprinzip (valóságelv) értelmében, hanem magasabb értelemben: elébemenni a szenvedésnek; egyenes vonalon áttörni ezt a hálót!

(Közösség: Ziegler: Verwandtschaftsgrad, rokonsági fok; Emerson: tágkörű vegyrokonság.)

Az egyenlőség úgy viszonylik az azonossághoz, mint a rész az egészhez.

Egyetérteni: amikor lehet; a különbségeket belsőleg koordinálni.

A valóság vizsgálatánál egy darabot kivágunk; de ezt vissza kell követni!

A pszichológia az *empíriából* indul ki.

Nem biztosított ritmus. — A hibát kikapcsolhatom azáltal, hogy számolok vele. (Kunstgriff, mesterfogás.) Hibaszámítás.

Mindig bizonyos általánosságban maradnak a dolgok. Az általánosság mértékét kell tudnom.

Kiszámolni a számolást: magasabb művelet.

Az élettel szemben igen magas tárgyilagosság lehetséges.

A pozitívum a pozitív és negatív viszonyát jelenti képletszerűen.

Mindennel, amivel nem tudok szembenézni, abszolút hipnotizált helyzetben vagyok; még elszenvedni sem tudom tudatosan.

Platón idealizmusa a szélső empirizmus komolyan vételét jelenti.

1946. XI. 20.

Sz. L.: A tudományos megismerés a közfelfogás szerint az empíriából indul ki.

A filozófia is az empíriából indul ki és meghatározott módszerekkel feldolgozza. Lemérés a közvetlen élettapasztalatokon. Ennek ritmusa nem biztosított. A fogalmakat újból és újból vissza kell vezetni az élettapasztalatokra.

Ad *objektivizmus*. A tárgy igésítve: az a perspektivisztikus kör, amit a szemléletem jelent. Tárgy: szemlélt.

El kell utasítanunk az uralkodó objektivizmust, amely a szemlélőtől függetlenül képzeli a tárgyat.

A hangulati elemeket azáltal kapcsolhatjuk ki, hogy számolunk velük.

A szubjektív mozzanatok végigkövetése a teljes objektivizmus.

A kérdés másik mozzanata az értékelés. Nincs értékeléstől mentes érzékelés, nincs tőle függetlenül. Az értékelést is ki kell elemezni. Mind mélyebben felfedni a szubjektív, értékelő mozzanatot.

A szubjektív, értékelő mozzanatok szerepe az érzékelésben a semleges és differens tények kiemelésével is vizsgálat tárgyává tehető. A „vannak semleges tények" állítása nagyon is nem semleges állítás. A közösségi felbomlottság és a saját gyengeség kivetítése. Ki kell emelni a háttérben lévő értékelést.

A semlegesség
marxista megfogalmazásban: adott kapitalista társadalmi rend szükséges logikai feltétele.

etikai megfogalmazásban: még vannak területek, amelyek kívül esnek a felelősségen.

pszichológiai megfogalmazásban: ellenállás; bizonyos nemszívesen vett dolgok tudomásul-nem-vétele.

A marxista megfogalmazáshoz: a munkaérték-elméleti viták tanulsága az, hogy akik tagadták, azoknak megvolt az okuk rá. Kinek érdeke, hogy ne legyen komoly értékelméleti vizsgálódás?

Vagy a semleges világ hódítja meg az értékeset, vagy fordítva. (Róma liberalizmusa: még egy istent beállítunk.)

Pszichológiában tapasztalhatjuk és megfogalmazhatjuk az értékelés jelenlétét. — A *szemlélet* időhöz kötött. — A festmény szemlélete a „közemlékezés"-ben. Itt nyilvánvaló az értékelés.

Az *emlékezés* értékelés.

Forma, szemlélet. Anblick, szemléletes perspektíva. — A platóni idea szélső empírizmus. Platón a matematika mellett: nélküle nem lehet komolyan közeledni a filozófiához. — Arisztotelész lekicsinyli a matematikát.

„A lélektan lélek nélkül" (Fülep) tudománya túlságosan komolyan veszi a lelki jelenségek felparcellázását, a segédkonstrukciók hipnózisát. A lelki életet még alapfunkciókból sem lehet összetenni. — Valamilyen pszichotechnika szempontjából, bizonyos cél érdekében, bizonyos időre elhanyagolható az empíria. A saját realitásomból kell kiindulnom: mit akarok elérni? mik a kontrollfeltételek? A segédkonstrukció elvisz, szolgál, de csak addig, amíg tudatában vagyok segédkonstrukció-voltának. Ha öntudatlanná válik: hipnotizál. — Ilyenek az örökölt fogalomkomplexumok: nem tudunk kilépni előlük, nem tudjuk használni őket, mert nem tudatos bennünk, hogy milyen empíriából származnak, s hogy milyen célra állíttatták fel.

A *nyelvi materializmus* szétrombolja a materializmusokat. A nyelvbe ágyazottság: ez nem segédkonstrukció.

B. E.: Már a fogalom is segédkonstrukció?

Sz. L.: Az „éter" pl. mint fizikai fogalom segédkonstrukció. Eldologiasított és semleges fogalom. A világ kettéválasztása. A görögöknél sem volt logikus fogalom. Abból eredt, hogy legyen semleges tér!

Ide kapcsolódik Parmenidész és Démokritosz vitája a *térről* és anyagról. Einstein vette fel újra a vita fonalát. Parmenidész: a létezőt létezőnek kell tekinteni, a nem létezőt nemlétezőnek. Démokritosz a nemlétezőről azt állította, hogy létezik: pl. a tér. A modern fizika visszatért Parmenidészhez: nincs ellenállás nélküli tér. Az ellenállásmentes tér volna a semleges tér. A semleges tér nyíltan abszurd konstrukció. A semlegesség létkonstrukciómból adódik.

Nem az éter, hanem a létezés hullámzásáról van szó. — Csak az éterkonstrukciót, az atomot, a fizikai étert kell kidobni.

A *szellemnek* nincs ellenállása — tehát maximális ellenállása van. Tökéletes áthatottság. Innen minden paradoxon. A *szellem* tiszta, harmonikus és paradox áthatás. A *tér* a szellem tiszta áthatottságának pótléka, kivetítése.

Az atomizmus Parmenidész számára logikai abszurdum. Atomizmus: önigazoló tér. A belső űr kivetítése.

Démokritosz részéről tudatos paradoxonról van szó, hogy osztható legyen a valóság. Az atomistáknál már magától értetődővé vált az abszurditás, hogy a nemlétező is létezik. Ez 2000 év múlva mint atombomba robbant.

Innen válasz adódik arra a kérdésre, hogy felelősek-e a technika emberei a rombolásért? Vissza kell menni saját forrásaikhoz. Az emberpusztítás a technikai *fogalomalkotás* következménye.

Az eltekintésekben, a valóságtól való eltekintésekben tudatosnak kell lennem. Konkrét célok érdekében.

A dialektika komolyanvétele: háromszögű négyszög létezik. — A létezés feltétele: megkülönböztethető-e? A háromszögű négyszög megkülönböztethető a négyszögű ötszögtől.

Milyen modern gondolkozó vizsgálta a létezés kritériumait? Bogdanov: a létezés: organizáció. — A többiek: anakronizmusok harca anakronizmusok ellen.

K. A.: Mi történik akkor, ha valamelyik konstrukcióról nem tudjuk, hogy nem vettük számba?

Sz. L.: Koncentráció arra, amit látok. Meghatározott élményből meghatározott konzekvenciák. Szigorúság, akarat kérdése. Tiltakozás minden jogosulatlan állítás, minden jogosulatlan általánosítás, minden felhígítás ellen.

Hipnózis: a másik *akaratának* kikapcsolása.

Az a valóságmozzanat, amelyikkel nem tudok szembenézni: hipnotizál. — Az, hogy nem tudok mindent értékelni: közvetlen szituációm

lemérése. — Nem tudok *értékelni:* ez a hipnotizált szituáció. — Visszavezethető egy tautológiára. Nietzsche is tiltakozott ellene: nem lehet Isten, mert nem vagyok az.

Konzervatívok: a valóság az, ami észszerű. Hegel: a valóság mint csak valóság.

Revolucionisták: ami észszerű, az a valóság. Hegel: valóság mint lehetőség is.

1946. XI. 27.

Sz. L.: A *romantikus magatartás:* esztétikus magatartás: Durchzauberung der Welt (a világ elvarázsolása). — Kierkegaard értelmében: a világot eszközként használom személyiségem kibontására. Csak eszközként, és nem konkrét célok érdekében.

A romantikus magatartás a konzekvens, célra irányuló cselekvést ab ovo leértékeli.

Anatole France és Clemens Brentano nem bírták ki az esztétikus magatartás feszültségét; elmentek szocialistának, illetve „keresztének".

Esztétikus magatartás: élvezet — szellemi és anyagi —; de a tragédia is beletartozik. — A magam teremtette világgal szemben a reális világ.

Romantikus periódus: önmaga eredményeit nem bírja vállalni. Az egész periódus jellemzője: az alkotók nem vállalnak szolidaritást egymással.

Hipnotizál az, amivel nem tudok szembenézni. A hipnotizált elé is mehet a hipnotikus szituációnak. Ha van erőm szembenézni vele, s erősebb, mint én, és tudomásul veszem: nem hipnózis, hanem kontaktus keletkezik.

A hipnózisban nem a hatás a rossz, az a pozitívum, abból élünk: csak az elfogadás módja. Hogyan fogadom el a hatást, az a döntő. Vannak pozitív sugárzások, amelyekről nem is tudunk. Freud: anyahipnózis. De amire így rábízhatom magam, az tőlem függetlenül is rendben van. — Hipnózis előli elzárkózás; hatások felé való nyitottság, nyílt sisakrostély.

K. Gy.: Van-e ellentmondás aközött, hogy : „*szeressétek* ellenségeiteket" és „ne vessetek gyöngyöket a disznók elé"?

Sz. L.: A szeretet: identifikáció. Azonosítjuk magunkat ellenségeinkkel: evvel különbözik a szeretet a gyűlölet megengedésétől. — Az ellenséggel való azonosulás önismerethez segít, és az ellenséget is megismerem. Megszűnik veszélyes lenni: keresztüllátunk rajta. A leküzdhetetlen antipátiától nem tudok tisztán látni. A győzelem: az ellenség észreveszi az azonosítás sikerét. Az azonosítással a természetes szándék — a szublimált szadizmus — eléri célját: a szenvedés maximumát idézi fel a számára. — Amikor azonosítjuk magunkat ellenségünkkel, „parazsat gyűjtünk a fejére." A „szeressétek" a legmélyebb impulzusunk végigvitele. Mert ez az azonosítás egyben tényleg szeretet: így tudunk úgy jót akarni, ami kívül esik az ő látókörén. Ha az azonosításra képesek vagyunk, akkor avval azonosítottuk magunkat, akivel ő saját maga nem tudja azonosítani magát. — Minden lelki szituációt azzal a szinttel mérhetünk, amelyen valaki azonosítani tudja magát önmagával. (Gnosztikus tan.)

Legmonumentálisabb példa: Klages: *Der Geist als Widersacher der Seele* (a szellem mint a lélek ellenlábasa). Azt mondja, hogy a szellem győzni fog, de a lelki értékeket óvni kell, ameddig lehet. A szellemet sátáni realitásnak látja. — A szellemet azonosította a kereskedelmi számtannal.

K. Gy.: Nietzsche: „Jede Gemeinschaft macht etwas gemein" (minden közösség közönségessé tesz valamit).

Sz. L.: Vagy elenyésző hiba, akkor elhanyagolható — vagy fontos, akkor nem igaz.

A nietzschei realitás tudomásul veendő egyrészt, másrészt a közösség éppen a közönségesség felszámolása. A közösség Baader és Szolovjov szerint hármas:

ember — természet
ember — ember
ember — Isten.

A *közösség* a *kultúra,* s ebben egy valóság orgánuma az egyén. A belső, közös alap dönt. — A civilizáció mint bukás. (Marx, Rousseau. Teológiai megfogalmazás.)

Az *azonosítás* kérdéséhez: Parmenidész: nincs tér, a mozgás látszat. Az atomgondolat, az *üres tér* eszköz!!! nem azonosítható a *valósággal.* Parmenidész nem nevezi a teret létezőnek, hanem hasznos segédkonst-

rukciónak tartja. — Az *eszközt* eszköznek kell tekinteni — a libidót visszavonni —, hogy az eszköz eszköz maradjon. Az ellenséges valóság felosztása volt a cél. Divide et impera. Lehet értékelni, és aztán ezt az értékelést visszavonni.

Az anyag keletkezését akarta megmagyarázni a démokritoszi atomisztikus felfogás a hulló atomokkal, amelyek azután falsot kapnak, ütköznek. Az atomisztikus felfogásba fel kell venni a deus ex machinát, éppen azt, ami ellen küzdött.

Kettős figyelem szükséges: az osztásra és arra, hogy az eszköz eszköz maradjon. A közösség reális figyelő szemének kell rajtam lennie, hogy gondolati konstrukcióim eszközök maradjanak, s a szolgájuk ne legyek. Így még megvan a lélekjelenlétem arra, hogy az abszolút szükséges eszközök ne nőjenek a fejemre.

A régi mítoszok elhaltak a görögségben. A keletkezés megmagyarázására már nem tartottak igényt: ekkor jött az atomizmus. De egyoldalú forradalmiságként a mítoszokkal együtt a közösséget is eliminálták. — A segédkonstrukciók segédkonstrukció-mivoltának tudatban tartása nem jelenti a valóság misztikus elképzelését, mivel a saját realitás, az empíria szemmeltartásáról van szó.

A gazdagság mint érték és mint realitás csak a kérlelhetetlen egységen belül lehetséges. Csak az egyben gazdag gazdag, a többi szétesett, puszta halmaz.

A *valóság szubjektíven* felfogva: az *empíria* szigorúan vétele. Az empíria radikalizmusa. A tapasztalat, az empíria tisztántartása: tudnunk kell, hogy mi a tapasztalatunk és mi az, ami a segédkonstrukciókból ered.

A szubjektivitást újabb és újabb fokokon kell tudomásul vennünk.

A valóság-kritérium megközelítése Kierkegaard utolsó munkájában, az *Augenblick*-ben (*A pillanat,* 1855). — Kierkegaard programmatikusan szubjektív gondolkodó.

1. Platón: azok kormányozzanak, akiknek erre semmi kedvük. A hatalomvágyóknál a kormányzás az alárendeltek fölött puszta látszattá válik. — A kedv minden munkát csekéllyé tesz. — A képességek a hajlammal szemben. — A felsőbb erőktől kényszerített munka. — Szerettem a produkálást, szerettem írni: de távol a pillanatnyi hatástól. A nyelvvel társalogni: csodálatos időtöltés! Vitázni is szeretek; a szenvedélyt elkölteni. Nincs kedvem a pillanatban hatni. — Ha a pillanatban kell hatnom, tekintettel kell lennem a középszerűségre: a hazugságra. — Irigység és butaság: két szociális hatalom. — Örökké megbánnám, ha nem vállalnám a pillanatot. — Kereszténység és krisztianizmus.
2. Hogyan lehet döntő dolgokat előadni? — Nem lehet „bizonyos mértékig belemenni kérdésekbe". Nem. Egy döntő gondolatot ragadozóként kell előadni: ravaszság és erő. Csendben lenni, mint bármilyen szelíd állat... csöndes várás, összehúzódás és aztán koncentráció az ugrásra. — Vihar.

1946. XII. 4.

Sz. L.: A radikalizmus titka a minden előfeltevést felfejtő szubjektív szándék: a szubjektív mozzanat centrumbahelyezése.

Kierkegaard a szubjektív analízis útjának megújítója. A címszerűen centrumban álló kereszténység tényleges centrumbaállítása; rávezet a szubjektív empíriára.

Az individualisztikus szenzualizmus nyelve rávitt a közösségi motívumokra. Nincs olyan individualisztikus realitás, amelyben ne lenne közösségi mozzanat.

Az *értékelésnél* alapvető módon jelen van a közösség.

Az *emlékezésnél* alapvető módon jelen van a közösség

Minden, ami produktív: szövetséges.

A valóság sokfélesége; a kiszámíthatatlan szétbontottság szükségszerűen fellép, ha nem követjük elemi tapasztalatainkat egyszerre az individuális és nemindividuális szubjektív centrumig, a szubjektív empíriáig.

Nem az a baj, hogy specializálódni kell, hanem az, hogy elfelejtik, hogy az egész teszi lehetővé az egy pontra koncentrálódást. — A figyelem szűkítése, az intenzitás fokozása eredményes. — Érzem, hogy az egészre vonatkozó akarat magasabb értékű. — Isten személyes voltának vizsgálata ugyanolyan koncentrációt követel, mint egy természettudományos vizsgálódás, és erre éppen úgy érvényesek a tudatszűkítés törvényei, mint másra.

Kierkegaard: *Augenblick.*

A keresztény állam részéről felelőtlen cselekedet-e, hogy a kereszténységet lehetőleg lehetetlenné tegye? Mit tesz az állam, hogy a kereszténységet lehetőleg lehetetlenné tegye? — Az állam alkalmaz 1000 hivatalnokot, akiknek anyagi érdekük, hogy az emberek elfogadják a keresztény nevet. A kereszténység szempontjából már puszta létük is nyomorúság. Ha valóban hirdetnék a kereszténységet, fel kellene hív-

niuk a figyelmet arra, hogy a kereszténység és az állami-lelkészi karrier egybeesése a kereszténység tagadása. — Megfogalmazni, hogy mit ért az Újszövetség kereszténységen, hogy mindenki választhasson. Az utálatos kereszténység, amely az Istent hülyének tartja.

Hány keresztény van tulajdonképpen? A hivatalos válasz: az országban milliószámra vannak emberek, tehát milliószámra vannak keresztények. És kell hogy legyenek, mert különben nem tudnánk eltartani 1000 hivatalnokot. — Ha igaz volna a kereszténység földrajzi koncepciója: nevetséges volna Isten, a legnevetségesebb lény lenne a világon. — A pokol legnagyobb fenyegetéseit kapjuk, hogy azok legyünk, akik úgyis vagyunk. Ez a legszellemtelenebb istentisztelet, ami eddig volt.

Szubjektivitás: tisztázó radikalizmus.

A korszerű egzisztencializmus kritikája. — Tehetetlen; sokszerű, amit meg akar fogni. A források ismeretének hiánya. — A szubjektivitás, dialektika és egzisztencia-hangsúly Kierkegaardnál. Száz év sem volt elegendő félelmességének levetkőzésére. A kérdés aktualitásának megragadása egyaránt megközelíthetetlen volt a formálisan vallásos és formálisan vallástalan irány számára.

Analógia: marxizmus. A polgári magántulajdon elvének tudomásul nem vétele marxista és antimarxista oldalról. Traumatikus beállítottság. A német klasszikus filozófia kritikája mindkét oldalról: látszat szellemi élet.

Hegel a kereszténység objektivizálását végezte el. Marx elutasítja, hogy Hegel szényenlősen, burkolt formában be akarja csempészni a kereszténységet a szellemi életbe. Hegel: zseniális burkolótevékenység. — Kierkegaard Marxhoz hasonló Hegel-kritikája.

Az újkori természettudománynak meg kellett törnie a középkorban uralkodó arisztotelészi rendszert, amely a valóságot két, egymással kapcsolatban nem lévő részre bontotta. A modern természettudományra is ugyanez igaz: fel kell fedni a mostani tiltakozás hátterét.

A szellemi magatartás és a magántulajdon

Az intellektus táplálkozó karaktere. — Baader: Vernunft: Vernehmen. — Táplálkozás, merítés. — A szellemi élet ilyen karakterű. — Önmagát elvesztés. Alázat. Amint az intellektus megszűnik táplálkozni, nem intellektus többé. Az önállósított intellektus nem intellektus; érvényes rá, amit a racionalizmus kritikája felmutatott.

Nem tudják átlátni az intellektus szabadságának és táplálkozó mivoltának, az apriori beágyazottságának a dialektikáját.

A magaménak-vallás történelmi perspektívában, tehát korokra és vezetőkre, alkotókra vonatkoztatva csak akkor becsületes, ha egyidejűleg történik. — A modern magatartás: döntő közbelépés esetén vagy elutasítják a közbelépőt, vagy elmossák jelentőségét, vagy halála után vallják magukénak.

Az én értelmem nem az én magántulajdonom. — Marx a közösségtől elszakadt értelmet ideológiának, Kierkegaard rendszernek, frázisnak, életet ölő csalásnak nevezi.

1947. I. 15.

Sz. L.: A reinkarnáció problémájának vizsgálata. Múlt órai javaslat: megvizsgálni a társadalmi és hangulati hátteret. Pszichológiai gyanú alkalmazása szükséges.

A gyanú a 20. század emberében konstitucionálissá vált. Lelkiismeretességből fél a kérdések pozitív megválaszolásától.

A modern ember nincs meggyőződve a lelki problémák reális voltáról. Attitűd: „jó hinni a lélekben." Ez ellen a kuéizmus ellen a lelkiismeretes ember jogosan tiltakozik.

A pszichológiai gyanú más, nem történelmi háttere: olyan felelősséget hárít ránk a lelki problémák vizsgálata, amihez a modern atmoszférában nem vagyunk hozzászokva.

Így a pszichológiai gyanúval pszichológiai gyanú áll szemben.

Meddig van értelme pszichológiai gyanút kelteni? Hol apja a gondolatnak a vágy?

A pszichológiai gyanú circulus vitiosusa. És csak a hűvös körüljárás után dönthető el: meddig értelmes pszichológiai gyanúval élni.

A pszichológiai gyanúk feleseléséből teória és ideológia megkülönböztetésének segítségével kerülünk ki. A teória csoporttól független kutatás. Az ideológia csoport-érdekből származó kutatás. Ez a pszichológiai gyanú társadalmi variációja.

Freud: pszichológiai gyanú alkalmazása akkor indokolt, amikor valaki racionális okok nélkül tiltakozik valami ellen.

A konformizmus vagy a nonkonformizmus alapján állók-e a reinkarnáció-gondolattal szembeni ellenállások?

Hermann Imre: Randbevorzugung als Primärvorgang. Eredendő emberi magatartás, hogy a realitáshoz a szélein nyúl hozzá. Három gyufaszál közül az egyik szélsőt veszi el. A középső gyufaszálhoz csak belső koncentrációval nyúlunk.

A kettős szempont — a racionális vizsgálat és a centrálisság vizsgálata — adja a pszichológiai gyanú alkalmazásának kontrollját.

De van egy harmadik szempont is az exponálásban: *hol az a pont, ahol a pszichoanalízis feladja az intellektuális problémák vizsgálatát?* Hol van az a pont, ahol a pszichoanalízis lehetetlenné teszi teória kialakulását?

Lehetséges-e egyáltalán teória?
1. A provincializálódási veszély nem küszöbölhető ki. De a karmatikus beleszületettség áttörhető, más csoportok is elfogadnak. 2. A kérdésben az egyetemességi szándék jelen van. Maga a kérdés mutatja a kutató akaratot. 3. Itt az eredeti tapasztalat megtisztításáról van szó, a rátelepedett pszichológiai stb. képződményektől. Platón: az igazságot valamilyen formában ismerjük, azért keressük. Nincsen jogunk feltételezni olyan dolgokat, amelyek nincsenek birtokunkban, de kételkedni sincs jogunk bennük. Mi az állítás és tagadás súlypontja? Van-e racionális alap az állításra és a tagadásra?

A pszichoanalízis ki tudja mutatni azt a homokszemet, amely lerearálódik a műben gyönggyé, de *magáról a formáról, a konstrukcióról* nem tud mondani semmit. A pszichoanalízis terápia, de csak az ember felével foglalkozik, az intellektuális problémákat kikerüli.

Összefoglalás:
A reinkarnáció — szellemi kauzalitás.
A reinkarnáció egy racionális világképben nemcsak lelki, hanem szellemi kauzalitás.
Tér, idő, kauzalitás: ezek ellentmondását tisztázzuk, mint előfeltételeket.
A legmindennapibb pszichét is csak feje tetejére állítva lehet elképzelni ezek nélkül a kérdések nélkül.

Halál: utazás Franciaországba: az ismert és ismeretlen világba.

A pszichológiai gyanú határa az eredeti tapasztalat.

Az azonosság elvének vizsgálata állandó azonosítás.

A logika a nyelv önvédelme.

1947. I. 22.

Sz. L.: Fülep: A 19. század pszichológiája „lélektan lélek nélkül".

Pszichológiai gyanú: *nem illegitim lelki szükséglet álteoretikus kielégítéséről van-e szó?*

Az uralkodó pszichológia nem foglalkozik a telivér metafizikai problémákkal.
Az erőtlenség a kérdés exponálásában illegitim mozzanatok jelenlétét mutatja, talajtalanságot jelez.
Hock Jánosnál a reinkarnáció-probléma népszerű összefoglalása sajátságosan nem meggyőző, darabos. (Írásai a halála után jelentek meg.)

A reinkarnáció hívei szerint *illogikus beszélni a lélek halhatatlanságáról akkor, ha nem beszélünk a lélek születetlenségéről.*

Nem lehet beszélni *a lélek metafizikai speciál-problémájáról* anélkül, hogy *a lélek természetrajzába* bele ne mennénk. Különben asztrológiai és spiritiszta jóslatokhoz jutunk, ahol az az érzésünk, hogy speciális prognózisokat adnak, anélkül, hogy az alapvető kérdésekben többet tudnának.

Leírható-e egyáltalán a lélek természete, dinamikája?
Goethe: A lélek lényegében megrajzolhatatlan. Olyan centrum, amitől nem tekinthetünk el, de leírhatatlan.

A reinkarnációt nem lehet biológiai élményszerűségében megfogni, így nem meggyőző. Szükséges a tér, idő, kauzalitás, mérték vizsgálata.

Tér-idő elképzelésünk közvetlen tapasztalati alapjai. Az újkori (mai) tér-idő elképzelés leírását és elemzését dialektikus rombolómunka vezeti be.

A végtelen tér uralkodó gondolata a modern fizikában tárgytalanná vált. *Mi az, amit a végtelen tér gondolatában magától értetődőnek tartunk? Milyen fajta realitásnak tartjuk a teret?* Meg kell adni a végtelen tér differentia specificáját; ha realitásról beszélünk, jó kontroll a differentia specifica keresése. Anyagi, testi, lelki vagy szellemi realitás-e a tér?
Nem anyagi realitásról van szó, s ezt a közvetlen érzésünket a térgondolat történelmi születése is bizonyítja (görögök: a tér az, ami a dolgok között van). De éppen ezen az alapon adódik asszociálás az anyaghoz: a tér az anyag komplementerje.

A tér nem testszerű. Az alaktól, biologikumtól különböző, idegen. Nem is merült fel kísérlet az alakkal és biologikummal való összehozására, mint az anyagnál.

Lelki jelenség-e a tér? Kísérletek a modern pszichológiában, hogy a teret mint pszichológiai jelenséget interpretálják. Schmitt: pszichológiai térjelenségek, résztér-jelenségek. Kant: szemléletünk apriori puszta formája. A szemlélet formáit viszont nem elemzi, szubjektív ősjelenségnek tartja, ami tovább-elemezhetetlen.

Ezek szerint a tér valahogyan egyik kategóriába sem illik bele, s emellett a legmagátólértetődőbb realitásnak tartjuk.

Hogyan írják le a teret? A tér maga az űr, minden benne van, nincs ellenállása. Ahhoz, hogy valóság-mozzanatról beszéljünk, kvalitást kell megadnunk.

A tér kísérleti definiálása: magától értetődő realitás, ami nem rendelkezik differentia specificával. Pszichopatológiában ismeretesek hasonló szerkezetű nem reális fixa ideák. Tudomásul vettük, hogy ilyenek vannak. A *tér* fixa ideája *a tiszta semmi.* Ennek az a konzekvenciája, hogy a realitás a semmiben van.

Biblia: Isten a *semmiből* teremtette a világot. Ezzel a gondolattal szemben ellenállás van. Ugyanakkor magától értetődő, hogy a világ a semmiben van, noha ez sokkal nehezebben képzelhető el.

A *végtelen üres tér* gondolata a modern fizikában nem aktuális, közvetlen tapasztalat nem támogatja, mégis szuggesztív. Ennek megfelelően pszichológiai gyanú alkalmazása indokolt.

Jogosult-e tér és idő együtt-tárgyalása? A végtelen üres térnek és a pszichológiai résztereknek megfelelő végtelen abszolút idő és párhuzamos szubjektív idő elképzelése.

(Freud: A vallás egyetemes emberi neurózis.)

A végtelen tér és a végtelen idő fixa ideák, valóságképünkbe helyezett romboló motívumok.

A végtelen teret és időt határoltságunk feltételezése követeli meg. A végtelen tér és idő elképzelésének kritikájában magát a határoltság érzését kell kritika tárgyává tenni.

Paradicsom, jó és rossz megkülönböztetése, rabság, Genezis, Nietzsche.

Ha a szabadságot nem a szabadság értelmében fogjuk fel, negatív szabadságot, fixa ideát indukálunk, patologikus kivetítést. Ez a *negatív szabadság-gondolat* az egész emberi közösségre vonatkozó pszichopatológiai jelenség.

Miképpen jelentkezik a tér-idő-semmi probléma a görög gondolatmenetek által meghatározott nemzetek összességén kívül állóknál, a primitíveknél? Nem tudjuk lefordítani a primitívek szemléletmódját a mi nyelvünkre. A semmi fogalmának fixa ideává tisztult formája náluk nem szerepel.

Nem a tér, hanem a végtelen üres tér gondolata ellen beszélünk. Schmitt: a tér nem űr, hanem *végtelen telítettség,* amiből a figyelem bizonyos dolgokat premier planba helyez. A valóságokra eredeti formájukban az áthatottság jellemző.

Az a gondolat, hogy a világ a *semmiben* van, végtelenül depresszív szituációt jelez: nem határozható meg a középpont, és a semmibe le lehet zuhanni (Nichts, nichtet, Vernichtungslager).

Ha a világ *atomok* kombinációja, akkor a *semmi* képzete szükségszerűvé válik.

Nem fogadhatunk el olyan ellentmondást, amely további ellentmondások egész seregét vonja maga után. Szellemi realitás sem lehet megragadhatatlan, mert akkor pusztító. Csak pszichopatológiai értelemben vehető realitásnak.

A végtelen: tagadás, a végesség tagadása. A végesség viszont ellenkezik eredeti tapasztalatunkkal.

1947. I. 29.

Sz. L.: Tér és idő kísérleti elemzése, mint a pszichológiai gyanú mélyebb megfogása.

A kettős értékek: a semmis és a valós szétválasztásáról van szó.

Konvencionálisan a tér az az űr, ami a serleg*ben* van. Tapasztalati kényszer az üres tér képzetének felvétele. Tértapasztalatunk persze nem ilyen egyszerű: az is tér, ahol a serleg elhelyezkedik. Rész-tér, egész-tér, végtelen tér. De ami a serlegben van, az is tér az empíria számára; résztér és egész tér kapcsolata.

Naturalista és modern rendezés: a naturalista felépíti a színpadra a katedrálist, a modern (Reinhardt) csak a katedrális részletét, de így kap reális perspektívát, reális arányokat ember és katedrális között,

szolgai naturalizmus nélkül, amennyiben az ablaknál csak két-háromszor lesz nagyobb az egész építmény. A kérdés tehát az, hogy a képet *mi* mellé helyezzük és *mivel* hozzuk kapcsolatba. A naturalizmus arányokat meghamisító perspektíva.

A téridő esetében — a fenti példához hasonlóan — a személyiség és a tér aránya a kérdés. Mivel hozzuk perspektivikus kapcsolatba a személyiséget? Ha a végtelen tér és idő fixa ideájával, a személyiség, amely helyesen felfogva alapvetően fontos, jelentéktelennek fog tűnni. Így kettősség jön létre: a személyiség hol lényeges, hol lényegtelen. Hideg és forró zuhany váltakozása. Ebben a szerkezetben nem lehetséges a kérdés megfogása. Két kísérlet a probléma megoldására:

1. A személyiség realitásának kiküszöbölése (materializmus, részben Nietzsche); a személyiség realitását addig boncolták, amíg fixa ideává nem meztelenedett.
2. Alapvető létfogalmaink kritikai elemzése: az ontológiai szituációt kell megadni. Ez az egyetlen lehetséges út.

A szolipszizmus a realitás leszűkítése az emberre (az én-re). Abszurd, bár önmagunkról való tapasztalatunkkal korrelatív — de abszurd az én semmisnek tekintése is. A kutatás alapja: tapasztalás sajátmagunkról.

Az eddigi viszonylagos eredményekből rálátásunk nyílik a nihilisztikus téridőre: ha a belehelyezkedés a világképbe nem tud evidenciára emelkedni, a világkép fixa idea, a valóságos tapasztalat belehelyezése lehetetlen. Magjában pedig az az alapvető ellentmondás van, hogy *a tér létezik és nem létezik.* Ebbe az ellentmondásba kell belehelyezni minden tapasztalatunkat, mint ahogyan a végtelen térbe kellett egy zárt formát. A tapasztalat helyesen súg, mikor azt mondja, hogy ezt nem lehet.

A tér létezik, mint a formák áthatottsága, a személyes tapasztalat tere. Az atomisztikus anyag és a konstruált üres tér rokonok.

A nyelv és a matematika kísérlete a tér megfogására. A nyelv azt mondja, hogy a tér a tiszta egymásmellettiség, egymáson kívüliség, egyik a másik után, egyik a másik mellett. Ez volna a legideálisabb és legradikálisabb megfogalmazás. A gnosztikus, taoista felfogásban a tér tiszta áthatás, tiszta telítettség. Itt: tiszta idegenség. Önkényes abszolút konstrukció, innen érezhető az üres tér anyagi vetületszerűsége, erről közvetlen tapasztalatunk nincs. Az egymástól idegen valóságok matematikai projekciója.

A problémát régebben a szemlélettel és az emlékezéssel kapcsolatban tárgyaltuk (Dingler: közelemlékezés). Sor van a szemlélet és az emlékezés között. Tér- és időélmények szétválasztása irreális. Szemlélet és elmélet között csak kvalitatív nagyságrendű különbség és azonosság van. Időtlen szemlélet nem jöhet létre.

Térparadoxonok Zénóntól Szent Ágostonig: a múlt nincs, a jövő nincs, a jelen matematikai pont. A „közelemlékezés” kifejezés jól kifejezi az időélményt, amelyben múlt, jelen és jövő egyszerre vannak jelen, nem pedig idegen egymásutániságban. A tér és idő pontjai nem idegenek egymástól.

A 19. században: analizáltuk a testet, a lelket nem találtuk. Ez a tapasztalat-interpretáció a személyiség olyan felfogásának következménye, amely szerint a személyiség nem más, mint vitális domináns, abszolút individuum, szubsztancia, dolog. Ezzel szemben jogos a durva materializmus nyers tiltakozása.

Misztikusok: a testben lélek van, ez térszerű megfogalmazás, s ebből a materializmusból paradoxonok adódnak. Meg kell fordítani épp úgy, mint a serleg esetében: a test van a lélekben. Vissza a közvetlen tapasztalatra; ismerjük testünk méreteit, konkrét pszichológiai terünkben. Legalábbis kétoldalú analízist kell adni: a lélek egyszerre van a testen kívül és a testben.

Reinhardt: jó színészek, Shakespeare, de ha a díszlet monumentális asztal, az összhatás groteszk. (A színpad értelme a nem torzított képek megjelenítése.) Ha így van hozzámérve a személyiség az üres térhez, ugyanaz a groteszk hatás. A modern képzőművészet deformált formavilága a mértéknélküliség kényszerítő hatásának következményeit vonja le. A formarombolás mértékrombolás.

A görög művészet megvesztegető analógiája a naturalisztikus harmónia. Valójában a görögök ortogonális paralellprojekciója mellett Picasso veszi reálisnak ezt a téridő perspektívát. A modern művészet tudomásul veszi ennek a perspektívának a paradoxonjait. Az európai művészet a téridő-perspektíva logikai következménye. A görög megoldás az egyetlen, amely nem torzít a perspektíván belül. Mindenki, aki nem epigon: torzít. — Egyszerre perspektivikus és nem perspektivikus. Az az út, amire ráléptünk, kritikával él a perspektívával szemben, de ugyanakkor el kell ismerni a perspektivikusság realitását. A modern művészet ellenőrzés, megtámadja a fixa ideát, de nem gyógyít. A kínai festmény reális perspektívát ad, nemcsak logikai cáfolat a nihilizmusra, hanem gyógyítás, tapasztalataink végigkövetése.

A modern fizika: a valóság maga perspektivisztikus. Pozitív mozzanat a modern művészetben: áthatottság. Ám ahogyan a modern fizikában eredményeink eredmények, csak nem szemléletesek, úgy képeink képek, csak nem ábrázolnak semmit.

„Ezeket a kérdéseket nem lehet megoldani, a történelem bizonyítja. Határkérdések." De a határon két realitás találkozik. Vagy halandzsa, vagy misztérium. Ezt meg kell tudni különböztetni.

Huxley: *És megáll az idő.* Egy Shakespeare-hős meghal: „A gondolat az élet rabja csak. Az élet az idő bohóca. És megáll az idő."

Az idő bálványozása. Konzervativizmus, reakció: a múlt idő bálványozása. Marxizmus, nacionalizmus: a jövő idő bálványozása.

A közvetlen tapasztalat a matematikai általánosítás.

Heisenberg érzi, hogy Goethe színelmélete reakciós és egyben értékes, de nem tudja megmondani, hogy miért.

Bölcsesség könyve: apokrif biblikus könyv: a teremtés szám, súly és mérték szerint történt. Ehhez képest a materializmus szelíd próbálkozás.

1947. II. 5.

Sz. L.: Nem pszichológiai kérdések pszichológiánkban: szenzualisztikus intellektualizmus, intellektualisztikus szenzualizmus. A közvetlen tapasztalás mozzanatából, sajátos közösségi karakteréből, az érzékelés elemzéséből indultunk ki, s az intellektus működését már az elején megtaláltuk. A szentírások lelkes lélektana helyett a modern lelketlen lélektan alapfogalmaiból indultunk ki, s szigorú empirizmussal kritizálva haladtunk. A szenzuális és az intellektuális működés rokonságát és összefüggését fedtük fel.

Most a lélek realitásának és a reinkarnációnak a kérdését akarjuk elemzéseinken felbátorodva megközelíteni.

Többrendbeli *pszichológiai gyanú* merült fel. 1. Társadalmi ellenállás a kérdés felvetésével szemben. 2. Nem a tudomány belső kényszere a kérdés felvetése, hanem a világ szebbre festésének a kísérlete. — A kérdés racionális tárgyalása eddig megközelítőleg sem volt kielégítő.

1. Vigasztaljuk magunkat avval, hogy meghalunk? Hogy nem halunk meg?

2. A reinkarnációnak törvényként való elfogadása, sőt maga a feltételezése is pszichológiai gyanúval járt: nem a világ szebbre festésének igényéből keletkezik-e?

Pszichológiai gyanú alkalmazása akkor aktuális, ha egy kérdés elfogadása vagy elutasítása függetleníti magát a kérdés racionális vizsgálatának eredményétől.

Kikapcsoljuk most azokat az ellenállásokat, amelyek nem a pszichológiai gyanú körzetében merülnek fel: így a modern téridős nihilizmus dialektikus felbontását és az egzisztencializmussal való kapcsolatba hozást. A gondolatmenet *társadalmi* konkrétirozásánál vagyunk.

A marxizmus lényeges pontjait mint monumentális pszichológiai gyanút és módszertant foghatjuk fel. Megkülönbözteti a teóriát és az ideológiát. Az ideológia: öntudatlan, öntudatos elfedő valóságtorzítás. A teória maga a kutatás.

Demokratikus érv a reinkarnáció-gondolat mellett: a Föld népeinek jelentős része elfogadja a reinkarnációt. Itt egyházpolitikai és ennek megfelelően világpolitikai problémákra is utalunk. Az indiai szituáció: mohamedanizmus és hinduizmus vallási küzdelme az angol uralom alatt. Valamennyi szekta ideológiai képződménye organikusan szövődik ebbe a szituációba.

Hogyan van jelen a reinkarnáció-gondolat az eredeti európai bibliai forrásban? Ebben a szituációban ezt a kérdést el kell fedni, mert ha kiderülne, hogy alaptalan az európai és keleti vallások dualitása, az imperializmus vesztene ideológiájából; tehát érthető az ellenállás. A világpolitika és a világtársadalom reinkarnációs ellenállásának figyelembevételéről van szó. A bibliában a reinkarnáció részben kimondottan, részben ki nem mondottan bennefoglaltatik.

További lehetséges érvek: biológia, értékelmélet, etika, esztétika; tekintélyi oldalról: szentírások. Ó- és Újszövetség dokumentumai.

Lényeges és döntő különbségek vannak Kelet és Nyugat között.

A pszichológiai gyanúk: vigasztalni magunkat azzal, hogy meghalunk, vagy azzal, hogy nem halunk meg. Etikai formulázás: tetteink következményei elől nem lehet ellépni, se természetes hallálal, se öngyilkossággal. — Nem egyszerűen halálfélelemről, hanem életfélelemről van szó. Gandhi és az angolszászok közös programja: félelem nélküli élet. A félelem oka: hogy mindenért felelős vagyok, hogy meg kell fizetnem az utolsó fillérig. „Az ismeretlentől" való félelem: ismeretlen, mert nem ismerem meg. A megsemmisüléssel védekezem a felelősség ellen, de ez önmagában is riasztó.

A saját életemtől való menekülés igen alkalmas az imperialisztikus törekvés megfogalmazására is.

A nyugati ember fölénye Kelet felett adott; a fölény túlélezése a nyugati ember menekvése a saját problémája elől. Félek a saját életem következményeitől, s ez szublimált teológiai imperializmus formájában jelentkezik.

Az ideológiai gyanúktól mentes tárgyalás kezdete:
A reinkarnáció kérdésének lényeges pontjai a közvetlen tapasztaláshoz vezetnek vissza. Csak előbb le kell bontani sok mindent.

Lehet-e az ember tulajdonságait viszonylag racionálisan biológiailag és — a szó tág értelmében — pedagógiailag megmagyarázni? A feladat: testi-lelki és szellemi tulajdonságok (különbségek) megmagyarázása leszármazástanilag és a milió-elmélet szempontjából. A biológiában a reinkarnáció akkor szükséges hipotézis, ha a környezet hatása nem elégséges magyarázat a tulajdonságok továbbvitelére.

A másik keresztmetszet:
Minden testi-lelki tulajdonság ekvivalenciában van szellemi tulajdonságainkkal.
Ilyen szoros párhuzam mellett: gyermek és szenilis aggastyán problémájáról van szó. A testileg ki nem fejlődött gyermek ugyanakkor sajátos egyéniség. Testi rokkantságnak, megtört vitalitásnak nem feltétlen következménye a szellemi szenilitás, sőt, szellemi frissesség lehetséges (Goethe). Ez a pszichofizikai paralelizmus dogmáját mindenképpen áttöri.

Megmagyarázandó még:
A gyerekkor szellemi produktivitása. Csodagyerek. (A gyerek intelligenciájának spontaneitása egy új realitással való megütközés közben csökken.)
Halálközelben a meggyőződés szerint újraéljük az életet. Ez most még nem helyezkedik be az érvek és ellenérvek közé, de úgy érezzük, hogy a reinkarnáció mellett szól.
Ugyanilyen szerepe van az álom kérdésének: megközelítő racionális magyarázat sem sikerült eddig. Nemcsak a mitológia beszél álom és reinkarnáció kapcsolatáról, hanem szigorú hindu analízisek szólnak a három álomról: 1. önmagunk azonosítása az Atmannal, az álomnélküli alvás, 2. ... 3. ...*

Európai történeti példák a reinkarnációval kapcsolatban: akaratszabadság és predesztináció (reformáció) szembenállása. Ezt a dualitást igen intenzíven kell tudni elfogadni.

A reinkarnációval szembeni félelem egy sajátos szellemfélelemből és szellemtagadásból ered. Egy 9. századi zsinat a szellem tagadását

*Ezen a helyen a feljegyzések hiányosak (a szerkesztő megjegyzése).

dogmává sűrítette. Túl a Platón-Arisztotelész-féle test-lélek szétválasztás tagadásán, dogmatikusan leszögezi, hogy a szellem szorosan hozzátartozik a testi-lelki realitáshoz. Ez előzi meg a modern materializmust.

A szellemi realitások tagadása és egyetemes elfogadottsága a magja a modern közgazdaságtannak. A polgári közgazdászok azt mímelik, hogy a marxizmussal materializmusa miatt állnak szemben.

Freud nem talált pszichológiai alapot annak feltevésére, hogy valaki hinne abban, hogy meghal.

1947. II. 12.

Sz. L.: Az előző szeminárium gondolatmenetének összefoglalása:

1. Az újjászületés kapcsolata konkrét pszichikai tapasztalásunkkal. Halálfélelem és az a bizonyosság, hogy nem halok meg.
2. Az újjászületés gondolata elleni tiltakozás és a fehér ember imperializmusa összefügg. A keleti gondolatok asszimilálása támadná a fehér ember irracionális gőgjét. A reinkarnáció tagadásával a fehér ember hangsúlyozza és fanatikusan kiélezi, szakadékossá teszi Kelet és Nyugat különbségét. Jellemző negatívum az újjászületés elutasítása. (A tudomány mint a babona elleni görcsös tiltakozás.) Angolszász gondolkodók optálása a reinkarnáció gondolatához az imperializmus komplementere. Az angolok világpolitikai jelszava: félelem nélküli élet. Gandhi: ez a centrális kérdésekkel való foglalkozás feltétele. (Coincidentia oppositorum.) A félelem lassan mindent elér, belegyűrűzik az egész valóságba, rákosan fejlődik. A félelem a személyes realitás elleni tiltakozás és tiltakozás minden ellen, ami erre utal.
3. Lehetetlen pusztán biológiailag és antropológiailag magyarázni az emberi tulajdonságokat. A pszichofizikai paralelizmust vö. a pozitív energetikával — Müller, a gének szerepe, tulajdonságok átviteli kísérlete pusztán biológiailag.

Az *értékelés* a szembe és a fülbe inkarnálódik. Látnom kell, amit értékelek. A látás az értékelés inkarnálódása. Ha találkozom valakivel, s értékelő figyelme nincs jelen, nem találkozom vele, szavaiban, gesztusaiban épp a lényeget nem veszem észre.
Amit nem lehet biológiailag létrehozni, az éppen az, amit a biológusok nem is akarnak létrehozni: a tulajdonképpeni emberi tulajdonságokat.

Van két teória a halálról, amelyek inorganikusak a teoretikusok rendszerein belül:

Freud: halálösztön;

Kant: Radikalböse (a kategorikus imperatívusz komplementere).

Az életösztön és halálösztön végső meghatározó motívumok. (Ferenczi rendszert épített a halálösztön gondolatára.)

Mi az ember sorsa a születés előtt és a halál után? Eddigi kerülőink azt a világot akarták megrajzolni, amelyhez ezt a kérdést intézzük. Káoszhoz nem lehet kérdést intézni. (A személyes szellemi létezés sajátos, komplex közösségi realitás.) Csak olyan élet- és világképhez intézhetjük ezt a kérdést, amelyik ezzel szemben gátlás- és ellenállásmentes.

Kiegészítés a *pszichológiai gyanúhoz*: a vágy az, ami tiszta bennünk. A pszichológiai gyanú a vágyak bizonyos fajtájára vonatkozik, amelyek hamisak.

Nietzsche: „Élettől független igenlés nincs", hideg objektivitás lehetetlen. Ezt a kiindulópontot kettősen használja fel: 1. Hideg objektivizmusra nincs szükség, emberileg nem elgondolhatatlan, de lehetetlen. 2. „Emberek vagyunk"-ízű optálás: minden életigenlésünk vagy -tagadásunk sajátosan pragmatisztikus. Tudományos reflexióink életigenlésből erednek. Nietzsche, aki az életigenlés maximális képviselője, destruálja az életigenlés maximális formáit. A *szellemi* pragmatizmus, *szellemi* gyakorlatiasság azonban nem áll szemben az objektivitással. Csak a különböző pragmatizmusok nívóit, a gyakorlatiasság síkjait kell megkülönböztetni. Pragmatizmus: az igazság kritériuma a hasznosság. A gondolatok Wünschbarkeitje nincs ellentétben az objektivitással. De mi a pragmatistákkal szemben egyetemes szellemi érdekből beszélünk: ezek organikusan magukba foglalják a tudományos objektivitás kritériumait, magukba foglalják nemcsak gyakorlati érdekeinket, hanem egyetemes szellemi érdekeinket, amit pillanatnyi érdekeinkkel nem tévesztünk össze. Legabsztraktabb elgondolásaink is az életet szolgálják. Ezt nem szabad nihilizálni. A pszichológiai gyanú alkalmazása a részérdek felfedése. Az egyetemes érdekkel szembeforduló részérdek szellemi öngyilkosság.

Van egy másik pragmatikus ellenvetés azzal szemben, hogy mostani életünk organikus következménye az előző életünknek. Ez a marxista ellenvetés ezt a tételt az uralmon levők, a birtokon belüliek igazolásának látná: elmúlt életeink során méltóvá lettünk mostani helyzetünkre.

A középkorban is volt drasztikus kritika az egyházzal szemben. Ennek ellenére alakító tekintély volt. A kiközösítés, a pokol fegyver az egyház kezében a feudalizmus ellen, jobb, mint egy felszerelt hadsereg.

A reinkarnáció gondolatából megnyugtató, fenyegető és nevelő hatás származik. A tudományos ellenőrzés és elfogadás kisugárzó erejét derékszögben megváltoztatja. A reinkarnáció-gondolat félelem felkeltése, s ugyanakkor sajátos félelem megszüntetése. A halálfélelem megszüntetése teszi lehetővé a társadalomban a hatalmi és a gazdasági nyereségvágy megszüntetését. Ez a feltétele. A természetes küzdelem ugyanis bonyolódik egy irracionálissal, a végeláthatatlan hatalmi koncentrációs vágy örökké megtartani akaró impulzusával. A nyereségvágy mechanizmusa szekuritás-igény. A hatalmi és gazdasági segédeszközökről való lemondás feltétele alapvető félelmek megszűnése. Az uralkodó osztály nem győzhető le mindaddig, amíg meg nem szabadítjuk az alapvető félelemtől.

A téridő abszolutizálása közösségi patológia. — Freud: Krankheitsgewinn: bizonyos lelki betegségek, akár szándékoltan, akár nem, bizonyos társadalmi előnnyel járnak. Ez a beteg patologikus profitja. (Pl. nagyobb figyelem a beteg iránt, kímélet vele szemben stb.) Az uralkodó osztály Krankheitsgewinnjét, patologikus profitját kell lehetetlenné tenni. Ilyen profit az is, amiről a marxisták beszélnek. Erre a patologikus profitra praktikus és racionális vonatkozásoktól függetlenül van szüksége az uralkodó osztálynak. Az osztálykülönbségek realitását elfogadjuk, de kimutatható egy osztályok felett érvényes ideológia. A patologikus profitra nem csak az uralkodó osztálynak van szüksége. Az uralkodó osztály saját intelligenciáját felülmúló eszközök birtokában van. Egy viszonylag félelem nélküli élet szükséges a küzdelemhez is, és az egyetemes humanizmus értelmében a küzdelem az uralkodó és az elnyomott osztályokért egyaránt folyik. Uralkodók és elnyomottak kölcsönös tehetetlenségben vannak, a félelmi szituáció mindkettőre vonatkozik. Az irracionális irányzatok fellépése erre vezethető vissza. Ha racionális megoldásainkat nem vonatkoztatjuk a gyökér-kérdésekre, elfogadhatatlanoknak bizonyulnak.

Félelem vagy halálfélelem nélküli létről van szó? A hinduk tisztán látnak, és az utóbbiról beszélnek. A halállal való foglalkozás teszi relatív félelemmentessé a halált. A munkának, alkotásnak, kutatásnak is van félelemoldó jellege.

Istenfélelem és halálfélelem olyan viszonyban van, mint egy tágabb és szűkebb pragmatizmus.

Az axiomatikus vizsgálatból kiderül, hogy a durva finalitásokat egy alapvető finalitás szempontjából küszöböljük ki.

Axiomatika: hiány, ellentmondás, ismétlés nélkül. Ez a mérés alapja: a korrelativitás a három követelmény között. Ha hiány van, ismétlés-

nek kell lennie. Minden mérés ennek az alapvető mérésnek a technizálása, részletezése. Konkrét célok szempontjából mondhatom, hogy hiány, felesleg vagy ellentmondás van.

Annak a kielemzéséről van szó, ami tisztán axiomatikus.

1947. II. 19.

Sz. L.: A reinkarnáció bagatellizált problémákkal kapcsolatos: az öröklés törvényszerű összefüggéseivel például. A reinkarnáció: sajátos jellegű oksor. A reinkarnáció biológiai megfigyelésekben előkészített helyre ugrik be.

Ha a hamis szemléletet ki tudjuk kapcsolni, lehetővé válik a reinkarnáció gondolatának befogadása. Dialektikus kontrollkérdés: m i m o n d e l l e n e?

Ha csak a régi szemlélet ellenkezése mond ellent, befogadható. Hozhatom magam olyan szemléleti szituációba, hogy világosan kontrollálhatóvá válik minden reinkarnáció-ellenesség tarthatatlansága. Csak a beidegzett hipotézisek mondanak ellent.

Különböző élet- és halálfélelmek tanúsítják a lényeges ellenállást a produktív gondolatokkal szemben. (Társadalmi imperializmus: állítják ugyan, hogy Anglia ráfizet Indiára, de jól látható a pszichológiai ellenállás szerkezete.)

Franciaországban egzisztencializmus: „nincs értelme annak, hogy születtünk, nincs értelme annak, hogy meghalunk".

A reinkarnáció-kérdésekkel kapcsolatban megálltak az analízisben. Az analízisben megállni annyit jelent, mint egy folyamatot megállítani — összetörik rajta az ember. Csak a létre leképezett kép van önmagára leképezve.

Esztétika és reinkarnáció

Anatole France: Egy koldus kinyújtott tenyere eltakarja a Place de la Concorde minden szépségét. Politika és művészet kérdései visszautalnak erre a france-i tételre. Az esztétikából kiküszöbölhetetlen az a nyugalmi pont, amelyet az etikai aktivitás kizár. Hogyan egyeztethető össze a Place de la Concorde szépsége és a koldus kinyújtott tenyere? Szocializmus? Százezrek kinyújtott tenyere mit föd el? El lehet menni a koldus mellett úgy, hogy ne vegyem észre. Csak így lehet megőrizni a világ esztétikai élményét, vagyis ha valami szadisztikus fölényérzettel felejteni tudok.

Sem az aktív, sem a passzív esztétikai élmény nem független az etikai és logikai mozzanatoktól. Maga az esztétikai motívum sem lehet meg az etikai motívum jelenléte nélkül.

Az etikai akarat-erőfeszítésnek is nélkülözhetetlen eleme az esztétikum.

Esztétika: nyugalom, etika: aktivitás. Az akarati mozdulatot egy megadott szempont, illetve követelmény szerint teszem. A saját szempont: személy. Freud: az akarati mozdulatok valami „Über-Ich" szempontjából (barát, reformátor, feleség, belső szempont) történnek. Úgy érzem jól magam, ha betöltöm ezt az adott szempontot, ha megfelelek neki, ha ennek a szempontnak a projekciójává válok. A n y u g a l o m, az e r ő v e l t á p l á l k o z á s az a talaj, amiből kiindulva az erőfeszítés lehetséges.

Ha a koldus meg-nem-látásához nem kell akaratilag beavatkoznom, akkor van esztétikai élményem. Színpadi vagy sportjáték szemléleténél ez az akarati beavatkozás játékosan megy, nincs is szó akarati beavatkozásról, mert nincs szó realizálásról, nincs rám szükség, saját rezsijében folyik le az esztétikum, ha beavatkoznék, játékrontó lennék. Így néz ki az esztétikai élmény in abstracto.

Van-e ilyen szituáció a realitásban? Tehát olyan, amikor erre a beavatkozásra nincsen szükség? Ez az esztétikai probléma.

Hogyan lehet odaadni magam az esztétikai élménynek úgy, hogy az jogosan ne legyen eltekintés az etikai szükségtől? Az esztétikai élmény kötelesség, mert az aszketikus puritanizmus, az elzárkózás megöli az etikai nyugalmat, szóval a cselekvés alapját is. Igazolás, konkrét magyarázat csak a reinkarnációval lehetséges.

Az egzisztencialisták tagadják a felelősség-kérdéseket, de ezt vissza kell fordítani. Konkrét életeken ki kell mutatni, hogy nincs értelme a bizonyítás terhét áthárítani és eltekinteni attól, hogy mindenért felelős vagyok, amit nem tudok. Nem tudom, mert nem világosítottam fel magam, mert nem koncentrálok. Herbart: Bizonyos kérdéseket nem lehet megoldani. Tudunk élni anélkül, hogy a csillagokra néznénk. Chesterton: „Csak az nem botlik meg, aki a csillagokra néz." — Hidat építünk matematikával. A magasabb matematika jelenti a csillagokra nézést. Ez kell ahhoz, hogy átmehessek a folyó egyik oldaláról a másikra.

Arra, hogy ne nézzek a csillagokra, nem kell külön felszólítás, úgyis minden arra vonz, hogy ne nézzek.

A „l é l e k j e l e n l é t"-k i f e j e z é s összefoglalja eddigi gondolatmenetünket, ez fejezi ki a spontán koncentrációt. Ez teszi lehetővé a földön és hídon járást.

Lélek-jelen-lét: három poszt-metafizikai kifejezés.

Jelen és örökkévalóság. A *lét* szintén erre utal. *Lélek*, reinkarnáció, személyiség. Elvégzendő a további jelentések feltárása.

El kell végeznünk világképünk kritikai átszitálását. A reinkarnáció nem egyezik világképünkkel, s miatta az ellentétes realitásokat nem fogadhatjuk el.

Hogyan születhettem az idő egy meghatározott pontján, ha az idő csak társadalmivá sűrűsödött félelmeinkből áll?

Hogyan határoz meg engem, az embert, a személyes közösségi lényt a végtelen tér: semmi: halál egy heisenbergi értelemben vett határozatlansági pontja?

Hogyan állítható az, hogy a tér és idő egy meghatározott pontján születtem?

A világ börtön akkor, ha nem akarok cselekedeteim következményei szerint élni. A negatív hatás nemcsak a bűn következménye, hanem maga a bűn.

1947. II. 26.

Sz. L.: A modern téridő-elemzésekben a születés és a halál pillanatszerűsége kérdésessé vált!

Ahhoz, hogy a b i b l i k u s k i j e l e n t é s szempontjából vizsgáljuk a reinkarnáció kérdését, előbb egy kitérőt kell tennünk. A kérdésnek elvi jelentősége csak akkor van, ha a Bibliát isteni kijelentésnek fogjuk fel.

Az egyik felfogás szerint a Biblia egy nép őskori irodalomtörténete, más felfogás szerint isteni kijelentés. A Bibliakritika negatív pontokon kétségtelen és fontos eredményekhez jutott. Kimutatták a Biblia teljes történetiségét és bebizonyították, hogy mitológia, hogy sem tartalmában, sem formájában nem nélkülözi az emberi motívumokat. De a Bibliakritika a tulajdonképpeni mondanivalót nem érinti.

Az egyház a Biblia realitását külsőleg próbálja asszimilálni. Az uralkodó felekezetek arra törekednek, hogy a Bibliakritika eredményeinek tudomásulvétele mellett igazolják a Biblia kinyilatkoztatás-jellegét. Ez az ortodox felfogás mégsem elfogadható belső szellemi sajátossága miatt, mivel passzív és nem értelmezhető. A Szentlélek segítségéről beszélnek ugyan, de itt a kinyilatkoztatás tekintélyi voltáról van szó, jóllehet ez elsősorban nem külső, hanem belső tekintély. A bibliai kijelentés inkarnációja.

A 18. és 19. századi kritikusok, például Baader, nem utasítják el a külső tekintélyt, de csak mint egy belső tekintély megtestesülését fogadják el. „Tekintélyi elv". Ravasz fordulat! Gyökerében a tekintély megtámadása.

A problémák hátterében az augusztinizmus és tomizmus küzdelme áll. Az augusztinizmus, a katolikusok hivatalos filozófiája szerint a legprofánabb értelemben vett intellektuális funkciók is a *kijelentésen* alapulnak, még ha azok csupán öntudatlanul támaszkodnak is rá (Anselmus, Scotus Eriugena). Ezt az álláspontot mint irreális túlzást az öszszes felekezet állandóan elutasítja.

(Meg kell adnunk a hosszúsági és szélességi fokokat, ahol a kinyilatkoztatás kérdését látjuk: eredményeink és kudarcaink evvel jellemezhetők.)

A „fideizmus" pusztán a hitre alapított dogmatika, amely tomisztikusan értelmezi Pált. Pál levelei azonban éppen ezt az álláspontot támadják. A világi bölcsességet Pál nemcsak hogy nem utasítja el, hanem a ***hit*** szerves részének tekinti. A fideizmus beszél dogmatikáról és külön az intellektus szférájáról, a tudományról, valamint a két különböző dolog harmóniájáról. Magas szellemi kérdésekben hiányzik belőle a ráció. Evvel szemben Augustinus és Anselmus: „Credo ut intelligam". Ez a kritérium a ***hit*** és a hiszékenység megkülönböztetésére. Ezt a radikalizmust csak Pál apostol múlja felül, és ebben elsősorban Jánossal harmonizál.

Pál: „Meg kell tanulnotok az értelemmel énekelni". A „Kezdetben volt az Igé"-t Pál mindennapi szellemi életünk szempontjából fogalmazza meg evvel a radikalizmussal.

A kijelentést az uralkodó felekezetek dologi és szubsztanciális értelemben vették tudomásul: nem vették tudomásul.

Rosenzweig: „A kinyilatkoztatás a n y e l v." — Ez közvetlenül világos, ha a logoszról beszélünk. „Vagyok aki vagyok". Személyes, szubjektív tautológiák. (A *nyelv:* az, ami a nyelvekben a közös élet.) Meg kell mondanom, ki küldött. Mózesnek: a „Vagyok" küldött téged.

Arisztotelész: „Mi tulajdonképpen a logika"? A n y e l v ö n v é d e l m e. Dingler: A logika a jelzés értelmességének állítása. A nyelv megszüntetésével („A non est A") az alapvető emberi közösség és maga az ember szűnik meg.

Két felfogás:

1. a logika sehova sem vivő tautológiák rendszere,
2. a logika a valóság legalapvetőbb emberi és nem-emberi létét fejezi ki.

Reinkarnáció és pokol. Végtelen büntetés véges tettre: ez antinómia.

Már a kiindulópont magában foglalja az egész bumerángszerű kört. Nem kell megvárni, míg visszatér...

Ha nagyobb súlyt akarok felemelni, centrális pontjain fel kell osztani. Nem szabad a felosztásnak önkényesnek lennie! Tudnunk kell a súlypontot, önmagam súlypontját, a kettő kapcsolatát. Nem formalisztikus, tényleges elemzésre van szükség.

A Biblia elfogadása végső alapunk. Ez a teljes elfogadás semmilyen doktriner dogmatizmusnak nem lehet alapja. „Vagy benne van a Koránban, akkor a többi könyv fölösleges, ha meg nincs benne, akkor káros." (Az alexandriai könyvtár elégetése.) Ez Bibliaellenes, mert minden, ami a bibliai alapon elmondható, szabadságot kíván. Az új aenokra is várnak feladatok. Pál: „Tejnek italával táplállak benneteket, mert szilárd ételre még nem vagytok alkalmasak."

Történeti utalás a reinkarnációra: a palesztinai zsidók elfogadták. Ennek természetesen még csak etnográfiai jelentősége van. A reinkarnáció ellen nem szól semmi, mellette sok, de akkor közhiedelem is volt, és nem volt szükséges centrálissá tenni. Kiemelhetők az egyértelműen mellette szóló pontok: „Illésnek bizonyára el kell jönnie" (Máté 17,11). Jézusra vonatkozólag: „Hát ez volna az a János, akinek a fejét én leüttettem, ő támadt fel a halálból" (Márk 6,16). Jézus Jánosról: „És ha tudni akarjátok, ő az az Illés, aki eljövendő vala". „Akinek fülei vannak a hallásra, hallja meg." (Máté 11, 14-15.) János 9: a vakon született meggyógyítása. Tanítványai kérdezik: ki vétkezett, hogy ő vakon született: ő maga, vagy a szülei?

Lukács: végső ítélet: „Majd meglátjátok az Ember Fiát eljönni nagy dícsőséggel és hatalommal. Meglátjátok, nem múlik el ez a nemzedék, míg mindezek meg nem történnek." (Lukács, 21,27-32). Most vagy tévedett — ebben az esetben elvetem a krisztológiai felfogást, vagy egyértelmű a reinkarnáció.

Jézus és Nikodémus beszélgetése: Újra kell születni vízből és szellemből. Hock János szerint szövegcsonkítás az evangéliumi szent szellemről beszélni... Hogy itt Jézus csak a keresztségről beszélne. Akkor Nikodémus nem kérdezett volna olyan csodálkozással.

Hock: Minden ember külön teremtése? — Mi történik, ha nem fogadjuk el? Közös biblikus dogmatikus felfogás a „kreacianizmus", vagyis hogy a teremtés nem befejezett tény, és ennek feladásából panteizmus származik.

A terhelten születettek etikai megítélése profán szempontból is lehetetlen.

A gazdasági viszonyok visszavezetése a szellemi tulajdonra

1946. XI. 28.

Sz. L.: A közgazdasági teóriák vizsgálata polgári és marxista értelemben. A szituáció anarchikus.

Az 1914-től tartó 30 éves háború.

A polgári társadalom várt felbomlása nem következett be. A polgárság megszilárdulása az USA-ban. Második ipari forradalom liberális körülmények között. Éppen ebben az ortodox liberális formában született meg egy olyan erő, amely lefékezhetetlen. Ez az erő támadja a polgári magántulajdon elvét; nem propagandisztikusan, hanem ténylegesen.

Vagyis: a marxizmus társadalom-prognózisa összeomlott. Ugyanakkor be is teljesedett. Mennyi a siker és mennyi a kudarc? Meglepetések.

Chesterton: „A kereszténységet tulajdonképpen nem próbáltuk ki".

Liberalizmus, demokrácia és szocializmus, mint az Egyház megvalósításának szekularizációs kísérletei. A kereszténység maga vonult vissza és tette lehetővé a kisajátító törekvéseket, ez tette őket történelmi tényezőkké.

Az Egyház élő tanítása szemben áll a klerikalizmussal. A modern törekvésekért — az ateista liberalizmusért, demokráciáért, szocializmusért, nacionalizmusért — az a réteg felelős, amely a kereszténység kipróbálását feladta.

A klerikalizmus felelőssége. A haladó intelligencia felelőssége. Ők is belementek a klerikalizmus és az Egyház élő tanításának azonosításába. Így ők is hozzászámították az Egyház élő tanítását a feudális, illetve fasiszta klerikalizmushoz.

Kiút? Végtelenül egyszerű volna, ha nem volna egyszersmind alig járhatóan nehéz. A konzekvencia levonásának mindkét oldalon belső akadályai vannak. — A vizsgálatban a tudományos élességet fenn kell tartanunk.

A szocialista intelligencia: a legfrissebb eszmeáramlat, kapcsolatban a szellemi fejlődés forrpontjaival. Mit jelentett ez 100 évvel ezelőtt?

1. Marx fellépése, a klasszikus német filozófia összeomlásának ideje. „Nem szükséges a hegeli filozófiát döglött kutyának tekinteni." Kritikai továbbfejlesztés.
2. Az ipari forradalom aktivisztikus tudomásulvétele.
3. Az eseményekkel kapcsolatos irodalom (utópista szocializmus, polgári közgazdaságtan) kritikai-tudományos feldolgozása.

Marx és ellentétes előjellel Kierkegaard irónikusan akceptálta, hogy Hegel úgy szemlélte magát, mint a filozófia befejezését.

Marx: A közgazdaságtan, fogalmainak belső szerkezete folytán, elmos. — Ebből feladat adódik mai szituációnk számára.

Mi felel meg az 1-3. pontnak ma?
1. Mi a ma összeomlott szellemi irányzat? Egzisztencializmus.
2. A második ipari forradalom.
3. 1-2.-t ellenszenvvel és elzárkózással fogadják.

Ez a történelmi analógia összekötő kísérlet a kérdések megfogalmazása felé.

Marxista és antimarxista tendencia. A tudományos szocializmus funkcionális (feladatként történő) megfogalmazása. Szemben azokkal, akik a kérdéseket nem akarják felvetni. A kérdéseket fel nem vető marxisták és antimarxisták részéről egyaránt: a klerikalizmus és az Egyház élő tanításának azonosítása.

A szocializmus mint harc a hazugság, a kizsákmányolás és az erőszak ellen. A hazugság, kizsákmányolás, erőszak: a mammonizmus végső képlete. Ez ellen semmiféle konzervatív klerikalizmus sem veheti fel a küzdelmet.

Az ellentétekben jelentkező probléma: szocializmus — tervgazdaság, vele szemben: szabadság — személyes élet kibontakozása.

T. B.: Az egzisztenciális irányzat részben virágzó, részben összeomló? Lukács: imperializmus = egzisztencializmus.

Sz. L.: Mint ténymegállapítás ez helytálló, de nem tudja asszimilálni sem a pozitív, sem a negatív erőket.

Szoros kapcsolat van egzisztencializmus és imperializmus között. A kérdés csak az, mit nevezünk ma konkrétan imperializmusnak? Elfogadható a lukácsi megfogalmazás, ha a gazdasági viszonyokat emberi, szellemi viszonyok tárgyiasodásának látja.

T. B.: Egzisztencializmus és imperializmus kapcsolata még így is nyitott kérdés.

Sz. L.: Az egzisztencializmus heterogén. Heidegger nyitott kérdés. Őrá gondolok, nem Kierkegaardra.

B. G.: Ipari forradalom van? Csak tökéletesítés, állandó fejlődés. Nincs olyasmi, ami ne szerepelne Verne regényeiben. Kivétel: az atombomba. Lehet-e belőle ilyen messzemenő következtetéseket levonni?

Sz. L.: Ez az egyetlen pont alkalmas rá. Akkora a hordereje. Az atomenergia szerves környezete, a tudomány technizálása, kapitalizálása és proletarizálása. Elektromos számolóapparátusok. Kvalitatív ugrás. Alapenergiák olcsóbbá válása.

B. G.: A szükségletek centrumba állítása. Távhallás, távlátás. Olcsóbban fűtünk, olcsóbban hajtunk. A scientific managementben nincs semmi valóban új, minden levezethető a Taylor-rendszerből.

H. B.: A múlt világháború befejezése. Új támadóeszköz, amire nem tudtak rálicitálni. Biztosítási technika és támadási technika.

Marxizmus: világbéke. Egzisztencializmus: támadás. Egzisztencializmus: teljes nyitottság. A marxizmus ugyanúgy védekezővé vált, mint a kereszténység. Biztosítás. (Leninizmus és trockizmus feladása.) A reformáció azzal nyert, hogy nem akart biztosított lenni. Az ellenreformáció azzal nyert, hogy magasabb volt a biztosítatlansága. Keleti imperializmus: biztosítási politika, domesztikálás, hazugság, kizsákmányolás, erőszak. — Mikor Marx mint individuum nem bírta tovább a harcot, keresett magának egy társadalmi osztályt. Verlogenheit (hazugság) Szabó Dezsőben és Marxban.

A német idealizmus gyökeresen eltér a reneszánszban felvett tudományos iránytól. Anglia és Franciaország ellenszenve. A német idealizmus, Marx és Oroszország Verlogenheitje, ami minket is elnyel. A mai franciák érzik és támadják. A nietzschei vonal orfikus (kapcsolata a szürrealizmussal). Nietzsche mint a tradíció embere. A német idealizmus fagyos, jéghideg, gyilkos.

Az atombomba mint a magasabb fokú biztosítatlanság eszköze, a transzcendencia lehetővé tétele. — Marxizmus: védekezés.

T. B.: Az indoklás közös pontokat takar, de elzárja az utat a munkaközösség elől. A marxizmus és Oroszország kritikája helyett ez támadás, elszigetelt szellemi oldalról.

Ez apriorisztikus, „hitbeli" értékelés. A konkrét értékelés a felelősségi pont megtalálása. Miért van a marxizmusnak relatív ereje? A szocializmus mint biztosító szelepek eltávolítása. A társadalmi jelenségek jelentik az alapvető egzisztenciális szükségletet.

H. B.: Verlogene Machtstellung (hazug hatalmi helyzet): német idealizmus; Marx nem vette észre.

T. B.: Igaz és hamis Machtstellungot meg kell különböztetni. Ha nem tudjuk megkülönböztetni, akkor minden Machtstellung verlogen. Ez a kérdés Marxnál tisztázottabb, mint azt Hamvas Béla gondolja.

Sz. L.: Az egzisztencializmus támadó karaktere? Az egzisztencializmus gyűjtőnév, heterogén szellemi törekvések gyűjtőneve. Ha pozitív értelemben értékeljük az egzisztencializmus felületi karakterét, ugyanilyen értelemben kell értékelnünk a marxizmus felszíni támadó karakterét is.

Az egzisztencializmus abból él, hogy környezete tespedtségéhez képest forradalmiságnak hat még a szellemi sziporkázás is.

A marxizmus még önfeladásának mai stádiumában is botránykő. Ellenfelei úgy támadják, mintha nem tett volna meg mindent a biztosítatlanság feladásának érdekében.

Az eredeti marxi intenció: a német idealizmus Verlogenheitjének felszámolása. Marx magában a filozofikus gondolkozásban lát megigazulási utat.

Marx és Kierkegaard egymásról nem tudva közösen: az egyetlen becsületes magatartás a kereszténység és minden lefordítási kísérletének elvetése.

Közösség és szellem. A szellem önkéntes gettósítása. A marxizmus még ma is provokáló hatással van a hamis szellemi magatartásra.

Eredendő félelem a marxizmussal szemben, kísértetszerű, traumaszerű elzárkózás még a polgárság legszellemibb képviselőiben is.

1946. XII. 6.

Sz. L.: A biblikus világképből adódó közgazdaságtani módszer.

Atomipar — nemzetközi centralizmus — a polgári magántulajdon elvének megbukása.

Eddig kihagyott teoretikus probléma: mit is értünk polgári magántulajdonon?

Negatív meghatározás: a polgári magántulajdonnal szemben a személyi tulajdon áll.

Marx a személyi tulajdont csak a mindennapi szükségleti cikkekre vonatkoztatta; a termelőeszközökre nem. Ezt a kettéválasztást nem lehet végigvinni. A személyi tulajdon mindenre vonatkozik, így a szükségleti cikkekre és a termelőeszközökre is. — A polgári tulajdon helyett: személyi tulajdon. Érvényes ez a szellemi területeken is. Nem a polgári tulajdon átviteléről van szó: a személyi tulajdon mellékkérdése a polgári tulajdon.

A kapitalista fejlődés magja a szellemi tulajdonban van. (Újkori fizika. — Kritikák vallási és romantikus oldalról.)

Amerikai tudósok: megriadt férfiak klubja, akik nagy erőket szabadítottak fel.

A felszabadult erők befolyásolása a tét. Az új, betolakodott réteg: a tudósok, a tudomány. Szerepük van a modern társadalom vezetésében. Új motívum: a tudományos réteg fokozottan belelát a politikai és propagandisztikus vezetésbe. Az egyik bele tud látni a másik kártyájába; a másik nem az előbbiébe. — USA: a forradalmi és ellenforradalmi erők csúcspontja.

Polgári és személyi tulajdon. Személyes befolyás. — A munka, a szellemi munka erőfeszítésszerű mozzanata. — A segédmunkás, mérnök beletartozik a tudományba. Nemcsak etika... alimentáció.

A termelőeszközök és termelőerők nem dolgok; ilyen értelemben nem szocializálhatók. A személyes birtokláshoz az kell, hogy valami élő legyen; különben lomtár!

Proudhon: a tulajdon lopás. A polgári tulajdon a személyi tulajdon bitorlása. Személyi = közösségi tulajdon. — Marx mint a személyi tulajdon elleni lázadás elutasítója.

Szocializálás és a maradék szabadság.

Szocializálás és vele szemben a személyi birtokbavétel.

A szellemi erőfeszítés mozzanata az, amit mindkét oldal közgazdaságtana elhanyagol. A szellemi parazitizmus belső szellemi kérdés. A kutatók sopánkodnak, hogy mire használják őket — ugyanakkor belül hiúsági kérdések vannak.

Az emberi gyarlóság természetesen létezik; arról van csak szó, hogy csökkentjük vagy növeljük. — A saját tehetetlenségemet ne tegyem bele az emberiség szénakazlába.

Elérendő: a „krisztológiai megmozdíthatóság".

1946. XII. 17.

Sz. L.: A marxi felfogás bírálata az anselmusi pozícióból. A gazdaság természeti-technikai folyamat, és ezt egy értékelés irányítja... ez a piac... az árat ez alakítja... a termelést az értékelő folyamat irányítja. A gazda-

ság tehát termelő folyamat és értékelő folyamat döntő áthatása. Sőt, valójában két értékelő folyamat ütközése és áthatása, mert a természeti-technikai folyamat maga is értékelő folyamat.

K. Gy.: Hogyan függnek össze az alacsonyabb és magasabb értékelések? Hogyan függ, függ-e a magasabb értékelés az alacsonyabbtól?

Sz. L.: Általánosságban, szigorúan és komplikációk nélkül értve a kérdést: az alacsonyabbtól nem függ a magasabb.

Esztétikai, etikai és logikai értékelések torzulása a gazdasági értékelés. Értékelésünk és legmagasabb értékelésünk optimális összefüggése.

A magasabb értékelés annyira függ az alacsonyabbtól, amennyire nem akarja magától függővé tenni az alacsonyabbat.

Reális értékelésünket az szabja meg, hogy 1000, 100, 10 vagy 1 ellentétessel szemben tudjuk-e fenntartani.

T. B.: Az „értékelést" differenciálni kell teoretikus és energetikus mozzanatra. — Az anselmusi pozíció létezés-értékelés-akarat hármasságát jelenti: nem tudhatom nem akarni, hogy legyen, tehát van. Szellemi energetikus mozzanat a bizonyításban.

Sz. L.: Azért nem tudom megvonni az akaratomat, mert ha megvonnám, nem tudnék létezni.

T. B.: Annyiban függ a magasabb az alacsonyabb értékeléstől, amenynyiben az öngyilkosság lehetséges.

Lehetetlen, lehetséges, öngyilkosság.

Aki nem öngyilkos, annál nem függhet a magasabb az alacsonyabbtól.

Sz. L.: Értékelés és árelmélet összeütközése. Azt már nem teszi meg a polgári közgazdaságtan, hogy az árelmélet szempontjából leírná az össztermelést, ez nagyon is értékelő magatartás volna. — Ott jelenik meg a gazdaság, ahol a piacnak döntő jelentősége van. — Rosa Luxemburg.

K. A.: Mennyiben vettek részt a gazdasági teóriák a gazdasági élet irányításában?

T. B.: A próbaszavazás befolyásolja-e a választásokat? Konjunktúrakutatás.

„A gazdasági teóriák nagy mértékben felelősek a válságokért."

Sz. L.: A középkori termelés tényleg csupán termelés volt. Uralkodók ellátása, a piacnak nincs irányító szerepe abban, hogy mit termeljenek.

T. B.: Újabban kétségbe vonják a gazdaságtörténészek, hogy a piacnak a középkorban ne lett volna döntő jelentősége. A középkor romantizálása ellen.

Sz. L.: Marx saját alapfogalmait nem bírja megérteni kozmikus fogalmazás nélkül. A gazdaságtan nála természet és ember kapcsolata. — Egy eldologiasított metafizika ürügyén vetette el mindazt, ami szellemi.

T. B.: Marx mindent megmond, de úgy, hogy nem igaz.

A munkaértékelmélet öntudatemelő mozzanata.

Sz. L.: Marx értékelése: a gazdasági erők meghatározójává lesz nála a nevelők nevelése. — Történelmi látása van: a mostani helyzet valamikor kialakult és valamikor meg fog szűnni; a mostani értéktagadó helyzetet nem veszi örök törvénynek. Az örök értékek tagadásával azonban agyoncsapja a történelmi látás erejét.

Krízistudat — történelmi tudat — közösségi tudat.

T. B.: A munkaértékelmélet egyetemes érvényét még a határhaszonelmélet sem teszi tárgytalanná.

Sz. L.: Munka — alkotás — teremtés! Ez a fokozás.

A munkaértékelmélet értelmezése: *minden áru értékét a beléfektetett teremtés határozza meg.*

Marxnál a munka megszűnése a fizikai és szellemi munka különbségének megszűnése. — Tragikus kétértelműsége: felfelé vagy lefelé szűnik-e meg?

Mi a határhaszonelmélet?

A határhaszonelmélet szemben áll az objektív és szubjektív értékelméletekkel. A szükségletekből indul ki. Szerinte a szükségletek telítettségi görbéje (sorrendje) határozza meg a munka értékét: az utolsó rendelkezésre álló egység.

Az első pohár víznek számomra nagy értéke van. A másodiknak kisebb, a harmadiknak már csak tartalékolásra, a negyediknek már csak mások ellátására az én szolgálatomban — eltűnő perspektivikus sorban. Az Atlanti-óceánnak már csak akkor van értéke, ha az összes embert beleszámolom, és a víz értékét a határhaszonelmélet szerint az utolsó pohár víz értéke határozza meg.

Pozitív értelmezésben: *az utolsó adag teremtés nélkül sem tudunk meglenni.*

Olyan szükségletnek venni az alkotást, mint a vizet! Munka, alkotás, teremtés.

A gazdaságnak az a célja, hogy a szükségletek ne legyenek kielégítve. Amerikai helyzet. A félelem oka: a gazdaság mint életforma szűnne meg.

K. A.: A határhaszonelméletben az a kérdés van feltéve, hogy mi a legkisebb érték. Ha ezt megmondjuk, akkor tudjuk, hogy mi a legnagyobb.

Sz. L.: A határhaszonelmélet konstrukciós íze. Amerikaiak ellenvetése: még árelméletnek se jó, mert például a javak hasznosságával szemben a javak ártalmasságát nem veszi figyelembe.

1947. II. 6.

Sz. L.: A valóban helytálló kritika ellenére a kapitalizmus bukásának prognózisa évtizedről évtizedre összeomlott. Amerika az ortodox liberalizmus feladása nélkül kibírta a háborús erőfeszítést. Az USA visszatért a kapitalizmus eredeti álláspontjára: manchesteri-liberális Amerika.

Az *atomenergia* olyan centralizmus magvát teremtette meg, amely a tervszerűséghez abszolút szükséges. Át kell organizálni a társadalmat. Most már a birtokon belüliek kénytelenek átorganizálni, ha helyzetüket meg akarják tartani.

Az utolsó évtizedekben kétségbeesett szembeállítás: a tervgazdaság tényszerű és erkölcsi szükségesség, de szembenáll a személyes szabadsággal. A kétségbeesett szembeállítással szemben: a tervgazdaság nem lehetséges a személyes szabadság realizálása nélkül, s a személyes szabadság nem lehetséges tervgazdaság nélkül. Szabadság és terv kettészakításából a jelenlegi helyzet kikényszeríti az egymást feltételező megoldást.

Személyi és közösségi tulajdon egybeesése. Ugyanazok körül a kérdések körül forog a harc az elméleti tudományokban és a gazdaságban. A probléma, a magántulajdon: közös.

A biblikus és eredeti egyházi felfogás mellett a megközelítőleg egyedül értelmes és teljes a marxi történelemfilozófia. A marxista történelmi elemzések kiegészítése: biblicizmus. A végső egzaktság alapja a Biblia. Összehasonlítás a biblikus és a marxi felfogás között. A marxi kommunizmus-felfogás a döntő.

Szigorú értelemben kommunisták csak azok, akik:

1. A kommunista életformáért küzdöttek.
2. Ugyanakkor tudták és hirdették, hogy ez a kommunizmus megvalósul, szabadságból és szükségből egyaránt.
3. Tudták, hogy ez a kommunizmus egyszer már létezett.

A marxi ideológia-teória szembeállítás is idetartozik. A reakciós tudomány szerint őskommunizmus nem volt. A konzervatív polgárság nem fogadhatja el ezt a tényt. Az állásfoglalás ebben a kérdésben állásfoglalás közgazdasági értelemben is. Csak azt kell megnézni, hogy egy ember hogyan foglal állást az őskommunizmussal szemben. Ez döntő.

Hármasság: múlt, jelen, jövő és kommunizmus. Csak hármas elfogulatlanság esetében elemezhetek: ha nincs bennem ellenállás a múltbeli, a jövőbeli és a jelenbeli kommunizmussal szemben. Kommunizmus: három feltétellel szembeni ellenállásmentesség.

A marxizmus túlértékelése ellen: Marx szemben állt a biblikus felfogással. Marxék meggyőződése, hogy a reális történelemszemlélet velük indult el. El kell utasítanunk, hogy a lezárt marxi szempont lényegében kielégítő lenne. Önmagában való hitének hitelességét az bizonyítaná, ha önmagától számítaná az időt, mint az őskeresztények Krisztustól.

A személyi és közösségi tulajdon korszakának első éveiben vagyunk.

Szabadságunk, hogy olyan nagyhatású rendszereket, mint a marxizmus és a pszichoanalízis, elfogulatlanul és immanens kritikával bírálhatunk. Ez mindig csak kultúrkörök lezárulása esetén lehetséges. Csak akkor lehet megfogalmazni egy kultúrperiódus immanens kritikáját, ha az lezárul.

Őskommunizmus. — Engels, Bachofen, Morgan.

Marx: „Az osztálytársadalom az emberi történelem előtörténete". Vállalja-e a marxista elit azt, hogy a történelem velük indul? Lukács, Szalai nem vállalják. Ezzel szemben Szt. Ágoston a római történelemből nőtt ki, s mégis elismerte a kvalitatív ugrást. Az őskereszténység totalitásigénye: görög stb. filozófia asszimilálása. Nem várta meg, míg tömegmozgalom lett belőle. A marxizmus megvárja, míg „társadalmi ellenség" lesz belőle.

B. G.: Egy marxista úgy védekezne ez ellen, hogy a történelem dialektikus folytonosság; nincs alapja, hogy egy időpontot abszolutizáljunk.

Sz. L.: Ez a marxizmus belső ellentmondása. Vallják a folytonosságot, mégis abszolutizálnak: megkezdik a történelmet.

A marxisták nem veszik tudomásul az egész jelen helyzetet, csak tömegmozgalmakkal foglalkoznak. Csak a már feje tetejére állított egzisztencializmussal foglalkoznak — amelyik átcsapott önmaga ellentétébe.

Minden olyan *állásfoglalás*, amely az egész emberi élet, az egész emberi lét magyarázatára igényt tart, kénytelen felvenni a *paradicsomot* (hogy egyszer jó volt), a *bűnbeesést* (hogy az valahogyan megváltozott) és a *megváltást*, *Krisztust* és az *újraeljövetelt*, hogy az eredeti újra meg fog valósulni.

Freudizmuson, marxizmuson, szektákon végigvizsgálni, hogyan kénytelenek e hármas szerkezettel élni; azzal, hogy az Egy differenciálódott, és hogy fel fogjuk ismerni az Egyet. (Pl.: munkamegosztás megszűnése.)

B. G.: De a fejlődéselmélet nem veszi fel ezt a konstrukciót.

Sz. L.: De nem is volt sohasem történelemszemlélete.

Fenntartjuk a marxista analízis szempontjait, megkíséreljük végigvezetni a történelmen.

A társadalomtudományi és természettudományi problémák azonossága.

Személyi és közösségi tulajdon ellentéte látszólagos ellentét. Nincs közösségi tulajdon sem, nincs személyi sem. Összefogó szempont: *szellemi tulajdon*. A társadalmat a termelőeszközök határozzák meg; a termelőeszközöket viszont a tudomány: tehát szellemi realitás a „termelőeszköz".

Minél nagyobb a *szellemi erőfeszítés*, annál nagyobb az anyagi következmény.

B. G.: Az anyagi szükségszerűség kényszeríti ki a technikát, a tudományosított termelést: gőzgép stb.

Sz. L.: Miért nem lett Kínában?

B. G.: Miért nem lett Rómában?

B. E.: Mert az arisztotelészi mechanika a sebességgel veszi arányosnak az erőt és nem a gyorsulással.

Sz. L.: Javak és eszközök, ember és eszme újratermeléséről beszélnek, de nem fogadják el, hogy Giotto és Bach primér termelés.

Szocialista társadalom akkor kezdődik, amikor megszűnik a munka és a munkamegosztás. A munka akkor szűnik meg, amikor felszabadulnak a termelőerők.

Az alkotó munka a proletár szemében passzió.

Amit Marx félretett az íróasztalfiókjába.

1947. II. 21.

Sz. L.: A biblikus gondolatokon sikerült lemérni az állítások helyességét.

A marxi jóslatok sikere és kudarca utal az egész koncepció kettősségére.

A kérdések elemzésénél már eleve eldől, hogy hová optál az ember.

A marxizmus a polgári társadalom kritikája és egyben legmélyebb alapjaiban elfogadása. Ez a kettőssége.

A marxi kommunizmus az ember szabadságharcának felismerése. Látja az ebben az irányban való küzdelem értelmét. Radikális humanizmus.

Tehetségek és szükségletek: ezek a pozitív ideálok. A termelőerőknél elsősorban gépekre gondolnak, de Marx a forradalmi proletariátust nevezi a legnagyobb termelőerőnek.

Minden lokális kötöttséget megtört, minden társadalmat aláás: ez a marxizmus pozitív célkitűzése.

Ideológia és teória szembeállítása.

Ideológia: a pozitív kutatástól való függetlenedés; egyes társadalmi csoportok létét igazolja.

Állati és emberi munka. — Terv.

A történelmi materializmus elnevezés nem jogosulatlan.

A *gazdasági viszonyok* szellemi realitását kell tudomásul venni. Ebben az idealista, vallásos és spirituális gondolkozók — kevés kivétellel — nem jutottak odáig sem, mint Marx Károly — bár ő is megáll az elemzésben.

Miről beszél a polgári közgazdaságtan? 1. Termelés, 2. elosztás, 3. csere, 4. fogyasztás. Minek a termeléséről, elosztásáról stb. van szó? Javakéról, közvetlen fogyasztási stb. cikkekéről. De nemcsak ezekről, hanem a *termelőeszközökéről* is. Marx így egyszerre megkettőzi a négyességet, összefogja és körforgássá alakítja. A *termelőeszközök fogyasztása nem más, mint a termelés* — és ugyanez a játék mind a négy fogalommal.

A termelőeszközök elosztása adja a termelés szerkezetét.

Termelés: ember és természet küzdelme; alany és tárgy viszonya.

A faj maga is az egyik legfontosabb termelőerő. Marx az angol munkásosztályról azt állítja, hogy termeléséhez viszonyítva aránylag jobban ki van zsákmányolva, mint a kínai, pedig az angol jobban élt.

A történelmi fejlődést (gazdasági viszonyok) nem lehet úgy elképzelni, hogy láncszerű sorban hat a felépítményre (szellemi ideológiák).

Mit értenek pontosabban „gazdasági viszonyokon"? Az értékelés, a piac választja el a „termelési viszonyoktól". A közvetlen fogyasztási javak és a termelőeszközök elosztása egyaránt a piac működésétől függ.

A marxi értékelmélet és a piac működése.

A marxi koncepcióban a gazdasági viszonyok meghatározzák a történelmet, a szellemi viszonylatokat.

A természettudomány a gazdasági viszonylatokból soha sincsen kivéve, de nincs is megjelölve benne.

Igaz-e, hogy „a gazdasági viszonyok csak végső elemzésben határozzák meg az egész ideológiai felépítményt"? A „gazdasági viszonyok" jelentik a közvetlen és közvetett javak termelését, fogyasztását, cseréjét és elosztását. Engels: a társadalmiasult ember életének lényege: javak, emberek, eszmék termelése, fogyasztása, cseréje és elosztása. Ez a híres alapépítmény-teória. De hiszen ezeken az elemeken kívül nincsen semmi az ateista világban! A „gazdasági viszonyok" így nemcsak végső fokon határozzák meg az ateista történelmet, mert nem marad a „gazdasági viszonyokon" kívül semmi meghatároznivaló.

A polgári liberalizmus a gazdasági viszonyokat primitíven értelmezte. A marxi koncepcióban viszont az alap és felépítmény megkülönböztetésének nincs értelme.

Mindenféle kompromisszum vagy szintézis marxizmus és nem-marxizmus között lehetetlen. — Az egyetemes ellenállás a logikai műveletekkel szemben marxisták és Marx-kritikusok közös pontja.

Lét és tudat megkülönböztetése a marxizmusban. Ez a szembeállítás nem analizáltatott. Mit értünk lét és tudat alatt?

Marx: a lét határozza meg a tudatot. A hegeli Begriffel, a „fogalom" fogalommal szemben ennek az álláspontnak történeti szerepe és jogosultsága volt. De önmaguknak nem határozták meg, mit értenek lét és tudat alatt.

A „lét" a marxi koncepcióban a „gazdasági viszonyokat" jelenti: az alapépítményt. A „tudat" a felépítményt.

A problémát másutt a teória és praxis, teória és ideológia ellentéte veszi át. A teóriát az ideológiától élesen elhatárolva, pozitíven értékelik.

Eddig négy ellentétpárt találtunk analizálatlan körforgásban (gazdasági viszonyok-termelési viszonyok; alapépítmény-felépítmény; léttudat; teória-praxis).

Az analízisre való hajlandóság hiánya jelzi azt a négy negatív pontot, ami a marxizmus történeti fejlődésétől egyre elszakíthatatlanabbnak bizonyul.

Az ötödik ellentétpár: materializmus-idealizmus.

Marx és Engels messze mentek a materializmus kritikájában; szemben a 19. sz. (például Feuerbach) humanista materializmusával. A kritika módszeres keresztülvitelére azonban képtelenek voltak, bár ez nem képességeiken múlott.

Idealista gondolkodók nem tudták kioperálni magukból a materialista motívumokat. Ezek fő képviselője Kant, aki bonyolult kompromisszumot hajtott végre idealizmus és a materializmus között. (Kant-Laplace elmélet: a világ keletkezésének materiális megalapozása.)

Hová tartozik a természettudomány? Az alapépítményhez vagy a felépítményhez?

Hova tartozik egy Bolyai-féle geometria? Ha a gazdasági kapcsolatok jelentik a mozgatóerőt, akkor ez is hozzájuk tartozik, hiszen mozgató hatása nem vitás. A marxi koncepción belül ez a kérdés elvileg megoldhatatlan. Ez az oka a marxisták magasfokú tartózkodásának a kor szellemi problémáival kapcsolatban.

H. B.: Bizonyos előfeltételekhez kötötted, hogy a radikális kritikát gyakorold? Nem tartod alkalmasnak az időt és a helyet, hogy az utolsó szót kimondd ebben a kérdésben?

Sz. L.: Nem, biblicizmus és marxizmus között semmiféle kompromisszum nem lehetséges. — Nem lehetséges szintézis biblicizmus, freudizmus és marxizmus között, csupán arról van szó, hogy szellemi ellenségeink produktív megnyilatkozásaiból sokkal többet tudunk profitálni, mint ők maguk. Ez az ő önkéntes szellemi szolgálatuk.

H. B.: Meg lehet-e rajzolni egy biblikus közgazdaságtan kereteit?

Sz. L.: Biblikus, sőt marxista közgazdaságtan sem lehetséges, mert a közgazdaságtan a tőkére vonatkozik. Még csak nem is a munkáról van szó. A politikai közgazdaságtan elvi kritikáját csinálta a marxizmus is. A biblikus felfogásban az elosztómozzanatok maguktól kirajzolódnak. Csak oda kell nézni.

A modern természettudományt a tulajdonviszonyokon keresztül lehet a biblikus képben vizsgálni.

H. B.: Be tudom osztani Freudot, Hegelt, Kierkegaardot, Marxot a hagyomány egy-egy helyére. Így nem forradalmiak. — Az a kétséges

előttem, ahogy Marx a dolgokkal foglalkozik. — A morfológiai és történelmi módszer különbségéről van szó. A morfológiának más kibontakozása van, mint a történelemnek. A kettő nem fedi egymást. Az emberi létezés kibontakozási formái, a morfék sorozatosan nem fedik egymást a történelmi formákkal.

A hegeli gondolatról s tévedésről van szó: a történet és a valóság azonosításáról. A létezés formáit egy történeti képzettel azonosítja (Darwin, Spengler, Marx).

Sz. L.: A darwini, marxi, hegeli történetfelfogás a történet elemeinek invertárjára sem tett hipotézist. Arról, hogy ezek az elemek egyetlen elemezhető realitásból vezethetők le, nincs náluk szó. Utalnak rá, de a műveletek hiányoznak: nem végezték el a levezetéseket.

Kierkegaardot a tudományos teológiától függetlenül ki lehet venni ebből a sorból. Nem ígért olyat, amit nem teljesített.

A marxizmusnak történeti szerepén kívül „monumentális pragmatizmusa" adja használható realitását. Önmagán keresztültörő módszere, profétikus magatartása, ideológiai gyanúja és az a felismerése és helyzete forradalmi, hogy az őskommunizmus létének elfogadásához távolabbi személyes feltételek tartoznak.

„A marxista állam."

H. B.: Nem a gondolati elemeket vizsgálni, hogy azokat milyen csoportosításba lehet hozni, hanem a műveleteket vizsgálni: hogyan lehet az elemekkel dolgozni? — A modern fizikában elemekről már nincs szó... a szubsztanciális motívum kiküszöbölődik.

Az ateizmus azt hiszi, hogy meg lehet fosztani a cselekvést a cselekvőtől.

Sz. L.: Minden generációnak újból kell optálnia az alapokhoz. Abból keletkezik a produkciók kettős felhasználási lehetősége, hogy középen kezdik a munkát. Középen kezdeni: irracionalizmus, proletár, kiszolgáló munka; felelősséget érte nem vállalhatok. — Zárt körön belül, relatíve lehet racionális. — Munkamegosztás. Kezdje más az elején.

Élet- és halálmotívumok között abszolút egyensúly nincs. Ahol élet- és halálmotívumot egyenlőnek ismernek el, ott a halálmotívum mindig fölényben van.

Szt. Ágoston: Az akaratszabadság az, hogy jó és rossz közötti választásról van szó. De ez felszínes. A tulajdonképpeni szabadság akkor valósul meg, ha azt választom, ami jó.

Ma kereskedők értékelik és osztják el a javakat... sőt, abból is élnek!

*Az értékelés egysége és az érték tagadása**

I.

Annak, amiről itt szó lesz, különböző címadási és összefoglalási lehetőségei vannak. Általában mint ***biblicizmusról*** próbáltam beszélni róla, abban az értelemben, hogy Ó- és Újszövetség, és abban a szigorú értelemben, hogy nincs az életnek egyetlen keresztmetszete, amelyre vonatkozólag ez a forrásra utalás vagy tekintélyi hivatkozás ne volna érvényes tekintélyi vagy logikai szempontból. Ezen túl még annak a tisztázása is szükséges, hogy amikor biblicizmusról van szó, milyen konkrét irányt jelent ez, tekintettel arra, hogy biblicizmuson igen különböző szellemi irányzatokat értenek.

A ***források felsorolása a biblicizmus értelmezésére vonatkozólag*** igen gazdag és tagolt, és erre a felsorolásra szükség van mint iránymutatóra. Hogy azonban személyben konkretizáljam: az *ebneri felfogás* az, amelyet a biblicizmus értelmezésére vonatkozólag megtámadhatatlannak, szilárdnak és legmesszebbmenőnek érzek, függetlenül attól, hogy az ebneri koncepciónak akár fontos pontjaiban is vannak motívumok, amelyekkel esetleg nem lehet egyetérteni. A leglényegesebb pontokra vonatkozólag azonban a legmesszebbmenő megközelítést az ő rámutatásában érzem.

Ez az opció magában foglalja azokat a döntő kérdéseket, amelyek a biblicizmusnak más *szentírásokhoz* való kapcsolatát illetik. További olyan opció-jellege van annak a szintén ebnerinek nevezhető magatartásnak, amelyik optál az *egyházhoz,* függetlenül az egyházon belüli felekezeti szakadásoktól és nagyon is reális ellentmondásoktól, amelyek jelen vannak, megint az előző logikai és tekintélyi indoklással: t.i. hogy a kérdések megfogalmazása is lehetetlen e nélkül a tekintélyi opció nélkül. A konkrét értelmét abban tudom meghatározni, hogy a kritérium az: ne maradjon ki ebből az opcióból a kultúrának és életnek egyetlen területe sem.

*Tábor Béla gyorsírásos jegyzete.

Két ilyen terület, amely különböző biblikus és egyházi opcióknál mindig kimarad: a *matematika* és a *közgazdaságtan*. Ha voltak is kapcsolatok újabban közgazdaságtani vonatkozásban, nem voltak olyan szorosak, amilyeneknek lenniük kellett volna. Amíg ez a szoros kapcsolat létre nem jön, addig illuzórikus és ideologikus karakterű marad minden opció. Ez mindjárt példát is szolgáltat arra, hogy a biblicizmuson belüli ebneri opció mit jelent. Az ebneri gondolatvilágban a matematika szerepe nagyon lényeges, de legbelsőbb mértékkel mérve még mindig periférikus és mint idegen test létezik ebben a világban. A matematikai kérdésekkel szemben álló nagyon mélyen szántó ebneri állásfoglalással nem tudok egyetérteni, de mégis lényegesnek tartom az ebneri opciót, mert gyökerében nem áll ellentétben azzal a felfogással a matematikát illetően, amelyből itt az ebneri felfogással szemben állok.

Ha tudatában vagyunk az ebneri elgondolás antiklerikális jellegének, akkor a rövidség kedvéért az egész felfogást katolikusnak nevezhetjük, hogy a „krisztianizmus" nevet ne kelljen állandóan használni. Azoknak a szempontoknak jelzésére a filozófiai és általános szóhasználat értelmében, amelyeknek küzdelméről szó van minden közösségi problémánál, az egyik oldalon a *krisztiánus-katolikus* felfogás felel meg, a másik oldalon azok a világnézeti hipotézisek és töredékek, amelyek mind *eklektikusak* — és kell is, hogy azok legyenek —: a nihilizmus, materializmus, klerikalizmus, nyílt eklekticizmus és neutralizmus különböző változatai.

Megint címszószerűen összefoglalva: *krisztianizmus* és *antikrisztianizmus* a végső kettősség, amelyen lemérhető a világnézeti kísérletek gazdagsága. Másképpen: krisztianizmus és mammonizmus ellentéte. Az analízis feladata, hogy a világnézetek e sokféleségébe valami tájékozódást vigyen. Ez az egyetlen lehetősége annak, hogy ezzel a világnézeti Bábellel szemben konkrétan állást tudjunk foglalni.

Eddigi munkánkban különböző területekre tettünk kirándulásokat, és ebből a közgazdaságtani kérdések sem maradtak ki, de szerepükhöz és jelentőségükhöz mérten mégis a legmostohábban bántunk velük, holott a közgazdaságtan kérdésköre alapvető fontosságú, hiszen az egyik szélső pontját jelenti annak a mértéknek, amelyen a biblicizmus értékbeli, érvénybeli és reális valóságát lemérjük.

Mindenekelőtt fel kell idéznünk azokat a problémákat, amelyek a közgazdaságtan vagy gazdaságtan vagy termelés szempontjából felmerülnek a gazdaságtan története folyamán és a jelenkori helyzetben, és amelyeknek tisztázása nélkül a közgazdaságtan elvi-gyakorlati problémáihoz nem tudunk hozzáférni. Így felsorolásszerűen, első felidézésként: az *ember, a személy, a közösség problémája* általában; a *magántulajdon és a személyi tulajdon* kérdése; az *értékelmélet* problémája a maga gazdag variációiban — akár a polgári közgazdaságtan szubjektív értékelméletére gondolva, akár a szocialista vagy nem-szocialista objektív értékelméleti problémákra. Vagy az a tudományelméleti probléma, hogy a (polgári, marxista stb.) közgazdaságtan milyen szerepet játszik reális életünkben, akár gazdasági, akár tudományos értelemben, akár egzisztenciálisan. Ilyen alapvető kérdés a *termelékenység, termelőerő* problémája; gyakorlati vonatkozásban a *nacionalizálás, szocializálás vagy magángazdaság* problémája; *közösség* és *társadalom* megkülönböztetése. Mindezek olyan kérdések, amelyek a közgazdaságtan elméleti és gyakorlati (alkalmazott) részében főszerepet játszanak, és egyúttal olyan kérdések, amelyeknek tisztázása a közgazdaságtanon kívül játszódott le, amennyiben ez a tisztázás megtörtént, filozófiai, teológiai, vagy filozófiai és teológiai problémák tagadása vagy bagatellizálása formájában.

Ha megpróbáljuk e közgazdaságtani problémák alig áttekinthető gazdagságát részletezni, akkor talán az *értékelés* problémája a legalkalmasabb arra, hogy ezt a tisztázást megkezdjük, amennyiben ez az a kérdés, amelyet legkönnyebben lehet visszavezetni egy egyetemes humanizmus problémáira és feladataira. Egyetemes humanizmuson mindig a biblikus felfogást értem.

Az értékelés problémájának tisztázása céljából pedig legalkalmasabbnak egy olyan állítás-sorozatot látok, amely az értékelés jelentőségére és iránymutató voltára, az *értékelés egységének követelményére* és arra vonatkozik, hogy ez az egységes értékelés milyen pozitív és negatív eredményeket mutat. Az egységes értékelés követelménye az, ami tisztázza a frontokat. Mert az egységes értékelés bármilyen nyílt vagy burkolt tagadása megmutatja a végső állásfoglalásokat, színvallásra kényszerít. Az egységes értékeléssel szemben álló magatartásokat egységesen úgy lehetne jellemezni, hogy az értékeléssel szemben *semlegességet* jelentenek be. Ilyenkor azt mondom: nem lehet értékelni, én nem tudok, vagy nem akarok értékelni. Ennek a semlegességnek a bejelentését nevezem az *értékelés* nyílt vagy burkolt *tagadásának*. Ha azt mondom, hogy lehet ugyan értékelni, de van két alapvető értékelési mód, amelyek egymásra nem visszavezethetők, párhuzamosan érvényesek a maguk területén, tehát ha *kettősséget* vezetek be: minden ilyen kettősség állítása egy fajtája a nyílt vagy burkolt menekülésnek az egységes értékeléstől. A kettősség állításának egyik következetes változataként fogható fel az értékelési *pluralizmus*, amely a valóság és az értékek gazdagságára való hivatkozással kettőnél több értékvilágot té-

telez fel, amelyeknek lényeges belső összefüggéseit tagadja. További megnyilatkozási formája az értékelés egységessége tagadásának a materializmus minden formája. A *materializmus* minden formája az értékelés egységének nyílt tagadását jelenti. Nyílt tagadás továbbá a *negativizmus:* értékeknek akár elméleti, akár ontológiai vonatkozásban való nyílt sisakrostéllyal történő tagadása.

Az egységes értékelés további tagadása, inkább burkolt formában: a *matézis-ellenesség.* Az a matézis-ellenesség, amely arra támaszkodik, hogy az értékelésnek a mértékkel való kapcsolata súlyos problémákat és nehézségeket jelent, és ezekből indokolatlanul következtet az érték mérhetetlenségére.

Az értékelés egységességének tagadását jelenti egy olyan felfogás is, amely ugyan az értékelést kimondottan nem tagadja, sőt, hangsúlyozza, sőt primer jelentőségét is hangsúlyozza, de azt mondja, hogy ez a lehetséges és meglevő értékelés éppen nem létesíthető, éppen nem valósítható meg. Valamiképpen adva van számunkra ugyan ez az értékelés, és mi megfelelő magatartást vehetünk fel, azonban annak minden reménye nélkül, hogy ezt létesíthessük, megvalósíthassuk, gyakorlatba átvihessük. Ez az egyik szélső fajtája a burkolt menekülésnek az értékelő magatartás elől.

Ez a sor még folytatható, és megint címszószerű jellemzésként mondhatjuk, hogy ezek és a rokon természetű magatartások nem mások, mint a *mammon alapvető lehetőségei,* amelyek bőven megvalósultak és megvalósulnak.

Az értékelmélet és értékanalízis megvilágításához tartozik a mammon szempontjából ez a negatív összefüggés, amennyiben az értékelmélet és -analízis lehetőségének tagadása minden értéktöbblet-elméletet, minden kizsákmányolás-elméletet, minden parazitizmuselméletet elvben és gyökerében megfogalmazhatatlanná tesz, és ezáltal minden antimammonisztikus küzdelem lehetőségét, aktivitását megöli. Ha feltesszük a kérdést: kinek az érdeke az egzakt értékanalízis tagadása — egyszerű a válasz: minden mammonista tendenciának!

Az értékgondolatnak a célgondolattal való rokonsága nyilvánvaló. Valaki úgy határozta meg az ökonómiát — nem a szűkebb értelemben vett ökonómiát — hogy *az ökonómia nem más, mint a kor rendszerezett és megvalósított célkitűzései.* Tehát az egzakt értékelemzésnek bármilyen rafinált módon való tagadása ezeket a rendszereket és megvalósított célkitűzéseket teszi lehetetlenné.

Mikor értékelésről van szó, akkor az értékelés vonatkozik mind a polgári, szocialista-marxista közgazdaságtanra, mind pedig a katolikusnak nevezett közgazdaságtanra, de ezenkívül mindarra, amit filozófiai vagy filozófiakritikai értékelméletnek neveznek. Ennek hangsúlyozása után az egységes értékelés egyértelmű állásfoglalást jelent a kettős igazság minden nyílt vagy burkolt válfajával szemben. Elmélet és gyakorlat kettőssége, filozófia, teológia és dogmatika hármassága, pluralizmus stb. mind idetartozik.

A nem egységes értékelés ontológiailag, általában emberileg egy hétköznapi szóval fogalmazható meg: *hazugság.* Nem tudunk nem egységesen értékelni. Biblikus utalással ez a nem egységes értékelés: „Der Mörder von Anfang".

Ez az egységes, konkrét, az élet egész gazdagságát magában foglaló értékelés a *szellemi értékelést* jelenti, és azt az emberi erőfeszítést, amely erre a szellemi értékelésre vonatkozik. Hogy a szorosabban vett közgazdasági elméletekre térjek vissza, a közgazdasági elméletek összessége azzal jellemezhető, hogy ezt a konkrét erőfeszítést kerülik és tagadják. Ez a tagadás a legkülönbözőbb és legellentétesebb gazdasági elméleteknek közös jellegzetessége.

Minden szűkebb vagy tágabb értelemben vett közgazdaságtani probléma, minden szűkebb vagy tágabb értelemben vett krízis vagy kríziselmélet a konkrét, egységes szellemi értékelés elméleti és gyakorlati tagadásában válik érthetővé.

II.

Az utolsó megfogalmazási kísérletben egyformán érintve voltak a közgazdaságtani és a filozófiai jellegű értékelméletek és értékhipotézisek, és ezzel az általános, törvényszerű megfogalmazással arra akartam rámutatni, ami itt legelsősorban érdekel bennünket. A közgazdaságtani értékelméletek — amelyek nagyobb hatásúak voltak, mint a filozófiai értékelméletek, akár az értékelmélet címszó alatt tárgyalták őket, akár csak ki nem mondottan különböző közgazdaságtani koncepciókban szerepeltek, amennyiben a közgazdaságtan szerkezetét jelentették — azzal a közös vonással rendelkeznek, amely rákényszerít a kérdésre: milyen energiával és milyen kerülőkkel szakítják ki a világról alkotott képükből *minden értéknek és pozitívumnak legmagátólértetődőbb vonásait, a pozitív erőfeszítést,* és ez milyen kerülőutakra kényszeríti őket akár a közgazdaságtant illetően, akár speciálisan az értékelmélet kifejtésében. Ebben az általános kritikai jellemzésben, amivel egy

külön pozíciót próbálunk képviselni *az összes közgazdaságtani elmélettel szemben*, még van egy velük közös pont, az, hogy az *érték* fogalomnak és *érték* szónak, illetve terminusnak a magától értetődését egyszerűen átvettük a filozófiától és közgazdaságtantól — mert bizonyos értelemben mind a filozófiai, mind a közgazdaságtani értékelméletek az *érték* szót úgy használják, mint ősjelenséget, amit közelebbről megmagyarázni nem lehet, csak valamiképpen körül lehet írni, és akkor mindenki tudja, miről van szó: az „érték" szónak van egy bizonyos magától értetődősége, tehát használják. Tehát kényszerjellege van a szóhasználatnak: „e nélkül a szó nélkül nem jövünk ki, tehát használjuk" — és ennél nagyjából megmaradnak. Mikor az összes értékelmélettel szemben kíséreltünk meg állásfoglalást, egyelőre átvettük ezt a magatartást, magától értetődőként feltételeztük, hogy mindenki tudja, mi az érték, mi is; közelebbről nem tudjuk ugyan megmondani, mi ez, de ezt nem is lehet megmondani, mert alapjelenségről van szó, amellyel minden mást magyarázunk. Nem lehet magyarázni, mert ez minden magyarázatunk forrása. Valami ilyen feltételezésre támaszkodik ez a magától értetődő szóhasználat. Ennyi közösség az értékelméletekkel, ha egész szigorúan vesszük a dolgot, fenntartható és fenntartandó. A különbség csak ott van, hogy ha az *érték* szónak vagy *érték* jelenségnek alapvalóság-, ősjelenség-karakterét elfogadtuk, ebből nem következik, hogy ne vizsgáljuk meg közelebbről, mint ahogy azt az értékelméletek feltételezik, hanem ellenkezőleg, ebből az következik, hogy nagyon is megvizsgáljuk. Itt mutatkozik meg a mi felfogásunknak az uralkodó felfogással való ellentéte: tényleg megvan az *érték* kifejezésnek ez az ősjelenség-jellege, de *éppen ezért* mindig meg is vizsgálhatjuk. Ha mégsem vizsgáljuk meg, vagy ha mégis ürügyek és kerülők jelennek meg a megvizsgálással szemben, akkor ezek az ürügyek és kerülők újból megvizsgálhatók, és valamennyinek megpróbálhatunk a végére járni.

A közgazdaságtanban az *érték* kifejezés mint ősjelenség empíria és lényeg szembeállításaként szokott megjelenni mint *ár és érték szembeállítása*, ahol az ár a mindennapi empirikus jelenség, a mögötte fekvő ősjelenség és lényeg pedig az érték valósága vagy jelensége; vagy más vonatkozásban *használati és csereérték kettőssége*, vagy a kettő között fekvő közös érték fogalma. Ha filozófiai megjelenését próbáljuk magunk elé idézni az értékgondolatnak, akkor előáll a gazdagság zavara. Rengeteg megjelenési formája van, akár ezzel a szóval kifejezve, hogy érték, akár rokonszavakkal, mint tökéletesség, minőség stb. Itt a legjellemzőbb erre a modern értékgondolatra, -kifejezésre és értékérzésre a modern kantiánus Emil Lasknak a meghatározása. Lask kb. azt mondja, hogy a létezés van, az érték pedig érvényes, de ezt olyan komplementer ellentétben állítja, hogy az értékesség nem létezik, csak érvényes, a létező pedig nem érvényes és nem értékes. Létezés és érték

egymást kizáró mozzanatok, amelyek egymással „misztikus komplex" kapcsolatban vannak. Olyan végső kategóriákra hozása ez minden nihilisztikus pesszimizmusnak, amelyhez képest minden emfatikusan kifejezett pesszimizmus gyerekjáték. Nem primer érzelmi kifejezésről van szó, annál kevésbé, mert Lask rétegenként kianalizálja a modern értékgondolatot, szembeállítva a létezéssel (amely ugyanis tiszta okszerűség, és ezt Lask művészi plaszticitással hozza ki — még a lelki jelenségeket is ideveszi). Ezzel szemben az érték vagy érvény nem létezik, csak valami sajátságos módon „van". A vonatkozó analízisek, amelyek égtől-földtől egyaránt elvonatkoztatott világban (az absztrakt érték és érvény világában) történnek, egzakt egyezést mutatnak a modern közgazdaságtan alapvető fogalmaival. Amit a modern közgazdaságtan a használati érték és csereérték majdnem misztikus kapcsolatának mondott Adam Smith óta, tökéletesen megfelel Lask lét-érték relációjának. A közvetlen tapasztalásban az élmény és érvény kettősségéről van szó. Az élmény: ahogy reálisan gondolok valamit. Az érvény: a matematikai tétel. Az én közvetlen tapasztalásomban a kettő együtt van, de csak mint egymást kizáró ellentéteket tudom őket felfogni. Ez az ellentét sajátságos módon a közgazdaságtanban sokkal hamarabb felszínre került, és nagyon sok szempontból érdekes; abból a szempontból is, hogy a közgazdaságtanban hamarabb vált ismertté ez a fajta kapcsolat, mint magában a filozófiában.

A laski elméletben és a vele egyidős egyéb filozófiai elméletekben is ugyanúgy megjelent az értékgondolat valamiféle visszavezethetetlen alapjelenségként, mint a közgazdaságtanban. Komolyabb és nagyobb lélegzetű kísérletek a két típusú értékelmélet közös nevezőre hozására nem történtek. Alkalmi és futó jelentőségű kísérletek voltak, komolyabbak nem.

Mármost az a kérdés, hogy ha egyetértünk azzal, hogy egy bizonyos értelemben az érték kifejezés alapjelenség, alapvalóság, akkor ezt az alapjelenséget hogyan tudjuk további vizsgálódás tárgyává tenni.

Ezt, ha nem is közvetlenül az értékelméletekben, de különböző más változatokban megtették. Ha a hedonizmus, epikureizmus, eudaimonizmus különböző válfajaira gondolunk, akkor itt nyilvánvalóvá válik, hogy az értékgondolatot a saját érték, önérték, levezetett érték gondolatvilágában egyértelmű kapcsolatba hozták érzékelésünkkel, érzékenységünkkel, öröm- és szenvedés-képességünkkel. Többnyire — bizonyos vallásos gondolkodóktól eltekintve — az idealisztikus és részben a spiritualisztikus tendenciájú gondolkodók is tiltakoztak az értékgondolatnak és az érzékenység gondolatvilágának e szoros kapcsolatba hozatala ellen. A szenzualisztikus gondolatnak materialisztikus értelmet ad-

tak, és ezért abszurdnak látták a kapcsolódást az értékelméleti vizsgálódások ilyen variációihoz.

Történelmileg teljesen jogos is volt ez a tiltakozás, mert hiszen minden szenzualizmus, amely a történelemben konkrét formában fellépett, egy bizonyos materialisztikus, szétesző, darabos és anarchisztikus kisigényűséget jelentett. De az az általánosítás, hogy az értékelés gondolatát nem szabad szoros kapcsolatba hozni öröm- és szenvedés-képességünkkel, olyan általánosítás a konkrét szenzualista elméletek kritikájában, amely teljesen jogosulatlan. Jogosulatlan és bizonyos tekintetben deferálás az atomisztikus, materialisztikus, darabos, szétesett világnézettel szemben. Meghátrálást jelent az a feltevés, mintha a materialisztikus felfogás a magáénak mondhatná azokat a szenzualisztikus elgondolásokat, amelyek az emberi öröm- és szenvedő-képességgel érintkeznek, vagyis ez a deferálás annak feltételezését és elismerését jelenti, hogy a materialista világnézet kapcsolatban van közvetlen tapasztalásunknak e két pólusával — örömmel és szenvedéssel —, vagy mintha a materializmus így egyáltalán értelmezhető volna. Minden áttekintés a materialista elméletekről azt mutatja, hogy minden materialista elgondolás szorosan kapcsolódik egy szenzualista ismeretelmélethez, egy szenzualista felfogáshoz anélkül, hogy ezt a szenzualista felfogást és magát a materialisztikus és atomisztikus kiindulópontot a történelem folyamán valaha is egyeztetni tudta volna. De még ha a végső világnézeti egyeztetéstől eltekintünk is és oly szerények vagyunk, hogy ezt az egész pszichikai folyamatot, amelyet szenzualisztikus világnak nevezek, nem hozzuk kapcsolatba egész világképünkkel, még természeti és atomisztikus világképünkkel sem, hanem pusztán a pszichikai világon belül maradunk és a modern pszichológiára gondolunk, akkor is azt látjuk, hogy a lélektani irányok nagy többsége mint alapjelenségről beszél örömről és szenvedésről, amit nem vizsgál. Kiválik ebben a tekintetben Freud, akinek legalább eszébe jutott vizsgálat tárgyává tenni ezt az alapjelenséget, sőt rájött, hogy itt alapvető ismereteket kell tisztázni, és a filozófusokat szólítja fel arra, gondolják át, mi az öröm és a szenvedés, mert a pszichológia enélkül nem tud megmozdulni, ezzel viszont nagyon jól tud operálni. A pszichoanalízis ezeknek az alapjelenségeknek módszeres kiaknázásával foglalkozik, de őszintén megmondja, hogy semmit sem tud róluk kimondani. Freud pozitivista. Kimondja, hogy nem tudja a kérdést megvizsgálni, de ő az örömöt és szenvedést alapjelenségnek érzi, éppen úgy, mint Carnap, aki a pozitivizmus szempontjából próbálja reformálni a logikát, és azzal kezdi, hogy igazság és hamisság olyan fogalmak ugyan, amelyekkel operálni kell, de lényegében definiálhatatlan valóságok.

Ha tehát az értékgondolat kapcsolatát nézzük örömhöz és szenvedéshez, és ha bizonyos azonosságot látunk értékgondolat és örömgondolat vagy azzal rokon gondolatok között, akkor ez nem jelent semmiféle materialista értelemben vett szenzualisztikus opciót, mert sem a materializmus, sem pedig a szűk értelemben vett szenzualizmus nem tudnak mit kezdeni saját alapfogalmaikkal. Nem tudják mint részjelenséget, és nem tudják mint alapjelenséget vizsgálni, holott a helyzetnek csak ebben az első körülrajzolásában is már egymás után bukkanunk olyan kifejezésekre, amelyekkel a tudományok dolgoznak, amelyeket továbbvizsgálni nem tudnak, és amelyeket vagy a filozófia körébe utalnak át, vagy megoldhatatlan és felesleges kérdéseknek minősítenek. Már eddig is három ilyen kifejezésről volt szó: érték, értéktelenség vagy értékellenesség, ennek közgazdaságtani és filozófiai variációival, öröm és szenvedés, végül pedig igazság és tévedés, igazság és hazugság. Három olyan alapjelenségről van tehát szó, amely ősjelenség. De ahol háromról van szó, ott már összehasonlítási alapunk van, már összehasonlíthatjuk ezeket az ősjelenségeket egymással. Ekkor pedig már egyszerre tudományos eljárásról beszélhetünk. Kezdhetem megvizsgálni, van-e valami közös tulajdonságuk. Egyrészt tudom, hogy axiomatikus, elvi jelentőségűek, másrészt több ilyen pontra bukkantam. Az alapkérdés az: van-e ezek között a határjelenségek között közös pozitívum. E közös pozitívumokat az absztrakció konyhanyelvén beszélve elvonás útján kereshetjük meg: megvizsgáljuk, hogy mi a közös és mi a különböző bennük. Ez a tudományos munka alapvető mozgása és lépése.

Az „érték" kifejezés megközelítésére azután további lépések lehetségesek. Az egyik ilyen lépés az, hogy az „érték" szó: viszonyszó, viszonyfogalom. Úgy is lehetne talán valamivel részletesebben definiálni: az értékelés személy és személy, személy és tárgy, szemlélő és szemlélt perspektívájának egyik megragadása; és a „szemlélet" szó, gondolat, kifejezés, fogalom maga is értékelést jelent.

Ha az „érték" szó viszonyszó, akkor ennek precizírozásához hozzátartozik az, hogy ez nem alárendelő funkciót jelent. Mert ha az érték viszonyfogalom, ez nem jelenti azt, hogy *pusztán* viszonyfogalom, hanem ilyen korlátozás nélkül: viszonyfogalom, viszonyszó. Amivel ugyanis össze kell hasonlítani a „érték" kifejezést, az a „lét" kifejezés. Az értékelés kifejezését kell összehasonlítani a lét kifejezésével. Ha azt mondottuk, hogy az értékelés viszonyszó, de nem *csak* viszonyszó, hanem abszolút értelemben az, éppúgy azt is mondhatjuk, hogy a *létezés* viszonyszó és viszonyfogalom, csak megint nem tesszük hozzá a korlátozó szót, hogy „csak".

Ez a gondolat egy negyedik őskifejezéssel, a „lét" kifejezéssel hozza összehasonlítható munkakapcsolatba az „érték" kifejezést.

Marx használja azt a kifejezést az értékgondolattal szemben, amelyet ő egyébként erélyesen hangsúlyoz, hogy az „érték" kifejezés, szó, fogalom: csak *kísértet*. Az értékfogalom kísértetszerűségéről beszél, amit talán lehet úgy interpretálni, hogy *általában* érték nincs, csak *konkrét* érték, mint ahogy *általában* létező nincs, csak *konkrét* létező. Az általában-létezés és általában-érték szerszámos absztrakció. Amíg tudatában vagyunk ezen általános kifejezés hipotétikus voltának, addig használhatjuk. De *a* létezésről, *az* értékről nem beszélhetünk. Viszont a konkrét értékelés leírható, megragadható és tagolható. Ebben a konkrét leírhatásban és leírásban térünk vissza azután a filozófiai és közgazdaságtani értékelmélet kapcsolatára. Az absztrakt értékelés nem létezik: csak segédfogalom. Ami létezik, az a konkrét értékelés. Átmeneti kapcsoló gondolat: az élet minden lényeges vonatkozásában értékelő folyamat, akár filozófiailag, akár lelkileg, akár szellemileg értettük az „élet" kifejezést. Bizonyos tekintetben az „értékelés" kifejezés egy jogos változata az „élet" kifejezésnek. De ha a filozófia és teológia klasszikusait vesszük vagy a modern értékfilozófiai gondolkodókat, ott is nyomát találhatjuk a konkrét értékelésnek; megvoltak a tisztázó küzdelmek: milyen a kapcsolatuk, milyenek a különbségeik, ellentmondásaik. Van egy túl hamar, professzorosan harmonizáló felfogása a szépnek, jónak, igaznak, amely ezeket problémátlanul együttlátja; van azután egy szakszerűen specifikáló külön esztétikai értékelmélet, és függelékként logikai és etikai értékelmélet, vagy megfordítva: külön etikai értékelmélet és függelékként esztétika és logikai stb. Vagy pedig olyan radikális nietzschei formában, mely ezzel a professzoros, túl hamar harmonizáló elgondolással szemben azt mondja: szép, jó és igaz mint alapértékek? Igen, ezek alapvetően ellentmondanak egymásnak, alapvetően kizárják egymást. Amennyiben az esztétikai, etikai, logikai világot és jelenségeket mint értékelést meg tudjuk ragadni, és egymással való összefüggésüket, különbségüket, differentia specifikájukat fel tudjuk mutatni, és meg tudjuk mutatni azokat a feltételeket, mikor ezek valóságos, vélt vagy perspektivisztikus ellentmondásba kerülnek egymással, akkor azt mondhatjuk, hogy szemben az absztrakt, kísértetszerű értékeléssel egy konkrét lehetőségnek, az értékelési elméletnek a nyomára jutottunk. Absztrakt érték nincs, de az élet konkrét önértékelése valamiképpen megragadható számunkra. Ez volna a filozófiai, teológiai vagy filozófiakritikai területe a konkrét értékelméletnek. És ez határozza meg kapcsolatát a közgazdaságtani értékelmélettel. Mert minden közgazdaságtani értékelmélet ennek az egyedül lehetséges konkrét értékelésnek és értékelméletnek alapjában való tagadása. Bizonyos részleteredmények felhasználásával minden közgazdaságtani értékelmélet ennek az egyetlen reális értékkutatásnak tagadását jelenti. Ez ugyanannak a tételnek más szempontból való megfogalmazása, amiről a múltkor szó volt: *minden közgazdaságtani értékelmélet a konkrét szelle-*

mi erőfeszítés elvi és egzisztenciális tagadásából indul ki, vagyis a valóság eleve való és tisztán egyértelmű letagadásából.

A mammonizmus alapvető tendenciájáról van szó. Az uralkodó értékelméleteknek ezt a közös mammonisztikus tendenciáját népszerűen úgy is lehet formulázni: „Herrschaft der Minderwertigen": a csökkent értékűek uralma és ennek a csökkent értékűségnek a glorifikálása. Ez a különféle mammonisztikus társadalmak — a hazugság, erőszak és kizsákmányolás társadalmainak — a karakterisztikuma.

IV.*

Értékelméleti kutatásainkat úgy is felfoghatjuk, mint amelyek mindig az anselmusi pozícióból indulnak ki. Az anselmusi pozíció röviden annyit jelent, hogy az érték, az értékelés problémáját magától értetődően és eredendően azonosnak fogjuk fel a létezés alapvető ősjelenség-formájával. Ez a radikális törekvés az érték és létezés problémájának azonosítására előre kiszámíthatatlan következményekhez és előre nem látható eredményekhez vezet. Ezeknek az eredményeknek csak egyik legfontosabbika az, hogy az értékelmélet, amelyik külön alakult ki a filozófiában és a közgazdaságtanban, mindkét területen — mind a filozófia, mind a közgazdaságtan terén — egzaktabbá és precízebbé válik. Ugyanakkor az anselmusi pozíció a két terület kapcsolatát is magától értetődővé teszi. Ezekhez a furcsa és előreláthatatlan eredményekhez tartozik az is, hogy mikor a gazdasági érték, a gazdasági értékelés megközelítő tudományos definíciójáról volt szó, vagyis arról, hogy a gazdasági értékelés mindig a valódi konkrét értékelés ilyen vagy olyan fokú meghamisítását jelenti, akkor ennek a gondolatnak egy bizonyos érettségi fokán önmagától merült fel a találkozás egy másik értékelési problémával, amely nem szerepel közvetlenül sem a filozófiában, sem a közgazdaságtanban: a *bűn* problémájával, akár biblikus, akár újkori értelmében, mint az alvilág, a kriminalisztika problémája. Az, hogy mi a filozófia, illetve mi a filozófia tárgya, nehezen határozható meg, mint ez az összes filozófiatörténetből és az idevágó értekezések tömegéből kiderül. Hogy mi a közgazdaságtan, épp olyan nehéz vagy még nehezebb meghatározni, amint ez a megfelelő kézikönyvekből kiderül, de kevesebb feltűnést okoz, hogy a közgazdaságtani módszertan ugyanilyen anarchikus. Mikor a kriminalisztikáról mint szaktudomány-

*A jegyzetben itt III-as helyett IV-es következik. Nem eldönthető, hogy elírásról van-e szó, vagy egy előadás jegyzete hiányzik. A gondolatmenet mindenesetre így is összefüggő.

ról van szó, ugyanennek az anarchiának egy alesetével találkozunk, de itt a problémák közös nevezője meglehetős világosan bontakozik ki, mert hisz az eredeti, valódi természetes értékeknek nem értékekként való kezelése és az értékeket értékekként el nem ismerő értékelésnek, a valódi értékeket tagadó értékelésnek mint gazdasági értékelésnek a szerkezete világosan mutatja a kriminalisztika problémáját; ez ugyanis nem más, mint az, amit polgári és jogi értelemben bűnnek neveznek. Az értékek tudomásul nem vétele, meghamisítása és megsemmisítése a gazdasági értékelés alapvető elemzésénél lényegében egybeeső mozzanatok. Tehát arra a furcsa eredményre jutunk, hogy a filozófiának, közgazdaságtannak és kriminalisztikának egyetlen közös centrális problémája van. Egy magyar detektívregény-író tréfás formában és saját regényéből szedett mottóként ezt így fejezte ki: polgárság, alvilág és rendőrség az a hármas korreláció, amely egymás nélkül nem tud élni.

A kornak, civilizációnak és kultúrának különböző kritikusai, amikor — nagyobbrészt elszórt alkalmakkor — a mai ember magatartását tették kritika tárgyává, négy izmust emeltek ki, mint amelyek a mai modern, pontosabban negatív értelemben modern magatartásra jellemzőek: infantilizmus, feminizmus, narkotizmus és kriminalizmus. Nagyrészt az Egyesült Államok és a nyugati világ társadalma ellen irányult ez a kritika, és ha ezt a jelszavakká sűrített kritikát közelebbről megvizsgáljuk, kiderül, hogy ezt a négy kritikai jelszót két csoportra oszthatjuk: egyrészt a kriminalizmusra, másrészt az infantilizmus-feminizmus-narkotizmusra, ahol ez utóbbi hármasság egy determinizmust jelent: jelenti a determinizmust abban a praktikus értelemben, amelyben ez felment bennünket valamilyen formában minden felelősség alól. A kriminalizmusnak ez a mai kultusza, amelyet ez a kritika feltár, drasztikusan úgy jellemezhető, hogy a tett elkövetése előtt biztosítom magam a jogi felelősségrevonás lehetőségével szemben.

Ugyancsak a mai helyzetre vonatkozik két, polárisan ellentétes indítékból származó kritika is. Az egyik az „uralkodó osztály" kifejezésben ölt testet. A másik kritikát úgy lehet összefoglalni, hogy a csökkent értékűek és az értéktagadók, illetve az értéktagadás uralma. Az egyiknek centrális kifejezése: kizsákmányolás. A másik kritikának legjobban az eredeti nietzschei kifejezés felel meg: „Schlechtweggekommene" és egy másik: „Ressentiment". Ha túlmegyünk az értékelméletnek és az értékelméleti kutatásoknak e kultúrfilozófiai keresztmetszetén a még kisebb és még jelentéktelenebb részletek konkréciójáig, és a társadalompolitikai szituációra gondolunk, akkor mindenütt azt látjuk, hogy a kérdések azon keresztül bontakoznak ki, és hogy minden lépés, minden centrális jelszó, minden gesztus léte és értelme aszerint változik meg, hogy hogyan értékelünk. Tehát a világ társadalompolitikai szituációját úgy

lehet formulázni, mint ellentétes értékelések ütközését, és speciálisan jellemző e világtársadalmi és világpolitikai ütközésekre, hogy ezek az összeütközések az utolsó ízekig hatolnak, s ha megint Nietzschével akarunk illusztrálni, úgy mondhatjuk: interpretációk, értékelések harcáról van szó.

Az anselmusi pozícióból indultunk ki, és egy-két oldalkiránduláson keresztül világtársadalmi és világpolitikai konkrétumokig jutottunk el, ahol mindenütt megnyilvánult az értékelésbeli ütközés megvilágító szerepe.

Az értékelméleti közös nevezőre hozása a történelmi és közösségi problémáknak úgy is kifejezhető — szinte klasszikus formákhoz csatlakozva —, hogy a csökkent-értékűség külső társadalmi uralma nem más, mint annak a csökkent-értékűségnek a belső lelki és szellemi és lelki-szellemi uralma, amely bennünk van. Nem könnyen vagy legalábbis nem röviden leírható egyértelmű kauzális összefüggésről van szó külső és belső között, de ez nem jelenti azt, hogy ennek a külsőnek és belsőnek a kapcsolata precízen és egzaktul ne volna leírható. Ha a ködösítő variációktól eltekintünk, akkor eleve világos, hogy a belső az alap, az ok, a kiinduló és döntő motívum a külsővel szemben. De az, hogy ellenőrizhető és egzakt módon határozhassuk meg, hogy a belső csökkent-értékűség uralma vetül ki a külső uralkodóosztály formákba, természetesen további kérdések megvizsgálását követeli.

Kiegészítésül ahhoz a tudományelméleti problémához, hogy hogyan függnek össze sorrendben tudományelmélet, közgazdaságtan és kriminalisztika, van egy kultúrtörténeti adat, amelyet gazdaságtani, történeti és más kézikönyvekben megtalálhatunk: az a bizonyos kapcsolata rablásnak és kereskedelemnek, az a bizonyos nehezen meghúzható határvonal rablás, rablógazdálkodás és kereskedelem között. Azután szoktak társadalomkritikai megjegyzéseket fűzni ahhoz, hogy mennyiben függ össze rablás és kereskedelem az újkori társadalmakban. Ez a kérdés jelenik meg mind a közgazdaságtan, mind a reális mindennapi élet, mind a társadalompolitikai vonatkozások terén abban a formális, civilizált kereskedelem-értékelésben is, amely azt vizsgálja, hogy produktív munkát végez-e a kereskedő. A vélemények megoszlanak, és habár a közgazdaságtan legtöbb képviselője hajlik arra az álláspontra, hogy szükséges és nélkülözhetetlen munkát végez minden kereskedő és kereskedelemszerű funkciót ellátó szervezet, valamiképpen azok is, akik ezt az álláspontot a legélesebben képviselik, bizonytalanul kell hogy képviseljék. Ez pedig nagyon egyszerűen érthető ugyanennek a gondolatnak a perspektívájából, mert a kereskedő munkája konkrét értékelő, konkrét becsüsmunka, és ez az értéke, szerepe vagy bűne.

Tehát ennek az értékelő munkának viszonylagos és sokszor erőteljes önállósodása az, amelyre egy társadalomnak nélkülözhetetlen szüksége van. Viszont azt, hogy az ilyen értékelő munka tömegszerűen nélkülözhetetlen, ezt a közgazdaságtan bevallott és be nem vallott materializmusa nem bírja el: ezzel önmagát robbantja.

Van egy pont, amely szintén alkalmas lehet a kérdés további tárgyalására: a marxi közgazdaságtan a gazdasági életet úgy mutatja be, hogy adva van a termelés, amely technikailag leírható, ez maga azonban nem a gazdaság. A gazdaság ott kezdődik, ahol ezt a természeti és technikai folyamatot tagolva és irányítva látjuk egy sajátos értékelési folyamat által, modern értelemben a piac értékelési folyamata által. Tehát ezt a technikai folyamatot mintegy keresztülmetszi és átitatja ez az értékelési folyamat, a piac folyamata, az árak alakulása; és az árak alakulása nemcsak a közvetlen jövedelemeloszlást befolyásolja (hogy milyen áruhoz jutok hozzá), hanem azt is, hogy a gyáripar milyen gépeket vesz és milyeneket nem, tehát jelenti a termelés irányítását is. *A természeti folyamat és az értékelő folyamat döntő áthatása és egységbenlátása tehát az, ami jellemző a marxi gazdaság- és társadalomfelfogásra.*

Ha ebből az anselmusi pozícióból az értékelméleti kutatást nem szakítjuk el az eredeti ontológiai, létezéselméleti kutatásoktól, akkor ez a természeti-technikai folyamat is egy értékelési folyamat részeként jelenik meg. Amit tehát Marx úgy mond, hogy két folyamat áthatása, az ebből a szempontból egy világosabb képletben jelenik meg. *Két értékelő folyamat ütközéséről és áthatásáról van szó.* Ez vezet a modern természettudomány és axiomatikus kutatás helyes értékeléséhez, és ez az, ami részben érinti azt a kérdést: *hogyan függnek össze az alacsonyabb és magasabb értékelések.*

Közvetlen gazdasági vonatkozásban: *hogyan ütköznek meg a gazdaságban a materialista és spiritualista értékelések.* És ennél is fontosabb kérdés az, hogy *a tisztán reális szellemi értékelésen belül hogyan vannak magasabb és alacsonyabb értékelések.* Erre vonatkozólag egyértelmű döntést jelent, hogy *az eredeti, természetes értékelés esztétikai, etikai és logikai értékelés. Ennek a torzulása, denaturálása, megtagadása a gazdasági értékelés.*

V.

Az eddigi előadásokban többször indultam ki az anselmusi pozícióból, amely a létezés és értékelés azonosítását jelenti. Mármost ez általános filozófiai, ontológiai, ismeretelméleti szempontból megvizsgálható és vitatható álláspont, de e vitathatóságán túl közvetlen érzésbeli ugrópontja is van e felfogásnak. *Ha ugyanis magunk elé tudjuk idézni ennek az álláspontnak* (létezés és értékelés lényegében való azonosításának) következményeit az élet alakítására vagy felfogására vonatkozólag, akkor biztosak lehetünk benne, hogy elvi beállítottságra való tekintet nélkül összes ellenállásainkat *organizálja.* Összes ellenállásainkat organizálja ennek a felfogásnak mind magasabb szinten vagy mind nagyobb intenzitással való komolyanvétele, az tehát, ha a létezésnek, minden létezésnek értékességét állítjuk. Itt szellem-technikai problémák merülnek fel: ha minden létező értékes, hogyan határozzuk meg az értékelésben természetesen bennerejlő értékelési különbségeket, és ha ezeket az értékkülönbségeket elfogadjuk, hogyan tudjuk jogosultságukat igazolni, és hogyan tudjuk őket kibontakozni hagyni?

Azt akarom ezzel mondani, hogy az ismeretelméleti, ontológiai, általános filozófiai vizsgálat mellett és ezzel párhuzamosan ezt az érzelmi vizsgálatot kell saját magunkon elvégeznünk, már csak azért is, hogy teljes rendszerességgel tudjuk az ontológiai és ismeretelméleti vizsgálatot végrehajtani. Saját magunk őszinteségének próbája ez. Ezzel kapcsolatban egy nagy, karakterisztikus példára gondoltam: Karamazov Iván álláspontjára az anselmusi gondolattal szemben. A modern ember életfelfogását a legpregnánsabban Karamazov Iván fejezi ki azzal az őszinteséggel és radikalizmussal, amelyhez nem mindig juthatunk el. Mert *Kamarazov Iván felfogása az, amely legőszintébben és legradikálisabban tiltakozik ez ellen a gondolat ellen* és annak következményei ellen. Ez a kérdés egyik oldala. A másik oldala az, hogy *minden tiltakozás az anselmusi gondolat ellen feltétlenül Karamazov Iván álláspontjához vezet, amennyiben következetes.*

A Karamazov Iván-i ateisztikus vagy antiteisztikus felfogásnak a jellemzését legrövidebben úgy adhatom elő, ha utalok Karamazov Iván elhatározására. Ő ugyanis azt mondja: Isten létezik és a jók megjutalmaztatnak, és jöhet az emberi történelemnek egy fázisa, amikor az emberi problémák harmonikusan megoldódnak. De ennek az általános problémamegoldásnak feltétele az a világ, amelyet mint múltat és jelent ismerünk, és itt irtózatos semlegességet és közönyt tapasztalunk azokkal az értelmetlen szenvedésekkel szemben, amelyeket bűnös és ártatlan emberek egyaránt elszenvednek. Tehát az eljövendő harmónia, amelynek eljövetelében Karamazov Iván egyáltalában nem kételkedik, számára utálatos, mert belátja azt az álláspontot is, hogy a jelenre jellemző szenvedések abszolút létfeltételét jelentik ennek az eljövendő harmonikus közösségnek. Azt is belátja, hogy ha rákerül a sor

arra, hogy belépjen ebbe a harmonikus közösségbe, ennek nem tudna ellenállni. Ezért az a problémája, hogyan van módjában tiltakozni ez ellen az élet- és történelemberendezés ellen. Ezzel kapcsolatban azt a kifejezést használja, hogy előre visszaadja a belépőjegyet, mintegy előre be akarja zárni maga előtt az ajtót. Ő nem hajlandó belépni ebbe a harmóniába, és mivel ismeri saját gyöngeségét, előre megteszi az ellenlépését, megcselekszi azt, ami számára a belépést lehetetlenné teszi: istentagadó lesz. Ez az egyetlen mód arra, hogy elzárja maga elől azt a valóságot, amelyhez emberek értelmetlen szenvedése árán jutna hozzá.

Ez az a Karamazov Iván-i álláspont, amelyhez el kell jutnunk, ha az anselmusi pozíciót nem tudjuk magunkévá tenni, és csak ez a Karamazov Iván-i álláspont az őszinte, amennyiben ezt a pozíciót nem tudjuk elfogadni.

Most pszichológiailag lehet-e ezt a Karamazov Iván-i álláspontot egy vele rokon vagy hozzá hasonló pozícióból megtámadni? Nem a tiszta anselmusi pozícióból, hanem egy olyanból, amely az érték krízisével és negatív élettapasztalatokkal terhelten a Karamazov Iván-i pozícióval hangulatilag is rokon. Lehet-e kellő intenzitással negatíve megformulázni azokat a reális érveket, amelyek a Karamazov Iván-i életfelfogással szembeszállnak?

Az egyik pont az, hogy az egész Karamazov Iván-i gondolatvilágnak a karakterisztikuma egy *morális átlagfelfogás*, éspedig egy nagyon naiv moralizmus. Ha tehát a Karamazov Iván-i állásfoglalásról van szó, akkor a modern ateisztikus világfelfogásról van szó, annak legnívósabb megnyilvánulási formájában. Arról a magától értetődőségről és naivitásról van szó, amely *vizsgálat nélkül feltételezi, hogy a történelmi eseményeknek, az emberi közösség eseményeinek morális megítélése mindenki számára magától értetődően nyitva van, és hogy az a morális konklúzió, amit ő levon, abszolúte egyértelmű és megtámadhatatlan, konklúzió voltában és premissza voltában egyaránt.* Arra gondolok, hogy ebben a Karamazov Iván-i pozícióban magától értetődőként van feltételezve, hogy a történelmileg adott emberi fejlődésfázisokban (a történelmi fázisokba a mindenkori jelent is beleértve) olyan abszolút diszharmónia van, mint amilyennek ezeket a történelmi szituációkat Karamazov Iván minden további vizsgálat nélkül, az újkori modern ember végtelenül nagy biztonságával állítja. Ez a végtelen dogmatizmus, ez a negatív értelemben dogmatikus, doktriner, merev értékelés az, ami feltétele a Karamazov Iván-i gondolatvilágnak. Az, hogy nem merül fel benne az a gondolat, hogy az életnek így való látása egyrészt a saját szűkebb és korlátozó értelemben vett szubjektivitásának

egyszerű következménye, tehát önkényszerű állásfoglalásának következménye. Másrészt ugyanezt a problémahelyzetet úgy lehet megformulázni, hogy vajon vizsgálat tárgyává tettem-e azt, hogy akkor, amikor a pesszimista vagy optimista világfelfogás mellé optálok, mennyiben van, vagy mennyiben volt jogom ezt a mérleget az egész létezésről, az élet eseményeiről nekem megvonnom. Hogy ezt a mérleget milyen körülmények között állítottam fel, mik voltak a feltételek nálam vagy azoknál, akikhez ebben a mérlegfelállításban csatlakoztam. Ahhoz, hogy ezt a kérdést egyáltalában vizsgálat tárgyává tegyem, bizonyos mértékű alázat kell. *Ennek a tudományos alázatnak a hiányát vetem a szemére a Karamazov Iván-i* álláspontnak, ami természetesen nemcsak a szűkebb értelemben vett tudományos alázatnak a követelményét jelenti, hanem egy szintjét annak az általános követelménynek, amit az alázat követelményének nevezünk.

VI.

Értékelméleti vizsgálódásainkat azzal kezdtük, hogy azokat a nyílt és burkolt formákat soroltuk fel, amelyekben a történelem folyamán és a jelenkori gondolkozásban is az *egzakt értékanalízist* megpróbálták megkerülni, tagadni. Az értékelmélet és az értékelés *matematikai vonatkozásait* tagadni az értékelmélet és értékelés tagadását jelenti. A *materialisztikus értékelmélet* is az értékelmélet és értékelés tagadását jelenti, és ugyanígy minden *dualizmus* is: a *teória és praxis bármilyen kettéválasztása* vagy a dualizmus bármilyen más formája.

Ezzel kapcsolatban is, és a gondolatmenet későbbi állomásain is felvetettük a kérdést: *mi az az emberi pozíció, amelynek szempontjából barátságtalan és ellenséges motívumot jelent az értékelés elismerése,* annak az összefüggésnek az elismerése, hogy *az élet általában, és az emberi élet különösen meghatározható olyan metszetben, mint az értékelés.*

Az utolsó két előadásban az anselmusi pozícióból indultunk ki: *létezés és értékelés egyetlen valóság két keresztmetszete.* Az anselmusi pozíció tagadását a fenti sorhoz egyszerűen hozzáfűzhetjük, mert *az értékelés lehetetlenülését jelenti az anselmusi pozíció tagadása is,* éppen úgy, mint a matézis-ellenesség, a materializmus vagy az elmélet és gyakorlat kettőssége.

A közgazdaságtanban szerepel egy kettősség: a használati érték és csereérték kettőssége. A szocialista közgazdaságtan és priméren a marxista közgazdaságtan ezt a pontot az egész modern polgári és kapitalista tár-

sadalom jellemzésére és kritikájára aknázza ki. Bár nem foglalkozik a használati érték további vizsgálatával, mert a javak használati értékét mint magától értetődőt feltételezi, de részletesen vizsgálja a javak árukarakterét, és ebben a csereérték meghatározott megnyilvánulását látja, mégpedig olyan megnyilvánulását, amelynek az a funkciója, hogy az eredeti, természetes és emberi használati érték deformálódjék. Marx a csereérték áruszerkezetében mutatja be a betegségét, halálraítéltségét és egész torzultságát annak a teljes formációnak, amelyet polgári társadalomnak nevez.

Ebben a szembeállításban a használati érték jelenti az eredeti humánumot; de ez az eredeti használati érték, az áru természetes értéke nem képezi vizsgálat tárgyát. Pedig rá is vonatkozik a többször emlegetett marxi megjegyzés az értékgondolat kísértetszerűségéről, amenynyiben annak ellenére, hogy használati érték és csereérték egymással szemben állnak, a csereértéknek ez a deformáló karaktere visszavetül arra a használati értékre, amelyet Marx további vizsgálat tárgyává nem tesz. Ezt az ellentétes fogalompárt — használati értéket és csereértéket — Marx korábbi polgári teoretikusoktól veszi át, és így nem vizsgálja, mint ahogy nem tették egyetemes vizsgálat tárgyává az egész értékfogalmat az őt megelőző polgári és szocialista közgazdászok sem. Ebben a magatartásban részint egy egyetemes közvéleményre támaszkodtak, amely szerint azt, hogy mi az értékelés, nagyjából tudjuk, legfeljebb csak egykét könnyen felfedezhető alapvető torzulással; és hogy mit nevezünk használati értéknek, azt minden kultúrember meg tudja határozni. Marx ehhez hozzáteszi: mindenki meg tudja határozni, amennyiben létkérdéseiben nincs osztályhelyzete által gazdaságilag érdekelve.

Annak a felfejtésével, hogy mi az értékfogalom értelme, a 19. és 20. század folyamán különböző filozófiai iskolák kísérleteztek. Az értékfogalmat elemezték, leírták, az értékelméleti iskolák kifejtették nézeteiket és gondolatmeneteiket, és anélkül, hogy valamilyen biztosított eredményre jutottak volna, lezárultak ezek az általános értékelméleti kutatások, mintegy kimerülve olyan vitákban, amelyekben egyetlen ponton sem tudtak sem előremenni, sem közmegegyezésre jutni, sem pedig a valóság vagy a jelenségek magyarázatában egyetemes eredményeket felmutatni. Ugyanaz játszódott le itt, ami a közgazdaságtanban, ahol a közgazdaságtani értékelmélet egy heves vitaperiódus után kimerült és feladta önmagát.

Ennek ellenére azok az értékelméleti kutatások, amelyek a közgazdasági elmélet két pólusán és a filozófiában felmerültek, rengeteg értékes anyagot és rendkívül sok pozitív mozzanatot halmoztak fel, csak éppen ezek a felhalmozott értékek képtelenek voltak bármiféle organikus kapcsolatba lépni egymással, és megmaradtak eredeti halmazszerű állapotukban.

Ezeknek a szellemi történéseknek és eredményeknek az áttekintése után magától értetődően adódik az a követelmény, hogy a használati érték értelmét komolyan és szigorúan vegyük, abban az irányban, hogy a puszta csereértékkel szemben a használati érték fogalma mint konkrétabb kifejezés szerepeljen. Így lép fel az a három érték, amellyel a modern filozófiai értékelmélet elsősorban foglalkozott: az esztétikai, etikai és logikai érték. Ezek az értékek valamiképpen egymás mellé voltak rendelve (a szép, jó és igaz harmóniája), és a modern értékelmélet ezeknek egzaktabb fogalmazást akart adni. Ebben az egzaktabb fogalmazásban részint kifejezetten, nagyobbrészt nem kifejezetten annak a kettős követelménynek kell megjelennie, hogy az értékelmélet egyrészt *ezt a három motívumot a maga önállóságában és megkülönböztetettségében* — úgy, ahogy a közvetlen tapasztalásban magunk tapasztaljuk őket — *leírja*, a leíráson keresztül igazolja, *s ugyanakkor* azt a másik intenciót is *igazolja, hogy ez a három különböző mozzanat* valamiképpen egymás mellé, mégpedig *organikusan egymás mellé tartozó jelenség.* A modern értékelméletnek ezt a kettős feladatot kellett volna megoldania, és nemcsak ezt, hanem egy egész sor ezzel egyenrangú feladatot is, például ezen értékek realitásának problémáját. Azt tehát, hogy *van* esztétikum, etikum, logikum mint érték, és hogy mennyiben és milyen formában reálisak ezek az értékek. Ebben a vonatkozásban a legjellegzetesebb a laski, Kantból kiinduló, de egyébként közérzés-szerű meghatározás, hogy a létezés nem érték és az értékes nem létezik. Kantnál még úgy szerepel ez a kettősség, mint egyrészt a természettudományosan leírható létezés, másrészt az értékelés, ami kell, de aminek egyébként nincs semmi realitása, csak éppen nagyon jó, ha törekszünk felé. A közgazdaságtan vagy közgazdaságtani gondolkozás kritikája szempontjából azt lehet mondani, hogy a csereérték és használati érték szembeállítása nem kielégítő, mert a használati érték még csak értékkísértet, nem konkrétum, csak a konkrétum jele lehet, és csak akkor, ha belemegyünk annak a törvényszerűségnek kutatásába, hogy mi a használati érték. Ilyen kutatás pedig csak az lehet, amit öntudatosan vagy öntudatlanul a filozófiai értékkutatás célul tűzött maga elé — bár ezeknek az alapvető posztulátumoknak nem tudott megfelelni. Tehát semmilyen konkrét érték megközelítése nem történhet másképpen, mint az esztétikum, etikum és logikum belső törvényszerű összefüggéseinek kikutatásával, olyan összefüggések kutatásával, amelyek a reális különbséget a három mozzanat közt önkényesen nem mossák el.

Ezek a kutatások a három értékmozzanat összefüggéseire vonatkozólag természetesen elvihetnek oda — ahogy el is vittek —, hogy egy

közös gyökérre, forrásra, nevezőre utalnak, hogy tehát *egyetlen folyamat mozzanataiként* értjük meg a három értéket. Ez a *közös forrás*, közös folyamat, amelynek ilyen alapvető differenciamozzanatai esztétikum, etikum és logikum: maga a szentség, a *szakralitás*. De most csak jelezni akartam ezt a mélyebben fekvő gyökeret, pillanatnyilag nincs szükségünk arra, hogy belemenjünk. Mert amennyiben ezen a középúton megállunk, amelyen esztétikum, etikum és logikum hármasságával operálunk, úgy ez olyan összefüggésnívó, amellyel a legtöbb hatékony metafizika és világfelfogás kénytelen konfrontáltatni magát. Ha nevén nevezzük a gyermeket és szentségről beszélünk, akkor mintegy pszichológiai ürügyet szolgáltatunk azoknak, akik az egzakt értékanalízis elől eleve ki akarnak térni.

Szándékunkat a további analízisre a szakrális irányában elvileg leszögezve, egyelőre tehát ezen a ponton állunk meg.

A trinitárius értékreláció — ahogy az esztétikum, etikum és logikum hármasságát nevezem — egyik oldalról közgazdaságilag, másik oldalról közösségileg több pozitív funkciót tölt be. Betölti azt a funkciót, hogy konkrét válasz lehetőségét adja meg arra a nehéz és egyszerű kérdésre: mi a szellem? *A szellem* (ha a végső szakrális problémákat egyelőre nem említjük) semmi más, mint *ez a trinitárius értékreláció esztétikum, logikum és etikum között.* A másik rendkívül fontos funkciója ennek a trinitárius értékrelációnak, hogy választ ad arra is: mi az ember? mi az emberi élet? Az emberi életet ez a realisztikusan felfogott trinitárius értékreláció adja, tehát esztétikum, etikum és logikum jelenléte, de abban a provokatív formában, hogy értékelés és létezés egyetlen valóság különféle keresztmetszetei; tehát ez a szerkezete az emberi életnek, mint az emberi tevékenység forrása.

Az előző előadásokban szó volt róla, hogy a közgazdaságtan ennek a konkrét természetes értékelésnek különféle rendű és rangú tagadását jelenti. Tehát a gazdasági értékelés az eredeti emberi értékelés tagadása. Ennek az áttörésére tesznek kísérletet a szocialista közgazdaságtanok, a legmerészebben a marxi közgazdaságtan, de az eredeti emberi értékeléshez még a marxi közgazdaságtan sem jut el, és a polgári materializmussal való fertőzöttségénél fogva nem is juthat. Ennél a gondolatmenetnél kapcsolódik a filozófiai és a közgazdasági értékelmélet a kriminalisztikához, a bűn polgári és társadalmi fogalmához és a realitáshoz, miután a kriminalitásnak nem lehet más meghatározása, mint a tehetetlenség, közömbösség vagy ellenségesség ezzel az eredeti értékeléssel szemben. Mint ahogy minden közösségnek, minden társadalomnak megvan a maga hierarchiája, úgy minden társadalmon belül az alvilágnak és az alvilági tudománynak is: ez a közgazdaságtantól a saját nevén szereplő kriminalisztikáig tart.

Idetartozó kérdés még a nietzschei értékanalízis és főleg a nietzschei morálkritika kapcsolata ezzel a gondolatmenettel. A nietzschei morálkritikát egyik oldalról úgy lehet megfogalmazni, mint a morál ellentétességét az éthosszal, etikával és negatív előjellel annak a tudomásulvételét is, hogy az etikában benne kell lenniük az esztétikum és illogikum mozzanatainak, s hogy az egész értékelés egy összefüggő realitásnak a kifejezője, illetve közvetlen megjelenése. Ez Nietzschénél negatív formában szerepel, mint a szokványos morálok kíméletlen kritikája: a szép, a jó és az igaz viszonyára az a jellemző, hogy kizárják egymást. A nietzschei kritika követelményeinek ez az összefüggés megfelel, kritikáján viszont kívül esik.

A zsidó felfogást, amelyet etikai vagy morális monoteizmusként dícsérnek, illetve kritizálnak, szintén jobban megvilágíthatjuk minden értékelésnek ezzel a szerkezetével az esztétikum, etikum és logikum hármasságára támaszkodva. A közvetlen vallási problematikától olyan távol eső jelenségek, mint egyrészt az esztéticizmus, másrészt az esztétikum, illetve a szépség tagadása (a marxizmusban és minden degeneratív értelemben vett puritanizmusban) ugyancsak ennek az alapvető trinitárius értékrelációnak a fel nem fogásából származnak.

Ha kijelentjük, hogy a kutatás alapvető emberi életmozdulat, úgy ebben a kijelentésben állítást kockáztatunk meg az emberről, az emberi életről és annak szerkezetéről, és éppen ezért, mert erről kockáztatunk meg állítást, az egész világról, az egész létezésről állítunk valamit. Így ennek az állításunknak további reális vizsgálata szükségképpen azt a folyamatot kutatja és indítja meg, amelyet Zalai Béla így fejezett ki: minden gondolat feldolgozza az egész világot. Tehát ha a kutatás alapvető emberi életmozdulat, akkor az ember lényegéről, szerkezetéről tettünk végső, alapvetően fontos kijelentést.

Ha megfordítjuk ezt az állítást, vagyis azt mondjuk, hogy ez az ember szerkezetét jellemzi, akkor egy másik definíciót kapunk, Baaderét, amely szerint a lelkiismeret a szellem alapfunkciója, és ez priméren humánusan értendő. Így ez a másik, baaderi állítás ugyanerre az emberi létszerkezetre vonatkozik, és ilyenformán két egyenlettel van dolgunk, egyenlettel a szó szigorú értelmében; mert az állítások megfordíthatók, és az, hogy a lelkiismeret a szellem alapfunkciója, éppen úgy az emberi élet, az emberi lét szerkezetét demonstrálja, mint az előző állítás.

A harmadik pont: az esztétikai, etikai és logikai értékelés kölcsönös és lényegében való egymásra támaszkodása, az, hogy ez a három értékelési mozzanat és differencia nem létezik leglényegében egymás nél-

kül, hogy egyetlen folyamat három differens mozzanatáról van szó. Amit így trinitárius értékkorrelációnak neveztünk, az ugyancsak az ember szerkezetét jelenti, az ember végső szerkezetét demonstrálja. Ez a trinitárius korreláció áll forrásként olyan modern filozófiai kifejezések mögött, mint érték, élmény, érvény (Zalai Béla problémafelvetésére utalva). Az „élmény" kifejezés például úgy, ahogy a pszichológiában vagy a logikában szerepel, már egy elmosódott, aprópénzre váltott változata annak az „élmény" kifejezésnek, amelyben még világosan felfedezhető ez a trinitárius értékkorreláció. Az Élmény nagy betűvel írva kiemelkedő csúcspont, fordulatot jelentő életmozdulat, ahol nem különböztetjük meg az esztétikai, etikai és logikai mozzanatokat, hanem eredeti egységben látjuk: egy modern, szecesszió-korabeli kifejezése annak, amit Platón a „csodálkozás" vagy „megrendülés" szóval fejezett ki.

Itt, a trinitárius értékrelációban egy harmadik egyenletről van szó, és ha kutatásról beszélünk a szó egyetemes értelmében, ahova tehát a művészi és költői alkotások is beletartoznak, akkor a kutatás pozitív, felemelő és életfokozó mozzanatai nagyon jól megvilágosodnak és érthetővé válnak, mert hiszen a kutatás mindig tartalmazza ezeknek az esztétikai, etikai és logikai motívumoknak eredeti és még kevéssé felbomlott, szétszakított egységét. Ezt a sort folytathatjuk tovább, de ez a három, egymást megvilágosító egyenlet egyelőre elég. Talán arra is elég, hogy a kutatásnak azt a magától értetődő tautologikus karakterét kielemezzük az eddigi szituációból, amit úgy tudnánk konkrétan megfogalmazni, hogy a kutatás az az emberi mozdulat, cselekvés, amely az értékeset értékesnek mondja: mégpedig úgy és olyan kvalitással és kvantitással, amely megfelel, adekvát.

Az értékest értékesnek mondani, ahogyan adekvát — így is fogalmazható az, amit általában kutatásnak lehet nevezni.

Nietzschének bőven vannak analízisei arra vonatkozólag, hogy ha az egyes ember élete vagy a csoport vagy általában az emberi közösség élete szempontjából vagy egy hangulat szempontjából valamit rossznak, kellemetlennek érzünk, gondolunk, és ha ez a gondolat általános érvényű értékelés formájába csap át (azt mondjuk valamire: rossz), mit jelent az ilyen általános érvényű értékelés, mit jelent tehát valamit egyáltalában rossznak mondani. Rámutat arra, hogy ha valamit rossznak mondok az értékelésnek, az ok-okozat kapcsolatnak részint szükség szerint és helyesen feltételezett láncolatán keresztül, akkor az egész életet, az egész emberi létformát tagadom meg, tehát feltétlenül pesszimista, nihilista vagyok, legfeljebb hibrid voltomból kifolyólag nem vonom le ennek a következményeit; de ha valamit abszolút negatívan értékelek, ezzel lényegében mégis megtettem ezt a nihilista gesztust. Emellett tudja Nietzsche, hogy lehetetlen vagy nehéz kitérni az elől, hogy bizonyos mozzanatokat ne értékeljünk abszolút negatívan.

Nietzsche világosan látja: még a leghalványabb, de konzekvensen negatív értékelés is egész életbeállítottságunkat megtagadja, vagyis öngyilkos gesztus. A Karamazov Iván-i gesztus nem ilyen halvány szemrehányást tesz a létezéssel, élettel és minden létformával szemben, hanem radikálisan és élesen etikai szempontból ragad ki motívumokat, és ezeket tudatosan felfokozza az élettagadás szempontjából. Ez a párhuzam mutatja ezt a két érzékenységet, az érzékenységnek ezt a két pólusát, és ez a kettősség utal vissza megint arra, amit úgy neveztem, hogy anselmusi pozíció. Gondolkodni, cselekedni, az értékesre azt mondani, hogy értékes, azt adekvátan méltányolni az anselmusi pozíción kívül lehetetlen; ezen belül konstruktív és reális szerepet és funkciót kapnak azok a negatív mozzanatok, amelyekkel Nietzsche és Karamazov Iván küzdenek.

Még több közvetítő gondolati láncszemre volna szükség a kiindulópontot képező gondolatmenethez, ahhoz, hogy egész világosan lássuk, hogy maga a kutatás mint mozdulat, mint cselekvés involválja ezt az anselmusi pozíciót, mert a kutatás lényege a létezés egész gazdag pozitív skálájának és egész gazdag negatív skálájának tudomásulvétele, ennek a két skálának szerves együvé tartozandóságában való tudomásulvétele, tényszerű tudomásulvétele, értékelésszerű tudomásulvétele, és legnagyobb fokozásában: *cselekvésszerű* tudomásulvétele. Ez mind benne van a kutatásban, a kutatás hangsúlyában, a kutatás értékelésében; benne van az egyszerű biblikus tőmondatban: „Keressetek engem és éljetek!" A kutatás tautologikusan vagy — kanti terminussal élve — analitikus ítéletként magában foglalja ezt az egész gondolatmenetet. Ez az, amit Böhme úgy mond egy hazájabeli protestáns lelkész ellen írt röpiratában: „Der Geist muss forschen." (A szellemnek kutatnia kell.) És idetartozik, amit Baader úgy mond, hogy a lelkiismeret a szellem alapfunkciója, vagy a trinitárius értékreláció, vagy amit úgy mondtunk, hogy a kutatás alapvető életmozdulat.

Még egy ilyen, „a kör folytonosságát helyreállító" gondolatra akarok utalni: hogyha kijelentésről, kinyilatkoztatásról van szó, akkor ebbe bele kell értenünk ugyanazzal a tautologikus biztonsággal és felfejthetőséggel azt az alázatos, passzív átvételét a kinyilatkoztatásnak, amire Hamann a „Vernunft" szóval kapcsolatban utal: „Vernunft — vernehmen", mint a táplálkozás folyamata. Tehát ez az alázatos átvétel, passzivitás, a táplálkozás aktív passzivitása elválaszthatatlan a kinyilatkoztatástól. Ez jelenti egyrészt a táplálkozásszerű passzivitást abban az értelemben, hogy „valakiből élni", másrészt a táplálkozás organikus aktivitá-

sát. Vagyis az előbb említett kör nélkül soha senki a kijelentéssel nem volt, és nem lehet kapcsolatban. A kijelentés, ez a dogmatikus, szilárdnak vett mozzanat teljesen magában foglalja éppen szilárdságával az emberi kutatásbeli dimenziókat. Másképp értelmezhetetlen, és mind a kutatással, mind a magunkba fogadással, mind pedig a kijelentéssel és a kijelentés összes lehetséges értelmezésével ellentétbe kerülünk.

E passzív aktivitásnak mintegy egyirányú szerkezeti leírásaként gondoljunk arra, ami az európai gondolkodásban mint empirizmus alakult ki, amely empirizmusnak bizonyos kismértékű, de tudatos racionalisztikus elemei vannak. Ha az emberi gondolkodás belső szintjeit vesszük, második ilyen fok volna a racionalizmus vagy a kanti értelemben vett transzcendentalizmus, ahol a tapasztalatban lévő racionális elemek magasabb tudatáról van szó, harmadik fok a dialektika, és negyedik a létezésnek és életformáknak az a trinitárius szerkezetű tudomásulvétele, amelyet részletesebben tárgyaltunk és amely még kiegészíthető. Mert hiszen ebben a négyes fokozatban annak a tudatossági fokairól van szó, hogy élményeinkben, életformáinkban, cselekedeteinkben saját aktivitásunknak, saját lényemnek mennyi a szerepe. Ennek az emberileg lehetséges legmagasabb fokú tudomásulvétele az, amit úgy neveztünk, hogy a trinitárius értékreláció foka. E viszony egzaktan követhető az európai, hindu vagy bármely gondolkodásmódban.

Egzisztencia és ezoterikummá vált ismeret

1947. V. 9.

Sz. L.: A négy nagy 19. századi gondolkozó — Kierkegaard, Marx, Dosztojevszkij, Nietzsche — vizsgálata és értékelése.

Az egzisztencialisták relatív forradalmisága összeomlik, ha saját forrásaikhoz hasonlítjuk őket. A német hatás erőszakos deprimálásának eredménye Franciaországban: egzisztencializmus. (Nálunk Szabó Dezső.) Egyesek szerint Nietzsche francia gondolkozó.

Nietzsche visszapillant, ha előre akar látni. Megáll, visszavonul, perspektívát keres az eseményekhez. „Der erste vollkommene Nihilist Europas" (Európa első tökéletes nihilistája) — mondja önmagáról. Nietzschét és a fasizmust kapcsolatba hozni olyan, mint a tengerből gyűszűvel vizet hordani.

Nietzsche: Miért szükségszerű, hogy jöjjön a nihilizmus? Mert ideáljaink végiggondolása oda vezet. Ez az előfeltétele egy pozitív fordulatnak.

1. A különböző kielégítetlen szükségletek még nem vezetnek nihilizmushoz (az értékek, az értelem stb. teljes elvetéséhez). Azok keresztény morális értelmezése vezet a nihilizmushoz.
2. A kereszténység saját erkölcsén bukik meg. Az fordul szembe a keresztény Istennel. A kereszténység által magas fokra fejlesztett intellektuális lelkiismeret undorral fordul szembe a keresztény világ- és történelemmagyarázat megcsontosodott hazugságával és hamisságával. — A cselekvés nihilizmusa (buddhizmusa).
3. A morállal szembeni szkepszis a döntő. A morál megkísérelte a menekülést a túlvilágba. Következmény: nihilizmus: „semminek sincs értelme". E világmagyarázat, bár hatalmas erőket fordítottak rá, keresztülvihetetlennek bizonyult, s ez felkelti a gyanút, hogy minden világmagyarázat mint világmagyarázat hamis. — A buddhista nihilizmus mint le nem küzdött morál: a létezés mint tévedés és bűnhődés. Tévedés mint büntetés.

Az igaz, a szép, a jó — a bölcs, a szent és a költő — ellenségek.

4. Egyrészt (a lét) értelmetlensége, másrészt a morális ítéletek (értékítéletek) ellen. — Nietzschénél olyan immoralizmusról van szó, amelyik a morál nagy pozitív erejéből él. A kereszténység által kifejlesztett intellektuális lelkiismeret már nem bírja ki a keresztény „Verlogenheit"-et (megcsontosodott hazugságot). Élünk és létezünk és el kell ítélnünk életünket. — A szférákat, ahová az értékítéleteinket helyeztük, nem érjük el.

Nietzsche: Keresztény erkölcsi ítéletek vannak a pozitivizmusban, az európai zenében, a tudós generációk aszkézisében, a szocializmusban... a tudományos materializmus is még a keresztény morál függvénye. — Ugyanakkor pozitíve értékelve a kereszténységnek tulajdonítja a fentieket; ennek ellenére marad még annyi támadnivalója, hogy az egészet elveti.

A kizsákmányolást nem morális szempontból ítéli el.

A nihilizmus művészeti előkészítői: Ibsen, Flaubert, Baudelaire, Wagner, a romantika; ahogy Wagner a Parsifalban behódol: megjátssza a kereszténységet.

Nihilizmus: a legfőbb értékek elértéktelenednek. — Hiányzik a cél, a „miért"? — Milyen előnyöket nyújtott a keresztény morálhipotézis? Abszolút értéket kölcsönzött az embernek. Isten ügyvédjeként szolgált: a szenvedés ellenére a világ tökéletes és szabad. Megóvta az embert az önmegvetéstől. A megismerést nem kellett elutasítania. — Nietzsche a saját múltját mondja el, amikor a jövőről beszél. Ital szomjúságból.

1947. V. 14.

Sz. L.: A mai szellemi irányzatok a 19. századi nagy kritikusok eltorzított gondolatmorzsáiból táplálkoznak. *Kierkegaard, Marx, Dosztojevszkij és Nietzsche:* a múlt század e négy gondolkodója ma is a legaktuálisabb, legmagasabb mértékek.

Történtek kísérletek e gondolkodók életművének feldolgozására, de ezek a kísérletek nem teljesek. Történtek kísérletek párhuzamok vonására közöttük, de hiányzik a négy életmű eredményének egybevetése. Annak, hogy ezt a filológiai munkát nem végezték el, mélyebb egzisztenciális okai vannak.

Produktivitásuk, életfelfogásuk és kritikájuk saját szempontjukból, immanensen bírálható, kritikájuk önmagukra is alkalmazható. — Ha megértettük saját szempontjaikat, mód nyílik immanens kritikára.

A másik kritikai lehetőség: kijátszani őket egymás ellen.

A négy gondolkodó megegyezik abban, hogy szemben áll az uralkodó felfogással. — Marx a társadalmi élet középzömét érinti, ezzel szemben a másik három — bár Marx is szubjektív, alakító materializmusként fogja fel saját materializmusát — szubjektív gondolkozó. Kierkegaard és Dosztojevszkij: a kereszténység komolyan vételének forradalmisága. Marx és Nietzsche szembefordul a kereszténységgel és elveti, de nem naív aufklärista szempontból.

A *formaprobléma és a világnézeti kérdés összefüggése.*

Esztétikai problémák, formaproblémák *A félkegyelmű*ben. Ezeken keresztül elvi és közösségi problémák is megfogalmazhatók.

Fülep: forma és tartalom viszonya: a tartalom életlátás, világnézet, és nem részmozzanat.

A világnézet belső differenciálódása teszi érthetővé a formát.

Dosztojevszkij realizmusa.

Lukács: Dosztojevszkij problémái ott kezdődnek, ahol a többieké végződik.

Tudatalatti;
középvilág;
magas szellemi világ.

Szellemi sorsproblémákat szinte erőszakos térbe helyez. Az élet Marxra jellemző középvilágát kihagyja, és a középvilágon kívül eső szellemi és tudatalatti problémákra irányítja a figyelmét. — Viszont egy marxista realista regényíró se írhatná le másképp, erősebb szatírával a hivatalnokot, mint Dosztojevszkij *A félkegyelmű* bevezetésében.

Rogozsin és Miskin között van dialógus — a harmadik, a hivatalnok szekundér módon éli végig a regényt. Dialógus: drámai igény — a téridő egység drámai követelménye.

Intenzitás: minden a végső kifejléshez, az egy ponthoz viszonyul. Ennek az egy ponthoz történő viszonyulásnak végtelen esztétikai variálása.

Reagálás mindenre: Miskin mindent előre lát, mert fiziognómiai képessége eleve kiteríti előtte a lehetőségeket.

K. Gy.: Mitleid mint a maximális hatás Dosztojevszkijnél. Pozitíven értékeli mint közvetlenséget, mint gátlástalan kapcsolatot önmagához és minden apróságho, mint a másik ember áthatását. — Vele ellentétben Nietzsche mint a Mitleid teljes tagadása.

Sz. L.: A feloldás az erósz. Nietzsche és Dosztojevszkij egyaránt belemennek a szadomazochisztikus realitásba, abba, hogy vagy szadistának kell lennem, vagy mazochistának. Miskin hipnotizáltsága attól a kivégzéstől, amit látott (a Jepancsin-lányoknak meséli, mit kell festeni).

Dosztojevszkij nincs kellő távolságban a szadomazochisztikus Mitleid-realitástól. Shakespeare-ben jelen van ez a distancia.

Miskin herceg őszintesége és együgyűsége mint a produktivitás forrása.

Hol van Miskin herceg őszinteségének a határa?

Harmonikus perspektívában állnak-e az események és az alakok?

K. Gy.: Nietzschében is megvan annak a tudata, hogy a szadomazochisztikus realitás feloldása az erósz; de hangsúlytalan.

„Zwei Wege von Erlösungen kann ich euch geben; den schnellen Tod und die lange Liebe." (A megváltás két útját adhatom nektek: a gyors halált és a hosszantartó szeretetet.)

Miskin herceg erotikus impotenciájának kapcsolata a Mitleiddel.

Sz. L.: A lemondás szadomazochisztikus glorifikálása Dosztojevszkijnél. A lemondás realitás, de nem az impotens, nem a rezignált lemondás. Kritikánk a krisztianizmus, a Frohe Botschaft (örömhír) szempontjából: az értelmetlen, a lefelé való lemondás az, amit negatíve értékelünk. A negatív lemondás szemben áll az áldozattal.

B. E.: Nem lehet Dosztojevszkijtől azt követelni, hogy mindenkit megváltson; nem Krisztus!

K. A.: Abszolút megváltatlanok vagyunk? A megváltás jelenlétéből élünk. Hamvas Béla: Hogyan van jelen a megváltás, az Ungrund, a végtelen, a tökéletes? Minden pillanatban rá támaszkodunk... Lehet-e nem megváltottnak lenni?

Sz. L.: *A Karamazov testvérek* 11. könyve 9. fejezetében az ördög azt mondja: Ez a legenda a paradicsomról szól. Volt egyszer, azazhogy itt a földön, nálatok volt egyszer egy gondolkozó és filozófus, aki mindent tagadott, a törvényeket, a lelkiismeretet, a hitet s mindenekelőtt pedig — a túlvilági életet. Meghalt, s úgy gondolta, hogy directement a homályba, halálba és a nemlétbe került, azonban nézd csak, ott áll előtte — a túlvilági élet. Erre elcsodálkozott és kelletlenné vált. „Ez ellentmond a meggyőződésemnek", mondta. Nos, ezért perbe fogták és elítélték... azaz hogy bocsáss meg, én csak azt mondom, amit hallottam, és ez persze csak egy legenda. Egyszóval arra ítélték, hogy kvadrillió kilométert gyalogoljon a homályban (nálunk most kilométerben

számolnak), s majd ha legyalogolta a kvadrillió kilométert, majd csak akkor nyílik meg előtte a paradicsom kapuja, s csak akkor kap bocsánatot... Nos, emberünk keresztbe feküdt az úton és azt mondta: „Nem megyek, elvből nem megyek." Vedd egy orosz ateista lelkét s keverd össze annak a Jónás prófétának a lelkével, aki három nap és három éjjel duzzogott egy cethal gyomrában — íme előtted annak a gondolkodónak a karaktere, aki akkor keresztbe feküdt az úton. *Iván:* De mire feküdt ő ott le? *Ördög:* Nos, valaminek valószínűleg kellett lennie, amire lefeküdhetett. De csak nem nevetsz? Bravó! kiáltott Iván, még mindig feszülten érdeklődve... Na és most? Még mindig ott fekszik? *Ördög:* Éppen ez az, hogy már nem fekszik. Majdnem ezer évig feküdt, akkor hirtelen fölállt és megindult. Ilyen szamarat! kiáltott fel Iván önkéntelenül s idegesen felnevetett... Hát nem egyre megy, hogy örökké fekszem, vagy kvadrillió kilométert gyalogolok? Hisz ez billió évnyi masírozás lenne! *Ördög:* Még sokkal több! Kár hogy nincs nálam papír és ceruza, különben rögtön kiszámolhatnánk. Csakhogy már rég megérkezett és itt kezdődik csak az anekdóta.

Megváltás és tragédia. A tragédia interpretálása a megváltás jegyében.

B. E.: Mi a célja a kritikának?

Sz. L.: Helyzetünk megértése, szellemi életünk megértése, és szellemi életünket megérteni annyi, mint az egzisztenciálisan érintetteket megérteni, őket tudomásul venni.

B. E.: De miért piszkáljuk a nagy műveket? Tisztelettel tartozunk nekik.

Sz. L.: Igen, de ha ebbe beleragadunk, nem vettük őket tudomásul. Ha pozitív kritikánkat nem fogalmazzuk meg, belecsúszunk abba, hogy már megfogalmazott problémákat, már megírt katasztrófákat hígított formában újraírjunk, és belekényszerülünk abba, hogy elfedjük velük a tényleges problémákat.

Arisztotelész: A bölcs tudja azt, amit tud, és tudja azt, amit nem tud. Tehát mindent tud.

Áldozat: a nagyobb érték elismerése. Alázat.

K. A.: Kritikánkban az egész világról van szó, csak a felidézett, lavinaszerűen felvázolt világban értékelhetünk. (A pénz értékelése a termelésben, a termelés értékelése a kutatásban, a kutatás értékelése az összhipotézisben...)

1947. V. 16.

Sz. L.: Mágikus ismeretelmélet, tiszta mágia: az ismeretet mint szerkezetet, mint létszerkezetet fogni fel. — Bizonyos nívón ez lehet a centrum.

Az asszimiláció feltétele: pozitív és negatív értékelés; csak ebben az esetben tudom felhasználni.

Nietzsche valláskritikájában jóval messzebb ment a felvilágosodás, Comte, Feuerbach, Marx, Freud, Klages és az egzisztencializmus valláskritikájánál.

A nietzschei kritika kritikája szellemi hatalmi pozíció. Vallásos oldalról is elismerték, hogy Nietzsche vallásos gondolkodó. Olyan szentségtörés sikerült neki, hogy ezt vallásos oldalról nem is tudták megfogalmazni. Nem volt senki, aki észrevette volna.

Mi a nietzschei szentségtörés specifikuma? A felelősség kérdése.

Miért nem lehetett megfogalmazni a szentségtörést? A hit klerikalizálódása miatt.

Képletrendszer a megfogásra:

1. Kísérlet a világnézetek elemzésére.
2. Az adott világhelyzet elemzése.
3. A történelmileg adott célkitűzések inventárja és elemzése.
4. Az adott ellenállások és akadályok inventárja és elemzése.

Tudom-e, hogy mit akarok? — erre vezet rá ez a vizsgálat. Aki ezt nem végzi el, aki ennek az elvi követelménynek nem tesz eleget, annak megszólalása értelmetlen, lelke legmélyén saját maga és embertársai becsapására való.

Nietzsche: Milyen mértékben tudjuk belátni saját hazugságunk szükségességét anélkül, hogy ebben tönkremennénk? Ez is mérték.

„Nihilismus, als Konsequenz aller bisherigen Werte." (Nihilizmus mint minden eddigi érték következménye. V. ö. *Der Wille zur Macht* eleje.) A Wahrhaftigkeit, ami a keresztény morálban bennefoglaltatott, a morál ellen fordul.

Morál és Dasein antinómiája: amíg hiszünk a morálban, addig elítéljük a Daseint.

A kereszténység olyan intellektuális lelkiismeretet fejlesztett ki, amely most már saját előfeltételei ellen fordul; a saját előfeltételeiben lévő eredeti Verlogenheit ellen. Verlogenheit: a megcsontosodott, egzisztenciális hazugság.

Nietzsche: Minden pusztán morális értékelés nihilizmusban végződik. A nihilizmus a morál következménye. Moral: Abkehr vom Willen zum Dasein. (Elfordulás a létezés akarásától.)

Meggyőződés és igazság egybeesése és különállása.

Támadás a lét ellen: morál. Kiábrándulás a morálból: semminek sincs értelme. Fizikai pusztítás.

Nietzsche elveti a nihilizmust mint a kereszténység konzekvenciáját. Ugyanakkor elfogadja a rombolás szándékát mint természetes emberi realitást. Szerinte a nagy ember (Napóleon) adja az emberbe vetett hitet. — A görög demokrácia igazolja a görög rabszolgaságot, és csak így lehetséges. Ha a vezetők magukhoz tudják ragadni az élet értékeit, akkor igazolódik a kizsákmányolás. A korabeli uralkodó osztállyal csak azért áll szemben, mert nincsen az élet értékeinek birtokában: marionett. Kizárja a szocializmust és a technikát a nagy ember feladatai közül. — Dekadencia: nem tudni nem cselekedni, rögtöni reagáláskényszer. Hat keinen langen Atem. (Nincs hosszú lélegzete.)

Gőg és alázat esztétikája. Nietzsche is plebejitásként fogja fel a gőgöt: mindent le kell értékelni, hogy magasabbra kerüljek. Az alázat fokozható ad infinitum. A gőg nem fokozható. (És nem arisztokratikus. Evvel szemben Zarathustra.) Az alázat a kutató magatartás: mindent a lehető legmagasabban és legmélyebben értékelni.

Baader: gőg és aljasság korrelatív fogalmak. — A gőg mintegy mechanikailag aljasít. — Baader: Csak a kutató csodálkozik.

Nietzsche: Evangélium: zseniális csandala. A betegség zsenialitása. Evvel szemben Máté 5,13-14.: „Ti vagytok a föld sója..." „Ti vagytok a világ világossága." — Immoralizmus az evangéliumban: Máté.

Minden érték átértékelése. (Szombati kalász-szedés. Aki gyógyító szándékkal szegi meg a szombatot, az teljesíti a törvényt.)

„Ha csak azokat szeretitek, akik titeket szeretnek, mivel vagytok különbek a vámosoknál?" (Máté 5,46.)

„Keressétek először az Isten országát." (Máté 6,33.)

Arisztokratizmus: „Ne adjátok ebek elé, ami szent." (Máté 7,6). A klerikalizmus nem bírta ki az Evangélium arisztokratizmusát.

Béke és harc az Evangéliumban. Teológiai rendszerek kísérlete a domesztikálásra: langyos jóság. Másik oldalról: pokol, predesztináció.

Az alanyba belemagyarázzuk a tárgyat, a tárgyba az alanyt. Vedanta-filozófia. Wahrhaftigkeit? Nietzsche.*

„Úgy tanította őket, mint akinek hatalma van." (Máté 7,29.)

„Az ördögök fejedelmével akarják kiűzni az ördögöket." (Vö. Máté 9,34.) Farizeusok. Ez mint kritika Nietzsche felett: erkölcstelenség kiűzése erkölcstelenséggel.

A tanítványokhoz: „Az aratnivaló ugyan sok, de a munkás kevés." (Máté 9,37.)

Ökonómia: „Aki velem nem gyűjt, tékozol." (Máté 12,30.)

„Néktek megadatott, hogy érthessétek a mennyek országának titkait." (Máté 13,11.)

Lelki szegény (Ebner fordításában): Geistesbedürftige. — Nietzsche Napóleont és Heinét értékeli. Ez róla árulkodik.

Ha megtöröm az öntudatot, nem bocsájthatsz meg, mert a magasságodat tettem lehetetlenné: örök kárhozatra ítélem magamat.

Hit és megismerés szembeállítása. — Ige, Logosz. — Pál.

1947. V. 25.

Sz. L.: A dualizmus kiküszöbölésének előfeltétele aktivitásunkból: az alapdualitás eloszlatása. A klerikalizmus és a modern szekularizációs törekvések dualitásának áthatása, átlátása.

Nincs mód érdemben felvetni kérdéseket anélkül, hogy ne viszonyítsuk őket a prekrisztiánus és krisztiánus kinyilatkoztatáshoz!

Rosenzweig: A kinyilatkoztatás maga a nyelv. — Értelmetlen felvetni azt a kérdést, hogy a kinyilatkoztatás kinyilatkoztatás-e.

(A nyelv, a nyelv egysége, a nyelvek eredete, a nyelvek különbségének tragikus értelme.)

A kinyilatkoztatáshoz való viszonyítás az ortodox krisztiánus magatartás.

Ez volt a hosszmetszet.

*A fejezet innentől az előadás végéig csak idézeteket tartalmaz és a fontos témák Stichwort-szerű jelzését foglalja magában.

A keresztmetszet: az egyes kérdésekkel egy, a 20. század előtt elképzelhetetlen egyetemes szembenézés vált lehetségessé. (Irodalomból világirodalom, művészetből világművészet lett.)

Történelmi szimbiózis: a történelmi korszakok formakincséből élünk; nem mint stílusból, hanem mint táplálékból — másrészt a történelem változik azáltal, hogy nézzük. Ugyanakkor nincs átfogó történelmi koncepció, csupán esszék, Marx, Spengler. — Nincsenek áthatva a nyers tények. A történelmi folyamat értése szempontközösség kérdése, amin belül meg tudom különböztetni a jót a rossztól. Dialektikus áthatás.

A szempontközösséget a személyi tulajdon kérdésére való felfűzés adta Marxnál nyers és durva formában. Nietzschénél átfogóbban. Magántulajdon és személyi tulajdon megkülönböztetése: ahogy Nietzsche esztétikát, etikát, zenét, szocializmust vizsgál: a parazitizmus, a kizsákmányolás forrása a kutatón, a zsenin belül.

A 20. század közepén egy eddig elképzelhetetlenül széles keretben lehetséges és aktuális dolgozni.

Posztfilozófiai szituáció: a filozófia és egzisztencializmus kimerítette lehetőségeit. Ez is szellemi-személyi és magántulajdon kérdése.

Teória és praxis kettőssége (a gondolkozás vizsgálata, a gondolkozó önmagára reflektál... az építésben megértett építészet, a jelenben, a kutató gondolkozásban és élésben megértett történelem. Bengel: „Gründen ist tiefer als bauen" — Alapítani mélyebb, mint építeni.)

Deussen: a hindu filozófia nem filozófia, mert vallás; a vallás nem vallás, mert filozófia. A görög filozófia értékelése.

Vigyáznunk kell arra, hogy ne hagyjunk ki egyetlen lehetőséget sem, amikor a célokat *magasabbra* tűzhetjük. Radikalizmus a célok elemzésében, de nem a célok devalválása, hanem magasabbra emelése miatt. — Nagyobb áttekintés: nagyobb hatalom. A sasnak magasra kell felszállnia, hogy észrevehesse az egeret.

Régi dualitás: antropológia és szociológia. Vagyis: szubjektivitás és az intézmények. Megvan az intézmények kritikája szubjektív oldalról, de tehetetlenség van a tekintetben, hogy a szellem hogyan csinálja meg azt, amit akar.

Nietzsche szellemi értéklélektant csinál. Ez a kísérleti filozófia kritikája. — Nemcsak az alkotó embert vizsgálja egy-egy szempontból, hanem magának az alkotásnak a szerkezetét, belső mechanikáját. Itt több, mint Ady és Bergyajev. Ő ugyanis kimutatja azt az ugrópontot,

amit a többi szubjektív gondolkozó nem tudott: az önnevelést meg tudta ragadni; a képtelenség, a tehetetlenség feloldásának belső lelki-szellemi mechanikáját, technikáját. — Krisztus: a lélek ugyan kész, de a test erőtlen. A változtatás technikája. A nevelők nevelése.

Láthatjuk, hogy a történelmi törekvéseknek miért *kellett* zátonyra futniuk. Ezek az okok ma jól láthatók.

A szellemi élet hiúsági és félelmi komplexuma. A hiúsági: szellemi tulajdon. — A félelmi: az események szellemi befolyásolása, analízise félelmet kelt és indukál. Eddig el lehetett bújni, ma már nem lehetséges a kuckóba zárkózás. A félelem és az anarchia fokozódik: gyorsabb a visszahatás. — Félelem attól, amit saját maguk produkálnak. A nagyképűség fordította, a kisképűség léphet fel, ha nem gondoljuk végig a félelmi szituációt.

A filozófusok mint filozófusok maradtak le a matematikával szemben. A munkamegosztásuk olyan, hogy a matematikusok munkájában több a filozófia, mint a filozófusokéban. A matematikából táplálkozni tudunk; a matematika szerkezetéből, módszeréből, filozófiájából.

A termelés, a tudományos élet feloldódott az árutermelésben. A kutatás áruvá vált. Ez alól, fogalomapparátusuk miatt, azok sem tudják kivonni magukat, akik a legnagyobb küzdelmet folytatják ellene.

Etika-esztétika-logika bonyolult egyenrangúsága-nemegyenrangúsága. Ha nem a saját súlyukkal vannak jelen a döntő kérdések, máris eltorlaszolják az utat reális megragadásuk elől.

Destrukció? A pesszimizmus destruálása, a kizsákmányolás destruálása — szükséges.

Az emberi-isteni lét kristályosodási pontjai:
1. teória, kutatás
2. lelkiismeret
3. ember-csoport.

A dialektika ezt a hármat teszi kezelhetővé.

Létezés: identifikációs processzus. Identitás-dialektika: kezdet és vég identitása.

Hunger und Liebe: alimentáció és erósz: identifikáció.

Klages, Freud az akarat, intellektus és alkotás racionális jelentőségét figyelmen kívül hagyták. — Ez Nietzschénél.

Posztfilozófia: teória és praxis egysége, kísérleti alapon állás. — Az ember a mérleg. — Mindent az identifikációs törekvésben megérteni.

A közeljövő-asszimiláció feltételei. — Az előre és felfelé törő relatív értékelés: a cél felrobbantása a tevékenység közben. — A relativizálás az egység osztása is. Osztott: relatív, a teljes, összefüggő egységhez viszonyítva.

A játékszabályokat ismerni kell, hogy a küzdelmet le lehessen folytatni. A haditechnikának mint minden küzdelmi technika legszerszámosítottabb területének a vizsgálata. Jelen helyzet: a föld bármely pontja a föld bármely pontjáról megtámadhatóvá vált. Lőfegyverek, mozgás, csapategységek, átfogó mozdulatok, ékek, fejállások, akadályok, támadó és védelmi szituációk, a szembenálló felek értékelése, az értékelés őszinteségének döntő fontossága a küzdelmi szituációban, önismeret.

Az akcióba átvitt *értékelés*. — A fölé- és aláértékelés mérlegmozgása. Igazságosnak lenni az értékelésben.

A konkrét ember és közösség megértése és értékelése követelmény. — Önismeret, emberek ismerete, az emberiség ismerete. Önértékelés, emberek értékelése, az emberiség értékelése. — Ha valaki mint legmagasabb (művészeti, tudományos) mérték lép fel, és azt mondja, hogy megtette az emberileg maximálisan lehetségeset, azt értékelni kell, és össze kell hasonlítani saját mértékével és a legmagasabbal, amivel az összehasonlítást még el tudom végezni; például Thomas Mannt Szophoklésszal és Shakespeare-rel kell összehasonlítanom.

Ezzel megtaláltuk azt a botránykövet, amire a szelíd Nyugaton is szenvedélyesen reagálnak. (Ezt világhelyzet-analízisnek is fel lehet fogni.)

Mindig először méltatni.

Az aktív Roosevelt mennyiben volt marionett? — Önmagával való kapcsolata? Rokoni, baráti, küzdőtársi kapcsolatai?

Tudok-e, merek-e értékelni? Erre lehet a cselekvőképességet visszavezetni. A magányos ember mint hatalom: az uralkodók az ő eszközei. Az *értékelés*, amit egy ember elvégzett, az fordítja ki sarkaiból a világot. — Az értékelés teljes gazdagsága és teljes egysége között az utat annyiszor futhatom be, ahányszor akarom.

A *rangsor*-kérdések (Nietzsche) mögött az alázat, a kutatás problémája áll. — Kiértékelni a sorrendet, kiválasztani, alázat kérdése. Az „elsőség jóságának” (Ady) kérdése. Ki legyen az első? — Szóval: *mit tegyek?*

Zarathustra, esztétikai kérdés: hogy bírható ki, hogy én ne legyek Isten? — Ez nem fokozható. (Folytathatóság kérdése.)

Az *alázat* fokozható. Önmagamat is csak úgy emelhetem feljebb, hogy a mértékemet fokozhatom. A végső mozgató erő a mérték. Minden csupa feszültséggé változik.

Amikor egy következő mértéket ki merek mondani, akkor az előbbiek már szilárdak, eszközök.

A gyöngeség ellen nem lehet a gyöngeség gyengítésével küzdeni; a rossz ellen a jót kell erősíteni — a pozitív erősítésével a negatív táptalajt elvenni.

A statikus őszinteség: görcsösödés. A plasztikus mérték. Hogy nem felelek meg a mértékemnek — ezt senki sem bírja ki.

A sötétség nem bírja ki a világosságot. A megvilágító fény koncentrálásával egyszerűen égetővé tehetem. Hő, hőfok, szenvedély.

Gyöngeségeim inventárja, rangsorolása. Nem szabad elhanyagolni a kis gyengeségeket, de a velük való foglalkozásnak csak a nagy gyengeségeimet magában foglaló térben van értelme. — Örökölt és véletlen kondíciómért is felelős vagyok! — Nemcsak szellemi-lelki, hanem testi-lelki mérést is! Testi kondícióim kritizálása. Filmen láthatom saját mozgásomat. Mozgásanalízis. Szellemi film: egy matematikai levezetés. — A film és a matematika esztétikája: „glamour" (Hollywood): varázs, fény, könnyű erő. A matematikai levezetés eleganciája.

Nem-megfelelés a mértéknek: szenvedés-mozgató. Qual, Quelle, Qulität (kín, forrás, minőség).

1947. VI. 18.

Reinkarnáció

Sz. L.: A reinkarnáció problémája csak az adott történelmi időperspektívában vetődik fel. Ott, ahol valaki reálisan az életében felette áll az időnek, elmerül a reinkarnációs gondolat. Keresztény gondolkozók reális pillanatai.

Hamis intellektuális magatartás a kereszténységben: az időperspektíva nem-tudomásul-vétele.

K. Gy.: Elképzelhetetlen számomra az individualitások felcserélése.

Sz. L.: A felcseréléstől való félelem a nirvánaszerű, realitástalan egységtől való félelem: a legmélyebb individuális pont megtagadása. (Determinizmus és véletlenszerűség.)

A történelmi idő-sor:

múlt ______ jövő
itt élek én

Hogyhogy születek, meghalok és nem emlékezem?

A legmélyebb közösségi pont révén vagyok

ott és ott

— az individualitások között nincs közvetlen korrespondencia.

Zalai: „Soha el nem érhetjük, csak telt vedrekkel térhetünk vissza tőle." A csúcsok reálisak; de nem reális, nem kijárt, leíratlan és ismeretlen a nagy pillanatokhoz és csúcsokhoz vezető út.

Tisztultabb kedélyű emberek számára a reinkarnáció gondolatának elfogadása és tudomásulvétele mindig egy szellemi szabadkőművesség jele volt.

Test-lélek és szellem megkülönböztetését figyelembe kell venni matematikai kérdéseknél is.

Szabadságunk foglyai vagyunk.

Nincs okunk feltételezni mást, mint hogy állandóan tetteink következményeit éljük.

K. A.: A jelen a jelen szerkezetének megmaradása; a jövőnek is az a szerkezete, mint a jelennek, a távolnak is, mint a közelnek: így van jelen a távol, így van jelen a jövő.

Sz. L.: Ad szabadság.

A lényeget érintő teljes cselekvési szabadsággal mindig megkontrázhatjuk saját szituációnkat, magunk ellen fordulva... új és minden eddigi életkomponenssel szemben döntő faktort vezethetünk be... Minden megmarad és minden kvalitatíve megváltozik, mint mikor egy képre egy erősebb színfoltot festünk! Ha börtönbe zárnak 40 évre, ennek akkor is megvan a lehetősége.

Fichte: Hogy mennyi determinizmust látunk a világban, az szabadságunk mértéke. (Maximális determinizmus: tudja azt, amit nem tud. Pál: nem én vagyok, Krisztus kiált bennem.)

Dosztojevszkij: *Félkegyelmű*-részlet.

Drámai szerkezet, koncentráció. Szétfeszíti a regény kereteit. Egy előtörténet végkifejlése; drámai döntés.

Ad reinkarnáció:

Múlt és jelen egybevetítése; jövőt meghatározó szabadságunk. Múltszerű sors teljes belejátszása; jelen és közeljövő teljes feszültsége. Ha ez nincs jelen, akkor csak lefokozott, apatikus szituáció marad.

Létezés: identifikáció. A létezés drámája. A létezés dramatikus. A dramatikus létezés karaktervonásai. Drámai dialógusok egymásbakapcsolódása. Végső kifejezése annak a ténynek, hogy a „puszta létezés" sem fogható meg másképpen, mint így. A legszélesebb és legintenzívebb világkép jut kibontakozáshoz ezekben a drámai szituációkban.

K. A.: A puszta létezésbe beleérteni a színes létezést. Az így felfogott puszta létezésre vezetni vissza a „színes" létezést (jelenség-valóság). Az empirikus sokszerűség irritál. Az eszközök is szétesettek. Egyetlen eszközzel akarok megkülönböztetni!

Sz. L.: De ez az egyetlen eszköz az akarat. Értve itt akaraton a kompozíciót. — Nincs mód nem a számukra adott teljes gazdagságból kiindulni. Őszinteség kérdése, hogy mennyi gazdagságot és egységet bírok ki (matematika!!!). Ebből következik, hogy milyen (megismerő) eszközhöz nyúlok. — Csak akkor értek meg valamit, ha legalább olyan komplikált, mint én. — Amilyen nívója van jelen a sokféleségnek, olyan nívón van jelen a maradéktalan egység.

A sok eszköz elleni tiltakozás ellen: az egy eszköz az akarat, mint kompozíció, de nem objektíve egy eszköz.

Nietzsche: Nincs mindenkinek joga minden igazsághoz.

Automata-gép-mechanizmus.

Bacon: A természetet játsszuk ki a természet ellen. Természeti energiák mozgósítása a természeti energiák ellen. — Az eszköz ahumánus karaktere. Kínaiak: a munkamegosztás kritikája: a munkát eszközösítem, embertelenítem. — Eszközkészítés mint munka, mint átok. Az eszköz elfelejteti a célt. Szenvedélyes eszközkészítés: kapitalizmus.

Schmitt Jenő Henrik: Minél alacsonyabb dimenziójú a létező, annál energiateltebb. Legalul a tiszta energia. (Vö. Böhme-Baader.) A felsőbb dimenziók tágabbak és kisebb intenzításúak, az alsók energiatartalékok. A létezés identifikációs dráma: a felsőbbek felhasználják az alsóbbakat! (Szublimáció: Freud.) Szükség van az alacsonyabb fűtőenergiákra, másrészt ezeknek az alsóbb energiáknak van szükségük arra, hogy a magasabbak felhasználják őket. Hogy feloldódjanak, megváltódjanak a szélesebben.

Művészetben: az anyag ellenállása és a kompozíció értéke. Mennél alacsonyabb energiákat sikerül mennél magasabb létformába emelni, mennél mélyebb ellentmondásokat és disszonanciákat sikerül feloldani, annál értékesebb a műalkotás.

Klopstock *Messiása*.

Az impresszionizmus és expresszionizmus közös vonása a világnézet hiánya; az egyik tagadja, a másik keresi. Két különböző síkon mindkettő tagadja a világnézetet.

A témaválasztás mint értékelési alap. Mindkettőnek tudatában kellene lennie, hogy a mérték az emberi arc és történés. Ki kell bírni, hogy nem tudom csinálni, hogy nem tudom mértékként, témaként elfogadni az emberi arcot. Nem lehetetlen, csak én túl kényelmes vagyok ahhoz, hogy a reális mértéket észben tartsam; túl nagy a feszültség.

A keresés előrevetített állandósítása: tagadás.

Hitetlenség a megváltás iránt. A tehetetlenség előrevetíti. (A túlvilágon millió évekre gyaloglásra ítélt sorsa Dosztojevszkijnél: Iván: Dehát sohasem fog az eltelni! Nem érdemes neki sem indulni! — Nem is ment tovább az elítélt. Lefeküdt az útra. — És mi lett vele? — Aztán fölkelt, és mégis továbbment. — Dehát akkor még most is megy! — Már régen odaért!!!)

A végtelen sorok szerkezete. Regressus in infinitum. Infinitezimális számítás! Sorelmélet! Számok, kifejezések, egy egész végtelen sorra bontása. Cauchy!

K. A.: Az alaptalan remények mint energiaőrlők és realitáspusztítók. Az irreális várakozás, az irreális jövőlátás állandó jelen-pusztítása.

Sz. L.: A múltszerű sors jelenléte, a közeljövő belejátszása. A puszta létezés dramatikus gazdagsága. Nem csak művészi és vallási perspektívában dramatikus a puszta létezés — ami önmagában semmit vagy nagyon keveset mond, ez az abszurdum élő a tudományban, a matematikában is. (A „kettő" létezése a függetlenség, az összefüggésnélküliség jele.)

A szerszámokat ki kell képezni. A leküzdendő ellenállásokat fel kell ismerni. — Közben a látszólag semleges anyagok.

Akik keresnek, de gondosan ügyelnek arra, hogy sohase találjanak semmit.

1947. VI. 20.

Sz. L.: Az élet legmagasabb pillanatainak kapcsolata a mindennaphoz. Kontinuitás-követelmény.
A kontinuitás paradoxona.
A klerikalizmus kritikája.
A szellemi élet anarchiáját ennek a küzdelmi útnak a nemtudatosságára, a diszkontinuitásra vezetjük vissza. Ez a megfogalmazás kulcspont a szellemi magatartások kritikájához.
Az a követelmény, hogy legmagasabb pillanataink és mindennapjaink között a közlekedés kontinuus legyen — de eleve meggyőződésünk, hogy nem lehet kontinuus. Ennek a paradoxonnak a centrumba állítása a legbiztosabb szer a halandzsák kiküszöbölésére. Ha tudatában vagyunk annak, hogy a paradox dialektikus mozzanat elháríthatatlan, akkor megszüntethető, hogy egyszer a kontinuitás, máskor a diszkontinuitás oldaláról verjük agyon a szellemi életet.
Évezredes halandzsázás a kontinuitás és a diszkontinuitás oldaláról. Szt. Tamás kettéválasztja a teológiát és a filozófiát: van egy világi igazság, és van egy isteni igazság. Steiner egy 9. századi zsinattal datálja a materializmus kezdetét: lélek és szellem szét-nem-választásával. Ez a klerikalizmus olyan radikális támadása, amely lehetetlenné teszi azt az ellentámadást, hogy itt az egyház támadásáról van szó.
A tomizmussal szemben csak egy egyházilag elfogadott filozófia van, az augustinusi, amely az isteni és az emberi értelem közötti kontinuitást fenntartja.
Anselmus: „Credo ut intelligam". Radikális fideizmus, ugyanakkor az intellektus, a megértés mint a hit hőmérője. Prointellektuális, de nem gnosztikus, nem bagatellizálja el a hitet. — Ezzel szemben a klerikalizmus intellektualizmus-mentes fideizmus. A klerikális fideizmus nem látja Pált: értelemmel énekelni! Baader és Böhme anselmusi pozíciója.

Arisztotelész szétválasztja a testet és lelket, lelket és szellemet. Az utóbbit a nyelvvel és az értelemmel karakterizálja, az előbbi az ember egyedisége. Az arisztotelészi lélektan problémája: milyen a kettő kapcsolata, mi a test-lélek-szellem kapcsolatának komplexitása? Megfelel individuum és közösség kapcsolatának.
Kapcsolat a reinkarnációhoz. Bizonyos dolgok a természeti és bizonyos dolgok a szellemi kontinuitásból érthetők. Az egyes ember a két kontinuitás küzdőpontja.
Az elkülönítő értelem a szerszámosított, a hasznosított értelem; a közösségi értelem kontinuus.

Az averroizmus mint a reinkarnáció látens megnyilatkozása: a halálban a test-lélek hal meg, és a lélek-szellem visszamerül az egyetemes értelembe. — Ez a rádiuszszerűen jelenlévő logosz komolyanvétele. Az egyéniség elvész.
A reinkarnáció megkülönböztet és nem elszakít a logosz teljes kontinuitásától, és csökkentetten a halál után is individuális létezést képzel el. A klerikalizmus minden lélek külön teremtését állítja (születés) és egy mitologikus-feudális képzettel egészíti ki: pokol-purgatórium-paradicsom.

Anselmus ontológiai istenbizonyítéka: Isten létezésének levezetése az isten-ideából. A „puszta lét" önellentmondás, így az anselmusi bizonyítás az őt körülvevő történelmi atmoszféra miatt nem érvényesülhetett.

A jel igésítése: m u t a t á s. A kép k i c s i n y í t e t t m á s. A mutatás az összekötő egyenes követésére szólít fel a személy és a tárgy között; csak így érthető a „jel": a jelzetthez való viszonyában; feltételezi tárgy és személy feszültségét. A tér alapvető vektorairól van szó a mutatásban. Ha mutatunk, akkor fontos differenciákat mutatunk: a jel differenciákat jelez. Hogy milyen különbözőségeket látunk, az érzékenység és befogadóképesség kérdése.
Differencia = reláció.

Az élő nyelv visszahódítása értelmében: értelem, tartalom, kerület, magában-foglalás egyaránt térszerű mozzanatok.
Tér-idő... és végül: tér-idő paradoxonok.

Értelem és identitás (erósz) egyazon valóság keresztmetszetei.

Jel és tér.

A vonal nem a síkon, nem mint „Spaltung des Einheitlichen" (az egységes hasadása), hanem mint önmagában lévő dolog: a puszta létezés fikciója.

Egy kép felbontható mutatásokra: arra, hogy milyen mutatások vannak benne.
Mozgás: rajzolás, jelzés, cselekvés. Sajátos rembrandti vonal, sajátos rembrandti mutatás.

Szellem és tér kapcsolata.
Psziché és vonal: grafológia! Szellem és vonal? Fülep: „A vonalak beszédes hajlatossága". Mezei: „Milyen görbékben gondolkozik".

1947. VI. 25.

Dosztojevszkij: A félkegyelmű

Sz. L.: Leíró természettudományos kísérlet. Emberi kapcsolatok megértése személyekből és eseményekből. Dosztojevszkij kísérteties objektivitással (arányhűséggel) mutatja be az egymás-megértés és egymás-félreértés ingadozását, a kölcsönös megértés és félreértés félelmetes ingadozását. (*K. A.:* Félelem, Angst: Enge.) Ennek az oszcillációnak tragikus és groteszk következményei vannak.

Dosztojevszkij: „A zavarban lévők szeretnek terrorizálni." Ez nemcsak életbölcsesség, hanem kezünkbe adja a szerkesztés egyik kulcsát is.

Őszinteségi rohamok, szadizmus, groteszk és tragikus bőbeszédűség.

Gavrila Ardalionovics (Ganya) levonja a konzekvenciát: még szellemi tehetséget is lehet pénzért vásárolni. Minden áruvá lesz!

K. Gy.: A nihilisták folyamatos sora Dosztojevszkij regényeiben. A nihilizmussal párhuzamos hiszékenység Ganyában.

B. E.: Dosztojevszkij romantikus hatásvadász, bűnügyi detektívtémák...

Sz. L.: ...mint Shakespeare-nél és Szophoklésznél.

K. Gy.: „Ivolgin tábornok és Miskin herceg!" — mondogatja büszkélkedve Ivolgin tábornok. Analógia: a hirdetések Joyce regényeiben.

Sz. L.: A modern regényben szinte megszokottá váltak az olyan cselekedetek, amelyeknek nyilvánvalóan semmi értelmük nincsen. Mégsem lehet abbahagyni őket, nem lehet megtenni azt a természetes lépést, ami ennek az értelmetlenségnek véget vetne. Ami reális perspektívában komikus, azt tragikusnak állítják be. A bárgyúság dícsérete ez, distanciahiány és distancia-bizonytalanság ettől a pszichológiai esetlegességtől.

Önkéntelen és alkati hamiskártyásság.

Az emberek egymást átható láttatása Dosztojevszkijnél. Ez helyenként Shakespeare-nél, néha Proustnál is megtalálható. Balzac és Flaubert lineárisak.

A modern regény jellemzői: életbizonytalanság megnyilvánulása a jelenetezésben, ambivalencia a hősök láttatásában — és az író büszke rá, hogy ezt a meghatározatlanságot fenn tudja tartani.

Fáradtan nem lehet leírni a fáradtságot.

Diszkussziók, ahova mindenki csak premisszákkal megy. Mondja meg az író: ezt tudom, ezt nem tudom, és akkor kíváncsi vagyok minden árnyalatra. De ha 600 oldal arra megy ki, hogy elkerülje ezt a két mondatot!? — Nem a regény, az írók ellen!

Minden regényre jellemző a kompozíció, a forma hiánya. A formátlan forma mint műfaj: ez a regény, szemben a három klasszikus műfajjal (líra, dráma, eposz).

Hamlet: rögtön az elején teljes pszichoanalitikus és szürrealisztikus nyitás. Ehhez képest hígulás, epigonizmus és parazitizmus: ugyanazt csinálják rosszabbul.

„Ó, hogy én milyen tudatos vagyok, azt nem lehet kibírni!" Nyílt, felfújt, fölényeskedő, primitív, kamaszos.

A realizmus a bárgyúság dícsérete lett.

Az individualitás felcserélésétől való félelem a legmélyebb individuális (vagyis közösségi) pont megtagadása. Az individualitások megszűnésének föltételezése a közösség egyetemességének megtagadása. Megszűnés, felcserélés: én nem Nagy István leszek, hanem Nagy Péter!

Mi az individualitás? (Darma, egyéniség, személyiség.)

Születek? Meghalok? Nem emlékszem?

A különállás igenlése és a különállás realitása.

1947. VII. 4.

Reinkarnáció

Sz. L.: Az alvás a nagy táplálkozás.

Táplálkozás, vegetáció, identifikáció... A végső táplálkozás, az utolsó halál a teljes identifikáció.

Az alvás mint a élet forrása.

A korábbi életem: r é s z e m . Konkrét visszatekintés!

Csak én vagyok születetlen és halhatatlan: ez a folytonosság evidencia-érzése. Evvel szemben áll, hogy: „én meg fogok halni és a villamosok tovább csilingelnek". A folytonosságon, a teljes folytonosságon belül vannak a korlátozottságok: be vagyunk zárva a szervezetünkbe, a világba, a szabadságba, a világmindenségbe.

A teljes áthatolhatóság a rés, a tiszta áthatás, a tiszta szabadság, ami én vagyok, tehát nem a szubsztenciális, áthatolhatatlan Maya, hanem a kontraszubsztanciális Atman. Ez az én-élmény, a teljes, a szabad, a levegős.

A reinkarnáció praktikus oldala: felszabadító jellege. — Ha nem tudok egy haldoklónak semmit se mondani, akkor baj van minden mondanivalómmal. A szabadság vigasza és fenyegetése! Az életveszélyből nem fog kikerülni. Ez a vigasztalás és ez a fenyegetés.

Kritérium: a teljes identifikáció: kutasd!!

Az idő abszurdum; maya. Az idő mint anarchia. — A reinkarnációban az idő negatív paradoxona megszűnik. — A teljes ellenállás áthatása.

Freud: Csak azt tudjuk elképzelni, hogy más hal meg. Pál: „Mint utolsó ellenség töröltetik el a halál." (1Kor. 15,26.) Idő.

K. A.: Mi értelme van a léleknek az anorganikusban?

Sz. L.: Az anorganikus önmagában értelmetlen. — Az anorganikus természet csak atomisztikusan felfogva anorganikus. — A görbe mint az organikus szimbóluma az egyenes mint az anorganikusé.

Az esés, a mozgás nem lehet tér, idő, mérték nélkül. A végtelen térben és időben eső anyagnak (atomnak) nincs helye (helytelen), mozgásának nincs mértéke. Az atomisztika szerint: van az űr, a semmi, vannak benne áthatolhatatlan, mozgó pontok, és ezek püthagoreus, számszerű kapcsolatban vannak egymással. — Ez a három abszurd premissza.

Az atom, az űr: a semmis, a kvalifikálatlan létezők. Az atomizmus: a semmis létező, a létező semmi, és fantasztikus architektúrát alkotnak. Megfelel a heideggeri „semmibevetettségnek". Anyag és energia: az anyag energiakaptár, amely rendelkezésünkre áll, csak szellemmel kell hozzányúlnunk. — A szellemibb egyben a praktikusabb kérdés.

Milyen a test, a lélek és a szellem kapcsolata? A lélek úgy építi a testet, hogy reorganizálja, újraértékeli. A lélek a drámai átmenet test és szellem között (megtestesülés, lelkesedés, szublimáció, asszimiláció, identifikáció). A testet organizáló szellem végső izgalma, konstruktív izgalma a lélek.

A biológiai ateizmus tarthatatlan, mert az alapkérdésre nem ad választ. Arra, hogy mi a z é l e t ? Nem ismeri az élet komplikáció, konfigurációs terét: az életfolyamat szakrális processzusát.

Emésztő sor: szervetlen-növény-állat-ember. — Minél több szűrőn és fürdőn kell keresztülmennünk, hogy beléphessünk a szentélybe. Fokról fokra testi és lelki tisztulás. A tisztátalanság az exkrementum tisztátalansága. — Összefüggése az emésztéssel... A tisztaság és tisztátalanság realitása és animális jóérzésünk: a táplálkozás-kiválasztás működése.

A b i o s z - l é l e k esztétikumáról van szó. Minél rendszeresebben organizálni, hogy az asszimiláció két pólusa minél távolabb legyen... minél több szűrő, fürdő a szentélyig, hogy ebből a salakból semmit se vigyünk magunkkal. Előkészítés, kiválasztás, elválasztás.

Minden életjelenséget ebben a szakrális emésztőprocesszusban, illetve ennek az emésztőprocesszusnak egy mozzanataként kell felfogni: ez a komplikációs tere. — A degeneráció ezt a sorrendet fordítja meg. A hulla antiesztétikuma. Az ellentétes irány jassz-szerűsége.

Monumentális pragmatizmust: nem pusztán szubjektív pragmatizmust!

Az e t i k u m az identitás erőfeszítésmozzanata.

Az e s z t é t i k u m : feminin, odaadó mozzanat, feloldódás a világban, művésztemperamentum, kihordás.

Forma és tartalom.

Az esztétikum szerepe a létezésben.

1947. VII. 8.

Az esztétikum szerepe a létezésben

Sz. L.: Az általános az, hogy az esztétikai létezésből indulnak ki, és elhanyagolják az esztétika és a létezés kapcsolatát. Ez nem spekulatív, nem gyakorlati és nem tapasztalati eljárás.

„Szép": ebben a szóban koncentráltan benne kell lennie annak, amit az esztétikának el kell mondania.

Az esztétikum világában is van egy perspektivisztikus relativizmus. Relativizmus nem csak korok és egyének ízlésében, hanem magában az esztétikumban is, nem csak korlátozó értelemben, hanem a létezés értelmében is. — Előre és felfelé törő relativizmus.

„Ízlésekről nem lehet vitatkozni": ez nivelláló szubjektivizmus eredménye. Az előre és felfelé törő relativizmus: a relatív ízlések nem egyenrangúak. Nincsenek közöttük abszolút különbségek, de nem is egyenrangúak. A relativitás nem bizonytalanságot jelent; megadhatók a különböző relatív fokok közötti rangkülönbségek.

Két kiindulás:
— a teológiai-anselmusi és
— kiindulás a közvetlen tapasztalásból.

1. Anselmus: „Credo ut intelligam". Az ontológiai istenbizonyíték: létezés és értékelés egybeesése. — Ha eltávolodunk létezés és értékelés közösségétől, akkor olyan ellentmondást hintettünk el, amely szükségképpen az összes kérdés megoldhatatlanságához vezet.
Az alapértékek hármassága: esztétikai, logikai és etikai értékelés. — Mindig ismerték, részint elismerték, részint tagadták kapcsolatukat. — A logikai problémákat mint értékelés-problémákat felfogni: ez új! A többinél az értékelés-karakter elég világos.
Maga a létezés mennyiben értékelés? Ehhez a ponthoz csak a modern filozófia outsiderei jutottak el.

2. A második kiindulópont szerint az esztétikum forrása a közvetlen tapasztalás. — Hipnotikus erejű véleményekkel, hipnotikus előítéletekkel szemben közvetlen élményeink analízise. A gyermek csodálkozása, a csodálkozás természete, a csodálkozás esztétikai értéke. Itt esztétika, logika és etika sajátos egysége van jelen (gyermeki egoizmus).
Az esztétikai mozzanat élményeinkben nem választható el az etikai és logikai mozzanatoktól.
A művészi és nem-művészi esztétikai élmény megkülönböztetése szükséges, de ha elszakítjuk őket egymástól, egyik sem lesz meghatározható.
Az esztétikai mozzanat meghatározása nélkül az etikum és a logikum sem precizírozható.

A létezés minden mozzanatát az identifikációs drámában való részvétele határozza meg. Az esztétikum passzivitásával, magamat-odaadásával, magában nyugvó zártságával szemben az etikum akarati, aktív feszültsége áll. A létezés akarati formálásához át kell adnom magamat a létezésnek. Az aktív beavatkozás a létezésbe, a magam képére formálás az etikum, a magamat-odaadás az esztétikum differentia specifikája.

Az etikum és esztétikum: elmozdulások; a logikum az átmeneti, az egyensúly-mozzanat. Esztétikum és etikum primér emberi mozdulatok.

A logikum középhelyzetéből adódik hidegsége és viszonylagos „semlegessége".

Az esztétikum és az etikum megkülönböztetésénél használt erotikus kifejezések: „magamat-odaadás és magamévá tevés" nem hasonlatok, hanem pontos, axiomatikus kifejezések.

Esztétikum, etikum és logikum *közösségi karaktere.*

Megszűnik a szavak statikus karaktere, ha teória, igazság, logikum helyett kutatást mondunk. Itt mozgásról és annak törvényeiről van szó! Esztétikum és etikum emberi mozdulatok. Minden mozgástörvényünk ezeknek az eredeti elmozdulásainknak a vizsgálatában válik értelmessé, ezekre vezethető vissza, minden mozgás ezeknek a derivátuma.

Közösség — látás — értékelés — identifikációs dráma — közvetlen, közösségi tapasztalás — perspektivisztikus megvilágítások: ez vezet az esztétikai analízis felé.

K. Gy.: Milyen szellemi szükségből, illetve kényszerből származik az esztétikai értékek valóságának tagadása? (Schopenhauer illúziónak mondja, Nietzsche szellemi optikai csalódást lát benne.)

Sz. L.: Lét és érték kettéváltságának hipnózisából.

Az odaadó-készség az alkotókészség: ez a fluidális állapot; művészek, kutatók gyermeksége. Vö. az evangélium és a gyermek.

A klasszikus fogalmak keményhéjúságával szemben a kutatás a fogalmak konkrét, törvényszerű mozgása! A metafizikai problémák a „konkrét egység-problémák", s ezekben mint saját otthonában helyezkedik el az esztétikum.

K. A.: A pietisztikus vágyak megsemmisítik egymást.

Sz. L.: A létmozzanatokat összefogja az *identifikációs mozgás.* Baader: alimentáció, táplálkozás, emberré alakulás az értékelési folyamatban, szeretetben, szerelemben... A szeretet a logika forrása. Szeretet és megismerés között szoros kapcsolat van.

Ha egy ételre azt mondom: „nem szeretem", ez esztétikai értékelés. Az optikai érzékelés előjátéka a táplálék kiértékelésének: előtáplálkozás.

Az esztétikum bagatellizálása: a szellemi létezés megtagadása: a szellem feletti siránkozás.

Minden értékelést el tudunk helyezni esztétika, logika és etika hármas értékelésébe, illetve tagadásába.

Csak a közgazdasági értékek vannak rajta kívül, mert a közgazdasági értékelés — szemben a szellemi értékeléssel — az egyetemes értékelést tagadó értékelés. Magának az értékelésnek a tagadása.

K. Gy.: A fluidális gyerek-egység és a keményhéjú klasszikus fogalmak kettőssége. A gyerek-egység nem fluidális, hanem reális; a gyerek-egység fluidálisan jelenik meg Rilkénél; az eszköztelenség fluidalitásának visszavetítése. Módszer a keményhéjú fogalmak burkának robbantására: a kutatás technizálása, a szellemi mozgások mozgásgörbéinek tudatosítása.

Sz. L.: Az eszköz tagadása: hübrisz, gőg.

K. A.: És az eszköz ahumánus karaktere?

K. Gy.: A proletár az eszközök eszköze.

Sz. L.: Novalis: „Az ember: hasonlat". Az ember eszköz, kép, médium, kísérlet, közvetítés.

Az esztétikai imperializmus: a primitív népek és színes fajok művészetét nem-művészetként felfogni. A görög művészet túlértékelése: fehér imperializmus. A háttérben küzdelem az őskommunizmus ellen.

Mire irányul az esztétikum befogadó karaktere? A lét gazdagságára, a lét kozmogrammjára. Az esztétikum abszolút közösségi karakterű.

Az esztétikum a hasznossági, felső fokon az etikai célszerűség feloldása.

Hasonlat-hasonlítás-áthasonlítás: ez a humánus az eszközben. Az ahumánusság nemcsak az eszközre, hanem magára az emberre is jellemző.

A nyers eszközszerűséget feloldjuk a művészi alkotásban. Minél mélyebb diszharmóniák, eszközszerűségek feloldása: ez a mértéke, az értékmérője a művészi alkotásnak. Milyen alsó realitásokat tud esztétikumba oldani?

Etikum, logikum és esztétikum rangsora abszurd. Áthatás, örvénymozgás, mellérendeltség van. A rangsorolás itt rombolás.

Esztétikumot logikum nélkül megfogni azért nem lehet, mert nincs külön; nem esztétikum az, amit így — külön — meg akarok fogni.

Funkcionális megnyugvás.

Az etikum in statu nascendi-szerűsége.
Nietzsche: A morál mint etikai giccs: az állandóan devalválódó etika.

Nietzsche nyugalom-traumája Ebner értelmében: irritáltság Krisztustól.

A régi gondolat, az egyetlen gondolat mindig új tapasztalatot teremt.

1947. VII. 11.

Sz. L.: Aktuális helyzet szellem és materializmus kérdésében: részletkérdésekben engedmények szükségesek, az alapfeladat azonban a krisztianizmus centrumba helyezése! A krisztianizmus: a szellem primátusának kérdése. A szellem primátusának éles, pozitív és polémikus előadása.

Ha szellemi és nem-szellemi kérdésekről van szó, akkor mindig a szellemieknek és ezek között is a mennél spekulatívabbnak van nagyobb jelentősége, gyakorlatibb ereje és jelentősége! Ha nem a spekulatívabb kérdést választjuk, akkor egyet lépünk előre és tizet hátra. Ez a kenyérkérdés, a megmaradás kérdése. — A részletkérdésekben kötött kompromisszumok csak akkor nem vezetnek két rossz közötti választásokhoz, ha spekulatív területen erősen állunk. S egyben ezen az úton nem válunk elhanyagolható mennyiséggé. — Még a legmagasabbrendű részletkérdésekhez sem szabad odaszegeztetnünk magunkat: erről kapjuk a nevünket!

A mindennapi élet minőségtelen tömegszerűsége helyett ennek hatalmi koncentráló pontjaihoz (pl. a Vatikánhoz) való viszonyunk a döntő; ott nem szabad veszteni! A mindennapi élet a rezsi: ott lehet veszteni.

Ha nincs meg a profanizálás veszélye, akkor mondhatjuk: „Keressétek először az Isten országát." (Máté 6,33.)

Az ellenállások óriásiak... de nem képesek azt arányosan fokozni! *Ezért ökonomikus számunkra a legdöntőbb kérdéseket a legélesebben és legvilágosabban elmondani!* Mindenkinek az lesz a neve, ahogyan nevezik, s úgy nevezik, ahogyan reagálnak rá. Azért beszéljünk a centrális kérdésekről, hogy *erről* kapjuk a csúfnevünket.

A nyers, koncentrált hatalomra, a főellenségre kell tudni válaszolni. A tömegszerűség két súlypontjára kell reagálni, ezekhez a pontokhoz való viszonyunk által határoznak meg. Ezekkel szembeni nyílt állásfoglalásunk adja a legnagyobb védelmet!

Esztétikum és etikum komplementer ellentétek. — Sötétség és világosság. Küzdelem. Odaadás és magáévátétel.

Akarat: divide et impera.

Komplementer ellentétben kell lennie logikumnak-esztétikumnak és logikumnak-etikumnak.

Megvizsgálandó a logikum váltópont jellege.

A paradoxon befogadó-képesség karakterológiai jelentősége (kulturáltság, az érvek önmagunk ellen fordulása). Mennyi paradoxont bír el? de reális struktúra mellett. A paradoxon-prostituáltság nem érték.

A nyárspolgárságra és aszkézisre felbomlott „Christenheit".
Ad Nietzsche: Az etika lényege, hogy szembenáll a morállal.

Ellentétek-e kereszténység és esztétikum?

Énekek Éneke, Zsoltárok, Példabeszédek könyve, kánai mennyegző, olaj Krisztus lábára, mondatarchitektúra.
Ézsaiás: pogány esztétikum.

Ellentétek-e forradalmiság és esztétikum?
Az etikai kategóriák: a szeretet, a részvét, az akarat... Az etika formált energetikáját az esztétikumtól kapja. A szép mozgat, ha nem ressentiment-ből vagy félelemből cselekszünk; valami vonz.

Freud: ...hogy az én-ideálomat megtöltsem.
Az etika megtörése esztétikummal. Úgy töröm meg a karaktert, hogy a tükröt összetöröm! A vonzó tükör, az ideál megtörése a lényeges.

Esztétikum-etikum-logikum hármassága szakrális, örvényszerű mozgásban van.

1947. VII. 16.

Sz. L.: Esztétikum, etikum és logikum szembeállítása és elválaszthatatlansága. Az eddigi eredmények kétirányú kiaknázása.

A „szellem" szó széttaposottsága és elmosódottsága. A szép, jó és igaz belső örvényszerű mozgása.
A *szellem* a három motívum egysége, belső mozgása és energiája. Mindig a követelménynek megfelelő egzaktsággal írható le.

Ugyanilyen elmosódott szó az „ember" is. A „humanizmus" megköveteli, hogy jól elemezhető emberképünk legyen. Dinamizálást követel meg, az egész „emberség" összefogását egy képben, aktív és passzív mozzanataival együtt; az ember belső tagoltságának követhetőségét. Az emberről szóló meghatározások — a „szerszámkészítő állat", a „nevető állat" stb. — helyes, de széttartó megfogalmazások, határozatlan térben.
Az *ember* logikum, etikum és esztétikum egysége. Ez teszi emberré. (A szellem teszi emberré.) Ez elhatárolja, megkülönbözteti és belülről tagolhatóvá teszi az embert. Ebből a meghatározásból levezethetőnek kell lennie annak a meghatározásnak is, hogy „az ember szerszámkészítő állat."
Nem a matematika, technika bekapcsolása jelenti a döntő nehézséget. Egyszerre kell megkülönböztetni és összefogni a hármat: ez a döntő nehézség. (Egyidejűség.)

Michelangelo: etikailag, Leonardo: logikailag, Raffaello: esztétikailag hangsúlyozott esztétikum.
Egyoldalú belső tenyészet: etikumban moralizmus, esztétikumban l'art pour l'art, logikumban tautológiák. Mindegyiknél hiányzik a feszültség, ami az értékelő különbözőségek egymásra hatásában jelentkezik. Kritika a l'art pour l'arttal szemben. Ugyanezt végigvinni az etikában és logikában.

Zalai: Minden értékelés feldolgozza az egész világot.
Minden esztétikai értékelés is feldolgozza az egész világot, kozmogrammot alkot: világképet. Az ellenállások legyőzése, a leküzdés maga a kompozíció, maga a kép.
Forma, tartalom és korfelettiség, kortól való meghatározottság, történelemfelettiség.
Az esztétikai értékelés embermeghatározó szerepe. Innen kibonthatók a korproblémák.

K. A.: Miért jelenti a központi nehézséget és egyben termékenységet az egyidejű különválasztása és együtt-tartása esztétikának, etikának és logikának? (Szétválasztás és összekapcsoltság.)

Sz. L.: A szakrális az etikum, logikum és esztétikum egysége. A szakrális analízis három főiránya és fő mozgása:

etikum:	a cselekvő, bontó aktivitás;
esztétikum:	a befogadó és átfogó passzivitás;
logikum:	a váltópont a kettő között; hűvös és forró. Innen ered viszonylagos semlegessége.

Ez a három mozgás nem kivetített, atomisztikus, hanem az emberi mozgás hármas feszültsége. — Mozdulatlan létezés és keletkezés a mozgásból. A létezés: lét és keletkezés összefogása. Különválasztásuk absztrakció. Egyesíteni és a harmadik mozzanatot is tudatban tartani: hogy a létezés közösségi, áthatásos realitás. Az értékeléseknek csak a kozmikus térben van értelmük. Ahhoz, hogy az esztétikumot vizsgáljuk, vizsgálnunk kell az ember szerepét a létezésben! Hozzákapcsolás a „pusztán emberin" túlmenő egyetemes tendenciákhoz.

K. A.: A kutatás mindig tágabban-kutatás: tendenciálisan feldolgozza az egész világot. — Hogyan adja egymásnak a három motívum a táplálékot? A felmetsző etika, a változtató logika, a passzív, a megőrző esztétika. (Emlékművek, maradványok esztétikai hangsúlya.)
Mit ábrázol a kép? A világot, az egész világot.
Mit ábrázol az absztrakt kép? A világot, az egész világot. (Érthetetlenségének egyik oka: a kevesebbet kívánó, szekularizáltabbat, széttszórtabbat, atomizáltabbat kívánó szem.)

Sz. L.: A kutatás követelménye: a mozzanatokat végig kell fűzni etikum, esztétikum és logikum hármasságán.
A szakrális analízis főirányait jelentő pontokat nagyjából látni kell.
Csak akkor beszélhetünk logika, etika és esztétika egységéről.
Például: a csodálkozás természetrajzának beidegzése és ismerete. (Pedagógia a csodálkozás nyomán; csodálkozás sorbafejtése.)

A szép, jó, igaz belső funkcióját, szerkezetét teljességgel csak a szakrális analízis során kaphatjuk meg.

Etika-esztétika; adni és kapni; kapcsolni és bontani; közel-távol; közelítés-távolítás — mozgás!!! — perspektíva. Ez mind az euklidészi, mind a nem-euklidészi geometriák közös alapja. — Tér, idő és formaproblémák tapasztalati analízise.

Kerényi-Hamvas: csodálkozás mint megrendülés. (Aktivitás, passzivitás; mozgáskör.)

Ha az átfogó nevet a megfelelő komplikációs térben felfogtam, akkor mehetek a részletekbe. (Kezelhetetlen egész; robbantás egy ponton a tovább-bontott, reális komplikációs térbe: kezelhető, élő, reális egész.)
A világképből adódik a metodika. (A metodika a világkép modellje. Hegel: a módszer modell.)
Egy ablak elkészítéséhez milliomod milliméter pontossággal megmérem az ablak összes elképzelhető méretét. Ez a vagonnyi őrült mérés pontos tudás egy ablakszárnyról, mégis őrült, mert nincs beágyazva a konkrét életproblémákba!!
A produktivitás, az értelmesség a világképben vizsgálandó. A produktivitás forrása a világkép; s ez a produktivitás csak a világképben értelmes. (Innen: módszer a tudományos kutatás és tudományos halandzsa megkülönböztetésére.)
A kérdésnek utalást kell tartalmaznia a feleletre.

Tábor Béla: „Az egyenlet szerkezete az egység belső élete."
Arányviszonyok egy egyenletben. Aránynak csak az egészben van értelme; aranyszabály: csak az egész bontható kisebbre és nagyobbra.
Az ismert és ismeretlen egysége. Az ismert és ismeretlen aránya. A kérdések szerkezete. A kíváncsiság és kérdésfeltevés nehézsége és határa, mint a mágikus ismeretelmélet egyik szempontja.
Mezei: „Ha az ismeretlenből indulok el, nem jutok el az ismertre, ha az ismertből indulok el, nem jutok el az ismeretlenre." — Ismert és ismeretlen tagolható egységéből indulunk el.

Bontani, távolítani összekapcsolás nélkül nem is lehet. Egyiktől távolítottam, másikhoz közelebb jutottam. Az értékelésem („most távolodik, most közeledik") a helyzetemből ered. (Dialektikus geometria, az összmozgás geometriája.)

Az egész szerepe a részletkutatásban.
Az egész a részek mértéke.
Munkasorrend-meghatározó.

K. Gy.: Szép, jó és igaz. Ebből a három kategóriából sok forró szó kimarad: osztálynélküli társadalom. Isten országa, szeretet, kegyelem, üdvözülés, hit, hatalom, szabadság. Hogyan fogadható el a klasszikus filozófia hármasságának egyetemes érvénye?

Sz. L.: A reális egység nevei. Az egység szakrális. A hármas analízis síkja nem a lehetséges legmagasabb sík, mert az a szakrális (osztálynélküli társadalom, ezeréves birodalom, szabadság). A szép, jó és igaz fölötte áll sok kérdésnek, amelyek a szép, jó és igaz kérdésének derivátumai; viszont létezik nála magasabb kérdésfeltevés.

K. A.: Mereskovszkij: a matéria mint minta; „...durch das Fleisch hindurch, was hinter dem Fleische verborgen ist..." Az emberi szervezet egysége és tagoltsága. A szervek hierarchiája.
Van-e hierarchia esztétika, etika és logika között?

Sz. L.: Mellérendeltek. Az egyik adja a másik értelmét. Etikum: felbontás, analízis, belehatolás, ellenállás megtörése, akarati erőfeszítés. Esztétikum: átadás, passzivitás.
A világkép szempontjából: az etikum a világ megváltoztatása; az esztétikum funkciója, hogy ne legyen lidércszerű a változtató szándék, az akarat-görcs nélküli létezés biztosítása.
Atomizálatlan, funkcionalizált egységben: én vagyok ez a passzivitás, én vagyok ez az aktivitás és én vagyok ez az átmenet.

1947. VII. 20.

Sz. L.: Élményszínességből hogyan lesz megfogalmazás-pontosság. (Proust: „régvárt ártalmatlan puskagolyó...")

K. Gy.: Trauma a „kegyelem" szótól. Ez azonos Krisztus következő mondatától való traumatizáltsággal: „Én veletek vagyok a világ végeze-

téig." Kísérleti egyenlet: a legélesebb értelemben vett kegyelem Krisztus nem-szimbolisztikusan értelmezett jelenléte.

Sz. L.: Kierkegaard: egyidejűség. A kegyelem kérdése időkérdés.
Ha letagadom az elemi létezés gazdagságát, akkor szükségszerűen szétesik a világ különálló etikai, esztétikai és logikai világokra. Egy világban élünk, és rajtunk kívül vannak más világok.

A 12 schmitti dimenzió:

1-2. Az anyag (Maxwellre támaszkodva): gömbfelületi rezgés.
3. A biologikum képezi a teret.
4. Pszichikum.
5. Esztétikai-religiózus életkör.
6. Logikai-matematikai méretkör.
7. Etikai — szeretet, pléróma.
8. Egyéni szellemi-gondolati fejlődés.
9. Történelmi fejlődés, a szellemek közössége.
10. Küldöttek.
11. Logosz. Fiú.
12. Bythosz — aki küldi a Logoszt, a szellemek fényörvénye.

Ad kegyelem: „Wenn du müde bist, bin ich auch stumm." (Ha fáradt vagy, én is néma vagyok.)

1947. VII. 23.

K. Gy.: Tér és krisztológia.
Alaprajz, anyag, szerkezet, forma, tömeg, funkció, munka: a térképzés derivátumai.

A világ teremtése, a tér teremtése: a hely teremtése a Bibliában. „A világ teremtésétől készített hely." A külső sötétség: tereltenség, aránytalanság, fénytelenség. A testek feltámadása. — Az ipar és természet dualitása ellen: „iparosított természet". — „El a zöldbe" ellen: „Hajtsátok uralmatok alá a földet." Dolgok viszonya — emberek viszonya.

Sz. L.: Mi a természet? Felteszi-e ezt a kérdést a természettudomány? Kinek van kapcsolata a természettel? Paraszt, ipari munkás, kísérleti fizikus... A természet az iparban jelen van!

Dualizmus az ember és (megismerő) cselekedetei között. El kell tolnunk magunktól a szerszámot, mert igenis más, mint mi. — A megismerés szerszámosítás. — Önmagunk képére formálni... humanizálás... alimentáció.
Olyan távolságra tolni a szerszámot, mint amilyen ahumánus: a „megszépítő messzeségbe", a reális távolságra, a tiszta látás távolságára, amely úgy szépít meg, hogy reális távolságra helyez. Arányok adják a megismerés praktikumát. A látás: aránykérdés. Túl messze: elszakítottság, láthatatlanság. A másik veszély: „a közvetlen közelség terrorja".

Egyetlen szempontközösség szerint arányosított kutatás.

Cselekvés — megismerés — nyelv — ipar.
Axiomatika, matematika, természettudomány, költészet, ipar. Az axiomatika a nyelv centrális lehallgatása. A művészet tragikus technizáltsága akkor szűnik meg, ha megszűnik a szektorszerűség.

A kinyilatkoztatás abszolút kiindulópont. A nyelv egyrészt azonos vele, másrészt derivátuma. A kinyilatkoztatás és a nyelv kérdésében hozott döntésünk minden további döntésünket befolyásolja. — Nyelv, logika és matematika nem lehetnek meg egymás nélkül. Csak az élő logikára vezethető vissza a matematika. Brouwer: nincs logika felsorolás nélkül, s ott máris matematika. — Végtelen sorok és rendezésük, áttekintésük, képzésük, fajtáik, tulajdonságaik, helyzetük a matematikában. A végtelen sorok visszadobják a kutatókat az axiomatikus kérdésekhez. — A szerszámosítás léttagadás, és vissza kell térnünk a léthez, hogy megértsük saját szerszámainkat.

Intuíció, amit letagadtak a szerszámból. A nem-cenzúrázott és nem-kispolgári empíria. Vucsinovics: Az intuíció a nem-szétvált kvalitatív és kvantitatív értékelés.

A krisztológia: megváltástan. A kinyilatkoztatást nem lehet megkülönböztetni a teremtéstől és a megváltástól. — Odáig kell mennünk a forrásnyitásban, amíg minden szabadságunk ellenére sem kímélhetjük meg magunkat a feszítővas használatától (tautológiák felismerése).

Esztétika, látás, jól-látás, nagyobb összefüggésben látás. Anyag, tér, strukturális vizsgálatok, nagyítás, kicsinyítés a vizsgálatokban, átvilágítás, röntgen. (Tipikus szerszámos-dialektikus jelenség: a villanyáram két pólusa, a konnektor.)
Belelátni a világba külsőleg-belsőleg. Gestaltqualität. Még a modern pszichológia is atomizmus. Passzivisztikus szimbolizmus. A Gestalt maga is kozmikus történés. A Gestalt megfoghatatlan magjának megfogá-

sa. Egy szín puszta látása, megjelenése kozmikus történés. Ontologikusan valóban kevesebbet lát, aki nem látja a halványsárga kozmikus történést. A színt értenem kell. Abban az összefüggésben kell látnom, amiben született. A halványsárga felülethez nem asszociálok, az maga a történés. Ha valaki nem asszociál, nem lát. — A festék atomisztikus matériájának szuggesztiója: minden ami színes, festve van. — Érted ezt a zöld színt? Olyan, mintha egy absztrakt képet látna. Ugyanaz az ellenállás. Számára tautológia: szín az szín.

A kinyilatkoztatás a technikából szól. A lét tagadásának hódító hadjáratát ellentétes mozgással áthatják a bomló, szaporodó, szövődő, mélyülő ellentmondások.

Közös forrásból kettévált sugárral: 1. axiomatikától iparig, 2. költészet: a nem racionális, az élet teljes gazdagságának összefoglalását megkísérlő törekvések.

1947. VII. 25.

Sz. L.: Részletek Oehler *Nietzsche-Register*éből.

Geist, sein Wesen und Begriff (A szellem lényege, fogalma). — Die aristokratische Natur des Geistes. (A szellem arisztokratikus természete.) — A szellem terméketlenségének oka: nem tudja végigvárni terhességét. — Geister, welche Ruhe suchen: sie stellen dunkle Gegestände um sich auf. (A nyugalmukat kereső szellemek: sötét tárgyakkal veszik körül magukat.) — Geist ist das Leben, das selber ins Leben schneidet. (A szellem az önmaga elevenébe vágó élet.)

„Geist": hatalmi antropológiai szerkezet.

Eine Art Selbstvermauerung gehört zu den Instinktklugheiten der geistigen Schwangerschaft. (Egyfajta önelbarikádozás hozzátartozik a szellemi terhesség ösztönös bölcsességéhez.) — Dem Geiste, den wir begreifen, dem glechen wir nicht, dem sind wir überlegen. (A szellemmel, amelyet megértünk, nem vagyunk egyenlők, azzal szemben fölényben vagyunk.)

(A végtelent a számba mint helyiértékrendszert be lehet préselni; skatulyázás, exhaustio): „Geistigkeit" als Vermögen, über eine ungeheure Menge von Tatsachen in Zeichen Herr zu sein. (A „szellemiség" mint képesség arra, hogy tények hatalmas tömegén valamely jel által úrrá legyünk.) — Der reine Geist ist die reine Lüge. (A tiszta szellem a tiszta hazugság.)

Erkenntnis (megismerés). „Die Regel ist mir immer interresanter als die Ausnahme", wer so empfindet, gehört zu den Eingeweihten der Erkenntnis. („A szabály mindig jobban érdekel, mint a kivétel" — aki így érez, az a megismerés beavatottjai közé tartozik.) — Der Erkennende ist ein Mittel, die Allgemeinheit der Träumerei aufrechtzuerhalten. (A megismerő eszköz az álmodozás általánosságának fenntartására.) — Mir heißt Erkenntnis: Alles Tiefe soll hinauf zu meiner Höhe! (A megismerés számomra azt jelenti: minden mélység jöjjön fel az én magasságomhoz!) — Freiheit von Fieber ist lange noch nicht Erkenntnis. (A lázmentesség még korántsem megismerés.) — Heute möchte sich ein Erkennender leicht als Tierwerdung Gottes fühlen. (A megismerő ma könnyen érezheti magát Isten állattávválásának.) — Für den Erkennenden hört alles Eigentumsrecht auf. (A megismerő számára megszűnik a tulajdonjog.)

Sz. L.: Ha annak a két szónak, hogy „világ" és „megismerés", értelme van, akkor a világ megismerhető.

Nem bírunk meglenni valami nélkül? Ez még nem jelenti azt, hogy igaz! — Ez Nietzsche mély nihilista pszichológiai és logikai paradoxona. Újrafogalmazva: hogy vannak alapkategóriák, amelyek nélkül nem tudunk gondolkozni, élni, nem következik, hogy azok igazak. (Produktív ellentmondás.)

A nietzschei világkép: a Wille zur Macht teljes általánosítása, a mindenség hatalmi kvantumelmélete, nem vulgármaterializmus, hanem elektrifikált, humanista materializmus, havasi levegőjű darwinizmus. Átlép saját tagadásába is, de tragikus alapként materializmus; konzekvensebb, mint Démokritoszé és Marxé.

A materializmus: szellemi és lelki folyamatok visszavezetése a materiális processzusra. Ugyanakkor teleológiák (létcélszerűség) tagadása. A materialista, pluralisztikus kozmosz egyetlen szellemi produktuma az ember.

Descartes: Az ördög minden kételkedést és igazságot (következtetést) meghamisít. Poincaré: Gömbön élő lények végtelen síknak képzelik világukat. Ez teleológia, öncáfoló konstrukció, nem csak abban az értelemben, hogy minden relativizmus öncáfoló.

Van elfogadható teleológia: Baader: „a szomjúság a víz létezésének bizonyítéka."

Teleológia: a lét immanens szerkezete. Nietzsche mint a teleológia mély nyelvi gyökereinek kiirtója.

Minden állítás egy konkrét világmindenségben arányosan helyezkedik el.

Egymásban foglalt tévedések; belefoglaltság egy összkomplexumba, világmindenség-perspektívába. *Minden* a világképben *van* meghatározva. A matematikai axiomatika két legfontosabb szava: „létezik" és „minden". Enélkül nem tud megmozdulni. (A pozitivisták öncáfoló támadása a misztika „minden"-je ellen.) Lenin: a dialektika az összmozgás gondolkozása.

A „létezés" („van") a mindenséggel való organikus kapcsolatot jelenti.

Nietzsche antiteleologikus állítása — az, hogy valami élet- és létszükséglet, még nem jelenti azt, hogy az igaz — mély teleológiára világít rá: igazság és teleológia kapcsolatára. Nietzsche evvel megkonstruált magának egy következetes ellenfelet, akiben történelmileg Anselmusra ismerünk. Anselmus istenbizonyítékában lét és érték egybeesik. Ez a teremtésgondolat. Minden alkotás, kutatás ebből merít. Lét és érték szétválasztása szofisztika. A teljes szétválasztottság, a „kettő" azt jelenti, hogy lényegében ellentétesek. A végletes szétszakítottság hipnózisa az egész világképben. *Szakadozottság* van létezés és értékelés között, *de nem szétszakadtság.* A legnegatívabb fokok is értékesek. Az, hogy a rosszra szükség van, még nem jelenti azt, hogy nem kell ellene küzdeni.

K. Gy.: Nietzsche nem elemzi tovább a Wille zur Macht-ot, azt, hogy miből merít erőt a létezéshez. Belemegy lét és érték kettősségébe és egyoldalúan kiemeli: a lét kihasználja az értéket. Rög a gondolkozásban: a Wille zur Macht mint maya, mint atom, mint alaprealitás, mint elemezetlen. Egyoldalúságával szemben: az érték táplálkozása a létből. — Életkényszer van. Vannak, akik csak ezen az alapon hajlandók bizonyos értékelésre. — A félelemtől való megszabadulás szakrális igény, de választhat hamis tárgyat. A szakrális gonosztevők gondolkozásában ugrásszerű hamis azonosítás történik... a szándék tisztán igenelhető.

Sz. L.: A szándék tisztán igenelhetősége illúzió, és a hamis azonosítás nem ugrásszerű, logikus és nem hamis. Az írói komponáló akarat, amelyik glorifikálja, természetessé, magától értetődővé teszi a gyilkosságot. (Rogozsin-Dosztojevszkij.)

Csak egyszer kell megbocsátani, amikor tényleg bocsánatot kérnek.

Az emberi hiúsággal kapcsolatban: az alázatos magatartás tűszerűsége!!

A hiúság a meggörbültség, a horgasság, a magam felé fordultság: az ismétléskényszer, a körforgás. Hiúság: a szűkebb környezet értékelése. Egész beállítottságomat át kell organizálni.

Természet-ember-Isten hármas hierarchiáján orientálódva Baader a megértés három fokozatát különbözteti meg:

1. *Erkenntnis* = megismerés (az embernek a természethez való viszonyában);
2. *Bekenntnis* = vallomás, beismerés (ember-ember viszonyban, tehát egyenrangúak között);
3. *Anerkenntnis und Bewunderung* = elismerés és csodálat (az embernek Istenhez való viszonyában).

A harmadikhoz: nem lehet nem-megértett parancsot végrehajtani. El kell ismernem, hogy megismerhessek.

A világmitológia mint őrület. A z e g y e t l e n ő r ü l e t e l á g a z ó d á s a !

Az eredendő, az eredő bűn: é n k ö v e t e m e l a z t a b ű n t.

Az énbelőlem fakadó bűnt áthárítja a vezető angyalra Böhme is, Baader is.

A mindenért felelősségvállalás csak a reinkarnációval érthető meg.

Nekünk is megvan a közösségünk az összes emberrel, mint Krisztusnak — csak tagoltan, szétterítetten.

1947. VIII. 1.

Sz. L.: Az irodalom alakjai nincsenek (Arany, Nietzsche). A nemlétező alak a bálvány. Az irodalom monumentális reakció az élet irrealitására. Művészet mint aeon-karakterű perverzió. A rózsák igenlésén keresztül a láncok igenlése. Ha nem foglalunk állást az abszolút és autonóm művészettel szemben, akkor nem tudjuk tartani többi kritikai pozíciónkat. — Az élet irrealitása és a művészet szürrealitása; a kellő távolság ettől a két egymást tápláló és feltételező, aeonunkban érvényes speciestől.

A művészetet sem feltétlenül, hanem feltételek között értékeljük pozitíven. Ezek között a feltételek között maga a művészet válik leírhatóvá. A művészetre vonatkozó negatív kritikánkkal szemben Baader: Entmaterialisation der Erde (a Föld anyagtalanítása). (Atomenergia,

ipari esztétika, Moholy-Nagy). De hiányoznak a célok! (Marxnál és Nietzschénél is!) — A demokrácia azon bukik meg, hogy nincsenek célkitűzései. (Kérdezzük meg, hogy néz ki a demokrácia célja, a jólét? Jó-lét.) Pánikszerűen tólnak az energiák, ha nincsenek megfelelő messzi, konkrét célkitűzések... aminek feszülnie kell, csomósodik... Hajszoló radikalizmus: áttekinteni!!! Mikor feszül az istráng, az áttekintés köre, az jelenti az irányítást... Kézitusa a felületig és közlekedés a centrális kérdéskörig... Személyes önértékelés! — az aktuális közösségen, világnézeteken keresztül. Önértékelés egészen addig, amíg a feszülés beáll. Hol vannak saját ellenállásaim és ellenállásaim körének centruma?

De ha eszközeim is tehetetlenek, kérdéseim is tehetetlenek? — A nem valódi kérdésekre adott válaszok megadnak egy pozíciót, amire a válaszom, a visszahatásom már reális; reális korrespondancia.

Bálványimádás mint sznobizmus, nemlétező alakok imádása.

Mi az, aminek a szempontjából csak gyógyszernek tekintjük a művészetet?

Végiglátni a problémák egységét! A puszta monoteizmusból adódik az a követelmény, hogy a világ egységét kutassuk. — A szürrealizmusra a reális életnek van szüksége.

Hogyan vagyok szereplő a létezés drámájában? — Minden ember fontossága. Pszichológiai, esztétikai, halmazelméleti vizsgálódások visszahatása az élt életre. Transzparencia.

A művészi világteremtés, a művészi hatalom. Valamiről beszélni és valamit beszélni. „Úgy beszélt, mint akinek hatalma van." (Márk 1,22.)

Összetéveszthetetlenné tenni a pozíciónkat. — Technizált szellemben feloldani a civilizatorikus technikát. Nem egy- és nem sokoldalúan kell állást foglalnunk, hanem mindenoldalúan. Körszerű állásfoglalás a négy főirányban.

A realitáskép három szektorra bontása:
1. Teória: elmélet-gyakorlat egysége.
2. A lelkiismeret, a kutatás nedve, az emberlét csoportszerűsége.
3. Anyag, természet.

Ez a hármas felbontás megfelel az ismeretelmélet Baader által megjelölt hármas feladatának:
1. Az Isten megismerése-elismerése.
2. Az emberek egymást-megismerése. Lelkiismeretelmélet.
3. A természet megismerése; amelyik nem ismer vissza. (Kant korlátozódása a természetismeretre.)

Mindig minden felbomlik és mindig mindent vissza kell vezetni eredeti forrásaira.

Baader, Nietzsche, Ebner, Schmitt: körszerű gondolkozók, szerves, valódi rendszerek. Formális tudatosság csak Baadernál.

(Egyensúlyban levő mechanikai rendszerek vektorpoligonjainak folyamatos nyíliránya és zárt körszerűsége.)

Irodalom és mítosz. — Tudjuk, hogy hihetetlen („nem stimmel") a mítosz és az irodalom — hát beledolgozzuk ezt is, hogy hihetetlen, mert csak ebben tudunk élni. (Nem lehet templomot építeni.)

Ebner: A bűn tudathasadás. — Kizsákmányolás: alacsonyabb értékért magasabbat. Áldozat: kisebb értéket a nagyobbért. (A nagyobb elhelyezése a kisebben: erőszak, szadizmus.)

János első ellentmondása: a Logosz kezdet és nem kezdet (az Atyával és a Léttel szemben). Minden ellentmondás, amelyik ettől eltér, az értelmetlen ellentmondások sorát zúdítja ránk. (Az értelmetlen ellentmondások másik forrása: önkényes állítások arról, hogy mit nem tudunk és mit nem tudhatunk.)

A látás emlékező és fantáziával telt.

Az alvás mélysége és az éberség magassága kölcsönösen függő viszonyban van. A kettő határán két álom-sáv.

Mit csinálunk? Az uralkodó felfogás elméleti és gyakorlati kritikáját. A kritika fegyvere és a fegyverek kritikája.

Az összes ellenállás jelenléte szükséges, hogy egy legmélyebbről jövő mozgó áttekintést kaphassunk. Nem lehet megjátszani.

1947. VIII. 13.

Sz. L.: Lukács György: Nietzsche a fasiszta ideológia előfutára. Nietzsche kétségbeesése a kapitalizmus pusztulása felett. Nietzsche a liberalizmus filozófusa is. Szubjektivizmusról, kötelékek feloldásáról beszél. Nietzschénél fegyelemről, belső építésről sehol. Nietzsche a felvilágosodás és a romantika ellen. Nietzschénél a demokrácia a zsidó-keresztény ressentiment győzelme, szemben az előkelő Rómával. Nietzsche Bismarck ellentéte, mert Bismarck szóbaállt a néppel. Demokrácia és állam szembeállítása. Nietzsche mítikus történelemszemlélete.

Nietzsche a korszerűtlen kapitalizmust bírálja. Nietzsche: mindenütt színészek, színészimádat, csőcselék, egyenlőség, sivárság, romantika, mámor; ezeket közös nevezőre hozza. Demagóg művészet: Wagner, Victor Hugo. Nietzsche: a szép keveseknek adatott. Csiklandozni a túlmunkától kimerült intellektust. A gép személytelenít. A kapitalista munkamegosztás destruáló hatása.

Lukács szerint Nietzsche a parazitizmus reakciós védelmezője. Lukács György: Nietzsche a német imperializmus szellemi előfutára, vagy pedig forradalmár? Nietzsche romantikus siratója az elmúlt kultúrkorszaknak, de ugyanakkor az imperializmus előkészítője. A kapitalista kulturálatlansága és a proletár mohósága: ez áll egymással szemben. Nem magát a kapitalista fejlődést tagadja, hanem a vezetés póriasságát és a tömegek szerepét. Nietzsche: a dolgosak és serények „jó lelkiismerete" a művészettel szemben. Nietzsche: az állam a hideg borzalom, az organizált erkölcstelenség.

Nácizmus és liberalizmus közössége. „Blut und Boden" (vér és rög) = miliőelmélet: Darwin, Taine.

Létért való küzdelem — magasabb létért való küzdelem — osztályharc: Darwin, Nietzsche és Marx: mindhárom a polgári közgazdaságtanból származik. (Malthus.)

Nietzsche: Mert aki napjának kétharmadát nem menti meg magának, az szolga. Nietzsche: A nagy újkori gondolkodók metodológusok voltak. Nietzsche Darwint korlátolt angolnak nevezi, Marx-szal együtt. Lukács György nem hajlandó meglátni a létért való küzdelem és a marxi osztályharc közös szociológiai szerkezetét és eredetét a polgári közgazdaságtanban.

Nietzsche: keresztény és részvétlenség. Arisztokrácia dícsérete, de nem a túlélt, az öröklött arisztokráciáról van szó, nem a feudális arisztokrácia dícséretéről — Anmerkung für Esel (gyengébbek kedvéért).

K. A.: Ha a fasizmusban nem döntő, egyetemes emberi létkérdésről, ha nem a bűnről van szó, akkor érdektelen, és olyan alárendelt kérdés, amit melléktermékként érdemes csak tárgyalni. Bűn az uralkodó szóhasználatban: fasizmus. Fedőnév.

Sz. L.: Mérés az eredeti mértékhez: életigenlő vagy élettagadó, öntudatigenlő vagy öntudattagadó, krisztiánus vagy antikrisztiánus.

Gyakorlati aktuális helyzet: esztétikán keresztül göngyölíteni fel a kérdéseket. (Esztétika esztétikum nélkül a jelenlegi marxizmusban.)

Görög, reneszánsz és keresztény szépség.

Ne csinálj magadnak faragott képet; helyette az egész élet alakítása. Ha faragott képet csinálok, akkor a saját életem alakítása elől, a legnagyobb esztétikai feladat elől zárkózom el. A könnyed esztétika: „Ne törődjetek a holnapi nappal."

Kétségbeesettnek kell lennie annak az esztétikának, amelyik a világot csak szörnyűnek, a művészetet pedig csak szépnek mondja, és ezért nem nevezheti létezőnek, reálisnak, életalakítónak a művészetet. Nietzsche: Wir haben die Kunst, damit wir nicht an der Wahrheit zugrunde gehen. (A művészet arra való, hogy ne menjünk tönkre az igazságon.) A művészet a hazugság, ami az életet lehetővé teszi.

Magasrendű pragmatizmus: „Ismerd ki magad." Ez a tehetség tiszta képlete. A l'art pour l'art kutató önmagát félreértése, a praktikusság és produktivitás szempontjából. A produktivitás az, hogy át tudok venni. (Felvevőképesség, kíváncsiság, szomjúság, vásárlóképesség.)

A munka fizikai és társadalomtudományi megfogalmazása a kapitalizmusban. A fáradságból vezetjük le a munka fogalmát, az emberi munka fogalmát pedig kivetítjük a természetre.

1947. VIII. 15.

Sz. L.: Mennyiben szüli a szociális problémát a francia forradalom egyenlőségfogalma és későbbi elmosása?

Marx: A vallás a nép ópiuma. Nietzsche: a vallás a nép ressentimentje. Lukács György nem érinti a kereszténység problémáját, nem érinti Nietzsche fő problémáját.

A megszokott szóhasználat és az értékelő szóhasználat különbsége; összeütközés, ellenállás.

Lenin: abszolút és relatív különbsége maga is relatív. (A Ding an sich elvetése és a jelenség. Abszolút és relatív: a létezés és tulajdonságai. — Kontinuum-probléma, magábanfoglalás, kínaiak, Nikolaus Cusa, kicsiben a végtelen, a kicsi és a nagy paradoxona. Abszolút és relatív különbsége relatív = leírható. A létező és lehetséges világok szétszakítása. Hogyan foglalja magában ez a világ a lehetséges világokat?)

Az esztétikai értékek nagy nyárspolgári semmibevevése.

Az esztétikai a hatás!!! — Mit mond az élő szóhasználat és az értékelő szóhasználat szépnek? Egy Czóbel-kép, egy Vajda-kép. Rögzítés az

élő szóhasználathoz. Uralkodó szóhasználat feltétel nélküli elfogadása, optálás hozzá. — Az, hogy egy kulturált embernek bizonyos jóindulattal egy szép képet szépnek kell tartania, illúzió. Nem tehetünk ki mindenkit minden feladatnak és minden hatásnak. Nincs meg az erőtartaléka (pl. a gyereknek).

Közvetítés, előkészítés, szűrés, sorrend.

Logikailag analizálni intuíció nélkül nem lehet. A logikai lépés tartalmazza az intuíciót; amelyik nem, az nem logika.

Ludwig Noiré: A szóhasználaton semmiféle földi hatalom nem változtathat, de ez az ellenállás nem abszolút.

Mi köti a nevet a létmozzanathoz? — A nevet az adja, aki felfedezi. Aki először használta, akinek először szüksége volt rá (gyerek, botanika). Önkényes terminológia az, ami nem esik bele az élő szóhasználatba. Az új létmozzanat elleni tiltakozás misztikának nevezi, amire nem érett. Az uralkodó szóhasználat kifejezi az élet adott irracionalizmusát. Pedagógia: „titkos tanítás." A titkos tanítás paradox helyzete: mindenki elolvashatja, de belülről mégsem jutnak hozzá: ezotérikum. Ha nem ismerik fel centrális jelentőségét, továbbra is titkos tanítás marad.

Ne dobjatok gyöngyöket disznók elé!? Értelmetlennek látszik a felszólítás, mert úgysem látják meg. De a felszólítás védelmet is jelent, hogy másokhoz tényleg eljusson, hogy előlük el ne zárjam.

Míg valaki egy kép elé kerül, megfelelő szűrésen és előkészítésen kell keresztülmennie. Különben elzárjuk a tényleges odajutás elől.

Mi a szóbakerülés sorrendje? Vö. parlamenti és nemzetközi kérdések ügyrendje. Mi kerül szóba, ez hatalmi kérdés. Mivel kapcsolatban és milyen sorrendben: ez a hatalmi kérdés! Ugyanide tartozik: egy kérdést hogyan nevezünk el? Ez az értékelés, névadás. Az összes hatalmi ütközés: mit nevezünk demokráciának. (Ad névadás: háború, gyilkosság, tömeggyilkosság, polgárháború, lázadás, önvédelem, igazságszolgáltatás). Névadás = értelemadás.

Egyetemes sorrendet a kérdések exponálásában! Megérteni = sorrendet megérteni; rendezés = szűrés. (Summa: szakrális biológiai processzus.) Keressétek először az Isten országát. Mit tárgyaljunk először? Materializmus és spiritualizmus szembenállásával: az a gyakorlatibb kérdés, amelyik spirituálisabb; a spirituálisak közül is annak van nagyobb jelentősége (gyakorlati, materiális jelentősége is!), amelyik spirituálisabb. — Ha nem az egyetemes értékelésből indulok ki, a hatalmi szembenállás dedukálódik. Materializmus: dolgokra való szétesés. Saját szétesettségünk kivetítése a külvilágba. Spiritualizmus: egyre nagyobb áttekintés. Megoldhatatlan? Nem akarom megoldani!

Ha csak egy árnyalatot megyek tovább az uralkodó felfogástól, az ellenállás teljes. Tehát érdemes nem csak egy árnyalattal továbbmenni.

Nem lemondani a maximum szóbahozásáról. Magassági célkitűzések! — Minimum, optimum, maximum. — Darwin: a létminimumért; Nietzsche: a létmaximumért.

Az élet feltételei mindig olyanok, hogy a létminimumért, -optimumért és -maximumért egyszerre küzdünk. Létminimumért küzdeni: a létminimumot maximumnak nevezni.

Az értéket a társadalmilag szükséges munka határozza meg. Marx: egy áru értékét nem az adja, amit beléfektetnek, hanem az, amit az adott legfejlettebb termelés belefektetett. Itt világossá válik, hogy a spirituális kérdések megoldása előfeltétele a materiális kérdések megoldásának. Szellemi kérdések alkotják az alapépítményt. Marxnál ezek a szellemi kérdések le vannak tagadva; a célkitűzések minimum-kérdések.

Amíg a minimum-kérdések célkitűzésekként szerepelnek, addig a nyomor fokozódik! (*A Karamazov testvérek:* Mitya és Rakitin vitája: mivel kell foglalkozni?)

Ad sorrend: a legfájdalmasabb kérdéseket kell exponálni. A legfájdalmasabb ellentmondással mérem a többit.

A kinyilatkoztatáshoz mindig visszanyúlhatok. — Platón: bizalommal kell lenni a nyelv iránt. Egy szerszámosított, lesikált rendszer áttekinthető, de Nietzsche nem: egy gondolkozót sem lehet kimeríteni, nemhogy Istent. Hamis igény az értékelés egyszer és mindenkorra elintézni akarása. Szerszámosítási őrület ott, ahol most nem lehet.

Az anyag és szellem alapvető dualizmusa helyett sok kvalitatív ugrást, szakadékot veszek fel: ezzel relativizáltam a durva dualizmust. A kvalitatív ugrások különbségei leírhatók. (Evvel közel vagyok az atomizmushoz, de a durva empirizmust megszelídítettem.)

A negatív értékek elismerése azt jelenti, hogy szükséges elismerni. Érték és értéktagadás; az érték a tökéletesség. A negatív érték fogalma az érték fogalmából dedukálódik. Az értékfogalomra és más legnagyobb dolgokra csak egy-egy szerszám-kifejezésünk van. Ezt az értéktelen értékfogalmat nem használni nem őszinteség, titáni csalárdság. Negatív érték, mint értékmegsemmisítő faktor. Nietzsche, vagy egy óriásbombázó. Ne tagadjuk, egy jó katonai parádé szép.

Szerszámosítás = áttekintés. A szerszámosítás ereje a szerszámosíthatatlanból származik. — A kicsi a nagytól kapja értékét. Minden kis részben meg tudom különböztetni a kicsit, a közepest, az egészt.

„El nem érhetjük, csak telt vedrekkel térhetünk vissza..." A kontinuitásra törekszünk, ez az áttekintés. Nem tűrhetjük a dualizmust, mindig át kell törnünk! Magát az áttörést nem szerszámosíthatjuk. Egy-

szer, többször és egyszer se járt út... Arra kell előkészülnünk, amire nem vagyunk előkészülve. Az ismert világ elhagyásának pillanata... a döntő lépések leírása (a halál).

1947. VIII. 20.

Sz. L.: Az időnek nincs mayaszerűsége, mert az idő még csak nem is látszik. Az idő mint jelenség problematikus. Az idő nem közvetlen, hanem tapasztalhatatlan és logizálhatatlan keret.

K. Gy.: Az idő az elválasztás egyik fedőneve, ezért mégis testes. Deformálja a gömbszerű valóságot két elérhetetlen végű egyenesre.

Sz. L.: Az „érték" szó és fogalom kísértetszerűsége nem végső valóság. Értékről és létezésről egymástól függetlenül nem beszélhetünk. Elválasztásuk adja a kísértetszerűséget. A létezés már maga érték. Az élet magában foglal egy pozitív álláspontot, a negatív értékekkel szemben is. Érték csak ott van, ahol lét van.

Az idő léte. Időt szakítani, nehéz idők, régi jó idők.

Zalai: az időben és az örökkévalóságban élünk. Gyónás: emlékezés.

Két időabszurdum: abszolút üres idő — abszolút súlyos idő, kikerülhetetlen, elmulasztott.

Hermann, Hilbert: pszichikus és geometrikus örvénymozgás.

Melyek a valódi titkos tanítások? A valódi ezotérikum szemben a propaganda-ezotérikummal.
Három világ egysége az ezotérikum:
1. Egy elméleti és egy gyakorlati egysége, *teória*, koncepció.
2. A szellemi értelemben is vett praktikus világ, közlés-problémák, környezetprobléma, a milió-elméleten túl: az ember, az ember környezete. Az *emberi közösség és lét szolidarítása*, lét és értékelés.
3. *Lelkiismeret, közvetlen tapasztalás, intuíció;* az ember nem lehet soha csak eszköz.

A valódi ezotérikum ennek a három világnak belső egysége, dokumentálása, élése. Gyökerében adja a három világ összefüggését. Gottesdienst (Istentisztelet): a három világ egysége.

Ad 2.: „Úgy érezzük, tudjuk; *mi*..." Ki, mikor, hogyan milyen indokkal marad ki ebből a „mi"-ből?
A materializmus és a propagandisztikus ezotérikum ugyanazt tagadják meg. Közös irrealitás.

A három világnak az organikusságát nem érezzük még a teória és gyakorlat szétválasztásának halála után sem.

Materializmussal szemben a magas célokhoz való bátorság; ennek feltétele: ezotérikum és sarlatán ezotérikum megkülönböztetése. Az ezotérikumhoz vezető utat átengedi a teljes önkényességnek — még ha létjogosultságát el is ismerik.

Ad 1.: Összehúzódás és kiterjedés, mint az életmozgás két mozzanata; ez a teóriában (világképben) azt jelenti, hogy alkalmazhatónak kell lennie minden részkutatásban, illetve minden részkutatásnak az egész világra kiterjedő ismerethullámnak kell lennie.

A sarlatán ezotérikum a materializmus kritikájából, a materializmus pedig a sarlatán ezotérikum kritikájából él. Steiner: fantasztikusan felfújt fejlődésgondolat.

Irracionalizmus és értékprobléma. Szétválasztás mint az irracionalizmus forrása!

Ad 2.: Gorgiász nihilizmusának 3. pontja. Valamit találtam, közölnöm kell, mert csak a közlésben reális. Melyek a közlés feltételei? Feltételezem, hogy valamiképpen a címzettben is jelen van, amit érdemes közölni és amit a másik nem tud. Én léptem egy ismeretlen világba, amiről jelt akarok adni.

Ad 3.: Az egységes világ harmadik neve: lelkiismeret — közvetlen tapasztalás — intuíció. Szublimált értelemben kedélyi világ. Felérzés egész életünk segítségével, hogy valaki ismeretlen világot közöl-e, vagy rosszul. Érti, amit már más jól értett. Ennek a körnek a vizsgálata, mint érdeklődésünk súlypontja. Az ismert világot titokzatos ismeretlenné lehet tenni. Forrástagadás. — Mit jelent egy nivelláló relativitással szemben egy felfelé törő relativitás: az emberi szellemi fejlődés szilárd magja: az állandó átértékelés? Mi az átértékelésnek az a speciális tartalma, ami túlmegy azon a formán, hogy „minden mozog, változik"? ***Az ezotérikum meghódítási kísérletei szülik az átértékelést. Az átértékelés nem állandó értékmegsemmisítést jelent.*** Az abszolút értékelés meghatározódik a kérdések sorrendjében! Lemérés a súlyon, amit a témák kapnak. A materializmus csak torzítani tudja a szóbakerülés sorrendjét, a feje tetejére állítani nem tudja.

Nincs az a materialista felfogás, ami az „én"-t, a „te"-t és a „szó"-t ne lenne kénytelen előretenni. Benne az „én": egoizmus, a „te" ellenség, a „szó" pedig gramofonlemez. Ez már materialista rezonanciájú. Az így átfestett valóság már szalonképes.

A puszta létezés is életszerű. Nem tudjuk ott megfogni a puszta létezést, ahol ne volna életszerű.

Abszolút élettelen: fixa idea. *Olyannal akarják jellemezni az életet — amiről közvetlen tapasztalásunk van — amiről nincs közvetlen tapasztalásunk.*

1947. VIII. 22.

Sz. L.: Utolsó alkalommal összefoglaló kísérletet tettünk az emberi gondolkozási formák osztályozására és eredetük feltárására. Azt kíséreltük meg kielemezni, hogy melyek voltak az eredeti ezoterikus források. A gondolkozási formák az eredeti források bomlástermékei. Ellentmondanak saját forrásaiknak és egymásnak. Erkölcsi létjogosultságukat kölcsönösen egymás gyengeségeiből merítik. A propagandisztikus ezotérikum és szövetségben fellépő ellenfelei mind a materializmus egy-egy változata. A forrás megtagadása adja a mitikus, eldologiasodott karaktert.

A világ és az ember szerkezete Nietzschénél olyan, hogy éppen szerkezetük akadályozza meg önmagunk és a világ ismeretét. Nietzsche radikális nihilizmusa az értelmetlenség egzakt formulázása. Célszerűséget állít, olyan sajátos célszerű dinamikát, ami lehetetlenné teszi számunkra, hogy a valóságot megismerhessük. Minden megismerő lépést meg kell hamisítania egy ördögnek (Descartes), hogy abszolút nihilizmust lehessen elgondolni. Régi teológiai vita húzódik emögött a kérdés mögött. Szent Ágoston és manicheus eretnek ellenfelének két ellentétes álláspontja: 1. a Gonosz, a negatív érték: a pozitív érték hiánya, 2. a Gonosz aktív, ható realitás, nem pusztán a pozitív érték hiánya.

Egy alacsony dimenzió azt hiszi, hogy ő a teljesség (vö. lények a gömb felszínén).

Empirikusan dűlőre kell vinni a fenti teológiai kérdést: mennyiben emberi ez a nietzschei-descartes-i célszerűtlen célszerűség? Nietzsche ezer oldalon mutatja be a világ mayaszerűségét, megismerhetetlenségét: hogy az ember csak mítoszban tud élni, hogy mítoszok ellen csak mítoszok születnek, s hogy az ember nem tud kitörni a látszat-világból.

Ha közvetlen tapasztalásunkat elemezzük, többfelé ágazó sorban megérthetjük a nihilizmus és a mayaszerűség szükségességét, súlyos

realitását. Alapvető pszichikai szituációk elemzése: értelem, akarat, szemlélet kapcsolata. Szemlélet: tér, idő és jelenség. Dingler: közelemlékezés, közelfantázia. Megkülönböztethető a közép- és távol-emlékezéstől és -fantáziától, csak közös nevezőre kerül vele. Szemlélet = értékelés. Szemlélet = tapasztalás. Szemlélet = emlékezés, fantázia. Szándékomtól függ a szemlélet. Az emlékező és képzeleti világ kiválaszt és kiértékel. Ha helytelenül működik, meghamisítja a világot. Adott legbelső törekvéseinktől függ, hogy emlékezésünk a valóságban feloldódó, vagy azt rész-perspektívák szerint széttörni akaró-e. Figyelmetlenség: lelkiismeretlenség. Ha belső intenciónk nem tiszta, akkor szükségszerű, hogy a valóság helyére annak egy részperspektívája kerüljön. Ez minden lépést meghamisít; itt a descartes-i ördög. A pozitív világképalakító, emlékezéstisztító belső törekvéseink között is erő-fokok vannak; ezek felfelé törő relatív fokokon rendezhetők. A tisztántartó szándék erejétől függ, hogy a generációk óta torzult világképeket mennyiben tudja helyreállítani. Mérhetőség.

Atomizmus: létező — nem létező. Az értékeset értékesnek mondani, a létezést értékesnek mondani! A valóságkép széttöredezése bekövetkezik, ha a létezőre nem mondom, hogy létező, s az értékesre nem mondom, hogy értékes.

A széttöredezett világok megfelelnek a széttöredezett, neurotikus embernek, a skizoid karakternek. Az abszolútnak kijelentett részvilágok úgy készülnek, hogy a neurotikus, patologikus őrület különböző fajtáinak megfeleljenek. Széttöredezett világot, embert nem tapasztalok. Nietzsche, Dosztojevszkij, Marx és Kierkegaard rámutattak a szétesett világ szerkezetére. A patologikum Marxnál: ideológia. A gondolkozás beteges torzulásai Marxnál is: nála a vallás, a szellem, a tudomány felépítmény; nincs megkülönböztetve az ideológiától. Az ideologikus torzítás emberszerkezeti valami.

Akkor tudunk két dolgot összehasonlítani, ha elemezve vannak és össze vannak fogva. Világnézetek és patologikus formák összehasonlító vizsgálatának módszertana. Azért nem lehetett eddig a világnézeteket analizálni, mert az elemzők nem álltak kívül ezeken a világnézeteken.

A nyers empíria maga a hazugság. Tudományra nem is volna szükség, ha lényeg és jelenség egybeesne.

Kísérleti szituációt kell teremteni, hogy az ideológiát és teóriát megkülönböztessük. Semmit el nem felejtve a probléma intenzitásából és belső rafináltságából, meg kell különböztetni ideológiát és teóriát. Nietzschei vonatkozás: a grafológia a torzítás szándékából következtet a tettesre. — Így juthatunk hiteles realitásképhez, a valódi és a propagandisztikus ezotérikum megkülönböztetéséhez.

A megkülönböztetéshez normák kellenek, különbségtevő normák. Vannak! A normák egymást-metszése adja a problémák részletezésének útját!! Mértékek, amelyeket kezelni tudunk, helyesebben meg tudjuk adni, hogy mikor kezelhetők (létező = létező, értékes = értékes, identitástautológiák).

Hogyan ismerem ki magam egy konkrét emberi-szellemi szituációban?
1. Világnézetelemzés.
2. Világhelyzet-elemzés.
3. Emberi célkitűzések leírása és elemzése.
4. Emberi és nem-emberi ellenállások inventárja és elemzése.

A fenti képlet minden részterületen is érvényes.

Ad 1.: Világnézetek indokolása és alkalmazásuk logikája. Milyen okok, alapok, kifejtés? Mivel indokol, mit tart magától értetődőnek? — Alkalmazása milyen magatartáshoz vezet?

A felsorolt négy pontra adott válasznak ellentmondás-, hiány- és ismétlésnélkülinek kell lennie. A teljes felelet- és állításrendszert egészben kell tartani, és ezt a hármas vizsgálati képletet végig alkalmazni kell, mert az egész rendszerrel önmagukban megválaszolhatatlan állítások értékelhetők ki. (Ha valaki apodiktikusan állít valamit, nem tudom kontrollálni a helyességét; ha ő ugyanakkor tiltakozik az ellen, hogy más valaki apodiktikusan állítson, ellentmondásba kerül.)

Itt egy kombinatorikáról van szó, matematikai normák metszése, matematikai eredmények, kutatási irányok metszőpontjai.

Tudományos világnézet: az egyetemes kauzalitás tagadásainak ellentmondásai a tudományban. A szigorú kauzalitás Katzenjammerét éljük.

Freud: a kauzalitás rendje kihagyott valamit a kauzalitás rendjéből.

Babona, tudomány, gesunkenes Kulturgut (lesüllyedt kultúrák), kauzalitáshit. A babona nem ismer véletlent, a tudomány sem, csak a jelenségekhez illő módszereket követel. Tudomány a babona ellen.

Kauzalitás csak akkor van, ha egyetemes.

A részkauzalitást fel kellett adni, de feladták a teljes kauzalitást. Következmény: kétségbeesés, a kauzális Katzenjammer. A részkauzalitás a kauzalitás tagadása. Az egyház ellene van a titkos alkímiának és a természettudományos világképnek egyszerre. A valódi világkép arisztokratizmusa, a babona demokratizmusa.

Ad Darwin: a létező értékes, de materialista perspektívába állítja. Ami fennmaradt, az az értékes. — A fejlődésgondolat annak a materialista elképzelése, amit remél. A létező, a megmaradó értékessége... és

ebből lesz az önmagától folyó haladás... ennek végső lépése: minden úgy jó, ahogyan van. Az uralkodó osztály, a birtokon belüliek önigazolása: már túl vagyok a szelekción. Történelmi mítosz-teremtés, a múlt megszépítése, az „eredmények" akceptálása és ugyanakkor megfeledkezés arról, hogy kinek a bőrén.

A megtámadhatatlan pontokhoz kell viszonyítanom az összes megtámadhatót. Nem halok meg. Unendliche Interessiertheit.

1947. VIII. 27.

Sz. L.: *Materializmus és spiritualizmus szembeállítása* mennyiben tehető egzakt gondolkozás tárgyává?

Lenin terve: az összes filozófiai rendszert átvizsgálni és osztályozni idealizmus és materializmus szerint. Az eklektikus rendszerekből az idealista és a materialista mozzanatokat kiemelni. Az idealizmust szalonképes vallásos felfogásnak tartja, valódi ellenfelének a vallásos-spirituális felfogást nevezi. A szellem vagy anyag primátusának kérdése a döntő. Időbeli vitának fogja fel. A filozófiának ez a primátus szerinti osztályozása valóban a legproduktívabb. A primátus kérdése egyetemesen fogalmazott kauzalitáskérdés is. — Lenin magától értetődőnek tartja, hogy a szellem primátusával számolni éretlenség... ez elintézett kérdés, a szellem primátusa nem létezik... Ebből komoly problémák adódnak, komoly emberek avval foglalkoznak, hogy ezeket a kérdéseket mégis megoldják.

Hogy lehet ezt a primátus-kérdést eldönteni?

Mihez vezet a spirituális primátus feltételezése és a matéria primátusnak feltételezése? Milyen megfogalmazásai vannak a konzekvens materializmusnak? Részint előttünk vannak, részint könnyen felidézhetők a filozófia hétköznapi problémái... Ismert probléma a munkamegosztásos tudományok és a filozófia viszonya, de a filozófia maga is ellentétes részekre bomlik... Az alapvető kérdések vizsgálatáról mind a szaktudományok, mind a filozófia lemondanak. — Ezzel szemben lép fel a spiritualista felfogás, de még a legtisztább spiritualista felfogás is át van szőve azt impregnáló materialisztikus betétekkel. — Elemezhetőbb, egzaktabb felfogáshoz kell visszamenni. Csatlakozzunk a „tapasztalás"-hoz mint legfelsőbb fórumhoz; ezt mindenki elismeri. A spiritualista felfogást tisztán és radikálisan képviseljük, megfosztva a materialista áthatottságtól. — Konzekvens materializmus nincs, nem volt, és pár ponton rámutattam, hogy nem is lehetséges. Minden materialista koncepció lényegében támaszkodik számára idegen eredményekre és

módszerekre. A spiritualista felfogásnak is vannak történetileg materialista betétjei, de a lényeges, alapvető pontokon nem kell megjelenniük. Az a fontos, hogy minél alárendeltebb helyen hatoljon be a materialista jellegű koncepció.

A materialista felfogás két vonással karakterizálható. A materializmusnak atomizmusnak kell lennie. Vö. Démokritosz, az egész emberélet darabos felfogása... evvel kapcsolatban világképe is ilyen szétszakított. Ez neurózis. Pluralisztikus, individualisztikus, egymástól független mindenki, minden.
Tudunk-e atomisztikus felfogással olyan hipotézisrendszert készíteni, amelyre a számunkra legfontosabb emberi problémákat leképezhetjük? Az összes tudományokban — amint a szakemberek áttekintéseiből és önvallomásaiból kitűnik — az ilyen kísérletek

1. nem sikerültek,
2. lehetetlenségét kimutatták (ez nem közvélemény, de megtörtént).

Lehetséges-e egy nem-atomisztikus tudományos rendszert úgy megalapozni, hogy az az emberi létproblémákat magában foglalja? Miért volt lehetetlen ez eddig? A materializmus nyomása a naiv bátorságot lehetetlenné tette.

Érzékelésünk, tapasztalásunk szellemi jelenléthez kötött organikus funkció. Ennek a szellemi jelenlétnek egyik metszete — nem is következménye — érzékelésünk. A materializmus mindig szenzualisztikus empíria-elmélettel van összekapcsolva. (Lásd F. Lange materializmus-jellemzését.)
A materializmusnak szükségképpen egyrészt atomizmusnak, másrészt az érzékelés materializmusának kell lennie, és itt, az egyetlen lehetséges kiindulópontnál megbukik a materialista kísérlet. A tapasztalásból kell kiindulni: ez közös álláspont, de értelmezése eltér. Ha a közvetlen tapasztalásra vonatkozó régebbi elemzéseink helytállnak, akkor le kell vonni a távolabbi konzekvenciákat is.

Le tudjuk-e fordítani lényeges emberi problémáinkat egy spiritualista rendszerre? — Éppen a szellemi funkciók egységes spiritualista értelmezése az első vonalban álló nehézség. (Matematika, személyiség, etika, esztétika, hit-realitások stb.) A különböző szellemi realitások egységes felfogásáig kell elmennünk. Eddigi hipotéziseinkben igyekeztünk ezeknek a követelményeknek megfelelni. (Pl. a matematika, a formális és minden dialektikus logika kapcsolata az élő nyelvvel: a matematika újra meg újra visszanyúl az élő nyelvhez.) A matematikai impregnáltságnak nem kell sem a jelenkorban, sem történelmileg a spiritualista felfogás alapjait érintenie... fordított a helyzet a materialista felfogásnál.

Megjegyzések:

A közvetlen tapasztalás rövid elemzése:
Két tárgyat soha nem látok. Mindig csak egy drámai összképet, amiben benne vagyok. Figyelni mindig csak egyre tudok. Két tárgyat nem látok, csak a különbségüket. Az összképen belül megkülönböztetett helyzetem és létérdekem szerint kiválasztok... A figyelem centruma és körülötte holdudvarok... A jól tapasztalható arányos távolság; sem túl messze, sem túl közel. Létérdekeim sértése az aránytalan távolság. Tábor Béla: a közvetlen közelség terrorja. A túl közel az esztétikai morál sértése (plakát).

Materialista jelszavak: boldogság, emberiség boldogsága, közgazdaságtan, szabadság. — Fájdalom, öröm, érzékenységben együtt-változás.

Munka és fáradság adja a termelést, ebből származnak számunkra a javak. Dolgoznunk kell, hogy valamit kapjunk. Ez a materialista közgazdaságtan tantaluszi képlete. Szükségképpen kétségbeesett, mert jól tudom, hogy maximálisan mit teljesíthetek és ezért mit kaphatok... de az igényeim nem a teljesítőképességem fokozásával arányosan nőnek! Én elsősorban nem kapni akarok, hanem adni! Ez a lelkiismeret mérlege... Sokat akarok elvenni magamtól. Ennek következménye: kapok. Ez a mérleg csak optimista lehet. Belső jövedelemelosztás-szabályozás.

Tábor Béla: materialista kényszer a creatio ex nihilo (a semmiből teremtés) egyszeri megtagadása és folytonos ismétlése.

A hinduk végső kategóriája az abszolútról: lét, öröm, értelem!

1947. VIII. 28.

Buddha-beszéd

Sz. L.: A beszéd monumentális szerkezete.

1. A „nichts erfahrene, gewöhnliche" (a tapasztalatlan, közönséges) ember, akinek nincs érzéke a szentségeshez, „nimmt die Erde als Erde, und hat er die Erde als Erde genommen, so denkt er Erde, denkt an der Erde, denkt über die Erde, denkt 'Mein ist die Erde' und freut sich der Erde: und warum? Weil er sie nicht kennt, sage ich." (A Földet Földnek veszi, s miután Földnek vette

a Földet, elgondolja a Földet, a Földre gondol, a Földről gondolkozik, azt gondolja: 'Enyém a Föld', és örül a Földnek: és miért? Mert nem ismeri, mondom nektek.)
Hiszékenység: minden csak tautológia.
Aki a birtok őrültségében van, nem ismeri, amit magáénak hisz, „mein ist die Erde, das Wasser, das Feuer, die Luft, die Natur, die Götter, der Herr der Zeugung, der Brahma, ... die unbegrenzte Raumsphäre, die unbegrenzte Bewusstseinsphäre, ... die Grenzscheide möglicher Wahrnehmung, Einheit, Vielheit, ... mein ist die Wahnerlöschung!" (enyém a Föld, a víz, a tűz, a levegő, a természet, az istenek, a Nemzés Ura, a Brahma, ... a határtalan tér szférája, a határtalan tudat szférája, ... a lehetséges érzékelés küszöbe, az Egység, a Sokaság... enyém az őrület kioltása!)

2. A harcoló szerzetes, aki bizonyosságért küzd, „dem gilt die Erde als Erde, und hat ihm die Erde als Erde gegolten, dann soll er nicht Erde denken, nicht an die Erde denken, nicht über die Erde denken, nicht denken 'Mein ist die Erde' ..." (annak a számára a Föld Föld, és miután a Föld a számára Föld, ne gondolja el a Földet, ne gondoljon a Földre, ne gondolkodjon a Földről, ne gondolja: enyém a Föld...) — és miért? hogy megismerje!
3. Az őrületapasztó szent szerzetes, „Wahnversieger, lastentledigt" (az őrület legyőzője, aki leadta terheit), aki célhoz ért, a lét bilincsét széttörte, ... „auch dem gilt die Erde als Erde", de „denkt nicht Erde, denkt nicht an die Erde, ... denkt nicht 'Mein ist die Erde' ..." — mert ismeri! mert „hassversiegt hasslos" (a gyűlöletet legyőzve mentes a gyűlölettől), mert ő már „irreversiegt irrlos" (mert a tévelygést legyőzve, mentes a tévelygéstől).
4. A tökéletesen felébredt szent mit fedezett fel?
„Genügen ist des Leidens Wurzel!" (A megelégedés a szenvedés gyökere.) Megelégedés = birtoklás.
A vulgáris buddhizmus céljának kritikája: megelégedést találni.

A törvény betöltése. A törvény a tízparancsolat. A törvény egyetemes értelmezése: „Ne lopj!" Ha ezt kiterjesztjük a szellemi létezésre is, betöltjük a törvényt. Mindenre kivétel nélkül érvényes, ezért isteni törvény. Lopás: összes parazitizmus.

Nietzsche szerint Buddha rendkívül érett nihilizmus. Különbség a hindu és a 19. századi nihilizmus között: az etikai probléma Indiában nem volt aktuális, praktikus etika ott nincs. Az európai nihilizmus etikai problémák megoldatlanságának következménye. Nietzsche alternatívája: alkotás dekadenciából vagy életigenlésből. Szerinte a zsidóságban alkotóvá vált a ressentiment, az életirigység.

Hamvas szerint a buddhizmus a Védákhoz képest hanyatlási forma. A metafizikai problémák a buddhizmusban valóban el vannak utasítva. A buddhizmus és a protestantizmus analógiája: katolicizmus : protestantizmus = Védák : buddhizmus. — A reformáció létalapját veszti a katolicizmus nélkül: nincs mit tagadnia nélküle. A Védák és a buddhizmus viszonya ehhez hasonló. Nyilvánvaló dekadencia, ha valamit tagadok, de élni nem tudok nélküle.

K. Gy.: A kereszténység és a Biblia ezoterikus tan?

Sz. L.: Az ezotérikum mennyiségileg több, mint az Ó- és az Újszövetség. Minőségileg megkerülhetetlen út a kinyilatkoztatáshoz való fülszoktatáshoz. Ha saját mélységében megértjük a hinduizmust, klerikalizmus és kinyilatkoztatás megkülönböztetése lehetővé válik. A keresztény misszió az ezotérikum asszimilálása; lehetővé teszi

1. hogy azt mondjam, amit mondani akarok, hogy értsem magamat;
2. hogy megértsem a többieket, a többi nép hitét.

A primitívek, a „prelogikus" gondolkozás megértését a polgári életforma lehetetlenné teszi. A Buddha-beszéd a polgári gondolkozás ellen szól. A polgár nem értheti meg a másikat, mert nem érti meg saját magát, a szoros közösséget sem, és aktívan ellenáll a megértésnek. — A primitívek titkos szervezetei saját nyelvükön belül még egy hermetikus, szakrális nyelvet használnak. Táncok, rítusok, papi nyelv: megértése pozitivisták számára és kívülállók számára elvileg lehetetlen, mert azt sem lehet megérteni, hogy miről van szó, mire vonatkoznak az utalások, ismétlődések. (Ősírás és titkosírás megfejtésproblémája — kombinatorika — állításrendszer-kérdésrendszer-világkép-teória-elmélet-gyakorlat).

Ad polgár: amit megértettem, az az enyém! — A létezés közösség, ennek a modellje a primitív közösség. Levágott körmüket még magukénak tudják és elássák, mint az exkrementumukat, hogy más meg ne találja, mert avval őt venné birtokba. Minden, ami különáll, az ellenség, érthetetlen, félelmetes. Ki kell ismerni forrását, teljes szellemi hátterét. Ami a polgárnak egyszerű: a különálló találmány, az óra és az összes találmány!!!

K. Gy.: Nem az objektív világ buddhai szuggesztiója az, hogy mindenkinek végig kell járnia egy megvilágosodási sort? Fejlődési lépcsők Buddhánál. Ezzel szemben a bibliai sorrend: elsőkből utolsók; az utolsónak érkezett szőlőműves bére.

Sz. L.: A buddhai követelmény nem személytelen. Vannak elsők és utolsók. Az explodáló erejű kapcsolódás előfeltétele: ki milyen háttérrel jön, úgy éli át, olyan sűrűn éli át kívánságai hatványozódását. Explodáló erejű kapcsolódás csak ott van, ahol ilyen kívánság van!

Humánus aktivitás. A megvilágosodás sorának megváltoztatására még isteni kegyelemmel sem találok példát, csak sűrítést traumáig! (Pál megtérése.) Nem lehet megkerülni ezt a sort; ez nem érthetetlen emberileg.

Tehetetlenség a személyes Isten „önkényességével" szemben. Személyes = önkényes - ez a szuggesztió. Trauma a csodával és a kegyelemmel szemben.

1947. IX. 5.

Aitaréja-upanisád*

Sz. L.: (Manas: kedély, szellemi hátterű; kilélegzés: a köldökkel és a halállal kapcsolatos.) Upanisád: titkos tanítás.

Kidolgozott lelki-szellemi technikák Indiában, szemben Európával. — A jóga önállósul a titkos tanításoktól és elfoglalja a lét és a szó latolgatásának helyét. A titkos tanítás a létezés problémája, ahogyan a khandák előadják. Az állati áldozatoktól a szellemi áldozatok felé... A bitorlás, a vulgarizálás elleni küzdelem: az indiai szellemtörténet. Ősmisztérium.

Az atomizált irracionalizmus: az ősmisztérium tudomásul nem vétele. Egyetlen végső pont van, aminek misztériumkarakterét elismerjük. Aki többet ismer el, kevesebbet ismer el... értelmetlen, skizoid, szétszakító lépést tesz. — Az egyetlen misztérium: a teremtés gondolatának ki nem engedése a figyelem köréből. Az upanisádokban ki van fejtve az összes szempont, amire figyelnünk kell. A három khanda: a kozmikus probléma sűrített formában.

*Az előadás előtt elolvasták az Aitaréja upanisád első adhayayából az első három khandát P. Deussen német fordításában (Leipzig, Brockhaus, 1920). Magyar fordítását l. pl. *Upanisádok I.* Budapest, Farkas Lőrinc Imre, 1992, 18-23, *Titkos tanítások.* Budapest, Helikon, 1987. 108-112. és *USZÓ 2.* Budapest, Buddhista misszió, 1986, 45-51.

A khandákban csak az Atman szól személyesen; az ember mint egy szerkezet, automatizmus; passzív dharma.

„Miképp létezhet ez az emberszerkezet nélkülem?" Párhuzam a Genezissel: lélekbelehelés.

A formálások története a szétnyílások sorozata. A szétnyílások maguk az istenségek. Érzékszervek, mint istenségek. Szem — éberség. Nem hagyja szentimentális általánosságban az éberséget. Az éberség foka a nézés foka.

A teremtési sorrend: Isten — az ember szeme — amit az ember szeme lát. A szem szerkezete és a látás szerkezete: a rugalmas látás, áttekintés és specializálás. Két ellentétes követelmény. Csak akkor nem üti egymást a két ellentétes mozgás, hogyha megfelelő görbékkel van összekötve. A szemben inkarnálódik a látás.

Keressétek először az Isten országát! Nem kihagyni a figyelem centrumából a teremtést. Ha erre figyeltek, minden más megadatik. Két probléma közül a spirituálisabbat kell választanom. A spirituális az áttekintés!!! Ha nem az áttekintést választom, természetes, hogy eltévedek. Probléma feloldása egy nagyobb problémában; ott válik áttekinthetővé. Az átfogóbbtól nem tekinthetünk el!!!

János evangéliuma és az upanisádok: az egyetlen misztérium, a kijelentés technikája, a nyelv szerkezete. János: kezdetben vala az Ige... minden ő általa lett... és semmi sem lett nem ő általa (Exhauszciós módszer, Dinglernél a negatív bizonyítás a technikai gondolkozás alapmódszere: a bizonyítás kontrollja a teljes formára való kiegészítés, egzaktság negatív állítással.)

A „Keressétek először az Isten országát"-motívum az upanisádokban: az éhség és a szomjúság az isteneknek adott áldozatokból részesül.

A buddhizmus és a jóga már hathat (publicitást kaphat), a forrás, a Véda nem. A forrás dogmatizálhatatlan. Erre nem hivatkoznak és evvel nem szállnak szembe. Az első upanisádok a teljes, szabad kutatás tere. Minden szabad kutató hivatkozhat az upanisádok elejére, mint dogmára.

Ad viták:

Ha bagatellizálják a két álláspont közti különbséget („szőrszálhasogatás"), akkor nyugodtan el is fogadhatják a miénket!

A viták improduktivitása elvi alapunk kell hogy legyen. Ha érvekkel meg lehetne győzni valakit, akkor bebizonyosodna az ellenkezője an-

nak, amit állítunk, annak, amiről meg akarjuk őt győzni, ti. annak, hogy az értékelés egzisztenciális, elszakíthatatlan az embert mozgató és minden tettet és szándékot és életformát átható összértékeléstől.

Nem belemenni abba, hogy két álláspont van, amelyik össze akarja mérni az erejét. Mi akarjuk összevetni magunkat önmagunkkal. Ha belemegyünk valami „objektivizmusba", nem értékelve vitázunk. A másik valójában nem akar összemérni. Tudjuk, hogy csak értékelőleg beszélhet. Mi pedig objektivitást követelünk hangulatilag és stílusban. Arra kell rávenni magunkat, hogy ritkán, körülbástyázottan mondjuk el azt, amit el akarunk és el kell mondanunk. — Nem provokálunk, hanem az adott helyzetben sorrend szerint próbáljuk elmondani, amit a legfontosabbnak tartunk. A többi nem ránk tartozik. Csak akkor tartozik újra ránk, ha reflektálnak.

Türelemmel rávezetni: „Nézd meg jobban!" Ez csak akkor érvényes, ha megvan a szándék az erősebb nézésre. Szemléleti rávezetés lehetséges, ha értékelő sora pozitív, ha közeledni akar. Ha csak a hangsúly árnyalatában is benne van az, hogy „nem fontos...", akkor az udvariasság és az ökonómia is azt követeli, hogy elbúcsúzzunk.

Éppen azt hagyjuk ott, aki alapvető félelemtől hajtva menekül? — A problémáktól fél. A megoldás szilárdságától fél, fél a káosz megszűnésétől, fél a nihilizmus megszűnésétől, az atomizáltság, az impresszionizmus, az uralkodó felfogás és uralkodó osztály megszűnésétől fél. Lehetséges ez a megszűnés? — Akkor nem rejthetem el saját rendezetlenségemet a káosz szénakazlába.

Az uralkodó osztály félelme: uralkodhat más, mint én, a káosz? — Hamvas: Minden krízisben van. De: a kapitalizmus nincs. Ő a káoszból él, abból él, hogy minden krízisben van. Az vagyunk, amiből élünk.

Nem prédikátor és agitátor módjára utána szaladni. Ez még belső impulzus formájában sem merülhet fel... Épp azért, hogy a menekülni hagyás által is szabadságot kapjon. — Ez vagyok, ez akarok lenni. Bemutatkozni. Ez a mértékünk. Ha most mondunk valamit, ezután nem mondhatják azt, hogy nem fontos. Feladatunk: minden helyzetben tudjuk megmondani, hogy kik vagyunk.

Ha valaki elmegy, értjük, hogy mért megy el. Nincs bennünk az a lelkierő, hogy megfordítsuk.

Nem vagyunk tehetetlenek. Mondanivalónkat el tudjuk mondani; elsősorban egymásnak. Mágikus emberi közösségi hely, olyan indukciós áramlat, amelyben bízhatunk. Az áramunkba minden menekülés beleütközik.

Végtelen sok ellentétes irány van. Nem szaladhatunk az ellentétes irányba menekülő menekülők után!

Jelent valamit a részletkérdésekben való egyetértés? Annyit, amenynyit a hajó kikötésénél a kötelek és a kötelek erőssége jelent... szálazik, recseg és szakad a kötél, vagy új kötelek.

Egyetemes mozgalomelmélet.

Sankara *Vedanta-szútrái.**

1947. IX. 10.

Sz. L.: Vitatechnikai, tudománymódszertani kérdés végső egzisztenciális formában: „keressétek először az Isten országát". Ad sorrend: *A spiritualisabb kérdés előbbre helyezése jelenti az emberibb, a közösségibb jelentőségű problémát. A legspiritualisabbat, aminek szóbahozására éppen megértek erőink.*

Platón élete végén eljut az Isten problémájához. Plótinosz mindjárt evvel akarja kezdeni. „Keressetek engem és éljetek."

Schmitt: egy emberre az karakterisztikus, hogy milyen nívón azonosítja magát önmagával. Spiritualizmus, materializmus, idealizmus árnyalatai és nívói közül milyen szinten bírom azonosítani magamat önmagammal.

Az „ismerd meg tenmagadat!": ez az azonosítási követelmény! Ez jelenti a világ megismerését is. Magamat és a világot! Egymás nélkül lehetetlen. A világ és az önmagam megismerésének nívója megegyezik.

Az önmagunkkal való azonosítás nívóját emelni! Ez a produktivitás fokozója, az önmagunkhoz közellét fokozása, a közösség növelése.

Vitalélektanhoz:

Bizonyos kérdésekkel szembeni tiltakozás azt jelenti, hogy emberek gyámság alá kínálják magukat, kérdéseket másokra bíznak, az emberek bizonyos megoldásokkal folytatott küzdelmekből kilépnek: ki akarnak lépni a játékból.

*Elolvasták a következő szövegeket P. Deussen német fordításában: *Die Sutra's des Vedanta.* (Leipzig, Brockhaus, 1887), (magyar fordítását l. Sankara *A Brahma-szútra magyarázata.* Budapest, Kossuth, 1996, 25-28.), a *Rigvéda* 10,129 és 10,121 jelű teremtéshimnuszai (magyar fordítását l. pl. *Szanszkrit líra.* Budapest, Európa, 1988, 49-50. és 44-45.), és *Rigvéda teremtéshimnuszok.* Budapest, Farkas Lőrinc Imre, 1995, 146-149.).

Történelemmeghatározó tett és pillanat, hogy bármilyen közösség milyen szintig tud eljutni közösen az azonosítás folyamatában. Ha bármilyen kicsiny is: ha legmagasabb ebből a szempontból — ő a döntő!

A közvetlen tapasztalás elemzéséből indulhatunk el minden irányban. Az upanisádok Sankara-féle elemzésénél kiderül, hogy a Vedanta Atmanja a forrásszerű, eredeti tapasztalás leírása.

Az önmagammal való azonosítás nívója a közvetlen tapasztalás átvilágítottságának foka, mélysége, vagy magassága.

(A Vedanta kétfajta Atmanja; a viszonylag egyéni, az antar-atman.)

Az ősmisztérium nem lokalizálható. Az ősmisztérium egyetlen, de mindenütt megnyilvánul. A Selbst, az antar-atman a leglényegesebb megnyilatkozása ennek a misztériumnak. Az ősmisztérium a létezés, megismerés és értékelés trinitárius, immanens egysége. Ez az „Om". Ebben a végső képletben benne van az, amit mondunk, és az is, amit mondani nem tudunk. Az ősmisztérium áll az előtérben; ez éppen racionális, értelemigenlő szempontból döntő. Minden misztérium elértéktelenedik, ha az egyetlen misztériummal való kapcsolatát letagadjuk. (Püthagorász)

Hegel: „az én filozófiám a filozófia története." Akkor ebben benne kell lennie az összes szkeptikus és nihilisztikus iránynak is. Minden állításomban benne kell lennie ennek a teljesített hegeli követelménynek. Az első mondatomban legyen benne reális nihilizmusom, kételkedésem, hitetlenségem — ne hátsó kapun engedjem be a gyengeséget, a kételkedést, sem pozitív vizsgálódó, sem negatív kételkedő formájában. Ha tartalmazza kijelentésem a misztériumszerű, szkeptikus, irracionális, életszerű labilitást — akkor vagyok racionális, szemben az uralkodó felfogással.

Mit nevezünk misztériumnak? Ezt a kimondott és kiképzett feszültséget. — Baader: A kinyilatkoztatással, megvilágosodással okkultáció, elsötétedés jár együtt. — Tábor: A kinyilatkoztatás traumaszerű.

A beszéd értelmi feltételei:

1. megállapítani, hogy mit akarunk állítani (expozíció) ;
2. megállapítani, hogy milyen módszerekkel akarunk igazolni (igazolás);
3. megállapítani, hogy hogyan alkalmazzuk az igazolt állítást.

Ha egy állítással kapcsolatban e három pont feltételei tisztázottak, ha nincs eleve ellentmondás a három pontra metszett állításon belül, akkor az már pozitivista szempontból is állítás. Amíg ez nem történt meg, addig senki nem mondott egy szót sem! (Az állításban benne kell lennie az igazolásnak és az alkalmazásnak.)

A *szkepszis* tekintélyébe és méltóságába burkolt — ma aktuális — magatartást a szkepszis legzseniálisabb formáival kell összevetnünk. A mai pszeudoszkepszis tagadó és agresszív. Evvel szemben áll Montaigne és Pürhón szkepszise. Montaigne: „Tudok én valamit?" Ez a végső egzisztenciális következménye egy szkeptikus magatartásnak.

Ugyanakkor ma szkepszisnek nevezi magát egy olyan felfogás, amely döntő kérdésekben egyetemes ítéletek sorozatát mondja ki, és alapja a létfeltételek tagadása.

A tényleges szkepszisre van szükségünk. A pozitív szkepszis lerombolja a dogmatizmust. A ma létező aktuális szkepszisnek nincs meg ez a vonása. Róma szólott és az ügy be van fejezve: ezt érzik szkepszisnek. Pürrhón kérdéseinek ellenben nincsen szüksége erre a pátoszra:

1. Mit tudhatunk?
2. Mit tehetünk?
3. Mit remélhetünk?

Gorgiász nihilizmusa:

1. Semmi sem létezik.
2. Ha létezne, sem tudhatnám.
3. Ha tudhatnám, akkor sem közölhetném.

Ez a három pont negatív filmen leírja az egész misztériumot. Ez nem agitatorikus szkepszis. Ez az egyetlen misztérium negatív szerkezete. Ha megpróbálunk Pürrhon kérdéseire harmonikusan (axiomatikus szigorúsággal: hiány, ellentmondás és ismétlés nélkül) megfelelni, akkor elmondottuk azt, amit el akartunk mondani. Ez a három kérdés nem hagy mellékkérdésekben megrekedni; kihozza belőlünk azt a szintet, amire vágyunk, hogy rajta önmagunkat önmagunkkal azonosítsuk.

Ezeknek a kérdéseknek a legrendszeresebb tárgyalása Sankaránál található. Ő megkísérli a legmagasabb fokig következetesen végigvinni az Atman-koncepciót, azt a következetes teológiai koncepciót, hogy egyedül az Atman van, hogy egyedül a Brahman van. — A tárgyalásból kirekeszti a rítusokat, az áldozatokat, a tilalmakat, a kötelességeket. Ez az eljárás problematikus: ezeket is realitásként kell kezelni.

A szavak, a beszéd leleplezi, hogy a Védákban „Az Atman egyedül van, ő minden és mégis hozzá kell jutnunk". Sankara keres egy kiutat abból, hogy az Atman minden, és mégis valamiképpen hozzá kell jutnunk. Ez Sankara és általában a hindu felfogás megoldhatatlan problémája. Az upanisádokban és a Védákban szétszórtan jelen van a szó önálló, személyi karaktere, szubjektivitása, atmanszerűsége. Ez a megoldó motívum Sankaránál még szétszórtabban van jelen. Hivatkozik a Védákra, de ugyanakkor az igazságot függetleníti is tőle. Ugyanakkor: az észrevétel maya, nemlétező világból való; de észrevétel nélkül nincs megismerés. Sankara rendszerezésében sokkal kevésbé precíz az érzékelés szellemi karaktere, mint az upanisádokban.

Nincs következetes materialista és idealista felfogás, de lehetséges olyan spirituális felfogás, amely lényegében mentes minden eklekticizmustól. Minden spirituális felfogásra jellemző, hogy milyen fokon kerül bele a nem lényegből, de szükségszerűen adódó materialista-idealista betét. (Reális, spirituális és trinitárius: ez az érvényes világfelfogás materializmusokkal és idealizmusokkal szemben.) Így minden reális felfogást azon mérhetünk, hogy milyen fokon kerül bele materialista betét.

Sankara válaszol a szkepticizmusoknak, radikálisan. Nem mindjárt a centrumban, hanem szétszórtan, tantaluszi munkával válaszol mindenütt, ahol felüti folyton a fejét a szkepticizmus. És a hidrafejek vágása közben relatíve tudja tartani pozícióját, de a saját mértékével szemben nem.

Az érzékelés szempontjából összehasonlítva Sankarát és az első upanisádokat: érzékszervek — istenek; a Biblián kívül ez a játékos felfogás adja leginkább maradék nélkül az érzékelés spiritualitását. A szellemit és az érzékelést egységnek mondja, de utána hagyja szétesni érzékszervekre, tehetségekre, lelki-szellemi képességekre. Együtt van tartva, de szétválik. Ezzel szemben a Bibliában nincs teológiai rendszer, de *végső szubjektivitás, szenzualizmus és konkréció* van.

A biblikus naivitás és szenzualizmus a problémák teljes körét adja. Még meg kell győznünk magunkat, hogy a bibliai antar-atman a problémák teljességére vonatkozik, s ez a meggyőzés csak akkor sikerülhet, ha ezt egy védai, formálisan racionális rendszerrel hasonlítom össze.

H. B.: Csuang-Ce gazdagon ír le élményeket az antar-atmannal való azonosítás lehetőségéről, az egyetlen misztériummal való azonosításról. Végső szubjektivitás, konkréció és személyiség. Szenzuális lehetőség arra, hogy felvegye az érintkezést a világ legtávolabb eső helyeivel. Ezt az azonosítást a kínai Taonak nevezi.

Sz. L.: Sankara nem szkeptikus, szemben áll a szkepszissel. A misztérium szkepszissel való belső ötvözöttségét azonban nem tudja centrumba és kiindulásba helyezni, hanem szétszórtan hadakozik a hidraszerű szkepszis ellen.

Állításainkat le kell mérnünk a Védán, Sankarán, kínaiakon, Buddhán, hermetikusokon, primitíveken. Ez a szellemtörténet teljes köre.

H. B.: Alkímia, Tao, Ji King.

Sz. L.: Az Ó- és Újtestamentumot együtt különbözteti meg az összes többitől: a személyes Istenség, a szó jelentősége, a történelmiség megjelenése (a konkréció egy magasabb foka), mitikus monumentalitás, a

„népek és sorsok" (Ézsaiás) barokk monumentalitása, rafinált, barokk etika (Nietzsche), nem önálló etika (evvel negatíve rokon Buddha és Kant).

H. B.: A próféták etikusak, evvel szemben Krisztust mágikus jelenségnek látták, akiben mágia és ethosz egy. Mereskovszkij: Az evangéliumok nem csodákról beszélnek, hanem jelekről. Krisztus tiltakozik a csodatevés követelése ellen.

Sz. L.: Mitikus monumentalitásban, Mózesben mágia és ethosz egy (tízparancsolat). A próféták a depraválódott mágiát robbantották, s a végső egység az evangélium, a törvény betöltése.

H. B.: Egyetlen szó sincs az evangéliumban, amit előbb máshol ne lehetne megtalálni. Tárgyi, történeti alapon: eklektikus. De van benne valami, amit máshol sehol sem találni; ez viszont megfoghatatlan, szóban ki nem fejezhető, s ez Krisztus. Az evangélium eredetien humánus. A kereszténység törés: Ádám előtti állapot. Az Ószövetségnek a tradícióban nincs megkülönböztetett helye. Az Ótestamentum egyenrangú a kínaiakkal, hindukkal stb. ... de döntően eltér az Újtestamentumtól. „Anima naturaliter christiana."

K. Gy.: Az Ószövetséget a tradícióktól megkülönbözteti, hogy benne történelmi konkréció a megváltáshit — vagyis, hogy elővételezése annak a törésnek, amit a kereszténység az egész tradícióval szemben jelent.

Sz. L.: Magam felé forduló szkepszis: jelen volt-e a megváltáskoncepció a prófétai, tisztán etikus kor előtt is?

A Subjekt-Objekt (alany-tárgy) problémához:

A megismerés tárgyával szembeni problémát már az elején be kell vallani. Az első nagybetűben benne legyen a megfoghatatlan. Ne külön egy lehetetlenség.

Megismerő aktivitásunk szubjektivitása a mayaszerűség forrása. A személyes, szubjektív Atman-gondolat kapcsolatos az emlékezés, a szemlélet és a fantázia részletes elemzéseivel. Ez a világ és megismerés mayaszerű torzítása. Mennyiben fantáziatorzított a világmegismerésünk? Ha ezt a torzítást előtérben tartjuk, akkor a maya-gondolat világos lesz. A maya a torzítás, a minden tapasztalatot és kontrollt meghamisító ördög.

Mach egyetemes szkepszise: a légköri fénytöréstől semmit nem látok eredeti formájában! De megnyugszik abban, hogy ismerve a fénytörés törvényeit, meg lehet határozni az eredeti képet. Ha eleve számolok a fénytöréssel, ha ismerem a szélrózsa minden irányában, akkor

egzaktul látok. Ott kezdődik a kutatás, ha minden irányban érzem ezt az egyetemes fénytörést, és ha ki akarom ismerni a torzítást.

Az Atman-gondolat értelmében mindennek megvan a maga szubjektív reagálási módja. A radikális szubjektivizmus törvényszerű. Minden mozzanat szubjektív reagálási módja az ő jellemzője; ha ezt a reagálást ismerem, akkor ismerem őt. A valódi szubjektivizmus nem impresszionisztikus.

Két döntő analízis:

1. Alany-tárgy analízis (tárgy és személy korrelatív, mint sötét és világos; nincs alanytól független tárgy: pánszubjektivizmus).
2. Ebner: A szubjektivitás nem alany-tárgy dualizmus. Ez a desperált dualizmus Én-Te-szó trinitássá bomlik ki, és ezen a barokká fokozott szubjektivitáson látszik a tényleges szerkezete. — Ember-ember, Isten-ember, önmagához való kapcsolata és egysége a szóban.

Mach: levonni a törést, a torzítást! Realisztikusan levonni, nem impresszionisztikusan megmutatni a fényhatásokat.

Pozitívumot kell mondanom, viszont minden torzul — de ismerjük a torzulásokat, a torzulások képleteit, és így lehetséges az életem olyan belső átorganizálása (beavatási fokok, mágia, aszkézis), amikor egy-egy pillanatra keresztülszámíthatjuk, keresztülláthatjuk ezeket a szükségképpeni torzulási fokokat, és ezek a pillanatok azok, amelyek azután a következő idő produktivitását adják... a szerszámosítás nyersanyagát. Zalai: El nem érhetjük, csak telt vedrekkel térhetünk vissza tőle.

Ebner: „Wer vor Gott steht, hat keine Zeit zu spekulieren." (Aki Isten előtt áll, annak nincs ideje spekulálni.) Ebner: Rausch, Weltanschauung, Kultur, Genialität (mámor, világnézet, kultúra, zsenialitás): játék, nem komoly. Averzió a szellemi technikával szemben is. Evvel szemben a pillanat komolysága... ezt nem felejthetjük el. Van pillanat, amikor nevetségessé válik minden világnézet, de ebben nem tudunk élni, kell a szerszámosító részletmunka... a teológiai tanulmány... Egészséges dualitás lehetséges.

Nietzsche a szubjektivizmus csak-negatív oldalaival szántja végig egész horizontunkat... szemben a Kelettel.

1947. IX. 13.

Sz. L.: Ad immanencia-transzcendencia

Nem elszakítani az érzékletes konkréciót az aktivitástól, spekulációtól. Létezés, megismerés és csoda benne van az életünkben, az életünk nem létezik nélküle. A transzcendencia egy belső szakadás, ugrás áthidalása. Egy rangsoron belül megvan az immanencia és transzcendencia feszültsége. A klerikalizmus a transzcendencia fixa idea-szerű hangsúlyozása.

Az alany-tárgy viszony megfelel immanencia és transzcendencia viszonyának. — A tőlem független valóság feltételezése: az immanenstől független transzcendencia; ez a klerikalizmus és materializmus nyílt szerkezeti egybeesése.

Az Atman és az Ige kapcsolata — „Zu Anfang war diese Welt allein Atman" (Kezdetben ez a világ egyedül Atman volt)... Genezis: „Kezdetben teremté Isten az eget és a földet..." János: „Kezdetben vala az Ige..." Az Atman és az Ige a Brahman közvetítésével párhuzamosak. A Brahman etimológiailag: Ima! Teleologikus, mágikus karaktere van: áldozat-ima-szó hatalmának engedelmeskednek az istenek („...miseszerű, konkrét Istenhez-szólás..."). A szókarakter később elhalványul, és a spekuláció redukálódik az Atman, a szubjektum, a Selbst személytelen, meg nem szólaló, absztrahált fogalmára. A legmegfoghatatlanabb a Selbst. Az összes szellemi tulajdonságom még nem vagyok „én magam", viszont a tulajdonságaimtól elvonatkoztatott Selbst megfoghatatlan. A Selbst megfoghatatlanságát hangsúlyozzák.

Az áldozat felbomlik „Szó" nélküli spekulációra és klerikális rituáléra.

Pozitivista vallásmagyarázat: a vallás természeti, technikai és társadalmi erőktől való félelem. — Freud: a vallás egyetemes félelmi neurózis.

A pozitivista valláskritika (Glasenapp) a primitív áldozat-karaktertől „megtisztult" spekulációt értékeli pozitíve. (Ezzel szemben a spekuláció az áldozat bomlásterméke.)

A Genezis és János evangéliuma koncentrált személyessége és érzékletessége; a khandák felbontanak. Sorrend, rangsorkérdés. Mindkettőnél a legelső mondatban Isten és a teremtésgondolat. A biblikus fokozás: szó, teremtés, érzékletesség, aktivitás konkrét egysége.

A materialista és eklektikus magatartások az értékelést vagy általában, vagy konkréten tagadják (szkepszis, relativizmus). A funkcionalizált értékelési formákat, az egész emberi létre vonatkozó értékelés lehetőségét nem ismerik el. Pszichológiai, antropológiai háttér: ha erőimet már nem tudom értékelni, szembefordulok az értékeléssel. Mivel nem tudok mást megakadályozni abban, hogy értékeljen, azt állítom, hogy mérlegelés nem lehetséges; megtámadom a mértéket, diffamálom.

Ha lemondtam az értékelésről, akkor erőszakosan szembe kell szállnom vele. Az erőszakot helyeslem... Az értékelés összes reális útja ellen erőszakosan kell fellépnem és rossz hírbe kell hoznom...

A megismerés: ismert és ismeretlen feszültsége. (Ad egyetlen misztérium és racionális gondolkozás.)
Simmel az életről: előre láthatom és nem láthatom előre. A kettő feszültsége az élet.

A teológiai rendszerek áttekinthetetlensége.

Reneszánsz teológia: két kinyilatkoztatás van, a szó és a természet.

Baader-Dosztojevszkij: A naturalizmus eretnekség, de az a teizmus, amely a naturalizmust nem foglalja magában, szintén eretnekség.

A Biblia értésétől és megvalósításától távolít el a vele való közvetlen foglalkozás. Konkrét problémáktól nyúlunk vissza hozzá. A naturalizmus, a humanizmus és a teizmus egységében, és nem szövegkönyvszerűen kell használnom a Bibliát. A Biblia hamis elővételéből vagy bibliakritika lesz, vagy „minden betűje szent": vagy filológiai, vagy prédikátor-attitűd. A közvetlen foglalkozás elzár előle. A Biblia kijelentései nem egynívójúak.

A halmazok elméletének kritikája és a nyelv mint matézis

1947. IX. 17.

Sz. L.: A halmazelmélet a tetszés-szerintiségre megy vissza. Diagnózisunk szerint ez patologikus tetszés-szerintiség.
Itt szuperatomizmusról van szó, bábeli igényről: a halmazelmélet atomizmusokból akarja levezetni a világ megértését. Halmazok halmaza. A semmiből megérteni a világot.

Wittgenstein: Die Welt ist die Gesamtheit von Tatsachen und nicht der Dingen. (A világ tények összessége és nem a dolgoké.)
Evvel szemben még d'Alembert is: Die Welt ist eine Tatsache und eine Wahrheit. (A világ egy tény és egy igazság.)

Ha minden dolog abszolút különböző, nem tudok megkülönböztetni. Csak akkor tudok megkülönböztetni, ha a különbözőségek is különböznek. A különbségek különbsége már mennyiség. (Két „nagyság" mint különbség mennyiségileg különbözik.)
Nincs pusztán mennyiségi különbség: az minőségi is. (Kék foltok.)
Hány „különbségek különbségét" tudok megkülönböztetni — ennek megfelelően jön létre a piramis, csúcs, sor, rangsor. Rangsor: a kvalitás és kvantitás összefüggése, a különbségek különbsége.
Különbség, hatás, ok, erő, mozgás...

B. E.: Nem volna lehetséges a kozmikus sugárzás mérése, ha nem tudnám a kozmikus sugárzás nélküli teret előállítani. (Méréstechnikai abszurdum.)

Sz. L.: A fizika nem tudja az erő és ok közötti összefüggést meghatározni, mert kiszakította tágabb összefüggéséből. (Nietzsche: Wille zur Macht; az erő mint végső ok.)

Az axiomatikus gondolkozás matematikai gondolkozás.

Amikor azt kérdezem, mi a matematika, a „mi" a lényegre vonatkozó kérdés.

A „minden"-re vonatkozólag vannak külön kvalifikált tapasztalataim. A „véges" egy akció eredménye, annyit jelent, hogy „figyelek"! Ha megnevezek egy tárgyat: figyelek, értékelek.

Hamann: A pulzusunkban benne van az időteória.

Matematika, logika és nyelv kapcsolata.
Matematikai kapcsolat van hiány és ellentmondás között.

A nyelv maradék nélkül matematika — ezt kell bizonyítani.

Minden logika matézis, ha a nyelv maga minden mozzanatában megfelelő szintű egyetemes matézis.
Ezután nyugodtan vezethetünk le minden matematikát a nyelvből.
Sok mindenre akarják visszavezetni a matematikát. Minden jelzés matematikai karakterű. A nyelv és a rámutatás a konkrét rangsor... A nyelv minden szavát és mondatfelépítését mint matematikai összefüggést kell megértenünk.
Jelzés, mutatás, rangsor. A sor folytatása értékelméleti irányban: szám, név és alak (Gestaltqualität); szám, név és íz.
A szám leszűkített név. Arányuk olyan, mint mozgás és változás aránya, mint mennyiségé és minőségé.
A szám ízkaraktere egy számnál sem hiányzik. Figyelni arra, ami benne individuális. Minden szám különbözik: névben, számban és ízben.
Rákérdezés: mi a szám? Mi a funkciója, értéke, eredete? Nem választhatjuk el hatásaitól, tulajdonságaitól. Akkor tudom a szám Ding an sich karakterét felbontani, ha egyenrangúak közé állítom. Nehéz megtalálni, amivel a szám összehasonlítható; hinduk: névvel és ízzel.
Tiltakozás van a matematikának a nyelvvel és a lételmélettel való kapcsolatba hozása ellen.
Abszurdumnak látszik, hogy a nyelv tisztán matematikai karakterű. Ezért ki kell elemezni a nyelv matematikai tulajdonságait. Ez részletesebb munka lesz: sor, sorrend, fokozás, főnév és melléknév megkülönböztetése, lényeges és lényegtelen megkülönböztetése, egymás-mellé-sorolás, összeadás, törés, osztás...

A műveletek permanenciája.
Az osztás mint a technikai gondolkozás alapfunkciója.

Kontrollkérdés: van-e olyan eleme a nyelvnek, amelynek nincsen matematikai karaktere!?

Beszélgetés matematikusokkal a dialektika és a matematika összefüggéséről. A vonal fogalma a matematikusok számára elemi szükséglet. A centrum, a kör és a középpont fogalma is.

Nem a matematikai empíriából jutunk el a centrum fogalmához, hanem a törzsközösség centrumából: evvel mérjük a többit.

„A megszerzés-fogalom mint a termelés kezdete."
Ha emberről beszélünk, beszélő emberről beszélünk. A nyelv létezése és az ember létezése egy momentum. A matematika az emberrel van adva.
A matematika egy termelési ág a termelésen belül; nem nő ki a termelésből.
A matematikát abból a világból vettük, ahol az ember és a környezete nincs szétválasztva.
A matematika hasznos absztrakció, hasznos keresztmetszet.

Egyiptomi bizonyítás: „Nézd meg, és látod!" Az empíria mint bizonyítás. A közvetlen tapasztalás és a deduktív bizonyítás. Indukció és dedukció dialektikus viszonya.

1947. IX. 19.

K. A.: Mit tudunk jelrendszernek, nyelvnek, közvetítőnek látni?
(Beszéd — természetes és mesterséges nyelvek különböző fejlettségi fokokon —; magasan ritmizált nyelv; vers. Írások — írástörténet... gyorsírás... hangfelvétel? Rajz: festészet, szobrászat, fényképészet, építészet. — Zene: ének, hangszeres zene, tánc, koreográfia. — Technizált nyelvek: kémiai szerkezeti képletek, chiffre-k... Matematikai-logikai jelrendszerek a geometriától az axiomatikáig. Hang-, kéz-, zászló-vészjelek, valutarendszer...)

Sz. L.: Mi az, ami nem jel, ami nem eszköz, ami nem közvetít? Könnyen látható az útjelző jeljellege... nehezebben magáé az úté... még nehezebben fogható fel egy autó jelnek... és még nehezebben az ember. — Az autósnak jel a ház is: tilos és veszedelmes nekimenni.

A termelési folyamatok tervekkel, szellemi hangsúlyú nyelvesítéssel, jelesítéssel, szerszámosítással kezdődnek. Értékelés és mértékelés; mértékkészítés, nyelvalkotás. Természetesen növekszik az, hogy miben értelmes megegyezni. A termelés összes további fázisa a jelenségvilágban van, összes terméke jelkarakterű: eszköz.
Eszköz—cél, jel—jelzett.
Mérés — jelzés — képzés — mutatás — összefüggés.
Mi a kép, és mi a forma? Arány és funkció.

Minden jel, ami nem végcél, hanem továbbmutat. A jel a mozgás és értelem funkcionális közvetítőállomása. Ha azt mondjuk egy tervrajzra: jel, többesszámban kell mondanunk; jelorganizmus.

Robinson vasfazekat lát; számára a főzés szempontjából nem jelez semmit, csak vasdarab, viszont jelzi Robinson Robinson-állapotát.

Mértékelés — értékelés — jelzés: ugyanannak a különböző mozzanatai.

Kant: az embert nem szabad csak eszköznek tekinteni. Az embert egyetlen, teológiai szempontból lehet, szabad és kell eszköznek mondani: az egészre vonatkozólag, az Isten kezében. Ez nem mond többet, mint hogy „én nem vagyok a világmindenség".

Jel-kép-hasonlat kapcsolata a közvetlen tapasztalással. A nyelv hasonlatokkal dolgozik: minden hangrezdülés hasonlat. Ha azt követelem: „ne beszéljünk hasonlatokban", akkor azt követelem, hogy ne beszéljünk kontrollálatlan hasonlatokban.

A jelet, képet, hasonlatot, arányt, funkciót csak akkor tudom használni, ha a szubjektív, közvetlen tapasztalásból, az érzékenységből való kikristályosodásuk pillanatában tudom őket megragadni.

A jel mindig differenciákat mutat. Az érzékenység szempontjából: öröm és szenvedés! Öröm: hasonlóság — szenvedés: különbözés, ellenkezés. A közvetlen tapasztalásban adott irány: az öröm terjedékeny, mert eredetileg egyetemes... az evidencia-élmény az örömből születik. A közösséghez tartozók örömének egymást fokozó interferenciája. A perverzió korlátozza magát, az öröm nem bírja ki, hogy korlátozzák. A patologikus, a narkotikus tendenciálisan korlátozza az örömöt.

A jel a megoldásra mutat, az egészre, a létezőre, az értelemre. Jel: differencia: egész: létező: értelem.

Nem lehet hozzáfogni az állítások és állításrendszerek sorrendesítéséhez, amíg nem tudom ugrásosan végigjárni az egész kört.

Rendszerezni annyit jelent, mint forrásaira visszavezetni.

Az eredményeket támadjuk és nem támadjuk.

Halmazelméleti tanulmányunk célját egy tudományelméleti kérdéssel is megfogalmazhatjuk: Teljesen lehetetlen az, hogy a centrumba helyezett ellentmondássorozat gátolni fogja a tudományt?

Alapkérdéseink:

1. Mi a matézis? Az egész tudományelmélet mozgósítása! A matematikára irányuló kérdést elhelyezni ebben a kérdésben: mi a tudomány?

2. Hogyan kapcsolódik logika, matematika és nyelv identifikációs kérdése a többi logikai eredményhez: az etika, esztétika és logika analíziséhez?

Mi a tudomány funkciója eredeti vagy torzult formájában?

A logikai funkció mint esztétikai és etikai magatartásunk váltópontja. Matematika és logika egymást áthatottsága.

Kalmár tiltakozott az esztétikai motívum (ismétlésnélküliség) túlkomolyanvétele ellen. Ez a matematika lélektelen gépesítésének, puszta eszközzé degradálásának jele... az eszköz fejünk fölé nő, valami, aminek lényege az, hogy nem önmagáért van, aminek lényege az, hogy eszköz.

A matematika Püthagorásznál egyetemes lételmélet. Közvetlen kapcsolata volt a művészettel, és az európai technika kezdetét jelentette. Matematika mint harmónia, mint a szférák zenéje...

A démokritoszi atomisztikus gondolat és a püthagoreizmus összefüggése: az atomizmus a magától értetődővé vált püthagoreizmusból indult ki: az atomok egymáshoz való számszerű arányaiból.

Az atomisztikus gondolat pozitív szerepe: a természet vizsgálatára, tovább-bontásra vezetett. Az atomisztikus gondolat reakciós szerepe: az oszthatatlan atom-elképzelés, az a gondolattagadás, hogy a dologi létcsomócskák felosztása lehetetlen. Heisenberg is áldozatnak veszi a létcsomócskák fixa-ideájának feladását. Püthagoreus idealizmus, Démokritosz püthagoreizmusa. Mai kettősség: hullámelmélet és korpuszkulák.

Freycinet: Mi karakterizálja a mai természettudományt? Megfigyelés, kísérlet, matematikai analízis, hipotézisalkotás. Ostwald: A hipotézis gondolati kísérlet.

A mérésben a megfigyelés, kísérlet és matematika egyek. A kísérlet nem próbálgatás, hanem mérés. A kísérletben és a megfigyelésben is benne van a matézis. A három mozzanat részt vesz egymásban. A megfigyelés a mérleg nyelvének megfigyelése, latolgatása annak, hogy mire figyeljek... s ha adva van a figyelemnek egy köre, mindig újra felmerül ezen belül a kérdés, hogy mire figyeljek? Ha a kísérletben nincs matematika, nem kísérlet.

Mindent leírni csak kiértékelve lehet, különben kása.

Teóriaalkotás, hipotézisalkotás, a hipotézis igazolása. Mit értünk igazoláson?

Az igazolt hipotézis a mérleg eredménye.

A megfigyelés hipotézisbe ágyazott. Hogy a hipotézis igazolása hogyan megy végbe, azt kell tagolni.

Kísérlet — osztás — hasonlat — közvetlen tapasztalás.

Az osztás a matematika alapfunkciója: ebből le lehet vezetni a többit. Divide et impera: ez a technika. Az emberi aktivitás alapképlete: osztok. „Spaltung des Einheitlichen..." (az egységes hasítása...) A szakadás a funkció. Ha az osztást nevezem a primérnek, akkor ez az aktivitás az egészre irányul, aminek osztódottsága vagyok, s így az egységre irányultságtól lesz primér.
Divide individue et impera! Ez a teljes képlet. Az oszt, aki relatíve oszthatatlan. Osztani csak túlerővel lehet.

A hasonlat, ha jó, akkor egzakt, abban az értelemben, hogy arányokat határoz meg, egy bizonyos szférának a mértékével mérve.

Nyelv és matézis egysége: a szó értelméhez hozzátartozik a hangkomplexum. A nyelv és a gondolkozás azonosítása ellen az szokott lenni az érv, hogy ugyanazt a gondolatot, fogalmat másféle hangcsoportokkal fejezik ki a különböző nyelvek, sőt még egy nyelven belül is! Ám a szó, a kép, a nyelv a közvetlen tapasztalásból ered: a különbözően hangzó hangcsoportokkal nem ugyanazt a fogalmat és nem ugyanazt a gondolatot fejezik ki a különböző nyelvcsaládok, hanem különbözőt is gondolnak!
Egy szó közösre szerkesztésénél az egész mindenséget kell áttekintenünk.
Az elnevezések különböző tapasztalati alapokból pattannak ki: zsellérek, tudósok, vidékiek stb. egy nyelven nem értik egymást! Nagyon is megfogható ez a meg-nem-értés.

A hasonlat a névadásnál születik. Az új, a született megnevezése eredetéről és a tőle való megkülönböztetéssel.
A hasonlatnak lényegében egzaktnak kell lennie. Az egzaktság-követelmény: aránykövetelmény, aránymeghatározás.

A differenciálszámítás analíziséből: az az eredmény pontos, amelyik a nekem szükséges értékhatárok között van.
A hasonlóság az arányok azonossága. Az azonosság tökéletes hasonlóság. Az azonosság totális arányegyenlőség. Egzaktság: céljaimhoz arányosság.

Arány és hasonlóság viszonya megfelel identitás és egyenlőség viszonyának.

Romboló pontosságigény: a végső atom keresése, a teljes összefüggéstelenségre és elhatárolásra irányuló vágy.

Az összes arányt keressük, mert ez a tagolható pontosság, a tagolható eljárás. Az arányok metszéspontja!
Novalis: Az ember metafora.

K. A.: A matematikai problémákat a beszéd nyelvén fogalmazták meg, és minden esetben megfogalmazhatók ma is.
A beszéd nyelvén történő kérdés-megfogalmazásban benne kell lennie a matematikai megoldásnak. (Kérdés és felelet komplementer viszonya miatt.)
A mi matematika-meghatározásunkból levezethetőnek kell lennie a többinek is.

1947. IX. 23.

Sz. L.: A halmazelmélet kritikája az atomizmus kritikája. A bizonyítás visszavezetést, átvezetést és mérést jelent egy szélesebb és biztosítottabb skálára.

Matematika és nyelv teljes áthatottsága: visszavezetés egy szélesebb alapra. A nyelvre visszavezetni a matematikát. A nyelv a szélesebb skála, a dzsungelszerűen rendezetlen matézis; de nem annyira rendezetlen, mint ahogyan képzelik.
Amikor a nyelvet vizsgálni kezdjük a matematika szempontjából, akkor kidolgozott eredmények kínálkoznak, amelyekkel eddig nem tudtak mit kezdeni. Ha vállalkozunk a feladat elvégzésére, megelevenednek a könyvtárakban porosodó kísérletek.
A nyelv mint jelorganizmus. Dialektika mint a dialógus mozzanata (Platón, Szókratész).

Carnap és a modern pozitivizmus látja és megkísérli nyelv és logika összefüggését kimutatni, de megerősíti a konvencionalizmust, mert azt állítja, hogy csak logikai-nyelvi problémák vannak; a logikai-metafizikai problémák is csak logikai-nyelvi problémák; a logika csak nyelv. (Ezt csak azért állíthatják, mert a nyelvet nem analizálják. Metafizikailag nem érintett! A metafizikai problémák destrukciója.)

A halmazelmélet az atomizmus radikális végiggondolása.
Elkülönített elemek összefogása halmazzá: mindkét művelet ellentmondásos. Az ellentmondások kapcsolata.

A legjobban biztosított eredményekkel szemben is fel lehet tenni a kérdést: nem lehetne-e az eredményeket az alapvető ellentmondások

kiküszöbölésével tisztábban körülhatárolni, ill. nem kellene-e az eredmények érvényességi körét szűkebbre vonni?

Az atomizmus radikális kritikájánál vagyunk a halmazelmélettel kapcsolatban.

A halmaz fogalma vezessen el a paradoxonokig és ellentmondásokig.

Annak a célnak a szempontjából, amire a halmazelmélet létrejött (a matematika matematikai vagy logikai megalapozása), el lehet-e tekinteni attól a más szempontból figyelmen kívül hagyható körülménytől, hogy részeket nem tudok egymástól abszolúte elkülöníteni? Ha ettől eltekintünk, abszolút ellentmondást vezetünk be. Ezek a mindenütt másutt elhanyagolható mennyiségek itt, ahol a matematika logikai megalapozásáról van szó, hirtelen döntővé nőnek, és éppen szándékom miatt elhanyagolhatatlanná válnak. Amennyire csak képes vagyok, itt semmit el ne hagyagoljak; öntudatlanul semmit el ne hanyagoljak!

Bíró: A matematika a minimális létösszefüggések tudománya is — tehát itt a megalapozási szándékot magát korrumpálja ez a másutt árnyaltnyi elhanyagolás! A matematika még nem volt elég egzakt, a halmazelmélet pedig arra vállalkozott, hogy biztos alapot teremtsen. Itt nem lehet nem egzaktnak lenni.

Létezik: ez annyit jelent, hogy hasonló és különböző. Az elem, létmozzanat: gondolati konstrukció. Az, hogy mennyiben hasonló és mennyiben különböző, egyenértékű azzal, hogy elem, létmozzanat. Ha elhanyagolom a létezésnek a létezéssel egyenértékű *szerkezetét* (hasonlóság-különbözés), minden mérhetetlenné válik. — Abszolút tér!

Kopernikusz detronizálta az embert. Az ember a semmiben létezik.

Robbanó karakterű, masszív ellentmondásokat konstruálok a különbözés és hasonlóság elhanyagolásával.

Minthogy gondolati szférában lejátszódó mozzanatról (megalapozásról) van szó, tehát a hasonlóság-különbözésnél nem lényegtelenebből, mint az „egzisztencia" kérdéséről van egyben szó.

A kiindulópont — elemek elkülönítése és összefogása — abszolút problématikussá tehető. A gondolati és más elemek szétválasztása nehéz... lehetetlen — és összefogásuknál ugyanazok a nehézségek, mint a szétválasztásuknál: pl. n i n c s a p o n t o k n a k e l l e n á l l á s u k!

Azt akarom, hogy külön legyenek: és külön vannak! Én akarom, hogy együtt legyenek: és együtt vannak. Ez a mágikus funkció, modern nyelven a k a r a t i funkció.

A pont akarati tény. A halmaz akarati tény.

A matematikusok tiltakoznak az ellen, hogy a pont akarati tény, mert így önkényt, szubjektivitást vezetünk be a matematikába. Ez érvényes akkor, ha az önkény nem különböztethető meg az akarattól. Az akarat közösségi igény.

Az akarati tény annyi, mint dinamikus!

A pont kiugrik a halmazból, ha az elkülönítést dinamikusan hajtottam végre, de az egybefogást nem. Nem egyenletes az analízis, amíg nem akarati az egybefogó aktus is. (Megrázom a fát és elfelejtem, hogy a hulló gyümölcsöt fel is kellene fogni.) Egy bizonyos síkon dologiasítottuk az elkülönítést és az egybefogást, s ez ezen a síkon eredményre vezetett. Magasabb síkon viszont kiugranak a pontok.

A halmazelmélet Platón *Parmenidész*-dialógusához hasonló kísérlet arra, hogy tudjam, mire vezetnek az ellentmondások.

Igaz az, hogy a matematikusok számolni tudnak az ellentmondásokkal. Imaginárius és irracionális szám.

Alapvető szempontjaink a halmazelmélet vizsgálatánál:

1. Itt nincsenek elhanyagolható mennyiségek.
2. A pont realitás, amely közösségileg, szellemileg-pszichológiailag leírható.

A halmazelméletben is sikerült bizonyos mértékig operációs szabályokba oldani az ellentmondásokat... Számba vesszük a nagyságrendi azonosságból adódó problémákat (hogy nem lehet elhanyagolni a különbségek különbségét) és azt, hogy egy pont szellemi-közösségi realitás, s minden tulajdonságát leírhatom, ha nincs tabuszerűen letiltva a további analízis.

Az osztás a progresszív magatartás, de ha Kant módjára határt szabok neki, ha abból indulok ki, hogy csak az atomig oszthatok, ez maga az ellentmondás.

Marx: Hegel megáll a porosz államnál a dialektikával. Forradalmak, ahol elvi megállást parancsolnak. Görcsös megállás, félelem, halálfélelem. A megállás mint halálfélelem.

Hérakleitosz-karikatúra: ugyanabba a folyóba nemcsak kétszer nem lehet belelépni, hanem egyszer sem. — Tényleg félelmetes, ha egy helyen sem lehet megállni.

Arisztotelész: Bizonyos kérdéseket nem lehet továbbkérdezni, mert elvész a kérdés értelme. Kérdések regressus in infinitum-a.

A dinamikus középmegoldás a gondolkozás és tapasztalás egysége: így már minden kérdést tovább lehet kérdezni!

Definíciók, légvonalas megoldások sikertelenek, mert kördefiníciókkal kell körüljárnunk legalább egyszer az egész intellektuális gló-

buszt. Abban a pillanatban, amikor egy generáció körbejárta, s emlékezetében megőrizte, akkor lehet továbbmenni. Marad-e kérdése, mikor körüljárta, ez a döntő! (A gyerek körülkérdezi a világot, rasztert kap róla, s ha marad további kérdése, akkor lökésszerűen fejlődik. Kristálytan: lökésszerű kristályosodás.)

Lask szerint a filozófiának van logikája. — A logikának is van logikája? — Tautologikus ténymegállapítások sora következik, ha így megyek tovább. Ellenben, ha megállapítom a fehérről, hogy fehér, azután újra körüljárom a földet, és ezután mondom valamire, hogy „fehér", beleértve és -építve minden analízisemet, akkor már produktív a ténymegállapítás.

Dingler: A tudomány a természetnek az az eszköze, amellyel uralmat nyer az ember felett.

Szó van elemről, halmazról, fogalomról. Ennél a három pontnál aktuális a „bedeutungsfreie Zeichen" (jelentés nélküli jel) vizsgálata.

A fogalom az absztrakt, nem jelző jel. A „fogalom" fogalma a jel nélküli jelzés, a jelentés nélküli jel. Függetleníti a jelet a jelzéstől. Ennek egy változata: a szó csak jelöli a fogalmat. A logisztika törekvése az, hogy kikapcsolja az emberi nyelvet. De minden közlés jelekkel dolgozik. Tehát a kérdést csak odébb tolta, de semmit nem oldott meg. Elbagatellizálják, hogy a jelek értelmét, jelentését egyszer egy nyelven le kell írni.

A szó feltételezi a másik személyt. Ha rossz a fülem, akkor annak megfelelően rossz a hangsúlyom. Az egyén nem magányos. Ahhoz, hogy azt mondjam, amit én akarok, nem tudom magamat másképpen leírni, mint ennek a belső közösségnek egy centrumát.

Kant kriticizmusához: Megismerőképességem pozitív értékelése az egyetlen lehetősége annak, hogy továbbmenjek. Ne destruáljam magam előre! Úgy kezdek el cselekedni, hogy leütöm magamat, úgy megyek fölfelé, hogy lezuhanok?

A fogalomban az a tendencia jelentkezik, hogy a nemzeti nyelvektől és jelentésrétegektől el tudjak tekinteni. A fogalom nem a nyelvtől, hanem a nyelvrétegektől akar relatíve függetlenedni.

Áttekintés: látni a különbözők hasonlóságát (közelemlékezés, összekötőgörbék, a figyelem holdudvara).

A matematikát nem lehet a logikára visszavezetni, hogyha az első lépésnél, a legfontosabbnál ellentmondás van.

A „szintetikus gondolkozás" abszurduma, hogy a különbözőket csak különbözőknek veszi.

Kissé különbözik: erősen hasonlít.

A konkrét paradoxonokat a halmaz alapdefiníciójára visszavezetni.

Mi az önmagára alkalmazás szerkezeti produktivitása? (regressus in infinitum — tovább-bomló ellentmondások — mélyülő ellentmondások...)

1947. IX. 27.

Sz. L.: 1. Jelelemzés. 2. Operációk elemzése.

A jelelemzés a tudományelmélet és a kultúrfilozófia elemzésével párhuzamos.

Nyelv, logika, matézis, axiomatika, közvetlen tapasztalás: a valóság keresztmetszetei, molekuláris, sejtszerű elemei.

Nyelv és logika szoros kapcsolata a nyelv és a gondolkozás szoros összefüggését jelenti; szétszakításuk a közvetlen tapasztalás alapján éppen olyan lehetetlen, mint valóság és jelenség szétszakítása.

Heidegger (sajátos pozitivista): A „fenomén" annyit jelent: „zeigt sich selbst" (megmutatkozik). A szó maga kifejezi valóság és jelenség szétszakíthatatlan egységét.

Nietzsche és Lenin variációi:

Nietzsche: Miután mindent feloldottunk jelenségekben, csak a jelenséget vesszük tudomásul, és akkor a másik, a mögötte álló valóságfogalom fölöslegessé válik, és megszűnik a kettősség!

Leninnél ugyanez a gondolat: az abszolút és relatív különbségének relativitása. (Leninnél ez nincs szervesen beépítve, mert nincs teljes filozófiai koncepciója. Filozófiai feljegyzései főleg Hegelhez írt jegyzetekből állnak. A marxi metodikát építi tovább. Rendszeres, annyiban, hogy támadja azt a marxizmust, amelyik nem a metodikából indul ki. A megismerés abszolút, eleven; ezt a hérakleitoszi gondolatot is megpróbálja aktuális módszertanba átfordítani.)

Ha valóság és jel egységéről van szó, a természetes és mesterséges jel kérdéséhez jutunk. Minden eredeti jel maga a létezés, és tulajdonképpen azt a kérdést kell megvizsgálnunk, hogy a valóság milyen mozzanatai válnak jelzőfunkciókká.

A jelzőfunkció többrétűen közösségi: egy személyen belül (magam számára adok és fogadok jeleket) és embertársaim felé (jelek mások számára és jelfogás másoktól).

A valóság olyan mozzanatai válnak jelzőfunkciókká (a létmozzanatoknak azok a tulajdonságai válnak jellé), amelyek lényeges alkotó mozzanatai a valóságnak, és amelyeknek egy adott síkon megvan a maximális, egyetemes közösségi karakterük.

A jelnek láthatónak, egyetemesnek, közösen gondolhatónak kell lennie!

Ismeretesek az ok és okság, továbbá a megismerő és megismert paradoxonai. A kauzalitás és megismerés paradoxonait egyszerűen levezethetjük és dedukálhatjuk az előbbi gondolat figyelembe-nem-vételéből. A létezés és jelzés relativitásának és közösségi karakterének figyelembe-nem-vételéből.

Kísérleti definícióként: *létezés és jelzés relativitása, közösségi és egyetemes karakter: ez az emberi nyelv definíciója.*

A matematikai nyelv jelentőségét egy metszetből úgy fogalmazhatjuk meg, hogy azokat az operációkat, amelyeket a valóságban (a szűkebb, materiális értelmezésben vett „valóság"-ban) el kell végeznünk, elvégezhetjük a matematikai nyelvben.

A matematikai alapoperáció az osztás. A valóságban elvégzendő osztások elvégezhetők a kialakult matematikai terminológiában. — Ha a szűkebb értelemben vett valóságot mint hálót idézzük magunk elé, akkor a matematikai-logikai nyelv ugyanolyan gazdagon kötött háló, lehetőség az osztás elvégzésére, kontrollra és leképzésre. Formulierbarkeit (formulázhatóság).

K. A.: Milyen kérdések fogalmazhatók, formulázhatók meg egy nyelvben?

Sz. L.: Valóság és jelenség egységes felfogása azért ütközött még tudományos ellenállásba, mert a nyers empirizmus önkényessége kísértett. Szigorú empírizmussal és a vele egybeeső axiomatikus-logikus gondolkozással kimutatható jelenség és valóság egybeesése.

Azért indulunk ki az osztásból, mert van mit osztani, mert az egységesből indulunk ki. Szempont kérdése, hogy az osztásból vagy az egységből indulunk ki; de nem lehet egyszerűbből kiindulni, mint egységnek és szakadásnak ebből a komplexitásából. Philón: az Egységes hasadása és ellentmondó részeinek megismerése.

Bense: Vor aller Wissenschaft liegt das Wissen. (A tudás előbb van minden tudománynál.) Pozitivisták számára a rendszeres áttekintés lehetetlen; a metodika és a metodika tárgya végig kettő marad, a metodika csak program.

K. Gy.: Nietzsche: „jó és rossz értékítéletek." — Ézsaiás: „Jaj azoknak, akik a gonoszt jónak mondják és a jót gonosznak." (5, 20)

Ebner: létező és nem-létező értékítéletek. — Parmenidész: A létezőt létezőnek, a nem-létezőt nem-létezőnek kell tekinteni.

Pál: „Semmi sem tisztátalan önmagában: hanem bármi annak tisztátalan, aki tisztátalannak tartja." (Róm. 14, 14) — Máté: „Jó fa jó gyümölcsöt, rossz fa rossz gyümölcsöt terem." (7, 17)

Nem állnak-e ellentmondásban és nem gyengítik-e egymást páronként ezek a megnyilatkozások?

Sz. L.: A létezésnek, az általunk megismert létezésnek fokai vannak, relativálhatjuk, mennyiségi különbségeket adhatunk meg a létezésben... Illetékes egészekben mérve... mérhetjük összemérhető perspektíva-szélességekben...

Csak az egyetlen misztérium kisugárzását ismerjük el. Minden kérdés visszavezethető egy ellentmondásra... az Atman-gondolatra, arra, hogy „das bist du Svetaketu" (ez vagy te, Svetaketu), és létezik külön a világmindenség... e z a p a r a d o x o n!

Az idézett kijelentések az értékelés útjának két szélét jelzik... értékelő mozgásunkat belülről mérsékeli, mint két szélső érték... bármilyen szűk úton kétoldalt megtámaszt, határol, szélső-értékkel. Az értékelő realitás maximális feszültségét jelentik az idézett kijelentések; jelzik, hogy létértékelésem és a lét engem-értékelése elválaszthatatlanok, jelzik, hogy az értékelés teljes szabadsága és biztonsága egyidejű.

Nietzsche: Hogy bírnám ki, hogy nem vagyok Isten, ha Isten van? Ez a paradoxon — ateista feszültségben. Mindig megfogalmazható úgy a kérdés, az egyetlen misztériumra vonatkozó kérdés, hogy megoldhatatlanná válik. Nem csoda. Abból indulunk ki, hogy szűkebben nem megoldható.

A megismerés maga határt jelent. A mélységben való megismerésnek semmi akadálya nincs.

A megismerés is egy funkció, egy lépés a megszűnt kontaktus fokozatos vagy forradalmi helyreállítására.

Minden határt, amit felfedezünk, felhasználjuk a felrobbantására. A megismerés a határok átlépése... és akkor új határokra bukkanunk. Paradoxon: minél előbbre megyek, annál több és tágabb a határ. Csak erről van szó.

Az ismeretelméleti és kauzalitás-problémák abból származnak, hogy a jel születését nem veszik figyelembe. Pedig az közvetlenül az egyetlen misztériumra mutat.

Ha a jelzésfunkciót tagadjuk, a kizsákmányolás, hazugság és erőszak egzakt alapjánál, közösségi alapjánál és elégséges okánál vagyunk. Akkor az is kérdéses, hogy van-e művészet? építőművészet lehetséges-e? lehetséges-e ma?

A kettősség feszültségét nem zárja ki a hármas feszültség. A kettős feszültség nem oldódik fel és nem szűnik meg.
Ősmisztérium — nyelv — logika.

Reális osztás és oszthatóság: az osztáshoz reális fizikai és szellemi értelemben vett erő kell! Halmazelmélet: elkülönítésnél egy erő latbavetéséről van szó.

K. A.: Egy ok latbavetéséről is...

Sz. L.: Áthatás, áthathatóság és osztás kölcsönfogalmak. Az osztás és oszthatóság kérdésnél megragadható a kontinuum és a végtelen problémája.

K. Gy.: Az osztás, vagy az „egység tartása" a primer?

Sz. L.: *Az egységet nem kell tartanom, mert az egység tart engem.* Az egység segítségével oszthatok. Az egységre és a legkevésbé megosztottra támaszkodva osztani és törni.
A legszellemibb cselekvés cselekvés-voltát mint passzivitást felfogni... az én aktivitásom nem aktivitás... semmim sincs, szellemi tulajdonom sincsen... *Abban a pillanatban passzivitás, mihelyt az aktivitásra egy magasabb mértéket fogadok el.*

K. A.: Keressétek először az Isten országát: ez minden keresés mintája, modellje, otthona, őskępe... minden keresés ebben keresés.

Sz. L.: A nyelv definíciójához: létezés és jelzés hogyan relatív?
A természetes jel képe a nyom. A keresés kiindulása a nyom. Mi a nyom? Hogyan keletkezik a nyom? Ennek megvan a törvénye: a m i k e m é n y e b b e n k a r c o l, az hagy nyomot!
Ez a kapcsolata a — kvalifikált — létezésnek és a jelzésnek.
Ebből felépíthető a természettudomány.
Nem kell megállapodnom abban, hogy mi a jel; az összekarcolódók és az észrevevő szerkezete meghatározza!
Ő maga, a létezés adja a jelet.
Észrevevő és jeladó relációja határozza meg, hogy mi a nyom!
Ebner: Létezés és nem-létezés értékelés kérdése.
Hogy mi válik jellé, az érzékenységünk nívójától függ.

Ami nyom egy rókának és minden kutyának a fűben, az nem nyom nekem.
A jel egy adott síkon jelenik meg: ez a nyelv közösségi karaktere.
Nincs az önkényre bízva, hogy mi minek a jele. Szó-gondolat.
Sok jele van annak, hogy egy állat elfutott, egy ember arra ment... egy kőzet növényzetet mutat.
Adva van érzékenységünk egy foka, ebben válnak jelekké a létezők. Ha érzékenységünket metszik, akkor tudjuk őket jelekként felfogni. — Jelzések, amiket a centrumok és az elitek fognak fel.
A legegyetemesebb az a jel, ami szó! Bogdanov (Lenin-ellenfél): A szó az „allorganisierende Funktion" (egyetemes szervező funkció). Az élő nyelv a valóság összes metszetének köre, amiből a speciális metszetek kiindulnak. A nyelv karaktere a létezés és jelzés szétszakíthatatlansága: ez a tipikus a nyelvben, ennek maximális foka a nyelv.
Az embert nem lehet nyelv nélkül élőnek tekinteni.

Egy realitásról annyira tudok, amennyire a környezetéről tudok, illetve amennyire ő maga is környezet. — Összehasonlítás — egymás mellé sorolás.

A „sötét metafizikai törekvések" (pl. a Kabbala) minden egyes szónak és hangnak saját irányt tulajdonítanak.

Jel és jelzett (létezés és jelzés) kapcsolata megromlott és fellazult, nem pedig „egyre tökéletesebb jeleink vannak." A jelzés, amelyik távolodik a létezőtől...

Vö. Zóhár (I/75b): *Die Macht der Einheit und die Verwirrung der Sprachen. Missbrauch der Weisheit und ihre Wiedererweckung.*
„Und es sprach Gott: 'Siehe, *ein* Volk und *eine* Sprache allen.' Weil alle noch eine Einheit bilden und dadurch in ihren Handlungen Erfolg haben, müssen die Wesen der höheren Stufen nach ihren verschiedenen Regionen sich sondern — und ebenso auch die unteren Wesen. So heißt es denn: 'Und Gott zerstreute sie von dort.' Fragst du aber: weshalb wurde ihre Sprache verwirrt? — Weil sie alle in der heiligen Sprache redeten, welche ihnen helfende Kräfte brachte. Denn an dem Werke und Worte des Mundes haftet die Macht, dem Streben des Herzens die Richtung zu geben, und auf diese Weisen vermochten sie höheren Beistand zu erwecken für den Bau, den sie errichten wollten. Darum wurde ihre Sprache verwirrt, damit ihr Wille nicht Macht gewinnen könne durch die heilige Sprache. Als sie die Sprache gewechselt hatten, konnten sie in ihren Handlungen keinen Erfolg haben. Denn siehe: was die Unteren in der heiligen Sprache sprechen, das verstehen die oberen Wesensscharen und geben ihnen Beistand, denn eine andere

Sprache verstehen sie nicht. Darum, als sich ihre Sprache verwirrte, war auch ihre Macht dahin, und so heißt es sogleich: 'Sie hörten auf, die Stadt zu bauen', denn ihre Kraft war gebrochen und sie vermochten nicht mehr nach ihrem Willen zu schaffen."

(Az egység hatalma és a nyelvek összezavarása. Visszaélés a bölcsességgel és a bölcsesség újraébresztése.

És szólt Isten: „Íme *egy* nép, és *egy* a nyelve mindnyájuknak." Egységet alkotnak, ezért bármihez fognak, sikerül nekik. Külön kell tehát válni a magasabb fokokhoz tartozó lényeknek, különböző régióiknak megfelelően, és külön kell válni az alacsonyabb lényeknek is. Ezért mondja az Írás: „És Isten szétszórta őket onnan." De miért zavarták össze a nyelvüket? — kérdezed. Mert mindannyian a szent nyelven beszéltek, és segítő erőt merítettek belőle. Mert a száj művében és szavában hatalom van arra, hogy irányt adjon a szív törekvéseinek; így képesek voltak magasabb segítséget nyerni ahhoz, amit építeni akartak. Azért zavarták össze nyelvüket, nehogy akaratuk hatalmat nyerjen a szent nyelv által. Amint megváltozott a nyelvük, már nem sikerülhetett, amit tenni akartak. Mert tudjad: amit az alul levők a szent nyelven mondanak, azt a felső lények seregei megértik, abban segítségükre sietnek, más nyelvet viszont nem értenek. Miután összezavarodott a nyelvük, nyomban elvesztették hatalmukat és „abbahagyták a város építését", mert erejük megtört, és képtelenek voltak akaratuk szerint alkotni.)

K. A.: Vulgáris halmazelméleti paradoxon-példa feloldása.

„Mindenkit borotváljon meg, aki nem borotválja meg önmagát!" Végrehajthatatlan. Úgy látszik, hogy egy parancs hangzott el. Nem. Két ellentmondó parancs egyszerre: 1. borotválja meg magát, 2. ne borotválja meg magát. A két parancs azért hangzik egynek, mert a „mindenkit" szóhoz egyszerre hozzászámolom önmagát és nem számolom hozzá. Egyszerre: mindenkit — ne mindenkit!

Halmazelméleti paradoxonok forrása:

1. Önmagát mint elemet tartalmazó halmaz.
2. Önmagát mint elemet nem tartalmazó halmaz.

Mindkét állításnak közös háttere és premisszája az a feltevés, hogy „önmagát mint elemet tartalmazhatja". A pozitív állítást is csak az abszurditáson keresztül, saját képére teremtve tudja megmutatni.

Az „önmagamat tartalmazni", „önmagamnak eleme lenni", ill. közös nevezőjükön: „önmagamban önmagam" két ellentmondó ítéletet rejt:

önmagam = önmagam,

önmagam ≠ önmagam.

A halmaz a mindenség összes elemétől különbözik; attól is, amit magában foglal: önmagától is különbözik. A halmaz nem halmaz.

Sz. L.: A halmaz a kisebb-nagyobb, az arányok tagadása. A számról ne beszéljünk... *Kicsi és nagy nincs, csak kisebbedés és nagyobbodás van.* Kicsi és nagy önmagától nem érthető: a kicsinyedés és nagyobbodás az egész szempontjából érthető... közeledés-távolodás... a nagyobbodás *az egészet akarja*!!!

Közeledés-távolodás: ez az észrevétel... a tapasztalásnál vagyunk, a jelezhetőségnél!

A létmozzanatok egymás számára jelzők, és jelzők az észrevevőnek, az egyetemes jelrendszerre törekvőnek.

K. A.: A kontinuum-kérdés kikapcsolhatatlan. A természetes számsor is érthetetlen lesz nélküle, mert nincs, ami a számokat „összekösse", nincs miben részesedniük, különbözniük, arányban állniuk...

Sz. L.: A tudományok a középen kezdik, nem vizsgálják az előzményeket és következményeket, ezért ütik fel folytonosan, minden lépésnél a fejüket az ellentmondásokból származó kérdések. Tiltakozás az előzmények és következmények ellen.

Meg kell tudnunk érteni, hogy valaki miért téved, és azt is meg kell látni, hogy a tévedésével hogyan érhet el eredményt. „A tévedése ellenére" ér el eredményt. Az ellentmondó hibaforrások kiegyenlítik egymást. (Komplementer mérések! Ellentmondó hibaforrások kikutatása; metodika!!! Hibakeresés!) Ellentmondás az is, hogy a tévedésből eredmény születik.

K. A.: Az ellentmondások megmaradásának elvét kiegészíti az ellentmondások megszűnésének elve. Az ellentmondásrendszerekben is csak úgy maradnak fenn az ellentmondások, ha állandóan egymásra vonatkoztatom őket. (Ezt végzi a nyelv! Az uralkodó nyelvhasználat!) Ha nem figyelek, nem ér el az ellentmondás horizontján túlról érkező segítség: a szeretet.

1947. IX. 30.

Kapcsolódó magyarázatok a jelanalízishez

Sz. L.: A nem-létezőt elnevezték térnek, s ez később magától értetődővé vált.

A szobát azért veszem észre, mert a lámpa megvilágítja; a lámpát pedig azért, mert a szoba van: így jelzők egymás számára a létezők.

A figyelem tere egy konkrét egész; soha sincsen semmi más adva számunkra, mint a figyelem tere.

K. A.: Elsősorban azért veszek észre valamit, mert van, és mert vagyok.

Sz. L.: A lét a lét számára jel: relativitásuk. A létezőnek a létezésben való szerepe határozza meg, hogy jellé válik-e.

Organikus az a jelrendszer, amelyik magának a létezőnek az elágazódásaiból származik... s ennek specializálódásai vannak. A létezésből organikusan nőtt, született jel...

B. E.: Lehet-e értelmetlen jelrendszert csinálni?

Sz. L.: A halmazproblémáról van szó.

A „jel" szóban benne van az, hogy két értelmes lény nélkül nem lehet jelezni.

K. A.: A létező értelmessége!

Sz. L.: „Én ezt így látom, mások úgy..." Az ismeretelméleti szubjektivizmust gátlás nélkül tovább kell vinni! A valóság minden egyes mozzanata így viselkedik: tisztán s z u b j e k t í v e... Ez nem speciálisan emberi „gyengeség". A létezők a maguk módján viselkednek. *Minden szubjektív, szubjektíven viselkedik, tehát nyugodtan kereshetünk törvényszerűséget.*

A szubjektív szóval függ össze a nihilista anarchiától való félelem. „Nekem ez jó, nekem az jó,... nekem most ez jó, holnap más..." Ma és holnap között törvényszerű összefüggést tudok felfedezni: *ami szubjektív, az nem anarchikus, hanem törvényszerű.* A törvény szubjektív!

Szubjektivitás — változás. Ez annyit jelent, hogy statikus formulával nem ragadható meg.

Az objektivitás-hit posztulátumai, hogy a valóság
1. van,
2. semleges, Ding an sich, részösszefüggés,
3. kívülem van.

Ez az objektivitás-hit minden kultúrában és minden civilizációban megjelent. Konstrukció. Hátterében a „puszta" tulajdonság nélküli létező feltételezése van. Minden tapasztalatunkkal ellenkezik ez a feltevés.

Az „objektív" szót megtarthatjuk, mint a tárgy, a szemlélt, a szemlélőhöz kapcsolt szemlélt jelét. A valódi objektivitás p á n s z u b j e k t i v i z m u s t jelent; ez az önkény minden lehetőségét kikapcsolja.

Minden a maga módján létezik — nem létezhet más módján! Ez az i d e n t i t á s megjelenése gazdag formában.

Közös értékelésre akkor nem juthatunk, ha a másik nem akarja, ha burkoltan vagy nyíltan szabotálja az értékelést, a szándékot, a közösséget.

„Nem *akarja* az egyetértést..."? Nem túlzott ez?... Nem tudja, mert nincs diszponálva, vagy.... Ha nincs diszponálva, az is azt jelenti, hogy nem akarja, mert nem készült fel; az egyetértés feltételeit nem teljesíti.

B. E.: Ha bizonyos kísérletek nem sikerültek, akkor „nem akarták, hogy sikerüljön"? — Tehát egy kísérlet sikertelensége nem bizonyít?

Sz. L.: Abból kell kiindulni, hogy a kérdést, amit tisztázni kell, tisztázni l e h e t. Ez az általános logikai és emberi kiindulópont. Megvizsgáljuk a tudományos vitákat a jelenkorban és a múltban. A tiltakozások jól megfoghatók. Bele se mennek a kérdésbe. Adva van egy megoldás, és mégsem arról beszélnek; nem arról a témáról beszélnek. Nem két teória áll egymással szemben. Ha valaki egy teóriával szemben ill. egy teóriáról mást tud állítani, akkor már elfogadta, sőt túlnőtte a szembenállót. — Olyat utasítanak el, amit nem ismernek. — Súlyos okai vannak ennek: a másiknál lesz a hatalom és tekintély, ő lesz a mértékadó és nem én! Nem érti a szembenálló nézetet — és nagyon jól érti.

A meg-nem-értés és szembe-nem-kerülés eleve biztosítása: c s a k b e s z é l é s n e m h a l l g a t. Monologikus szituáció. A hallgatás előfeltétel, felkészülés, előkészülés.

K. A.: A hallgatás mint az akarat forrása. Meghallgatás és összecsiszolódás: összeillés, egyetértés. „Nem akar", ez a merevebb, anyagi világban azt jelenti: nem illik össze, nem fér bele, nem fedi, kisebb, nagyobb. Itt feltételezve van az összeillés követelménye.

Sz. L.: A „ráhagyás", a nem-reagálás... (a valóság *egymás* számára jelző mozzanatai). Ráhagyni addig lehet, amíg nem vagyok illetékes. A ráhagyás egyetértésnek, szelídségnek, szeretetnek látszik: alázat címén kivonom magamat a döntés alól; ez annyit jelent, hogy ott, ahol valaki bajban van, kivonom magamat a döntés alól, cserbenhagyom.

Az eddigi jelanalízisek eredménye így formulázható:

A l é t e z é s a l é t e z é s j e l e.

Hogyan lehetséges ez? Ehhez logikailag az egységes bizonyos szakadozottsága és elágazódottsága szükséges. Ennek a szakadozottságnak két iránya van:

1. személy és személy szakadozottsága;
2. személy és tárgy relatív szakadozottsága.

Azt kell megvizsgálnunk, hogy a létezés a létezés jele, és hogy a jelzés természetesen alakul ki a létezés szerkezetéből, belső dinamikájából.

A jelzés és létezés relativitása szigorú keresztülvitele a kauzalitásnak.

Ad halmazelmélet: kauzalitás mint a hatás folytonossága, másrészt az okok keresése a cselekvésnél. A cselekvés értelmét akkor biztosítjuk, ha visszakövetjük a létezést és jelzést egészen elágazódásukig és egységükig. Amennyiben nem követjük vissza, cselekedeteink értelmetlenné válnak.

Buddhista nihilizmus: dolgok és jelek! Ebből minden nihilizmus és ellentmondás szervesen következik.

Figyelemmel követtük a *démokritoszi atom-gondolat* keletkezését, tudatos ellentmondásait és mai hatását. Tudatosan magában foglalja a *paradoxont:* a nem-létező létezik! *Eklekticizmusa* támaszkodik a püthagoreizmusra. Az atomok arányai, számszerű viszonyai jelentik tulajdonságaikat. Ma is aktuálisan él, hat és sugárzik a démokritoszi atomizmus sajátos kettőssége.

A *platonisztikus idealizmusnak* is megvan ez a kettőssége.

1. A platonizmus szellemi és püthagoreus.
2. Az önálló ideák viszonylag függetlenednek az egész valóságtól és értékeléstől. A tárgy, az objektum, a szemlélt önállósodott, és önállósodott az idea, pedig ő a szemlélttel áthatott szemlélet, a figyelem perspektívája, az Anblick.

A nihilista konstrukció eleve megoldhatatlan problémát állít fel. A materializmus és idealimus nihilizmusba és szkepticizmusba torkollik.

A *püthagoreus tanításból* csak töredékek maradtak ránk. A töredékekből is kirajzolódó szellemi alaptétel: minden dolog lényege a szám. — Amennyire a töredékekből meg lehet ítélni, a szám fogalmába beleérthetjük az arányt és a harmóniát. — A szám és a mennyiség leírásának még sincs nyoma, pedig fennáll a definiálás követelménye. Igaz, hogy *az alapvető ősjelenséget leírni nem lehet, csak rámutatni!* De az ősjelenséget *létezés és jelzés ősi elágazódásáig kell visszakövetni!!!*

Történelmi példáink nem cáfolják ezt a lehetőséget: a hinduk név-szám-alak hármas egységét tanították. *Mérni és tükrözni kell a számot, valami vele egyenrangú és más árnyalatú különbözővel.*

Lehetséges olyan ember-, élet- és világlátás, amelyik a valóságnak egy metafizikai tételbe való beleszorítását el tudja kerülni, mégis beszél a valóságról, szívesen, emberien, létezésbeli szerepünket meghatározóan.

Még azt a kérdést is fel kell tenni, hogy mi a szám?! Nem elvileg lehetetlen.

K. A.: Mik a nehézségek?

Sz. L.: A legritkábbak a matematikai-logikai kérdéseket megközelítő előretörések, mert a matematikai-logikai precizítás és módszeresség a gondolkozás mintaképeként szerepel. A határozott koncentrálás ezekre a kérdésekre elég magányos szigeteket jelent: Cusa, Pascal, Leibniz, Descartes... ezeknek a gondolkodóknak nemcsak programjuk volt a matematikai szigorúság, hanem aktivitássá is vált náluk.

A matematikai misztika is elég ritka. (Kabbala, püthagoreizmus, indiaiak, kínaiak.) Felújításaik számmisztifikációs játékokká válnak.

Kettős szituáció: 1. a matematikai gondolkozás őrzi legtovább a kapcsolatát a filozófiával, metafizikával és vallással; 2. ő szakad el tőlük a leghamarabb.

Ma: szórványos visszakapcsolások vallási problémákhoz és elemi erővel filozófiai problémákhoz. A súlyosabb matematikai kérdéseknél, a matematika áttekintését követelő matematikai kérdéseknél nem lehet kitérni a filozófiai kérdések elől.

Irtózás — bizonytalanság — bizonyításkövetelmény — matematikatörténet.

Nem akarja? Nem tudja?

A nem-tudás visszavezetése a nem-akarásra. A krisztusi követelmény; a nem-akarást visszavezetni a nem-tudásra. Ezt csak akkor tehetem meg, hogyha a nem-akarástól nem érzem magam támadva... „Nem tudjátok, mit cselekszetek" ... (Kegyelem.)

A nem-akarás, nem-tudás két oldala: kegyetlenség és szeretet.

Nem tud, nem lát, nem tud akarni. Az akaratot kell tudni akarni (Ady).

B. E.: Az Isten nem gondolja az emberről, hogy a tiszta, izolált bűnt akarja.

Sz. L.: Ha kimondjuk ezt a szót: Isten, nem térhetünk ki az elől a gondolat elől, hogy az Isten gondol, és mit gondol.

K. A.: Gondolkozom: az akaratom mögé lépek.

Sz. L.: Tábor: Akkor nem vagyok monologikus, ha azokra a személyes forráspontokra reflektálok, amelyekből a másik elmondja azt, amit el kellett mondania.

Szemlélő és szemlélt, jel és létező, valóság és idea, lét és kép, lét és erő, személy és közösség, létező és létező, jel és jel, valóság és jelenség, én és a valóság, én és a mindenség, létező és tulajdonság, egy és sok, egész és rész szétszakításának, ennek a dualizmusnak az a következménye, hogy a *valóságos, élt értékelés rögtön a feje tetejére áll*!! A másik, a tőlem független lesz a primér, ez lesz a „valóság", az „igazság".
Ha elválasztok és elszakítok, tudnom kell azt, hogy én csináltam, hogy következményeivel számolni tudjak. — A szétválasztás feltételeit tudnom kell.
Ha alacsonyabb életérdekeim érvényesülnek a magasabbak felett, akkor ez a felejtés (elszakítás-elfelejtés). Az emlékezettel élő élet tetteim és helyzetem észben tartását követeli. Ha el akarok menni a város végére, nem felejthetem el, hogy Szabó Lajos vagyok. Mert ha elfelejtem, az az őrület.

K. A.: A mást-mint-eddig-csinálás, az új lépés, az új irány, az átváltás és átváltozás beidegzett tudást kíván (a szétválasztás feltétele!). Az otthon elhagyása; otthontágítás; Standort, saját terület, bázis, metodikai tudás, változni tudás, Omnia mea maecum porto... (mindenemet magammal hordom). Objektivitás-megkülönböztetés-elnevezés-tapasztalat.

B. E.: Szigorúan akkor nem mondhatom erre a lámpára, hogy ez lámpa... hiszen „én vagyok a lámpa"... s ha ezt mondom, akkor egyszerűen őrült vagyok.

Sz. L.: Nem. Amit általánosan „én"-nek neveznek, az sokrétegű (közelség és idegenség); avval különböző módon azonosítom magam. Olyan belső ellenállásaim vannak az „én" bizonyos rétegeit „én"-nek tekinteni, mint az említett lámpával szemben...
Hol vagyok „én"? Ki az, aki cselekszik? Kell és lehet mindig visszakövetkeztetnem amögé, aki cselekszik... ez regressus in infinitum követelmény... de mindig meg kellett és meg kell tennünk ezt az interpolációt.

B. E.: Ebben a folytonos hátralépésben élni maga a pokol!

Sz. L.: Ez a mennyország. Ez a gödeli sor alapja.

B. E.: Ez akkor mennyország, ha valamihez közeledem.

Sz. L.: Ezt nem lehet hipotetikusan állítani.

Ha alacsonyabb életérdekeim betokosodtak a magasabbakkal szemben, akkor a koncentrált öntudatban felfokozott magasrendű perceimből nem a feldolgozó és otthonosan biztosított emlékezésbe lépek vissza és vonulok vissza, hanem a holnap motorikus tennivalói szállnak meg.

K. A.: *Válaszútszerű ellentétes tendenciákat jelent* (mérőeszközként használható) *ember és ember között* (abban a kérdésben, hogy az életet követelő élet, az én-transzparencia folytonos követelménye mennyország-e vagy pokol) ***a kinyilatkoztatáshoz való viszonya.*** A cselekvés regressus in infinitum szerkezetét nem veheti senki nem-tudomásul, mert minden cselekedetében evvel áll szemben, minden szembenállásában a kinyilatkoztatással, evvel a mértékelő kérdéssel (viszonykérdéssel) áll szemben: *Mennyire ismersz? Mennyire ismersz el?* Nem időnként és nem cselekedeteimtől külön állok szemben evvel a „kérdéssel", amit most úgy látok, hogy valóságtagadásunk megtestesül és cselekedeteinket belülről gátolja, lefogja. Selbst-Widerstand. (Önmagában ellenállás).

B. E.: Ha hiszek abban, hogy a koncentrált, telt, örömmel telő keresésből, hallgatásból, figyelésből való kiesésem kényszerű szünet, akkor nem pokol az állandó hátralépés, legmagasabbnak ismert értékeim állandó átértékelése...

Sz. L.: Lefelé- és visszalépés — életirigység — ressentiment.

K. A.: Mennyi mindent nem csinálunk! Például nem törünk követ.

Sz. L.: Finom példa: Thomas Mann: Tonio Kröger; aki zenész, itt van otthon, de irigyli a másikat, aki nem művész: a polgárt. Művész és polgár-nosztalgiája van. — Boldogság megállapítás: le akarom szögezni, már nem akarom odaadni magamat a valóságnak, visszanézek, meg akarom állítani az időt, félek, hogy nem jön vissza.

1947. X. 3.

Sz. L.: Az egész számokat nem lehet az alapfunkciók nélkül tárgyalni. Kettő nincs, a kettő absztrakció. Osztottunk és megálltunk. Az összeadás fiktív: nem tudom őket összeadni. Nem lesznek egyek, csak bizonyos mértékben. Hogy két megolvasztott és összeöntött fém milyen mértékben válik eggyé, azt képlettel ki lehet fejezni.

K. A.: Az összeadás: növekedés, „egyesítés", oldhatóság, olvaszthatóság. Egyneműek összeadhatók, különneműeket közös nevezőre kell

hozni (fölhevítés); a különbözés mint az összeadás akadálya. Szorzás: ismételt összeadás.

K. Gy.: Az összeadás pozitív értelmezése? (Tervezésben: leképzés!)

Sz. L.: Az eddigi jel- és operáció-elemzések összefoglaló kísérlete (gondoljunk *kutatás-létezés-matézis* kapcsolatára):

Az egységes teoretikus magatartás a kutatás. Ezt az alapmozdulatot kísérletileg így lehet definiálni: k e r e s s ü k a z o s z t ó p o n t o k a t!!! (Az osztás primátusa és a kutató életforma.) Az osztópontok azok, ahol a valóság megtámadható, törhető, szakítható a bennünk lévő impulzusoknak és szükségleteknek megfelelően.

Ezeknek az osztópontoknak a kikeresése egy immanens teleológia, egy immanens *arányosság*: az arány jelen van az osztásnál, mert egy vonalat osztunk, és egy arány szerepel az osztóerőnél, önmagunk szerkezeténél is. Szubjektív erőarányaink határozzák meg az osztó szándékot és osztó cselekedetet.

A kutatás osztás és matézis.

A kutatás osztófunkció.

Elemi arányviszonyok fellépése: megfelelő vagy meg nem felelő arányok kérdése, hogy a fejszét a megfelelő pontra helyezem-e.

Kutatás — osztás — kísérlet — hasonlat — mérték — jel.

A kísérlet bevezetése; Lavoisier, mérleg.

Az osztásnál szükségképpen arányról van szó. Arány, analógia, hasonlat. Hasonlat (hasonlóság): az egyes létmozzanatokban fellépő azonosságmennyiség. (Hasonlítani, összehasonlítani, rendezni, kutatni, osztani, kiválasztani, értékelni.)

Kísérlet, matézis és megfigyelés axiomatikus, egymást támogató egymásba-folyása.

Hasonlat — arány — egyenlőség (a háromszög belső élete). A hasonlóságot véglegesen úgy tudjuk meghatározni, mint egyes létmozzanatokban és viszonylatokban fellépő azonosság-mennyiséget. (Ld. *A hit logikája.*)

Kutatás és osztás egymásban-léte, és a hasonlóság (és az ebből derivált fogalmak) identitástartalma.

Minden bizonyítás és levezetés szorosabb kapcsolatba jutás magával az eredeti kutatással. Ennek megfelelően az ellentmondás-men-

tesség nem formállogikai jelenség, hanem a konkrét kutatás organikus része.

Itt két ellentétes tendenciával kell számolni. Számolni kell

1. a logikai-matematikai törekvésekkel az ellentmondások kiküszöbölésére;
2. a dialektikus módszer felismerésszerű törekvésével, amely az ellentmondásosságot lényegében kiküszöbölhetetlennek és csak újra és újra feloldandónak tartja.

Hogy e között a két ellentétes posztulátum között arány alakuljon ki és megfogható legyen, tudnunk kell, hogy *a felmerülő ellentmondásoknak melyik a mindenkor számunkra megragadható legmélyebb pontja.*

Egy ilyen legmélyebb pont és utolsó láncszem az alapműveletek és az egész számok komplexuma. Ebből indultak ki az intuicionisták, mint végső intuitív alapból.

Ideiglenes összefoglalás:

Az axiomatikus kutatások továbbelemzéséből kiderül, hogy a legabsztraktabb axiomatikus kiindulási pontok egyszerűen nem választhatók el egzisztenciális problémáktól, a közvetlen tapasztalástól és általában mindattól, amit úgy mondanak, hogy az „élet gazdagságának problémái."

Az, hogy időről időre viszonylag el lehet tekinteni ezektől a problémáktól, csak annyit jelent, hogy a valóság és élettapasztalat egy múltbélileg adott forrásából elég hosszú ideig lehet táplálkozni és az adott anyagból szellemileg technizálni; azon a kereten belül, amelyben egy kutatógeneráció számára valóság és élettapasztalat (ez az életgazdagság) magától értetődővé vált.

A számokkal úgy dolgozunk, mint tőlünk idegen dolgokkal. Le kell fejtenünk a számokról és a számolásról az eldologiasított karaktert.

Leopold Ziegler az *Apollons letzte Epiphanie*-ban vorwissenschaftliches Denkennek (tudomány előtti gondolkodásnak) az analógiákkal való dolgozást tartja, s a tudomány kezdetét a számszerű arányokra való visszavezetéstől keltezi. — Fel kell oldanunk minden hasonlat-arány, arány-szám dualizmust.

A szétszakításokat öntudatlanul csinálják; akik konstruálják, azokban történt a szakadás.

(Az uralkodó felfogást a halmaz uralja: van egy halom dolog, egy halom törvény, egy csomó ember, sok cél, egy halom lehetőség, szerencse, szerencsétlenség...)

K. Gy.: A l e k é p z é s problémája milyen néven szerepelt eddigi nyelvhasználatunkban? Mi a háttere és univerzális topológiai jelentősége a leképezhetőség fogalmának?

Sz. L.: Le kell képezni egy sort egy nagyobb sorra.
Leképzés — bizonyítás — visszavezetés — levezetés.
A leképzés hasonlat és bizonyítás.
A rendelkezésünkre álló legnagyobb sorra kell leképeznünk: ez a közvetlen tapasztalás. A közvetlen tapasztalás mint legnagyobb sor nem abszolút rendezett és rendezetlen, nem statikus, hanem növekvő és csökkenő sor... ahol kutatószándékom nő, ott nő a legnagyobb sor. Ha nagyobb kutatószándékú generációk növelik a legnagyobb sort, akkor ezen a nagyobb soron belül mindent át kell értékelni.

A növekedés szellem- és életszerűsége; növekedés az aranyszabályon belül, a logosz szpermatikosz értelmében. A leképzéssor a hasonlatok kontinuitása (átértékelés-leképzés). Egy centrumból vetítettség, hozzárendelés.

Az ellentmondások általában az önmagára vonatkozásnál szoktak föllépni. Ez az Atman problémája és dialektikája.

Schmitt Jenő: A dialektika, az ellentmondásosság a végtelen-probléma meg-nem-értéséből származik. Nála az ellentmondások, a dialektika teljes kikapcsolásáról van szó. Csak konkrét ellentmondásokat ismer el. Ha az ember saját egymásban foglalt végtelen dimenzióira ráébred, akkor a többi ellentmondás részletellentmondássá lesz és feloldódik.

Ellentmondásosság — végtelenség — önmagára vonatkozás.

A matematikai diszciplínák kialakulása és a képpel való kapcsolata!!!

A differenciál- és integrálszámítás integrálandó és differenciálandó sorait hosszú, többszörös summák jelzik. Ez a summaszerűség a képbe, a képletbe tömörülés előmozzanata... sűrűsödés... ez a képalkotás, a b e l e é r t é s szerkezete. Beleérteni, belegyűrni a képbe, akkor már lehet számolni vele. *A képbe, az épületbe az egész eddigi szerkezet* (meggondolások, átalakítások, helyettesítések, egyszerűsítések, részletösszevonások, részletképletek, részletműveletek, rokontudások... stb.) *arányosan bele van építve.*

K. A.: Beleépített szempontok. A magasabb művelet: a kiszámolt számolás. Egyetlen eljárásba tömörített részmeggondolások. Magasabb számcsoportok: tenzorok (hármas számcsoportok), kvaterniók (négyesek) és 16...32-es számcsoportok! Belefoglalás, beidegzés!!!
Kép — kozmogram — logosz!!!

Sz. L.: Létezés és jelzés kapcsolata sajátos materializmust jelent. Az ellentétes álláspontok egyike sem képviseli.
Nem hiszünk a jeltelen jelben. A jelnek léteznie kell.
A matematika és a matematikai nyelv szétszakítása eredményezi a jeltelen jeleket. A +, –, Σ ... jelek csak az egész matematikai jel-térben jelek, attól függetlenül nem. Ha előzőleg nem értem az osztás funkcióját, akkor nem érthetem az integrálszámítást. A jel matematika, mert mindenki hozzágondolja a jelek egész organizmusát. Materialistáknak kell lennünk, hogy láthassuk a jelzés organizmusát.
Létezés és jelzés organikusan egymásból származik. Ha abszolútnak vesszük létezés és jelzés feszültségét, vagy csak bármilyen kis mértékben aránytalannak vesszük a létezés és jelzés viszonyát, akkor megteremtettük a dezorientálódás elvi alapját és a f é l e l e m e g z i s z t e n c i á l i s f o r r á s á t! Nem ismerhetem ki magam: félek.

K. A.: A világnézetem önmagamra vonatkoztatása, magamnak a világhoz, az általam rajzolt és értékelt világhoz hozzászámolása és elszámolása, bennértékelése („buta ez a világ"). A világnézetem mint az önmagammal azonosítás nívója.

Sz. L.: Önmagára vonatkozás — önmagára hivatkozás — önmagára alkalmazás. — Ezt hirdetem, eszerint éljek.
Milyen ellentmondás-problémákat és milyen végtelen-problémákat veszek egyáltalán figyelembe; milyenekkel próbálok birkózni? Az egzisztenciális problémák és az egzakt tudományok alapfogalmai folytonos sorba kerülnek, külön-külön és folytonos egymásra vonatkozásban.

A létezés a létezés jele. A létezés tükrözi a létezést. Nem tételezünk fel létezéstől független jelenséget és viszont: a megjelenéstől független létet sem tételezünk fel.
Beidegzetten jelenségként kell tudnunk felfogni nemcsak az öt érzékszerv képeit, hanem egy matematikai képletet is!!! Csak az abszolút független atomcsomócska más, mint a megjelenése. A fizikai törvények: jelenségviszonyok! Tükrözés: rám hat és én hatok rá. Tükrözés: kölcsönhatás.
Arról a modern fizika sem beszél, hogy mi az atom, hanem csak arról, hogy ha ezt és ezt csinálom evvel a jelenséggel, akkor ez és ez a jelenség következik be.
Létezés, jelzés és jelenség körszerű összefüggése és egysége: megkülönböztetésük ezen belül. „Mögötte levő világ" nincsen.

K. A.: Az intern és intim kozmosz belső életéhez: ...ha élet, akkor belső élet, egymásban foglalt környezetekkel; a létező a létező környezete, tápláléka... kombinatorikus reakciókörök; hatás-visszahatás, vonzás-taszítás, mozgásreakciók, viszonylagos elmozdulások. Az abszolút mértékben fenomenalizált idő ellen: mindig jelen van.

Sz. L.: A leképzés másik variációjának nyomai Nikolaus Cusánál: Isten-megismerés mint ismert és ismeretlen kapcsolata.

Minél több határátlépést tesz meg a kutatás, a technizált világ annál szélesebb lesz, és minél nagyobb a kerülete, annál nagyobb a nyílt figyelmeztetés arra, ami azon kívül van.

Ha a Mindenségre mint az *ismert és ismeretlen létezés egységére* gondolunk folyamatos és növekvő interpolációban, akkor az ismeretlennel való számolásról van szó, az ismeretileg technizált és az ismeretileg technizálatlan kapcsolatáról. Magától értetődő a magunk létének és szellemi energiájának kisebb volta az így meghatározott Mindenséggel szemben.

Minél nagyobb az ismert és technizált világ, annál nagyobb az ismeretlen és technizálatlan. Az arány megmarad. (Tápterület, szolgálatterület.)

Goethe: Végesen minden irányban kiindulónak kell lennie a kutatásnak, és az ismeretlent „ruhig zu verehren" (nyugodtan tisztelni).

Anselmus Isten-definíciója: „Grösstdenkbare", a gondolható legnagyobb. Ebben az interpolációs valóságban, az ontológiai istenbizonyítás terében nem is lehet másképpen meghatározni Istent.

Kettő nem létezik. Definiálni kell tudni, hogy mi a praktikus értelme annak, hogy kettőről beszélünk és beszélnünk kell. Mi az értelme a számszerűségnek?

Az egységes szakadásáról akkor beszélünk, ha bármelyik létmozzanat szaggatásáról, osztásáról van szó, ahol a konkrét praktikus vagy szellemi cél szempontjából eltekintünk attól, hogy kettéválasztottunk; ha csak az Y két vége érdekes a számunkra. Olyan perspektívából nézzük a dolgokat, ahonnan elhanyagolhatjuk a megmaradt eredeti egységet és nemszaggatott részt.

Utána ilyen nyelvi alapokon, mint ismétlés, még, tovább, újra, ritmikusan folytathatjuk ezt az osztást, s megadott operatív műveletek mellett az egész számok soránál vagyunk; azokkal a komplikációkkal, amiket előre tárgyaltunk, 1, ∞, semmi ide való kapcsolódásával.

K. A.: Mitől tekintek el, ill. mitől nem tekintek el, és egyáltalán az eltekintést hogyan lehet „wohldefinieren" (jól definiálni)?

Sz. L.: Az eltekintések pozíciói óriási és mozgó skálán *a cél* függvényei, célarányosak, célirányosak. A kettéválasztások értékítéletek.

K. Gy.: Nietzsche: Wertsetzungen sind Existenzbedingungen (az értékmeghatározások egzisztencia-feltételek).

Sz. L.: A létfeltételem az, hogy a szükségletemet kielégítsem. Az alaplétszükséglet az, hogy megrajzoljam létem feltételeit. Megrajzolni. Wertsetzen (értékadás)! Az emberi alapszükséglet a schöpferische Tätigkeit (teremtő tevékenység).

Nietzsche: „Ernährung" ist nur abgeleitet; das Ursprüngliche ist: alles „in sich einschliessen wollen." (A „táplálkozás" csak levezetett; az eredeti az, hogy mindent „magunkba akarunk foglalni".)

A pálca eltörése mitől függ? A pálca szerkezetétől (erőitől, erőelosztásától) és az én erőimtől (szerkezetemtől). A két szerkezet arányától.

K. Gy.: A kiválasztás hasonlat. — A hasonlat aránymegadás. — Az aránymegadás osztás.

Hasonlat mint „Auswahlsaxiom" (kiválasztási axióma).

Mondok egy analógiát, evvel elhatárolok egy relatív egységet, osztok.

A körülhatároló hasonlat egyben az első osztás. (Körülzárás, kiválasztás, befogás, bekerítés, satuba fogás: a megmunkálás, az osztás első lépései.)

K. A.: Visszakapcsolás a halmazelmélethez: a matematika célja és módszere (úgy mint önmaga és nyelve) nem választhatók el. — Ezért a halmazfogalom kritikájához meg kell adnunk a matematikának azt a célját, olyan értékelését, olyan magasra értékelését, aminek a szempontjából már nem lehet eltekinteni a halmazelméleti paradoxonok felett. — A kritika így kétirányú feladatot ad a bagatellizálni akaró szakkritikának: a matematikának általunk megadott magas értékelését és a felmerült ellentmondások fontosságát és általuk követett feloldási módjának kritikáját egyszerre kell bagatellizálniuk.

Sz. L.: Cél és módszer viszonya úgy fogható fel, mint a számítási eljárások és magasabb műveletek viszonya. Minden cél magasabb célokba épül bele; a metodika egy célra irányul, céllá akar válni, nem akar többé módszer lenni. Minden metodika túllépett célokat tartalmaz. — Minden dolog és létmozzanat ilyen önfeladóan, célra irányultan,

céllá válni akaróan, magát kiteljesíteni akaróan viselkedik: szubjektíven viselkedik, mint a „lelkiismeret mérlege" szerinti közgazdasági alapképlet: elsősorban nem kapni, hanem adni akarok!

1947. X. 8.

Sz. L.: A Gödel-tétel a mérőeszközök mérése... sorokat egymás mellé helyez... a nagyobbal lehet mérni a kisebbet.

A nagyobb sor a nagyobb mérleg; a nagyobb mérleg ad nevet; a név belőle származik.

Identifikációs és korrelációs kapcsolat van kutatás, létezés és matematika között.

Azáltal teszünk mérhetővé, hogy különböző szempontokból megadjuk azokat a maximális sorokat, amelyekre vissza lehet vezetni.

Galilei: mérni és mérhetővé tenni. Ennek mechanizálhatatlan és technizálhatatlan oldala: mérlegnek lenni!

Leképzés — bizonyítás — visszavezetés — levezetés.

A rendelkezésünkre álló legnagyobb sorra kell leképeznünk; ez a közvetlen tapasztalás. Ahol kutató szándékom nő, ott nő a legnagyobb sor. A leképzés-sor a hasonlatok kontinuitása.

Luther (vagy Kierkegaard adja Luther szájába): „Glaube ist ein unruhiges Ding." (Nyugtalan dolog a hit.)

Hit: minden érték átértékelése.

A legnagyobb sor függvénye szubjektivitásunknak, személyemnek, és minden ilyen legnagyobb sor átértékelésre kényszerít, mert akkor arra kell visszavezetni.

Elvben és egzisztenciálisan; a valóságban a befejezett végtelenre, Istenre kell visszavezetni! A konkrét emberi síkon és a konkrét emberi akcióban csak arra tudok visszavezetni, amit Isten kinyilatkoztatásából, képéből magamra hatni hagytam.

Anselmus „elgondolható legnagyobbja".

A János evangélium prológusának első öt mondata:

1. Kezdetben vala az Ige és az Ige vala az Istennél és Isten vala az Ige.
2. Ez kezdetben az Istennél vala.

3. Minden ő általa lett és nála nélkül semmi sem lett, ami lett.
4. Őbenne vala az élet, és az élet vala az emberek világossága.
5. És a világosság a sötétségben fénylik, de a sötétség nem fogadta be azt.

Ez az öt mondat a kontinuitás-paradoxon dialektikáját és dinamikáját fogalmazza meg.

K. A.: Magamra hatni hagyni. Valahonnan erőt kapni és erőt adni. Az ember benne áll ebben a sorban. Arra kapja az erejét, amire fel tudja használni. Valamilyen szinten (gondolkodásban, tudományos módszerekben) az objektív adottságok (ha azokat problémám szempontjából gátlónak érzem) eltüntetni-merése, a „szándékomnak megfelelő ideális adottságok" feltételezése jelenti a produktív kezdetet. Merni két ember között közlekedést, egyetértésre-rendeltséget, sorsközösséget, közösséget feltételezni. Merni leépíteni az objektív adottságot. Gondolkozás-kauzalitás-előrelátás, következményekkel számolás, félelem-lebontás. A pozitivista lelkiismeret is kibírt olyan megfogalmazásokat, hogy a „gondolható legnagyobb". Annak a végiggondolása, hogy az ellentmondások feloldásával milyen helyzet áll elő... itt a félelem feloldásáról, a félelmek képletbe, a legnagyobb félelembe való tömörítéséről van szó.

Sz. L.: És még egy lehetőség: tudom, hogy félelmetes, de nekem nem félelmetes.

Fichte lelkesedése a János evangélium prológusáért. Eckehart affinitásban van a prológussal, de filológiai pontosságról sehol sincs szó. Legfeljebb evangélium-összehasonlításokról.

Egzaktság, technika, Gödel-sor, fokozás

Nietzsche esztétikai analíziséből: a gőg fokozhatatlanná válik két lépésen belül. Az alázat formateremtő ereje; csak szigorúnak kell lennem önmagamhoz, nagyobb mértéket kell tudnom alkalmazni, és megnyílik az alázat regressus in infinitum-ban fokozható sora.

Kierkegaard: az az egyetlen boldog lehetőség, hogy sohasem lehet igazam Istennel szemben.

Rilke: „Der Tiefbesiegte von immer Grösserem zu sein." Mindig nagyobbtól legyőzetni.

A János-prológus 4-5 sorában a maximális fokozhatóság van formába foglalva.

A fokozás azért fontos, mert ha a nyelvet mint tiszta matézist fogjuk fel, akkor a fokozás mint szó, mint értelem az egyik legdöntőbb pont;

éppen a fokozás trinitárius karaktere miatt. Szép-szebb-legszebb: ebben minden elhelyezhető. Maximum — minimum — optimum.

A közvetlen tapasztalás kiegészítése: az élettapasztalat passzív és aktív, ebben az eredeti egységében közvetlen élettapasztalat. A tapasztalás passzív, tükröző voltát meg kell mutatni, hogy beidegzett legyen pragmatikus, cselekvő értelemben. Sorsempirizmus: ebben az értelemben igaz, hogy „man macht seine Erfahrungen". Adler: Bizonyos karakter az életben mindig ugyanazokat a reális vagy irreális tapasztalatokat szerzi — a „tények mindenütt igazolják" komplexumát.

Maximum-minimum-optimum és a létért vívott küzdelem. Nietzsche: a lét *fokozásért,* a magasabb létért vívott küzdelem.

A maximum-minimum-optimum matematikai konstrukciója az atmanszerű eredeti és közvetlen élettapasztalás teoretikus kivetítésének látszik. — Létezem és minimális létezésre törekszem, a felszínre, a nullpont fölé; legalább lenni, megnyilatkozni: minimum. Mindent kívánok, mindent akarok, semmiről nem tudok lemondani: maximum. Konkrét emberi akcióm mindig a középarányosra törekszik a két feszültségi pont között: optimum. A létért való küzdelem így szellemi árnyalatokig matematikailag megfogalmazható lesz. Az optimum természetesen a minimumtól és a maximumtól függ. Itt az optimumnak olyan a szerepe, mint a lenini „leggyengébb láncszem"-nek.

A leképezhetőség — a Gödel-sor — arra mutat, hogy nem egyszerűen a legnagyobb soron mérünk, hanem a legnagyobb és a legkisebb sorból adódó optimumon, a középarányoson; ez a szellemi konkrétum.

maximum — minimum — optimum
nagy — kicsi — egész

Az axiomatikus alaprendszer mérlegszerűsége, eleven kísérlet- és életszerűsége.

K. A.: Két élő, áttekintésre és energiára törő szellemi és mechanikai mozgáskép:

1. A feszültségben mérlegelő, optimumra törekvő mozgás.
2. Szembenálló ellenállás ellen magassági cél felé, a figyelem kúpjának és a figyelem köreinek hatványozása, befoglalása, implikálása felé törekvő mozgás.

A kettő között nem látom a strukturális kapcsolatot, a hasonlóságot.

Sz. L.: Ebner állításával ellentétben az eredeti matézisben nem magányos az én. Az én közösségi voltából származik a matézis. Ez az egyetlen kritikai pont Ebnerrel szemben. — A kiszakított mérlegképet

belehelyezni egy dinamikus mérlegelésbe. Mérni, mérlegelni, mérlegnek lenni: regressus in infinitum. Egyre nagyobb maximumok felé törekvő mérlegelés: táguló sor.

Az optimum kapcsolata a kierkegaardi egzisztencia-fogalommal: az optimum energiára tör.

Előre és felfelé törő sorban tudjuk csak megmondani, hogy mi az, hogy mérni... hogy mi a mértékszerűség...

Mind nagyobb áttekintés, fantasztikus hatványok, a legnagyobb gondolható — másrészt pozitív atomizmus: divide et impera, pontokra, elemekre osztani. Ez a végtelen produktív játék a kontinuum fokaival: hányféle végtelent lehet elhelyezni az egy és a kettő között vagy két tizedes között. Ennek megfelelően a matézis az optimális játék a maximum és a minimum között: mérlegelés, játék a két végtelen között.

A végtelen-kutatás és mérlegelés rossz lelkiismeretét *és* komolyságát a regressus in infinitum adja; az, hogy sem teoretikusan, sem egzisztenciálisan nem vagyunk tudatában és nem merünk tudatában lenni, hogy a regressus in infinitummal nagyságrendileg homogének, hozzá hasonlók vagyunk. A tudományos közvélemény számára általában az a magától értetődő posztulátum, hogy a regressus in infinitummal nem vagyunk nagyságrendileg homogének. A végtelenről való tudásunk megmagyarázhatatlan csoda és ellentmondó fikció.

Schmitt: véges-végtelen lények vagyunk. Ha egy levezetést csinálunk, az is véges és végtelen. Létezésemet, tudásomat a kettő komplex egységéből merítem.

K. A.: A kettéválasztásokból és szétválasztásokból nem esetlegesen keletkeznek ellentmondások, hanem keletkezniük kell!

Sz. L.: Ha én magam végtelen vagyok, akkor csak otthon vagyok a végtelenben?

Az alól a fixa idea alól kell felszabadítani az embereket, hogy ők nem végtelenek. A végtelen jelen van az emberben. Az ember nem egyszerűen véges, hanem véges-végtelen lény.

K. Gy.: Az ember nagyságrendje: regressus in infinitum. Az ember mérete a végtelenbe való visszalépés. A létezők skáláján ez az ember helye, a létezők rendjében ez az ember nagysága. Az ember kritériuma a regressus in infinitum. Az ember kritériuma és mérete a regressus in infinitum funkciója.

Sz. L.: Az az ember, aki tartja magát valamire, másképpen viselkedik, mint aki nem. Ha porszem vagyunk, akkor porszemként viselkedünk.

A haláltól félek, de a megsemmisülés, a végső értelmetlenség értelmében nem halok meg.

Ha lényegében merem azonosítani magam véges és végtelen voltommal, akkor ez a desperált nihilizmusom hamar feloldódhat bennem, a végső nihilisztikus tüske kiválik; ez ad formát az embernek esztétikailag is.

Tengeren járni... regressus in infinitum... minden mozog...

A regressus in infinitum és a reinkarnáció.

Kabbala: a magasabb tanítás a semmibe vész, ha nem fokozzuk.

Fokozás — rangtudat — alázat.
A fokozás mint regressus in infinitum. (Új fokozásra való képesség.)

A jelzők fokozása.

Baszilidész (Valentinoszhoz hasonlóan 2. századi gnosztikus): Isten, aki megkülönbözteti magát mindentől.

Legszélesebb, teljes, hatványozott eklekticizmusunk.

„Gyermekkereszteshadjárat".

K. A.: A szétválasztásoknak foka van, az ellentmondásoknak foka van. — A szétválasztások foka az ellentmondások fokmérője.

Valéry Leonardóról írt tanulmányában Maxwellt azért emeli ki a legnagyobb fizikusként, mert „ott is környezeteket és erőszálakat látott, ahol mások távhatásokat képzeltek."

Folytonosság — erőtovábbítás — megértés.

Sz. L.: A határátlépés (regressus in infinitum) a mindennapi cselekedetünk... az alapvető életmozdulat... ami újat meglátok.

Fölfokozni barokk módon, egészen a Kabbaláig... és aztán belátni, hogy nem mondtam semmit, hogy egy tautológiát mondtam.

1947. X. 11.

Sz. L.: Az osztás alapfunkciószerű elemzésében még egy főirány kimaradt: az osztás és az osztályozás kapcsolata.

Az intuicionista álláspont szerint a nyelvvel nem lehet megmagyarázni a matematikát, mert a nyelv tele van matematikai elemekkel, és az ilyen bizonyító leírás circulus vitiosus volna. Valójában a nyelv nemcsak tele van matematikai elemekkel, hanem a nyelv tiszta matézis.

Az osztás-osztályozás szókapcsolata nem véletlen. Az osztályozás megkülönböztetést jelent szétszakítás nélkül. — A klasszifikáció logikai alapfunkció; a tudományos működés bizonyos alapfunkciója. Az osztályozás nem jelenti azt, hogy külön entitásként kezelem az osztályozott jelenségeket.

Osztás-osztályozás és megkülönböztetés között teljes áthatásos egység van. Feladatunk, hogy összevessük minden logikai, matematikai és technikai osztásra vonatkozó tudásunkat. Kutatandó az, hogy hogyan hozható közös nevezőre az osztással kapcsolatos logikai és matematikai tudás. Meg kell állapítanunk, hogy ez milyen egyszerűsítésekhez vezet.

A létezés a létezés jele. Ezt a gondolatot alkalmazzuk a végtelen gondolatára. (Illusztráció: elemek és vegyületek egymáson jelzik egymást! A keményebb karcol.)

Hogyan jelentkezik ebben a gondolatperspektívában a végtelen?

A végtelen mint bármilyen értelemben létező lehet a végtelen jele.

A regressus in infinitum azért nem jelent megoldhatatlan problémát, mert embernek lenni annyit jelent, mint nagyságrendileg homogénnak lenni evvel az egész problémakörrel.

Ugyanennek a gondolatnak közvetlen tapasztalásszerű és szigorú matematikai formulázáshoz vezető első lépése az a megfogalmazás, hogy: *a végtelen mint létező jelentheti egyedül a végtelent mint létezőt.* Ennek a szorosabb világossá tétele és kimutatása teheti a Russel-féle *típushierarchiát* önkényes és hasznos segédhipotézisből szigorúan bizonyított ténnyé és teóriává.

Az előbbi tétel negatív fogalmazása: *a végtelen „an sich" tapasztalhatatlan!* A szó egyetemes értelmében tapasztalhatatlan. Meg van szerkesztve, ahova nem juthatok el.

A halmazelméleti stb. analíziseknél a szóhasználat szerint: „adva van..." Milyen gondolat-perspektívák vannak belerejtve ebbe a két szóba?

A helyzetet meg lehet fogalmazni egy előrevetett provokatív mondatban: *a végtelen adva van!* Szó szerint. A kérdés az, hogy az adottat miért tagadom le, miért felejtem el? Miért szenilis a modern ember? Miért tagadja le szemtől szembe szemérmetlenül az adottat, „önmagát?" Miért tekinti az adottat, a kapottat nem-adottnak és nem-kapottnak?

K. Gy.: A kinyilatkoztatás mindig traumaszerű.

Sz. L.: A szemérmetlenség mindig patologikus. Ennek a szemérmetlenségnek a végtelen, abszurd fokozásáról van szó, mivel ezt az adottat és kapottat nincs módunk másképpen nevén nevezni, minthogy azt mondjuk: adva van.

Az Én-Te viszony, az Én-Te-szó viszony katasztrofális szakadását nevezik őrületnek.

Nietzschei és cusai analízis. Nietzsche: Amit megértek, avval nem vagyok egyenlő, annak felette állok. (Gazdagabban kötött háló, nagyobb sor stb.) Mit mond evvel itt Nietzsche? Figyelmeztet arra a veszélyre, hogy a megismert Isten (Isten képének) azonosítása az Istennel a bálványimádás alapvető lépése. Mindig illogikus és irreális.

K. A.: A „megismert Isten" és „Isten" milyen kapcsolatot jelentenek? (Véges és végtelen kapcsolatáról van szó?)

Sz. L.: Baader: az alattam levő természet megismerése; ember és ember egymást-megismerése; a felettem állót nem ismerem meg, ő ismer meg engem, én elismerem. Az, hogy én megismerem őt, az „Anerkenntnis" (elismerés). Az a csapda, hogy a puszta létét, a tulajdonság nélküli létét ismerjük el.

Augustinus: Isten ismeri meg bennünk önmagát.

A tulajdonképpeni önmagam — animális létemmel szemben — még külön kiszámíthatatlan, ritmustalan, adott és kapott. A szellemi élet előkészíthető és előkészíthetetlen karaktere. Intuíció, alkotás.

A megismert Isten és a létező Isten kapcsolata misztériumszerű kapcsolat, de számunkra annyit jelent egyik keresztmetszetben, hogy ez a létező ismeretlen Isten hitünkben és gondolkozásunkban „önmagunk" fellobbanásszerű létezésének dramatikus és alázatos interpolációja.

Hamis interpoláció következményeként megtörténhet, hogy minden, amit elkerültünk, áradatszerűen visszajön.

Az ismert és létező Isten kapcsolata: az élet ez a feszültség. Arányok kapcsolatáról van szó. Amíg megőriztem a józanságomat, addig minden erre figyelmeztet. A „credo quia absurdum" mindig fenntartható, mert józanul tudnom kell, hogy a megismert, technizált világ mindig kisebb, mint az egész, józanul tudnom kell, hogy az ismert mindig elenyésző részévé válik az ismeretlennek.

K. Gy.: Isten önmagát ismeri meg bennem; ez a mozzanat világosan felmerül Hegelnél, de különös személytelenségben. A hegeli pozíció milyen más pontjai határozzák meg ezt?

Sz. L.: A személytelenség „privát" magyarázata, hogy elődeinek eredményeit nem tisztességesen dolgozza fel, nem teljes copyright-szerűséggel. A „szó" helyett a „Begriff" szerepel. A fogalomnak a szóhoz való viszonya nem tisztázott. Hegel állami konformizmusa. Ha a fogalomnak a szóhoz való viszonya nem tisztázott, akkor az Én-Te kapcsolat személyességének mindenütt semlegessé kell válnia. Lehet a nyelv metafizikus, energetikus, dinamikus, mégsem szó; olyan, mint az éter; valamiképpen létezik két abszurdum között; félig tér, félig anyag...

K. A.: Megkülönböztetés-szakadás-ellentmondás-folytonosság. Bármilyen szétszakítás ellentmondáshoz vezet. De a megkülönböztetés a folytonosság bizonyos fokú szakadozottságát jelenti, tehát belőle is a szétszálazás mértékének megfelelő ellentmondások származnak. Mintha a megkülönböztetés immanens célja a szétszakítás volna? Ez látszik a mind élesebb megkülönböztetésnek. Már maga az, hogy megszámolható (bár továbbalkotható) szavunk van, szuggerálja a szó fogalomkarakterét.

Sz. L.: Minden megkülönböztetés bizonyos mértékig önkényes... bizonyos önkényes céllal ragadunk ki... Egy fontos aránypont megfigyelése is bizonyos mértékig, a fontosabbhoz mérve: önkény.

Mi adja a megkülönböztetés szellemi-technikai lehetőségét, szükségességét és érvényét?

Egyre élesebben fogalmazzuk meg a szétszakíthatatlanság érvényét, és ugyanakkor fontos pontokon tett megkülönböztetésünkben is önkény van.

Baader, Schmitt: az energia-telített alsó dimenziók és a felsők: ez az eredeti szakadás a világban... és ugyanakkor önmagunkat írjuk le ezzel! Ez a feszültség az, ami a konkrét esztétikumnak és a konkrét művészetnek is alapvető mérték- és optimum-problémája. Mert konkréten esztétikusnak, művészinek, formáltnak, hatékonynak azt a művet, azt a tényt tapasztaljuk, amelynek az önkényszerű, energetikus nívója szerkezetileg — a komplikációs tér értelmében — homogén velünk! Indulati tartalom — intenzitás — ellentmondásnívó. Ami ennél kevesebb, az unalmas, szimmetrikus, üres, idegen.

K. A.: Megismert Isten és ismeretlen Isten, véges és végtelen menynyiben kerülnek fedésbe?

Sz. L.: Csak a végtelen jelezheti a végtelent. Halmazelméleti értelme — vö. Foradori — a megismert egész. A kiindulási pont a megismert egész, abból kell osztás útján, korlátozás útján kisebb végteleneket megérteni. Hogy ne menjünk bele abba az abszurdumba, hogy független, semmis pontokból akarjuk felépíteni a matematikát. Így, felülről lefelé, ellentmondás nélkül lehetséges; vagy legalábbis előre eltökélt ellentmondás nélkül lehetséges.

Miért lehetséges a matézis, hogyha a paradoxonok feloldhatatlanok? (Paradoxonokat értve akár a matematikai felfogás szerint, akár a mi dialektikus értelmezésünkben.) Miért lehetséges mégis matézis mint a leglogikusabb tudomány?

K. Gy.: Nietzsche: Das Gewissen verwirft etwas, weil es schon lange verworfen worden ist. (A lelkiismeret azért vet el valamit, mert már rég elvetettük.) — Traumák visszavezetése alapvető traumákra.

Sz. L.: Baader: „Gewissen ist Grundfunktion des Geistes." (A lelkiismeret a szellem alapfunkciója.)

K. A.: Axiómák a halmazelméletben. — A jelzés analízisei után elvégzendőnek látszik az a feladat, hogy szoros, számszerű összefüggést mutassunk ki az axiomatizált rendszerekben az axiómák száma és a rendszerben szükségképpen, előre kiszámíthatatlan felbukkanó ellentmondások között. — Ez az axiomatizált törekvések kontrollálására, áttekintésére vonatkozik.

Borbély: a legegzaktabb tudomány a teológia, mert egyetlen axiómából indul ki; „de lerontja a csodával".

Sz. L.: Kritikai módszerünk alapján visszakérdezünk: a pozitivizmus és materializmus hol és hány csodát vesz fel?

Ahogy az ok okozat és a jel jelzett; egyik sem jel, egyik sem jelzett... jel és jelzett kontinuitása, a létező mint a létező jele mozgásban a vízesés egymáson lemezelt rétegződéseihez hasonlítható.

K. A.: Terhelések kontinuitása: terhelés-szerkezet. A halmazállapotok és halmazelmélet. Szilárd, cseppfolyós és légnemű trinitása.
A halmazállapotok mint logikai és mint komplikációs terek. A víz megkerülhetetlen folyamatosságában, lényegi szétszedhetetlenségében végrehajthatatlanok a halmazelmélet utasításai.
A víz szerepe a kozmogóniákban; elsősége.

1947. X. 17.

K. Gy.: Azt a teret (környezetet), amelyben a halmazok vannak, nem tekinthetem halmaznak, ugyanis olyan halmaz, amely *minden* halmazt magában foglalna, nem konstruálható, mert ha maga is halmaz, akkor nem tartalmaz *minden* halmazt.

Az önmagukkal azonos (az önmagukat elemként nem tartalmazó) halmazok halmaza sem azonos önmagával.
Olyan zsák, amelyben minden zsák benne van, nincs, mert ha maga is zsák, akkor nincs minden zsák benne.
Ha maga is halmaz, akkor nem tartalmazhat minden halmazt, illetőleg önmagát is tartalmaznia kell.

Sz. L.: Az „összes" fogalma vagy értelmetlen egy normális pozitivista számára, vagy olyan kiindulópontom van, hogy beszélhetek az „összesről", amelyik a végtelen fedőneve. Az „összes halmaz" fogalmánál már a végtelen halmaznál vagyunk.

Ha egy olyan halmazról beszélek, amelynek 7 eleme van, arról a 7 elemről mint összesről beszélek, és az összessel kapcsolatban itt is felmerült a végtelen!

K. Gy.: „Eine Menge ist definiert oder existiert, sobald von jedem beliebigen Ding feststeht, ob es ihr Element ist, oder nicht." (Egy halmazt akkor definiáltam, illetőleg akkor létezik, ha bármely tetszőleges dologról eldöntött, hogy eleme-e vagy sem.) Tehát a mindenség összes eleméről meg kell tudom mondani, hogy eleme-e a halmaznak vagy sem.

Sz. L.: A végtelen még egy fedőneve: „tetszés szerinti"!

Egyenlőség fixa idea.

Az ellentmondásokat megpróbálták a „non predikatív" definíciók elhagyásával kiküszöbölni. „Non predikatív" egy definíció, amikor tetszés szerinti összesről beszélek úgy, hogy nem beszélek az elemeiről. Feltételezése ez annak, hogy az összes létezik anélkül, hogy az elemeiről valamit is tudnék. A valóságban viszont létezés és kvalitás szétválaszthatatlan. A „non predikatív" a fantasztikusba kiterjesztett statisztika! Tiltakozni akkor lehet ellene, hogyha végig ellenállunk neki. Egyik helyen kiküszöbölni és másutt magától értetődőnek venni nem lehet.

K. A.: A cantori halmazdefinícióban szereplő „összefogás"-ba bele van már fogalmazva a körülvevés, a halmaz beágyazottsága; az, hogy az összes halmaz halmazán kívül még kell lennie valaminek, ami összetart.

Sz. L.: A halmazban bizonyos tulajdonságokat kell összefogni... a puszta létezők összefogása abszolút diffúz.

K. Gy.: Olyan könyv, amely minden könyvről kritikát adna, nem írható, mert ha maga is könyv, akkor nem ad minden könyvről kritikát.

Önmagáról kritikát (az önmagát elemként magában foglaló halmaz analógiája).

A minden halmaz halmazának konstruálhatatlansága.

A minden gondolatot magában foglaló gondolat. (Ezek a konstruált ellentmondások a russelli paradoxon szerint szerkesztettek. Megegyezés a kanti antinómiákkal és a görög szofista paradoxonokkal.)

Sz. L.: A könyv és kritika példája felidézi az alkotás kérdését. Ez a példa mintha ennek a logikai gátlásnak a társadalmi, pszichológiai stb. vonatkozását mondaná ki. Közvetlen nyers kitörése az egyenlőség fixa ideájában, az egyenlő nagyságrendek fixa ideájának.

A halmazok halmazának helyiérték-rendszert kell adnia.

A minden halmaz halmazának és a normális — 7 vagy 11 pontú — halmaznak önellentmondás-összefüggését kell látnunk, és megvizsgálnunk, hogy egymásra hogy reagálnak. Látnunk kell, hogy a legszimplább halmaz is önellentmondás.

A létező jelzi, tükrözi a létezőt; a végtelen jelzi, tükrözi a végtelent.

K. Gy.: Kvalitatív megkülönböztetések a végtelenben. A halmazelmélet intenciójában a végtelenben levő kvantitatív különbözőségek meghatározására irányul.

Sz. L.: Az egyenlőség fixa ideájához: az egész számokról mint hasadásfunkciókról beszélünk. A 2 akkor 2, ha a hasított fának csak az ágait tekintjük, nem az egyet, ami maradt.

A létezők (az egész számok) sora a hasadásból adódik, és van egy iránya; bizonyos értelemben kezdőpontja és bizonyos értelemben végeláthatatlansága. Ebből az elemi analízisből kiderül, hogy ennek a sornak az iránya, szerkezete, belső mozgató ereje meghatározott kell, hogy legyen kiindulási pontjától, születéspontjától. Az egésztől való eltávolodása és az egészhez való vonzódása, ez az a két erőirány, ami meghatározza a szerkezetét.

Sor — irány — mozgás — erő.

Ugyanezt a sorképletet megtaláljuk, ha kvalitatíve gazdagabb motívumokból indulunk ki, ha nem egységesről, hanem szakrálisról beszélünk.

A szakrális hasadása és ellentmondó részeinek megismerése, ahol a hasadás folyamat, irány, a hasadások sora, a profánig és a még profánabbig. És megint meghatározott irány: vissza a profántól a szakrálisig. Minden kvalitást negatíve és pozitíve, közvetlen tapasztalásszerűen magában foglaló sor.

A „szent hely", „szent szó" stb. a típus-hierarchia értelmében megköveteli az átmeneti egzisztenciális kvalitások rangsorát. Ez a rangsorszerű kvalitás maga a közvetlen tapasztalás, maga a közvetlen érzékletesség.

Visszakapcsolva a matematikai problémához: a szakrális hasadásának és ellentmondó részeinek megismerése két gátlásba ütközik:

1. a hasadás elismerésébe
2. és az ellentmondó részek ellentmondó voltának felismerésén keresztül a hasadás visszakeresésével szembeni ellenállásba.

A nyelvvel, matézissel, nyelvmatézissel szembeni ellenállás e profán és szakrális, metakozmikus körforgás magától értetődő részletének tűnik.

A „minden halmaz", a „halmazok halmaza": ez a halmazfogalom alkalmazása önmagára. A matematikusoknak igazuk van: ha a halmaz érvényes gondolat, akkor a halmazok halmazának képzése valóban kritériuma igazságának.

Nem abból a kanti pozícióból kell kiindulni, hogy megismerés nincs, vagy kvalitatíve korlátolt, mert akkor lehetetlen az ismeret elmélete, az ismeret ismerete.

A kanti és bizonyos mértékig a hegeli ismeretelmélet megkerülhetetlen és ezáltal megtámadhatatlan addig, amíg az „ember", „nyelv", „gondolkozás" és „végtelen" szavak nagyságrendileg homogén voltát tagadjuk. Amíg ezt tagadjuk, Kant és Hegel szolgáltatják az eddig legzseniálisabban kidolgozott átkapcsoló rendszert önellentmondásainak elrejtésére.

Kant küzd ilyen és hasonló gondolatokkal: „Végtelen-e a világ, vagy sem?" — Kant az empirizmus és racionalizmus apriorisztikus eggyéformálását végezte el. Őt és elődeit a végtelen fogalma ellentmondásokba vitte: elméletileg Isten, lélek, szabadság nem érvényesek, a gyakorlati emberi aktivitás azonban megköveteli, hogy feltételezzük őket. Ezzel egyidejűleg buktatja felfelé és lefelé Istent, a lelket és a szabadságot. A gondolkozás számára nem hozzáférhetők, de a praktikum segédeszközei.

Kant elrejti azt, hogy gondolkozásunk beszéd. Ha valaki ugyanezekkel az impulzusokkal indul (nem is kell ismernie Kantot), Kantnál landol.

Nincs abszolút önkényes konstrukció. Nincs konstrukció, amiben ne lenne önkény.

Vannak konvenciók. Az Erzsébet-híd konvenciókra épül. Vannak konvenciók, amelyekre lehet hidat építeni és vannak, amelyekre nem. Tehát meg kell különböztetni a konvenciókat. — Ha új konvenciót vesznek fel, konformnak kell lennie az eddigi konvenciókkal.
Mi történik, ha megszüntetjük a konvenciót? *Minden* konvenciót megszüntetni annyi, mit megszüntetni az egyetértést.
A konvenció és konstrukció abszolút önkényes karaktere nem áll meg.

K. A.: Abszolút önkényes konstrukció feltételezése ontológiai nihilizmus.

Sz. L.: Az önkényes konstrukció is nem-önkényes mozzanatokra kell hogy épüljön.
Nincs más tetszésszerintiség, csak az, mely a véges és végtelen közösen adott voltából származik. Egy „tetszés szerinti és véges" halmaz még halmaz voltától eltekintve is önellentmondó.
Nagyon jól tudjuk, hogy egy házat nem lehet önkényesen felépíteni. De a halmazelméletben, a logikában, a puszta lehetőségek világában azt gondoljuk, hogy lehet önkényesen építeni. Az a témánk, hogy kimutassuk, hogy itt sem lehet.

K. A.: Bármilyen környezet-gondolat arra vezet, hogy nincs abszolút önkényes konstrukció.

Sz. L.: Házak és képek beágyazottsága.
Egy kép meghatározott egyensúlyt tart a világgal, az ellenállással és a világ egész ellentmondásosságával!!! Ez a kép tartalmának és zártságának, vagyis formai értékének matematikai képlete (vö.: könyvkritika-példa).
Egy képnek a világgal vagy egy adott világgal kell tartania az egyensúlyt; attól jó vagy nagy a kép. Ennek a képletszerű összefüggésnek az értelmében nem kell hogy önkényes legyen, ha egy képről azt mondjuk, hogy „nagy". Geometrikus, aritmetikus, mechanikus és pszichikus súlyarányokról van szó, vagyis egzaktságról.

K. A.: Az önkényesség lehetetlensége mechanikus egyensúlyrendszerekben, a látott világban, a látott képekben, az úgy látott képekben, amelyek nem puszta színek, hanem súlyok, formák, kapcsolatok... A plein air összehangol, nemcsak impresszionisztikus értelemben, hanem a belekapcsolódás, a bennlét összehangoló értelmében is. (Bennlét — kapcsolódás — hasonlóság — megértés — erőkörnyezet — befogottság — organikus beleszövöttség...)

Hogyan szerepelnek az ellentmondások a mechanikában:

ütközés
támaszkodás
karcolás
súrlódás

Az egymásra támaszkodás regressus in infinituma.

Sz. L.: Az egymásra támaszkodás visszavezetése a zénóni paradoxonra. — A közvetlen és közvetett hatás (Maxwell). — Ami támaszkodik, az az egész felületével támaszkodik? Nem. Nincs abszolút felület.
Zénóni paradoxon: okok infinitezimális vizsgálata. Melyik matematikai pillanatban történik meg az ütközés? Mikor közlik egymással sebesség-energiájukat. — Ha úgy dolgozunk, hogy előbb van az ok és azután az okozat, megoldhatatlan paradoxonokra bukkanunk.

A szakadás- és a hasadás-visszakeresés sora: mozgásdedukció. Eredetileg tudjuk, mit jelent előremenni; eredetileg tudjuk a pozitív irányt.
Ha egy sort csak sorrá, irány nélküli sorrá absztrahálunk, akkor megszűnik sor lenni.
Minden irányra és energiára vonatkozólag kérdeznem kell, hogy „mihez képest"? Válaszomnak minden ember számára érvényesnek és egyetemesen érzékelhetőnek kell lennie.

A szakrális lélek, az Atman kérdésénél vagyunk, amiből kiindultunk... Mi, emberek ebből indultunk ki, és nem tagadtuk le, hogy ezt csináltuk.

K. A.: Kísérteties pont: a befejezett kiindulás.

Sz. L.: Vannak befejezett kiindulásaink, amelyek áttekinthetők; csak ez mindig organikus kapcsolatban van a be nem fejezett kiindulással.

K. Gy.: Nietzsche: Előbb van az okozat, és aztán az ok; az ok „nur später erfunden!" (Csak később találtuk fel.)

K. A.: Terhelés és szerkezet szétszakítása és kettőssége.
Ad abszolút felület nem-tagadása: nem jut a technikai szerkesztés öntudatába, hogy mit csinál, hogy mind arra törekszik, hogy ne esetleges, hanem kiképzett támaszpontokat alakítson.

1947. X. 21.

Sz. L.: Summák, sorok, a matematika felépítésének képszerűsége.
A képlet a kép szerkezete.
A képletszerű és képletszerűbb értékek sora kapcsolatba hozható egy másik kutató sorral, a hegeli „*aufheben*"-nel.
Ez a konkrét szintézisfogalom nem megszünteti az újat, hanem beleoldja, aktív részessé teszi. Ez az „Aufhebung" a képlet képszerűsége. Hegeli és marxi fogalom. — Az „aufheben" legmagasabb metodológiai formájában mutatja azt, amit molekulárisan az a felismerés mutat, hogy az elemi aritmetika és az elemi geometria azonos mozzanatról beszél. Az egyszerű egész számok kapcsolatban vannak az elemi geometriai alakokkal.
A számfogalom megfoghatatlanságához — ez az összhelyzet felmérése alapján állítható — hozzájárul az a dualizmus, amely szerint a 3 és a háromszög kettő, holott ez lényegileg egy!! A 3 a háromszög nélkül megfoghatatlanná válik, és viszont. Magától értetődőnek tartják mindkettő abszolút voltát és különbözőségét, akár a tér és az idő esetében.
A háromszögnek mint síkhatárolásnak és a 3-nak mint számnak a meghatározása egybeesik.

Szám és alak egybeoldásához, de egész törekvésünkhöz is kapcsolható a matematika felszabadítása a Ding an sich atomizmusa alól.
Weyl figyelmeztet arra, hogy milyen nagy jelentőségű volt, hogy Einstein megkezdte a tér-idő abszolutizálásának felszámolását.
Eddigi eredményeink arra mutatnak, hogy a matematikai axiomatika és a matematika minden területének lényeges pontjain fixa ideák ágaskodnak, amelyek felszámolását el kell kezdeni.
A halmazelmélet a legmesszebbmenő és utolsó kísérlet a Ding an sich megmentésére a matematikában és a matematikai axiomatikában. — Ez a szuperbábel-karaktere a halmazelméletnek; nem is reálisnak gondolt atomokból, hanem abszurditásokból akarja felépíteni a matematikát és a logikát.

Problémáink és eredményeink rendszerezéséhez újra fel kell vetnünk a kérdést: mi a matézis?
A kérdés a következőképpen tagolható: mi a matematika eredete — beágyazottsága és szerkezete — értéke, miértje és célja — alkalmazhatósága stb.

A baaderi megismerés-koncepció koordinátarendszere: ami alattunk, ami mellettünk és ami felettünk van. Ami nem ismer vissza, ami visszaismer és ami eleve visszaismerés... Ennek az alapfelismerésnek végre kell hajtanunk egy integrálását és egy differenciálását:

1. A három baaderi megismerési irány nem három egymástól független irány. Bármelyik irányban tett lépés a másik irányban is jelent lépést és befolyást. Bármelyik torzulása mindegyik torzulását jelenti. Bármelyik kibontakozása mindegyik kibontakozását segíti.
A torzulás erőszak, amely a kicsit nagynak, a nagyot kicsinek, a létezőt nemlétezőnek, a nemlétezőt létezőnek (Parmenidész), a csökkenőt növekedőnek, a növekedőt csökkenőnek, az értéktelent értékesnek, az értékest értéktelennek veszi. A torzulás az egész arányainak felbontása.

2. Ha ember és ember kapcsolatáról van szó, az Én-Te kapcsolatról, az is hármasan tagolódik, az eredeti mintájára:
a.) én megismerem őt, ő nem ismer vissza engem;
b.) kölcsönös megismerés;
c.) Anerkennung (elismerés).
A hármas tagolás átvitele a másik két baaderi megismerésirányban — ha nem is szimpla szimmetriával — jól követhető logikai korrelációkkal lehetséges.

K. A.: Az Anerkennung tagolásáról van szó?

Sz. L.: A baaderi intenció a Gottes Anerkenntnis... Logikus tudatában lenni annak a feszültségnek, ami marad, ha magasabb megismerő síkokon is, de a világ végéig... A rész egészismerete illogikus!... Irracionalizmus és szimpla racionalizmus, misztifikáció és a vulgáris, mindent megmagyarázó, „egyszerű", misztériumtagadó fixa ideák...

K. Gy.: Burckhardt szerint a „misztérium" szó egyik jelentése: átváltozás, az okok egymásba változása.

Sz. L.: Akcióban kell helyrehoznunk azt, hogy három különálló megismerés-területet definiálunk (Baader), és konkretizálva mintegy matematizálnunk kell a kapcsolatot.
A Baader által kritizált rendszerek szuggesztiója Baaderra: természet, ember és Isten mint külön entitások. Az integrálás küszöböli ki ezt a szuggesztiót. Ha három kutatási területünket összevetjük, akkor reintegráljuk a kapcsolatot.

Segítség a reintegrálás műveletének elvégzéséhez: a természet-ember-Isten hármas szerkezete egybeesik az axiomatikus — hiány, felesleg és ellentmondás nélküli — gondolkozás hármas szerkezetével.

Hiány felesleget involvál és ellentmondást okoz.
Felesleg hiányt involvál és ellentmondást okoz.
Az ellentmondás hiány és felesleg jelzése.
Kutatni kell a baaderi megismerés-koordináták, az axiomatikus követelmények és az Én-Te-Szó-hármasság kapcsolatát!

Schmitt, Baader, Böhme: tér és energia polaritása... intenzitás és dimenziószám fordított arányban állnak. Az alacsonyabb dimenziók energiatelítettsége, a magasabb dimenziók energiaszegénysége.

K. Gy. és K. A.: Miből merítek energiát? Miből merít energiát az, amiből én energiát merítek? Mit fogyaszt, amit fogyasztok? Az ember fogyasztó, merítő, táplálkozó, átmenő, váltópont-karaktere. Az energiaforrások és a fogyasztás (nem-tárolás, nem-halmozás) regressus in infinituma.

Sz. L.: Tér és energia kölcsönös, nosztalgikus egymásra-mutatása. Tér és energia itt teljes, teozofikus és egyetemes értelemben van jelen.

K. Gy.: Tér és energia abszolutizálása ellen: a „reális gömbsugár", a reális gömbsugarú létet szolgáló mérés, élettér, energiatér, kiegyenlítési erőfeszítés; erőmhöz teret, teremhez energiát. Nem erőmhöz mért sugarú térben imperializmusom, illúzióim, irreális önértékelésem hatványaival gyengülök.

Sz. L.: Tér és energia hasadása és ellentétessége a világ bukásának megfogalmazása, az őshasadás jelzése.

Megint egy perspektíva ilyen végső szavaink értelmezésére, mint: nyom, jel, irány, változás, mozgás, erő stb.

K. A.: A végtelen vetületének valamiképpen jelen kell lennie a 7 vagy 11 pontú halmaznál, ha az „összesről" (a végtelen fedőneve) beszélek. A létezőt úgy fogni fel, mint egy sikeres kísérletet. Nem érdektelenül, magától értetődőn létező, megtörtént, hanem történő, kibomló.
A létezés a létezésnek az a módja, amelyik létezik.
A létezés az a létmód, amiben sikerül létezni.
„Így sikerül" = vagyok.

Egy ház a konvencionális módon felépíthető, így felépíthető, így építik! — így határol, így véd, így ház, ilyen arányok hozzánk mérve. — A létező eredetében, keletkezésében, létfenntartó küzdelmében. A keletkezésében-látás, a mitbauen (együtt-építés) jelenti az analízist, jelenti a közös nevezőt az objektivált, a ki- és beépített és a képletesedő, kutató szervezőerők között.

Nietzsche: Az igaz, amit mondani tudunk.

Sz. L.: Nietzsche: A morál egy része az általános immoralitásnak.

K. A.: Ez a frissesség és ez a látható komplikáltság az egyszerű struktúra szétbontása.

K. Gy.: Milyen matematikai kifejezés sorbafejtése a természetes számok sora? — A szám mivoltára való rákérdezés matematikai formulázása.

Sz. L.: A 7 pontú, elemi halmaznál is jelen van a végtelen, háttérszerű formában.

K. A.: Minden végesben a környezet a végtelen jele.

Sz. L.: A természetes egész számok sora az emberi akciók sora. A sorbafejtés a hasítás sorbafejtése: „freie Wahlfolge" (Weyl, tetszésszerinti választási sorozat)... amiért nem lehet vaktában beszélni végtelen számokról. Az egész számok sora törtek sora. A konkrét, közvetlen aktív-passzív sor. Törések, osztások, hasítások, megkülönböztetések, pontkonstrukciók ritmikus, egyenlő távolságban.

Tér — idő — sor — végtelen — kontinuum közös kifejezése: „Nachfolge", egymásután, irány.

A végtelen nagy és tetszőlegesen kicsiny problémája osztási problémává alakul át.
A végtelen nagy és végtelen kicsiny kontinuumának operatív megfogása az, hogy legalábbis véges-végtelen osztóerő van jelen. Ez a véges-végtelen szellemi osztóerő az ember.
A szükségképpeni paradoxonok dedukciója, hogy nem egyszerűen végtelen osztóerőről van szó, hanem saját magunkról, egzisztenciálisan, erről a véges-végtelen osztóerőről. (A matematikai viták az ember-ember megismerés hármas tagolásába helyezhetők el alesetként.)
A matematikai axiomatikus viták a véges-végtelenről különböző szegmentjeit fejezik ki annak a paradoxonnak, hogy mi vagyunk az a véges-végtelen osztóerő, ami oszt. (Szimpatikus intuicionisták és a józanok, a kéreghez ragaszkodók.)

Az osztáshoz kell valaki, aki oszt, és kell valami, amit oszt.

K. A.: Felismerni, hogy valaki hogyan boldogul a tévedéseivel, hogyan teljesíti mégis a reális követelményeket, s ezeket hol valósítja meg a hibaforrások egyensúlyában.

Sz. L.: És hogy mik a tényleges forrásai, amelyeket letagad.

K. Gy.: A szellem primátusának paradoxona: a szellem primátusával szembefordulok az atomizmussal. De az a szellem, ami az anyag mellett, vele szemben szellem, maga is atomizmus.

Sz. L.: Anyag nincs. (Modern fizika, a maya-gondolat komolyanvétele.) Az anyag az, hogy külvilág van, hogy ellenállás van. Erről viszont nem lehet újra visszatérni az atomizmusra. Az anyag ellenállás, mindig egzaktul megadható körülmények között. S így az ellenállás mint szellemi belügy (az anyag mint a szellem belügye) feloldható két döntő irányban:

1. az „ellenállás" szó értelmét megadja két korreláció: ellenállás és energia, ellenállás és aktivitás;
2. az ellenállás a teljes, gazdag szubjektivitás irányában feloldható és beleágyazható az érzékenység-dialektika és a kvalitatív végtelen kutatásába.

Az öröm eredeti végtelensége, örökkévalósága; ennek megszakadása az ellenállás.

Az öröm és boldogság a végtelen fedőnevei.

K. Gy.: A baaderi Anerkennung továbbosztása az ismert és az ismeretlen Isten problémájához vezet.

Az Istennek mint naturának a megismerése, az Isten-megismerés minimuma; amikor az Isten ismer meg engem önmagamban, amikor megmértek, akkor ismerem meg maximálisan a megismerést, akkor ismerek el.

K. A.: Véges és végtelen egymást ki-nem-zárása. (Törvény és szabadság viszonya; vö. Tábor Béla a szabadság atomista felfogása ellen.)

1947. X. 23.

Sz. L.: Ad osztás: osztás, osztóerő és végtelen kapcsolata.

Az összeadás a sorral és a sorosítással kapcsolatos.

Ha egy héttagú halmazra azt mondom, hogy „összes", akkor ebben is jelen van a végtelen negatív módon.

Összeadni folyamatszerűen... nem az 5-7-9-stb. sor növelése értelmében... hanem az összeadás mint gátlás. Megakadályozni ezt a kapcsolódó, folytatódó folyamatosságot, egy pont, atom, semmi, fogalomszerű állomásban.

Newton: az ideális pont mozgása ellenállás nélküli és a végtelenbe megy. Külön akadályozó erő kell, hogy megálljunk az 1+1-ben.

Ha az összeadást teljes körszerű és végtelen folyamatában tekintjük, akkor a már Platón által elemzett, Mach és Pikler által leírt folyamatnál vagyunk: a megismerés mint a várakozás leszűkítése, abban az értelemben, hogy a figyelem, az érzékelő észrevétel leszűkítése és koncentrálása.

K. Gy.: Megismerni annyi, mint „végére járni".

Sz. L.: Ha megvan a tér, amiben lokalizálhatunk, akkor vannak meg az arányaink.

Az öröm a végtelen egyik fedőneve.

Milyen értelemben?

Az egészséges és a perverz-narkotikus öröm megkülönböztetése: az első gátlástalan, korlátlanul igent mond önmagára, önmagát térben és időben fokozni kívánja, korlátlanul ki akar terjedni és természetesnek tartja a végtelen kiterjedést; csak aktuális akadályai vannak — a másik önmagát elszigeteli, az örömöt lokalizálja és individualizálja.

A szenvedés az, aminek rögtön meg kell szűnnie.

A pont, a szám, a differenciaszerű elemek a matematikában és a megismerésben visszavezethetők a közvetlen tapasztalásra, a legnagyobb Gödel-féle sorra, és abban nyerik bizonyításukat és magyarázatukat.

Úgy, ahogyan az öröm fedőneve a végtelennek, úgy fedőnevei még: t é r, l e h e t ő s é g, s z a b a d s á g.

Az a szó, hogy „önkény" sincs meg a végtelen nélkül, mert a végtelen tagadása. Így az „önkény" szó is fedőneve, csak negatív fedőneve a végtelennek. Ilyen értelemben beszélünk önkényes cselekedetről.

K. A.: A lét a végtelen fedőneve. Minden létezik. (Minden létező létezik?)

Sz. L.: „Minden" és „létezik", „alle und existent" a matematikában.

„Adva van": ebben a kifejezésben és helyzetben benne van minden elem. — Adva van funkcionálisan egy létezésminimum; egy koordinátarendszerben egy tetszőleges pont. Ebben minden benne van.

A csöndesen belépő, *állítólag semmit nem zavaró kifejezések tautologikus Umformungját* (átalakítását) beidegzetten kell tudnunk elvégezni. Látnunk kell a kifejezések közös nevezőjét, és azt, hogy a pozitív vagy negatív értelemben használják-e a végtelent. Szellemi-ökonómiai szükség az, hogy nyelvi-matematikai alapon tudjuk követni a gondolat szerkezetét, a kihagyásokat és ellentmondásokat. — Az „adva van" beleépített tautológiáinak matematizálása. A folytonossághiány előre áttekintése „a számok terében"; tudjuk, hogy nem euklidészi térről van szó, de térről, tehát jelen van a végtelen. — Látni a fogalmak körét.

Minden szellemi létezés és létezés közösségi karakteréről.

Lelkiismeret, kutatás, teória csak közösségileg értelmes. Baader: Naturalizmus, humanizmus és teizmus csak közös nevezőn értelmesek. A létezés közösségi létezés. (Egy és tagolt egy.)

Döntő pont volna világosan elmondani, hogy a létezésnek mint a létezés jelének, hogy az embernek mint matematikusnak — a szakmatematikusnak és minden embernek mint matematikusnak — mi a szerepe az emberi közösségben!

Arról a kanti kérdésről van szó, hogy hogyan alkalmazható a matematika a valóságra. Transzformálni kell, igésíteni.

Milyen közösséget jelent az ember matematikus-léte? Használható, technizálható.

A matézis mint emberi közösségi funkció és akció; mint létezésfunkció.

Itt van a matematika-pedagógiai kérdés elvi ugrópontja; innen lehet áttekinteni. Mikor előttünk van egy matematikai ismeret rétegződése... olyan, mint egy idegen ország, ahol süketen halljuk, hogy emberek beszélnek, vitatkoznak, de nem értjük a feleletet, mert nem értjük a kérdést, mert nekünk nincsenek ott kérdéseink. Csak ott érthetünk, ahol kérdezhetünk, ahol kérdéseink vannak. Ahol megvan a lehetőségünk arra, hogy csodálkozzunk.

A matematika pedagógiájának és minden pedagógiának ez a váltópontja: hol és miért hiányzik bennem az az impulzus, hogy egy kérdés felmerüljön, hol, miért és hogyan szűnök meg csodálkozni?

Az „értem — nem értem és fárasztóan lepereg rólam" határszituációnak ez a megragadása.

1947. X. 28.

Sz. L.: Vázlat egy logikai-matematikai tanulmányhoz:

Grundlagenforschung, forráskutatás, axiomatika.

Reflexiók az utolsó 50 év halmazelméleti és axiomatikus vitáira.

Tudománytörténet, tudománykrízis és tudományelmélet a tudományosság fokán. A problémák általános kultúrfilozófiai kerete.

A polgári létforma karakterizálása mint Ding an sich-atomizmus, nihilizmus, árujelleg — ezzel szemben a matézis eredeti értelme mint egyetemes tudás.

Különböző irányú illusztráló felfejtése *a matematikai gondolkozással szembeni ellenállásoknak.* Törekvésünk az, hogy a különböző irányú ellenállásokat közös, egységes gyökerükre redukáljuk.

Ezeknek az ellenállásoknak minket mintegy privát érdeklő pontja, hogy matematikusok végzik az alapkutatást. Evvel kapcsolatban megvizsgálni, hogy kell-e, s ha kell, az 1x1-nél mennyivel több *szakmatematikai tudás* kell a döntő matematikai-axiomatikus kérdések tárgyalásához.

Freud: „Laienanalyse". Még Freud a maga túlzott tekintélyével sem tudta keresztültörni az ellenállást azzal szemben, hogy orvosi diploma nélkül is lehet analizálni, sőt jobban!

Egész számok és a halmazelmélet.

A halmaz és a végesség ellentmondásai.

A halmazelméleti kutatások tendenciája: a véges, statikus, atomisztikus, bábeli koncepció legradikálisabb s egyben utolsó mentési kísérlete.

A pont, a tér-idő, az egész számok, a puszta létezés stb. kritikai értékelése.

Az *alapfunkciók* elemzése és ontológiai redukciója.

Nyelv, matézis, logika, empíria, intuíció és forma-formalizmus szűk, élettelen, skolasztikus értelemben való használata az axiomatikában.

Identitás-, létezés-, minden-elemzés.

Karakterisztikus, hogy a dialektikus gondolatmotívumok irányzatként nem jelennek meg a matematikában.

Az élettelennel szemben az élő.

Csodálkozunk azon, hogy nem találnak több *ellentmondást*. Az ellentmondások magyarázata. Az ellentmondásosság használhatóságának kettős magyarázata.

Poincaré: A logikai paradoxonok csapdájába csak finom egzaktság segítségével lépünk bele.
Valójában a logikai paradoxonokban benne élünk, egyáltalában nem kell igyekeznünk, hogy ne lépjünk bele a csapdájukba.

K. A.: Miért utolsó mentési kísérlet a halmazelmélet?

Sz. L.: Mert a legradikálisabb, mert gondolati tárgyak atomizmusa. Fokozhatatlan, és most is aktív.

K. Gy.: Nietzsche: Az atomizmus a szubjektum-fogalom következménye.

Sz. L.: Az *izolált* szubjektum következménye. Nietzsche nem építi ki azt a szubjektum-fogalmat, amellyel dolgozik. Kiterjeszti, felbontja és szétbontja a szubjektivitást, megmutatja a szubjektumot mint erőcentrumot is, de gondolkozásának pozitív eredményeit nem foglalja össze. Nemhogy az ő radikalizmusával nem, de egyáltalában nem foglalja össze. Megmaradnak óriási kifutásokként.

A fetisizált történelmi idő lebomlása a szolidaritásvállalás jelenében

1947. XI. 1.

Sz. L.: Az osztásfunkciónak, mint alapfunkciónak az elemzéséhez: az *osztáshoz* fizikai, lelki és szellemi *osztóerő kell*: a pusztán önkényesnek gondolt tárgyaknál és konstrukcióknál is.

(Biológiai és antropológiai tény: ahhoz, hogy erőt vegyek magamhoz, erősnek kell lennem!!!)

Amennyiben osztóerőről van szó: a munkafogalom érvényes. Az így alkalmazott munkafogalom a munka terméke: képlet (egyenlet, törvény).

A trinitáriusan kiegészített hegeli tétel:
a módszer modell,
a modell szerszám.

Ezekkel a gondolati elemekkel megvan a közvetlen gondolati kapcsolat az ipar axiomatika és az értékelmélet problémáihoz.

A gondolkozás rendező tipizálása. A gondolkozás egy dinamikus alany-tárgy-viszony konzekvenciáinak tudomásulvétele szempontjából négy, illetve három fokú:
Empirizmus
Transzcendentalizmus
Dialektika
Trinitárius felfogás
Ennek felhasználásával: empirizmus mint első fok és ennek hiánya az általános tömegszerűen adott helyzetben a gondolkozásban.
Tudomány a tudomány fokán.

Van egy elgondolás a tudományról, de az ellenállások miatt szó sincs arról, hogy mikor a tudományt vizsgálják, az eredeti elgondolást önmagára alkalmazzák. A tudományról való elképzelés nem egyezik a konkrét tudomány kritikájával.

Mit jelent, ha empírikusan meg akarom vizsgálni, hogy mi a tudomány? — A zsenialitás kérdéséről van szó. Az empíristáknak itt eszük ágában sincs empíristáknak lenniük. Mert ki lehet a mértéke, ha nem azok, akik ezt tapasztalják?

Empirizmus, mint minimum. A minimum trinitárius kapcsolat a maximummal és az optimummal.

Mi a képlet? Passzív-aktív emberi akció vetülete, törvény. (Ok, okozat, hatalom, engedelmesség.) Ipari axiomatika.

Európa és a világ gazdasági földrajza. (V. ö. Biblia és romantika: a kereszténység belső fejlődése.)

A történelmi empirizmus hiánya! (A tudomány és zsenialitás kérdésével szembeni anti-empírikus magatartások mintájára. Ugyanazok a problémák.)

Ezzel a mértékkel mérve: *a történelmi törvényszerűségek keresésének hiánya!!!*

A jelenkor képletéhez: Előítéletekhez és krónikázásához való ragaszkodás, szemben a történelmi szimbiózissal!

K. Gy.: Legalább nagy vonalakban el kell végezni Marx és Spengler kritikáját.

Sz. L.: Igen, ez volt a két legpregnánsabb kísérlet a törvényszerűségek megragadására.

Komolyabb mértékkel mérve Marx és Spengler nem tudják beleépíteni saját szerepüket saját koncepciójukba. Normális halmazelméleti probléma. Marxnak bizonyítania kellene, hogy neki mint zseninek nincs szerepe a történelemben. Spenglernek pedig azt, hogy van. Mégpedig a saját axiomájukból kellene bizonyítaniuk.

Priméren arról van szó, hogy a négyes tipológia (empirizmus, transzcendentalizmus, dialektika, trinitárius felfogás), egy-egy követelményének (valamelyiknek) eleget kell tennünk ahhoz, hogy történelmi törvényszerűségek kereséséről értelmesen beszélhessünk.

Erről nincs és nem lehet szó.

A dialektika és jelenkor képletéhez, kritikájához: A kereszténység belső fejlődése és belső küzdelmei határozzák meg a világ gazdaságának, politikájának stb. helyzetét.

Történelmi szimbiózis: A jelenalakító három kommunizmus... lét- és módszerközösségről van szó... ahogy a művészet a primitívek felé fordult... nem tárlatos, stíluskereső formában. Alapvető rokonság és energianyerés az, ami történt a primitívek felfedezésével, értékelésével és elismertetésük küzdelmével... Egy fél évszázada tart a küzdelem azért, hogy táplálkozhassunk a primitív művészetből.

Csak akkor van szimbiózis, ha táplálkozásunkkal táplálunk. „Táplálunk", minden értelemben; elsősorban abban a végső, radikális értelemben, hogy még az ember is tud változtatni a múlton; mintegy őseink megváltásának is eszközei vagyunk avval, hogy táplálkozunk belőlük.

Őseink jelen vannak primitív és civilizált népekben; most élő primitív és civilizált népekben; önmagunkban.

Minden akció és minden jövőperspektíva legszigorúbb korrelációban van az így értett szimbiotikus primitivizmussal.

Adam Müller: A krisztianizmus nem csak egyénekre vonatkozik, hanem nemzetekre is, — mint a megváltás szükségében élő személyekre.

Adam Müller felhívásának gyümölcsöztetése: A történelem nyugatról keletre megy, — Rosenzweig: keletről csak Rabindranat Tagore! Tehát a nem-nyugati népek hite, szentírásai, hagyományai, mítoszai csak a krisztianizmuson keresztül menthetők meg. Csak ha táplálkozunk belőlük, csak ha asszimiláljuk őket.

K. Gy.: Osztás és megokolás. A megokolás, mint hatalmi képesség. (Nietzsche). Képlet: passzív-aktív akció. Az ok és okozat megkülönböztetése (osztás) a passzivitás és aktivitás viszonyának felel meg.

Sz. L.: Stratégiai művelet: összegyűjteni az erőket és áttörni egy ponton.

A figyelés mint a tér megosztása arra, amit figyelek, és arra, amit nem.

K. Gy.: Lélek — átorganizálás — hatalom. A lelkesedés gyanús.

Sz. L.: Modell és módszer képletszerűsége: az ipari axiomatikában visszavezettük logikai-matematikai kérdésekig. Logika és matematika visszavezetése a nyelvre.

Deriválni a Logoszból kell.

A passzivitás és aktivitás konkrét kapcsolata: ez vagyunk mi. Visszavezetés az axiomatikán keresztül a nyelvre... a nyelv nem mint óceán, hanem mint munka. Nem nivelláló értelemben, hanem úgy, hogy az axiomatikai osztáshoz is osztóerő kell.

A közvetlen tapasztalás: passzivitás és aktivitás konkrét kapcsolata.

K. Gy.: Az ipari axiomatika függőleges karaktere evvel megszűnik; a munka nem független a legmagasabb kontrolltól: axiomatikától és nyelvtől.
A nyelv, osztás, osztóerő alapvető *munka*-karaktere.

Sz. L.: Az axiomatika csak logikai, fizikai és pszichológiai értelemben munka. Az ipari axiomatika csúcsa is munka, de effektív különbség van: a fenti szenvedély, a lenti robot. Ellentétes munka. Munkakontinuitás.

A történelmi szimbiózis a szubjekt-objekt korreláció, a trinitárius felfogás konkrét alkalmazása.
A szellem igenlésének nyelvén ezt egyszerűen nem lehet elmondani. A szellem igenlésének perspektívájában végeláthatatlan definícióra kényszerülnék, ha így történelmileg nem konkretizálnám a trinitárius felfogást, a szubjekt-objekt korrelációt.
A krisztológia alaptézise, hogy Krisztus történeti-emberi lény.

„Natürliche Theologie", természetes vallás. Bizonyos felfogások szerint az ember a Szentírástól függetlenül, a kinyilatkoztatástól függetlenül — a természet vizsgálatából — eljuthat Isten létezéséig, fogalmáig.
Van egy természetes teológiai törekvés: függetleníteni magunkat a Szentírástól, a tekintélytől, a kinyilatkoztatástól.
Most természetes, analitikus úton oda jutunk, hogy ez a törekvés természetes, csak illogikus!
(Vö. Egyetlen misztérium!)
Ennek a függetlenségi mozgalomnak olyan szabadságot kell hagyni, mint ha a gyermekre ráhagyunk valamit, nem mert helyes, hanem mert egyszerre olyan sokat követelni nem lehet.

K. A.: Jó, ha a teológia természettudományosodik?

Biológiai és álmechanikai példákkal önmagát megvilágítani akaró teológiák.

Sz. L.: Adam Müller figyelmeztetése nemcsak nemzetekre, hanem a múltra is vonatkozik.
Rosenzweig: A kereszténység erőszakos terjesztése megfosztja a népeket természetes mítoszaiktól.
Rosenzweig és Rosenstock vitája: van-e új ótestamentum? Ez egész Európa története!

1947. XI. 6.

Sz. L.: *Tanulmányelőkészítéshez:*

Az állításokat rangsorolni kell, szempontok szerint kiemelni és a legfontosabb mondatokat megadni.

A pürrhóni kérdések szerint rendezni.

Meg kell vizsgálni, hogy a grammatikai követelményeknek eleget teszünk-e?

Állítunk-e?

Tagadunk-e?

Bizonyítunk-e és állításunk mit bizonyít?

Mit feltételez?

Mit kérdez?

Mit parancsol? Mit követel?

K. A.: A pürrhóni kérdések szerkezetének és körszerűségének visszavezetése egy nagyobb körre.

Sz. L.: Egész munkánk összefoglaló megjelölése: jelelmélet és mozgalomelmélet.

1947. XI. 11.

Sz. L.: Egy pont a matematikai világképhez: Eddington részteóriái az einsteini relativitással kapcsolatban, vele hasonló szerkezettel.
A figurális, formai, geometriai téma végiggondolása. (A mozgás egyetemes relativitása Einstennél, Eddingtonnál, sőt már Galileinél is, amit egy ponton megragadtak: csillagászati méretekben könnyen ellenőrizhető, kísérlet tárgyává tehető a relativitás-gondolat.)

Logikailag lehetetlen, hogy ami a makroméretben igaz, az a mezo-, illetve mikroméretben ne legyen igaz. Lehetetlen, hogy a praktikusan döntő eredmény logikailag ne legyen döntő.

A közvetlen tapasztalás szándéka magában foglalja a tér-idő egységet. Ha egyszerűen le akarjuk írni a szemléletet, tér-idő egységre bukkanunk.

Marx: a kommunizmus hármas tagoltsága. — Azért van most küzdelem, mert volt kommunizmus. Különben három semmivé alakul át a valóság; a múlt semmi, a jelen semmi, a jövő semmi; az örök jelen semmi az idő három dimenziójában.

A jelen észrevételem nemcsak a múlt után következik, hanem táplálkozik a múlt és a jövő észrevételből.

A háromszög torzulásai nem tetszőlegesek és önkényesek, még csak abban az értelemben sem, hogy különböző helyzetből különböző képeket mutat.
A topológiai-matematikai kísérletek, a torzulásos képek csak a háromszög normális tulajdonságait bontják ki.
Nincsen egy kivételes helyzetű háromszög, hacsak végső metafizikai szempontból nem.
Nincsen kivételes háromszög; az egyenlő szögű háromszögnek nem az en face képe a „valódi". — Miért egy speciális mozzanata az egyenlő szögű háromszög en face képének az arányok tisztasága. — Az egyenlő szögű háromszög a primér szemlélet, de tudományos szempontból nem az az egyenlő szögű háromszög, ami annak látszik.

A szemlélet időben lefolyó folyamat, de csak első megközelítésben az, mert jelen-folyamat, de úgy, hogy múlt és jövő benne van. Egy szemléleti aktusban biogenetikusan benne van a múlt-jelen-jövő átváltozása az örök jelenre. A szemlélet szétesése a maya-álom és az éberségszituáció felülről lefelé való szakadékos történetére.

„Térzéklés"

Az öröm elemzése. Nietzsche: A kéj örökké élni vágy. A szenvedés ennek a megszakítása. — Az öröm a végtelen egyik fedőneve, de egyben egyik eredeti neve is. Középhely a közönséges Lustprinzip és az örökkévalóságtól való megfogottság között, és így még jól láttatja a tér-idő-végtelen megszakítatlan vonalszerűségét.

K. Gy.: Ha tér, idő és végtelen egyenesben jelenik meg, az már kapcsolatuk lazulását jelenti, ami megszakadásukig, abszolutizálásukig fokozódik.

Sz. L.: Tér, idő és végtelen mindenirányúsága, eredeti, mindenirányú kauzalitása.

Az öröm vonalszerűségének megszakítása a szenvedés.

Öröm és szenvedés, vágy és félelem primér kapcsolata: Örömre vágyunk és szenvedéstől félünk. — Öröm és szenvedés érzékenység-dialektikája: a nagyobb örömképesség nagyobb szenvedés-képesség. (Böhme. — Legtöbb ember legnagyobb boldogsága.)
Vágy és félelem konkréció-tartalma nagyobb, mint öröm és szenvedésé. A harmadik szópár folytatja ezt a fokozást: emlékezés és fantázia. — Sich ausbreiten — sich zusammenziehn. (Kiterjedni — összehúzódni.) Minden észrevételt atomisztikusan az öröm-szenvedés püthagoreusan megfogalmazott összetételeként fogalmazhatunk. Nem atomisztikusan akkor, ha belső összefüggéseiben figyelembe vesszük, és kikutatjuk vágy-félelem és emlékezés-fantázia tartalmát. — Így szemlélet, így jelenvalóság.

Ezzel a művészi torzító látás alapvető megértési lehetőségénél is vagyunk. A mai művészi torzítás döntő átmeneti jelentőségét is ebből érthetjük meg.

Főgondolatmenetünk volt: tér és téridő alkotó-tautológiája, tér és idő, illetve tér-idő érzékenységre, érzékelésre, szubjektivitásra, személyiségre való visszavezetése.

Forma és szám mint a matematika alapjelenségei; egymásba való lefordíthatóságuk és mindkettő trinitárius kapcsolódása egészhez, névhez, szóhoz.

Nietzsche méltánylásánál és kritikájánál merült fel esztétika és alázat összefüggésének motívuma: Minden gőg formaszülő képességünket korlátozza. Önmagát hangsúlyozó magatartás két lépésen belül nem jut tovább. Én vagyok az Isten, és nincs tovább! Szemben a krisztiánus magatartással, ahol ilyen megtorpanás nincsen.

K. Gy.: „És mondá néki Jézus: Valaki az eke szarvára veti kezét és hátra tekint, nem alkalmas az Isten országára." (Lukács, 9,62.)

Sz. L.: A krisztiánus magatartásban a kibontakozás lehetősége végtelen, minden csak attól a kívánságunktól, attól az erőnktől függ, hogy egyszerre magasabb és mélyebb szerkezeti mértékkel mérjük önmagunkat. (A mérték sikló-egyensúlya. — Önmagára alkalmazás.)

Ez az a l á z a t semmi más, mint a minden irányú gömbsugárszerű, szabad, kutató magatartás. Ahány ilyen alázatos fordulatra szánom el magamat, annyi dimenzióját ismerem meg a valóságnak. Ennek az alá-

zatnak a mértéke határozza meg karakteremet, önismeretemet és lelkiismeretemet egyik oldalról, világismeretemet és emberismeretemet a másik oldalról (Vö. Világhelyzet-elemzés).

Stigmatikusan (kozmogrammatikusan) ez határozza meg valóságérzékemet.

Alázat-kutatás-szeretet-mérték: az alázat pozitív világának felbontási kísérlete.

Az alázattal szemben az ellentétes sor: hiúság, kevélység, gőg, harag, irigység, ressentiment, gyűlölet; „Erbitterung und Missvergnügen ist Schuld" (az elkeseredés és a kedvtelenség bűn) Buddhánál, mintegy alkati kiesés az egészből. — Ez az alkati, szervült kiesés a krisztológiailag meghatározott egészből az eredeti megfelelője a nietzschei „Schlechtweggokommenen"-nek (a félresikerülteknek).

Az alázattal szembeni világnak ezt a szétbontását a hazugság, kizsákmányolás és erőszak, vagyis a mammon kibontásának lehet venni.

Konkrét elemzésben szubjektív szituációnkból követhető tér- és kozmoszlátásunk. — Szükségszerű, szubjektív, szabad törvényszerűségekből, ahol a szubjektivitás az egzaktság forrását jelenti.

K. Gy.: A bűn megmaradási, szervezkedési kísérlet az egészből való kiesettség állapotában.

K. A.: Megmarad-e a bűn, vagy nem marad? — Megmarad és nemmarad meg. Funkcionálisan megmarad, ami annyit jelent, hogy átalakul: a szerepe marad meg.

Sz. L.: „Biblia és romantiká"-ból: alázat, identifikáció, alimentáció, erosz, struktúra, kontinuitásparadoxon, törtszerűség, aeon-szerű törtség.

K. Gy.: Alázat és csuklószerűség.

Sz. L.: Szerkezet: az öröm a szenvedéssel tagolódik. Az öröm megtörik, szétválik Y alakban, és kontinuusan folytatódik.

Törtség és struktúra!

K. A. és K. Gy.: Szerkezetek komplikációs foka, komplikációs tér, osztottság, befelé tagolt szerkezet. — Mechanikai ellentmondások vizsgálata nemcsak „egymástól különálló" szerkezetek ütközésén és támaszkodásán, hanem egy tuskó önmagára támaszkodásának, belső tagoltságának vizsgálatán. Elágazás! Csomópont, csukló; tagolás, befelé elágazás. Az aeonban a struktúra lényeg, képlet, nem a teljes áthatással szemben.

Sz. L.: Az eddigi analízis az ***alázat kozmogrammatikus képét*** adta. Éles egzisztenciális elemzésben az alázat hiánya jelenti a gyűlölet, hiúság stb. minden irányú jelenlétét egyértelműen és gazdagon, olyan mértékben és olyan tagoltságban, ahogy az alázat hiányzik.

Egy nagyon nagy értéknek nem megfelelő értékelése, vagy egy nagyon nagy bűnnek nem megfelelő értékelése, vagyis a parmenidészi követelmény megtagadása, — egy létezőről azt mondani, hogy nemlétező — és fordítva — szükségképpen maga után vonja ezeket a következményeket, mert akciót és torzulást jelent kívül és belül.

K. Gy.: Egy jelenlévő létezőről nem mondani, hogy létező. Kierkegaard: Nemcsak az téved, aki azt hiszi, ami nem igaz, hanem az is, aki nem hiszi, ami igaz.

Sz. L.: Olyan akciót és torzulást, ami folyamatos sor, mint ahogyan az ólombábuk döntik el egymást, csak nem sorszerűen, hanem inkább szférikusan, ami nem tud megállni addig, amíg a legmagasabb érték nem kerül az utolsó helyre.

1947. XI. 13.

Sz. L.: Ha nem tudom minden konkrét élményből a szabadság pozitivitását igazolni, akkor negatívumként hat, rögtön rombol, akkor érvényesíti magát az ateista koncepció: az Isten a bűn forrása.

Nietzsche: Hogy tűrhetem, hogy valaminek a felelőssége alól felmentsenek.

Halmazelmélet és közgazdaságtan.

A russeli paradoxonok és a gazdasági krízisek negatív circulus vitiosusának szerkezete megegyezik.
A russeli circulus negatív karaktere minden krízisben nyilvánvaló: a beteg betegebb lesz.

A halmazelmélet klerikalizmusa.

Az ellenzéki erők, akik nem tudnak egymásról. (Karácsony Sándor 1947 novemberi előadása: A forradalmi erők nem tudnak egymásról.)

A művész a tudatos ember!

A begyakorlottság mint ösztönszerűség.

Szerkezetek és szerkezetek áthatásának szerkezete.
Nem felület támaszkodik, felület is támaszpontokkal támaszkodik. Felületek támaszpontjainak megolvadása. Támaszpontok kiképzése. Csukló mint kiképzett támaszpont. Mozgások szerkezete, szerkezetek mozgása. Értékelések és értékelések áthatásának szerkezete. Értékelések ütközése. Nem abszolútan ütköznek meg, hanem egy konkrét szerkezetben. (Nincs abszolút felület.)

Gruppensicht = csoporthorizont. Egy adott csoporton belül meddig lehet és meddig szabad látni, meddig szabad metodikusnak lenni, hogy ne váljon renegáttá.

Közvetlen tapasztalásunk nem fordítható le atomista nyelvre, de a matematika, az atomkonfigurációk lefordíthatók a közvetlen tapasztalásra.

K. A.: Fizikai és matematikai megfelelések: korpuszkula-diszkontinuitás; hullámmozgás-kontinuitás.

Sz. L.: Amit lehet, lefordítanak az atomizmusra; ha nem lehet, inkább dualizmust használnak.

Mach és Berkeley *szubjektív idealizmusa:* nem atomok tapasztalhatók, hanem érzetkomplexumok. Lenin kritizálja, mint idealizmust. Pedig Mach egész tisztességes materialista. Mi mint materializmust kritizáljuk. Nem „érzetkomplexumot", nem kaleidoszkópot tapasztalunk, hanem a közvetlen tapasztalás összefüggésrendszerét. A mach-i pozíció az elsőfokú bedőlés a materializmusnak a szubjektív idealizmuson belül: az objektum szubjektumra-vetítése.

Az egyszerűbb leírás, mint a magyarázat mértéke. (Vö.: tudományos kritériumok és „közvetlen tapasztalás"!)

Öröm-érzékenységdialektika-tér-kozmosz.

A szubjektív törvényszerűségek irányában kell magyarázni, ignorálni kell az atomista matricát: az örömön keresztül, a közvetlen tapasztalásból kell eljutni tér és kozmosz magyarázatáig.

A szükségszerű tárgyiasodás követése. Nietzsche: Notwendigkeit = = Interpretation (A szükségszerűség interpretáció). Tárgyiasodás = = Interpretationswille. Tárgyiasodás = Interpretációs akarat. A szubjektív rétegeződés törvényszerűsége, a szubjektív idealizmus mögött rejlő pozitív gondolat. A rétegződések a szükségszerű tárgyiasodás rétegződései.

A szubjektív idealizmus mögött rejlő pozitív gondolat egzakttá tétele: Nincsen olyan tudományos fogalom, amit gödeli értelemben vissza ne kellene vezetni a szubjektív, közvetlen tapasztalásra, mégpedig az egzaktság, mérhetőség, törvényszerűség imperatívusza alatt.

Böhmei és philóni teozofikus megfogalmazási kísérletek *mozgás és erőnek* az egységes szakadásából való levezetésére. — A szakrális hasadásából.

Egzakt és egzisztenciális problémák konkrét széjjelválaszthatatlanságánál vagyunk, beláthatóan elvi és technikai részletekig menően.

A legnagyobb érték utolsó helyre kerülésének általános pszichológiája, tautologikus leírása:

A legnagyobb, legintenzívebb élmény dominálja, alakítja, motiválja helyzetünket.

A legintenzívebb élményt tagolnunk kell; kétféle lehet a legintenzívebb élmény: sokkszerű, villámcsapásszerű, holdudvarszerű megközelítések nélküli, vagy pedig: holdudvarszerű gazdagságba beágyazottan, mint annak magja.

Az első rombol, vagy öl: traumatikus; a második belső fejlődésünk nagy csomópontja.

Belső törekvésünk: mindent a legnagyobb élményre, a domináns élményre, a centrumra, az egyetlen misztériumra, a legnagyobb mértékre vonatkoztatni, ez az élő, pozitív alakítás természetes gesztusa.

Ezt a centrumot Anselmus ontológiai Isten-bizonyítékában „Grösstdenkbare"-val (a gondolható legnagyobb-bal) jelöli. — A Grösstdenkbare-hez hozzá kell tartoznia a létezésnek, különben nem lenne Grösstdenbare, tökéletes. — A tökéletesség gondolatából következtet Isten gondolatára, Isten létére. Isten gondolatából Isten létére.

Kant így támadta meg: Attól, hogy gondolok száz tallérra, még nincs száz tallérom. — Anselmusnak egy szerzetestársa is hasonló modorban felel. Anselmus nem tud viszontválaszként mást csinálni, mint hogy ismétli saját gondolatát.

Anselmusnak tulajdonképpen még abban is igaza van, hogy ismétli saját gondolatát, mert se a szerzetes, se Kant, se a modern ember nem értette meg ezt a gondolatot. A tehetetlenségmozzanat csak abban van, hogy a kritikus kritikáját nem tudja másképpen adni. Ez mutatja,

hogy a középkor teljében egy olyan gondolkozó, mint Szent Anselmus, milyen egyedül áll, és ez az egyedülállás nemcsak kifelé van meg, társadalmilag, hanem befelé, saját gondolatvilágában, mert lehetetlen számára saját gondolatvilágát saját döntő felismerésének nívójára hozni, vagy akárcsak a kettő között többrétű, szorosabb kapcsolatot teremteni. — Ennek árulkodó jellege a középkor szerkezetére.

Anselmus Isten-bizonyítéka gondolatilag-tartalmilag azon alapszik, hogy lét és érték széjjelválaszthatatlanok; a

— „grösst" a legnagyobb, a fokozás, a végtelen kifejezése,
— „denk", gondolkodni, megint a végtelen kifejezése,
— „bare", lehetőség, megint a végtelen kifejezése.

Az anselmusi gondolat szélső karikatúrája lenne: „Tehát létezik a legfeketébb, a leghupikékebb pont". Ez a karikatúra azért nem helyes, mert a Grösstdenkbare-ben trinitárius formában jelen van a végtelen, a legfeketébb, a leghupikékebb pontban viszont nincs, illetve csak részlegesen, hybridül. A hybrid szuperlatívusz csak a fokozáson keresztül hozható analógiába a „Grösstdenkbare"-val.

Kant már csak kapitalisztikus történeti olvasókönyv, az értékelmélet kapitalista értékelméletté való változásának története.

K. A.: Ha száz tallér megszerzésére, a létező 100 tallérra gondolok, van száz tallérom.

Sz. L.: Lukács: Kant nyers zsenialitásának karikatúrája: „A házasság szerződés, a felek nemi képességének kölcsönös és kizárólagos birtoklására."

Nicolaus Cusa élő végtelen-koncepciója,... az én átfogalmazásomban: a kis és a nagy végtelen logikai alig-megkülönböztethetősége és egymásba-hatása.

Tulajdonképpeni matematikai-teológiai koncepciója: a megismerés kiterjedő, határokat átlépő világa. Tehát minden kiterjedéssel a birodalom belső helyzete és aránya megváltozik. (A matematikai „Wohldefiniert" (jóldefiniált)-fogalom ennek ellenkezőjét követeli. Poincaré: Letzte Gedanken; Die Logik des Unendlichen. (Végső gondolatok; A végtelen logikája.)

Az arányok interpolációs változása történik, ha a kör nagyobbodik az identitás, az egész felé. Ebben az előre és felfelé, az egész felé törő relativitásban tehát mindennek az értéke megváltozik. (Umwertung aller Werte — minden érték átértékelése. Glaube ist ein unruhiges Ding (a hit nyugtalan dolog).

A cusai és anselmusi gondolat áthatásából sugárszerűen áradnak a számolási, halmazelméleti, kapitalizmus-kritikai lehetőségek.

Kritikánk avval szemben, hogy: „A mai szocializmus osztályharca és osztályharcelmélete mint a polgárság belügye, mint a kapitalizmus erősítése." (Weltwoche)

Az alázat negatív sorához: pietizmus, jámborság, Andachtsmusik (ájtatossági kísérőzene).

Cusa egy egyetemes mozgáselmélet alapja.

Zalai: ahhoz, hogy valamit megismerjek, egész világképem megváltozása szükséges.

A cusai túllépéssel, előre- és felfelétöréssel szemben a visszalépésnek is megvannak a törvényszerű konzekvenciái: torzítás, dezorientáció.

A túllépés a kutatás, az alázat, a visszalépés az elfedés, a gőg gesztusa, a magába zárkózásé.

A megismerés technizáltságának fokai, az egzakton belül a technizáltság síkjai.

Az egész interpolációs hitteória már technizált elmélet, birtok, személyi, szellemi tulajdon, ami impulzus és tüske kell, hogy számunkra legyen: ujjal mutat a technizálatlanra, a forrásra — siklóegyensúlyban.

A mind magasabb mértékeken kipróbálni önmagunkat. Ismereteink maximális, radikális és piétás nélküli technizálása; ennek megfelelően mindig magasabb fokon a lényegileg technizálhatatlan értékének és forrás voltának mind mélyebb felismerése. Csak ez az egyenlet biztosít a korrumpáló közkeletű racionalizmus és irracionalizmus ellen.

Kettős, vagy hármas labilitás már szilárdsággá lehet...

1947. XI. 17.

*K. Gy. és K. A.:** Reflexió egész módszertanunkra:

Szerszámmá tevés, kezelhetővé tevés, konkretizálás, konkrét megoldás. — Hogyan keletkezik a szerszám, a birtok, a konkrét eredmény?

Metszés, egymásra vonatkoztatás, projiciálás, megvilágítás.

*Megjegyzés: Ezt a gondolatsort K. A. és K. Gy. Sz. L. távollétében állította össze, Sz. L. azonban elfogadta, mint a szemináriumi megbeszélések részét.

Konkrétum, eredmény, birtok, szerszám, szükségletek metszéspontja.

Szerszám, konkrétum, mint szükségletek jele; felelet, mint kérdések metszéspontja. — Kettős és hármas bizonytalanság szilárdsága.

Fokozhatás! Szükségletek szükséglete. — Kérjetek, kérdezzetek! Ott kapok választ, ahol kérdéseim vannak.

A szükséglet nem puszta hiány.

Produktív szkepszis, kérdések egymásra vonatkoztatása, metszésbe hozása. Erő, mint felmért erőtlenségeim közös nevezőjének kikeresése.

A véges háromszög keletkezése a végtelen egyenesekből. A végesség, mint a végtelenek metszése? Raszterek.

Projiciálás, átvilágítás, magasabb mérték alkalmazása, ***mérték mint a szükségletek teljes köre!*** Grösstfragbare (Kérdezhető legnagyobb.)

Distancializálás, mint a szerszámosítás alapmozdulata.

Isten, mint a legperzselőbb szomjúhozás.

Rilke-kritika: Kérdés nincs benne, erő nincs benne. Mutatás, jelzés, Bedürfniss (szükséglet), alázat-hiány... „Du dessen weites Wissen aus Armut ist und Armutsüberschuss, gib, dass die Armen nicht mehr fortgeschmissen werden in Verdruss..." (Te, kinek végtelen tudása szegénységből s fölös szegénységből áll, add, hogy többé ne lökjenek félre szegényeket indulattal, miből súlyos undor gőze száll... K. Gy. fordítása). Az Armut kettős, végeredményben a látszat ellenére negatív értékelése. Az első mondatban a kérdésszerűség koncentrálása.

Szükséglet-szó-kérés-kérdés-követelés.

Munka-organizáció-készítés-szerszámosítás-alázat-sűrítés-Dichtung-művészet-rendezés-regressus in infinituum-rendezések metszése.

Szükséglet-szubjektivitás-nyelv-egzaktság-matematika-objektivitás-konkrétum-szellemi funkció-szellemi szükséglet-szellemi aktivitás-áttekintés-rendezés-értékelés-konkrétum, ami közösen érthető.

A differenciák szerszámosodnak és az egyetértés formáivá válnak.

Csak akkor választottam a magasabb értékelést, ha a kezdeményezést is választottam.

A magasabb érték csak akkor magasabb, ha kezdeményez. — Van egy hipnózis, hogy mindenüvé oda kell szaladnom, hogy kezdjek. — A kezdés annyit jelent, hogy igenlek, elismerek. Az igenlésből indulok ki. — Pál: Botrányfokozás!! — Fokozható! Mindig lehetek első. — Mörder der Anfang (a Kezdet gyilkosa).

Az erőfogalmat innen kell levezetni.

A megszólalni-nemtudást innen kell levezetni.

Az érdektelenség iránti érdeklődés mint kezdeményezés.

A kezdés jogát, kötelességét és értelmét az adja, hogy én el tudok ismerni a másikban; ő nem. — Pozitív állítás mint kezdés. Az Anerkennen (az elismerés) elsősége!!! Baader. Az Anerkennen kutatható, elismerhető. Az elismerés megismerhető. — Alkalmazás önmagára, mint a fokozás forrása. Mindig megvan a tárgya.

Az embernek önmagán belül: először elismerni!

Elismerés = feltételezés. Mit ismerek el? Mit feltételezek? Szóvá tenni azt, hogy mit ismerek el, mint a másik elismerésének, megismerésének feltétele. A feltételezés, mint az „ismeretlen" megismerésének első mozzanata.

Mit feltételezek az „ismeretlen Du"-ról? Nem igaz, hogy ismeretlen. — A személyiség tudomásulvétele!! Mit kell feltételeznem a létezők Baaderi hármas irányában? — Humanizmus: amit az emberről feltételezek.

Ha elhallgatom, hogy mit ismerek el, ha nem szólok legmagasabb értékelésemről — akkor lefelé fordultam, — nem ismerhetem el a másikat, nem értékelhetem.

Elismerés: identitás.

Kritika: differenciák.

Az elhallgatott, belülről megromlott kritika, a szóvá nem tett, nem élő elismerés az elismerés tagadása. — Az elmulasztott elismerés szükségszerűen kritika-prostituáltságot szül. „Aki nem ismer el, lekicsinyel". —

Ahhoz, hogy a másikat elismerhessem, mértékem elismerésével kell megszólalnom. Ez ad helyet az elismerésnek; ebben ismerhetem el a másikat. — Tér és mérték.

Minél kevésbé mértékem elismeréséből szólok, minél kevésbé abból szólok, amit elismerek, annál kevésbé támogat, amit elismerek, annál kevesebbet ismertem el. Így válik szóvátehetetlenné mértékem, így némulok meg. — Alkotás, szólás, terápia. — Akinek van, annak adatik.

Elismerés és tagadás komplementer viszonya: „Puszta elismerés" és „nyílt öntagadás" összetartozása.

Erő-hatalom-mozgalomelmélet.

Primátuskérdés. — „Az elsőség jóságának megszállottjai."

Bizonyos feltételek között a másik ember primátusának követelése (világ: körülmények adják) a másik ember primátusának burkolt tagadása. — Feltételezése annak, hogy valakinek a primátusa, annak elismerése csökkentésemet, leértékelésemet jelenti. — Öncsökkentés-degeneráció-dezorientáció.

Aktív-passzív mozzanat; férfi-nő probléma. — Ebner: világnézetem és a nőkhöz való viszonyom.

Elismerés-mérték-megszólalás-rangsor-tapasztalás analízise a művészetben és a technikában.

Rangsorkérdés egy képen belül. Mikor látom a képet? Mit látok a képen?

1947. XI. 17.

Sz. L.: A megismerés képlete:
1. Amit megismerek, az hozzám hasonló
2. ...tőlem különböző.

Ennek az arányát kutatom, amikor kutatok. A meglevő eredményeimre fordítom le az újat, hozzáépítem magamhoz, saját magammá asszimilálom.

Asszimilálom, mint saját magamat. Ahhoz, hogy asszimilálni tudjak, le kell fejtenem, ami tőlem idegen, amit nem tudok megemészteni. Ahhoz, hogy megismerjek, hasonlóságot és különbözőséget kell feltételeznem.

A másik ember megismerése: azonosulás vele és elkülönülés tőle.

K. Gy.: Bizonyos feltételek között pontosan a tőlem különböző az, ami érdekel.

Sz. L.: Bepólyálom az idegen részt, megpuhítom, nyálkával feloldom... először ostyában kell bevennem, hogy emészteni tudjam. Ez a határátlépés, az új bevétele, a tulajdonképpeni megismerés. — Ha azt mondjuk, hogy megismerés, teória, a határátlépésre, az újra, a funkcióra gondolunk; a többi technika.

A közlés technikája: a gondolat genezisének legalább a sémáját meg kell adnom, hogy megérthessenek.

Ha a szülési fájdalmakat, a forrást nem közlöm, meghamisítom a gondolatot, nem a gondolatot közlöm, semmit se közlök.

Út és igazság. Igazság út nélkül nem igazság. Két ember szó szerint mondhatja ugyanazt, és mégsem ugyanazt mondja. Út, igazság, élet.

Lessing: Ha az igazság és az igazság keresése között kellene választani, akkor az igazság keresését választanám.

Az igazság csak-funkcionális értékét sokan képviselik, még részben Kierkegaard is. A megtalálás eleve dezillúzionálása ez. — Miféle keresés ez akkor?

Az, hogy találok, nem öli meg a keresést, sőt ha nem találok, nem kereshetek. A megismerés pantomimját játszhatom.

A közlés és közösségteremtés feltétele: genezisemben lássanak, ne csak győzőnek lássanak, a kérdéseimet is lássák. Kezdés, elismerés. Hogy nehéz helyzetben lássanak, szenvedni lássanak: ez a mintává, példává válás feltétele.

Hogyan kerülhetek nehéz helyzetbe? — Közlés és közösségteremtés szűk és egyedüli útja!

A mértékemmel szemben vagyok nehéz helyzetben. Evvel kell kezdenem! Ennek elismerésével. Mérték, Qual, Quelle, Qualität (Kín, forrás, minőség).

Utalás a térfelfogások és térelméletek kritikájára.

Pozitív térfelfogás van kialakulóban!

Öröm-szenvedés, vágy-félelem, emlékezés-fantázia a téralkotásban.

A térkonstrukció vágy és félelem:

Minden konkrét tér perspektívából, egy szubjektív pontból van adva. A perspektíva dinamikusan tagolt, örvényszerű perspektívákban van adva.

A perspektíva a tér, mozgás, távolság lefordítása a közvetlen tapasztalásra.

Közel-távol visszavezetése érzékenységre, közvetlen tapasztalásra.

A perspektívát a vágy és félelem adja.

„A megszépítő messzeség", mint perspektivikus tétel.

Képzeletünkben megnő mindaz, amire vágyunk, ilyen értelemben amitől távol vagyunk; és képzeletünkben megnő mindaz, amitől félünk.

Ha húzzák a fogamat, akkorának érzem, mint a fejemet.

Vágy és félelem, öröm és szenvedés, emlékezés és fantázia szelekciósan megnagyítja tárgyát.

Ez a megnagyobbodás (Cusa) az össz-szerkezetet támadja meg, a megismerés, a tájékozódás szerkezetét; az arányok megváltoznak, részben vagy egészben.

Az oldatlan, engemet kezelő, nem kezelhető vágy és félelem torzítása.

Öröm és szenvedés, vágy és félelem, emlékezés és fantázia különböző síkokon mondja el az észrevétel történetét... és egyik sem eliminálható belőle... anyaga egynemű.

A hinduk nem eredendő bűnről, hanem eredendő tévedésről, mayáról beszélnek.

A maya-szerű, meghamisított világ kikapcsolási kísérletei hinduknál, szkeptikusoknál, sztoikusoknál. A maya-szerűséget, az öröm-szenvedés, vágy-félelem hisztérikuma okozta észrevételtorzulásokat vágy-félelem, öröm-szenvedés kikapcsolásával akarják elimitálni.
Ha kikapcsolom, elvész az észrevétel. Minden elvész.

Ha indulataim kiapasztásával, passzív jógaszerűséggel nem lehet leoperálni ezt a torzítást; lehet-e egyáltalán?

A Biblia és a szentírások különbsége.
A bibliai aktivitás: Emlékezz, örülj, szenvedj és vágyj, csak lásd át, világítsd át, tudd, hogy itt csak polgár vagy, ne vonulj ki a világból és tudd, hogy nem innen jöttél. Aszkézissel szemben egyetemesebben feloldani: vágyat nagyobb vággyal, félelmet nagyobb félelemmel.
Ilyen értelemben a jóga münchauseni utópia. Megszűnik az észrevétel alapanyaga. — Élesen észrevenni, de vágy és félelemmentesen abszurdum, önellentmondás.

A cél célosítja az eszközöket, az eszköz eszközösíti a célokat. Kölcsönös körszerű játék, amelyben meghatározhatom a funkcionális képleteket. Vágy és kép hasonló szerkezete. A materiális perspektívának s a vágy és a félelem perspektívájának ellentétes funkciója.

Materiális perspektívában minél távolabb valami, annál közömbösebb, a vágy viszont annál nyugtalanabb, minél messzebbre szakadt tárgyától. Vágy és félelemnél a távolság nagyobbít. Mindkét perspektíva torzít. — Egy állócsillagot akkor is csak futólag láttam, ha láttam. Torzítás, hogy ez elenyésző mennyiség. Számomra elenyésző mennyiség egy állócsillag: pökhendiség. Vágy és félelem perspektívájában fordított a torzítás.
A komplementer, ellentétes megfelelés a két tér között így lesz kifejthető.
Utalás a reinkarnációra: ha a térfogalmat nem a közvetlen tapasztalásból vezetjük le, lehetetlenné tettünk minden akciót. Lehetetlenné válik a reinkarnáció tudata, terápiája. Nem tudunk szembenézni azzal az ellenvetéssel, hogy amit mondunk, kutatókra, művészekre, elitre érvényes, de mit mondjunk a többinek? A „többinek" tudunk mondani világos tőmondatokban mindent, de nem az abszolút tér űrében, ott hiába mondjuk, lepereg róluk, kell, hogy leperegjen, értjük, hogy miért pereg le. A materiális tér konkrét korszakperspektívája, vágy-félelem keresztmetszet-szerű perspektívája.
Minden szónak porózussá, szubjektívvá tétele kell, hogy valakinek valamit elmondhassunk.
A torzítással szemben: A szeretet, ami reálissá nagyít, a nagyobb vágy felé törő vágy lát pontosan, csak a szeretet tud pontosan látni. Nem apatikusan, aszkétikusan kiszárítani, kiapasztani a vágyat.

K. Gy.: Vágy és félelem másik irányú torzítása: distanciátlan közelségben vágy és félelem traumaszerű hatása. Vele szemben: Distanz der Liebe (a szeretet distanciája).

Sz. L.: Magukat szelleminek mondó irányzatok tiltakoznak az ellen, hogy felfedjük öröm és érték, szenvedés és értékhiány belső azonosságát, mert ebben szenzualizmust, eudaimonizmust látnak. — „Üdv", „boldogság" stb. néven azonban ezekbe az irányzatokba is becsúszik. Szégyenkeznek a materiális epikureizmus miatt, azért akarják az értékelés-érzékenység kapcsolatát tagadni. Vágyat és félelmet is tagadják ennek megfelelőleg.

Nekünk nincs szükségünk szégyenkezésre, érzékelés és értékelés kapcsolatának letagadására még impulzusunk sincsen, mert nekünk az öröm a végtelennek, az örökkévalónak, az Istennek neve és fedőneve, és ennek a felismerése, ez a meglepő találkozás az Evangélium: „Örömhír".

Nem az öröm tagadása, hanem minden megnyilatkozásnak a maga helyén való keresése... nem aszketikus-uniformizált tagadás..., hanem éljetek úgy e világban, hogy tudjátok: nem e világból valók vagytok ti sem.

Szentírások különbsége; a nembiblikus vallásgyakorlatok különböző variációi az anesztéziás, érzéketlenné tevő aszketikus magatartásoknak, és ezzel együtt, vagy külön variációkban ennek orgiasztikus megfelelői, orgiasztikus végletei. — Ennek megfelelően imperszonális, inkonkrét karakterük van az Ó- és Újszövetség perszonális, történelmi és konkrét karakterével szemben.

Ha az Ó- és Újtestamentumot összehasonlítjuk általában a hinduizmussal, a religiózus-ontológiai kategóriák mindenütt jelen vannak.

Semmiből teremtés, kinyilatkoztatás, bűnbeesés, bűntudat, alázat, megváltás... stb. Ez abszolút közös nevezőt ad.

A különbség a történelmi, konkrét perszonalizmus; illetőleg ennek még további differenciálása, az, hogy az Ó- és Újtestamentumban a religiózus-ontológiai kategóriák nem tudományosan, nem filozofikusan, nem teologikusan vannak gondolva, élve és kijelentve, hanem a közvetlen tapasztalás imperatív magától-értetődésével, az öröm, a szenvedés, a részvét, az örömmel és a szenvedéssel, a jóval és a rosszal való részvét, a könyörület, a bánat, az aggódás, a ragaszkodás, a gőg, a kevélység, a vágyódás, a fantáziálás, a hiúság nyelvén.

Nem különböző szentírások vannak, hanem lényeges különbségek vannak. Az ontológiai kategóriák azonosak; megvonható a különbség.

K. A.: Hasonlítsuk össze a spekulatív, védai nyelvet a Biblia nyelvével és a mi nyelvünkkel, és evvel párhuzamosan a mondanivalókat és a törekvéseket. Nem szakadtunk-e el a bibliai nyelvtől?

Sz. L.: Spekulatív életkifejezések, első személy, dialógus, antispinozizmus, nevetünk és sírunk.

Brahmanizmus, mint a legkibontottabb rendszer.

Tudatunk centrumában tudjuk tartani, hogy a ***konkréció*** történelmi és perszonális egyetemességet jelent — és nem gyerekes mesére gondolunk. — És ez abban a mértékben meg is valósul, ahogy követni tudjuk. — A spekuláció erőgyűjtés, eszközkészítés; gátlás nélkül merjük gondolni szellem és élet eredeti azonosságát. Se a szellemet, se az életet nem tagadjuk meg.

1947. XI. 22.

Sz. L.: Mit részletezek?

(Mihez van türelmem, nyugalmam, kedvem?)

Azt részletezem, amit értékelek! Ez tiszta matematika. Ez tiszta formaképzés. Aki lassan, kitagoltan beszél, az öntudatos. Hatalom. Akinek hosszú neve van, az előkelő ember.

Azt részletezem, ami táplál. Kozmikus kiválasztás-sor. Baader: Cogitor, ergo cogito. — Kozmikus táplálkozás-sor. — Mivel táplálkozom?

Minden szerkezet egy célszerű, de mechanikusan meghatározott konstrukció az össz-egészhez képest.

A formákat, szerkezeteket leíró célszerűségi, természettudományos leírások a környezet, a tér nagyságából és arányából, arányváltozásaiból vezeti le a formákat, szerkezeteket. (Építészet!)

A tér nagysága és aránya, mint szerkezetmeghatározó.

Pl.: Miért van az emberek szeme szemben és a madarak szeme oldalt? — Mert a madár más térben van, repül, szembe erős levegő-nyomást kap. —

K. A.: 1. *Differenciák értéktermelése.*

Öt sín keresztezése egy pontban, vagy széthúzva. A torlódás az egy pontban kereszteződő sínek számának hatványában fokozódik. Egymást fokozó, exponenciális sor. — Evvel szemben ha a kereszteződéseket

széthúzzuk, a torlódás veszélye exponenciálisan csökken. Egymást exponenciálisan csökkentő sor. — A két sor különbsége értékdifferencia, érték-többlet. Differenciák értéktermelése.

Mennyiségek különbsége: minőség. A minőség értékdifferencia.

Valószínűségszámítás = veszélyszámítás.

2. *Korszerű meditációs képlet.* Kritikai módszer. Komplementer mérés (hibakiesés). Ellenállások kikeresése. Körszerűsítés. Önmagunk felvilágosítása:

Pozitív mondanivalóinkat megfogalmazni azon keresztül, hogy figyelembe vesszük, amit el akarunk kerülni. — Félelem, félelemfeloldás. — Buddha: Wahnerlöschung (tébolykioltás).

3. *Jóság félelme,* megismerés kajánsága, a megvilágosodással kapcsolatos okkultációval nem számolunk, mondanivalónkba nincs beleépítve.

Előnyérzetünk van más tehetetlenebb emberekkel szemben és érezzük, hogy nekünk mennyire könnyebb.

Ezt az előnyérzetünket egy absztrakt egyenlőség-elképzelés táplálja. Rossz lelkiismeret, akadály.

Sz. L.: Az előny gondolatának ez a negatív karaktere addig van meg, amíg a formákat a közösség, az alázat terébe nem sikerül hozni.

K. A.: Alexandroff: „Raum als Träger von Figuren." (A tér mint alakzatok hordozója.) Raum als Träger!!! Hordás, tartás, test, kvalitás! — Irány az egyetemes pozitív térgondolathoz! —

Kvalitás-terek: súlytér, fénytér, hangtér, hőtér, színtér... vágy-tér, félelem-tér... vágyperspektíva, félelemperspektíva, súlyperspektíva (Böhme: „falsche magnetische Impressionen" — hamis mágneses benyomások) — Fontolás, értékelés. A számolás adta diszkontinuus értékekkel szemben a tér, grafikonok folytonos átmenete; becsülhetőség.

Sz. L.: Bizonyos logikai munkát csak bizonyos ember tud elvégezni.

Bizonyos gondolatokat csak bizonyos ember tud gondolni. (Nietzsche)

Bizonyos absztrakciókat gondolni és arról reálisan gondolkozni: ez a karaktermeghatározó.

Ha nincs réteg, elit, püspöki kar, aki a gondolatok bizonyos típusát, nívóját gondolni tudja, akkor ezek a gondolatok szétesnek a tőlük való félelemben.

Böhme: „Denen allen wollen wir andeuten, was des Streits Ursprung sei, und woraus die Meinungen und Spaltungen natürlich urständen." (Nekik mindnyájuknak jelezni akarjuk, hogy mi a viszály eredete, hogy miből jöttek létre a vélekedések és elszakadások.)

Nincs gondolkozó elit, amelyik *népekben gondolkozna.* A „népek" gondolata szétesik „világmegváltó internacionalizmusra" és „hazaáruló, bitang nemzetköziségre".

A „Kapital" az internacionalizmust csak egy nemzet keretében gondolja végig.

Jezsaiás és Ady számára a „népek" nem frázis; ennek értelme, érzékletessége, gondolkozásbeli konkréciója van.

Hány ember születik, aki kimondhatja, hogy „népek"? Ez történelem-jellemző, történelem-index.

Profétikus. Ő és néhányan gondolják.

Népek a Bibliában. — Milyen Szentírásban jelenik meg másutt? Még az Újtestamentum előtt megjelenik. — A Bibliában realitás a *népek* külön volta, realitás a közösségük. Nem pusztán alosztályok, halmazok, hanem realitásuk, saját sorsuk van. Ezt a közösségi, emberszerű testszerű népsorsot emberi sorsokon keresztül élik. Csak egy reális embersors tudja élni ezt a közös nevezőt.

Nietzsche: „Hat die Menschheit kein Ziel, so gibt keine Menschheit." Ha nincs célja az emberiségnek, nincs emberiség.

A Kidd szóhasználatában szereplő „tekintély" megfelel a „konkrét emberlét"-nek.

Ha egy népekben gondolkozó ember egyedül áll, hatása traumatikus, mert a fel nem vett segítség, a fel nem vett hatás odacsapás, akár nyilvánosan ütik agyon, akár titokban.

A monoteizmus értelmében vett trinitás és a trinitás értelmében vett monoteizmus feloldja a törzsi zsidó világ diktatúráját.

A zsidó mítosz diktatúrája az egyetlen pont, ahol nyilvánvaló, hogy nem-zsidók védik zsidókkal szemben a zsidó mítosz diktatúráját: az összes felekezeti klerikalizmusok.

Ebner: „Zsidókat és keresztényeket egyaránt meg kell védeni a keresztények filoszemitizmusától", a zsidó hullaméreg-mítosztól.

Emlékezet, fantázia, becslés, értékelés, közvetlen tapasztalás, alimentáció, erosz, létezés, részletezés: azt részletezem, amit értékelek.

Értékelés, részletezés, perspektivikus munka, „az intervallum módszere".

Részletezés, osztás, megfigyelés, kísérlet, matézis, mérték. Freycinet követelménye nem három, hanem egy.

Részletezés = nagyítás, kinagyítás. — Egy skálából egy tömött struktúrából egy részlet kinagyítása; extrapolálás az egész szerkezetére. — Nagyítás, becslés! Kicsinyítés, becslés! Az egzakt méréstechnika levezetése. A modern mikroszkóp nem egyszerűen nagyít, hanem szétszed. Képbontás, képtovábbítás.

A minden irányú állásfoglaláshoz, a körszerű állásfoglaláshoz, az egészre irányuló értékeléshez metodikai, magatartásbeli támpontokat kell kapnunk.

A körszerűség egyik szerkezete: rangsor.

A körszerűség másik szerkezete: ellenállások, félelmek, kikerülések kikeresése és ezek rangsorolása. Hiányok értéke. A rangsoroló körszerűség a mozgó, eleven állásfoglalás. Értékes arányok folytonos földcsuszamlása becslésben, körszerűsítésben, perspektívában.

K. A., K. Gy.: Miért jelent *számolási egyszerűsítéseket* a tágabb problémában való feloldás, a nyíltabb látószög, a folytonos átmenetekkel való számolás, a környezetekkel való számolás, a szerkezetek térbenszámolása, az összes lehetőségben az egyes számolása, Archimédesz-Bogdanov módszere: a korona aranytartalmához a fajsúlytörvényt fel kell fedezni, ez a közvetlenebb... Szerkezet és terhelés folytonos, egymásban folytatódó vizsgálata miért jelent számolási egyszerűsítéseket... Automatikus, akadálypályaszerű, csőkígyószerűen végigláthatatlan, elfelejtett egyszerűsítésekből tömörített számolási módszerek helyett: az egyszerűsítések szerkezetének kutatása. Megoldás, mint az egyszerűsítések folyamata. Alak és szám nem elválasztása: konkrét statika.

Topologikus, testesítő, nagyító-kicsinyítő, az egyszerűsítések szerkezetét, az invariánsok, a homeomorf szerkezetek formálását és megjelenítését követelő statisztika. A komplikált és egyszerű egységéből kiinduló grafosztatika. Fák, tartók, topológia. Cross-egyszerűsítések! Csillapodás.

Egyszerűsítés: identikus mozzanatok kiemelése.

Az egyszerűsítés szerkezete: Közös nevező!!!

Közösség, közös tényező, identitás és differencia-mozzanatok *kikeresése*, rendezés, rangsorolás, körszerűsítés; a legdöntőbb identikus mozzanatok kikeresése! Becslés; útmutatás, hogy meg lehessen látni a további fokozhatás irányát.

Az egyszerűsítés: az elsőfokú egyenlet esetében ismeretlen tagok egy oldalra gyűjtése.

Képlet mint tömör egyszerűsítés; egyszerűsítések összefoglalása, számolás a számolással. Számolás: egyszerűsítés. Bizonyos rendezett alakokon közvetlenül felismerhetők az egyszerűsítés lehetőségei. Bizonyos feltételei vannak annak, hogy az egyszerűsítés lehetőségeit felismerjem.

Értékelés, egyszerűsítés.

Egyszerűsítések a szerkesztésben! (A számolási egyszerűsítések analógiájára: alakok, szerkezetek egyszerűsítése). Tiszta funkció, barokk gazdaság, komplikációs terek.)

Sz. L.: Az eredményeknek bizonyos fokig kézben kell lenniük, hogy tovább lehessen menni.

Az abszolút izolált gondolkozó átmeneti eredményeinek szükségképpeni hibái megmérgezik a későbbi eredményeket. (Egy számítás folyamatának hasonló szerkezete.) Komplementer mérés, a teodolit megfordítása, a János-evangélium exhauszciós módszere, a megfogalmazás átforgatásával áthatja, kiveti a hibát. *A kontroll szerkezete!!! Közösség!* Meditációs képlet.

Mérés-fogalom és merevtest-fogalom kapcsolata. Mértékek összekapcsolása, gödeli-sor, legkeményebb test, legnagyobb sor. — Fokozhatatlan mérték és abszolutizált merev test fixa ideája.

Emlékezés-részletezés-osztás-megfigyelés, kísérlet, matézis.

Én magam osztott vagyok és tovább osztok — az osztás aktív-passzív mozzanata —, és a továbbosztásom a kísérletem, hipotézisem, alázatom, rangsorolásom, hierarchiában-létem, szeretetem.

...összhipotézisre törekvés... emberi akció! Az emberi aktivitás profilja rajzolódik ki ezekben az identifikációs sorokban.

A valóság milyen területű és szerkezetű nagyságára és mélységére vonatkoztatható az akcióm, az osztási igényem? Mit vesz megfoghatatlan, kutatásban átléphetetlen határnak, saját aktivitásában, létezésében, saját élete és akciója szempontjából?

A mérés, osztás, részletezés aránypontjainak, támadási pontjainak a keresése: minek a szempontjából? — a létezésdráma, az értékelés-dráma, — a közösség-dráma, az identifikációs dráma szempontjából.

Az *alimentáció-erosz* értelmében magamat azonosítanom kell a másikkal, a másikat azonosítanom kell önmagammal, vagy pedig az anyagi táplálkozás és termelési processzus, mint példa folyamán: „madár eteti kicsinyeit"...búza-föld-búza-körforgás, az a kiválasztási folyamat, ahogy a föld energiái búzává alakulnak, és jobb búzává, minőségi és mennyiségi kiterjesztésben.
Produkció, reprodukció, kiszélesített reprodukció. — Mennyiségileg, minőségileg.
A búza, őrlés, kenyér stb. folyamat... kenyérelosztási folyamat, végső és közvetlen fogyasztás, mint a reprodukció és kiszélesített reprodukció alkotó mozzanata, mint táplálkozás, bio-antropológiai értelmében, a kenyér belső energiatartalmának kielemzése emberi szervezetté.
A búza késztermékké csak a jóízűen elfogyasztott ételben válik. Az egész egy határozott elemző-kapcsoló folyamat, amely a megfelelő értéket a szájamba juttatja. A produkció szájamba rágja a ételt: „madár eteti kicsinyeit."

Elemzés-osztás-részletezés azzal a dialektikus mozzanattal, hogy elemzés kapcsolástól, differenciálás integrálástól nem választható széjjel.

Tehát az ipari folyamat csak mint a táplálkozás egy része érthető meg.

Fülep Lajos Demeter-je: gabona.

Azt mondani: Demeter, egzakt gondolkozást jelent; rámeredni a búzaszemekre és csak a sikértartalmukat vizsgálni: nem egzakt.

Elemzés-osztás-részletezés-produkció-reprodukció-kiszélesített reprodukció = értékelés.

A malom, ez a technikai konstrukció egy konkrét értékelés, kiértékelés végrehajtása.

A gépek, a formák az értékelés által meghatározottak.

Kiérett gépeknek az elemeikkel rokonságot kell tartaniuk; mag és kifejlett növény rokonsága.

K. Gy.: Az ipar, mint az értékelés technizálása.

Sz. L.: A létezés és értékelés széjjel-nem-választásával az ipar és közgazdaságtan problémáit tudjuk közös nevezőre hozni.

Számolási egyszerűsítés: lét, módszer és szempontközösség, táptalaj, számláló-nevező-átfogó képlet. — Archimédesz-Bogdanov.

Az osztópontok kikeresése az identifikáció szempontjából szükséges. Ahhoz, hogy asszimiláljak, osztanom kell, ki kell keresnem a támadáspontokat, ehetővé kell tennem.

Érték és lét eredendően egy. — Számunkra szakadékos, Y-karaktere van. — Szétszakítása mammonizmus.

Milyen szempontból keresem az osztópontokat? Identifiáció-alimentáció-erosz.

Osztás és identifikáció összefüggése: hogy táplálkozni tudjak, ahhoz szét kell szednem a csontos héjat és minden fölöslegeset le kell fejtenem... nyálkás réteggel be kell vonnom... utána mind árnyalatosabb asszimiláció. Közvetlen fogyasztás.

Paprikás csirkéből és borból lelkesedés lesz.

Azonosítás = értékelés.

Azonosítás = közösség.

Az identifikáció folytonos értékelés, létezésdráma tiszta akció-volta. A helyzetnek megfelelőleg a három dráma képleteit dobhatjuk ki.

Az individualisztikus-szubjektivisztikus értékelés-árnyalat is kiesik, hipnózisa felszívódik.

A szerszámra rá van írva az értékelés... bemegyek egy szobába, ilyen vagy olyan embert találok, ilyen helyzetű és formájú tárgyakat... milyen hangulatot kelt bennem? A konkrét, gazdag tapasztalás értékelés-karaktere...

K. Gy.: Az érték pontszerűsége. — Értékelés: pontkeresés. Pontszerűség, koncentráció.

Sz. L.: Goldscheid: a variációs pontok kikeresése. Akció: megkeresni a maximálisan variábilis pontokat.

A nagy az *érték*, az egész az érték; amikor a kicsi az érték, akkor a ciklotron-variáció érvényes, ami annyit jelent, hogy a mind „nagyobb" osztáshoz, a kisebbre daraboláshoz nagyobb erő kell. Az értékelésnek ebben a szerkezetében benne van az aranyszabály.

Ad munkaprogram: az értékszempont-levezetések játékos egymás-mellé montírozása... készítsünk belőlük több mozgásképet... és vetítsük őket egymásba, fokozzuk, míg rá nem jövünk, hogy hol van a szerszámosítás határa.

K. A.: A fokozás, a határátlépés szerepe a kutatásban. A határátlépés vehető észre, az jelez és jelezhető. — Technikai jelzőberendezések.

Sz. L.: Lélektani kiaknázás.

Értékelés és formák.

Szükségletek, képességek és szolgálatok elemzése.

Szükséglet: öröm, vágy, félelem, szenvedés, emlékezés, fantázia — innen adódnak a szükségletek. Vissza kell vezetni őket az érzékenységre. Püthagoreusi lenyúlás az érzékenységre.

K. A.: A fokozás logikai szükségessége: azért nem merek adni, mert félek, hogy elfogy. — Fokozni tudunk, ez a tapasztalatunk.

Sz. L.: A fokozásban benne van a végtelen.

Dosztojevszkij művei közül csak a „Bűn és bűnhődés" tökéletes regény? Formáló erejéből származó túltengések... az elefánt beszabadult a porcelánterembe... nem grófi és kurtanemesi, hanem egyetemes emberi distancia a társadalmi problémákhoz. Az osztályproblémákat (osztályozás) tetszőleges nagyításban, kontinuusan ki tudja bontani.

Az osztálynélküli társadalom perspektívája.

Dosztojevszkijnél a problémák nem tolsztoji, nehéz földközelséggel, hanem sűrű, pogány, indás, alulról telített Bibliával fogalmazódnak. Ezzel szemben a „Bűn és bűnhődés" tolsztojizmusa.

Azóta nem született író, aki (Nietzschét és Ebnert kivéve) ezt a problémasíkot elérte volna. Próbáljuk ezt kontrollálni. Ha ez helytáll, akkor szilárd pontunk van és visszakövetkeztethetünk a Dosztojevszkij-méltatásokra és méltatókra. A rajongók kritikája! Bergyajev.

Értékelés és névadás: csak úgy adhatok nevet, hogy értékelek.

Az értékelést keresztülvinni a névre!

Nem szabad természettudományos módszernek nevezni azt, amit Haeckelék és Ostwaldék csináltak, tarthatja annak bár az emberek többsége.

1947. XI. 26.

Sz. L.: Egyetemes szerkezettan, Gestalttheorie

A szerkezet közös nevezőjére hozzuk a fő ismeretelméleti irányokat és területeket.

Saját magam hivatásából indulok ki, és ennek a szónak a közvetítésével, hogy „szerkezet", ugyanakkor az összes más hivatások számára otthonos a szavunk. Nem kell kínosan áttenni egy másik nyelvvé, hanem úgy beszélünk, úgy alakítottuk a nyelvünket, hogy az a másiknak is nyelv legyen.

Paradoxonokkal, dialektikával, tautológiákkal, józanságokkal... és akciópragmatizmusokkal együttesen és párhuzamosan kell megütköznünk.

A tudomány eredményeire mindenkinek szüksége van és a tudományos eredményeket mindenki meg akarja vásárolni. Piaci helyzet van: fellép az árukapcsolás. „Csak a képletre van szükségem, csak a képletre vagyok kíváncsi"... de a fixa ideát is vele kell kapnom és elfogadnom.
Hogyan lehet a tudomány praktikus eredményeit mérhetővé tenni?

Minden tudományos eredmény úgy van tálalva, hogy ne tájékoztasson, hogy ne lehessen tudni a teendőket, az eredményekhez bénító injekcióként hozzá van adagolva a denaturált ipariszesz-karakter... Tudományos eredmények denaturálása... a pürrhoni kérdések tagadása.
A tudományos árukapcsolás a pürrhoni kérdések elfedése. Aki nem tudja, hogy mit tudhat, tehet és remélhet, az a preparált rabszolga.
A tudományos árukapcsolás közömbössége mögötti félelmek és gyűlölködések.
A kérdést nem feltenni annyit jelent, mint a kérdésbe bennefoglalt pozitív választ elodázni és megsemmisíteni.
A kérdésbe foglalt pozitív válasz: elvben és intenzitásban mindent tudhatunk, tehetünk és remélhetünk.

Az, hogy ki mit tudhat, tehet és remélhet, az egyénen és társadalmon túllevő személyesség problémája, illetőleg ennek a személyességnek a problémája mint születetlenség és halhatatlanság egysége. Csak úgy nem preparálom eleve rabszolgának magamat, ha ennek a tudásnak, cselekedetnek és reménynek megvan a sécurité (biztonság) alapja.
Minden fogalmat, szavamat minden ízéig penetrálja a halál mesterséges tudata.
Amennyiben nem születetlen-halhatatlan perspektívában élek: tudás, tehetés, remény elvileg kielégíthetetlenek.
Amennyiben a halál nem mint egy döntő, izgalmas, veszélyes és fenyegető belügye, egyik legnagyobb csuklója és fordulópontja az életnek, addig szükségképpen rabszolgatartó rabszolgasorsra ítéljük magunkat és embertársainkat. — Hazugság, kizsákmányolás, erőszak-képletek bekapcsolhatók.

K. Gy.: Nem látom a születetlen-halhatatlan perspektívában sem világosan az aktivitás értelmét és a vezess-kövess követelmények (önérték-szolgálóértékek) szerepét.

Sz. L.: Az aktivitás értelme: egyént és társadalmat közösségileg magábanfoglaló végső *identitás.*

Nem kell a teóriából levezetnünk a prakszist. Minden ponton felbontható az aktivitás teóriára és prakszisra és ez nem axiomatikus pontatlanság.

Világképletekkel és aktivitás-szerszámokkal számolunk, de tudjuk, hogy a forrás a mi növekedésünk. Ebner.

Egyéniség: milyen prófétikus karakterűvé tudtak válni egyéni gyöngeségei és ezeknek tükrözései? Önkénytelenül és tudatosan minden

növekedési stádiumon túl megjátsszák életünkkel az utánunk következők számára az ő életük színjátékát.

Az egyéniség súlya: szellemi szerkezetében milyen jólmegtermett volt? Létezésével és sorsával milyen szerkezetű tükröt mutatott a világnak? Ady.

Amit Kant a zseniről mond, kiterjesztve minden alkotóra és kutatóra: új törvényeket szab. A honfoglalás egy új fázisát jelenti abban a drámai átmenetben, küzdelemben, ami konkrét véges-végtelen életünk és az örökkévalóság között van.

Önérték és szolgálóérték többdimenziós relativitása és tagolása. Önérték a jelenlegi konkrét életünk identifikációs értéke, másrészt a végső identitás személyiség, történelmileg, történelemszerkezetileg. A többi ezen kívül szolgálóérték, sőt még az önértékeket is áthatják a szolgáló értékek, az eszközösítések.

K. Gy.: Értékelési torzulás; véges-végtelen személyes voltom fölé formális azonosítást helyezek, formálisan azonosítom magam véges-végtelen lényemmel és az azonosítást magától értetődővé, követelménynélkülivé teszem.

Sz. L.: A pürrhoni és kanti kérdések teoretikusak és praktikusak. Az axiomatikus követelményekkel szigoríthatjuk őket. — Funktionelle Leerstelle (funkcionális üreslyuk) — karakterük van: bekapcsolhatók a kérdésekbe, és azt a speciális szerszámot kapcsolhatjuk be, amire az adott helyzetben szükség van.

Nincs mód, hogy ellenálljak a rabszolgák és rabszolgatartók klikkjének és terrorjának, ha abban a hipnózisban vagyok, hogy meghalok, ha nem tudom, hogy megsemmisíthetetlen vagyok, hogy a halál belügyem, mert közös nevezőn vagyok velük, nincs ellenállási lehetőségem.

Rabszolgatartás és rabszolgának-preparálás, mint Nietzsche-kritikai és méltatási perspektíva. Tiltakozik a rabszolgák és rabszolgatartók ellen. Megoldás: hatalom, Epikurosz kertje.

Hatalom: visszahúzódni, újra megnézni... azok uralkodjanak, akik csak éppen azért uralkodnak, hogy a más uralmától megszabaduljanak.

Rabszolgák és rabszolgatartók szövetsége és pszichopatológiája: elnyomók és elnyomottak ugyanabban a betegségben szenvednek.

Az adott térfogalomban nem is lehet más, mint uralkodó osztály és rabszolgaosztály.

A hatalom végiggondolása. Adminisztráció is kell: egy egész százalék. Konkrét, jelző visszahúzódás.

Még egy átkapcsolás: Az, hogy mit tudhatunk, mit tehetünk és mit remélhetünk: értékelés kérdése.

Értékelés, létezés, mérték, technika. Végig a termelésben, a technikában, az emésztésben csak azt néztük, hogy mi az értékelés, és egy íze se maradt ki a technikának. A legvaskosabb ipari termelőeszköz is értékelés. Csak vad absztrakcióban tekinthetek el az értékeléstől.

Goldscheid: kauzalitás és teleológia, cél és ok kettősségével szemben hármasan tagol: ok-irány-cél. Kimutatja irány és érték azonosságát, cél és érték szoros kapcsolata közkeletű. Ok és érték kapcsolata: lásd Ézsiás és Ebner. Létező és nemlétező értékítéletek.

Kutató sor: Kiértékelni, kirészletezni, kikopogtatni.

Értékelésdráma, létezésdráma: így megfogalmazva mint önigenlés, öntevékenység, konkrét emberi öntudat.

Nem szakítjuk szét a létezést és a keletkezést.

A térfogalom korrelációja mindennel. Az értékgondolat korrelációja mindennel és a végtelennel. — Az értékelés sorrendet, rangsort tételez fel, tehát kutatást, rangsorolást, alázatot.

Kezdés: mértékmegmagyarázhatatlanság. — Visszavonulás, győzelem. Adler: Geltungsdrang (érvényesülési ösztön) a férfinél; Freud: filogenetikus fejlődés.

Ő nem érzi magát győztesnek... ő csak elismerheti mértékemet és el is ismeri egy állandóan jelenlévő érzékenység hatására.

K. A.: Liebe ist Wertsetzung (a szeretet értékteremtés).

Sz. L.: Liebe, Leben, Leib, Glaube (szeretet, élet, test, hit).

Munka- és cselekvésgátló nem elvileg és konkréten kifejezni, hogy vannak — és egyáltalán nem kivételképpen — egész életperiódusra vonatkozó vezető-vezetett viszonyok, különbségek.

Materializmusok: Ontológiai materializmus (atomizmus)

Szenzualisztikus materializmus

Epikureusi, polgári, hedonista materializmus

Árukapcsoló materializmus, Sachgüter (dologi javak).

1947. XI. 28.

K. A.: Mi a viszonyunk *a filozófia lezárulásához?* Eredményei menynyire eredmények számunkra?

Sz. L.: Hogy mennyiben zárult le a filozófia, árnyalataiban csak a jövőben nyilvánul meg. Az, hogy a filozófia lezárult, az Schmitt, Nietzsche, Kierkegaard és Marx közös hipotézise, aminek semmi sem mond ellent. A legtarthatóbb álláspont. — Bergyajev átmeneti terminológia a filozófia és a filozófiakritika között.

Filozófiának nevezzük-e a filozófiakritikát?

Ki tartozik bele a filozófiába? Cusa, Szent Ágoston beletartozik-e? Ők is kívül álltak. — A filozófia számukra minden korban lezárult. — Az eleven szellemek amellett vannak, hogy a filozófia lezárult.

A filozófia naiv kapcsolata racionalizmusnak és mítosznak. — Filozófiai álláspont: a mítosz nagyon szép dolog, aztán kezdődik az ész uralma.

Első közelítésben: a filozófiai gondolkodásperiódus a szó szűkebb értelmében vett rációnak a fölénye és prioritása a mítosszal szemben. Ez nem végiggondolt előfeltevés.

Eddigi eredményeink metodikus összefoglalásával mondható ki a kritika Thalésztől Hegelig.

A gyors megközelítések egzaktsága.

K. A.: Milyen hangsúlyt érdemel a filozófiával szembeni enciklopédikus kritika? (Filozófia-kritikai álláspontból fogalmazott filozófiatörténet.)

Sz. L.: A rendező módszer kidolgozása a fontos, ezt rendszeresebbé nem tehetjük, mert ez a legrendszeresebb.

Nem lehet a filozófiatörténet legfontosabb forrásainak felhasználását kikerülni. — Mit tudunk kiszivattyúzni az egzisztenciális módszer szolgálatában? (Nem igyekezni rendszeresebbé tenni, mint amennyire lehet.)

Szimbiotikus-módszer.

A filozófia itt-ott túllépett a szűk értelemben vett filozófián.

K. A.: A szakszerűsítettség produktív oldalai és nehézségei. Nem tud közvetlen vágyat jelenteni számomra a házépítés. Eleve-ellentmondás a szakszerűség? Törekvésünk, egzisztenciális, egységes értékelésre törekvésünknek feltétlen gátlója kell legyen még a jó értelemben vett mesterség is?

Úgy érzem, hogy az építészet legradikálisabb, legértékelőbb körét a városépítés jelenti. Városléten itt az összes szerkezeti probléma jelenlétét értem. Ilyen értelemben a házak és rész-szerkezetek is csak a városépítésen orientálódottan, ebben benne tehetők kutatás tárgyává.

Sz. L.: A házépítés nemzetközi országépítés. Ha nem az, akkor házakkal romok alá temetünk.

Építészet: primérül ipar és primérül művészet.

Építeni nem lehet világtervgazdaság nélkül! — Az olcsóság szempontjából sem.

K. Gy.: Elértéktelenedés-értéktagadás-eldologiasodás-eszközzéválás-proletarizálódás, mint elmulasztott eszközkészítés, mint a magasabb eszközök tagadása, mint a technika hiánya, mint technika-tagadás. Ebner: Man objektiviert seine Erlebnisse, oder wird von ihren objektiviert. (Az ember vagy objektiválja az élményeit, vagy azok objektiválják őt.)

Sz. L.: Sankara: szubjektum és objektum összetévesztése.

Hol van a forma, a szín, a fény, a minőség (kvalitás): a tárgyon, vagy a szemben, a tárgyban, vagy bennem?

Ha azt mondom, hogy a tárgyon, akkor magamat vetítem a tárgyra.

Ha azt mondom, hogy a szemben, vagy az agyban, akkor a tárgyat vetítem magamra.

A strukturális tévedéseknek tényleg ez a vetítés a forrása.

Hol vannak a kvalitások? — Mindenütt; persze, hogy a tárgyban, persze, hogy bennem. —

A feladatunk meghatározni a szerkezetünket ebben az egészben.

Akkor tudjuk pontosan megadni, hogy hol vannak a kvalitások, ha meg tudjuk mondani, hogy mi az, hogy személy, mi az, hogy tárgy? Csak ebben a komplikációs térben válaszolható meg a feltett kérdés.

A kő okozza a fájdalmat, amibe belerúgtam, vagy én? Alany és tárgy teljes egymást kimerítő korrelációja.

Objektum = szemlélet.

A tárgy értelme kimerül az alannyal való szembenállásban.

K. A.: Az eszköz nem puszta „Nicht-Ich" (nem-én), hanem annak egy nívója. Az eszközök is a tőlem való távolságon rendeződnek, nem egynívójúak. Az eszközök értéksora. Az, hogy valamire azt mondom, hogy „eszköz", ez egy értékítélet.

Sz. L.: A „Nicht-Ich" villódzásai, perspektívái! Ha a szemlélt világot bárhol értékelés érinti, hogy lobban el az eszközkaraktere, hogy hatja, hogy világítja át az értékelés az eszköz dologi, objektív karakterét. — Buddha!

K. Gy.: Az Én értékelő tagolása (Selbst, Ich) — Tulajdonságaimat értékelnem kell. A magasabbat kell választanom, ez küzdelmi aktus. Distancia-felvétel alacsonyabb tulajdonságaimtól. Alacsonyabb tulajdonságaim (vágyaim) szolgálatbaállítása, eszközösítése.

Az etika technikája.

Sz. L.: A technika etikája: csak az öntudatos és alárendelt technika a pozitív.

A legmagasabb értékek elértéktelenednek! Ez hozzátartozik az élethez!

Nihilizmus, Nietzsche: — Umwertung aller Werte (minden érték átértékelése).

Abszolútan kell értékelnem! Az életem iránya valamerre mutat, akárhogyan tengek, lengek. Csak én olyan nyomorult helyzetben vagyok, hogy nem tudom látni, mert nagyon össze vagyok rázva. — Ezt kell látnom és beidegeznem, mert láthatom!

A relativizmus átcsavarása ellenkező értelmébe.

Protagorasz: Az ember minden mérték mértéke. — Tudom, hogy Protagorasz az ellenkezőjét értette rajta; annál rosszabb neki.

Az, hogy hogyan látok, befolyásolja az emlékezetemet. Amiben élünk, az értékcsalódás: szükségképi, egyszerkezetű a realitással, de nem legyőzhetetlen!

Az emlékezés sugártörése. A sugártörést kell keresztülszámolnom. Ezt csak a magas pillanatokban tudom. (Magas pillanatok megdöbbentő közelsége és misztériumkaraktere. Bárhogyan lehazudom a problémákat, a végső technikai mozzanatokban is előkerülnek.)

Csalódásaim legyőzéséhez, magas pillanataim eléréséhez nincs abszolút szabály; szabályok vannak, de aszimmetrikusak, göröngyökön ke-

resztül magamnak kell megjárnom az utat; legmagasabb pillanataimhoz magamnak kell barátságosabbá tennem az utat.

1947. XII. 3.

Sz. L.: A *„lét"*-szó rengeteg tulajdonságot és összefüggést foglal magában. — A lét-szó felbontható megismerési korrelációkra.

Ha az eredeti létről megpróbáljuk leválasztani a lét alapvető tulajdonságainak matematikai korrelációit, akkor a lét-szó összes funkciója megszűnik. A létkorrelációk matematikailag követhetők, kutathatók. Ha nem követjük, nem kutatjuk, a lét szó értelmetlenné válik.

Közvéleményszerű állásfoglalás lételemzéssel, értékeléselemzéssel és értékelemzéssel szemben; hogy nehezek, tautológiákba veszők, használhatatlanok.

Lét-érték-lényeg

Lényeg. Mit értünk lényegen tudományban, filozófiában? Élő szóhasználatban a létezés milyen köreit értjük vele? Elvégzendő feladat: több irányban utána járni.

Lényeg = 1. Struktúra; 2. Kép, képlet.
— Mindegyik a lehető legegyetemesebb értelemben.

Improduktív circulus vitiosusokat kerülhetünk el, ha tudomásul vesszük, hogy a lét jelzi a létet, tükrözi a létet. Ez a felismerés további sürgős konkretizálásra szorul.

Baader: Cogitor, ergo cogito, sum.
Ady: Szeretném, ha szeretnének.
Füst: A létezés akarata, a létezés vágya az, ami a művészetben tükröz, jelez.

Logosz-Tao-kép-matézis-mérték.
A „lényeg" kapcsolata szóhoz, nyelvhez, személyiséghez, a teljes emberi, metakozmikus valósághoz.
Lényeg: értékelő vázlat, értékhierarchia-csúcspont.

K. Gy.: Lényeg, teljesség. — Mondd meg a lényegét annak, amit mondtál, tedd teljessé, amit mondtál. — Összefoglalás.

H. B.: Az érték „szubsztancia"-, anyag-karaktere hiányzik. Az anyag minőségi minősítése: szubsztanciális, formált, van nedve, tagoltsága.

Sz. L.: A mai szubsztancia-fogalom öntudatlan elvetése a leibnizispinozai szubsztancia-fogalomnak. Mindez dinamikussá, konjukturálissá válik.

H. B.: Baader: Sub-stans: alul álló hordozó.
A lényeg nem pusztán összefoglaló, hanem új, quinta-essentia karaktere. — Lényeg és öt. Öt szabályos test van.

Sz. L.: Lényeg, illóolaj, csepp, de betölti a teret.

K. Gy.: A mondanivalóitól függetlenített lényeg, a tulajdonságaitól elválasztott létező dogma, kísértet.

H. B.: A világfolyamat lényegét úgy felfogni, hogy a világ teljes óceánjából kiköpülik a vajat, kiválasztják a lényeget.

Sz. L.: Miben különbözik az, ami létezik, attól, amit lényegnek neveznek?
Relativálva őket: a lét bonyolult, a lényeg áttekinthető szerkezet.
Lét és lényeg közös nevezője: a tagoltság (a tagolás két iránya: bonyolódás, áttekintés.
Relativizmusok siklóegyensúlya.
A lényegnek is van szerkezete, lényege a centrum, a pont.
Folytonos relativizmus: mi lét és mi lényeg?
Lét-lényeg-centrum.
Használatban a centrum szó maga is relatív.
Létezés-értékelés-lényegülés-centralizáció-akkumuláció-identifikáció-személyiség-szó.

H. B.: Alapszavak vizsgálatának módszere: a főfogalmak három oldalról nézése.
Vizsgálni, nézni:
1. mint elemet
2. mint műveletet (igésítve)
3. mint alakot.

Sz. L.: Az elemet nem érzem a helyén. — Az eredeti az egész, azt osztom, ez a művelet, és eredménye az elem.

H. B.: Füst: Kép nincs indulat és indulat nincs kép nélkül. Indulatmegindulás.

Sz. L.: A létező tükrözi a létezőt. — Mindaz, ami jelzi a létet, maga is lét. — A tudat, az ember hogy tükrözi? — Lét és tudat közös nevezője: lét. — Ezért tudja tükrözni. Egymást-karcolások. A tudat a karcolási skála legutolsója, negatív gyémánt.

Nietzsche: nagyon ritka dolog, tehát nem lehet tőle eltekinteni.

Aktuálisan a biologikum, a középterület a legeldologiasítottabb.

Élő és élettelen kettőssége, köztük átmenet és lényeges különbség. A különbséget egzakt tudományban azért nem lehet meghatározni, mert az anorganikust puszta létnek látják. A létminimum = anorganikus. — A puszta létről feltételezem, hogy az az egyszerű, pedig lelkemben alig mozdulok meg és már egészen mást látok; ilyen egyszerű, ilyen bonyolult, tulajdonságokkal teletűzdelt a puszta létező.

Nagyságrendileg meghatározott végtelenekkel kell számolni a biologikumban.

Két nagy bonyolultság, a puszta létező és a biologikum.

Az élettelen bonyolult, az élő bonyolultabb. Ha nem veszem tudomásul az élettelen bonyolultságát, nem tudok összehasonlítani, a matematikai differenciális lehetetlen.

1947. XII. 6.

Sz. L.: Aktuális magatartásunk formulázása: praktikus kérdésekkel szemben a teoretikusakat választjuk: a teoretikusok közül a spekultivebbeket. Magatartásunkat nem szabad védekezőleg formulázni. Kipreparálni az azílum-helyzetet, hogy mindenütt mindennel szembenálljon, hogy provokálóan igenelje önmagát. — A rokon felfogások mind felszisszennek, mert azt hiszik, hogy csípés érte őket. — Magatartásunk teoretikus formulázása: a földtől való elrugaszkodás hangsúlyozása, a spiritualitás hangsúlyozása, a rokongondolkozásúak provokálásának hangsúlyozása. Világtól elrugaszkodott emberekről van szó.

A legfontosabb, legelhanyagoltabb és legmegtagadottabb terület. Trachtet erst nach dem Reiche Gottes,... Erstlich der, der ich mit euch rede,... Im Anfang war das Wort,... Erstlich schuf Gott Himmel und Erde. (Keressétek először az Isten országát... Elsősorban az, aki veletek beszél... Kezdetben vala az Ige... kezdetben teremté Isten az eget és a földet.)

A ***négy kezdet***, *a* ***négy*** *„****először****”* egybecsengése a kimeríthetetlen támpont. — Nem ennyire primér: az Isten-félelem a bölcsesség kezdete.

Az értékelméletek számbavételénél: vannak, akik az értékelméletek lehetőségét egyáltalán tagadásba veszik.

Minden nyílt és burkolt értékelmélettagadás intenciója: alacsonyabb értékek uralomrajuttatása, a magasabb értékek, az egész-értékelés megsemmisítése.

Az értékelméletet tagadásba vevő magatartásnak van egy mélyebb értelme is. Az értékelmélet-tagadás jelenti a lét-, lényeg-, és az összes hasonló elmélet tagadását, mert az egyetemes értékelmélet maga a Logosz; minden elmélet egy, s így nincs külön személyiség-, lét-, érték- és lényegelmélet stb... (tovább tagozva áttekinthetetlenül és aszimmetrikusan.)

Mit jelent az, hogy nincs külön lét-, lényeg- és értékelmélet?

Azt, hogy a különállónak elképzelt lelkiismeret-, csoport- és teóriavilág a legmagasabbrendű eldologiasodás trialisztikus elmélete. Ha külön léteznének a teóriák, ez lenne a legmagasabb hárommá-kristályosodása a szellemi világnak.

Ennek közkeletűbb értelme: a három elmélet külön-voltának lehetetlensége jelzi, hogy a filozófiakritika stádiumában vagyunk: Schmitt, Ebner, Marx.

„Megoldani” az értékelméletet titanisztikus igény és ugyanakkor kisigényűség, mert csak az értékelméletet akarja megoldani.

Bármelyik gondolatról van szó, egyik sem áll meg a trinitásig, a krisztologikus gondolatig.

Jó lelkiismerettel állíthatunk fel értékelméleteket úgy, hogy közérthetőek legyünk, s ugyanakkor megfeleljünk annak a célnak, hogy ne vegyük profánul szájunkra a nagy biblikus kifejezéseket.

Természettudományos, tudományos és minden egyéb állítással bizonyos feltevésrendszereket fogadunk el, ha az állításokat elfogadjuk. — Ezeket az árukapcsolásokat visszautasítjuk. — „Praktisch starre Körper” ... Einstein: praktikusan elintézett kérdések.

Ernst Barthel fizikus (Ebner hivatkozik rá) szerint a föld nem gömbalakú, hanem két tudat közös víziója.

A test a szellem megvalósítottságát jelenti. A test praktikus szellem.

Az elintézett és elintézetlen kérdések relativitása. A hit a legelintézetlenebb kérdések végleges elintézettségét jelenti. A legnagyobb szilárdság: Glaube ist ein unruhiges Ding (a hit nyugtalan dolog).

Valóságelképzelésünk azt követeli, hogy a középpont és a kerület egybeessenek (a pont, mint a legkisebb sugarú gömb), de nem végtelen kicsiben. — Ez paradox konstrukció, ellentmondáskonstrukció.

Ami egyidejűleg magábafoglaló és centrum, az istenhasonlat.

Szabályos csökkenések.

Relációk deformálása.

Lehet-e ideiglenes szerkezetét adni elintézett, elintézetlen és elintézendő kérdéseink abszolút relatív képletének?
Az indulatok mozgató erejének irányában a praktikus-teoretikus-spekulatív sor ad ilyen szerkezetet. Hűvösebb és részletesebb módja: ideiglenes áttekintést adni magunknak arról, hogy az élet összterületének milyen területére terjednek ki...
Értékelméletre, filozófiára, művészetre, társadalmi elméleti-gyakorlati életproblémákra, irányokra vonatkozó legfontosabb rangsorgyűjtemény mint tagolási eszköz.

Pl. ha tudom — mondjuk — a hét legfontosabb pontot, az alapvető tagolások két-három csoportját, akkor egy olyan állításomat, hogy „metafizikai tudásom tapasztalás", pár perc alatt tautologikus állítások sorozatára bonthatom.

A tárgy az én viszonyom a világhoz. A tárgy maga a szemlélt; a tárgy szemlélet.
A szubjektkorreláció abszolút felbonthatatlan.
[S/O] szubjektum/objektum
Mindkettő változik; mennyire változik meg a kettő kapcsolata.
Differenciahányados, differenciálhányados.

Sankara: az az eredeti tévedése, bűne az embernek, hogy a szubjektivitását kivetíti a tárgyra és a tárgyat a szubjektivitására. Ez is megállíthatatlan sor (alany-tárgy-viszony, — cél-eszköz, — ok-okozat, — érték és szolgáló értékek).
A maya képlete: a szubjektivitás dologiasítása, őshasadás, őrület. — Ebner: „az egészséges ember őrülete." — Az őrület tudathasadás, önhasadás. — Az én-hasadás az őrület definíciója; ennek konkrét, teljes leírása volna az őrület teóriája, és az egyetemes őrület leírása, beleértve a magunkét is, az egyetemes őrület teóriája: a terápia.

Vágy és félelem ugyanabból az anyagból való, mint öröm és szenvedés, és ezért elvileg lehetetlen az eredeti érzékenység abszolút elkülönítése az emlékezés-fantáziától.

Pont, -lét, -érzékenységpontok.
Pontnak és létnek tulajdonságoktól való elválasztása megfelel ember és termelőeszközök elválasztásának. Lét és tulajdonságok elválasztása: a kapitalizmus alapképlete.

Lét, -érzékenység, -lélek.
Tábor: a személy az érzékenység góca.
A minőség (kvalitás) a konkrét érzékenység pillanatnyi keresztmetszete. (A reális pont a tulajdonságok koncentrációja, orientációja.)
Tulajdon: lét és tulajdonságai.
Lelki-szellemi képességünk és birtokunk.

A közösség nyilvánossága felé:
Alázat és alázat hiánya,
Krisztianizmus és antikrisztianizmus,
Teofóbia, Logofóbia, semlegesség, istengyűlölet,
Krisztusgyűlölet

Biblikus és Biblián kívüli szentírások különbsége.

1947. XII. 9.

Sz. L.: Perszonális teljes reagálás arra az értékre, amit látótávolságra megláttam. — Egyetlen fő vonását sem akarom az életemből kihagyni. — Akarati áttétel.

Buddha: Bei Gesehenem das Gesehene verlautbaren, bei Gehörtem das Gehörte verlautbaren, bei Gedachten das Gedachte verlautbaren, bei Erkannten das Erkannte verlautbaren. (A látottnál hangot adni a látottnak, a hallottnál hangot adni a hallottnak, a gondolatnál hangot adni a gondoltnak, a megismertnél hangot adni a megismertnek.)

Érzékenység, értékenység.

Marad bennünk egy semleges, egy látszólagos semleges réteg, egy profil, ahol a rugalmas magatartás megszűnik. Ahol rugalmasságunk még saját gondolatainkkal szemben is megszűnik.

Csiga... befelé strukturálva vinni tovább... Egy ember profiljának kialakulása. Körbejárások, strukturálások: kétszer, háromszor, négyszer.

A személy számszerűsége.

Sakktechnika: egy lépésnek legalább három funkciója legyen. Akinek ilyen pozíciója van, az Gibraltár-helyzetben van. Gibraltarizmus. — Mozgalomelmélet.

Összes ellenségünk ritmusos mozgósítása. — Minden anyagi munkát elvégeznek helyettünk. Bosszúságot okozni, de nem kihagyni egyetlen embert se. —

Kierkegaard: egyetlen feltétele a hatásnak, hogy egyedül maradjunk.

Ne legyünk közös nevezőre hozhatók és mi mindig hozzunk közös nevezőre.

Ha láthatatlanok akarunk lenni, akkor ne mondjunk semmit, ami akár csak hangulatilag eltér attól, amit gondolunk, érzünk és akarunk. Olyan erkölcsi feszültséget jelent, amit nem bírnak ki.

Melyik diktálja a változást? Melyik határozza meg a függvény szerkezetét? Kvantifikálás, függvény, arány.

Melyik a domináns az arányban? Melyik a független változó?

Kassner: Zahl und Gesicht. — Fiziognómia és kvalitatív matematika. — Kassner azt látja, hogy minden színnek és formának konkrét tartalma van.

K. Gy.: Nem annyira a formák jelentéssé-látását, mint a jelentések formáválátását látom feladatnak.

Sz. L.: Csiga és organikusság. Centrum és periféria egybeesésének ábrázolási kísérlete. Jelentés formáválátása.

A série d'or-nak (az aranyszabály szerinti sornak) megvan a vonal és hullámkaraktere, arányfolytonossága. — Ezt fokozni a testszerűségig, a testszerű háromdimenziós arányáthatásig. Kiszámíthatatlan áttetszőség... alkotás... aranymetszések áthatása.

A fejlődésgondolati alkalmazkodás törvénye: Goldscheid (kevéssé ismert szocialista) belső alkalmazkodásról beszél. Ahhoz, hogy alkalmazkodni tudjunk, egymáshoz kell alkalmazkodnia külsőnek és belsőnek. A belső alkalmazkodás az alkalmazkodási reflexek egymásra vonatkozása.

Az örvény a folyó belső alkalmazkodása. Az örvény vízszerkezete a belső törvényszerűség. A görcsszerű, külön sodróereje a örvénynek, ez a testszerű aranymetszet.

K. Gy.: Szempontok átforgatása az épülettervezés karaktere. Falkialakulás mozgássűrűsödésből. — Moholy Nagy fényforgástestjei, mint az alkotás modelljei. Áttetsző, forgó és görbülő síkok.

Sz. L.: A formává ülepedés ritmusossága: egyet aludni rája... A festő távolról megnézi a képet, mintegy páholyból, aztán újra formál felerősödött rutinnal. — A forgás barokk szédülete után távolságból megnézni.

Halálgondolat. — Méregtől, szégyentől, bukástól, bajoktól, elmerülésektől és sikerektől diszkontinuus élet, amiben úgy tűnik, hogy mindez mindig elölről kezdődik és ritmikusan ismétlődik (hinduk: sangsára-gondolat).

A forgó földgömb mozgó délkörei a pólusban metsződnek: ami úgy tűnt, hogy párhuzamos, az találkozik.

A halálom időpontja az, amikor az egyforma jelentőségűnek látszó életperiódusok, a párhuzamosnak és ismétlődőnek látszó fázisok öszszemetsződnek.

Életfázisaim mind gyorsabban és gyorsabban egymás felé tartottak... nem egyszerűen ismétlődnek, hanem sűrűsödnek... és visszafelé láthatom, hogy a halál pontja nem véletlen pont, hanem fiziognómiája volt az ismétlődni látszó életgörbéknek, ahol az összes pontok találkoztak.

Halálélmények.

Rilke: saját halálomat halni.

K. A.: Bemérni, hogy hol találkoznak a párhuzamosok, bemérni az életgörbék domborulatát. — Ha tudom, nem tudok rajta változtatni? — Halál: roncsolás... többszörös öntudatvesztés... sziklafalon le... Ebner: Wer vor Gott steht, hat keine Zeit spekulieren (Aki Isten előtt áll, annak nincs ideje spekulálni).

Sz. L.: Ezt nem éreztem, ha foglalkoztam vele, úgy éreztem, hogy erősít, mindig pozitív volt.

K. Gy.: Nyugalom, egyensúly, gyűjtőmedence, trágya.

Sz. L.: Cassirer: A mozgás mérhetővé tétele a modern természettudomány; a mozgásban való állandóságon épül.

Funkcióelmélet.

Schmitt. dimenziók, aranymetszés.

Sebesség, gyorsulás... és ezen túl csak egy fokozás van, a parabolikus, tangensgörbés, hirtelen gyorsuláson belüli gyorsulás, amit már nem lehet továbbvinni, mert nincs benne kvalitatív különbség. Kiszámítható kiszámíthatatlan. Örvényszerű fokozás: a fokozás teljes képlete. A három stádium a teljes. A harmadik stádium már magába foglalja a csúcsot, úgy hatja át, úgy foglalja magába a kozmoszt, hogy újra helyben van.

Érzékenység, közösség, intellektualizmus.
Az öröm a végtelen fedőneve, megszakítása a szenvedés. A kvalitás aktuális kimondhatatlansága. — A szín nem puszta szín, hanem kozmikus reláció, kozmikus történés. Nem kifejezhetetlen és mégsem mondhatom el senkinek, aki nem érzi.
Eklekticizmus, materializmus, trombotikus darabosság. Ott van ez jelen, ahol az organikus görbe megtörik.
Hazugság, kizsákmányolás, erőszak: a darabosság kvalitatív morfológiája.
Minden hazugság darabosság, mammonképlet: kiszakítani a nagy organikus egészből.

K. A.: Mozgástagadás, értékeléstagadás, végtelentagadás.

Sz. L.: Militarizmus, terrorizmus, inkvizíció,: darabosság, tagolástagadás.

K. A.: Továbbkérdezni nem-akarás. Hogyan kell hátralépni?

Sz. L.: Shakespeare: Hamlet. Sajátos csúcs. Az összes trükköt kimondja teória formájában: a teória formává is válik, rögtön. — Shakespeare és Dosztojevszkij összehasonlítása: milyen formájú, intenzitású és komplexségű az őrültség egyiknél, másiknál?

1947. XII. 10.

Sz. L.: *Differencia, mérés, egészhez való viszony megállapítása.*

Aki az egészről nem tud, az nem tudja, hogy mi a kicsiny és a nagy.

Kicsi és nagy differenciája az egészben.

Csak a differenciát tapasztalom az előttem lévő látomásban, az előttem lévő szakadásban, *Differencia-mérés-differenciálás*. — *A differencia tagolása, osztása.*

A differenciák piramisrangsora: differenciák soros változása. Differenciák csökkenése és növelése. — Egy-egy rétegben egyértékűek és ezek is leírhatók az egészben.

Nincsenek személyek (differenciák) csak személy van (differencia).

Nincs személy, csak személyek.

Személyek és személyek egymást meghatározó kapcsolata. —

Személyiség-kontinuitás; differencia-kontinuitás.

Leibniz: Ami meg nem különböztethető, az az identikus.

Schmitt szerint végtelen sok 1 cm átmérőjű kört tudunk gondolni.

Szerintem viszont nem igaz, hogy végtelen sok 1 cm átmérőjű kör van, hanem csak egy van az egész mindenségben. Mindnyájan csak ezt az egyet gondoljuk, mindnyájan csak ebben az egyben részesedünk (Platón: Idea) — Két kör csak 2 grafitkonstrukció és különbségük kíváncsiságunkkal arányosan megadható.

Finitizmus és infinitizmus teljes egybeesése ez.

A differencia mozgó korrelációja az egészhez válik láthatóvá, és ettől tudunk mérni. — Siklóegyensúly.
A mérés trinitárius baaderi szerkezete.

A differencia hasonlóságok és különbözőségek képlete.
A differencia visszavezetése érzékenységre.

A differencia szenvedés.
A hasonlóság öröm.

A differencia a differencia-sorban differencia.
A differencia érzékenység-sorban differencia.

Ami számítható és számítandó, az nem „pusztán adva van". A mérés kiterjesztése.
Értékelnünk kell azt, hogy adva van.
A számszerűség trinitárius karaktere: isteni, -emberi, -természeti. — Közösségi. — Ha a hármasságból kihagynak valamit, legalább kettőt kihagynak... püthagoreusok, naturalisták stb. ... akkor rögtön kísértetszerű.
A kísértetszerű atomvilág és kísértetszerű tudatvilág kísértetszerű kapcsolatának áttörése. — Nyelvi-taktikai megállapodás: „absztrakt" helyett a „kísértetszerű" szót használni, mert az „absztrakt" a spekulatívval korrelatív.

Értékelméleti otthonosság:
Schmitt: az eredeti, az új, fiatal, gyermeki, növekvő, teremtő termékeny.
Korai 20. századi pszichológiai áttételben: élmény, intuíció, meglátás.

Az új, az eredeti, a fiatal értéke Schmittnél közel van az ősihez és az ősi az örökkévaló. Az eredeti az örökkévaló sugárzásában él. Ezért pozitív jelző. Ebben az értelmezésben egyetlen új van: a tradicionális. Közvetlen élményszerűsége: én sajátítom el; ez a szubjektív karaktere a tradíciónak. Különbség a tradíció és az epigonista parazitizmus között; az epigonizmusban nincs elsajátítás, nincs asszimiláció.

Dinamikus és szilárd keretet ad minden történeti értékelésünk számára, hogy az állandót, az élőt, az eredetit értékeljük (festészet és kultúrfilozófia). — Ez a gondolat etikai, logikai, esztétikai történeti variációja.

Metafizikai-ontológiai variációja: ha időérzékelésünket mérjük ezen a realitáson.

Az eredeti, az új, a más osztja az időt. Az új, más, egészen más időfogalom is. Így figyelhetünk az idő és örökkévalóság-érzékelésünk egymáson mérésére. Az időt olyan mértékben mérhetjük, amilyen mértékben időérzéklésünket és örökkévalóságérzéklésünket közel hoztuk önmagunkban.

Két szélső érték: a végtelen idő az egyik oldalon, az örökkévalóság a másik oldalon.

Baader: Az idő-végtelenség tantaluszi szituáció kivetítése fantasztikus méretekbe.

H. B.: „tempus et dolor"

Sz. L.: Lask: az időt csak az időn kívüli tagolhatja. Az örökkévalóság becsapó mozzanatai.

Nyelvi tér-idő analíziseinkből: tér és idő fixa-ideaszerűsége. — Elvi meghatározhatatlansága.

Az idő mindig újra kezdődik, amikor a végtelen idő és az örökkévalóság egymás mellé kerül. Ennek egyik variációja, hogy újra kezdődik, ha bennem egymás mellé kerül, de nemcsak szubjektív mozzanatról van szó, nemcsak bennem kezdődik újra az idő, hanem reálisan ott és akkor, ahol és amikor végtelen idő és örökkévalóság egymás mellé kerül.

Az idő születése így közvetlenül leírható: „Tatbestand, Sachverhalt" (tényállás).

Az élmény, a rádöbbenésszerű nagy élmény pozitív értelme, legális, normális tartalma: Minden élmény eredetileg esztétikai-logikai-etikai élmény tagoltságában és bonthatatlanságában. — Logizmus és pszichologizmus szembeállítása késői eldologiasodás. Az esztétikai-logikai-etikai egységes, csodálkozó, nagy élmény elszürküléséből, lesikálásából, eldologiasodásából, megerőszakolásából adódik a több funkcionált fázison keresztül jutott aprópénz-élmény, és nem fordítva.

Gyermek, művész, költő, kutató csodálkozása. A gyerek nem letompult ízlelése, tizenötszörös érzékenysége. A gyerek nagyobb csokoládéérzékenysége és öröme.

Újra saját szememmel látni: ez természetesen formát szül. Esztétikai, etikai, logikai mozzanatok vannak jelen az élményben.

H. B.: Ki mit és mennyit eszik? Mit eszik meg? — Proletárok és polgárok. — Adva van egy kötöttség és mindenki, aki mást eszik, az őrült. A belső értékelésünk hat csak a gyomorra; a gyomornak semmi köze hozzá.

Sz. L.: Mi az egyedül végső, üdvözítő, ortodox interpretációja a demokráciának?

Mi az egyedül végső, ortodox, helyes ügyrend?

Nietzsche: a dolgok lényege az interpretáció. Összeveszni azon, hogy 12-én vagy 13-án volt-e valami? Primitív népi realitás. A leghalványabb árnyalat is vérre megy.

H. B.: A proletár nem érti az erotikus játékot. — Görcs, görccsel reagálni.

A simulékony kínai udvariasság összefüggése avval, hogy nincs étel, amit a kínai meg ne enne, sőt nincs dolog, amit meg ne kóstolna.

Sz. L.: Kínai konyha, többszörös pároltság. — Könnyen gyilkolás, könnyenhalás (Kassner).

H. B.: A létezés görcsös érdekeltsége szekundér dolgokban, a lét zátonyra vívése, illetve szárazon hagyása. — A modern pszichológia és a jóga kiemelési kísérletei.

Sz. L.: Az alacsonyabb kötődésből fel kell oldódnom, hogy a magasabb kötődésre fel legyek szabadítva.

H. B.: A reális helyzet belátása arra való, hogy megváltoztassam a helyzetemet.

Sz. L.: Életemet arra organizálni, hogy a felsőbbre törjek. Szabadságnívók folytonos emelkedő sora. Küzdelmi emelkedés. A korai Dosztojevszkij hősei: küzdeni érte nem, de meghalni érte igen.

A következő lépésben benne van a legfelsőbb szabadság.

Minden fok a legvégső szabadság kegyelméből él.

Elvetni az evolucionizmus őrületszerű individualizmusát.

Az emberek kettéválása: az egyik, aki kibírja a mértéket (Einsteint, Shakespeare-t), akit érdekel, és a másik, aki nem, akit nem érdekel.
A hasadás fokozódik. Az utolsó ítélet tart. Az emberek maguktól mennek egyik vagy másik oldalra.
Rossz lelkiismerete csak annak van, akinek van lelkiismerete. — Intellektuális lelkiismeret hiánya. Feltólták egy pozícióra, amire nem érett. Nincs hozzá érzéke, nem lehet rossz lelkiismerete. — Lelkiismeretek típusai, lelkiismeret tagolása. —

A dosztojevszkiji orosz világban a közép hiánya: csak szentek és nihilisták vannak; becsületes ember nincs; a középvilág hiányzik. — Templom és kocsma.

H. B.: Az aggodalmak egymást tükrözése. — Ő ugyanazt aggódja felém, mint amit én feléje. Az elkárhozástól félt engem is a fanatikus nihilista.

K. A.: A kegyelem a mérték jelenléte.

Sz. L.: Kegyelem-nélküliség: a taszítás teljes dinamikája mikroszkóp alatt. — Néha Nietzschénél is a vakság látszik. —

K. A.: A nihilizmus fokozása, mint segítség, mint a mérték jelenléte.

H. B.: A nihilizmus elfedése mint a nihilizmus elmérgesítése.

Sz. L.: A magam kivonása abból a szituációból, hogy magam és mások számára átvilágítható legyek.
Mi az, amitől olyan kényelmesen érzem magam?
Kivonom magam az alól, hogy átvilágítsanak; ez sokat megér nekem.

H. B.: Sankara: az avidya három foka és a vidya.

Amíg az a hipnózis hat, hogy Atmanná kell lennem, az mind avidya; mert hiszen én vagyok az Atman. — A nyílt kapu döngetése, mint a legnagyobb akadály: hazugság, én hazudom.

1947. XII. 13.

Sz. L.: A létező tükrözi a létezőt, a létező jelzi a létet.

Tükrözés, jelzés, képzés, transzparencia az ismeretelmélet és ontológia lényeges határmozzanatai.

Árnyvetés, transzparencia, képezés... a lét hat a létre, a hatás maga a lét... hatás, okság... pozitív és negatív gyémántmozzanat... lét és tudat.

Ha a létezőt tendenciálisan egyetlen skálában képzeljük el, akkor a lét a karcoló és a karcolt a tudat. — A tudat a legkarcolhatóbb, ez a matematikai tudatkarakter.

Minden nem élő, nem teo-humanisztikus felfogás dolgokra és kísértetekre bontja a világot. — Idealista vonás a materializmusban.

A lét hat a létre, a lét differenciálja a létet. (Hármas tautológiák.)

A létezés értékelő értékessége és az értékelő értékesség létezése. (Kiképzendő pregnánsabban a laski felfogással szemben, a parmenidészi felfogás értelmében.)

Az Én-Te-Szó-karakter sokat megmagyarázó játéka, bonyolultsága kapcsolatba kerül matematikai problémáinkkal.

Lét és tudat kapcsolatánál lét és tudat negatív gyémántskálája, a negatív gyémántkarakter a végtelen lefokozásait, ill. hatványait adja. A végtelen önmagát mutatja, a létező önmagát mutatja, ez adja a tudat sajátos megfogható-megfoghatatlanságát, tükrözését, transzparenciáját, barokk fokozhatóságát.

V e z e s s, v a g y k ö v e s s. — Konkrét vezess, vagy kövess-szituációban tapasztalhatom, hogy a másik elibém tud jönni.
Mikor van szükségem arra, hogy ezt robbantsam? Akkor robbantom, ha a belső vagy külső átvilágítás ellen valami alapvető és nemcsak perifériális kifogásom van. Alapvető tiltakozás az átvilágítottság ellen.
Csak annak tudom megmagyarázni, aki elém jön, vagy aki elé megyek.
Már az is a vezess-kövess-viszony robbantását jelenti, ha nem centrális energiákat fordítok a közvetítő, a közbenső akadályozó nehézségek leküzdésére.
Amíg nem robbantom fel a vezess-kövess-kapcsolatot, addig azt is tudom, amit nem kérdeztem — utána már azt sem tudhatom meg, amit kérdeztem, hiába felel a másik, nem tudhatom, hogy mit gondol. A közlés a feje tetejére áll; a felelet elfed.
Tintahalként viselkedem, elrejtem önmagamat és ezzel elrejtem önmagam elől a valóságot... és ez nem szimmetrikus, én kevésbé vagyok elrejtve, mint a valóság előlem.
A szellem sopánkodása elleni tiltakozásunk végiggondolása a vezess vagy kövess követelmény terében. Addig nem maradok egyedül, amíg ezt látom, amíg ennek élésére van társaságom.

A gondolat pozitív és negatív variációi kimeríthetetlenek: közösségépítés, mozgalomelmélet emberszerkezetből adódó saját kontinuitása szempontjából.

Eszme és személy... kapcsolatának kutatása a személyi létezést teszi konkréttá pszichológiailag, történelmileg, mozgalomelméletileg. —

Eszme és személy ugyanazon valóságkristály két metszete.
1. Világfelfogás
2. Sorsfázis
3. Karakter
4. Kutatás.

Ez párhuzamos szerkezet a világhelyzet-elemzés négy pontjával.

Ebner: az emberiség szellemtörténetében korábban jelenik meg az „idea", mint a „személy". A személyt a kereszténység hozza.
Ez erősen problématelt terület; egyik iránya; személytükrözés, — vezess-kövess, — az ebneri idea-személy, -szellemtörténetszemlélet, — Dosztojevszkij-analízisek.

Egy eszme személyhez és egy reinkarnatív értelemben vett sorsfázishoz tartozik. Csak azonos sorsfázisú személyek gondolják ugyanazt az ideát.

Ebner minden idealizmusra, minden eszmetanra azt mondja: Traum vom Geiste. — Optálok ehhez, de ugyanakkor a szellem technizálását Ebnerrel szemben helyesnek tartom, eszmét és személyt teljes belső korrelációként fogom fel, egy mágnestű két vége, két irányaként.

Ki az, hány ember és kik azok személy szerint, akik Bolyai geometriáját értik, Shakespeare Hamletjét? Kik értik azok közül, akik a közéletben megjelentek? Akik nem jelentek meg, de értették, milyen szellemi szerkezetben léteztek? Ezt az ismeretlen részt is sok oldalról, többszörös pontossággal körülhatárolhatjuk. Meghatározhatjuk, hogy ilyenek lehettek.
Ez az eszme és személykorreláció tudomásulvételének drasztikus történelmi-metodológiai konzekvenciája.
Elkészíthető a világ társadalmának össztérképe (víz, hegy; politikai és gazdaságföldrajzi térképek analógiájára), hogy az eszmék szempontjából milyen rétegződések vannak? Milyen feleletek milyen kíváncsiságokra, kérdésekre, szükségletekre?
A Shakespeare-i lenni-nemlenni aprópénzre váltásának rétegeit, az 1x1-et kik hogyan értik? Milyen embertípusoknak felelet egy idea, hogyan van bennük kérdés rá?

Az egész skolasztikus filozófia robbanóanyagot kap azzal a kérdéssel, hogy: *ki mit ért?* Közvéleménykutatás: mi a véleménye a valóságról? Milyen rendkívüli előnyt lát a mindent-tudásban? Milyen áldozatot volna hajlandó hozni azért, ha Bach nem született volna meg?

Az utolsó osztály (T. B.: A humánum) *az egyetlen termelőerő.* — Nem a legfontosabb, hanem az egyetlen. Az atomenergia, gőzgép stb. ennek csak redőzete, uneigentliche Ausdrucksform-ja (nem tulajdonképpeni kifejezés-formája).

Kriminalisztika és közgazdaság azonos tárgyú tudományok. Mindennapi izgalmuk centruma közös.

Klages-tanulmány: az alvilági ember se érdek, se értelem szempontjából nem érti a közösség minimumát.

A bűn mint a nagy művek centruma; dráma, tragédia és Manwille közgazdaságtana (a méhekről szóló mesében), hogy a népek (Anglia) vagyonosodása a bűnből származik. Peccatum est.

Gazdagságtan: gazdagságból, bőségből indulunk ki és ide akarunk megérkezni.

A *gazdaságtan* a szükségből indul ki és oda is érkezik.

K. Gy.: A „Vezess vagy kövess"-kapcsolat robbantása, ha tiszta eszköznek akarnak felhasználni, vagy tiszta eszköznek akarom magamat felajánlani. — Ha eszmét és személyt függetlenítek, minden átvilágíthatatlanná, közölhetetlenné válik.
Ott, ahol lényeges pontokon nem reagálnak, ott azonosítani nemakarásról van szó. Evvel lemondok mindig a saját személyiségem megőrzéséről.

Sz. L.: Az önálló produktivitás maximuma; az alázat rugalmassága; gőg és alázat esztétikája.
A tiszta produktivitás a befelé való ásás, ez az, ami olyan tisztán-látóvá tesz bennünket a többiekkel szemben. Ha csak egy árnyalatot is engedünk a vezess-kövess transzparencia-követelményéből, körülvesznek a mérgesgázok, elszigetelődöm, magamra maradok, elvesztem az önállóságomat.

A *nacionalizmus* születése (ahogy Grillparzer leírja): ez a társadalmi klikk a világ közepe. Ezt állítják a nacionalizmusok megtámadhatatlan erővel. — A nacionalizmuson sopánkodók nacionalisták, vagy vele egyenrangú fixa-ideások. Ugyanez internacionalisztikus változatban.

Nacionalizmus, önkény, klikkszerűség, internacionalizmus.

Egyetemes zsidókérdés. — India, -Dél-Afrika, -Dél-Amerika, -kizsákmányolás, -ipari proletariátus. — (Amennyi fajta különbség, annyi fajta zsidókérdés.)

„Isten mostoha gyermekei": hottentottaregény öt kevert generációról. — Négereknél kasztrendszer, hogy ki milyen fehér. Letört bolygó-zsidó-karakter; mert a mértékek a feje tetejére vannak állítva.

A vezess vagy kövess analízisek végigvitelével 2200 millió ember szubjektív sorsába nyúlunk bele. — Ez után az esszenciaillat után nem lehet csendőröket küldeni.
A tájékoztatás döntő szerepe.
A vezess-kövess problémák kiszorítása, letiltása az egész közösséget megbénító méregcsepp; a mammon, a polgárság, a tehetetlen tehetségesség, a középszerűség és az alvilág szövetsége él ettől jól. Egy darabig jól él és azután belepusztul.

Nem tömegszocialisztikus mindenkinek-elmagyarázás, mert ha meg van formálva, ha esztétikává érett, akkor abszolút jelen van és minden ellenálláson áthat, a falakon keresztülmegy.

K. A.: A közösség szerkezetének olyan nívóját tudom felfogni, amilyen a közösségben való konkrét létezésem szerkezetének nívója. — A többi ember megváltástagadásának nevében ne tagadjam megváltottságomat, a többi ember cselekvéstagadásának nevében és az én atomizált közösség-elképzelésem segítségével ne tegyem magam tehetetlenné. — Hatalmunk a hatalom szerkezetének felismerése; a látott, meglátott megváltás jegyeinek hatalmába kerül az idő.

Sz. L.: A hit a hiten gyúl ki.

Az önállóság egyetlen kritériuma az alázat; az önállóság biztosítása, amitől irtóznak, mint az önállóság elvesztésétől. Az alázat feszítővas-karaktere.

...Még káröröm van bennem, és ennek megfelelőleg nem is reálisan gondolom... az egykarú, aszimmetrikus mérleghez analóg szerkezetű...

A szeretet a logika forrása, a szeretet a létezés forrása.

Nem minden betűt olvasunk el, fantáziával olvasunk; az olvasás interpretáció. Lelki betegségek interpretáció-karaktere, félelem-okozó hallucinációk.

Ha félek, másképpen interpretálok. — Minden látásunk interpretáció; megijedek saját árnyékomtól.

Egyetemes őrültség; terápia, gyógyítás.

K. Gy.: Minél inkább érintem azokat az értékelés-centrumokat, amelyek a lelki beteg torzult látását meghatározzák, annál érzékenyebben tiltakozik.

Sz. L.: Amíg az értékmagig el nem megyek, amíg nincs fix értelme az egészséges ember őrültségének, a másik őrültségének, addig nincsenek meg az egyetemes terápia feltételei.

1947. XII. 20.

Sz. L.: Helyzetanalízis. Frontok, Vatikán,..., főpapok. Opciónk.

Támadnunk kell. — A támadás azt jelenti, hogy agresszív hallgatással kívárom, amíg a krisztiánus problémáról beszélhetek. Nem mástól meghatározni hagyni, hogy miről beszélek.

Exterritoriális jogunk kivívása.

Addig pozitív a hallgatás, amíg előkészítése annak, hogy őszintén beszéljünk és nem-demonstratíve megszólalhassunk. Nem jóindulatú spiritualisztikus propagandával, hanem a konkrét helyzet kiértékelésével, egymás őszinte lehallgatásával.

Fel kell készülni arra, hogy hosszú ideig kell visszavonulni.
Tudhatjuk, hogy az ugráshoz, a nekifutáshoz kell visszavonulni.
Visszavonulásunkban, hallgatásunkban ne legyen gátlás, hanem abban is teljes biztonság legyen. Rugalmas önismereti biztonság.

K. A.: A lelkiismeret óriási áttételei. (Így kerülnek „vissza" hozzánk cselekedeteink következményei.)

Sz. L.: Bizonyos bizonytalanságok hiányában a lelkiismeret világa nem világ. Világa: kolloid, fehérje és pozitív bizonytalanság.

K. Gy.: Az értékelésnek mennyire feltétele az értékesítés, érvényesítés! Mennyire feltétele a külső akció az akciónak?

Sz. L.: A létezés mint tiszta áthatás. — Valósítanunk kell.

A számunkra adott legmagasabb aktivitás fokára nagyon ritkán vagyunk képesek. Ritkán vagyunk képesek hatékonyak lenni. Ritkán hatja át a világot, hogy hallgatunk és visszavonulunk, hogy passzívak vagyunk. Ilyenkor, amikor áthatja a világot, hogy hallgatunk: könnyű szívvel lemondunk a külső aktivitásról. Van, amikor mindenütt jelen vagyunk, de nem vagyunk olyan gőgösek és gőzösek, hogy azt képzeljük: minden pillanatban mindenütt jelen vagyunk. — Saját és embertársaink munkája akkor azon alapszik, hogy akkor nem „cselekedtünk" semmit. A tiszta cselekvés alapja; arra a maximális cselekvésre, hogy egyszerűen csendben legyünk, ritkán vagyunk képesek. Itt Lao-Cse mindent elmondott.

Nincs jogunk arra, hogy az alsóbbrendű, külső aktivitásokat megvessük. (Ebben kivetített, kicsit teoretizált önkritika van. Provokatív őszinteség, visszavonulás, passzív áthatás.) — Maximális aktivitásunkra nem szabad építenünk, a közbelévőkre vagyunk utalva. — Szükségünk van a közbenső aktivitásokra.

K. A.: Ki hogy segített rajtunk?
Közvetítő lépés abszolút fontossága. Centrális szempontok rávonatkoztatása a közvetítő lépésekre.
Ellenségeink mozgósítása, félelmeink mozgósítása.
Tehetetlenségemért konkrétan és hatékonyan okolni kell tudnom magamat.

Sz. L.: A marxi és a polgári közgazdaságtan bizonyos értelemben kitérő egyenesek. Egyik részről a kizsákmányolás centrumbahelyezése vasárnapi predikáció; másik részről nem erről beszélnek!" Elismerik ugyan, hogy van kizsákmányolás, de az a polgári közgazdaság szerint nem tartozik a közgazdaságtanhoz.

Marx — marxizmus: Egyetlen ellentmondás maga után vonja az összeseket. (Arisztotelész)

Egyetlen esztétikai ellentmondás maga után vonja a logikai, etikai stb. ellentmondásokat.

Az értékelés egyetlen energetikus hierarchia. Ha az ellentmondásokat nem a centrális ellentmondásra, hanem csak az eggyel alatta fekvő, elsővonalszerű rétegre vonatkoztatjuk, akkor megindul az a folyamat, amely szerint az elsőkből utolsók lesznek és az utolsókból elsők.

Megfelelő helyen értékelni; Parmenidész követelményének eleget tenni!

A semlegesség kiszámítható kikapcsolása. — „A törvény azt mondja, ne tedd, én pedig azt mondom, aki szívében arra gondol... már vétkezett...".

Az *Egyház* első felelőssége.
Egyházhoz és klerikalizmushoz optálásunk.
A huszadrangú kérdésekről is tárgyalunk, ha valaki belátta, hogy huszadrangú.
Az alapvető szavak két szótára a két klerikalizmusban. Kinek milyen szókincse van, mi milyen szókincsben formulázható. — Az egyiknél a teljes szótár jelen van, a másikon az alapvető bajainkat és szenvedéseinket ki se lehet fejezni. Az első arra született.

Grossmann: Két nemzet sohasem cserél egyenlő értéket. Ha két különböző ipari kapacitású ország világpiaci áron cserél árukat, akkor a kisebb kapacitású jár rosszul. Magasabb termelékenységű ország kevesebb munkával termel: Marx munkaértékelmélete. — Akinek van, annak adatik.

Soha sem cserélnek egyenlő értéket. Átvéve a mi értelmünkben vett értékelméleti síkra. — Az ebből származó kölcsönös elégedetlenség, kölcsönös értés és nemértés. Egymás mellé beszélés, egymás mellé élés.

Ember és ember viszonylatának drámaisága, és mikor ez viszonylag felszabadult, annak az üdítő, csillapító jelentősége. — A kérdéseket forgató drámaiságból jól megérthető emberek egymás mellett élése, egymás mellé beszélése... ez a góc. Értékelésküzdelem.

Megismerési folyamat: feltételezni hasonlóságunkat és különbözőségünket embertársainkkal, és vizsgálni a kettő arányát. A másik hasonló hozzám és különbözik tőlem; ezen mérem a másikat, magamat.
Különböző érzékenységeim vannak. A másiknak is különböző érzékenységei vannak. Ha ezt feltételezem, ugyanolyan figyelemmel kell lennem a másikra, mint magamra. Az, hogy a másikat hasonló érzékenységűnek tartom, az a másik maximális tekintetbe vevése.
Lehet a másik másutt olyan nívón érzékeny, mint én itt. Érzékenységemmel nem közvetlenül vis-à-vis: és nem tudok átcsoportosítani.
Érzékenységek találkozása és kegyetlensége.
Tiltakozom a másik maximális érzékenysége, maximális akciója ellen, mert aránytalannak érzem, mert nem tudok akklimatizálódni. Nem értem és aránytalannak tartom a reakciót. — Nincs rokon érzékenységem, vagy rokon érzékenységét nem tudom műfordítani a sajátoméra.

Az ismerkedés: Milyen mértékben hasonlítunk? Milyen mértékben különbözünk?

K. Gy.: Érzékenység, érzékenységdialógus, mérés, mértékrelativálás. A fénysebesség szerepe a relativitáselméletben. Mi abszolút egy relativizált „együttméretünk"-helyzetben, mire támaszkodhatunk, mi az, amit mérőeszközeink egybehangzóan és megegyezően tudnak mérni?
A szeretet működésének leírása. Érzékenység és mértékdialógus közlekedése kettőnk görbült terében.

Sz. L.: Az események gátlásmentes végiggondolása. — Amit állítunk, úgy tűnik fel, hogy irracionálisabb minden irracionalizmusnál. — Értékelésrétegeim maradandósága. — Mivel foglalkozom, milyen maradandósággal?

Alapvető személyes értékellentmondás: Der Mensch mit seinem Widerspruch (az ember az ellentmondásával). Belső, kioperálhatatlan ellentmondás.

K. Gy.: Érzékenységsebesség, fénysebesség.

K. A.: Nem szavakat értek, hanem a beszédet értem, a komplex mutatást. Egy szót sem értek. — Egy nyelv egy karakterisztikus leképezés, egy konkrét mozdulat. Ezt kell megtanulni.

1947. XII. 23.

Sz. L.: Összehasonlítjuk a különböző értékű tapasztalatunkat és ez vezet az értékesebb tapasztalatunk felé. A tapasztalati alapot nem hagyjuk el. Teljesen fal mellett menés, tapasztalathoz ragaszkodás.

K. Gy.: Veress: Az identitásnak
1. Reflexivnek
2. Szimmetrikusnak
3. Tranzitívnek
kell lennie.

Identitásmatematikai értelmezése: M = N
Reflexivitás: M = M, N = N
Szimmetria: M = N, N = M
Tranzitivitás: M = P, N = P

Az identitáskritériumok relációkritériumok-e, s ha igen, hogyan érvényesek az identitáskritériumok a rész-egész viszonyra?

Sz. L.: A rész-egész viszonyban nem lehet szimmetriáról beszélni, mert a nagyobb a kisebbel nem cserélhető fel.
Az identitás három követelményét az egy, az egész tulajdonságaiként kell vizsgálni.
Az egy, az egész identikus, kettő azonosságáról nem lehet szó.
Az identitás és egyenlőség viszonya matematikailag tisztázatlan.
Identitás és egyenlőség viszonya megfelel egész és rész viszonyának: a rész-egész viszonyra vonatkozó kérdés ezen vizsgálható.
Az egész szubjektív: nincs rajta kívül tárgy... és ha az egészet feltétlenül gondoljuk, akkor nincs rajta kívül semmi. Rész és egész-reláció akkor tárgyalható reálisan, ha az Egész Stufenhierarchiájaként (lépcsős hierarchiájaként) kezeljük.

K. Gy.: Az Egészen belül valamilyen formában van Egész-Rész-viszony. Ez teológiailag és közösségileg is formulázható. Vezess-kövess. Mik a pozitív Rész-Egész-viszony feltételei?

Sz. L.: Minden véges problémát fel kell oldanunk egy véges-végtelen viszonyban. — Egész-rész, nagy-kicsi, hasonló-különböző visszavezetése érzékenységre, vagyis véges-végtelenre. — Az érzékenység, az öröm a végtelen fedőnevei.

Amíg gondolati konstrukcióban létrejött egy hely, ahol a végest a végtelentől lokalizálni tudtuk, addig ott a kérdések elvileg megoldhatatlanok.

A különböző végtelen-fedőnevek oldottságát gyakoroljuk, hogy struktúra-, forma-, és stigma-szerűen felismerhető legyen minden problémánál. Nem kell mérnünk egy dolgok mögötti térkomplexiós atomszerkezethez és nem kell kidobnunk az egyszerű közvetlen tapasztalást. — Többszörös és folytonos, biztos átforgatás, a tengerjárás motívuma... a hullámon nyugodtan járok, mozgok, mert ismerem a törvényeit, ... nem annyira, hogy áttekintésem lenne az egészről, csak részáttekintéseim vannak... de nyugodtan és vidáman tartjuk fenn magunkat a felszínen... biztosítva vagyunk, hogy ellentétes eredményre nem jutunk.

Hipnotizálva vagyunk a kísértetszerű rész-egész viszonytól. — A nem csökkenésben, vagy növekedésben, a nem kicsiként vagy nagyként felfogott rész absztrakció (csak különböző).

Az absztrakt rész-egész törvényszerűségek konkrét matematikai kiaknázása nem produktív; e mellett arisztotelészi, formális logikai, legjobb esetben taoisztikus-logisztikai, paradoxiális-szürrealisztikus kísérlete.

A „rész" absztrakt-logikai értéke konkrét, organikus tagoltságával és rangsorolásával arányos.

Hogy az általánosságban felfogott egész-rész viszonyból valami konkrét matematikai eredményt szivattyúzzunk ki: abszolúte hamis várakozás. Pl.: Burkamp terméketlen íze.

A kicsi-nagy-egész szemlélet rögtön kiadja a legproduktívebb értékmegállapítást, az esztétikait és azután az etikait.

A matematikai-logikai kutatás egyetlen produktív feladata: az egzisztenciálisan relativált rész-egész kutatás. Minden eredmény innen származott.

Mit kell feltéteznünk a másikban?

Hasonlóságot és különbözőséget.

Önismeretünk, értékelni-tudásunk és emberismeretünk attól függ, hogy ezeket a különböző érzékenységeket milyen világosan tudjuk magunk elé premier planba hozni.

Érzékenység-különbségek egymás mellett és alatt, pozitív és negatív érzékenységsorok egészen polarizálódásukig... Bizonyos érzékenység negatíve értékelendő: „Legyetek gyermekek a gonoszban".

Minden ilyen közösségi-emberi létformában értékcserékről, egyensúlyozásokról, megfelelésekről van szó; a döntő pont: az érzékelési és értékcserék egyenlőtlensége, pontatlansági viszonya mindkét oldalról. Minden cserét mindkét oldalról egyenlőtlennek, aránytalannak, igazságtalannak érzünk közvetlenül. Mi az az út, ahol ezt a közvetlen aránytalanságot fel lehet oldani?

Másik oldalról azt akartam kiemelni, hogy ez a mozgató aránytalanság milyen mélyen van meg bennünk. Der Mensch mit seinem Widerspruch, az ember saját ellentmondásával.

A szeretet, ami egyedül bírja feloldani ezt a végsőkig menő ellentmondásosságot.

Egész egyenlőség-ideánk abból a szükségletünkből ered, hogy az itt és mindenütt felmerülő egyenlőtlenséget valamiképpen megfoghassuk és mérhetővé tegyük.

K. Gy.: Az identitás mint a differencia-mérés feltétele.

Sz. L.: Saját rezsiben maradás: az identitás hasonlóságtartalom; a differencia ugyanaz, másik előjellel.

Comte Ágoston: Mire való a tudomány? — Prognózisra.

Mire való a prognózis? Hogy valamit elhárítsunk vagy létrehozzunk.

A matézis éppúgy, mint a kabbala, eredetileg őstudást jelent.

Látjuk a matematikai kutatás egzisztenciális feltételeit. (Foradori: rész-egész analízis.) Az alapvető, kulcspozíciós jellegű tudásnak megvan az egzisztenciális jellege. És ezen keresztül mindenfajta tudásnak is. Nemcsak az általam asszimilált résztudások funkciója és léte függ ezektől, hanem egy mindenkori munkamegosztásos tudományos világban is csak ezen keresztül lehetséges a kívülfekvők feldolgozása úgy, hogy aki asszimilál, ne rombolja önmagát, hogy a felfogások interferenciásan ne egyenlítsék ki egymást, ami annyit jelent, hogy az arisztotelészi megállapítás a bölcsről, hogy a bölcs az, „aki tudja azt, amit nem tud" — a végső technikai ízekig és minden kivétel nélkül érvényes. Ez egy bizonyos tekintetben az Egyház fiziognómiájának egy részleírása. Úgy, ahogy az Egyház meghatározza önmagát: Szentek Egyessége... Az igentmondás egymásra, elődökre, utódokra a „Biblia és romantikában" profán kifejtése a Szentek Egyességének.

Ez a fiziológiai leírás egyformán mondható Egyház-, közösség-, ember analízisének. Ha ezt ember-, vagy közösséganalízisnek mondom, akkor igyekszem legfeljebb törő, maximális, legkonkrétebb tapasztalatomat belevetíteni, maximális tapasztalatomat már a definíció-minimumba belefogalmazni. Az, hogy maximum és minimum valamiképpen egybeesik, ez logikai sors. — A produktív felfelétörés képlete: beletenni a definícióba, hogy aztán kivehessük belőle. Ez a cél, ezt akarjuk. Nem bele se tenni azért, hogy ne legyen kivehető.

Az értékelésbe bizonyos fajta beidegzés, bizonyos gyakorlat után beleértjük a rangsorolást. Az állandóan rangsoroló értékelés az, ami az értékelésnek karakteres, határozott magatartást ad. Amit általában is megkövetelnek az értékeléstől, de tagadják az értékelés rangsoroló jellegét. — Amikor általában értékelésről van szó, akkor a rangsorolást nem értik bele.

Absztraktul használt értékelésünkbe is benne kell lennie a rangsorolásnak. Minden nem-rangsoroló értékelés lefeléértékelés, értéktagadás. Mert minden lefeléértékelés egy megnemálló, sodró leértékelés a végső pontokig, ami csak egy ellentétes, végső pontokig haladó hullámmal kompenzálható. Az értékelésbe rögtön bele kell értenem a rangsorolást, és ehhez ki kell építenem a nyelvi támpontokat. A nyelvszerű, matematikai, logikai támpontokat készítenem és tudnom kell, a képletes kapcsolatokat ismernem kell.

Püthagoreus formulázhatóság: minden eredményt újabb kutatás ugrópontjaként értelmezünk.

Ez az egész drámai kép,... valamit nem a helyén, nem egészen a helyén, nem akaratszerűen értékelni; ez megindítja az értékromboló sort...

Az, hogy „értékelés": mindezt magába foglalja.

A prognózisadás értelme annak az elitnek a kialakulása, amely felkészíti önmagát, hogy áttekintése legyen arról, amiről nincs.

Egyház, -elit, -vezetés: az egyiket vonzza egy gondolatkör, a másikat taszítja: itt nincs harc a vezetésért.

Érzékenység-megoszlás és belső munkamegosztás.

Törekednünk kell egy bizonyos polihisztorkodásra,... de még ha egy ideális társadalom elitjéhez tartoznánk is, akkor is ki kellene maradnia egy csomó dolognak. Bizonyos tudást nekem csak légvonalban szabad tudnom. Ha azt a tudást ismerném, azzal az árukapcsolással; nem gondolhatnám, amit gondolok. A részt is tudhatom, de más intenzitással, hogy rang-hely maradjon döntő gondolataimnak. Más perspektívában, sok perspektíva szűrőjén keresztül... csak szűrőn keresztül szabad tudnom... ha túl közelről tudom, már rombol... már nem tudom.

A tudás minden vonatkozásában szubjektív, aktív-passzív tapasztalásszerű, áldozat, személyiség, érzékenységgóc, sors, ilyen értelemben biologikum.

A negatív értéket is tudhatom, de tartsam fenn döntő tudásom ranghelyét. Negatív értékek különböző nívójú rangsora.

K. A.: Az uralkodó szóhasználattal „hézagpótló ismeret" — a mindent egyformán ultramikroszkopikus részleteiben tudni-kívánással szemben — az, hogy bizonyos érzékenységet negatíve értékelünk. Ez reálisan felszabadít. (Hézagpótló ismeret, tudásatomizmus, puszta, értékeletlen hiány.)
Az ember kényszerülve van rossz lelkiismerettel tudomásul venni, vagy nem tudomásul venni a nagy apparátusok eredményeit.

Sz. L.: Mikor a személyes, szubjektív, tapasztalatszerű, sorsszerű tudás esztétikai művé válik, matézissé,... akkor az ellentétes sorsokban elhelyezhetetlenné lesz. Ha valakinek felvillan valamire a szeme, de sorsában nem bírja elhelyezni.

A közvélemény beszél az ízlések különbözőségéről. De ha az ízlésbeli differenciálódás egy generáción belül, az elit tagozódásában, munkamegosztás formájában merül fel, ha annak, hogy ki kivel foglalkozott és ki kivel nem, szóvátett értelme van egy közösségi összjátékban: az ízlések törvényszerű relativitásának tautológiáját nem veszik tudomásul.

Sorsunk értelmezése. Sorsunk: barokk teóriakomplexumban ugyanazt a témát feldolgozni, mint egy Ady-vers.

Ha bármelyik terminus-technikust el akarom valakinek mondani, a világirodalmat kell mozgósítanom. Ha el akarom magyarázni a teóriámat, megbántanom kell és simogatnom, sírnom kell és nevetnem. Munkánkban tudomány és művészet szétválaszthatatlansága az összes részletben kibomlik.

Tagoltság, közvetlen esztétikai hatás.

Értékeléstől szekularizált értékesítés, aprópénzre váltás.

1948. I. 3.

Sz. L.: A tomizmus jelentősége az egyházon belül. Az egyház a platonizmussal szemben az arisztotelizmushoz optál. Az arisztotelizmus jelenti a görög filozófia hegeli értelmében vett filozófiatörténetét.

„A létezésből semmit ki nem hagyni": ez az arisztotelészi konstruktív gondolat.

Szt. Tamásnál és a tomistáknál kettősség; a teljes problémák körére törnek, de ugyanakkor íznélküliség, élettelenség, teljes kihűvösödés. A modern tomizmusban ez a kettősség egészen karakterisztikus. E mögött a kettősség mögött egyház-klerikalizmus kettőssége áll. Ennek a dualitásnak jelentőséget tulajdonítok: a tomizmus a 19. század végén a katolicizmus hivatalos filozófiájává válik anélkül, hogy dogma, kötelező volna. Ha valaki az augustinusi tanításhoz ragaszkodik, nem teszik indexre, de a tomizmust erősítik.

A tomizmus problémájának megvizsgálása. A tomizmus adta lehetőségek kihasználása. Egyház-klerikalizmus-polaritás kivizsgálás a tomizmus problémájával kapcsolatban. Tomizmus: semmit nem kihagyni a

problémák köréből. A tomizmus ezzel szemben kihagyja a misztikus gondolkodókat (Eckehart), a klasszikus német filozófiát pedig úgy intézi el, hogy kimutatja egyes szolipszisztikus konzekvenciáit.

A filozófia-kritika kritikája: Kierkegaard, Ebner, Marx és a szűkebb értelemben vett katolikus (tomista) filozófia nem tudja helyén, de igenelni a német klasszikus filozófiát. Hiányzik az a mozdulat: ezek a mi problémáink, mi oldottuk meg őket.

A szellemi élet hármas szerkezete:

1. egyház,
2. klerikalizmus: eretnekségek vegyüléke,
3. széttagolt eklekticizmus: idealizmus, a materializmus, pozitivizmus.

Diszkontinuitás a szellemi élet területén. Miért? A kinyilatkoztatás traumájának és a „menteni a menthetőt" impulzusának diffúziója.

Teljesség-igény formálisan vagy lényegében. Krisztus: „Én azonban azt mondom..." ; ebben van jelen a maximális értelemben vett kauzalitás.

Az egyházban élő a lírai előállás ezzel a teljességigénnyel. Ennek forrása: János prológus-technikája (exhauszciója).

A biblia után hőfokcsökkenés, „menteni, ami menthető" és ebből a csődtömegből felépül Európa.

A görög kultúrában minden jelen volt, de a váz hiányzott, az akarati váz, a „semitische Wille" (a szemita akarat), a tartósság feltétele. (Dingler).

1948. I. 5.

Sz. L.: Esztétikai értékelés:

Amikor felületekről beszélünk, akkor a konkrét emberi közösségről van szó. — Párhuzamos, egyenes, pont; a pont akarati tény, közösségi realitás: identitás.

Nem kell az esztétikai kategóriákat „felületmegdolgozásból", „világnézetből", „stílusból" stb. összerakni.

Senki sem gondol arra, hogy a négyzet festésében megkövetelje a kommunizmust, pedig benne van. „L'art pour l'art!"

Síkok, felületek, geometriai formák közösségi-identifikációs értelme. Művészet, közösség, regressus in infinitum.

Csak úgy ismerik el Picasso mindent-kimeríteni-törekvését, hogy az ne kapjon egy árnyalattal se nagyobb súlyt, mint amennyit kibírnak, hogy ne legyen egyetemes mértékkaraktere.

Az „alapállás" a mozgató, produktív, szilárd hozzáállás kifejezése.

Vegyük hozzá az alapálláshoz a reális gömbsugár gondolatát, a teljesség kimerítésének szándékával. — A természetes körbe-kimerítés mozdulata, ha lámpával körbevilágítom a szobát; passzív-aktív dinamika a mozgásban: megvilágítom és látom.

„Magától értetődő": „magam", szubjektum, önmagam, én és „ért" kapcsolata. Magának és ért-nek belső kapcsolata az evidencia, tautológia. — A magától értetődésnek alapálláskaraktere van. A tautológia leszűkített, lemezesített, képletesített magától értetődés: A est A.

Az esztétikum, etikum és logikum örvényszerű mozgásában tapasztalt valóság magától értetődése: evidenciája.

A tautológia maximálisan szegény, az evidencia maximálisan gazdag harmónia-karaktere.

Az eddigiekben az egyetemes kutatás állomásait írtuk le. Ami az egészet összefogja, az egy nyakatekert, barokk szillogizmus. (Kontrollálandó, hogy miért és hogyan nyakatekert.)

Ha Isten teremtette a világot, akkor ki is kellett magát nyilatkoztatnia.

A szillogizmus nyakatekert, de lényegében szilárd. Az így leírt kutatás és a kinyilatkoztatás belső árama: Isten megismeri magát bennünk. — Kezelhető, körszerű gondolatszerkezet, szükségszerű önkényességgel szolgál, átsegíthet egy csomó kényes ponton.

A kijelentés, az isteni kijelentés mindig feltételezi a felvevőt, a kutató embert, akit alapállással, magától értetődéssel karakterizáltam. — Ez a dogmatizmus negatív kritikáit módszeres mozdulattal elsöpri. Kire van szabva a kijelentés? Arra az emberre, akinek alapvető életmozdulata a kutatás, akinek nem, annak egy betűt sem mond semmiféle isteni kijelentés.

Megmunkálatlan kövekből összeállított boltozat. Az ebneri koncepcióról van szó. Én-Te-Szó, ill. Szó és Személy kapcsolata a realitás, ez maga döntés és ezen belül történik minden döntés; ezen belül történik: szeretet, viszony, mű, tett, — alacsonyabb derivációkban: tárgy, kép, képlet; ...a szóhoz tartozik: eszme, idea, nézet, világnézet. — Lazább egzaktságú kifejezés: sors.

Az, hogy ki milyen világnézetre, eszmére érzékeny, érett: reinkarnative sorsszerű.

Abszolút egzakt megfelelés van énszerűségem, sorsszerűségem, személyiségem és valódi világnézetem között. Egy dolog különböző metszeteiről van szó.

Nevelés és nevelhetőség végső alapjainál vagyunk. Rajzásszerű hullámzásban kell elképzelni azt, hogy milyen közelségek és távolságok vannak ember és ember eszmei és világnézeti érzékenysége között. A rajzás, a sűrűsödések és ritkulások, hasonlóságok és különbözőségek hullámzásai térképszerűen felrajzolhatók.

Sors, -világnézet, -személy, -szó... reális látása újra aktuálissá teszi *mágikus ismeretelméletünket.* Ha valakit meg akarunk győzni, akkor ennek a mágikus ismeretelméletnek az alapján, ebben a perspektívában akarjuk meggyőzni. Legbelsőbben le van tiltva, hogy valakit meg akarjunk győzni reinkarnatív sorsától függetlenül.

Addig tart a szuverenitása, ameddig az érzékenysége. Nem kényszeríthetek rá olyan problémákat, amikkel fiatalságánál fogva nem akar foglalkozni.

Baaderi megismerés: megismerni azt, aki engem szintén megismer... újra hármasan tagolva: bizonyos ember nem ismer vissza, mert reinkarnatív értelemben fiatal, vagy degenerált; nem akar.

Addig tudok csak vele dialógusban állni, amíg az érzékenysége tart... azután csak másokkal beszélhetem meg. Szigorúan egzakt kapcsolat van személy és sors között.

Romantikus kísérletek emberek meggyőzésére: amikor mégis meg akarunk győzni valakit; hajlandó is bizonyos irányban haladni, de a képletet nem hajlandó tudomásulvenni. A képlet közösségszerűsége, mértékszerűsége, uralomszerűsége.

Ha menekülésből nem kíván foglalkozni... futni hagyni!

Világfelfogás, sorsfázis, karakter, kutatás.

K. A.: Erők relativitásának trillázó, zenei karaktere. (Mágikus ismeretelmélet.) Szabadságunkon megütközünk: hát ennyit szabad?! — Metodika és akció különválasztása: miért? Felismerni az egész akció metodológiai karakterét.

Sz. L.: Gömbsugárszerű kimerítés. Zalai: Soha el nem érhetjük, csak telt vedrekkel térhetünk vissza tőle. Kijelentés, kutatás.

A legnagyobb szabadság: mikor az ember felad egy pozíciót.

K. A.: Szabadság, lágy Csuang-Szei görbék könnyű mozgása.

K. Gy.: Szabadság, teherhordás,... tartónak lenni,... öröm, gyümölcsérés,... örömben nehezedni.

K. A.: Mozgás, szabadság, tartáshoz kép: fallende Systheme mit Bewegung belastet (mozgással terhelt hulló rendszerek).

Sz. L.: Tábor: A nyelv jelentést indukáló és jelentést romboló mozzanatok pozitív egyensúlya.

Szó, személy, csend, csend-architektura.

Régi gnosztikusok: Isten és csend; a csend Istenazonossága. A szó háttere a csend. A szó születése a csendből. A csendhez való viszony, mint értékelésperspektíva. Mindenfajta materialista árnyalat csendiszonya és némasága s a részletezés síkjai és mértékei, mint az értékelés csalhatatlan fiziognómiája.

Ismert mozzanatok új áthatásai, új, normálisan, törvényszerűen használható képletek.

1948. I. 10.

Sz. L.: A személy élő, tápláló háttere a *csend,* mint ahogyan a szó reális háttere is.

Ez adja a személy megjelenésének ünnepi hátterét... színpad. — Ez mutatja azt az organikus hátteret, ami ha nincs meg, a megjelenésnek nincs meg a hatása... a színpadralépés hatása. A komponáló hangszerelés az, ami a zenében a csendet teremti... a szünet végtelenül gazdag kvalitását.

A *csend* mintegy abszolút követelmény, az architektúrát meghatározó mozzanat. Hogy milyen a csendkövetelmény, ez a mozgató posztulátuma a legszélesebb értelemben vett tájépítészetnek. Milyen a csendkövetelmény ereje és realizálódó tagoltsága: ebből származik a kultúra, a közösség, vagy a társadalom szerkezete. Azt határozza meg, hogy mennyiben közösség és mennyiben társadalom? Személyek, típusok, elitek, rétegek közösségbeli, illetve hierarchiabeli helyét a csendkövetelmény képlete határozza meg.

Egyik ilyen megfoghatatlan mágikus pont a csendkövetelmény világa. Világos, racionális áttekinthetősége ellenére — mint nyelv és gondolkozás egysége és kutatása — mégis mágikus, megfoghatatlan kör és követelmény.

Ez a konkrét csend az univerzális, gömbsugárszerű mikroszkóp vagy teleszkóp, amelyik a valóság erővonalait szerkezetében felfogja, és ezért belső erejét a csend centruma határozza meg. — A megfelelő közösség-társadalom milyen csonthéjas védelmet tud adni ennek az organikus csendérzékenységnek? Nagyon finom, nagyon érzékeny műszereken nagyon szilárd szerkezet szükséges.

K. Gy.: A polgárság életformájában a pozitív csendkövetelmény negatív formákban jelenik meg. Maximális belső lekötöttség, érzékenység... distancia... nyugdíj, világbéke, kikapcsolódás — nosztalgia.

Sz. L.: Kepes: Rezdülésmentességet kell elérni, hogy tükrözni tudjak. vízfelület, hogy tükrözzek, hogy tudjak tükrözni. — Szókratész: a tudás erény. — Belül minden emberi követelménynek meg kell felelnem.

Az etikai érzékenység teszi lehetővé a teoretikus kérdések finom felrajzolását... és az etikai érzékenység sokoldalúsága a teoretikus érzékenység sokoldalúságát.

A csend fizikai-fiziológiai értelemben organizmus. Fizikailag a leírható; nem hangulat. Struktúrája van.

A csend szembeáll a némasággal, abban is, hogy organikus. Szünet és csend.

K. A.: Csend: fehér papír, alap, tisztaság, nyugalom,... élő, dimenzionális háttér,... erő, tagolás, nyelv, táplálkozás...

K. Gy.: Taoizmus és böhmei centrummisztika. — Biblia... csend, béke.

A modern világbéke-nosztalgia és a kizsákmányolás, erőszak negatív csendje. — Csend mint a belső aktivitások és kvalitások egymással való közeledésének etikettje. — Csend mint distanciakövetelmény, mint az egymáshoz-szólás feltétele.

Sz. L.: Nem tudunk franciául csendben lenni.

Megérteni, hallgatni, csend. — Intuíció. Nagyon ritka határeset, hogy valakinek irtózatos ordibálás között intuíciója legyen. Csend és tudományos kutatás. Az ötletek zsivaja, kérdések piaca.

Közösség — társadalmi hierarchia — uralkodó materializmusok; *ezeket a csendviszony és csendiszony határozza meg.*

Tipológia, karakterológia.

Egy csendhez írt ódát egyetlen démokritoszi materializmusról sem lehet feltételezni.

Kepes: az anyagi energiák harsogása. Ha nem alakulnak át a csend csonthéjává, akkor túlharsogják az átható csendet.

Ha fáj a fogam, akkor dimenziókkal *árnyalatstupidabb* vagyok, mint hogyha nem fáj.

A szó születése a csendből.

Bazilidész (2. századi gnosztikus) a csendben határozza meg Isten lényegét.

A csend mint végső dimenzionális háttér... Logosz-teória... Atya-Fiú.

Ha a trinitárius természettudomány-kutatás tárgyává választja a csend szerkezetét, akkor válik vizsgálhatóvá az emberi szó születése, genezise.

A Szó születése a csendből: Istentől... Isten szólt, Isten kijelentése...

Cantor nyolc lehetséges álláspontja az aktuális végtelenről. A szelíd ateizmus. — Kontroll magunkkal szemben: meg kell értenünk minden izmusnak az úgynevezett kételyből származottságát. — Világnézetek, materializmusok, eklekticizmus, darabosság, dualizmus összetartozása.

A számunkra adott két pólus: *teizmus és ateizmus* között kell elhelyeznünk az irányzatokat,... filozófiában és másutt fellépő rendszereket... Ha nem tudjuk őket dedukálni ebből a feszültségből, akkor nem állhatunk meg saját mértékünk előtt. Dedukálni kell tudnunk, hogy mi a genetikus, dedukciós, keletkezésbeli szerepe a szkepticizmusnak stb... Kilátásnak kell lennie az egészre.

Pl. két magas nívójú materializmus: a nietscheanizmus és a marxizmus ebből magától érthetővé kell váljon... fő kapcsolatainak és vonásainak ki kell derülnie.

Az abszolút mozzanat megkerülhetetlen. Értés-értékelés. Fanatizmus-mozzanat: nem tudunk egy álláspontot képviselni, amelyikről nem azt állítjuk, hogy nekünk van igazunk. De ezt mindenkinek meg kell tennie. Ez nem az igazság erőszakolása. „Tiszteletben tartom a másik álláspontját akkor is, ha tudom, hogy nincs igaza."

Az igazság erőszakolása nem az igazság magatartása!

Nagyon helytelen, hogy aki az igazságot birtokolja, az azt erőszakolja.

Aki erőszakolja, az nincs birtokában az igazságnak. Nem is volt a birtokában (inkvizíció).

Igen, aki keresi, az bizonyos mértékben birtokában van az igazságnak.

Az alapvető szellemi magatartások különbség-meghatározó dedukcióját kell magunkkal szemben mint igényt feltennünk. Kísérleti és kontrollálláspontra való törekvésünknek ez talán a legcentrálisabb pontja. Minden síkon és nívón kutató, kísérleti állásponton vagyok.

Nemcsak a tévedést kell kimutatni; a tévedést csak akkor mutatom ki, ha gyógyítani is tudom.

Csak akkor látok meg egy betegséget, ha gyógyítani is tudom.

A teizmus, a biblikus felfogás, a kijelentés megtagadása szükségképpen materializmushoz vezet. Idealizmushoz olyan értelemben, hogy minden idealizmusban materialista betétek vannak és kimutatható, hogy az idealizmus szükségképpen vezet teória és praxis elvi kettéválasztására.

Materializmus és teizmus elvi kettéválasztása: ekvivalens. Materializmus és a teória-praxis elvi kettéválasztásában is ateizmus van.

Anselmus: létezés és értékelés egyetlen realitás két metszete, és Isten-tagadás, ami ennek egységét, identitását tagadja. — Dualizmus, kétségbeesettség.

Lask az egyik hazugság.

„Minden harmonikus": ez a másik hazugság. Rózsaszínű, harmonikus világ.

Megértjük a laski álláspontot, de nagy különbség, hogy lét és érték eredeti harmónia-törése, homályosodása csak *történt*-e, vagy eleve adott kettősségből indulok ki.

Eredeti dualizmust nem lehet összehozni. Ha két princípiumból áll a világ: tehetetlen vagyok. Nem lehet megfogalmazni még logikailag sem a problémát. Dualizmus: a létezés tagadásának teoretikus formulázása — Abszolút külön sohasem lehet. A legsátánibb mozzanatban is benne kell lennie a pozitív mozzanatnak, különben nem lehet a legsátánibb.

K. A.: Auschwitz: identitástörekvés; a különbségek megszűnése... a gyűlölet megszüntetése... háború... kizsákmányolás... a mammonizmus szentségtelen hármasságát ilyen szempontból végigelemezni: hogy teoretikus fogalmazást kapjon!

Sz. L.: Minden meghatározás korlátozás. Szűkíti a figyelmet: ez a kutatás. Spinoza — Mach — Pikler.

A materializmus d a r a b o s s á g: atomok, individuumok, tények, törvények. Ahol ez előkerül, ott materializmusról van szó... nem érdekel, hogy az illető magát spiritualistának mondja. Tudományos módszerekben is tetten érhető a materializmus.

„Óriási szerepe van a szellemnek, és az anyag elenyésző" — ez materializmus!

A tudomány bevallja materializmusát. Ignotus: nincsen fájdalmasabb dolog, mint ha szememre vetik, amit magunk is bevallunk. Nyilvánosság: ez a döntő!

A cinizmus és nihilizmus megfogalmazásához már a létezés feltételezése szükséges.

1948. I. 24.

Sz. L.: Az Einstein—Heisenberg—Eddington vonalú modern fizikai gondolkozásnak vannak olyan mozzanatai, amelyek rokonok a főgondolatmenettel, s már Galileinél is megjelentek, de közös módszertani gyökerükre nincsenek visszavezetve. A fizikai eredmények áttekinthetetlensége ebből adódik. Itt nem a történelmi értelemben vett relativitásgondolatról van szó, ellenkezőleg, annak lenini fordulatáról, amelyet Lenin avval jellemez, hogy: a dialektika abban különbözik a relativitástól, hogy radikálisabb nála, mert relatívnak tekinti abszolút és relatív különbségét is.

A mozgás megoldhatatlan problémát jelent Zénónnak. A modern fizika jól látja, hogy atomisztikus mozgás nincs, igazat ad Zénónnak, ettől modern fizika, modern matematika és produktív technika.

Amikor az idő relatívvá válik, akkor az örökkévalóság újra megnyílik, akkor nem áll szemben bármilyen kicsiny szellemi realitás és a kinyilatkoztatás.

Addig, amíg az idő magától értetődő realitás, addig a teremtés abszurd. Az idő relativitása, az idő kezdete, a teremtés időfelettisége.

A teremtést nem lehet mérni az üres idő fixa ideájához. Ha az abszolút időt érzem realitásnak, a teremtés önkény. Az idő lelepleződik, mint a kapitalizmus alapkategóriája. — Ehhez adja meg az egzakt, szociológiai presztízsű hátteret a modern matematikai fizika.

(Mikor kezdődött az idő? 5600 évvel ezelőtt? Akkor volt a teremtés?)

Otto Vaihinger magatartásáról volt szó. Öntudatlanul beszaladnak a megvizsgálatlan fogalmak... Dubislaw.

Absztrakció és fikció kérdésénél utalni kell az előbbi gondolatra.
Meg kell vizsgálni ismerettel, hogy mi az ismeret. (Hegel veti szembe az ismeretelmélettel.)
Meg kell vizsgálnunk az értelem határait az értelemmel?
Absztrakcióval kell megvizsgálnunk az absztrakciót?
Fikcióval kell megvizsgálnunk a fikciót?
(Baader is felveti a kérdéseket.)
Lehet? Nem lehet? — Rendkívül lényeges ismeretelméleti pont, ezt érdemes jól megvizsgálni, hogy itt ne legyen hiba.
Baader: Az *értelem* vizsgálhatja az értelmet, de csak ha funkcionál, az értelem az értelmet funkciójában kontrollálja.
Ha megtagadom a szó értelmét, azt, hogy az ismeret ismeret, ha nem vállalkozást, sikeres akciót értek rajta, hanem látszatismeretet, ha szkeptikusan, nihilisztikusan vizsgálom, természetes, hogy negatív eredményre jutok. Ebben az esetben nem is akarom vizsgálni, egyszerűen kibeszélem magamat keserűségemben.
Az *ismeret* alacsonyabb formáját megvizsgálhatja a magasabb. — Ha az ismeret ismeret (és nem látszatismeret), akkor megvizsgálásánál aránykérdésről van szó, akkor egy axiomatikus, általános, nagyobb magában foglalhatja a speciálisabb, kisebb, relatíve kevésbé axiomatikus ismeretet.
Ha az ismeretet nem látom létezőnek, akkor nem ismeret.
Baj volna, ha egy nemlétező ismerettel sikerülne valamit elérni. Illogikus lenne, ha a nemlétező ismeret érvényes volna.

Az absztrakció absztrakcióként való vizsgálatával szemben a megoldási lehetőségek bő tárházát jelenti az absztrakció regressus in infinitumban való vizsgálata... absztrakció, fogalom, szó, nyelv, érzelem, érzékelés. Nyelv és értelem. Empirikus vizsgálati lehetőségünk van és azonnal mérni tudunk, ha kivesszük a formális logika és dialektika teljesen tehetetlen köréből.

Az actus purus pragmatizmusa és élessége.

Az absztrakció-kérdés és a relativitásprobléma azonos szerkezetű.

Ha levonjuk annak a konzekvenciáját, hogy mi az absztrakció, akkor az Einstein-Heisenberg-Lenin-i gondolatnak is levontuk a következményét. —

K. A.: A filozófia fogalmai számunkra is, Vaihinger számára is absztrakciók, fikciók, idealisztikus-materialisztikus perspektívában elkövetett hibák. Ugyanez a matematikában. Konstrukciók, szétszakítások. — Vaihinger is, a matematikai hibaelmélet is ellentétes operációkkal akarja helyrehozni az elkövetett hibákat.

Nem hiszem, hogy az elkövetett hibát helyre lehetne hozni. Az aktust abszurdnak érzem.

Sz. L.: Miért jutnak eredményre? Hibakiegyenlítés. A tudomány anynyiban „rossz tudomány", amennyiben a kapitalizmus reális része. „Rossz tudomány": kettős előjelű eredmények.

Annak a pozitív magyarázata, hogy egy ellentmondásokkal teletűzdelt tudomány hogyan jut pozitív eredményhez: nem kielégítő hibapontelmélet.

Tudomásunk van arról, hogy a hibapontok általában kiegyenlítik egymást. Eleve úgy rendezhetem, hogy a hibapontoknak egzakt arányaik legyenek.

Teodolit-Kunstgriff (mesterségbeli fogás) és János exhauszciós módszere: minden területen erről van szó. Arányok, püthagoreizmus. Ha arányokról van szó, értékelésről van szó, közvetlen értékelésről van szó, mert minden aránynak az az alapja, amit szemmértékkel mérek. Mi az érzékszerveink vizsgálata? Értelmünk vizsgálata, mert szenzualizmus és intellektualizmus egybeesik. — A matematika pedig (ahogy Péter Rózsa mondja) vizsgálódás az emberi értelemről.

K. A.: A tudomány méltó tárgyát (Valéry: „magas célját") kell megtalálni. Hol vannak a matematika egzisztenciális céljai?
A magas egzisztenciális célokhoz tartozik a gazdag érdeklődés, a gazdag, többdimenziós értékelés, a matematika igénye. Ez a gazdag értékelés jelenti a hétköznapok szolidságát, az értékelés lágyságát, gazdagságát, szigorát.
Annak belátása, hogy ami van, szükségszerűen van, felbontja a fröcskölő, csak-negatív kritikát és kauzális forráskutatásra kényszerít.

Sz. L.: Arisztotelész: Egyetlen ellentmondás maga után vonja az öszszes többit.
Az ellentmondások részben kiegyenlítik egymást és még törekedhetünk is erre.
Ha egyetlen ellentmondás maga után vonja az összest, akkor egyetlen egynívójú ellentmondás feloldása felold ezret és a magasabb, centrális ellentmondás feloldása az összes jelenlévőt!
Rangrelatív léttér!!!
Egyetemes magyarázat a hibapontra.
Mint erőkkel számolunk az ellentmondásokkal.
(Szavak lehallgatása mint axiomatika... ipari axiomatika).

K. Gy.: Az, hogy nekem ellentmondanak, egyszerű következménye annak, hogy ellentmondok felfelé.

Akik tévedésben vannak, magasabb tévedéssel szemben reálisan ítélhetnek.

Ateistának lenni annyi, mint kiközösíteni magamat a népközösségből.

A szembenálló, lehúzó tömegszerűséggel szemben akkor nem vagyunk tehetetlenek, ha minden pontját érintve látni tudjuk, hogy szükségszerű és egyértelmű vetülete annak a célszerkezetnek, ami a széles nyilvánosságot uralja és jelenti. Az ellentmondó és céljaimat tagadó tömegszerűséget magamban érthetem meg és magamban küzdhetem le ott, ahol én magam tiltakozom az ellen az alázatlépés ellen, ami olyan hatalmi szituációba juttat, hogy céljaim széles nyilvánosság előtti képviselete lehetővé válik.

Sz. L.: A fröcskölő, kilátástalan, minden oldal ellen való harcolás helyett visszahúzódva kikeresni azt a pontot, amit ha támadok, mindegyiket támadom.

Magamat támadás.

Ha messzire akarok ugrani, vissza kell lépnem.

Hegel: A módszer modell. A modell szerszám. Kicsinyített más, kép, ábra, Logosz, mérték, egzisztencia.

A modell kép, ábra,... más, mása...

A mérték mint jel, a tényleges mérték, mint közösségi akció, mint közösségi processzus, mint mérés.

K. Gy.: Engem mér, egymást mérjük, együtt mérünk.

Sz. L.: Szám és kép relativitása... algebra és geometria relativitása. — A három és a háromszög három pontjának, alakjának tökéletes megfelelése, illetve halvány eltolódás a számok és formák között. — Hindu hármasság: név, szám, alak.

A mérték a mindenséghez való viszonyunkat akcióban határozza meg. — Minden *ismeretet* akcióban fogunk fel, ahol nem hiányozhat az akció személyes volta.

Szám és alak egymásba lefordítandó és lefordítható; minimális differenciával és lavinaszerű differencianövekedéssel.

Egyugyanazon emberi létformák különböző metszetei, az emberi egzisztenciák különböző metszetei: m ó d s z e r, m o d e l l, s z e r s z á m...

K. Gy.: A közös mérés, közép felé áramló, sűrűsödő gyűrű, szóvá sűrűsödés,... a szó testszerűsége, ami összefog, összegyűjt. Ennek a sűrítésnek a folyamatában érthető a módszer, mint ennek a sűrítésnek a szerkezete. Ez a sűrítés az emberi akció. — Az emberi akció, mint mérés, mint az utolsó ítélet részprocesszusa.

Sz. L.: R i t m u s.

Hullám, hullámvonal. A „hullám-rezgés" ugyanazt mondja ki, tautológia.

Füst Milán—Berényi: A ritmus gépiesség. A gép ritmikus. A ritmus óriási nyers ereje, szemben a melódia finomabb erejével.

Ritmus, -hullám, -gépiesség.

Ritmus párhuzamos vonalak között fut. Gerendák erővonalai.

Az identitás-hierarchiában a párhuzamos az abszolút identikus első kvantifikált megnevezése.

A piramis csúcsa az identitás.

Az első átvezető, az identitás első álnevei: p á r h u z a m o s, e g y e n l ő, s z i m m e t r i k u s, e g y e n s ú l y b a n l e v ő, á l l a n d ó.

A ritmus átható erejéről van szó. Jeriko kürtje-szerű erejéről, erről a szinte nem-materiális, anyagot és embert romboló erejéről, ultrahang-karakteréről. — Fény, ultrafény, ultrasugárzások: tapogató, felfedező kísérletek a tiszta áthatás felé... a coincidencia oppositorum technikai megjelenítése... nehézvíz, nehéz hang... egy metafizikai terminus... és hirtelen kőtörő-munkát végez!

A néger dobpergés, mint őrült fenyegetés. Áttörő intenzitás.

K. A.: Elődök és saját technikai konstrukcióink köre összetartozásában kezd kirajzolódni sztatikai teóriánk: a legsűrűbb összekötés, összeszövés... tiszta, rezgő dinamika... és a rezgések visszacsatolása (rezgőkör)... plasztikus film, fényépítészet; radiated structures... rajzológép.

Membránteória,... gömbfelület rezgés.

Sz. L.: Módszer, modell, -mérték, -szerszám.

Nietzsche: A 19. századra nem a tudomány, hanem a metodika győzelme jellemző.

Metodizmus és egzisztencializmus.

A módszernek megvan a ritmikus gépiessége, beidegzettsége, magával ragadó ereje, mesterséges szokásszerűsége. A módszer az egzisztencia aktivizmusa... ez gépies, dobpergésszerű ritmika... ez az actus purus, ez a tiszta pragmatizmus és tiszta prakszis.

A tiszta g y a k o r l a t (antik variációban): aszkézis.

A metodika, aszkézis tiszta ultrahang-karaktere, átható ereje, hatalmi karaktere... amit minden degenerációban megtart. — Amit általában aszkézisnek neveznek, az már célját felejtette.

A nem l'art pour l'art aszkézis: Krisztianizmus!

A metodika és aszkézis organikus, közösségi, csendteremtő karaktere. Azt a csendet teremti meg, amin a szó, a hang, a csoda megjelenik. Az erosz tere.

A szépség nem felületi jelenség. Tere, mélysége, szerkezete van. Abszolúte nem véletlen, hogy valami szép. Ennek teljes tér-időbeli tagozódása van. A szépség metakozmikus történés. — Nemzet, táj, ember, faj, nép, generáció... akárminek a szépségéről vagy nem-szépségéről van szó.

Schelling ma sem elért zseniális koncepciója közös hipotézisben próbálja megoldani nyelv, mítosz, faj, történelem és nép koncepcióját.

Magas célja igazolja hibáival együtt. Egyetemes Bábel-elmélet. Az emberiség szakadása és ennek genealógiája.

Ez a gondolat egyrészt spekulatív — ez a nagy tagolt egység —, másrészt tartalmában a leggazdagabb illusztrációja a szellem termékenységének: annak, hogy a szellem nemcsak magyarázója, hanem aktív, energetikus forrása nyelvnek, nemzetek, mítoszok, fajok történelmi létezésének.

Spekuláció és az, amit metodikának, axiomatikának neveztünk, egyenértékű keresztmetszetek.

Meg-megújuló népi romantika. A nép bölcsessége, konzervatizmusa, maradisága, tehetetlensége. Ugyanakkor az a pozitív valami, amit a nép egészségének mondanak: a nép eredendő érzékenysége a Kant-Pürrhon-i kérdésekkel szemben.

Kepes Ferenc: Paraszti magatartás 1918-ban. „Földet akarsz osztani nekünk? Nagyszerű, de előbb mondd meg, hogy mi a kapcsolatod az egészhez, a mindenséghez?" (Megtörtént dologról van szó.)

A falu népe és a falu papja. Ez a szilárd reakciós konzervatív egység. A spekuláció és a trinitás jegyében egy.

Az aufklärista szellemek hideglelősen, tantaluszian tehetetlenek evvel a konzervativizmussal szemben. — A pap sötét, mágikus hatalma jó francia regényekben. Amit a pap maga sem ért, csak természetesnek tart.

A konzervatív romantikussá vált Adam Müller: „Mi a legnagyobb *hatalom*? Amelyik akciójában és koncepciójában számot vet eszmével, asszonnyal, földdel."

Vaihinger: Reiz-Empfindung-Aktion (inger-érzés-akció).
Hogyan függ össze a három?

Ezt meg kell vizsgálnunk, hogy hogyan van gondolva, és zénóni demagógiával rá kell mennünk: az inger a külvilágból jön? az üres térből? aztán bejön? aztán kimegy az akció?

Gyakorlat-aszkézis

Bogdanov: Minden probléma feladat, organizációs feladat. Minden probléma megoldandó feladat: Aufgabe.

A feladat teleológiája, célmozzanata.

K. A.: A „Versetztheit"-et (rossz helyre kerültséget) nem szakadásossággal, hanem rendezettség-rendezetlenség-nívóval lehet jellemezni. Így az organizáció, a rendezés, a szervezés vele konfrontáló valóságképet kap.

1948. I. 26.

Sz. L.: Ami organizáció tárgyi vetületben, az feladat szubjektív vetületben.

Bizonyos problématudat, mint az ebneri Geistesbedürftigkeit (vágyakozás a szellemre) egy speciális metszete, vetülete. Pozitív, böhmei szenzualizmussal: szükséglet, ami a szükséglet testi, lelki, szellemi karakterét felöleli.

Probléma, szükséglet, vágy.

Baader: a szomjúság a víz bizonyítéka. Nemcsak a víz bizonyítéka, hanem lényegesen a víz kvalitásának megadója. Szükségletem, vágyam szerkezete adja a kvalitást.

A szükséglet, vágy metakozmikus szerkezete. (Metakozmikus: kozmikus, a szellemet, emberit beleértve.)

Minden modern pszichológia és böhmei kvalitás ambivalenciája, amit Platón úgy mond, hogy nem kereshetném az igazságot, ha nem emlékezném rá, ha nem lenne a birtokomban. A hiányból származó, meglévő szenvedésből vezeti le, határozza meg a vágyat Platón.

Ebből az ambivalenciából adódik a célkitűzések nyersanyaga.

Hogy mi a piros; a vaknak nem tudom megmagyarázni: az a bennem kibontakozó speciális szükségletszerkezet, hiányszerkezet megfelelő megfoghatatlansága. Mi az öröm? Nem lehet megmondani, csak annak, aki ismeri. Vagy tudja, vagy nem. (Vö. Tábor Béla analíziseivel.)

Az öröm a végtelen fedőneve és funkcionalizáltan testet ölt.

Teória és praxis ténye vagy posztulátuma vizsgálhatóvá válik azáltal, hogy a teóriának nevezhetőt és a praxisnak nevezhetőt felbonthatjuk közös elemeikre; célszerűségre, érzékenységre, vágyra stb.

Ritmus és metodika kapcsolata: gépiesség.

A metodika egzisztenciális karakter: a gömbsugárszerű melodikusság... nem egyszerű ritmusosság.

Metodika és kauzalitás: forráskutatás, oknyomozás. Két egyenértékű keresztmetszete egyazon valóságnak. Summázó sor: módszer-kauzalitás-forráskutatás: különböző szempontú keresztmetszetei ugyanazon emberi magatartásnak. Minden megjelenésében, mint módszer, mint kauzalitás, mint forráskutatás az alázatkarakter derivátuma. Nyersen azt lehetne mondani: csak az alázatos keres okot. A nem alázatos legfeljebb deklarál okot.

A metodika, az oknyomozás, a forráskutatás: a létezésünkre karakterisztikus létbizonytalanságból, nyugtalanságból, elégedetlenségből, elesettségből adódik. Csak ez az elegendő oka.

Kutatás: A legkevésbé van kapcsolatban? Azt kell kutatni, erre rámenni.

K. Gy., *K. A.*: Speciálisan nehéz a szükséges reagálás az elmúlt aszkézis-metodika-analízisre, mert nem látható, hogy milyen kérdésekkel ütközik meg. Hogyan esik útunkba? Miért kell útunkba esnie?

Mikor a sorskérdésekről beszéltél, azt mondtad, hogy a sorsunk: barokk teóriakomplexumban elmondani ugyanazt, amit egy Ady-vers. Ugyanakkor ezt a sorsot mint tengerbejárást, mint egy speciális létbizonytalanságot határoztad meg. Ebben jelent meg számomra egy ijesztő mozzanat, amit nihilisztikus kísérletek termőtalajának érzek. A létbizonytalansággal szemben a metodika, az aszkézis, a gépesítettség mint általános létbiztonsági formák jelentkeznek. A múltkori analízist a nihilisztikus veszélyeket magában rejlő bizonytalanság-biztonság-dualizmus diffúz feloldásának gondolom.

Sz. L.: A racionalizmusunkról van szó. Mindent áttenni a tudomány nyelvére, ami áttehető. A forrás nem tehető át, mert a 2 nem 3. Minden ilyen lépés visszatérés a biblicizmushoz, az Élő Egyházhoz. Minden abba a mondatba torkollik, hogy „Keressetek engem és éljetek." Nem aszkézisszerűen. „Keressetek...": ez a legvadabb racionális irányú túllépés: transzcendentális túllépés. Látszólag abban sincsen semmi transzcendencia, hogy: „Erstlich der, der ich mit euch rede." (Elsősorban az, aki hozzátok szól.)

Az ijedtségünk és a kísértetszerűség: Úgy éreztem, hogy a legcsodálatosabban Ebnernél követett felismerés nem eléggé keresztül-világított és meg kell ijednünk a saját árnyékunktól.

Az aszkézis titanisztikus veszélyei... még az alázatot, még a Bibliát is fel tudjuk használni saját istenítésünkre.

1948. II. 2.

A filozófia kritikusainál masszájában vannak jelen az esztétikai és etikai analízisek. Nincsen lélegzetvétel a megemésztéshez.

Magány: eretnekség. — Egyház: közösség.

Mérték a krisztianizmuson belül: Anklage, Rechtfertigung, Anbetung Gottes (Isten megvádolása, igazolása, imádása.) A hegeli Rechtfertigung: minden rendben van.

Istengyűlölet: ateizmus. — Claudel: nemcsak Istengyűlölet, hanem létgyűlölet.

Primér veszély: a konkrét Te értékelni nem tudása. Magány: ateizmus.

Személyek drámai azonosulási küzdelme.

Tudunk-e történelmileg aktívak lenni? — Ez annyit jelent: tudunk-e egymáshoz szólni? beszélni? (Alapszó, dogma, dialógus problémája.)

Maximális erőfeszítést a kölcsönös megértésre. Színe-java energiánkat erre kell fordítanunk. A világban az történik, ami bennünk. Arányosság van egy dialógus és a masszív történelem között.

Hogyan képzelik el a „kívül és belül"-t? Egy szobán kívül és belül, ezt valahogyan így értik, de nincsen tisztázva.

Icheinsamkeit (énmagányosság). — Csodálkozás azon, hogy aki új területre lép: egyedül marad. Ez a transzcendáló sorsa.

Dogma: — Ha 10 mondatnyi lehetőségben azt mondom, amit mondani akarok, akkor nem mondhatják helyettem, amit akarnak.

Egyházzal való kapcsolat.

Egyház és felekezetek. — Se harc, se béke. A lényeget kitevő küzdelemre nem hajlandók, nem képesek.

„Biblia és romantika" — A dogmák és nyelvük súlyvesztesége. Értelemváltozás.

Két szélső és ellentétes felfogás közös végső szavai: lényeg, egyenlőség, azonosság, szellem, lélek, egység, intellektus...

A dogmában szembe lehet feszíteni az ellentétes álláspontokat. (Vannak alapszavak,... felszámolhatóan sok irányban.)

A dogmát elfogadni ma átlátszó trükk volna. Minden szó logikailag továbbelemezhetővé vált számunkra. Bizonyára megvannak a mi korunknak is a végső alapszavai, de csak ezek megtalálása után lehet szembeállítani az ortodox és a heterodox álláspontot.

Ma aktuális: az ateista-materialista és a katolikus álláspont polarizálódása. — Fixen nem fogható meg. A lehető legformátlanabb létformát vették fel; nem szilárdat. A „szellemi-vallásos élet" karikatúrája.

Egy 100-150 éves prognózis bekövetkezését éljük. — A polgári társadalom bukása beválik, bevált, de bizonyos értelemben ellentétesen valósult meg.

A dogma egyik szava: E g y h á z. — Az „identitás" kapcsolatát a „szó"-val könnyen ki lehet mutatni. — Identitásközösség. —

Az „Egyház" szó leírásánál másból, mint az „*identitás*"-ból nem indulhatunk el.

Esztétikai problémák, mint az Egyház kérdései. Ennek különállását megdöntötték kutatásaink, ha a szilárd fogalmazásig nem is jutottunk el mindenütt.

Történelmi felelősség. — A klérus felelőssége a materialista *fejlődésgondolatért.*

A r e i n k a r n á c i ó kelet és nyugat kapcsolatát jelenti. — A keresztény alapszavak körüljárása. Az európai „lélek"-gondolat kibontása, megtisztítása csak a reinkarnáció gondolatával való összevetésben lehetséges.

Lehetséges magatartásunk keretei Egyházzal, felekezetekkel, különböző szellemi áramlatokkal szemben.

Reinkarnáció és fejlődésgondolat. — Többek között a *halál* kérdését dobja a köztudatba. — A valóság szerkezete. — Személy, ember, lélek. — Egyik fél sem akarja felvetni. — Kelet-nyugat: míg a halálgondolat a kelet magva, olyan könnyűnek találtatik Európában.

A felnőtt- vagy gyerekkeresztelés rituális kérdésnek tűnik ma: felvenni-e egy közösségbe egy újszülöttet?

A szélesebben értelmezett ipari axiomatika, előtérben a művészeti problémákkal: ez a t ö r t é n e l e m kérdése. A *történelem* a létezés, az élet, az események legkonkrétabb, legsűrűbb dimenziója.

Mai kifejezéssel: társadalomtörténet. Szembeállítjuk a közösségtörténettel; a Logosztól áthatott történelemmel. Ennek feszültségében látjuk az eseményeket.

A közösségtörténés feuduma az, amit hajlandók vagyunk közösséginek nevezni. Ez a közösségtörténés keresztmetszetszerű, állandó reprodukciós folyamatokban megfogható része. A létezésdráma reprodukciós folyamatba be nem fogható része az az időtagolódás, amit a teremtés, kinyilatkoztatás, megváltás koordinált világa jelent.

Hegel, Marx és Engels azt mondták, hogy ők rájöttek a történelmi események törvényszerűségének titkára. Bizonyára páran utánuk még mondták ezt, de publicitást újra csak Spengler hasonló kijelentése kapott, mikor azt mondja: „Előttem nem kíséreltek meg törvényszerűségeket kutatni a történelemben." És valóban, Spenglerben is él a követelmény, hogy törvényszerű, ellenőrizhető kutatások tárgyává tegye az összefüggéseket a között, hogy milyen a római jog, vagy a dél-európai-földközi tengeri utak, hidak, vízvezetékek hálózata. Egész biztos pont Spenglerben, hogy egy összhipotézist követ a szélső pontok realitásának felismerésére és megértésére; a stílusközösség alapján.

Viszont ennek a Marx-Spengler-i követelménynek nem lehet megfelelni az ezeket a területeket átfogó egységes metodika nélkül.

Továbbmenőleg: ennek az egységes metodikának polárisan egységes feltétele van: az e g y e t l e n v i l á g f e l f o g á s reálisan végiggondolt követelménye és ennek olyan reálisan és radikálisan, ebneri módon végiggondolt követelménye, hogy még ez az egyetlen világfelfo-

gás sincs, és még azt sem lehet mondani, hogy ez a világfelfogás nincs mint „létezés", de van mint „keletkezés". Még nem is keletkezik. — Kapcsolatunk van ezzel a világnézettel, mint egy emberileg lehetséges Logosz-tudattal, s krisztológiailag értelmezve: az isteni öntudattal.

Végigvitt filozófiai és rendszerkritikán, matematikai analízisen és Ebneren orientálva azt kell mondanunk, hogy nemcsak a rendszerről, de még a statikus metodikáról is lemondani kényszerülünk... így nem lemondásról van szó, hanem megnyílik előttünk, ha mi megnyílunk előtte.

Az előbbieket tulajdonképpen a lehetséges és szükséges félreértések miatt bocsájtottam előre. Így nyugodtan beszélhetünk statikus kifejezésekkel.

Egyetlen átfogó összhipotézisre kell törekednünk a történelmi eseményekkel kapcsolatban. Az itt felmerülő tényeket közös gyökerükig, forrásukig és torkolatukig kell követnünk.

Örökkévalóság és az idő emberi feszültsége: történelem és a három kommunizmus trinitárius egysége (múlt, jelen, jövő), ami szintén mutatja a sajátos történelemszerkezetet.

Történelmi magyarázatról, történelmi koncepcióról addig nem lehet szó, ameddig ezekbe a kategóriákba bele nem oldódnak a sokféle, szaktudományosan tagolt krónikák adatai. Vagy legalábbis amíg az elvi lehetősége meg nem nyílik annak, hogy ez a feloldás megtörténjék.

Az ipari axiomatika vázlatának az az értelme, hogy kezdeti, átvezető kísérlet legyen az itteni követelmények és az aktuális történetírás között, amihez olyan hatalmas impulzusok vannak, mint a kommunizmusnak ez a hármas tagoltsága, vagy a hatalmas schellingi kísérlet: a bábeli nyelvzavarból megérteni a nyelvek, mítoszok és fajok történelmi differenciálódását; egységesen megérteni. (Az ipari axiomatika mint közvetítő a követelmények és az adott történelmi realitás között.)

A feladat: a közvetlen tapasztalás érzékenységnyelvére fordítani le a krónikák adatait: egységes komplikációs térként fogva fel a történelmet. Egyrészt ez a teljes törvényszerűség, másrészt ez a résszubjektiválás a feladatunk.

Bárhogyan is állunk pillanatnyilag ezekkel a tudományos kutatási lehetőségekkel, biztos, hogy ezen a téren is érvényes az a megállapítás, hogy egy diszciplínában annyi a tudomány, amennyi a matematika.

Ezt mondhatjuk akkor is, ha egy pillanatra sem felejtkezünk meg azokról a sűrű és fontos ellenállásokról, amit a történelem anyaga jelent minden formalizálással szemben.

Nem a legfrissebb időben, elég régen kialakult tudománynormák szempontjából nincs történelemtudományunk, s annak az eldöntése ránk vár, hogy egyáltalán lehetséges-e? korszakok számára lehetséges-e? a mi számunkra lehetséges-e?

Ebben a feszültségben látom, hogy Van Gogh megfest egy képet... oeuvre-je az összes előzményekkel együtt kibontakozik, s ezt még Van Gogh legjobb méltatói sem tudják történelmi eseményként felfogni.

Van művészettörténet, képes kiadványok, s van egynéhány világtörténet... spenglerizmus... mindez inorganikus egymásmellettiségben, s ez továbbra is uralkodó.

A jelenlegi uralkodó történet: a társadalompolitikai, illetve gazdaságpolitikai történés.

Művészek és esztéták viszonylagosan magas öntudata számára is csak az a történelmi esemény, hogy Napóleon megnyert egy sorozat csatát. De kevés történész van, aki Cézanne egy csomó képét jelentékenyebb szériának tartja.

Lehetséges, hogy Napóleon csataszériája fontosabb lesz egy eljövendő történelem előtt, mint Cézanné, de nem volt annyi játékosság a történelmi hipotézisalkotásban, hogy megpróbálták volna kikísérletezni: melyik döntőbb?

Nem tudták hipotézisként kezelni, hanem eleve dogmatikus meghatározottságként jelent meg, mintegy szervült rabszolgatekintetként, amely bizonyos magasságokon túl már nem is tud nézni.

Ennek a mai prózai és polgári uralkodó osztályok hétköznapi létét, kríziseit, nagyonis viszonylagos történelmi funkcióját látni és a művészi formálás anyagává gyúrni: ez túlmegy a művészi elit forradalmi készségén.

K. A.: A szerkezeti elemzések, a specializált, de egyetemesen beágyazott világképek organizációs feladatokként fogalmazhatók. (Bogdanov.)

A szűkebben értelmezett ipari axiomatika tartalmazza a cselekvés, a szervezés normáit: az iparpolitikát.

Az ipar axiomatika mint összhipotézis; beleértve az ember szellemben tagoltságát, a népek közösségben tagoltságát, népek kapcsolatát, önmagukon belüli és egymás közötti hierarchiáját... stb. ... tartalmazza a világpolitika organizációs feladatait.

Sz. L.: Az ipari axiomatika ideiglenes hipotézisnek készült; feloldásra és lebontásra vár.

Ebben az ipari axiomatikában az autark, különálló művészet nem helyezhető el. Művészet nincs: különálló művészet nincs. Éppen a történelem legrafináltabb periódusaiban művészetre és technikára nem is volt két szó.

Goldberg (zsidó-náci mítoszteoretikus): „A válság jele, hogy irodalom van." ...Mítoszban élünk. Bizonytalan mítoszban vagyunk. (Vö. Szentkuthy-pszichológia, Dosztojevszkij-pszichológia.) Miskin van és nincs. Valóság is, meg nem is valóság... szinte jó modor kérdése, hogy ne akadékoskodjunk. Maga Dosztojevszkij is magától értetődőnek vette a bálványszerűség korrupt magátólértetődését.

Az axiomatika és a költészet a szavak latolgatása.

Mennyiben különbözik axiomatika és költészet? Milyen nehéz szembeállítani őket, ha itt van a valóságot, a szürrealitást-realitást megmutató korrupt mítosz-szerűség; a hiszek-nemhiszek oszcillálása („Költő hazudj, csak rajta ne kapjanak") kötelező, és ez — a költői világ — szembe van állítva a tudományos valósággal, amit ha realitásnak vennénk, rögtön elpusztulnánk. Tudomány és költészet egymást rezonánsan korrumpálták; egyetlen korrupció két vetülete.

Az az axiomatika, amire törekszünk, ezt akarja feloldani: tisztességes és teljesítőképes logikára akarja feloldani.

1948. II. 6.

Sz. L.: A masszív *történelem* helyett a személyi főerekre kell figyelnünk, akkor figyelünk a történelemre. Komolyan kell venni, hogy három ember beszélgetésétől változik meg a történelmi masszívum.

Ha fellazul mindaz, amit eddig mondtunk, akkor ki kell keresnünk a legtehetetlenebb pontokat, ill. pontot: a mérleg felfüggesztés pontját.

Zsidóuralom: Klages-Schuler, Nietzsche, Szt. Pál.

Auschwitz szuperlatívusz-élménye.

Lehet nem-tisztázni a kérdéseket, halogatni, de közben is meg kell fizetni az árát: űrök konstruálódnak.

A külső események és a mi belső problématikánk relativitása. Kikeressük az erőket. — Gyakorlatilag az események koncentrálódnak és elméletileg mind kiterítettebbek, mind szétszóródottabbak, pár fényjel kivételével. Csak kivételek vannak. — Nálunk nem estek széjjel.

A vezess-kövess Funktionelle Leerstelle (funkcionális üresjárat) — karaktere.

1948. II. 10.

Sz. L.: Hatalom és szellem polarizálása.

A Hamvas Béla által említett szemléletes mozzanat helyett előtérben a nem-szemléletes, aktív mozzanat... a mozgó spirális... a következő kör egyszeri jelzése... hogy megrajzolásának elvi lehetősége meglegyen, hogy támaszkodni lehessen rá. Ez egy olyan absztrakt-spekulatív aktivisztikus mozzanat, ami zsidó karakterű. Lonsbach mondja Nietzschéről, hogy szellemi szerkezetében rokon volt a zsidósággal... amiről Nietzsche nem szokott beszélni.

Luther levelei a lázadókhoz; a Nietzsche által is megirigyelhető kemény, parancsoló hang: „Vedd magadra a szenvedést". A zsenialitás finomsága. „Itt állok és nem tehetek másképpen." — Alázat. Értéktáblát kell adni, amit csak teljes tekintélye tudatában tehet. A belső kényszer: a parancsoló hang és alázat együttese.

Reális önismeret: az alá- és föléértékelés egészséges billenése, nem cikkcakkos, nem tört, hanem mozgékony billenése jelenti reális önértékelésemet.

Az evangéliumi „ítéljetek — ne ítéljetek" ellentétes parancsaihoz: Pál: „Dícsérjétek magatokat Istenben"... szemben a farizeusokkal, akik magukban s egymás között dicsekszenek.

A „Dícsérjétek magatokat Istenben": ez másképpen az e g y h á z i s z o l g á l a t.

Veszelszki: kétféle ember van. Az egyik, aki a bárkát építi, a másik, aki kérdezősködik,... eszik, iszik, házasodik.

A Noé bárkájáról van szó. — A problémáink: bárkaépítés. Hamvas Béla és Tábor Béla álláspontjával, a „praeeklézsiával" szemben: az előkészítő mozzanattal egyetértek, de Egyház van, ahhoz kapcsolódni lehet, de alapítani nem. Egyházi szolgálat, ami aktuális.

Augustinus az Egyházat hajónak nevezte az eretnekek ellen. — Van, akit elvisz a hajó, pedig nem tud hajót építeni, nem ért a tengerhez, a kormányozáshoz stb., de bizonyos dolgokat kell tudnia.

Amit nyártól kezdve csillogó vinyettával megjelölve „mágikus ismeretelméletnek" nevezünk, az jelenti a tetőszerkezet ácsmunkájához, a tetőszék bordázatosságához hasonló összefogó erőt. Noé bárkája, Augustinus hajója.

A következő, a mindig következő transzcendens, kutató lépés összefogó bordázat-karaktere. Ennek van egy furcsa, kiszámíthatatlan, misztikus apriorija. A pionér tautológia és a pionér, hátborzongató csoda: a kutató lépés transzcendens karaktere.

Ide tartozik a radikalizmus titka.

Minden érték tudomásulvételéhez egész életem strukturális átorganizálása szükséges. Olyan mérvű átorganizálás szükséges az érték elismeréséhez, amilyen értékről szó van. Parmenidész. Amennyiben súlyban és centrumban egy érték elismerése nem ekvivalens, annyiban egy érték nem-elfogadásáról, nem-értékeléséről,... ellentmondásról és az ellentmondások lavinájáról van szó.

Mágikus ismeretelmélet: in statu nascendi vagyunk a kérdésekben.

Sankara: Mérlegszerű, intuitív biztonságomnak kell lennie annak a tudásában, hogy miért nem látom azt, amit nem látok: a maya szerkezete miatt, vagy az én visszahúzódásom miatt? Mérlegszerű, intuitív biztonság a technikai és nem-technikai mozzanatokban.

1948. II. 20.

Sz. L.: Összefoglalási kísérlet: *a radikalizmus titkáról.*

Nem érezzük úgy, hogy a döntő fonalakat kezünkbe tudtuk venni. — Hogyan interpretáljuk a döntő fogalmak jóértelmű kézbefogásának hiányát? — Volt és van bennünk valami tehetetlenség, ami annál pregnánsabb, mert az ilyen tehetetlenség feloldó metodikáját kísérleteztük.

Ehhez a provokáló, feloldó egzisztenciális metodikához tartozik: alkalmazás önmagára; magunkra. Vagy viszonylag egyoldalú tehetetlenségről, kérdések elől visszahúzódásról van szó, vagy viszonylag kölcsönösről. Vagy egyikünk menekül a szilárd, egységes kérdésmegfogalmazások elől, vagy mindannyian menekülünk. Akár egyikünk, akár mindannyian menekülünk, lehetetlenné válik a kölcsönös kontroll: szétszóródunk. Ami annyit jelent, hogy nem tudjuk tükrözni, nem tudjuk jelezni egymást. Nem tudjuk ismerni egymást, tehát tehetetlenek vagyunk.

Olyan nagyok, lazák és bizonytalanok a távolságok, hogy képtelenek vagyunk a *közeledő és távolodó mozgások* biztos és éles meghatározására. Az önmagukról adott feltételezésekhez ez kevés: kevés a feladathoz; a beidegzett normákhoz kevés. Ez a „kevés" itt tökéletesen éles kritikának számít.

A bonyolult szerkezetek miatt nehezen összefogható beszámoló helyett visszanyúlhatunk saját magunk helyzetének tisztázására. Ez is nehéz, de a barokk áttekinthetetlensége miatt. —

Az önmagunkra alkalmazás módjára: kontrollállni a megfordítással. Teodolit, mérleg.

Van egy emberről egy szerkezeti képem. Ez úgy alakul ki, hogy feltételeztem a hasonlóságunkat és különbözőségünket. A társamnak is van rólam és magáról. A szembehelyezett ellenállásokból megkapom az intuitív képet: mennyivel különbözőbb, mennyivel hasonlóbb, mint az általam alkotott eredeti kép.

A „vezess-kövess" képlete: ahogy Kierkegaard Dr. Adlert leírta. — Reformátor volt, aki gondolatait, ötleteit isteni kinyilatkoztatásnak adta ki... a végén magyarázni kezdte... és kiderült, hogy csak egy ötletről van szó. — Követés,... szólás, újra szólás.

Az önfélreértés kérdése. — Nietzsche: a kimerültek tévedése,... a zseni önfélreértése... saját produktivitásától meghatódva Isten számlájára írja a gondolatait... isteni kinyilatkoztatásnak, isteni sugallatnak adja ki...

A kérdések perszonalisztikus szerkezetének megnyerésére, indukálására próbáltam néhány lépést tenni — annál is inkább, mert

egy sereg kérdés szorosabb és élesebb megfogalmazása nehézségekbe ütközött.

A mérték megfordítása az, hogy a mérést a túlsó oldalról is el kell kezdeni... feltenni a kérdést a közeledés és távolodás biztos és éles mérésére... a hosszúsági és szélességi fokoknak a ti oldalatokról való meghatározására... hogy több oldalról tegyük meg a mérési kísérleteket, hogy a bizonytalanságaink súlypontja merre van?

A külső erők tudomásulvételéhez:

A társadalompolitikai külső erők, amik „dobnak", olyan mértékig tudomásul veendők, hogy: a saját gyengeségeimet és erőimet úgy értékeltem, hogy arányos a kettő... jelentősége ezen túl „semmi".

Vissza lehet utalni régebbi beszélgetésekre: Bizonyos kérdések megtételére bizonyos külső erők kényszerítenek.

A szellem primátusa. — Kikísérletezése annak, hogy amit mondunk, az kőtörő realitás-e? hogy az nem csak egy „als ob"-e, amelyik 1000 felfogással szemben könnyedén megállja a helyét, de nem élő tapasztalat? Erejét nem csak egyetlen egy korszerű, más hipotézisen kell mérni.

A produktivitás felől közösen nem volt kételyünk. De két fontos kifejezéstől: a biztonságtól és a szigortól nem tekinthetünk el.

Földrajzi helyzetünk is a „külső erők" kérdése. A „máshol vagy itt": mindkettő megoldandó feladat. Szándékunk, tervünk... végrehajtására sem jelenthet döntő konzekvenciát.

1948. IV. 19.

Sz. L.: Saját aktivitásunktól függetlenül összehasonlítani másokat?

Szentimentalizmus és szadizmus a tömegekre hatás feltétele.

Akkor tervezek, ha legbelül lehetőség nyílik arra, hogy értékeljek és kapcsolódjak.

A csendarchitektúrával, templomarchitektúrával szembeni félelem nincsen analizálva.

Az építészetnek úgy feltétele a világtervgazdaság, hogy a tervgazdaság „Én" vagyok... a kiindulás hozzá a személyes etikai, esztétikai, logikai értékelés.

Gazdaság az, ami nincs. A gazdaság a maya. Világtervgazdaság nincs... ill. a sátán várása. Gazdaság és terv egymásnak ellentmondó fogalmak.

Elértem egy eredményt. Az elit számára sem közérthető. Megijedek a saját árnyékomtól, és csak annyit tartok meg az eredményeimből, amennyi nem ütközik az elit érdekeivel, amennyi elbújtatható az elit köpönyege alá.

Milyen nyelvet használok: ez presztízskérdés. — Ezért a kérdések visszaforgatása a józan közérthetőségre.

Ha bizonyos problémákat Ebner nyelvén fogalmazol: egy része eltűnik, más része az Egyházon belüli kérdésnek bizonyul.

A centrális kérdéseknél nem felejthetjük el az alapszavaink gazdagságát.

Az Egyházhoz tartozom, vagy sem? Intellektuális lelkiismeret, becsületesség kérdése. — Legalábbis az Egyház eretneke vagyok.

1. Csak az Egyházhoz való pozitív kapcsolódás a döntő.
2. Ez után jöhet csak a klerikalizmustól és a reakciótól való elhatárolódás.

Az első szóval ki kell tudnom tenni magamat az összes támadásnak, a gyűlölködő tekinteteknek. Akkor, ha ezt kibírtam, köthetek kompromisszumokat. Akkor kezdődhet a játék öröme.

Mennél sötétebb egy *spekuláció*, annál több remény van arra, hogy praktikus lesz.

Hinduizmus: közvetítés az uralkodó elit nyelve és a biblicizmus között.

Karamazov Iván vádjához: fölháborító, hogy az isteni kegyelmen kívül akarat is van, és rajtunk is múlik valami. — Akarat és alázat ellen egyszerre tiltakozik Karamazov Iván. Képtelenség az alázatra való leredukálásra.

T. B.: Aljosa a semlegesség ellen: Nagyinkvizitor. — Fel kell-e akasztani a kormányzót?

A hamleti, fortinbrasi semlegesség.

Iván-Aljosa-Dimitrij hármassága: a gömbember. — A regény kísérleti jelentősége. —

A Ljebegyev klerikalizmusa: Lehet nekem nem-megbocsátani? — Előre számol a megbocsátással.

A „Keressétek először..." — A másodszorra nem kerül sor?

Sz. L.: Az először magába foglalja a másodszort, a harmadszort stb... a többi megadatik...

T. B.: Dosztojevszkij azonosítja az orosz és az emberi közösséget Istennel. — „Ha Krisztus és az igazság között kellene választanom: Krisztust választanám."

Sz. L.: Dosztojevszkijnek ki az ideálja? Mint Tonio Krögernek: a polgár.

T. B.: A végtelen a matematikában az 0-val van polaritásban és nem az 1-gyel, ill. ennek nem ad nevet.

A tautológia a humor őse. Nem mond semmit és mindent mond.

Nem tud senki semmit mondani, amit ne lehetne és ne kellene „aufheben" (megőrizve megszüntetni). Ha kiküszöböljük belőle az ellentmondást, akkor egy magas nyelvi teodicét mond. Augustinusi értelemben eretnekség nincsen: az Egyházból nem lehet kilépni.

Dedukálni a lehetségest. Az ehhez illő feladat: 1:x = y:z; z = ?

A tekintélyből való kiindulás az Istenből való kiindulást jelenti.

Az életünkön belül is érvényes a reinkarnáció. Az ezer lehetőség a halálra. — Közelemlékezés.

Sz. L.: Az elmulasztott gesztusok karmatikus ereje. A halál lépésének elrelativizálása. A megnehezedő halál. Halál az életen belül. Samsara. A halhatatlanság a feltámadást megköveteli. Az örök kárhozat abszurditása, mint bizonyíték a reinkarnáció mellett. A végtelen idő és lehetőség nem ad kibújást a felelősség alól. — Egy álláspont szerint reinkarnációt feltételeznünk kell — als ob —, akkor leszünk a legudvariasabbak egymáshoz. — De ahol a reinkarnáció reális, ott olyan magatartást követel, amelyik felelősséget vállal azért, ami történik. Minimum egy kereskedő felelőssége komolyságban.

A konkrét cél határozza meg az utak értékét. Az út, ami kialakul, mint értékvonal. Cél-érték-ok. — Semmi nem válhat *értékké*, ami nem szükséglet. Elegendő ok = szükséglet. Ténymegállapítás: értékelés. Milyen tényeket állapítunk meg? A kegyelem (képesség) mint centrális közgazdaságtani fogalom.

1948. **(Azonosítatlan hónap és nap)**

Sz. L.: Bachofenhez: Mennyiben fér össze az ősmonoteizmus a materializmussal? Legfeljebb mint az ősmonoteizmus ősbomlása. A mítoszok belső rokonsága — idegensége a bomlás belső szerkezetét mutatja.

Androgünitás férfi indexszel: Krisztus.

Winthuis svéd etnológusnál egyszerre jelenik meg: androgünitás, ősmonoteizmus és a primitívek titkos nyelve; — a botránkozás köve.

Rögösödés és folyósodás, atomizmus és homogenizmus összetartozása a dialektikus materializmusban.

A szofisztikus nihilizmus oldódott fel a Szókratész-Platón-i dialogikus dialektika módszerében. A Platónnál eldöntetlen kérdések az idealizmus történetében már mind eldőltek negatív irányban. —

Kommunizmus és materializmus szükségképi kapcsolata Marxnál, Platónnál, Bachofennél.

Az ősmonoteizmus bármilyen spirituális kutatás létező létfeltétele.

A fogalmi gondolkodás (sátánizmus) születése Thalésznél? vagy Szókratésznél? — Az Ideákat kétféleképpen lehet érteni:

1. szemlélet
2. a fogalom, ill. a filozófus önistenítése.

A második vált döntővé Platónban is.

A teremtés minden miért-je: Isten. Gazdagodik-e Isten? (:Miért a teremtés?:) Az alapvető isteni lehetetlenségek közé tartozik.

Az egyetlen misztérium: („nem tudom"): Isten.

Tiltakozom az ellen, hogy valaki, ha magát a hamis mítosz, a vallás és filozófia stb. légköréből kihúzza, vagy erre törekszik, ezt az egyedül lehetséges legmagasabb emberi álláspontnak deklarálja (Nietzsche), mert ez a cinizmus eredendő alakja.

...a többszörös könyvelés veszélyei: „pl. létezés és tulajdonságai" úgy, hogy azok egymást kizárják.

1919: szovjet kísérlet: olvadjanak össze a színészek és a nézők. — Így nem megy, csak ha a drámai cselekményben tényleg feloldódnak. Ez a színész kikapcsolódása.

A béketechnika irritáló jellege.

A technika és az ember gyógyulásának paralellje. ...Hogy majd kidobhassuk, mint felesleges kígyóbőrt, a rádiót stb.

Minden szónak levezethetőnek kell lennie az értelméből. (Különböző nyelvek, különböző környezetek és értelmi rendek, temperatúrák stb.)

A *taktika:* centrális pontokra nyúlik.

Bizonyítás-elmélet. A bizonyítás szükséges, belsőleg szükséges. Persze a bizonyítás intuitív, becsült biztonságra támaszkodik.

Az axiomatika saját definíciója szerint mérleg hiány és ellentmondás között; az axiomatika: tapasztalat.

A világ nem létezik bonyolult tükörrendszer nélkül.

A létezés a létezés jele.

A fizika nem a realitás egy részére vonatkozik, hanem az egész realitás leképzése; nem Newtonnak kell megértenie Baadert, hanem fordítva. — A Baader-Goethe-i romantikus kísérlet: a fizika nyelvének kiegészítése szellemi princípiumokkal. Az aktuális fizikát kell megérteni. Ők elhitték, hogy ilyen hűvösséggel lehet menni valamire, elhitték, hogy a természettudomány ilyen hűvös.

Így kell mondani: én — ördög — pokol... az utóbbiak vannak, csak nem mint külön szubsztanciák..., hogy én úgy bekerülnék a pokolba...

1948. VIII. 29.

Sz. L.: Bachofen a mítoszokból kiemeli a kozmikus történésbe ágyazott történelmet. — Sz. E. igénye a mítológiai-kozmogóniai vitorlázórepülésre.

Patriarchátus: vezess: összfelelősségvállalás. Ha ez nincsen, akkor a női és gyerek-principiumok is el lesznek nyomva. Itt nincs egyenlőség. Helyet kell kapniuk a gyerek- és női értékeknek.

Ma a szellem képszerűsége elképzelhetetlen... Csak a paradoxonszellem van.

Zeneteóriákhoz elengedhetetlen, éppen úgy, mint a matematikai teóriához, a nyelvelmélet. ...A különböző nyelvek zeneisége, hanghordozása, hanglejtése...

A mai képzőművészet szükségképpeni halandzsa-jellegét meg kell értenünk.

Az aszkézis-cölibátus gnosztikus felfogásban: időnkénti felfokozott helytálláshoz kell, hogy a test is helytálljon.

Fokozás: *empíria-teória-spekuláció-teozófia.*

Azért is olyan erősek a materialista mozgalmak (a francia forradalomból született szocializmus), mert ami szemben áll, gyenge. Országok, amelyek természetes halállal fognak felbomlani. Kiélik minden lehetőségüket. — Mit lehet szembeállítani, aminek elit-képző ereje van? —

Jogegyenlőség helyett: arányosság! Általában *egyenlőség* helyett arányosság. (Ez a modern jogtörekvések szelleme.) Ha valaki olyan jogokat kap, amivel nem tud élni, akkor avval más fog élni, és ez terrorizmust szül.

Kifogásunk az írott jog ellen. ...„A kötelesség bocsánatos bűn."

Az ősnyelv és a püthagoreizmus (nem egyszerűen a történeti) egybeesik.

Teremtés:
1. János ev.: „Kezdetben" ... nem lehet azt mondanunk, hogy Istent és az isteni Logoszt nem különböztetjük meg, és nem lehet azt mondani, hogy igen.
2. A Teremtés az első kétfelé törés. (De nem polaritás.)
3. A bűnbeesés: polaritás és ebből a sokfelé törés, maya. — Ki hogyan részesedett ebben a törésben s az ebből gyógyulásban: ez az ember profilja.

A háború igazolhatatlan egyházi szempontból... még a „szent háború" is.

1948. X. 30.

Sz. L.: Nyelv és gondolkozás viszonya. Nyelvi empirizmus. Egy empirikus vizsgálatnak mindig a szó vizsgálatával kell kezdődnie!!!

Először tisztázni kell, hogy mit értünk rajta? (Arisztotelész). Csak az után jöhet a szerszámosítás.

Lét és szó kölcsön-fogalmak.

Ez tiszta, egzakt empirikus tétel. Szolidáris vagyok-e ezeknek a tiszta empirikus tételeknek a megvallásával?

Ha igen: saját földjeimet fel kell szántanom az elfogadott identitással... gyorsan, akár repülőgépről is, de fel kell szántani, beidegezni!

Pl. miért nem kristályosodott (hanem elszikkadt) a 47-es matematikai munka? — Mert a fogalom sátánizmusa nem volt elismerve!

Nélkülözni tudom-e a nyelvhasználatomban azt, hogy „fogalom"? Ez egy keletkezésétől kezdve megtámadhatatlan pont!! Krízismentes uralma van.

A *„semmi"* kérdésébe mindenki belevész, aki a semmitmondó lét és a démonikus semmi dualitásából indul ki. Hegel dialektikát csinál ebből. Azt gondolja, hogy a létezőnek (szó) nincsenek tulajdonságai, pedig egész ornamentikája van. (Halmazelmélet.) Ezzel szemben: lét-szó-semmi — trinitásban kezelhetők.

Bizonytalanságotok van Baaderrel kapcsolatban? — Igen, érzés szerint rám is hat ez a romantika, de én jobban biztosítottnak érzem magam, mint ti, mert mindig a borotváló, vitriolos axiomatikához (dogmatika, esztatológia stb.) mérem... időnként visszalépek és kontrollálom, hogy tudom-e tartani. Baader a maga nyelvén mondja el, nem az *axiomatikáén,* melyiket úgy gondolom, képviselek, amelyik *görög, hindu és korszerű tudományos eredetű.* Baader matematikai axiomatikus megértése feladat.

1948. XI. 3.

Sz. L.: Terminológiai differenciák elkerülésének feltételei. A legmagasabb teológiai vonatkozás-centrumok (Jó, Igaz, Egy stb.) önkényesen — intuícióra való hivatkozással — kerülnek egymás fölé az adott metodika mellett. Tükröztetni kell; pl. Lét — Abszolútum — Egy egymás fölé- vagy mellérendelésének kérdése eldönthető szigorú nyelvi empírizmussal. Ennek nincs még tradíciója.

1. Lét és essentia komplementer ellentét (Ókori-középkori).
2. Lét és érték... (Neokantiánus, Husserl.)
3. Lét és érvény korreláció. [Soll (kell): bensősített parancs. Evvel szemben lét és legyen.]
4. Lét és Semmi.

Ez a négy kikristályosodott tükörtradíció. Definiálni kell, milyen értelemben használjuk. Vagy először — a tradíció értelmében — egytől négyig, vagy kettesével definiálva a különbséget.

Az ontológiai „Lét" szó produktív tautológiája a „Szó" szinonímája. Azonosság van ebben a legegyetemesebb értelemben.

Ha a személyiség szókaraktere nyilvánvaló, akkor majd: Lét-Szó-Személy-elemzés.

Teremtés: A Lét teremtése a „Legyen".

Ebner: A személyek közötti kapcsolat szó vagy szeretet (vagy-vagy, illetve identitás).

„Szeretet, Szó" is végső azonosításra vár. A Lét szó teljes szeretettartalma elvben fel nem adható.

A „Semmi"-fogalom bordélya. A Semmi a Léttel szemben külön életre kel. Hegel: az egyetemes Létről semmit sem tudott mondani, tehát egybeesik a Semmivel. Korábbi ellentétes filozófiai eredmények voltak, de nincsenek összefoglalva, és úgy tekintik őket, mintha nem is léteznének.

A kifejezés felelőtlen barokkja (fogalom-prostitúció) ellenünk fordítja a szót.

Az elemzés célja volt egytől-négyig: ezeket az önkényesen egymást tudomásul nem vevő megkülönböztetéseket az egyetlen szellemi realitásból kellett kitagolni és megkülönböztetni.

(Mindnyájunk legmagasabb szintjéhez hozzátartozik néhány lépcsőfok visszafelé.)

1948. **(Azonosítatlan hónap és nap)**

Sz. L.: Költészet és grammatika. Baader stílusát nem vizsgálták meg a versvizsgálók, hogy őt hogyan kell skandálni.

K. A.: Sz.-ék háború-pártisága. Szerintem rájuk ragadt az átesztétizált görög militarizmus.

Sz. L.: Pfüü... Neem. Reinkarnatív sorsukban, élményszerűen azonosak evvel.

Az atomista-idealista-materialista koncepcióra jellemző a kétfajta kontinuum egyszerre, egymás mellett: az abszolút üres tér, ami kontinuusan van gondolva és ugyanakkor az abszolút ellenálló anyag.

A common sense és a misztika között közvetít a nietzschei morálkritika.

Abból kell kiindulni, hogy a fogalmak lehűtött ősjelenségek. Így az elkent, de a múlt század pszichológiájában még Élményként szerepelt fogalom eredetileg a Csoda... A gyereknek csoda is. És hogyan sikálódik el...

A *Vaihiniger* — kritika összefoglalása.
Beszél hasznos és haszontalan fikciókról. Az értékelést a „valóság" nevében végzi. Erről a valóságról értelmesen megállapítja, hogy nem lehet megmondani, hogy mi, mert ez a legtágabb, az éppen növekvő... mi úgy mondhatnánk, hogy ez csak a konkrét megnevezettségben él... a mi legnagyobb gödeli sorunk.
Beszél az „abszolútumról", mint fikcióról. De mint haszontalan fikcióról. Pedig, amit a valóságról mond, az az abszolútumra érvényes. Ilyen értelemben közönséges pozitivizmussal van dolgunk.
Sok ismétlés... Az elején belekerülnek a megvizsgálatlan fogalmak a „fikciók" vizsgálata címén.

Festészetről.

A festészetben felmerülő problémák unalmasak a konkrét szellemi problémákkal szemben, amivel mi és a festő maga is életében meg kell küzdjön. — A festészetben kell megjelenniük ezeknek a kérdéseknek.

Szkepticizmus a festészettel szemben... Vajda szintetikusan összefoglalja a művészet-tagadást. Grafikus művészet. A mérték: az arc.

Ki és hogyan jelenik meg? Szemben az uralkodó formákkal és uralkodó osztállyal Vajdánál: ember, -állat, -növény, -kobold, -kozmikus kép... együtt! Nem munkamegosztásos a valóság alapanyaga. Vajda kimerítően magyarázható a szokásos kategóriákkal? — A polgárság epigonizmus: részben jelenik meg a világ. Van Gogh-levél: „Reményünk lehet, hogy magasabb feltételek között festhetünk". ...

Középpontiság és középszerűség a létezés minden küzdő erőinek végsőkig polarizált gyűjtőhelyei!

A középpontiság minden szorosok forrása.

Szoros-keskeny út.

Szoros — a legnagyobb ellenállás útja — a legrövidebb út!

A Biblia: szakrális matézis.

Mi a *szentség* köre, élete, útja? Lásd halmazelméleti adalékainkban az elkülönülés problémáját. Ezen keresztül újra visszatalálhatunk a Biblia szavaihoz a bálványok utálatosságait illetően. A legnagyobb komplementer távolság a szentségtől — az utálatosság. Leveszik saruikat... megoldani saruját... szíját... lábmosás... drága kenet... az első és utolsó kapcsolata, mint szentség és mint utálatosság. Az első és az utolsó kapcsolata, azután az elsők és az utolsók szerepcseréje. (Az építészet központi problémája.) Umkehr, tut Busse, Damaszkusz, paradoxon). Az előudvarokból a legbenső szentélyekig. A megtisztulás tisztulás, emelkedés, egyesülés. A tiszta doktrinális misztika (Eckehart, Böhme, Philón, Pascal, Anselmus, Augustinus, Nietzsche, Shakespeare...) konkréten orientált, emberies, materiális-testszerű fiziognomikus valósága!

Minden értékrealizálódás hármas és mégis egységes útja:
1. átszellemítés
2. lelkesedés
3. testetöltés. És melyik a legmagasabb fok? Van itt legmagasabb fok?

A tudományok enciklopedikus köre• C o m t e -nál. Minden hiányosságai és ellentmondásai dacára hozzá kell kapcsolódni. Mindmáig a tudományok összefüggésének klasszikus koncepciója marad. (Lásd még Oppenheim: Natürliche Ordnung der Wissenschaften.) Tudomány és munkamegosztás — Lassalle. A pozitivizmus ontológiája a tudományok munkamegosztásának felvázolásában szabad és gátlás nélküli. Nem érzi maga felett az „Über Ich" szigorú ellenőrző tekintetét. A tudományok enciklopédiája Comte-nál: Fizika, Kémia, Biológia... Szociológia. A logika már nem egyértelműen helyezkedik el ebben a sorban. Filozófia, közgazdaságtan és lélektan már a legkülönbözőbb pontokon kapcsolódhat a tudományok s o r s z e r ű f e l f e j l ő d é s é h e z, de mindenütt csak több és nagyon is kézzelfogható ellentmondások árán. Mindez nem gátolja a pozitivizmus kendőzetlen szimpla materializmusának maga-kielégítését, mert úgy érzi — és hozzátehetjük: nagyrészt nem alaptalanul! — hogy a kérdéseknek ennél a körénél különb kritikusai és hivatalos ellenlábasai nem támadásra készek, mert ezeken a pontokon például a kanti ismeretelméleti kriticizmus is pozitivista, és „megmaradván a realitás józan szemlélete mellett": m a t e r i a l i s t a.

Materialisták a maguk oldaláról méltán kritizálják a kriticizmus egyéb tekintetében fennálló s z é g y e n l ő s s é g e t! És azon sem csodálkozhatunk túlságosan, ha a felmerülő különféle ideológiai gyanú-motívumok általában oly kevés gátlásra találnak. Kant maga mindmáig a materialista kozmogónia megtámadhatatlan teoretikusa. A kozmogóniák mondhatni természetes problémáihoz az utolsó évtizedekben csatlakoztak az einsteini fizika mozgás-, relativitás- és időproblémái! Rendkívül tanulságos az a körülmény, hogy az einsteini fizika, mely oly széles, élénk, sőt éles világnézeti kontroverziáknak szolgált alapul és ürügyül politikai tekintetben, a tulajdonképpeni világfelfogásbeli, módszertani és kozmogóniai vonatkozásokban mily nagy mértékben közös nevezőre hozta az ellenfeleket az ősi kanti materialista kozmogóniákra vonatkozó békülékenység szellemében. (Az einsteni fogalomkörben nem kell a Kant-Laplace-féle teóriát megcáfolni, nem kell a benne rejlő ellentmondások vaskosságára és materialista gátlásmentességére utalni, mert az egész hipotézis egyszerűen megfogalmazhatatlanná válik.)

1949. X. (Azonosítatlan napon.)

Sz. L.: 1. Görres-Baader-Bachofen-ősmonotisták-Winthuis-Cumon felszabadító erejűek.

a. A primitívek ősmonoteizmusáról ma már konkrét bizonyítékunk van. Ausztrál-négerek. A Feldforscherek sem értették a primitíveket, mert aki Európában nem vette észre a monoteizmust, ott se vehette észre.
b. Nem értik az androgünitást (Vater-Mutter: Gott).
c. Nem értik a tisztán religiózus pánszexuális világképet. Furcsa ezt a valóságot most nem-pszichoanalitikustól hallani. A Felforschereknek persze igazuk van abban, hogy együttéreznek a misszionáriusokkal, akik szeretnék leszoktatni őket a különböző perverziókról, de ameddig nem értik a vallásos alapot, addig erről nem lehet szó, — és az, hogy esetleg ők azok, akik valamit nem értenek, az nem nagyon merül fel.
d. A nyelvkérdés a primitíveknél centrumban áll. Költészet.
e. A teremtésgondolat tisztán él.
f. Csak képekben tudnak beszélni. Egy-egy beszédben egészen plauzibilis, hogy a „fa" én vagyok. Végig: azonosítás kérdése.
g. Általános természetfélelemről szó sincs. Sőt, ujjongás van. Nagy, himnikus vallás! Persze van, amitől félnek, mert élő emberek és tudják, hogy van, amitől félniük kell.
h. Ahány tény, annyi titok.

2. *Vajda:* Az első lépés az új kozmogrammatikus művészet felé. Az első lépést egyedül kell megtenni, nem lehet osztagban. A lényeges kifejezés itt az, hogy ez a művészet á b r á z o l ó, s azt bizonyítja, hogy az ábrázoló művészet lehet produktív. Vajdánál az egész világ jelenik meg, ettől ellentéte az epigonizmusnak. Nyugaton vannak rokon kísérletek (pl. Max Ernst és Klee, akik Vajdára hatottak Párizsban, de amíg távolmaradnak Vajdától, addig kell, hogy taszítsa őket.)

   Itt van a montázsok súlyos szociális tartalma.

   Ahol generációszerűen él a kozmogrammatikus művészet, ott persze egy csendélet is világábrázoló lehet.

   Azt kell vizsgálni, amit egy festőnél a jó esztéták vizsgálnak: milyen a térszemlélete.

3. Jóslatok a világ elemeinek égéséről: A szentírásokban (a Biblia kizárólagosságát ugyanis nem ismerem el ebben a tekintetben) olyan kozmikus gondolatokból erednek, amivel a mai szekták (Bodnár) éppen nem szolidárisak, hanem visszaszorítják az érzelmes pietizmusba. Ahogy egy katolikus múltszázadi gondolkozó mondta: érzelmileg már megtértek, de az értelmük még pogány.

4. Max Müller történelemlátása még evolúcionisztikus, — ha legjobb fajta is — még mindig egy felfelé menő vonal.

5. Az általános relativitáselmélet (egy értelmetlenségről való lemondás) új összefoglalást tett lehetővé és az atomenergia felfedezésére vezetett. Einstein új munkája, az elektromágneses jelenségek bevonása az egységes magyarázatba, irányíthatóvá teszi ezt az erőt, a mikrokozmoszra alkalmazza, a hajszálerekig menően csatornázza.

Tudományelméleti munka inspirálása gnósztikus krisztológiával és a primitív népek művészetével

1949. X. 31.

Sz. L.: Pál, János és Drews — mágikus ismeretelmélet, kutató, aktív ismeretelmélet — történelmi szimbiózis. Primitívek vallásossága, kereszténység keletkezése, jelenkor-problémák; többszörös törés. A kinyilatkoztatás élessége és a mitologizáló visszahúzódás; ezt kutatjuk a múltban, de ugyanakkor ez a polaritás a jelenre is érvényes (pl. primitív vallások interpretálása); a primitíveket kihagyni a szellemtörténetből: neurózis; a szellemtörténeti módszerek dedukálhatók ebből az ellenállásból. — Kinyilatkoztatás és mítosz polaritásának egyetemes formulázása világosan kipreparálja Egyház és klerikalizmus ellentétét és tisztázáshoz vezet a vallástörténeti dzsungelben... Pozitivisták: a mítosz és a mágia a természettel szembeni tehetetlenség rekompenzálása; levegőben lógó teória, de ebben az összkoncepcióban megkapná a helyét. — Ez váza egy történelmi koncepciónak, ami a jelenkutatást is magában foglalná; „cogitor" — a történelem gondolva van; a történelmi szimbiózis módszeresebb megfogási kísérlete, — lét és tudat, — Winthuis, — Plotinosz, modern szubjektivizmus, német klasszikus filozófia, misztika, Sankara.

1949. XI. 7.

Sz. L.: A világ és az ember teremtése egy mozzanat. (Ezzel szemben áll a biblikus és a természettudományos felfogás. Csakhogy az ember-előtti világ ember előtti teret és időt posztulál, ami problematikus koncepció a tér-idő specifikusan emberi realitása miatt (tér-érzékenység — gondolat).

János-evangélium prológusa és Plotinosz: „minden, ami az első után van, az elsőből van" és „az Ősegységből és az intellektusból származnak a számok és a fajok"; Plotinosz... — profán szellemi használatra ki-

képzett matematika axiomatizálása, — amiben Plotinosznak nem sikerült az áttétel, az az, hogy elmaradt az Intelligibilis és az Intellektus közös szellemi karakterének, szóval való azonosságának (ill. azonosulásának) kiképzése; az értelem érthető! elsősorban az értelem érthető, — és minden további értés ebből dedukálható.

Sankara: a létezés áthatolhatatlan és végeláthatatlan torzultsága, csalókasága és szenvedése (sangsara) abból származik, hogy tévesen és hamisan átvisszük egymásra Subjekt és Objekt, Ich és Nicht-Ich = Du tulajdonságait.

Ebner adja meg a kiutat a sankarai körből: a Du nem lehet Objekt. — A „cogitor" és „a történelem gondolva van" történelemkoncepciót nevezhetjük gnosztikus történelemszemléletnek, bizonyos fenntartásokkal; a kereszténység a keresztény gnózisból keletkezik, s ugyanakkor a gnózis 2000 éve elnyomott mozgalom; ennek hátterében értelem és akarat egységének, egymás ellen való kijátszásának küzdelmei húzódnak (Aqunói Tamás, a gnózis öntudatlansága, akarat- és történetiség-nélküliségе).

A gnózis = misztika = Böhme = akaratmágia = pozitív gnózis?

Böhme és intellektus?

Hegel történelemszemlélete és a gnózisé; az abszolútum öntudatra-ébredésével szemben: az emberi öntudat az isteni töredéke.

Empedoklész: a lét a léttel érintkezik, ez az öntudat.

1949. XI. 21.

Sz. L.: Anselmus, Parmedidész beilleszthető abba a dualizmusba (a vedantát is beleértve), amely a spekulációt és az érzékelést kettészakítja. A vendanta is, a gnózis is hoz egy közös nevezőt legfinomabb anyagként. Láthatatlan anyagként jelenik meg a szellem, s mivel így nem kielégítő, a „kimondhatatlan" és a „legfelsőbb létező" fortissimóival van keverve. Így annak dacára, hogy a szó csúcs-volta megjelenik a vedantában is, leglényegében van megtámadva a legfelsőbb kimondhatatlanságának fortissimójával. Ez a nagy mítoszokba belekonstruálódó materializmus, nem demokritoszi-marxi, hanem bachofeni-rilkei értelemben.

A hasadás, a mayaszerűség a centrális emberi probléma, s amíg ez nincs belefogalmazva az obszidián-szerű anselmusi és parmenidészi megfogalmazásokba, addig siralomvölgyben élünk.

Szemben azzal az elmosódó felfogással, hogy két végtelenség között élünk itt a földön: két pozitív értelemben vett örökkévalóság között élünk, ami egy!

Egy a szellemi küzdelemben, a kutatásban, s akkor a halál halálát éljük magunkban (Pál). A két örökkévalóság azonosításában megszűnik az érzékelés és a gondolkodás kétségbeesett kettéválasztása és a mozgás lírai-szentimentális azonosítása az elmúlással. A mozgás teljessége megadja az örökkévalóság szilárdságát.

Székely J.: „a teremtéstől a végső ítéletig. Miért volt az egész?" — A kérdésben benne van az idő, s a fejlődésgondolat trükkje: ma nincs értelme a világnak, ... ami a teremtett Isten gondolatára visz, illetve arra, hogy bennünk jut öntudatra először.

Az identitás tétele egy metszete, mozzanata az identifikáció folyamatának! Lét is, gondolkozás is identifikáció.

A feloldhatatlan semmire (vö. Parmenidész) és a megsemmisítő megértésre (Nietzsche) a kutatás magábanfoglaló mozgása a felelet, és lét és öntudat minden polaritására is.

A kutató-komponáló akarat! Minden akarat csak annyiban akarat, amennyiben erre hasonlít.

1949. XI. 29.

K. Gy.: Drews egy mozgalmi szakfeladatot végez el. — Monoteizmus és monizmus történelmi küzdelme? Püthagorasz, Parmenidész és Plotinosz hogyan vesz részt ebben a küzdelemben? A Krisztus-mítosz és az „Egy" mitológiája milyen viszonyban vannak? Egy — a nyelvmatézis gondolatkörének irányában aktivisztikus — válaszra van igényem.

Sz. L.: Donoso Cortez sűrű katolicizmusával egyetemes szolidarításként, axiomatikus monizmusként fogja fel a kereszténységet. Jelen van a mitologikum messzemenő átvilágítása és mégis fenntartott igen-

lése, rafinált igenlése az ortodoxiának. (Ez részben Donoso Cortez állításaiból, részben Donoso Cortez karakterizálásából adódik.)

Cortez egy mellékmondatban megjegyzi: még nem vetették fel a kérdést, hogy mi az értelem? — Ezt kérdezi a racionalizmus korában. A régieknél vannak nagy kísérletek és eredmények: Plotinosz. A tanítványok nem veszik fel. A János-evangélium prológusa ezt a kérdést egyenesen teszi fel és oldja meg... A vedanta a másik döntő pont... A primitívek fátyolát megszakították; ebben az irányban is keresnünk kell egy döntő támaszpontot arra, hogy mi az értelem; nehéz elhelyezni, a szóbeli vonatkozását nem látjuk.

Erre a szóbeli vonatkozásra Bachofen és Max Müller azt mondják, hogy a „mítosz" analógia, illetőleg egy analógia utólagos perszonifikálása. A misztériumok úgy veszik a mítoszt, mint mi egy Ady-verset („Csöndherceg").

A hasonlat a világalakító tett.

Plotinosz: a hasonlat tartja össze a világot. (Platonizmus axiomatizálása)

Minden egzakt teória alapja a hasonlat. Amíg képre, hasonlatra, mutatásra nem vezetik vissza a teóriát, addig antiteoretikus működésről és egy rafináltan közbeeső teória-tagadásról van szó.

Egyidejűség: megpróbálom megérteni az életemben való jelentőségét Einsteinnek, Bachofennek, primitíveknek, védáknak, Jánosnak! Csak ez a valódi egyidejűség: történelmi és történelemfeletti, ezért aktív.

K. Gy.: Önmagunkat és mindenkit munkahipotézisszerűen azon keresztül értékelek, hogy mennyiben ad választ arra a kérdésre, hogy mi a szám realitása? Azt, amit mondtál, azon keresztül látom a kérdésem centrumában, hogy a monoteizmus és a monizmus küzdelmére vonatkozó kérdésemet, amit a számprobléma főmetszetének látok, az értelem belső egzisztenciális megoszlásának problémájára redukálja.

Sz. L.: Az, hogy az óriáskígyó Isten, egzakt hasonlat. Az óriáskígyó az osztás örvényspirálisa. Élő spirális-örvény. Isten! Csak nem értették meg a hasonlatot. — Az atomizmus megállás az osztásban, elvi abbahagyás, ez benne a retrográd.

Az osztás produktivitása a nagy, világot összefoglaló hasonlat (Rilke, expanding universe). A szám realitása: eddig tudtam osztani, porózussá tenni a világot.

Hogy az érzett, gondolt, látott világ mennyire komponált: ez a szám (mennyire látott-érzett komponáltság a világ:? ez a szám).

A képet nem a geometria bálványának, absztrakt felületnek kell látni, hanem úgy, ahogy az a közvetlen empíriában számunkra adva van. — A szemmel látott: másképp nincs. — Élő képek és giccsek vannak a matematikában is, nem pedig kép és absztrakció kettőssége.

Két szélsőséget kell tudnunk feloldani: teória, csoport és lelkiismeret szétesettségét — és a primitívek és modernek (a mechanizált tudatú világ) kettősségét. A teóriát is hasonlatként kell érteni. Itt hasonlat, ott egzakt teória.

Az európai-amerikai mechanizmus ürügy a primitíveknek a kipusztulásra. — Az etnológia mint fátyol köztünk s a történelem között.

Tábor Béla szerint a kép érzékileg örvénylő test.

A kép visszavezetés, aktív-passzív értelemben; ameddig osztani tudok = addig hasonlítani tudok. Az értelem hasonlatműködés.

Kotányi Attila szerint itt a szimbolizmus megtámadásáról van szó; kép és identifikáció azonosításáról.

K. Gy.: Aktív-passzív osztás. Az „Einheitliche" (az egységes) és az osztás nem kettő.

Sz. L.: Ad tanulmányírás:

Az előadási sorrend helyett pedagógiai sorrend kell. Tehát sorátrendezés. — Rendeződik-e magától az inventár? Ha nem, nekem kell igazolnom, hogy az eredeti feltételezésem, hogy rendeződni fog, helyes.

1949. XII. 12.

Sz. L.: A Baader-szótár összefoglalásának alapján a fizikai romanticizmusban összefoglalt Baader-kritikát vissza kell vonni.

Itt világosabb volt a matematikához való kapcsolata. A fizikai romanticizmus kritikája érvényes, de amit a matematikáról mond, olyan

súlyos, hogy a kritika számára adódó pontok súlytalanná válnak. Utolsó kapcsolódó pont a matematika-filozófiához. Nemcsak érinti, hanem a nagy püthagoreusi iskolához tartozó. A nyugati világ mitologikus terheltsége nála nincsen jelen.

A filozófia lezárulása Hegellel rá nem érvényes. Tiszta platonizmus, mentes a szcientifizmustól.

A filozófia hármas tagoltsága: teológia-fizológia-antropológia.

Filozófia-meghatározása: a Weisheit (a Bölcsesség), a Sophia, az isteni kutatása történik a filozófiában. Ez a Weisheit... örökké kész, nem az ember által alkotott, föltalált, hanem máris ismert (plátói igazság), az éhségben ismert belsőleg iránymutató. De ez nála nemcsak teozófia, hanem teozófiának és fiziozófiának, világi bölcsességnek az egysége. Ezt nem lehet összetéveszteni a Thalésztől Heideggerig tartó fejlődés filozófiájával.

A filozófia feladata általánosságban: „Die Exponierung des Gesetzes der Offenbarung des Seienden, dieses in allen seinen Momenten in der Normalität und Abnormität gefasst" (A létező kinyilatkozása törvényének exponálása, ezt minden mozzanata normalitásban és abnormalitásában egyaránt megragadva). „...der gebärenden und schaffenden Liebe" (amely mozzanatok a szülő és alkotó erosz mozzanatai). Igazsága: „Die Konkretheit des Monotheismus und Polytheismus" (a monoteizmus és politeizmus konkrétsága). Kiindulópontja: „der Mensch" (az ember). Tárgya: „Geist und Natur" (szellem és természet) vagy még inkább „Gott, Geist, Natur" (Isten, szellem, természet). Jelmondata: „nicht trennen und nicht vermengen, sondern untrerscheiden und einen" (nem szétválasztani és nem összekeverni, hanem megkülönböztetni és egyesíteni). Egyszerre zseniális és klasszikus, amennyiben önállóan vizsgálja a tárgy természetét, de ugyanakkor magasabb tekintélyek által hagyja magát vezetni.

A filozófiának rendszernek kell lennie, ahol minden egyes mozzanat organikus egész. A fogalmaknak nem soráról, hanem köréről van szó, ami mind a centrummal, s így egymással kapcsolatban van. (Ez szerintünk tiszta matematikai fogalmazás.) Ezért a valódi genezis nem egymás után, hanem egyszerre ragadható meg. A valódi rend azt kívánja, hogy a különböző életrégiók leírásánál felülről induljunk ki, mert a legfelsőbb mindent áthat a legalsóbb pontokig, de az alacsonyabb nem foglalja magába a magasabbat. Ez a merőleges Istentől az emberig visz, és ez az, ami a fentet és a lentet minden tudatban konstituálja „und ohne eine solche grossartige Hingebung für des Grösste vermag

auch der Mensch in der Spekulation nichts". (és a legnagyobbnak szóló ilyen önátadás nélkül az ember a spekulációban sem képes semmire).

Lesöpörni az összes nihilizmust és a legnagyobb rész hazatalál benne... Bachofen is. — Egyetemes koncepcióban a nyelvkérdés Böhme óta csak nála van meg.

Sinnvoll (értelmes). Logisztika: van igaz, hamis és értelmetlen állítás. Az értelmetlen egyetemes fogalmazása első kísérletben így hangozhat: Istenre, az egész létezésre vonatkozó állításnak, opciónk és annak aktuális létfokok szerinti asszimiláltsága nélkül — semmilyen állításnak értelme nincs.

A primitívek, — gnosztikusok, — modernek az aktuális asszimiláltság szélső fokai. Ez a mérték teszi értelmessé szándékunkat, kétkedésünket és állításunkat, s így amennyiben a szándék és irány, energia efelé a mérték felé nincs meg, értelmetlen a szándékunk, kétkedésünk, állításunk.

Mértékhez való kapcsolódás:

Primitívek-védák-gnósztikusok-modernek: ez egyidejűség.

Egyidejűség = jelen.

Jelen = örökkévalóság.

Jelen = tér = mérték.

Ebben a jelenben a személy..., s a személy a név.

Max Müller: név és hely kapcsolatáról: a névmeghatározás helymeghatározás. ...kozmikus reláció, hogy hely, s hogy név.

Einstein: az, hogy a tejút távolodik tőlünk, vagy mi tőle, matematikailag nem megválaszolható kérdés.

A személyi mérték, a közeledés-távolodás rá vonatkozik. Baader: az ember a centrum.

Egy asztrológusnak lehetne mondani: „egy emberi mosolynak óriási szerepe van a csillagvilágban." — Kiderül mindjárt, hogy materialista-e, vagy sem: „hogy lehet egy mosolynak hatása azokra a tömegekre?"

Nyelv és gondolat szadisztikus szétválasztási kísérlete értelmetlenné tette logika, grammatika, retorika, és pedagógia belső kapcsolatát.

(Eddig a misztika területén mozogtunk.)

A felülről-lefelé haladás ugyanakkor egy konkrét, aktív ellenállás sora. Baader a legfelsőbb ponttól a legalacsonyabb pontig való oda-vissza-haladás módszeres vezetője. Ez az út konkrét akadályoknak, ellentmondásoknak drámai ellenállását jelenti, a létezés drámáját. A legfelsőbb erők ellenállásokra találnak, s ezeknek a közös természetét ismernünk kell, hogy legyőzhetők, aláaknázhatók legyenek.

Egy konkrét szembesítési folyamattal válnak legyőzhetővé. A legfelsőbb értékkel, a legfelsőbbel való szembesítéssel. A legfelsőbbel, a Szentséggel.

A szentség az esztétikai-logikai-etikai értékelés örvényszerű egysége. Emberileg, mi, értékelésben így tudjuk szembesíteni. Közvetlenül, izoláltan nem tudjuk szembesíteni a szentséggel, csak ebben az örvénylésben, ez viszont a konkrét értékelés, kutatás.

Ami ennél kevesebb, az nem kutatás, vagy ennek a kutatásnak az erejéből él.

Tehát az ellenállás legyőzése konkrét részletezése ennek a szembesítésnek.

Auswirken-Lassen (hatni hagyni) azt a belső, alázatos-rugalmas magatartást, ami minden alapvető felismerésnek szabad folyást ad.

Nemcsak praktikus, hanem elvi szempontból fontos egy fontos kiindulópontra való hivatkozás.

1949. XII. 19.

Sz. L.: Ha a jó tudományos teológiai literatúrát nézzük és a forrásokat (pl. Baader), akkor van egy sajátságos irodalmi jelenség: léteznek az Isten-tudomány, Logosztudomány különböző irányai — és van egy irányok feletti közmegegyezés, az, hogy Isten leírása, annak megbeszélése, hogy ki Isten, mint valami filozófiai naivitás el van utasítva az egész teológiai irodalomban s főképp nagy képviselőiben, akik osztják ezt az agnosztikus, vagy félagnosztikus meggyőződést, de másképpen cselekszenek, mert ennek a látszatmeggyőződésnek ellenére elbeszélik Isten tulajdonságait, attribútumait, elevenebb, funkcionális módon nagyon is elmondják, ebből indulnak ki.

Isten ki-léte, ennek a kérdésnek a tárgyalása megkerülhetetlen kérdés. (Megint az első...)

A következő kérdést szokták tárgyalni és annak örvényszerű, alig megragadható körvonalait, Isten bizonyításának vagy bizonyíthatatlanságának a kérdését. Ezt megelőzi: kinek a bizonyításáról, személyazonosságának a megállapításáról van szó?

Ez a leíró, elbeszélő probléma nem áll meg a definíció kérdése előtt sem. A leíró-elbeszélő történésnek az elvégzése közben jutunk arra, hogy értelmes-e definícióról beszélni a kutatásnak valamely végső pontján, vagy — amire én gondolok — ezen keresztül válik lehetővé a definíció új értelmezése.

A definíció problémája ki van szorítva a figyelem centrumából, s ugyanakkor hátsó kapusan, önkényesen, materialisztikusan, a formális logika egész pongyolaságával betódulnak a definíciók s a probléma kiszorítása eltakarja ezt a teljes indolenciát.

Egyik nagy klasszikus meghatározás: Isten a lét. Tudományos teológiából filozófiába tettük át a kérdést; mi a lét? A létnek rendszeres, nyelvempírikus kutatása egyik kutatási kiindulópontunk.

Lét = differencia = ellenállás = forma = energia = aktivitás = kauzalitás; egész azonosítási sorunk van. Egy közbenső összefogási kísérlete ezeknek a közvetlen soroknak, ha létminimumról (struktúra)... és létmaximumról beszélünk, bizonyos értelemben létoptimumról.

Itt matematikai sorokat állapítottunk meg, s bizonyos matematikai kapcsolatait ezeknek a matematikai soroknak. Sajátos karakterű matematikai sorok és summák, végtelen summák, amelyek bizonyos értelemben hasonlítanak az ismert matematikai végtelen summákra (periodikus ismétlődés, képletbefoghatóság, s hogy ezeknek a summáknak a metszése képletszerű eredményeket mutat); amiben ezek a summák és sorok látszólag különböznek a szakmatematikai soroktól és képletektől, az az, hogy ezekben a sorokban — durva hasonlattal élve — prímszámszerűen jelentkeznek a sorok, nem egyszerűen beoszthatók; de lehet, hogy ezek a szabálytalanságok feloldhatók, részint a metszéspontokban, részint olyan kutató funkciókban, mint amilyenek a matematikának legfontosabb és legizgatóbb kísérleteiben történnek: rövid geometriai táv kontinuumának vizsgálataiban, ahol a kontinuum rákszerű gazdaságban jelentkezik. — Mindez illusztrációul a „lét" matematizálásához: Axiomatisierung des Seins (a lét axiomatizálása). Csak jelezve: itt minden a lét-szóra van vonatkoztatva; de maga a lét-szó vonatkoztatható a lényeg, érték, szellem, szó, személy-szavakra.

Visszatérve Isten kilétére és az ebből adódó problémákra az elbeszéléstől a definícióig, azt is előtérbe kell állítani, hogy rendkívül messzemenő javaslatról van szó, tehát gödeli értelemben ebből kell kiindulni.

Sinnvollendung (az értelmes-voltúság beteljesítése) mint mérték. Tisztán teológiailag vagy ontológiailag megkerülhetetlen. Ahol nem fogalmazható teológiailag, ott ontológiailag kell fogalmazni. A *Teocentrikus logikában* van szó arról, hogy egy axiomatikus kiindulópontot formális logika és axiomatika szerint nem lehet bizonyítani. Viszont a megfelelő áttételben egy halandzsa-tételt egy axiomatikus kiindulástól meg tudunk különböztetni. Ez az axiomatikus kiindulópont bizonyítása. Hogyan tudjuk megkülönböztetni? Úgy, hogy az axiomatikus kiindulópont megvilágítja a létezés egész hierarchiáját, konkrét, metodikus és tudománytörténeti értelemben.

Isten kilétének, személyazonosságának megállapítása, — a régi teológia nyelvén szólva: attribútumainak meghatározása — az általa megvilágított létezés-hierarchián keresztül lehetséges és nem hamarabb! Ez egy történelmi, logosztörténeti processzus. Ebben az értelemben „Isten attribútumainak vizsgálata" nem különböztethető meg az egyház életétől. Ami a trinitás szempontjából világos volt, az a természetes teológia szempontjából is világossá vált: teológiának és egyháznak, embernek és történelemnek a szétválaszthatatlansága.

Sor: Isten — Isten kiléte — Isten és a szó — Iliász-Odüsszeia-funkció — ipari axiomatika — természetfilozófia.

A pozitív egyházi fogalmazás szükségtelenné tesz minden speciális dogmatikát. Nem kényszerülünk rá, hogy kritikával kezdjük, vagyis eretnekek legyünk. Mivel belülről biztos meggyőződés, hogy a pillanatnyi tömeghatás nem fontos, tudunk élni evvel a pozícióval. Ha egy kritikai hangra nincs viszonylagos tömegrezonancia, akkor erre a klerikális ortodoxia joggal mondhatja: megítéltetett! (Kierkegaard). Ezzel szemben ez visszamenőleg is dezavuál mindent, ami kevésbé pozitív. Ugyanakkor nem mondok le a masszív történelmi hangsúlyról: ellenkezőleg, ez biztosítja történelmi súlyát.

Iliász-Odüsszeia-funkció: a legmagasabb ponttól a részletatomizmusig való lehatás. A trinitástól az élet összes részletproblémájáig és vissza a nagy eleven képig. Ez az európai misztika jelentősége (Baader), hogy kiépíti a kapcsolatot... a keleti misztika is építi, de másképpen (jóga)... tulajdonképpen az európai építi ki: Cusa, Böhme, Hamann, Baader, Pascal.

Barth: hátsó kapuknál a formállogika alkalmazása és az előtérben fáradt paradoxon-tűzijáték.

1949. XII. 27.

Sz. L.: Személyes kérdések kibontakozása...; minden előzményükből (19. századi gondolkozók) következik és a relációink összességében keresztültör: egy szubjektív és teoretikus bizalmi légkör...: utolsó írásod... ez az, amire minden eddigi vonatkozik... tiszta személyes fogalmazás, s mégis vele szemben nyilvánvaló ellenállás, ami egy bizonyos kikerülhetetlen és jogos szuperlatívuszra vezet. A személyes, teoretikus, bizalmi lépés megvolt, de a szuperlatívuszok görcsösek, görcsös hallgatás... feloldásuk. Akkor művészileg megfogható, egzakt. Meg kell tisztítani a romantikától, archaizáló megfogalmazástól = hazugságtól... Csak ebben az esetben nem hazudik, ha lemond az ember arról, hogy archaizáló módon tegye magát érthetővé. Már archaizáló egy kierkegaardi megfogalmazás is.

Leibniz: „egy porszemben benne van a világ" ... Gondolatok tisztázása két ember között: események motorja, dinamója és hőmérője... (Leibnizi analógia). Tisztázási lehetőségek és belső ellenállások; auswirken lassen! (hatni hagyni!) Kipengés; Attila: csillapodás.

Vissza a kezdeti javaslatokhoz: várakozzunk. A kipengés értelmében gondolom, és hogy kialakuljon bennünk az ellenállásoknak egy térképe, mert erről is szó volt, hogy jelen legyen az ellenállásoknak egy diagnózisa. Az ellenállások sokféleképpen jellemzőek. Első közelítésben: Trinitás-antiszemitizmus-fiziognómia-nyelvmatézis-Bachofen...

Székely-beszélgetések: egyház és klerikalizmus reális megkülönböztetése nem lehetséges a klérus döntő mea culpája nélkül az összes eddigiekért.

A bűnbánat az Én-Te-Szó konkrécióval szembeni ellenállás feloldása.

Szubjektív körben kell felfejteni a konkrét ellenállást, akkor folytatható a problémák teoretikus élességű, kozmogrammatikus leírása.

Ez az egyetemes szubjektív megfogalmazás teszi lehetővé, hogy nem kell objektíven tagadni.

Tábor Béla hangsúlyozza, hogy ez az energikus tendencia az igazságot egy oldalra állítja... Nem kell kívülről kritizálni, a pozitív, egyetemes fogalmazás keltsen botrányt... Egységes fogalmazás, amely a rokon részfogalmazások képviselőivel szükségképpen ellentétbe kerül.

A múltkorihoz: Isten kiléte, tulajdonságok nélküli lét, halmazelmélet. A klasszikus metafizika kérdésfeltevése: mi a lét? A kérdés értelmetlensége. A konkréciós masszívummal kell konfrontálni.

Burke (Baader idézi): a szavazásnál a múlt és jövő embereit is figyelembe kell venni. Ez a teljes demokrácia. De ez a mea culpa-követelményre is vonatkozik, és elsősorban arra. Ebből egy matematikai fogalmazás lehetséges: a materializmus marxista és nem marxista formában addig történelmi erő, amíg ez a mea culpa nem válik aktuális hatóerővé!

A létezés gazdagsága olyan értelemben világos előttem, amennyiben növekszem; a lét növekedés, amit ebben a növekedésben fel tudok fogni, az a konkréciós masszívum.

Schopenhauer: Lét = Wille und Vorstellung (akarat és képzet)... Nem lehet egyetlen tulajdonsággal jelezni. Szcilla és Karübdisz:
1. azt állítani, hogy a létről nem lehet semmit mondani;
2. a létet egyetlen tulajdonsággal lebilincselni.

Platon: csak azt az igazságot kereshetem, ami bennem van.

K. Gy.: A legfelsőbb mea culpája önellentmondás! Kell és tilos, mert bizonyos pontokon kötelező a belső kontrollú felelősségvállalás: mi akkor a legfelsőbb mea culpájának a közössége? Nem a legfelsőbb, hanem az uralkodó osztály, amiről beszélünk. Az a mea culpája, hogy elismeri a nála felsőbb uralmát. Ez a helyreállított rangsor a mea culpa közössége.

Sz. L.: Szubjektív és teoretikus egyveretűség ez a mea culpa. Ez megóv a szent groteszkségek produkálásától. (Buddhánál: a szent nyilvános bűnbánatot tart, mert eltaposott egy férget, s ezzel megütközést szül mindenkiben, aki előtt az érzékenységnek ez a nívója ismeretlen.)

Az intellektuális, erkölcsi és mindennapi — morális lelkiismeret egysége: ez a közösség!

Az összes karakterisztikus tévedés egymásra vonatkozása... axiómának veszi saját karakterisztikus tévedéseit.

1950. I. 2.

Sz. L.: Ad: Vázlat egy logikai-matematikai tanulmányhoz:
I. Grundlagenforschung, forráskutatás, axiomatika.
II. Reflexiók az utolsó 50 év halmazelméleti és axiomatikus vitáira.
III. Tudománytörténet, tudománykrízis és tudományelmélet a tudományosság fokán.

A szürrealizmus szerkezete jutott eszembe, a szürrealizmus belső, eleven ellentmondása: ontológiai értelemben megrendületlen materializmus a művészetben — és a pszichikai világ teljes, gazdag feltárása. Tragikussal játszó ellentmondás és az éldelgés ebben az ellentmondásban. Ezt az éldelgést semmiféle, se látszólagos, se tényleges megoldással nem hajlandók felcserélni. Szelíd, kezelhető fűszer ez az ellentmondás.

A Grundlagenforschungnál ez persze rengeteg sokféleképpen másképp van, de még legnagyobb képviselői sem veszik tulajdonképpen komolyan, az a generáció sem, amelyik műveli, amely felszínre dobta;... hogy lehet komolyabban venni, mint akik művelik?

Az axioma, a szó latolgatása az Én-Te-Szó problémakörébe tartozik, és így az axiomatikus tudomány, a tudomány axiomatikus része közvetlenül kapcsolódik az Én-Te-Szó termékeny-oszcillatorikus tevékenységéhez, ahol tudomány és ipar, ipari axiomatika problémái elágazódnak és talán legfontosabb ebből a szempontból az a problémakör, amit előljáróban a múltkor körülírtam:

Az Isten-kilétére vonatkozó, személyes kutató kérdésfeltevésnek a kikerülése és ennek a megkerülése volt a döntő... halmazelmélet... tulajdonságaitól független létező... klerikalizmus... egyház és axiomatika... ez a rész teljesen áttekinthető, belső ugrás nélkül; de ugrással: szellemi tulajdon és tulajdonságok nélküli létező, azután a szellemi tulajdon ocszcillatorikus, latolgató jellege... amit nem vesztünk el, nem nyerjük meg; ez a szellemi tulajdonra is vonatkozik, nemcsak az anyagira... Szellemi tulajdon a tulajdon-megállapításnál a „nem több és nem kevesebb", hanem annyi, amennyi. A „kevesebb" és a „több" egyaránt kevesebb. A legtöbb az, hogy pontos, egzakt. A legtöbb, tehát minden. Ez bizonyos értelemben levezetése az egzaktságnak. Ez a latolgatás a tulajdon kérdése, az önismeret, egzisztencia kérdése, a bűnbánaté, a lelkiismeretvizsgálaté. A probléma kimeríthetetlen! Forrás: Buddha: minden elvész, ami birtokká válik. A buddhai leírás redukció az atmanra; végigmenni a világon és mindenütt az at-

manforrásáig felásni a kutakat. A jóga ilyen kútfeltárás, amennyire tudhatjuk, vagy amennyire tudom, de a legmélyebb forrás már évszázadokkal előbb betömődött.

Ahol mindkét beszélgetésünk és beszámolónk mindkét ága találkozik: ízstruktúra — kristály — kvalitás — kvantitás — összefüggésarány — matézis — a gnózisnak ez a zárt, gömbszerű világörvénye.

Íz vagy kvalitás; az ízben, a kvalitásban jelenlevő végtelen, jelenlevő örökkévalóság. Kapcsolódás a Rilke-chassidizmus problémákhoz érzékenység-analízisen keresztül: a hivatalos pszichológia az érzelmeket úgy határozza meg, mint az öröm és szenvedés pólusai között levő realitást. Ez úgy az érzelmek, mint az érzékenység gazdag polaritása és — öröm-gondolat-mozgásnak egy sajátos, eredendő azonossága (a szenvedés az, amelynek definíció szerint most rögtön meg kell szűnnie)...

A struktúra: gátolt öröm, gondolat, mozgás. Kilián: kristálytani analízisek... a földön található ásványoknak, kőzeteknek geometriai kristályanalíziséről beszél. Ezek jóformán sohasem teljesen megvalósult kristályok... A deformációkon keresztül is feltartóztathatatlan, abszolút törvényszerű atmanja, szerkezete a kristálynak. (Feltartóztathatatlan tendencia, atman).

Kvalitás-kvantitás-összefüggés. Hegeli dialektikában a kvantitás átcsap a kvalitásba; az előzőknek megfelelően a kvantitás a semmivel tagolt kvalitás (Tábor Béla megfogalmazásában: „beékelő ellenállással torzított kvalitás"). A kvalitás prioritása a kvantitással szemben: a kvantitás belőle származik.

Minden matematikai megállapítás, minden törvény aránymegállapítás, osztópontok megállapítása. Az arányok alacsonyabb vagy magasabb viszonyegyenlőségnek, viszonyazonosságnak a megállapításai.

K. Gy.: Mi a megfogalmazható belső indoka az axiomatikus kérdések komolyabban-vételének, mint ahogyan azt a tudomány teszi?

Sz. L.: Az, hogy a tudomány és a filozófia csúcspontjai ezt a komolyabbanvételt reprezentálják:

Püthagorasz és gnózis-Philon és kabbala-Hobbes és Descartes-Pascal és Kant-Demokritosz és Cusa.

Demokritosz !: A Püthagoras-Parmenidész-Demokritosz-i szituáció... az atomizmusnak ez a világraszóló és világhódító megfogalmazása Demokritosznál történik, szemben Püthagorasszal és Parmenidésszel... Szemben Parmenidésszel egy tudatos paradoxiális megfogalmazásban. Parmanidész arra int, hogy a nemlétezőt ne mondjuk létezőnek. Demokritosz felveszi a kesztyűt: de igenis, létezőnek mondjuk, a tér létezik, az űr létezik, a semmi létezik. Így megszületik a tulajdonság nélküli léte a térnek és a problematikus tulajdonság-görcse az atomoknak... a térnek, ami döntő axiomatikus matematikai világhódító konstrukció (arról volt szó: ebből a paradoxonból gondolatnélküli magátólértetődőség válik). Ez a demokritoszi atomok elsőszámú kapcsolata a materializmussal... feltételezi a szellem primátusát más oldalról is, mert az atomok arányaiból, tulajdonságaiból vezeti le a létezést... Ő a legkonzekvensebb püthagoreus!... Elismeri és megtagadja... de egy olyan világtörténelmi perspektívájú magátólértetődőséggel történik ez, hogy ha Platont eredetiben olvashatnám, mondhatnám, hogy még Platon sem veszi észre ezt az óriási ellentmondást, dacára annak, hogy ő az elemeknek ezt a kristályszerű voltát próbálja kifejteni. Az atomizmus termékeny-terméketlen volta, progresszív-reakció volta. Progresszív: oszt. Posztulált szellemi osztás. Megosztja a világot és uralkodik rajta. Korlátozó és reakciós volta, hogy ezt csak a létezés egy szűk területén meri tenni, és reakciós volta, hogy elvben határt szab, az atom maga az oszthatatlan. A relativitás-elmélet a tér-idő semmisségének a feloldása, a dologi atomelmélet feloldása, tehát az atomenergia felszabadítása. Baader: Entmaterialisierung der Erde (a Föld dematerializálása). Kutatás-kultúra-földművelés.

Alapvető kérdésre hozása kérdéseinknek, hogy mi az igazolása az axiomatikának (az alapvető kérdések igazolása); az, hogy a kérdések (ezeknek az utaknak a) végigjárása a legegyszerűbb kérdések föltevését kényszerítette ki az emberből.

Tehát újra egy sor: Isten ki-léte, mi a lét (differencia, ellenállás, forma stb.)? Ami szűkebb értelemben sokszor fel van téve a filozófiatörténetben, de teljes értelemben, empírikus egzaktsággal nem.

A kereszténység óta nem merült fel Donoso Cortez-ig: mi az értelem? Empírikus egzaktsággal és válaszolva rá. Mi az értelem? Konkréten kérdezve: mi a matézis? (Mi a dolog és mi a matézis?) Itt ennek a specifikuma az, hogy ez a kérdés még az ókorban sem merül fel.

Az esztétika-etika és logikának külön-külön és együttvaló megkérdezése: mi?

Jézsaiásnál analógia erre: kimondták „népek", de úgy, hogy az konkrétan és egyetemlegesen: népem és a többiek, de nem úgy, mint „mi és a barbárok". Ugyanez, mint alapvető értékeknek belső összefogottságában való tudomásulvétele.

Csak úgy felsorolásszerűen: hasonlat-öröm-szeretet-Egyház-atomizmus és megint a Mithrasz-beavatás első mondata: Ursprung des Ursprungs, Ursprung des Ursprunges in mir erster (az eredet eredete, az eredet eredete bennem elsőben).

Összefoglalóan: az intellektualizmus pozitív értelemben: élő kutatás, centrális, világot összefogó és osztó erő, ami az eredeti bosszúság és bolondság, és amivel szemben a mitologizmus, esztéticizmus, eticizmus és logicizmus egész gazdagságával védekezünk.

1950. I. 9.

K. Gy.: Ad: vázlat egy logikai-matematikai tanulmányhoz:

I. Grundlagenforschung, forráskutatás, axiomatika.
II. Reflexiók az utolsó 50 év halmazelméleti és axiomatikus vitáira.
III. Tudománytörténet, tudománykrízis és tudományelmélet a tudományosság fokán.

A kérdéseim:

1. A legszélesebb értelemben vett modern Grundlagenforschung fő metszetei? Állításai? Kapcsolatuk? Comte-Dubislaw, Cantor-Katsoff, Freud-Nietzsche, Drews-Winthuis, Kierkegaard-Dosztojevszkij, Einstein-Lenin.
2. Ezen belül a szűkebb értelemben vett matematikai Grundlagenforschung: Kant-Bolzano-Cantor-Russel-Fraenkel-Pauler-Gödel-Katsoff szerepe? Története?
3. Tudomány, megismerés, gnózis története: mitológia-filozófia-dogmatika-orthodox katolikus történelemkoncepció-osztályöntudat történelme-Spengler. Krízise, tarthatatlansága, ellentmondásaik elmélete, definíciók...

Sz. L.: Abban az általánosságban, ahogy ezeket a kérdéseket felveted, nem lehet rá válaszolni.

Egy egységposztulátum él bennünk. (Hit, művészet, logika...) Kvázi-megfigyelések egyetemes összefoglalása nem lehetséges. Kimaradtak: Böhme, Baader, Bachofen, Zeising, Max Müller, Bolyai nagyon fontos; a két kérdéskört kapcsolja, mégpedig tudatosan.

Fontosabb: Husserl, Meinong. Ellenséges előjellel nagyon fontosakat tisztáztak: tapasztalat és tárgy-analízis. Megközelíthető a kérdéskör Böhme, Baader felől. Baadert kell választanunk. Nemcsak egyetemes fogalmazásai miatt, hanem mert éppen ezen a ponton hagyta abba az analízist, részben azért, mert ezt az uralkodó filozófia már elvégezte; a filozófia bevezetésének ismerete fel van tételezve. Bevezetés a filozófiába: a közvetlen tapasztalás elemzése.

A mitológia relativitása abban az értelemben, ahogy beszéltünk róla! Mennyiben mitológia a filozófia, dogmatika, természettudomány stb.?

K. Gy.: Az „általános kérdés" egy ténylegesből származik, hogy hogy lesz tanulmány?

Sz. L.: A tanulmányra vonatkozólag: a teozófiai-teológiai gazdagságot házi kezelésben kell tartani, a teológiai alapvetést kvázi magunk számára megtartani, csak a szükséges opciót tenni meg. A kidolgozás: a logisztikailag-retorikusan bizonyítható részmegfogalmazás a szaktudomány felé. Belülről emögött az van, hogy az áttekintés csak jelezhető, épp mert nincsenek egy közvéleményben jelen ezek az eredmények („a modern Grundlagenforschung fő metszetei") és nemcsak el vannak temetve, hanem részleteiben és összefoglaltságukban ellenállásra találnak, a generációban és a kutatókban egyaránt. Márpedig bizonyos értelemben ezekhez szólunk. Ennek az a követelménye (a szólásnak), hogy nemcsak világosan meg kell adni az opciónkat, hanem a tőlünk telhető szelídséggel és erővel nekik kell megmondanunk, hogy ők nem kíváncsiak arra, hogy mi a probléma, illetve nem semlegesen fogalmazva: mennyire van irtózás a problémától, ill. a megoldásoktól? Ez a belső indoklása a korai szellemi kettéválasztásnak. Ezt a konkrét megírási probléma ma tette megfogalmazhatóvá. Ebben ismét jelen van a téma.

Ad műhelymunka:
tarthatatlan dualizmusok: tapasztalat és gondolkodás, nyelv és gondolkodás, primér és szekundér kvalitások (részben tarthatatlan, részben nem értelmezett dualizmus), lét és tulajdonság, matematika és logika, logika és ontológia (fenomenológia, ismeretelmélet, érvényelmélet, tárgyelmélet stb.) elméleti és gyakorlati logika, elmélet és gyakorlat.
A tarthatatlan dualizmus önkény, önellentmondás, önpusztítás stb.

Figyelembe nem-vétele a lét differencia-, analógia-, azonosítás-, hatás-, ok-, struktúra-, arány-, funkció voltának... rangsor, erő, mozgás, változás, férfi-nő korreláció, aktivitás és ellenállás, korreláció. Jogos az arányaiban tudatos absztrakció.

Önellentmondásaink pusztító tovarezgésükben megtartják karakterüket.

Minden kvalitatíve új önellentmondás tudatosítása többi önellentmondásaink tudatkötelességét növeli, pusztító erejét csökkenti.

A lét szubjektkarakterű, objektkarakterű; szubjekt-objekt korreláció karakterizálja!

Mindennek mindennel való összefüggésébe magam is beletartozom (Ad dialektika).

Materializmus és idealizmus közös eklekticizmusa. A *Teocentrikus Logikában:* a formális logika értéktelen, de nélkülözhetetlen.

A történelmileg kialakult szakmatézis analízisének egy fontos mozzanata az, ahogy az iskolában, de tudományban is, egyetemesen használtak a következő kifejezések: „vegyünk egy tetszőleges pontot" szabadon, önkényesen választott pontot... „Vegyünk fel egy egyenest, egy görbét, egy pontot", „adva van" (adat) „adott pont", „induljunk ki abból", „bármely", „akármelyik".

Ideiglenes karakterizálás: az axiomatika ideális gömbháromszögpont-szerűsége.

A lét ill. létszavunk pontszerűsége, pontossága: a pontnak a kezdeti problémákkal való eredeti és egyetemes egysége. És a fenti kifejezések: „tetszőleges" stb., — a pontszerűség fasszád-karaktere: a végtelen problémája van mindenütt letemetve benne.

Önkény-önkéntes-önálló-független változó-tetszőleges-végtelen-szabadság.

A szabadság a végtelen gödelizálása.

A „halmaz" bármely látszólagos összefüggése következményekkel jár: „determinizmus", kauzalitás, törvényszerűség, törvény.

„Hanyagoljuk el..." értékelő arány = pontossági dimenzió.

Ennek a sornak fontos kapcsolata van a szemmértékkel. Az elhanyagolás még tudatos nyilvántartás esetében is egy mélyebb rétegződésű létmozzanat szempontjából ellentmondáshoz vezet. Önellentmondásunkat fogja felfedni, törvényszerűen ahhoz kell vezetnie.

Hanyagoljuk el! — hiány (axiomatika kifejezése) hiány-totalitás-kicsi-nagy kapcsolatának a felforgatása = erőszak = pusztítás.

A hasonlat mint mérleg. Szemmérték, közvetlen, eredeti tapasztalás. Passzív-aktív emberi létünk drámaisága. Galilei: „mérni, mérhetővé tenni" és ennek trinitárius kiegészítése: mérlegnek lenni!!

Új oldalról közelítve meg a kezdeti invertárt: bölcsesség szeretetéből matematika alapvetése.

Első filozófia — túl a fizikán — metafizika

Első az Isten félelme.

Tekints először az Isten országára.

Első ok.

Plotinosz elsőség-analízise.

A Kabbala végtelen-kifejezése: en sof. Un-grund.

Hermann Imre: Randbevorzugung als Primärvorgang (a periferikus előnyben-részesítése mint a primér folyamat)... Mitte-Reife (középérettség).

A matematikának vallásban, művészetben, filozófiában szereplő kifejezései lesznek használhatók arra, amit kikerültem.

1950. I. 16.

Sz. L.: Spekulatív problémává kell tenni a problémák spekulatív-logisztikus, Nyugat számára való megfogalmazását. Pszichológia-pedagógia kérdését külön feltenni!

Visszatérve az 1949. XII. 19-én exponált kérdéshez — „rendkívül messzemenő javaslatról van szó":

Tartalmában és intenciójában a legnagyobb sor a gödeli... A nagyobb sor magyarázza a kisebbet: ez a visszavezetés értelme... Isten, mint lét és érték eredendő egysége, azonossága a legnagyobb sor, a lehetséges vagy valóságos legnagyobb sor, tehát *definíció, leírás, bizonyítás, illusztrálás ennek a kihagyásával logikailag abszolúte lehetetlen.* Tehát az egyéb bizonyítások vagy alapvetően hiányosak, roszszak, vagy pedig különböző fokokban és árnyalatokban öntudatlanul támaszkodnak Isten ki-létének a leírására. Mert ez valamiképpen van... magától-értetődések homályos hold-udvarában... Baader: Axiom der Axiomen: Die Unmöglichkeit der Nicht-Existenz Gottes (Isten nem-létének lehetetlensége).

A nyugati és általában a tudományos közönség számára elfogadható elvi teológiai részen (a baaderi utaláson)... túlmenve: a matematikai formák (halmaz, egész számok, osztályozás, műveletek, osztás, redukció, jelzés) forrásukra, centrumukra való visszavezetése, arra az alapra való visszavezetése, ahonnan ezek differenciálódnak. — És itt gondolom ilyen élesen, logikailag formulázható... mérés, mérlegelés, osztás, kísérlet, arány, egyenlet szerepe; egzisztenciális vonatkozásban: rangsor, mérték, alázat; hipotézis, hipotézis-alkotás, hipotézis mint egy befoglaló kísérlet, mint a kísérlet ősképe egzisztenciális vonatkozásban: szavak latolgatása...

Axiomatika egyik oldalon, személyes sorsanalízis a másik oldalon, a szó latolgatásának ez a két pólusa. Nietzsche kedvenc karakter-kifejezései közül: kísérlet és tánc. Augustinus (talán nem közvetlenül ő): merítés. A szó latolgatása: Isten és ember kapcsolata!

...Ennek a drámai szituációnak a jelzéséről van szó... ugrás nélkül világossá lehet és kell tenni ezt a teomatematikai kapcsolatot. .. Logikailag és retorikusan kiéleznie a rokonságát annak a két ellenállásnak...: klerikalizmus és ateista szcientifizmus ellenállásának! Ez bizonyos kapcsolata, sora a legáltalánosabbnak és legszélesebbnek, úgy, hogy a Grundlagenforschung összes problémái jelen vannak; ismét hangsúlyozva, hogy a klerikalizmus és a pozitivizmus tiltakozik a gödelizálás ellen... lét és tulajdonság teljes szétszakítása... lét-funkció-tulajdonság és termelő-termelőeszköz-termék.

Kísérlet és axiomatika, kapcsolatuk a szubjekt-objekt-relációhoz:

axiomatikus képletek, mint Én-Te-Szó, kicsi-nagy-egész, alapvető mérlegeknek tekinthetők; mérlegek, amelyek a mérleg egzaktul meghatározható tulajdonságait kimutathatóan mutatják.

Volt egy helyes tudományönértékelési frázis, hogy: a tudomány a mérleg használatával kezdődik; a mérleg használata a modern kémiában (Lavoisier) az alkémiával szemben a belső, valódi, szerkezeti alázatnak felel meg, az alkotó magatartásnak.

Mérés, mérleg és kísérlet azonosságának a szemléltetése: a pozitivista-monista Ostwald szerint: a hipotézis = gondolatkísérlet! — Nálunk ez csak megkapja természetes hangsúlyát: természetes, hogy gondolatkísérletekből materializálódik minden kísérlet, az apparátusok metodikus hierarchiáján. (Teoretikus és kísérleti fizika kölcsönös ressentiment-je).

Mérni, osztani, mérőpontot, osztópontot, aránypontot megtalálni.

Weyl: milyen nagy követelményei voltak Einsteinnek, hogy fel tudja adni az abszolút teret. Ennek megtérés-Umkehr-fordulat-karaktere.

Materializmus és trinitarizmus vitájában a gödeli gondolat alkalmazása: adva van a tudomány részére amorfan tagolt világképünk és adva van a vitája trinitarizmusnak és materializmusnak; vitájuk bármelyik stádiumában megkérdezhetjük: „kvalitatíve kisebb és kevesebb ellentmondással fordítható-e le a számunkra adott világ- és életképünk és élettapasztalatunk az atomisztikus vagy a trinitárius sorra?"

Az összehasonlításnál, ha a szélső pontokból indulunk ki, groteszk ellentét adódik; az atomisztikus sorra a létezésnek, életnek, szellemnek egyetlen döntő problémája, mozzanata, vagy megoldása sem fordítható le, és azok a nem-döntő problémák, mozzanatok és megoldások, amelyek erre az atomisztikus sorra lefordíthatóknak látszanak, kivétel nélkül az összefogó, ellentétes, trinitárius sortól való félöntudatos kölcsönzésekből táplálkoznak. — Retorikus példa: matematikában és logisztikában az, ami a metafizikát és kiváltképp a teológiát kiküszöbölendő: „az egyetemes törvény", a „lét", az „adva van", a „minden", az „egzisztencia" kifejezéseiből, ezek latolgatásából indul ki.

Logisztikus sorszerűség és ugyanakkor ennek a sorszerűségnek állandó kiaknázása, hogy nemcsak a teljes sorszerűségről, hanem az első és utolsó pontnak, alfának és omegának a sor minden pontjában kifejezhető egybeeséséről van szó. Az extrémek, a „következő pont", a kontinuitásprobléma és a centrum-meghatározás: ez sajátságos koordinátarendszer. Utóbbi gondolatmenet ennek az axiomatikus formának a szelleméből született.

A mérlegkarakter általában a legmagasabb axiomatikának a tulajdonsága,... esztétika, etika és logikának eredendő egysége a leg-

finomabb rezdülésre is lengő, analitikai mérleg, s ugyanakkor az egészre mozduló mérleg. A mérlegnyelv rezgése, kilengése a centrális pont körül az önismeret egzakt képlete, amelyik az ön-leértékelés és túlértékelés élő centrum körül és afelé csillapodó mozgása, rezgése.

Esztétika-etika-logika egységének koncepciójához tartozik: logika, alkalmazott logika, matézis a titkos, eleven logika, a püthagoreizmus és a szakmatézis teljes feszültségében van adva. A püthagoreus matézisbe művészet is beleértendő, az egyetemes lét metafizikája beleértendő és itt újra aktuális a trinitárius és atomisztikus felfogásra való utalás: ha létezésre, életre, szellemre azt mondom, hogy matematikai karakterű, akkor még a Weyl-szerű gondolkodók is úgy érezhetik, hogy talán szimpatikus merészséggel, de mégis csak romantikus deklarációszerűen mondjuk az életet matematikai karakterűnek. Ezt a jóhiszemű, titkos és nyílt ellenvetést csak akkor fogtuk fel, szívtuk mellre, ha kellőleg demonstráltuk a matematikum létezésszerűségét, életszerűségét, szellemi konkrét voltát, biztos, törvényszerű, szubjektív voltát. Tehát mind a két ellentmondást fel kell idéznünk és meg kell ütköztetnünk: ami van ellenállás az élet, kedély, szubjektivitás matematikai karaktere ellen és a másik oldalon: matematika, logika és technika szubjektív, kedély, szellem és életszerűsége ellen. Ha ezt a szembesítést kifejezzük, akkor az egy emberben, egy álláspontban jelenlevő két ilyen tagadást és ennek a két tagadásnak az argumentumait egymással üttetjük ki.

1950. I. 25.

Sz. L.: A mai tudománytörténeti szituáció apoteózisa.

Carnap: csak épüljön fel a tudomány, s majd akkor megvizsgáljuk az alapkérdéseket. — Olyan alapok vannak, amiket nem ők csináltak, amikkel éltek és visszaéltek... Az újkorban és még régebben relatíve megszakadt a tudomány folytonossága, a Demokritosz-Parmenidész-Püthagorasz sor. Carnap álláspontja az egzakt filozófiából és teológiából való táplálkozás letagadásának szükségképi teóriája.

...Ez melodramatikusan illusztrálódott Einstein lebontásában, abban, hogy feladta az abszolút teret. Ettől produktív.

K. Gy.: Valamilyen értelemben a formális logika is ez a lebontás, vagy ezzel valamilyen módon legalábbis kapcsolatos. Parmenidésznél: „Die trügerische Meinungen der Menschen" (Az emberek csalóka vélekedései) ellenőrzötten közvetített tapasztalás. Ellenőrzötten közvetített értelem, Logosz.)

Sz. L.: A polisz retorikája, amit 2000 év óta hordunk... senki ezt a formális logikát nem használhatja... a logisztikus logika nem vált retorikává... a formális logika fel nem oldottan paradoxonokhoz visz... Az egész tudományelmélet többrétegű mitológia: „A" tudomány, „AZ" ismeretelméleti kutatásokról van szó. „AZ" ismeretelméleti kutatások: ilyen nincs! Ebben benne van Carnap is, Baader is és hogy mi az összefüggésük, azt senki sem tudja megmondani. Ez a leggorombább általánosítás... Ismeretelmélet nem egy-egy kutató oeuvrejének kiprepalására, nem egy-egy történelmileg adott álláspont vagy szituáció problémáinak a feldolgozására támaszkova, hanem ki-ki önkényesen kihasít magának egy darabot onnan, ahova éppen vetődött... A racionalizmussal szűkebb alapon nem szállhatunk szembe. Csak az antiracionális (emberellenes) tendenciák megragadásán keresztül lehet a racionalizmus kritikáját megadni... Antiracionális helyzet, ami teológia és az Egyház kérdése nélkül nem vezethető le egzaktul. Teo-lógiáig, Teo-Logoszig visszavezetve tudjuk tárgyalni a kérdést, különben a mitológiának csak egy másik válfaját állítjuk szembe.

Ebenbild és képmás = hasonlóság, párhuzamosság... Az eredeti, képszerű matematikai fogalmak (háromszög) analízisét kell elvégeznünk... esztétikai értékelésben adva meg a matézis közösségi problémáját; Greco és a jégbúrában izzó matematikus, a Greco-kép és a matematikai gondolatkonstrukció rendszereinek absztrakt látványa együtt az Egyház... Látható és láthatatlan Egyház... Mérlegszerűség és matematikai karakter... Egy-egy konkrét lépés és a teocentrius forrás...

Ha a teológia és filozófia principium-kérdéseit tisztázzuk... Atman, Grund, Urgrund (alap, ősalap)... elsőség jósága... „Das bist Du Shvetaketu" (Ez Te vagy Shvetaketu) = az elsőség jósága... Nem a filozófiáról szakadtak le a szaktudományok, hanem teológiáról és az Egyházról!!!

A szakmatematika végül ennek a leszakadásnak lesz a cinkosa... A szakmatematika és a szaktudományok létük értelmét kölcsönösen a másik kritikájából merítik.

„Egzisztencia", „mind", „minden", „törvény" = Isten tulajdonságai; éppen úgy: a „végtelen", illetve „véges", hiszen a véges a végtelen szempontjából van fogalmazva. Ezeket a fogalmakat a logisztika éppen olyan magától értetődően veszi, mint vették a demokritoszi teret. A kész eredmények egy részét kezdetnek deklarálják. Carnap: „igaz és

hamis nem definiálható"... kényszerítve vannak ezekre a fogalmakra; ebből kell kiindulni. Teológiából indul ki, Teo-Logoszból, tehát a Trinitásból. És a problémák nagy része ebből indul ki és ezt tagadja le. Nem a filozófiáról való leszakadottságáról, hanem Istenről, teológiáról, Egyházról való leszakadottságról van szó. (Döntő irodalomtörténeti bizonyíték... szerkezeti bizonyítás szüksége és lehetősége.)

„Azonos önmagával": háromszor van kimondva, hogy „azonos": „azonos", „ön", „maga". Háromszor Atman.

Az atomista teória minden lényeges pontját elmondhatjuk a trinitárius nyelven, fordítva nem.

Sőt: az atomista a teória még saját eredményeit sem tudja kifejezni a saját nyelvén. (Ha a szakmatematikusok nem tudják, hogy mit csinálnak, nem értik, hogy eredményeiknek miért van akkora jelentősége.) Tehát a legkényesebb kérdések is kényszerítő módon logikailag eldönthetőkké válnak. Anélkül, hogy a történelmi racionalista irányzatok naivitásai mellé állnánk, s azt képzelnénk, hogy „csak el kell mondani valakinek és meg van győzve"...

A rációt mint szépséget fogni fel!

Hosszúlejáratú bonyolultsága, generációkon keresztül történő műhelymunkája annak, hogy egy szép ember lesz; Nietzsche: Geblüt; „es kommt mehr auf das Geblüt an" (származás, vérség; „inkább a vérségtől, származástól függ").

Még nem is lehetett idő arra, hogy kitisztuljon az atomista kép... hogy meglegyen a lefordíthatóság biztonsága és jogos öntudata...

Kísérletedben* (1950. I. 25.) a megfogalmazhatatlannak titulált dualitás axiomatikus megfogalmazást kapott. Böhmei ízek is megmaradnak, s helyet kapnak a logisztika eredményei.

A művésznél a műhelymunka szenvedélyességének elismerése. A jó, biztos mesterség öröme.

1950. I. 30.

K. Gy.: — Baader: Gebet = Spekulation; „Salz der Wissenschaft", „Wichtigkeit des Gebetes für die Spekulation", „Speculatio fiat intra fidem" (Ima = spekuláció; „a tudomány sója", „az ima fontossága a spekuláció számára", „spekuláció a hitben születik") stb. (lásd a Baaderregisztert). Ebner: „Wer vor Gott steht hat keine Zeit zu spekulieren" (Isten előtt állva nincs időnk a spekulálásra). Kierkegaard: a gondolat a paradoxonban keresi a célját (feloldódását, megsemmisülését) — a paradoxon a matematikában: matematikai gondolkodás és paradoxon; a matematika, mint az ellentmondás kérlelhetetlen ellensége — hogyan kísérelte meg a modern matematika a halmazelméleti paradoxonok feloldását? kizárását az alapokból? Kriticisták, formalisták, logicisták, konstruktivisták... A paradoxon és a lelkiismeret szavának misztérium-karaktere; ki szólt? ki kérdezett?

*A Sz. L. által kívánt tanulmány első megfogalmazási kísérletéről van szó.

Sz. L.: az irracionalizmus szerepe Baadernél, Ebnernél, Kierkegaardnál, a halmazelméletben. Ki van kapcsolva Baadernél, sajátságosan a matematikára van szorítva Ebnernél, Kierkegaardnál. Tábor Béla a János-evangélium nélkül kereszténység individualizáló irracionalizmusáról. Ez az irracionalizmus a matematikai logikában, illetve halmezelméletben. Ennek az irracionalizmusnak a menekülési kísérletéről van szó, illetve megkísérli, hogy racionális építményt készítsenek erre az alapra. Az egész atomisztikus, materialisztikus világképnek a rácsvetülete ez a halmazelmélet. Ebbe az Origenészen és Augustinuson nevelt Cantor is beletartozik. Az atomisztikus világképben lelkiismeretnek nincs helye, a gnózisban és Baadernél van helye, van helye ebben a pozitív misztériumban. „Grundfunktion des Geistes" (a szellem alapfunkciója).

Definíció, Wort és Begriff (szó és fogalom). Dubislaw definícióelmélete szerint a definiálás:

A Wessensbestimmung (Sache)
B Begriffsbestimmung
C Festellung der Bedeutung
D Festsetzung eines neu einzuführenden Zeichens, bzw einer Werwendung, die es haben soll.

[A Lényeg-meghatározás (dolog)
B Fogalom-meghatározás
C Jelentés-meghatározás
D Újonnan bevezetendő jel megállapítása ill. azé az alkalmazásé, amivel rendelkeznie kell.]

A szó fogalmat tartalmaz. Végtelen a végtelent. A végtelen jelzi a végtelent... A jel a létet jelenti, ennek minimalizált formája... A definíciónak ezek a megoldhatatlan problémái. A nyelv ignorálásából adódnak (Pascal), illetve ebből a rácsból... Semmitmondóvá válik vagy szét-

folyik, pedig a definíciónak van szerepe... Ezeknek a jel- és lét-törvényeknek a mozgását kell látni, hogy a definíció használható legyen. Érték-, lét-, nyelvelméleti, teológiai vizsgálata szükséges a Pascal-Dubislaw-i fogalmaknak... nyelvi, ontológiai-teológiai tisztázás kell.

A tárgy mint Anblick, mint látott, mint a létezés-tengerből homloktérbe kerülő, mint kiemelkedő, figyelemreméltó, csodálatos, súlylyal, jelentőséggel bíró mozzanat.

A fontos megkülönböztetés Feststellung (megállapítás) és Festsetzung (meghatározás) között beállítandó egy nagy, aktivisztikus történelmi perspektívába: Max Müller megkülönböztet epimologikus definíciót, azt, hogy történelmileg mit értettek rajta és a Festzetungot. Ez mutatja, hogy a történelmi fázis három keresztmetszetéről van szó. Ezeket a szükséges megkülönböztetéseket ugyanakkor relativálja.

K. Gy.: a definíció passzív mozzanat — Wille (akarat) vagy Wort (szó) a kezdet? Mannoury, Nietzsche — kísérletek egy kritikai kör végigjárására — a definíció passzív mozzanata és nyelvempíria, nyelvszenzualizmus, szenzualizmus...

Sz. L.: Böhmére az a karakterisztikus, hogy a szó önmagát magyarázza. Mindegy, hogy mit jelentett alkímiában, hogy „tinctura", Böhme kozmikus helyet ad neki, s így pontosan jele van. Spann: a definíció nem átlagot ad, hanem a kivételt emeli ki, a tökéletest, a teljesértékű mozzanatra vonatkozik. Az értékes példány a definíciót megadó, a kutatási kiindulópont. Amivel szemben a Demokritosz-Freud-Marx-i vonal számára már magától értetődő, hogy ebből nem lehet kiindulni és a patologikus esetekből indul ki. Böhme, János evangélium, Hamann: a szó kiindulásként vehető.

A szó emanációi vezetnek azután Arisztotelészhez, és tovább a formalizált, mechanizált, levezető pontokhoz, a definíció apparátusához.

Ad kettős tagadás: ha nem indulunk ki a mindenütt jelenlevő örökkévalóságból, ellentmondássá válik az osztófunkció első vagy második lépésben... Pozitívumból indulni ki! A végtelent az örökkévalóságból megérteni... (*K. Gy.:* Katsoff: Russel: A paradoxonok a „mind" és a tagadva-leíró kifejezésekkel kapcsolatban lépnek fel.)

Összefoglalás: A trinitástól a részletekig.

1. Én-Te-Szó, kicsi-nagy-egész mérlegkaraktere. Én-Te-Szó: Ebnert, Hamannt, Baadert emeltük ki ezzel a képlettel. Őstípusa a képletnek „w-mérleg" („w" — minden halmazok egésze Dienes Pál matematikát népszerűsítő füzete szerint) mérleg, mérlegelés, becslés, értékelés, latolgatás telített, pleróma-szerű gazdagsága: Isten ki-léte?

2. Gödel-Schmitt értelmében adva vannak a sorok; a nagyobb, sűrűbb és gazdagabb sorok világítják a ritkábbakat, szűkebbeket. Ne sorokról beszéljünk, mert egyrészt kezdeti példák, másrészt atomisztikusak, hanem hierarchiáról. S akkor ezt a Schmitt-Gödel-i eljárást alkalmazva, az önmagára alkalmazás módszerével azt kérdezhetjük: egy adott létmozzanat, egy adott hierarchia milyen hierarchiára képezhető le, mint közvetlen felettesére? és önmaga és közvetlen felette milyen eredeti hierarchiát tételez fel, ami létüknek értelmet ad? (Hierarchia, rang, mérték.)

3. Minden problémának, minden mozzanatnak, minden részletkutatásnak belső feladata önmaga visszavezetése a Trinitás problémájára. Másrészt: a Trinitás problémájának minden tárgyalása, minden Festzetzungja csak annyiban igazolt, csak annyiban van értelme, ha a részletproblémák főkoordinátáit, összes főkoordinátáját a pozitív továbbkutatás és továbbhaladás értelmében érinti. Különben normális szentségtörés és halandzsa!

Főkoordináta: olyan felsorolás, mint amilyen a tied volt („miért a matematikában dőlnek el a jelenlegi történelmi helyzet küzdelmei? nem a ...-ban? nem a ...-ban? stb.") hogy az élet összes pontjának körét érinti és az összes negatívum körét. (...Az élet legtávolabbi körének érintése... élettörések, negatívumok teljes körét...)

Részletproblémák: forradalmak, háborúk, technika, orvostudomány stb., teljes kör, össze-vissza. A feladat: megtalálni a tudományok, illetve élettevékenységek egy spirálkörét. Élet-negatívumok néhány körét, izmusát. Összeszedtem egy párat: infantilizmus, deformáció, dekadencia, kriminalizmus, narkotizmus, feminizmus, patologizmus, szexualizmus, terrorizmus, őrület stb. ...

Extrémumok, szomszédosok, centrumok. Extremen, Nächsten, Zentren.

Biblia és romantikában: „normákra van szükségünk és mértékre." Normákra és normára, a normára. Egyetemes értelemben a norma, a mérték: a kezdet. A gömbsugárszerű realitás teljességével. Trinitástól a részletkérdésig, a részletkérdésektől a Trinitásig; amenynyiben lényegileg ezt a gondolatot kifutni hagyjuk és valósítjuk, ez a valósítás egybeesik az Egyház életével.

Kutatás és hazugság szembesítése... Két aktivitás... Hazugság mint eredendő bűn. A hazugság mint az igazzal való hazugság (még a halandzsa is csak az igazmondás morzsáival tudja magát produkálni).

A primitívek és a gnózis androginje pozitíve Bachofenben, negatíve Freudban támad fel. Csak montírozva: Szent Lélek kérdése: korai kereszténységben küzdelmek: „hímnemű? nőnemű?" — a probléma közkeletű elhanyagoltsága — a leghatalmasabb eretnekségek erednek a történelmi Szent Lélek koncepcióból („3. birodalom" régi és új értelemben, ...Dózsa György a Szent Lélek kapitányának nevezi magát). Bachofeni spiritualizmus-materializmus-küzdelmek relativálása. Ziegler: apollonizmus, szemben a maszkulinizmussal. Legszélsőbb úttörő pontja az Apolló-androgín pozíciónak. Első kérdésekhez és a nyelvmatézis sürgősségéhez: ez az androgín pont: tiszta matézismágia. Krisztológiai szómágia.

Az értelem a lét élő teljessége. Értelem, nem a racionalizmus értelmében, hanem alimentáció-erosz értelmében. A racionalizmus értelme nem ismerhető el értelemnek. „Festzetzung"... szómágia, matézismágia, János-evangélium prológusa, Mythras-beavatás.

A rilkei líra teológia-filozófiai súlya: hasonlat, érzelem, lét, gondolat, intuíció. Egy-egy nagy versében ezt a kört le lehet olvasni.

A rítus végső összefoglaló szimbolikussága: mindenkori legkoncentráltabb kozmogram.

Spann (lényegében a hindukra mondja). Festordnung, Opfer-ordnung, Rechtsordung, Welt (ünnepek rendje, áldozatok rendje, jogrend, világ.).

1950. II. 6.

Sz. L.: A matematika alkalmazása önmagára:

élőképben konkrét az ellentét teomatézis és szakmatematika között... és akkor azt mondom: a matematika alkalmazása önmagára!.... és akkor a felvázolt polaritás értelmében megérzem, hogy mi az értelme ennek az önmagára való alkalmazásnak.

Teo-, nyelv- és szakmatézis... összefoglalható így: bizonyos metafizikai beütésektől eltekintve (Leibniz, Weyl) a matematikai logika, matematikai forráskutatás megkísérli a matematika alkalmazását önmagára a szó eldologiasított, eltárgyiasított értelmében. Zseniális teljesítményekkel szaturált hatalmas erőfeszítések kísérleti sora van előttünk, amelyek saját kiindulópontjukból az összes lehetőséget kifutották, s ennek a hatalmas kísérleti sornak az eredményét igazságtalan általánosítás nélkül úgy foglalhatjuk össze, hogy saját kísérleteiket sem megérteni, sem összefoglalni nem tudták, nem tudhatták.

Illusztrálható a tárgy-analízissel:... a tárgyat rossz értelemben vett metafizikai Urphenomen-nek (ősjelenségnek) tekintik (Katsoff)... tautológia, jelek, kifolynak az ujjaik közül.

A nyelvmatézishez kapcsolódni lehet a Mannoury-Kelvin csoport felől, nyelvlogikához és nyelvmatézishez Hamann és Max Müller eredményeinek a gyümölcsöztetésével, s innen a végső vad lépés: hinduk, gnosztikusok, Ebner: nyelv, személy, atman kapcsolata, Én-Te-Szó, Ursprung des Ursprungs (az eredet eredete)... „ez vagy Te Shvetaketu!", kétféle végtelenség, paradoxon, világatma és atma; ugyanez a pátosz a matematikában („axiomatika", „Grundlagenforschung"), s ugyanakkor...

Első, zökkenős összefoglalása az axiomatizmusok belső típus-hierachiájának:

amennyiben Trinitásról van szó, teljes, gazdag jelenléte a primitíveknek, az Atman-, Brahman-kifejezéseknek, Philon, János ev., Hermész Triszmegisztosz által jelzett körnek... modern variációban pedig az Augustinustól Ebnerig terjedő sornak, — és ennek a rendkívül fontosságú elágazódásai: Logosz-gondolat és közösség-gondolat egybeesése. A közösség az egyetemes, teológiai értelemben vett közösség, aminek az egyik negatív kritikai kipreparálása volt a „Theorie-Gruppe-Gewissen" (teória-csoport-lelkiismeret) kritikája, amivel kapcsolatban az volt a világhelyzet-elemzésszerű megállapítás, hogy ott, ahol még nem történt meg a dezorganizáló tárgyiasítás, ez a hármas tárgyiasított szétesettség jelen van. Hogy létrácsként ez az atomizmus még szuggesztív, és itt is a Böhme-Baader vonal jelenti a legmesszebbmenő oldást és Szt. Tamás koncepciója (Biblia-teológia-filozófia-tudomány) a zseniális negatív kiaknázása ennek a létrácsnak, amiben ez a gazdagság megjelenik és mégis a létrács értelmében széttagoltan önálló axiomatizmusokká válik avval az ürüggyel, hogy a principiumokat meg kell különböztetni, de nem szabad összekeverni. (Ez eddig a bevezető mellékág volt ahhoz a kifejezéshez, hogy: Trinitás).

Trinitás-szakramentalizmus-szankcionalizmus-terapeutizmus. A Trinitásgondolat kifejtése az egyház élete. Szankció: a szó eredeti ér-

telmében: megszentelés; modern értelmében pedig végrehajtást jelent; a nyelvet egész történelmi variáltságában figyelembe véve. A szakramentumok a végső dogmatikus szimbólumok... A Trinitás végiggondolása az Egyház...

Terapeuták: hozzátartozik a Philon-i sorhoz; annak őskeresztény árnyalata: visszavonulás a világtól stb. Kapcsolódás: Sinnvollendung: a metafizikai, ontológiai, nyelvi, relatív-abszolút követelményeknek való megfelelés az, hogy egy állítás puszta értelmességét kötni kell ezeknek a követelményeknek a teljesítéséhez és tudatosságához. Minden egyes állításnak az értelme ennek a kapcsolatgazdagságnak a tudatossági fokától és ennek a tudatossági foknak relatív-abszolút önismeretétől függ. Ezek előrebocsátása után: az értelem teljességének a végső kritériuma az, hogy kész formában magába foglalja az összes döntő tévedés gyógyszerét. Ez a gyógyszerteljesség adja meg azt, hogy terapeutizmus.

Saját területünkön: az axiomatizmusok pusztán empírikus kavargása helyett a feladat a hierarchikus rendezés és ennek a rendezésnek a módszere a Gödel-hatvány, vagyis meg kell tennünk a kísérleteket annak a tárgyalására, hogy ezek a hierarchikus axiomatizmusok hogyan alkalmazhatók önmagukra; konkréten: a hierarchikusan gazdagabb teszi lehetővé a hierarchikusan kevésbé gazdag leképzését. (Fokozás, az alázat-kifejezés illusztráló analízise. „Fokozás", „Alázat", „Mérték" szavunkból profánul is kifejthető ez a hierarchia-analízis.)

Összefoglaló sor:

Trinitás — alkalmazás önmagára — implikáció — identifikáció — Baader: oratio: ima — érzékenységelemzés — esztétika-etika-logika egysége — Sankara Übertragung-analízise — a végső kérdések végső keménységű fontossága: Diamanthärte, Demut, Denkrose (gyémántkeménység, alázat, gondolatrózsa) — a matézis analízise és a bachofeni analízis, androginitás kapcsolata — egy sajátságos transzparencia: ahogy Guardini beszél Dosztojevszkij alakjainak Krisztus-transzparenciájáról. — Ami a múltkori elemzés vége: rítus, Recht, Opfer, Weltordnung, (jog, áldozat, világrend)... az anselmusi „rectus" is idetartozik, azt hiszem nyelvileg is, de lényegében mindenesetre igen; ez az egész sor megvizsgálható és összefoglalható a Böhme, Baader, Hamann-féle centrummal és a centrummisztika szempontjából: Centrum, Kezdet, Mérték.

És megint fogalmazási kérdés: Pasch-Mannoury vissza-nemnyúlása az „Atman-Logosz"-analízisekre: ki beszél, kinek a nevében?

A „mi a matézis" kérdés felvetésének az újdonsága és ennek a kiaknázása. Kimutatva Dubislaw-Katsoff-i alapon, hogy a kérdést a maga

konkrét adottságában nem vetették fel. Bizonyos értelemben a hozzáértést arra az egyszerű kérdésre lehet redukálni: hogy milyen alapon van jogom Über-Über-Mensch-ként, vagy Über-Über-Gott-ként kérdésekről tárgyalni, melyekkel nem kerültem érintkezésbe.

Visszatérve a trinitárius szakramentalizmushoz; saját felfogás karakterizálása: a legmesszebbmenő javaslat; az exponenciális sor legmagasabb pontja; a lefordíthatóság és rendezhetőség előfeltétele és — mindig újra és újra, többszörös áthatásban: alkalmazás önmagára!

Más összefoglalás: a trinitárius élő Isten kutatása, hirdetése, szolgálata. Elválaszthatatlan hármas egységben. A hármasság az elsőség hármas egysége, az atmanszerűség hármas egysége. Ebbe a hármas egységbe történelmileg beleevődött barokk tisztázatlanságok végső, negatív oka az a problémakör, amiről úgy volt szó: „Heiliger Geist" (Szentlélek), Bachofen, matézis.

Illusztrációként, hogy ezen negatív barokk milyen negatív paradoxiákhoz vezet, szakfilozófiában, szakmatézisben és a szaktudományokban, azt ki lehet fejteni a párhuzamos és rokon ellentmondásokkal, a térrel, idővel és kauzalitással kapcsolatban. Mintegy tárgyiasodott létés atomrácsként.

Idetartozik: Upanisádok, védák, Parmenidész: ez az igazi világ, ez a látszatvilág — és ez a látszatvilág csak látszólag létezik — ez a létrelativitás, hogy mennyiben értelmes erről beszélni, — és hogy a végső, Egyetlen Misztérium előtt még analizálható-e ez a létrelativitás, egy ponton túl, mint Parmenidész és az eredeti upanisádok teszik.

Szerzetesrendek és hívő laikusok, teória és prakszis Kantszerű dualizmusa elvben csak az egészben kifejtett hierarchikus rendben oldható.

Eckehart: a lélek beszélgetése Istennel,... ahol a lélek heves, merész szemrehányásokat tesz Istennek, hogy Isten nem ruházta fel a lelket több erővel, szépséggel, erényekkel, amivel szemben azt mondhatnánk, hogy Isten nem lelkeket teremtett volna, nem is isteneket az evangélium és Pál apostol értelmében, hanem Eckehart Istent magát követeli, hogy Istennek Istent kellett volna teremtenie. Ennek a pozitív értelme Böhménél van kifejtve. Viszont ha nem böhmei, pozitív értelméről van szó, Isten születéséről Istenben, akkor ez az eckeharti kérdés oda redukálódik, hogy „miért vagyok én?"

Az ismert, következetes pesszimista vonalról van szó, mint ahogy valahol az angyalok kérdezik, hogy miért teremtette Isten a világot, miért nem maradt meg önmaga ragyogásában... mi pedig hűvösen, logisztikusan hozzáfűzzük: van-e értelme, létezése a kérdésnek? Vagyok-e én, ha ezt kérdezem?

1950. II. 13.

Sz. L.: A matematika önmagára való alkalmazásában (modern matematikai Gundlagenforschung) a dologiasodó mozzanat alkalmazódik önmagára... Először spontán magátólértetődőséggel kiszorítják az érzelmi, emocionális mozzanatokat, s végül teljes elhatározottsággal a józanság nevében tiltakoznak a metafizikai kérdésekkel való foglalkozás ellen.

Nyersen, lexikálisan: a Shvetaketu-dialógus a végtelenprobléma első felvetése. Shvetaketu kérdése az utolsó kérdés, a létezés lényegére kérdez, s erre a paradox válasz: az emberi lélek a lélek létének és Isten létének paradox azonossága. Az Isten-kilétére vonatkozó kérdésre adott végső paradoxon: Te vagy, te a tanítvány, Isten! Ezt a paradox-szélességet nem tudják fenntartani és fokozatosan közelednek a pozitivizmushoz. Így nem is tartható. Nincs végsőkig megfogalmazva az isteni és emberi lét kapcsolata, csak paradox formában. Én attól vagyok én, hogy Isten él bennem. Ez tesz emberré, személlyé... S az Isten fellobbanása teszi az embert emberré... Teljesen csak akkor lehet tisztázni, ha a Foradori által felvázolt utat vesszük fel, ha Istenből indulunk ki, a végtelen hatványából, s az alacsonyabb dimenziókat a mind gátoltabb végtelenek komplexusaiként értjük meg. A végesség egy absztrakció és egy interpoláció, a mind korlátoltabb végtelenek absztrakciója és interpolációja.

Demokritosz kovácsolt a legszerencsésebben tőkét az... előfeltételeiből. Az atomizmus titkos feltevése....: nem vették észre, hogy a püthagoreizmusra támaszkodik... Az osztásnál meg akarnak állni, legalább elvben, mert „oda jutunk, hogy semmi a világ"... materialista létrács... az azonosítható spirituális ellenzése... Az atomizmus történeti kialakulásáról keveset tudunk. Demokritosznál kevés, Fechnernél részletkérdések. Létezik egy atomizmus-történet, de nem sikerült megszerezni... Leibniz.

Az absztrakciónak nagy jelentőséget tulajdonítasz és túl komolyan veszed a fogalmat. A f o g a l o m ö n e l l e n t m o n d ó r e a l i t á s. Jelentésnélküli jel (Hilbert, matematikai variációkra), szótól független jelentés. Senki sem mutatta ki! Szótól, értelemtől független, tárgyszerűen kerek téglaként gondolják a fogalmat. Nyelv és gondolat evvel szemben szétválaszthatatlan! Ahol egy logikailag súlyos gondolatmenetben magától értetődő támpontként előkerül az, hogy fogalom, összeomlik a gondolatmenet! Az, hogy a kettéválasztás, az atomizmus praktikusságának interpretálása egy csomósodott komplexus produktív robbantása, az rendben van, de Frege nem tangálja ennek a praktikusságnak a problémáit és ha nem számolom fel ezt a fogalmi nihilizmust, ha minden területen, metodikusan nem ütöm, ahol csak érem, akkor háromszoros fátyol van előttem... Fogalomellenes radikalizmust! Végeredményben ez visz értelmet az adott teljesítményekbe... Feltétele a teljesítmények értékelésének.

Intuicionisták: nem lehet nyelvre visszavezetni a matematikát, mert abban is matematika van. — Mi azt mondjuk: több van benne, s éppen ezért lehet.

Mivel fogalom nincs, csak képek vannak; jók és giccsek.

Az absztrakciónál sajátos egyetemességű szóról, képről van szó.

Meg kell mondanom, hogy mit értek fogalom alatt, vagy azt kell mondanom: axióma. Ha „eltekintek": a végtelen korlátozásáról van szó.

Arra vonatkozólag, hogy sajátos problémák vannak az o s z t h a t a t l a n v é g t e l e n b ő l való k i i n d u l á s s a l kapcsolatban, mert én magam osztottan vagyok jelen ebben az osztatlan végtelenben, s ugyanakkor kiindulni magamból kell: ez a bukás kérdése a hármas egység elsőségén belül, a semmi kérdése a hármas egység elsőségén belül. Ennek a paradox éle: Ez vagy Te Shvetaketu! „Ursprung des Ursprungs, Ursprunges in mir erster": b e n n e m (kis „i"/ich/-vel) a negatív mozzanat realitása meg van jelölve. Teljesen a János evangélium prológusában. Úgy megfogalmazni, hogy a bukás és osztottság is benne legyen. Azt hiszem Ebner: „Wer vor Gott steht hat keine Zeit zu spekuliren" — is idetartozik. Baader: spekuláció és oráció. Ami Ebnernél éles, az Baadernél explicit.

Abban, hogy „a Trinitás gondolatának kifejtése az Egyház élete", a Trinitás elveszti fogalmi karakterét. Minden pozitív, spontán vallásosságot ezen keresztül tudok elfogadni és ezen keresztül lehet mérni rousseauizmus és spontaneitás között.

A hiányok a „lét = differencia... = szubjekt-objekt feszültség = férfi-nő feszültség" — sorral kapcsolatban vannak benned.

Mivel egy végtelen kásán kell keresztülrágnom magamat, s ez lehetetlen, ott ritkítsam a kását, ahol nekem kell.

1950. V. 8.

Sz. L.: Három-négy gondolati lépés, ami a halmazelmélethez tartozik:

1. bizonyos fogalmak elemzése:
   véges; végtelen; halmaz (implikáció); kontinuum (örökkévalóság); szó-gondolat-fogalom

   destruktive: a fogalom mint önellentmondás

   pozitíve: a szó gondolat. — Minden gondolatot meg kell vizsgálni a szó-gondolat szétválaszthatatlansága szempontjából. Pl. mit értünk „lét" alatt? A „lét" nyelvi analízisét!

2. axiomatika és matézis relativitása. Ebből kell venni a két-három demagóg lépést.

3. megfogalmazni a formális logika és a modern (dialektikus) logika tarthatatlan ellentmondását. Nem lehet meghagyni, hogy van egy dialektikus gondolkodás és egy logika. Kimutatni a formális logika kátyúban maradását. Elő kell venni Wittgensteint és vele szemben alkalmazni a kontraretorikát: „minden dolog"? dolog nincs!; „minden fogalom"?: fogalom nincs!

A belső ügy és a végső összefoglaló kérdés: *lét és tudat, lét és értelem kapcsolatáról van szó.* Trinitás.

1. Primitívek,
2. védák-hinduizmus,
3. evangéliumok-gnózis,
4. Böhme-kabbala-doktrinális misztika,
5. jelenkor: Einstein, modern művészet, pszichoanalízis, Ebner.

Lét és értelem, lét és tudat kapcsolata: Logosz-gondolat, Trinitás-gondolat.

Utalok a „lét értelme, az értelem léte" rövid elemzésemre. A kutatás a bumerángszerű kapcsolat a lét és tudat között, lét és értelem között. — A kutatás mint Logosz-probléma. A felsorolt öt magaslati pont azért nehéz, mert a Trinitásra-figyelést követeli meg. Ezeknek a történelmi magaslatoknak az együttes és egyidejű figyelembevétele azért nehéz, mert ez a lét-értelem, lét-tudat problémája! Ez a problémakör a legfelsőbb, ezen mérni lehet minden szellemi áramlatot, aszerint, hogy milyen profilban vonzza és taszítja ezt a problémakört. Ez a vonzás és taszítás adja meg az emberi közösségi életnek a hosszúsági és szélességi fokait, abban a karma- és reinkarnációs processzusban, ami visz és elválaszt a végső identifikációtól, az unió misticától.

A végső pneumatológiai karakterizáláshoz: Plotinosz ír a lélekről, amelyik elfelejtkezik Atyjáról és eltéved. Minél távolabb kerül, annál távolabb akar menni megoldásként. Ebből a negatív circulusból pozitívat kell alakítani. Mikor az ember megteszi az első pozitív lépést ebben a negatív örvényben, akkor minél közelebb kerül, annál könnyebb lesz. „Tut Bue! Umkehr!" (Vezekeljetek! Térjetek meg!)

Minden különböző plotinoszi-gnosztikus gondolattal szemben egy, de lényeges módosítás: ez a lét-értelem probléma trinitárius probléma. Lét- és értelem trinitárius problémája mennyire vonz és taszít: ez mérték. Plotinosz absztrakt-monoteisztikusan beszél Istenről, nem az általa is kielemzett lét-értelem trinitárius kapcsolata értelmében. Nem húzza meg a kapcsolatot saját gondolata között ebben a kérdésben.

K. Gy.: Lét és értelem, de mi a harmadik?

Sz. L.: a „lét-értelem" a dualizmus-probléma a trinitáson belül. Lét és értelemnek ebben a dualitásában van egy súlyos cirkulus. Feloldani így kell: mi a lét? mi az értelem?

A lét, az értelem: szó. — Az értelem pozitív vizsgálata már reflexió saját kérdésünkre; nemcsak az értelem funkcióját vizsgáljuk, azt is kérdezzük, hogy mi az értelem? általában vizsgálják az értelem funkcióit, de hogy mi az értelem, azt nem! Ha viszont vizsgálom, akkor eredményeimmel közelíthetek a tudat-törvény fogalmakhoz.

A plotinoszi mozgás ez: kerül és keres. Spirálmozgás. Ebben van az örvény. Ha vonz és taszít: spirális. Ez az emberi lélek mozgására karakterisztikus és éppúgy jellemző az atomközti és a csillagmozgásokra is.

Az egység, amiről itt szó van, s aminek a megfogalmazásához minden eddigi eredményre szükség van, csak arra támaszkodva sikerülhet: *egysége világlátásnak, önismeretnek és önalakításnak* (szócselekedetnek); a primér a szó, de a mérték a cselekedet, a magatartás.

Világlátás: lét és tudat problémáiból indultunk ki, s nem véletlen a talált kapcsolat a marxizmushoz: világlátásunk, külső-belső akciónk, lényeges kérdések terrorisztikus centrumba dobása.

Mérték: amíg egy állításban a fenti trinitárius egység, a kapcsolat ehhez a realitáscentrumhoz nincs meg, addig nem sinvoll! (nem értelmes!)

Kritikailag: teória és prakszis egységét követelni azért abszurd, mert ha a megkülönböztetés reális, akkor (és annyira) lehetetlen az egység. Kimutatható, hogy ilyen polaritás nincs, a megkülönböztetés mögött csak egy összezavart hierarchia van. A megkülönböztetésre az ürügyet az adja, hogy egy barokkul tagolódó hierarchia hazugsággal keveredik. Innen ez a sinnlos dolog.

Ad: *lét és tudat.* A trinitás szükségképpen harmonikus. Ezen belül van lét és tudat kettőssége, ami szükségképpen nem harmonikus. Lehet ezen a kérdésen túl lenni, mint ahogyan Böhme túl van és nagyrészt Baader is. De a kérdés azért nincs megoldva. Ezért kell szembeállnunk vele.

Mi a lét? mi a tudat? Amíg erre nem kapunk választ, addig nem lehet e kettő kapcsolatáról beszélni. — A lét kérdéséhez: itt mégis van ontológia, metafizika, van mit elfogadni, hiányolni stb.

Hogy mi „az értelem", ezt a kérdést fel sem tették. Cortez, Hume és Kant is feltételezik, hogy ezt minden professzor tudja. De nem mondják meg, hogy fantom-e, vizsgálható realitás-e, vagy micsoda? — Bár Böhm Károly az értésről sok érdekeset mond. A funkciót vizsgálták.

Ha mi vizsgáljuk a kérdést, azt kell tudnunk, hogy mindkét analízis nyelvi analízis.

Lét: struktúra-minimum: differencia-minimum:...

Értelem: gondolat és szó.

Atya-Fiú: ez lét és értelem problémája!

K. A.-ra vonatkozóan: a fogalmazásaiban szereplő gazdagság-problémák dedukálhatók abból, hogy viszik bizonyos operációk, viszi az intuíciója és a belső fejlődése, s közben nincs meg a szükséges leegy-

szerűsítés. Így aztán a gondolatok rendezettsége nem olyan fokú, mint amilyennek lennie kellene. Előmozzanatok hiányoznak. Erre vonatkozik az „Aus-wirken-lassen" (hagyni kipengeni).

A „tudom" — „nem tudom"-nak teljes plaszticitással el kell válnia. Egy-egy képletet be kell idegezni. (Pl. miért nem tudtam megoldani bizonyos matematikai példákat.)

1950. IX. 4.

Sz. L.:

Gruppe	Gewissen	Theorie	Püthagoreizmus
szám	alak	szó	

Összefoglalva: arány
A szó arány?

La table — der Tisch: ebben benne van Németország és Franciaország aránya.

Einstein: a gravitáció metafizikumával szemben geometrizálás. Lenin gondolata józan: előbb volt a Föld, mint az ember. No jó: de a Föld az űrben, a semmiben lebeg és magától értetődő, gyönyörű ciklusokat ír le. Mi van e mögött a magától-értetődőség mögött?

Az van, hogy a tudomány nem áll a tudomány fokán. Az van, hogy ezen nem szabad gondolkozni! A tudomány a püspöki kar. Dreiserizmus.

Phänomen: zeigt sich selbst (jelenség: önmagát mutatja).

Biblia — kinyilatkoztatás: interpretációja csak mint önínterpretáció ortodox. Alkalmazás önmagára. Az interpretáció én vagyok: katolicizmus. Ez nemcsak a bibliára vonatkozik, hanem minden szentírásra. Mindenütt az eredetre vonatkozó tudással kell kezdeni.

Schmitti és fizikai rezgéselmélet.

Esztétika és logika egysége mennyiben rezgés? Maga is belső rezgés. Kritikai értékelés, de akkor is kritika, amikor visszavonul. Valaki egy gondolatmenetet nem fogad el, akkor se, ha szemléletesen van

előadva; akkor is ellenzi. Ez analizálható, ha egzisztenciális alapokból indulunk ki és nem türelmetlenségből.

Az einsteini geometrizálás beleillik abba a körbe, hogy fiziológia, antropológia és teológia egy. — Ahogy Demokritosz üreset és teltet kapcsolhatatlan dualitásba foglal... akkor a geometria energetizálása és a gravitáció geometrizálása a schmitti-parmenidészi követelmény kielégítése. Az osztás mint energetikus funkció. Konkrét energiával konkrét ellenállást kell legyőzni. Az ellenállás egy szám, egy képlet. Einsteini relativitás-elmélet: modern európai-amerikai jóga.

1950. X. 1.

Sz. L.: Mi teszi indokolttá, hogy azután, hogy: „A nyelvmatézis az egyetlen reális kapcsolódás a biblicizmushoz", most klerikalizmusról és imperializmusról beszélünk?

A nyelvmatézis elvisz az aktuális kérdésekig: imperializmus és személyes kérdések. Trinitástól a részletekig. Csak így Anwendung auf sich selbst (alkalmazás önmagára). Ezen belül a szükséges rezonancia és retorika is megköveteli. Ha nem bízunk abban, hogy itt és ez a leglényegesebb kiaknázható pont... elvileg ez.

Mi a nyelvmatézis? „A nyelv tiszta matematika". Ez olyan lényeges? A pozitivizmusban is előfordulhatna!

De nem fordul elő.

A matematika konkrét képe ellen van tiltakozás. A mérleget kell megsemmisíteni. Ezért ez az ellenállás.

Ennek történelmi méretekben való fogalmazására van szükség. Erre ad alkalmat az imperializmuselmélet.

Ismétlődve merülnek fel a görög reneszánszok... Velük ütnek agyon mindenkit. Ezért a görögöknek szól minden ressentiment. — Ahogy közöttünk magától-értetődőségbe van rejtve a „nyelvmatézis" kifejezés értelme... Ha meg akarunk ütközni vele, ötször kell frontot változtatnunk.

Logosz-probléma: lét-értelem. Ez a dualitás akkor szűnik meg, mikor mérlegszerűvé válik... Esztétika, etika, matematika.

1950. X. 8.

K. Gy.: A jegyzetekből kiválasztottam a reinkarnációval foglalkozó és a közgazdaságtani előadásokat. Személy és tér problémája, és az imperializmus.

Sz. L.: A szellemprimátus-álláspont maximálisan provokatív formulázása: „az abszolút térfogalom mellett nem is lehet más, mint uralkodó osztály és rabszolgafaj"; ezt kell kifejteni. Azóta: egyház! Gödel! Hierarchikus tér! Ebben reális a Ferenczi-féle ősökből-táplálkozás gondolat.

Nyelvmatézis (kabbalától a marxizmus-leninizmusig), nyelvempíria, trinitárius-dialektikus és a nyelvempírikus látásmód; nyelvempírizmus: egyedül szigorú empírizmus, egyedül kontrollálható, egyedül szankciókkal bíró. (Alvilági tendenciákkal szemben: közgazdaságtantól az ún. „szkepszis"-ig).

A Gödel-egyház-hierarchia felé vezet a plotinoszi elsőség-analízis... lét-tudat, lét-értelem, „a lét az értelem léte" értelmében... Egész világalakító világképünk (mágia) rendezhetősége a nagy matézis, az aritmológia (H. B. propozíciója a túl hűvös „matézis" szó helyett).

A plotinoszi mozgó elsőség, elsőségen belüli elsőség... a plotinoszi szigorúság: az eső az első! és semmit sem hozhatok bele később, amit nem posztuláltam ebben az elsőben...

Utalás Isten ki-létének kérdésére, feladatára; mindig ehhez a kérdéshez kell megtennünk az átmeneti lépéseket... Az előbb posztulatív értelmezésről volt szó: az összes ismert és ismeretlen törvényszerűség eredeti egysége.

A nagy matézis: ismert és ismeretlen matézis eredeti egysége.

Isten ki-létéhez való közelkerülés. Az eddig püthagoreusi matézis és a saját kutatásaim alapján ehhez hozzátett, vagyis egységesített matézis, ezen keresztül lehetséges. Isten ismeri meg Istent bennünk.

Egy nagy gondolatmenet (Pl. Buddha) rendezése az első szempontjából. Eleve mindennek benne kell lennie ebben az elsőben... Egy új

gondolat... Mozgató elsőség... Elsőség-processzus: ennek az elsőség-processzusnak a szempontjából kell rendezni minden gondolatot, természettudományos hipotézist. A nagy matézishez vegyük hozzá ezt a kifejezést: „elsőségprocesszus".

Bárhogyan osztom az örökkévalóságot, mindig végtelenül osztható marad.

Ezzel az „elsőség-processzus"-gondolattal régi „logikus" előítéleteinket is kiküszöbölöm.

1950. XI. 1.

Sz. L.: Elsőség-processzus: teremtés.

Matematikában bizonyíthatóság — elsőség-processzus.

Teremtés-emanációs elsőség-processzus.

Buddhai Wiedergeburts-Prozess (újjászületés-processzus) = Isten.

Mit jelent valamit az elsőség-processzus szempontjából megérteni?: Angyal nincsen a genezisben, azután megjelenik; de angyalokat nem teremtettek, tehát nincsenek. Vagy az eredeti koncepciót kell revideálni.

Elsőség-processzus és bizonyítás-elmélet! Nemcsak matematika, hanem egyház, egzisztencialitás.

1950. XI. 9.

Sz. L.: Axiomatizmusok belső rendezéséhez:

Philón-Lenin: dialektika, „Spaltung...", ennek Y-ként való ábrázolása. Spaltung: feszültség. Fát széthasítok. Ehhez hozzátartozik Bachofen, Freud. A mi világunk, amiben élünk, kapcsolatban van az isteni világ teljes áthatóságával. A mi világunk ebből él, de meg van törve, törve

van a Nihillel. De ugyanúgy különbözik a halmazvilágtól is. A mi világunk Y-szerű... A mi világunk a tiszta áthatottság és a „homokszemcsék" között van.

A létezés mint identifikációs dráma. Így kapcsolódik az Y-hoz: identitás = teória = istenülés =újra azonosulni Istennel. A viszonylag elszakadt részek időbeni szimultánja, és mindegyik a saját szakállára üdvözül, tragikusan egymást és önmagát üti.

Ennek az egyetemes, magát azonosító-istenülő törekvésnek három egymást megvilágító fázisa:

1. A legfelsőbb egy szellemi és reális: konkordancia.
2. A kívánt helyre irányuló törekvés: konkurencia;
3. A legalsó, mikor nincsen meg ez a törekvés, a hobbesizmus: „bellum omnium contra omnes".

Ebből a képletből érthető az egyetemes demokratikus metafizikai probléma: a halál.

Schopenhauer: van egy metafizikai probléma, ami abszolút demokratikus: a halál.

A halálprobléma mit jelent a hobbesianizmus számára (gyilkosságtól a halálbüntetésig, fenyegetések, az emberek közönséges, élő materializmusa); a középső a civilizációs kultúrvilág (az élet szövevénye, de lényegében marad minden); a felső: megmarad a probléma, de vele egyenrangú metafizikai problémák sorában. —

A szakmatematika tiltakozása az ipar és teológia ellen. A matematika egyetlen gyakorlati problémája a teológiától az iparig. Egy gyakorlati probléma: egy olyan épület építése, ami a legjobban beleillik a tájba, és az egész sor fizikai-matematikai tudását magában foglalja.

A pszichoanalízis feloldása pszichopneumatológiába.

Erotika-esztétika pozitív, centrális szerepe, ami a klerikalizmust kifüstöli, és nem egyszerűen lázadásként, hanem abszolút szigorúan.

Aszkézis, esztétikum, imperializmus. Munka megvetése. Ott, ahol a vallási világrendszerek elválnak egymástól.

Elhatárolódás Schmittől és Schlafftól:

1. Viszonylagos elsőség és ennek egységesítése. Ellenállás-integrál. Ennek a hierarchiája és ez mint hierarchia.

2. Esztétika, etika, logika egysége. Művész, költő, tudós mint utolsó osztály. Értékelmélet.

3. Matézis, technika egyetemességének igenlése.

4. Ateizmus értékelése.

5. Mítosz, kép, szó pozitív realitása.

6. Empfindsamkeit des Seins.

7. Geschichte-Symbiosis-, imperializmus-, Gegenwarts-, Ewigkeits-Symbiosis (történelmi szimbiózis, jelen és örökkévalóság szimbiózisa).

Konkordancia, konkurencia, hobbesizmus: az alsó két létformában szerkezeti szükségszerűség a halál. Klerikalizmus = demagógia = halál-probléma kizárólagossága.

Y-Subjektlänge-Seelengrösse (szubjektum-hossz, lelki nagyság) — erő, érték, szó, befogadóképesség a halál és élet, a szerelem, a költészet, az Isten problémáinak tudomásulvételére. Tehát: ember, egyetemes emberi zsenialitás, zsenialitás minden egyes emberben, de szélsőségek és coincidencia oppositorum: a legnagyobb lelki gazdagság szellemi ébersége és a legnagyobb szellemi gazdagság lelki szegénysége.

A jó-rossz világából nem tudok kiesni. Hogy ezt mi tartja?... Ebner: ez a pszichodinamikai fogalmazás.

Függelék

Tárgymutató

Névmutató

A Szabó Lajossal kapcsolatos irodalom

Megjelent írások és előadások

Justus Pál – Szabó Lajos: Munkafolyamat és kultúra. Egy eltemetett filozófus. Munka, 1930. február.

SZ. L.: Organizált osztálybutítás. Munka, 1930. június.

Szabó Lajos – Tábor Béla: Vádirat a szellem ellen. (Az Idő Könyvei) Budapest, Bibliotéka, 1936; 2. kiadás: Veszprém, Pannon Panteon, Comitatus, 1991.

SZ. L.: A hit logikája – Teocentrikus logika. I. kötet 1. füzet (Az Idő Könyvei) Budapest, 1937.

SZ. L.: Művészet és vallás. Mouseion, 1946, 50-54.

SZ. L.: Irodalom és rémület. Diárium, 1946. jan-márc. 28-35.

Szabó Lajos írásaiból (Feljegyzések, 1947-1948). Válogatta Tábor Béla. In= Szabó Lajos – bemutatás. Az 1980. évi kiállítás katalógusa. Másodközlés: Délután Almanach 1992/2-3. száma, 125-126.

Aus dem Nachlass von Szabó Lajos (Aufzeichnungen, 1945-1948). Válogatta Tábor Béla. In= Szabó Lajos – bemutatás. Az 1980. évi kiállítás katalógusa.

SZ. L.: „Vezess vagy kövess" (Lelkiismeret, Zseni, Mammon).
Filozófia (A filozófiáról, Kantról, Identitás).
Trinitárius világfelfogás.
A mammonizmus természetrajzához.
„Teizmus és ateizmus roppant erőinek kereszteződése".
Nietzsche.
Adalékok a tudományos szocializmus szerepéhez és ismeretlen vonásaihoz.
Megjegyzések a marxizmus kritikájához.
Gondolatok Justus Pál könyvéből és könyvéről.
Biblia és romantika.
Adalékok a halmazelmélet kérdéseihez.
Sz. L. levelezéséből.
In = Életünk, Hommage a Szabó Lajos. Szerkesztette Várhegyi Miklós. 1989/9-10. szám, 773-813.

Szemelvények Szabó Lajos írásaiból. Válogatta Kunszt György és Tillmann József. Vigília, 1990/5. szám, 352-356.

SZ. L.: Adalékok a halmazelmélet kérdéseihez. Délután Almanach 1992/2-3. száma, 127-135.

„Csütörtöki beszélgetések". Trialógus 1946. Közreadja Tábor Ádám. Új Forrás 1993/10. szám, 41-50.

Két beszélgetés jegyzőkönyve. Szabó Lajos és Hamvas Béla eszmecseréinek dokumentumaiból. Közreadja Kunszt György. Új Forrás 1993/10. szám, 51-59.

SZ. L.: Nietzsche. Ex-Symposion. Nietzsche-különszám, 1994, 180-181.; és In= Nietzsche-tár. Veszprém, Pannon Panteon, Comitatus, 1996, 495-498.

eikon. A képíró Szabó Lajos spekulatív grafikái. Szerkesztette Kotányi Attila. Ernst Múzeum, Budapest, 1997.

Szabó Lajos szemináriumi előadásai 1945-1950, I. kötet. Lejegyezte és közreadja Kotányi Attila és Kunszt György. Typotex (Lélegzet Könyvek 7), Budapest, 1997, 239 lap.

Másodlagos irodalom

Berkes Erzsébet: Szállj költemény... Folyóiratszemle. Magyar Nemzet 1989. december 4.

Földényi F. László: A csábító szellem. Élet és Irodalom, 1992. április 10.

Gerlóczy Ferenc: Vádirat a szellem ellen. HVG, 1993. január 9-én.

Hamvas Béla: Vádirat a szellem ellen. (Recenzió) Életünk, Szabó Lajos emlékszám, 1989/9-10. szám, 857-861.

Hamvas Béla: Szabó Lajos, vagy az egyetlen rendszer. In= Patmosz I. Szombathely, Életünk Könyvek, 1992, 93-110.

Hamvas Béla: Messianizmus és diktatúra. (Utóirat Szabó Lajoshoz) In= Patmosz I. Szombathely, Életünk Könyvek, 1992, 111-118.

Komárik Dénes: „A művészet: templom-szolgálat vagy templom-rablás". Beszélgetés Kunszt Györggyel. Új Művészet 1993/4. szám 51-53.; 84-85. és 1993/5. szám 51-53.

Kotányi Attila: Szabó Lajos képíró dialektikája. (Megszelídíthető-e a dialektika, vagy legalább leszoktatható-e a táncról?) Életünk, Szabó Lajos emlékszám, 1989/9-10. szám, 922-942.
Kotányi Attila: A kép újjászületése a genetika korában. Balkon, 1995/3. szám, 22.
Kotányi Attila: Logik des Glaubens. Pester Lloyd, 1995. jan. 18. 9.
Kotányi Attila: Az írott ikon mint katalizátor (Szabó Lajos zen projekciói). Balkon, 1996/10-11. szám melléklete 13-15.
Kotányi, Attila: Das geschriebene Ikonenbild als Katalyzator (Die Zen-Projectionen von Lajos Szabó). Balkon, 1996/10-11. szám melléklete 14-17.

Kőszegi Lajos: A magyar asmargabhája. Szabó Lajos kommentárjai Istenhez, világhoz. Új Forrás 1993/3. szám, 16-23.

Kunszt György: Szabó Lajos szemináriumai. Életünk, Szabó Lajos emlékszám, 1989/9-10. szám, 862-880. Másodközlés: In= Uő.: A Hagyomány Jövője. Veszprém, Pannon Panteon, Comitatus, 1995, 99-122.
Kunszt György: Szabó Lajos, a közép-európai gondolkodó. Vigília, 1990/5. szám, 351-352.
Kunszt György: Van-e (volt-e, lesz-e) magyar filozófia? Magyar Tudomány, 1991/11. szám, 1373-1378. [A Magyar Tudomány által kihagyott részekkel] újra közölve In= Uő.: A Hagyomány Jövője. Veszprém, Pannon Panteon, Comitatus, 128-139.
Kunszt György: Két beszélgetés jegyzőkönyve. Új Forrás 1993/10. szám, 51-53.
Kunszt György: Szabó Lajos gondolkodásának jelentősége. Filozófiai Szemle, 1994/3-4. szám, 515-520.; és In= Uő.: A Hagyomány Jövője. Veszprém, Pannon Panteon, Comitatus, 123-127.
Kunszt György: Szabó Lajos előadásai és Szabó Lajos gondolkodása. In= Uő.: Feljegyzések a Hagyomány Jövőjéhez. Tata, Allée-Füzetek 1, 1995, 39-46.
Kunszt György: Ferdinand Ebner pneumatológiája és Szabó Lajos ekkléziológiája. In= Uő.: A Hagyomány Jövője. Veszprém, Pannon Panteon, Comitatus, 71-98.
Kunszt György: A Szabó Lajos szemináriumairól készült jegyzetek elé. In= Szabó Lajos szemináriumi előadásai I. Typotex Budapest, 1997. 25-34.
Kunszt György: Mélyértelmű egyidejűség. Veszelszky Béla kiállítása a Műcsarnokban és Szabó Lajos kiállítása az Ernst Múzeumban. Új Művészet, 1997/10-11. szám, 49-51.

Mándy Stefánia: Mértéktan és szivárványtanítás. (Az esztétikum Szabó Lajos prizmatikájában). Életünk, Szabó Lajos emlékszám, 1989/9-10. szám, 893-909.
Mándy Stefánia: Szabó Lajost megérteni. In= Szabó Lajos szemináriumi előadásai I. Typotex Budapest, 1997. 13-24.
Mándy Stefánia: Szabó Lajos világa. A permanens jelen. Magyar Nemzet 1997. december 29.

Miklóssy Endre: Szabó Lajos, a fundamentum. Magyar Szemle, 1998/12. szám, 145-165. és 1999/2. szám, 133-150.

Surányi László: Metaaxiomatikai problémák. Budapest, Typotex, Lélegzet Könyvek, 1992.
Surányi László – Tábor Ádám: Szabó Lajos műveinek kiadása elé. In= Szabó Lajos szemináriumi előadásai I. Typotex Budapest, 1997. 7-10.

Szántó F. István: Körön kívül. Magyar Napló, 1992. május 29.

Tábor Ádám: A Szabó Lajos-különszám. Magyar Nemzet 1989. december 20.
Tábor Ádám: „Csütörtöki beszélgetések". Trialógus 1946. Új Forrás 1993/10. szám, 41-42.
Tábor Ádám: A képíró gondolkodó. Ahogy tetszik (a Magyar Hírlap kulturális melléklete) 1995. jan. 21. 4.

Tábor Béla: Szabó Lajosról. Életünk, Szabó Lajos emlékszám, 1989/9-10. szám, 830-855.
Tábor Béla: Jelelmélet és spekulatív grafika. Balkon, 1996/10-11. szám melléklete 9-12.
Tábor, Béla: Lajos Szabós spekulative Zeichenkunst. Balkon, 1996/10-11. szám melléklete 9-13.

Vörös László: Jó emlékek idézése. Magyar Tudomány, 1999/1. szám, 120-122.

„Ez aztán muzikális!”
(Jehudi Menuhin megjegyzése Szabó Lajos kalligráfiáira, 1965)

„…gerjeszti szüntelenül a növekedés csillapíthatatlan, de önmaga köré mindig szabad teret sugárzó mámorát. Ez a mámor a növekedés csodájának élménye. Szabó Lajos szellemi pályafutásának, egyéniségének és karakterének talán legjellemzőbb vonása, hogy a növekedés csodájának ebben az önmaga köré tág teret sugárzó mámorában élt.”
(Tábor Béla: Szabó Lajosról)

„Szabó Lajos tíz mondata nagyobb világosságot gyújt, mint háromszázhatvanöt filozófiai rendszer.”
(Hamvas Béla: Szarepta)

Szabó Lajos életrajzi adatai

1902. július 1-én született Budapesten, szerény körülmények között élő polgári családban, legfiatalabb gyermekként.

A 20-as évek elején rövid ideig az illegális kommunista párt tagja.

Az évtized végén Kassák Lajos Munkakörében vesz részt, melynek szellemét azzal lehet jellemezni, hogy egyesíti a politikai elmélet és a művészet forradalmiságát.

1930 – Kassák távozásra szólítja fel a Munkakörből, mert a Szovjetuniót nála is élesebben bírálja. Ezt követően Justus Pállal és Partos Pállal együtt a magyarországi illegális munkásmozgalomban kialakult oppozíció szellemi vezetője lett.

A 30-as évek elejétől rendszeres hallgatója volt a Schmitt Jenő Henrik nyomdokaiban járó és Kepes Ferenc által vezetett gnosztikus kör előadásainak.

1931–1932 – Két ízben, összesen néhány hónapig Németországban tartózkodik: Berlinben Korschnál és Frankfurtban az Institut für Sozialforschungban.

1932–33 táján már nemcsak a direkt politikai praxist, hanem a marxizmus elméleti kereteit is szűknek érzi. Tábor Bélával és Békefty Zoltánnal a freudizmust és a jungianizmust tanulmányozzák, azok művészeti vonatkozásaival együtt.

1933 – A freudizmust tanulmányozni mennek Bécsbe. Itt a bécsi rendőrség megtalálja zsebében Lenin Sztálin-ellenes testamentumának másolatát. A rendőrség kommunista ügynöknek hiszi, így egy hét vizsgálati fogság után Párizsba toloncolják. Párizsban együtt lakik barátjával, Vajda Lajossal.

„AHÁNY TÉNY, ANNYI TITOK.”
(435. oldal)

PANNON PANTEON
eddig megjelent:

Megrendelhető és kapható
(1-3. és 8-9. kötet) a Laczkó Dezső Múzeumban
Veszprém, Erzsébet sétány 1. 8200
(4-7. és 10-15. kötet) a Comitatus Könyv- és Lapkiadónál
Veszprém, Megyeház tér 5. 8200

Az évtized közepére Szabó, Tábor és Békeffy útja elválik a mozgalomtól. Tanulmányaik során egy-két év alatt feldolgozzák Nietzschét, Buddhát és a Védákat. Ekkor tudatosul bennük, hogy saját vallásosságuk a Bibliában gyökerezik és gyökerezett a korábbi évtizedben is.

1935–37 – Házassága Bálint Klárával, aki később Szerb Antal felesége lesz.

1936 – Ez időtől kezdve Tábor Bélával együtt legközelebbi szellemi rokonaiknak a dialogikus gondolkodókat tartják, a katolikus Ferdinand Ebnert, a zsidó Franz Rosenzweiget, valamint a spekulatív misztikát. Ebből a pozícióból íródott az ebben az évben megjelent „Vádirat a szellem ellen" című közös könyvük.

1937 – „A hit logikája" címen megjelenik teocentrikus logikája.

1938 – Feleségül veszi Pallos Magdát.

1939 – A zsidótörvényeket provokációnak érzi és ezért, mint kikeresztelkedett családból származó zsidó, visszatér a zsidó hitközségbe.

1940 – Behívják munkaszolgálatra, de egy-két hét múlva tüdőbaja miatt leszerelik.

1944 tavaszán deportálják Auschwitzba.

1945 januárjának végén szabadul Auschwitzból. Felesége, Pallos Magda júniusban érkezik vissza a ravensbrücki koncentrációs táborból.

1945 őszén Hamvas Bélával és Tábor Bélával megindítják a „csütörtöki beszélgetések" sorozatát, egy esetleges hármas munkaközösség reményében.

1946 – Pallos Magda halála.

1946 – Megjelenik „Irodalom és rémület" (Diárium), valamint „Művészet és vallás" (Mouseion) című tanulmánya.

1946–48 – Szemináriumokat tart különböző tárgykörökből: pszichológia, értékelmélet, jelelmélet, prizmatika (esztétika – etika – logika hármas egysége), a halmazelmélet kritikája, nyelvmatézis, mozgalomelmélet.

1948–56 – A megváltozott politikai körülmények miatt a beszélgetések csak a legszűkebb körben folytatódnak.

1954 – Az első kalligráfiákból házikiállítást rendez Kotányi Attila és Szabó Lyubomir.

1956 tavaszán a Petőfi-kör inspirációjára Szabó Lajos zártkörű képzőművészeti vitafórumot hív össze, modern művészek és kritikusaik részvételével a jövendő szabad művészetpolitika előkészítésére.

1956 augusztusában házasságot köt Polgár Ágnessel.

1956 késő őszén, az oroszok visszatérése után feleségével és baráti körének néhány fiatalabb tagjával együtt elhagyja az országot.

1957 végéig Bécsben tartózkodik.

1957–61 – Brüsszelben él.

1957 decemberében első nyugati kiállítása a brüsszeli Palais des Beaux-Arts-ban Bálint Endre, Kotányi Attila, Szabó Lyubomir és Vajda Lajos részvételével.

1958, 1959, 1960 – További kiállítások Brüsszelben.

1960 – Németországi körút, kiállításokkal Münchenben, Dortmundban, Hamburgban és Hagenben.

1962 – Áttelepül Düsseldorfba.

1961, 1962, 1964, 1966 – Kiállítások Düsseldorfban, Hagenben, Essenben, Párizsban.

1963–67 – A hidegháborút elemző, valamint a csillagászati és egyéb kutatásokra vonatkozó asztali beszélgetéseiről feljegyzések készülnek.

1967 őszén Heidelbergben megoperálják érszűkület miatt.

1967- október 21-én hal meg érelmeszesedés okozta általános belső vérzésben. Düsseldorf zsidó temetőjében temették el.

„Annak, amiről itt szó lesz, különböző címadási és összefoglalási lehetőségei vannak. Általában mint ***biblicizmusról*** próbáltam beszélni róla, abban az értelemben, hogy Ó- és Újszövetség, és abban a szigorú értelemben, hogy nincs az életnek egyetlen keresztmetszete, amelyre vonatkozólag ez a forrásra utalás vagy tekintélyi hivatkozás ne volna érvényes tekintélyi vagy logikai szempontból. Ezen túl még annak a tisztázása is szükséges, hogy amikor biblicizmusról van szó, milyen konkrét irányt jelent ez, tekintettel arra, hogy biblicizmuson igen különböző szellemi irányzatokat értenek.

A források felsorolása a biblicizmus értelmezésére vonatkozólag igen gazdag és tagolt, és erre a felsorolásra szükség van mint iránymutatóra. Hogy azonban személyben konkretizáljam: az ***ebneri*** felfogás az, amelyet a biblicizmus értelmezésére vonatkozólag megtámadhatatlannak, szilárdnak és legmesszebbmenőnek érzek, függetlenül attól, hogy az ebneri koncepciónak akár fontos pontjaiban is vannak motívumok, amelyekkel esetleg nem lehet egyetérteni. A leglényegesebb pontokra vonatkozólag azonban a legmesszebbmenő megközelítést az ő rámutatásában érzem."

„A radikalizmus titka a szubjektív mozzanatok centrumba helyezése."

„Hazugság, kizsákmányolás és erőszak hármassága a mammonizmus végső képlete. A mammonizmus elleni harc biblikus kötelezettség."

„Liberalizmus, demokrácia és szocializmus az egyház megvalósításának szekularizációs kísérletei."

„A krisztianizmus centrumba helyezése a döntő intellektuális és etikai feladat. A krisztianizmus lényege a szellem primátusának állítása és megkövetelése: „Kezdetben teremté Isten az eget és a földet", „Kezdetben vala az Ige", a Jézusnak feltett „Ki vagy te?" kérdésre adott választ: „Elsősorban az, ki veletek beszélek", és végül a parancs: „Keressétek először az Isten országát!"

„A nyelv tiszta matézis."

„A Biblia: szakrális matézis."

„Egyház van, ahhoz kapcsolódni lehet, alapítani nem. Egyházi szolgálat, ami aktuális."

„Az egyházhoz tartozom-e vagy sem? Intellektuális lelkiismeret, becsületesség kérdése. Legalábbis az egyház eretneke vagyok. Álláspontom szerint

1. csak az egyházhoz való pozitív kapcsolódás a döntő
2. ezután jöhet csak a klerikalizmustól és a reakciótól való elhatárolódás."

(Szabó Lajos szemináriumi előadásaiból)

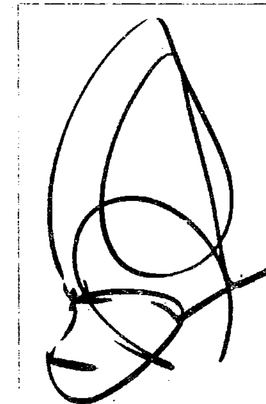
„A nyelv maga a gondolkozás. Én csak ezen a csonton rágok, mégpedig halálom órájáig."

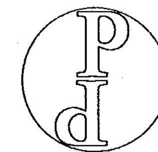
(J. Georg Hamann)

TÉNY ÉS TITOK

SZABÓ LAJOS

ÖSSZEGYŰJTÖTT ÍRÁSAI ÉS ELŐADÁSAI

PANNON PANTEON